

VERSLO FAKULTETAS

**VERSLO AKTUALIJOS BŪSIMŪJŲ SPECIALISTŲ
POŽIŪRIU 2024**

**Recenzuotų straipsnių rinkinys
2 dalis**

2024 m.

Straipsniai recenzuoti mokslinio komiteto narių.

MOKSLINIS KOMITETAS

Pirmininkė: doc. dr. Raminta Andrėja Ligeikienė, Kauno kolegija

Nariai: doc. dr. Zita Baužienė, Kauno kolegija

doc. dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, Kauno kolegija

doc. dr. Valdemaras Makutėnas, Kauno kolegija

doc. dr. Vilma Kazlauskienė, Kauno kolegija

doc. dr. Violeta Vasiliauskienė, Kauno kolegija

doc. dr. Rasa Bartkutė, Kauno kolegija

prof. assoc. dr. Etleva Bajrami, University of Tirana (Albanija)

dr. Urszula Widelska, Lomza State University of Applied Sciences (Lenkija)

dr. Yulia Prus, Karazin University (Ukraina), Mendel University (Čekija)

dr. Joanna Wojtyra, University of Management in Częstochowa (Lenkija)

Leidinio sudarytoja ir maketuotoja:

Jūratė Martinonytė, Kauno kolegija

Autorių kalbos stilius netaisytas.

TURINYS

EKONOMIKOS MOKSLO KRYPTIES STRAIPSNIAI

Viktorija Žukauskienė (stud.), Gabrielė Norvilienė (stud.), vadovė Lina Paliulienė „VILVI GROUP“ VERSLO RIZIKA	6
Ugnė Kvainauskytė (stud.), Vesta Matkutė (stud.), Greta Ulmanaitė (stud.), vadovės Janina Endriukaitienė, Virginija Piligrimienė INTERNETINĖS LIOFILIZUOTŲ PRODUKTŲ PARDUOTUVĖS STEIGIMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS	12
Skaiva Sutkaitytė (stud.), vadovė Jevgenija Furgasė ILGALAIKIO MATERIALIOJO TURTO APSKAITA IR JOS TOBULINIMAS: X SAVIVALDYBĖS ATVEJIS.....	17
Rokas Beržys (stud.), vadovas dr. Algirdas Justinas Staugaitis ĮMONĖS FINANSINĖ ANALIZĖ IR BANKROTO RIZIKOS VERTINIMAS.....	24
Meda Bublytė (stud.), vadovė Danutė Binkienė AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ FINANSINIŲ REZULTATŲ ANALIZĖ.....	31
Ignas Strokun (stud.), Andrius Danyla (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė KINIJOS RINKOS PLĖTRA PASAULYJE.....	38
Odeta Rumšaitė (stud.), Milena Savokaitytė (stud.), vadovė Lina Paliulienė BENDROVIŲ IR MAŽŪJŲ BENDRIJŲ LIETUVOJE LYGINAMOJI ANALIZĖ.....	43
Jurgita Vaitkienė (stud.), vadovė Lina Paliulienė VERSLO ORGANIZAVIMO FORMŲ ĮVAIROVĖ LIETUVOJE.....	49
Ieva Ancevičiūtė (stud.), Kamilė Olvija Čekauskaitė (stud.), Akvilė Volbergaitė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė AUTOMOBILIŲ, BŪSTO IR ASMENS DRAUDIMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ TRIJOSE LIETUVOS DRAUDIMO BENDROVĖSE	57
Ieva Dambrauskaitė (stud.), Viktorija Vaitkutė (stud.), Teofilė Varanavičiūtė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė „LIETUVOS DRAUDIMO“, „ERGO“ IR „GJENSIDIGE“ TEIKIAMŲ PASLAUGŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ	64
Dovilė Macijauskienė (stud.), Jurgita Vaitkienė (stud.), vadovė Danutė Binkienė SKAITMENINIO EURO ĮVEDIMO GALIMYBĖS, PROBLEMOS IR NAUDA	71
Gražvydas Gedminas (stud.), Pijus Senūta (stud.), vadovai dr. Valdemaras Makutėnas, dr. Zita Baužienė, dr. Mantas Švažas NEDARBO LYGIO POVEIKIO LIETUVOS BVP VERTINIMAS.....	76
Goda Zdanavičiūtė (stud.), vadovė dr. Rozita Susnienė STABDANČIOSIOS MONETARINĖS POLITIKOS POVEIKIO EURO ZONOS ŠALIŲ INFLIACIJAI TYRIMAS.....	84
Deimantė Pečkytė (stud.), Gintarė Valentukonytė (stud.), Karolina Binkevičiūtė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė NE GYVYBĖS DRAUDIMO PASLAUGŲ Palyginamoji analizė „IF“, „ERGO“, IR „GJENSIDIGE“ DRAUDIMO BENDROVĖSE	89
Gerda Ališauskaitė (stud.), Žydrūnė Anuškevičiūtė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI.....	97
Eglė Šimkutė (stud.), Monika Dilijonaitė (stud.), vadovė Indrė Knyvienė GAMYBOS SĄNAUDŲ APSKAITA	102
Gabija Vasiliauskaitė (stud.), Kajus Senūta (stud.), vadovai dr. Valdemaras Makutėnas, dr. Zita Baužienė, dr. Mantas Švažas EMIGRACIJOS LIETUVOS REGIONUOSE LYGINAMOJI ANALIZĖ	107
Miglė Bakanauskaitė (stud.), Evelina Juškytė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė ATSARGŲ KOMPIUTERINĖS APSKAITOS SKIRTINGOSE PROGRAMOSE Palyginimas	114

Emilija Grigonytė (stud.), Brigita Skripkaitė (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė ELEKTROS IR DUJŲ KAINŲ KILIMO PASEKMĖS TARPTAUTINEI PREKYBAI LIETUVOS ATVEJU	120
Ema Ivanauskaitė (stud.), Ugnė Prialgauskaitė (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė UKRAINOS IR RUSIJOS KARO PASEKMĖS TARPTAUTINEI PREKYBAI EUROPOS SĄJUNGOS ŠALIŲ ATVEJU	125
Miglė Bielinskaitė (stud.), Maija Žalkauskienė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė ILGALAIKIO TURTO APSKAITA	131
Agnė Jašinskienė (stud.), Greta Sutkaitytė (stud.), vadovė Lina Navickienė PAJAMOS APSKAITOJE....	139
Diana Dovidavičienė (stud.), Gardenija Mikalopaitė (stud.), vadovas Česlovas Christauskas ATEINANČIŲ LAIKOTARPIŲ PAJAMŲ, SAŃAUDŲ IR SUKAUPTŲ PAJAMŲ, SAŃAUDŲ APSKAITA UAB „GARDIA“	143
Gabrielė Valiulytė (stud.), Martyna Vybornaitė (stud.), Ugnė Vasiliauskaitė (stud.), vadovė Rasa Gudonavičienė MAŽMENINĖS PREKYBOS TINKLO „MAXIMA“ PLĖTRA LIETUVOS RINKOJE	148
Roberta Kinčinaitė (stud.), Justina Liutkutė (stud.), Evelina Masedonskaitė (stud.), Deimantė Strimilaitė (stud.), vadovės Janina Endriukaitienė, Virginija Piligrimienė MAŽOSIOS BENDRIJOS „LEDŲ EKSPRESAS“ STEIGIMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS	154
Aurėja Charašauskaitė (stud.), Emilija Danieliūtė (stud.), Simona Grikštaitė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė „LIETUVOS DRAUDIMAS“, „IF“, „GJENSIDIGE“ DRAUDIMO ĮMONIŲ PASLAUGŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ	160
Alla Nikolaevna Podvin (stud.), Dr Natalia Viktorivna Kharchenko STATISTICAL ASSESSMENT OF DAMAGE TO HEALTH CARE CAUSED BY MILITARY ACTIONS OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE.....	167

EKONOMIKOS BEI VADYBOS MOKSLŲ KRYPČIŲ STRAIPSNIAI

Rugilė Pustelninkaitė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, dr. Inga Maksvytienė, Dalia Stukaitė INFLIACIJOS POVEIKIO NEDARBO LYGIUI LIETUVOJE TYRIMAS	173
Marius Pipiras (stud.), Rasa Žiaugaitė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, dr. Inga Maksvytienė, Dalia Stukaitė MINIMALAUS DARBO UŽMOKESČIO POVEIKIO NEDARBO LYGIUI VERTINIMAS BALTIJOS ŠALYSE.....	179
Ona Čenytė (stud.), Olga Novoseltseva (stud.), Eglė Kardelytė (stud.), Viltė Šimanskytė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, Jūratė Martinonytė LIETUVOS VIETINIO TURIZMO SĄSAJOS SU KULTŪRINĖMIS VEIKLOMIS 2018-2022 METAIS	185
Karolina Tikanovaitė (stud.), Emilija Ulvydaitė (stud.), Luka Zdanytė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, Jūratė Martinonytė „ŽALGIRO“ ARENOS 2018-2023 M. PAJAMŲ IR DARBUOTOJŲ VIDUTINIŲ ATLYGINIMŲ ANALIZĖ	190
Dovydas Mačiulis (stud.), Martynas Gudaitis (stud.), vadovė Rasa Šabrinskienė Z KARTOS VARTOTOJO ELGSENĄ BEI POREIKIAI AKTYVAUS LAISVALAIKIO PREKIŲ RINKOJE	196
Justina Katkauskaitė (stud.), Motiejus Glaveckas (stud.), vadovės dr. Laima Jesevičiūtė- Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė ŠEŠĖLINĖS EKONOMIKOS PRIEŽAŠČIŲ LIETUVOJE TYRIMAS	200
Vakaris Čereška (stud.), Giedrius Gudonavičius (stud.), Viktorija Majauskaitė (stud.), Monika Paleckytė (stud.), vadovės dr. Laima Jesevičiūtė- Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė ŽMONIŲ KELIAVIMO ĮPROČIŲ POKYČIAI LIETUVOJE PO COVID-19 PANDEMIJOS	208

Luka Dovidavičiūtė (stud.), Algis Latakas (stud.), Dovydas Merkelis (stud.), Matas Judinas (stud.), vadovės dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė ir dr. Vilma Morkūnienė JAUNIMO NEDARBO MAŽINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE.....	215
Laura Liukpetrytė (stud.), Lukas Šliužas (stud.), Gvidas Dimskis (stud.), Arnas Mažeika (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vilma Morkūnienė, dr. Vytautas Liesionis ATSINAUJINANČIOS ENERGIJOS GAMYBA ES	222
Adomas Drukteinis (stud.), Gytis Lendzbergas (stud.), Gilbertas Mickevičius (stud.), vadovės dr. Laima Jesevičiūtė- Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė EMIGRACIJOS PRIEŽASČIŲ LIETUVOJE TYRIMAS.....	228
Guoda Jankauskaitė (stud.), Tadas Miklušis (stud.), Matas Ribikauskas (stud.), Arnas Taparauskas (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vytautas Liesionis, dr. Vilma Morkūnienė EMIGRACIJA LIETUVOJE.....	238
Dovilė Ciparytė (stud.), Tauras Praniauskas (stud.), Leonardas Valionis (stud.), Paulina Šeferytė (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vytautas Liesionis, dr. Vilma Morkūnienė ATSINAUJINANČIOS ENERGIJOS IŠTEKLIŲ PANAUDOJIMAS LIETUVOJE.....	249
Rita Brás (stud.), Dr. Carina Silva, Dr. Telma Mendes WHAT IS THE RELATIONSHIP BETWEEN QUALITY OF LIFE AND THE DEGREE OF INTERNATIONALIZATION OF THE ECONOMY?	259

*Ekonomikos mokslo krypties straipsniai***„VILVI GROUP“ VERSLO RIZIKA***Viktorija Žukauskienė (stud.), Gabrielė Norvilienė (stud.), vadovė Lina Paliulienė**Kauno kolegija***Anotacija**

Straipsnyje apibendrinama verslo rizikos samprata bei jos rūšys. Verslo rizika apibrėžiama kaip bet kokia grėsmė ar jėga, neleidžianti verslui pasiekti savo finansinių tikslų. Verslo riziką sukeliantys veiksniai gali būti vidiniai arba išoriniai. Dėl tokių veiksnių įmonėms neįmanoma visiškai išvengti rizikos, nes rizika yra nuspėjama ir įmonės negali jos kontroliuoti. Tačiau įmonės gali imtis veiksmų, kad išvengtų verslo rizikos. Straipsnyje taip pat aptariamas rizikos valdymas. Verslo rizika būdinga visoms verslo rūšims, todėl labai svarbu efektyvus rizikos valdymas. Verslo rizika turi įtakos įmonės gebėjimui sėkmingai veikti, nepatiriant finansinių nuostolių. Dėl šios priežasties verslo rizikos supratimas yra būtinas visų tipų verslininkams. Straipsnio tiriamojoje dalyje apžvelgti pagrindiniai „Vilvi Group“ ekonominės rizikos, profesinės rizikos, informacinės saugos rizikos, socialinės rizikos, klimato kaitos rizikos, politinės ir juridinės rizikos bei finansinės rizikos veiksniai.

Raktiniai žodžiai: verslo rizika, rizikos rūšys, rizikos valdymas.

Įvadas

Visos verslo įmonės anksčiau ar vėliau susiduria su įvairia rizika, kuri gali pakenkti įmonės veiklai. Svarbiausia, kad verslininkai žinotų kokia gali būti rizika ir kaip ji gali pakenkti įmonės veiklai. Tokiu būdu verslininkai gali imtis veiksmų, kad galėtų išvengti arba sumažinti rizikos poveikį. Verslo rizikos tipų įvertinimas leidžia įmonėms numatyti įvairias kasdieninei veiklai kylančias grėsmes. Verslo rizika apibūdina bet kokius vidinius ar išorinius įvykius, kurie kelia grėsmę organizacijos tikslams arba finansiniam stabilumui. Šioms grėsmėms įtakos gali turėti įvairūs veiksniai. Verslo rizikos kontrolė – tai priemonės, kurių imasi įmonės norint nustatyti, valdyti ir pašalinti grėsmes. Įmonės gali sukurti kontrolės priemones taikydamos įvairias rizikos valdymo strategijas. Nustatius ir išanalizavus riziką yra sukuriama rizikos kontrolės priemonės, siekiant sumažinti galimas pasekmes. Be veiksmingo rizikos vertinimo įmonės gali patirti pelno ir klientų praradimą. Įmonės rizikos valdymas apima klausimą: kokios yra pagrindinės rizikos, galinčios sutrukdyti įmonei siekti savo tikslų?

Darbo problema – kokios verslo rizikos vyrauja tarp įmonių?

Darbo tikslas – išanalizuoti „Vilvi Group“ verslo riziką.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti verslo rizikos rūšis bei rizikos valdymą teoriniu aspektu.
2. Išnagrinėti „Vilvi Group“ verslo rizikos rūšis ir veiksniai.

Darbo objektas – „Vilvi Group“ verslo rizika.

Darbo metodai – mokslinės literatūros analizė, informacijos rinkimas ir sisteminimas, vertinimas bei apibendrinimas.

Rizikos samprata ir jos rūšys

Įmonėse itin svarbu išanalizuoti galimus rizikos veiksniai, nes tai yra neatsiejama įmonės veiklos dalis. Versle rizika yra svarbus veiksnys tiek verslo augimui, tiek mažėjimui. Dažnai žodis „rizika“ kelia neigiamas emocijas ir susipina su grėsme, tačiau riziką turėtume sieti ir su galimybe, kuria pasinaudojus būtų įmanoma gauti naudos (Stasytytė, Aleksienė, 2015). Dauguma mokslininkų verslo veiklos riziką tapatina su galimu pavojumi, grėsme, nuostoliu, nesėkmės versle tikimybe, kuomet yra tikimybė prarasti pelną, išteklius (Mackevičius, Giriūnas, 2014).

Rizikos apibrėžimus galima rasti daugelyje šaltinių, kurie pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Rizikos apibrėžimai (sudaryta autorių)

Autorius/šaltinis, metai	Rizikos apibrėžimas
Standartas ISO 31000:2009 (2009)	Neapibrėžtumo įtaka tikslams. Atkreipiant dėmesį, kad poveikis gali būti teigiamas, neigiamas arba nukrypti nuo tikėtino. Taip pat rizika dažnai apibūdinama įvykiu, aplinkybių pasikeitimu ar pasekmėmis.
A risk management standard (2002)	Rizika yra įvykio tikimybės ir jo pasekmės derinys. Pasekmės gali būti nuo teigiamų iki neigiamų.
The role of internal auditing in enterprise-wide risk management (2009)	Įvykio, galinčio turėti įtakos tikslų pasiekimui, neapibrėžtumas. Rizika vertinama pagal pasekmes ir tikimybę.
Harland, Brenchley, Walker (2003)	Riziką galima plačiai apibrėžti kaip pavojaus, žalos, praradimo ar bet kokių kitų nepageidaujamų pasekmių tikimybę.

Ristić (2013)	Rizika tai įvykiai ar sąlygos, kurios gali atsirasti, o jų atsiradimas gali turėti pavojingų ar neigiamų padarinių. Rizika kyla dėl neapibrėžtumo padarinių.
Buškevičiūtė, Leškevičiūtė (2008)	Rizika – pavojus, grėsmė, netikrumas dėl nuostolių atsiradimo, nepageidaujamo įvykio tikimybė.

Nors kasdienėje kalboje rizikos terminas yra dažnai vartojamas ir lengvai suprantamas, tačiau apibėžti kaip vieną pagrindinę sąvoką yra sunku, o dar sunkiau įvertinti. Praktiškai visi autoriai savo darbuose riziką išreiškia kaip baimę, kad dėl ekonominės veiklos bus prarandamas svarbus įmonės turtas arba sumažės verslo rezultatai. Taip pat rizikos supratimas grindžiamas baimė prarasti investicijas, kitas požiūris sutelktas į įvykių, kurie baigsis nuostoliais, tikimybę. Tačiau kai kuriuose šaltiniuose teigiama, kad rizikos pasekmės gali būti ir teigiamos.

Kad rizika įvyktų, turi įvykti įvykis. Todėl riziką tiesiog būtų galima laikyti neplanuotu įvykiu su netikėtomis pasekmėmis. Manoma, kad rizikos valdymo procesas bus aiškesnis, jei dėmesys bus sutelkiamas į įvykius.

Anot rizikos valdymo instituto (angl. IRM) (2002) standarto visų rūšių įmonėse gali atsirasti įvykių ir pasekmių, kurios sudaro galimybes gauti naudos (teigiama) arba grėsmę sėkmei (neigiama). Todėl rizikos valdymas vis labiau pripažįstamas kaip susijęs su teigiamais ir neigiamais rizikos aspektais.

Skirtingi šaltiniai riziką klasifikuoja įvairiai: pagal jos poveikio tipą, pagal išmatuojamus arba atsitiktinius įvykius. Nepaisant klasifikavimo skirtumų, mokslininkai sutinka, kad rizikos klasifikavimas padeda organizacijoms suprasti ir analizuoti riziką bei taip prisideda prie prevencinių ir taisomųjų planų kūrimo ir įgyvendinimo.

Hopkin (2017) riziką skirsto į keturias kategorijas:

- atitikties (arba privaloma) rizika;
- pavojaus (arba grynoji) rizika;
- kontrolės (ar neapibrėžtumo) rizika;
- galimybės (arba spekuliacinė) rizika.

Anot autoriaus, organizacijos siekia iki minimumo sumažinti atitikties riziką, sušvelninti pavojaus riziką, valdyti kontrolės riziką ir pasinaudoti galimybių rizika. Dažniausiai rizika apibūdinama kaip dviejų tipų – gryna arba spekuliatyvi. Kad ir kokios būtų teorinės diskusijos, svarbiausia, kad organizacija priimtų tokią rizikos klasifikavimo sistemą, kuri labiausiai tinka jos aplinkybėms.

Rizikos valdymo institutas (2002) išskiria keturias pagrindines rizikos rūšis:

- strateginė rizika;
- atitikties ir reguliavimo rizika;
- finansinė rizika;
- veiklos rizika.

Šios rizikos kategorijos nėra griežtos ir kai kurios verslo dalys gali priklausyti daugiau nei vienai kategorijai.

Rizikos valdymo institutas (2002) išskiria ir kitus veiksnius, kurie gali sukelti tam tikrų grėsmių verslui:

- aplinkos rizika, pavyzdžiui, stichinės nelaimės;
- politinis ir ekonominis nestabilumas bet kuriose užsienio rinkose, į kurias eksportuoja prekes;
- sveikatos ir saugos rizika;
- komercinė rizika, įskaitant pagrindinių tiekėjų ar klientų nesėkmes;
- darbo jėgos rizika, pavyzdžiui, pakankamas darbuotojų skaičius, darbuotojų sauga ir jų kvalifikaciniai įgūdžiai.

Analizuojant literatūros šaltinius visuose buvo išskiriamos skirtingos rizikos rūšys, todėl ją sunku klasifikuoti dėl jų įvairovės. Vienas iš būdų supaprastinti šią užduotį yra suskirstyti riziką į dvi kategorijas: vidinę ir išorinę riziką. Šių dviejų rūšių rizikos supratimas gali padėti numatyti problemas prieš joms atsirandant ir užtikrinti, kad žinotume, kaip geriausiai jas spręsti joms iškilus.

Apibendrinant galima teigti, jog išorinė rizika yra ta, kurios įmonė negali kontroliuoti. Tai mažai nuspėjama ir dideliu poveikiu pasižymintys įvykiai, galintys sukelti didelių sunkumų įmonei. Vidinė rizika, egzistuoja pačioje įmonėje. Tai gali būti laikoma bet kokia rizika, kurią gali nustatyti ir valdyti pati įmonė. Vidinė rizika gali labai pakenkti įmonei, todėl svarbu suprasti, kaip ją atpažinti ir jai pasiruošti.

2 lentelėje pateikiami vidinės ir išorinės rizikos veiksniai (Mohammad ir kt., 2014).

2 lentelė. Rizikos veiksnių pavyzdžiai (sudaryta autorių pagal Mohammad ir kt., 2014)

Vidiniai rizikos veiksniai	Išoriniai rizikos veiksniai
Darbuotojai	Ekonominė rizika (kainų spaudimas)
Naudojama technologija	Natūrali rizika (žemės drebėjimai)
Fizinė rizika (kompiuterio sugadinimas, vagystė)	Politinė rizika (teisės aktai)
	Konkurencinė rizika
	Naujos technologijos

Apibendrinant galima teigti, kad visi autoriai riziką klasifikuoja skirtingai, tačiau sutinka ją išskirstyti į vidinę ir išorinę riziką. Vidinė rizika kyla organizacijos viduje, kuri gali būti kontroliuojama ir ji turėtų būti pašalinta arba jos vengiama. Rizika, kuri kyla dėl įvykių už įmonės ribų, yra išorinė, ji yra nepriklausanti nuo įmonės įtakos ar kontrolės.

Kadangi įmonė negali užkirsti kelio išorės veiksniams, jos vadovybė turėtų sutelkti didesnę dėmesį į rizikos identifikavimą ir jos poveikio mažinimą. Tačiau tiek vidinė, tiek išorinė rizika yra vienodai svarbi.

Rizikos valdymas

Pasak Passenheim (2010) „įmonės rizikos valdymas (angl. enterprise risk management - ERM) – tai procesas, kuriam įtakos turi įmonės direktorių valdyba, vadovybė ir kiti darbuotojai. Jis taikomas įmonės viduje norint parengti strategiją, kuri nustato galimus įvykius ir padeda valdyti rizikas“.

Rizikos valdymo procesų derinys kartu su esamos proceso palaikymo sistemos aprašymu sudaro rizikos valdymo standartą. Egzistuoja keli populiariausi rizikos valdymo standartai:

- Britų standartas BS 31100:2011;
- Amerikos COSO įmonės rizikos valdymo sistema (2020);
- tarptautinis standartas ISO 31000:2018 (pirmasis leidimas paskelbtas 2009 m.) (2018);
- Lietuvos standartas LST ISO 31000:2018 Rizikos valdymas. Gairės (tapatus ISO 31000:2018).

Rizikos valdymas yra sunkus darbas. Aquino ir kt. (2021) teigia, kad organizacijos laikosi nustatyto būdo, kad sumažintų rizikos tikimybę, tačiau vis tiek nemažai organizacijų su rizika susiduria kasdien. Riziką galima sumažinti pramonėje įdiegus veiksmingą rizikos valdymo sistemą. Ir tai leidžia įmonėms sukurti verslo modelį, kuris padeda sumažinti sąnaudas, taip skatinant pelningumą ir tvarumą.

Mohammad ir kt. (2014) teigimu, rizikos valdymas atsako į kelis klausimus, pavyzdžiui, kas gali nutikti ir kaip galime to išvengti, ką turime daryti, jei kyla rizika. Pagrindinis rizikos valdymo proceso tikslas – suskirstyti visas rizikos rūšis, pateikti tinkamą metodiką, kuri sumažintų rizikos atsiradimo tikimybę ir sumažintų jos poveikį. Rizikos valdymo tikslas nėra rizikos vengimas. Tačiau rizikos valdyme reikia kuo labiau sumažinti jos atsiradimo tikimybę, o įvykus – sumažinti jos poveikį.

Hopkin (2017) veiklą, susijusią su rizikos valdymu, skirsto taip:

- rizikos pripažinimas;
- rizikos įvertinimas;
- reitingavimas pagal rizikos kriterijus;
- reagavimas į didelę riziką;
- išteklių kontrolė;
- reakcijos (ir įvykio) planavimas;
- ataskaitų apie rizikos vykdymą teikimas;
- rizikos valdymo sistemos peržiūra.

Passenheim (2010) teigia, kad įmonės rizikos valdymas – tai procedūra, skirta sumažinti neigiamą galimų finansinių nuostolių poveikį.

Hopkin (2017) mano, kad nesugebėjimą tinkamai valdyti riziką, su kuria susiduria įmonė, gali lemti netinkamas rizikos atpažinimas, nepakankama rizikos analizė ir nesugebėjimas tinkamai reaguoti į riziką. Be to, nesugebėjimas nustatyti rizikos valdymo strategiją ir ją perteikti gali lemti netinkamą rizikos valdymą. Taip pat gali būti, kad rizikos valdymo procedūros gali būti klaidingos, todėl naudojantis jomis galima nesugebėti pasiekti reikiamų rezultatų.

Visų su rizika susijusių veiksnių galima naudoti ir grėsmė turi būti dokumentuojamos. Jei visi darbuotojai suvoks rizikos valdymo proceso svarbą, verslo sėkmės tikimybė padidės.

Organizacijų vadovai turi valdyti rizikas, kad verslo įmonės sėkmingai galėtų tęsti savo veiklą. Dauguma verslininkų supranta, kad rizikos valdymas yra tik įprasta verslo valdymo dalis. Verslo rizikos valdymą atlieka tam paskirti darbuotojai (dažniausiai padalinių vadovai).

Kadangi rizikos nuolat atsiranda ir kinta, svarbu suprasti, kad rizikos valdymas yra nuolatinis procesas. Deja, kai kurie į rizikos valdymą žiūri kaip į vienkartinį planą, kuris turi pradžią ir pabaigą. Rizikos valdymo nauda suvokiama tik tada, kai vadovybė galvoja apie rizikos valdymą kaip apie procesą, kuris turi būti aktyvus, su nuolatiniais atnaujinimais ir patobulinimais.

„Vilvi Group“ verslo rizikos rūšys ir veiksniai

„Vilvi Group“ - tai ilgametė istorija, jungianti ilgaamžes pienininkystės tradicijas, šio amato meistriškumą bei naujausias technologijas, o tai leido „Vilvi Group“ tapti unikalia pieno produktų gamybos įmone („Vilvi Group“ svetainė).

„Vilvi Group“ sudaro šešios įmonės: AB Vilkyškių pieninė, AB „Modest“, AB Kelmės pieninė, UAB „Kelmės pienas“, AB „Pieno logistika“, SIA „Baltic Dairy Board“. Įmonių grupei priklauso penkios gamyklos, kuriose gaminami išskirtiniai gaminiai:

- Originalių receptūrų kietieji bei minkštieji sūriai, kiti įvairūs sūrių gaminiai;
- Šviežio pieno produktai – varškės sūreliai, kefyras, jogurtai, varškė, t.t.;
- Industrinė grietinėlė;
- Pieno ingredientai miltelių pavidalu: išrūgų baltymų koncentratas, permeatas, saldžių išrūgų miltai, pieno miltai;
- Baltyminiai kokteiliai sportininkams „GymON“. (Vilvi Group svetainė).

„Vilvi Group“ siekdama efektyviai pasiruošti galimoms grėsmėms ir rizikoms turi įsiedgusi rizikos valdymo sistemą. Įmonės rizikos veiksniai pagal rizikos rūšis pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. „Vilvi Group“ rizikos rūšys ir veiksniai (sudaryta autorių pagal grupės 2022 m. socialinės atsakomybės ir tvarumo ataskaitą)

Rizikos rūšys	Rizikos veiksniai
Ekonominė rizika	Žaliavos tiekimas: sezoniškumas, konkurencija
	Produkcijos nepardavimo rizika: paklausos ir kainos svyravimai
	Energijos brangimas: gamybos kaštų svyravimas, transportavimo kaštų svyravimai
Profesinė rizika	Triukšmas, apšvietimas
	Cheminiai veiksniai
	Ergonominiai veiksniai
Informacinės saugos rizika	Informacijos sauga
	Kibernetinės atakos
Socialinė rizika	Produkcijos kokybės ir saugos rizika
	Žmogaus teisių užtikrinimas
	Darbuotojų pritraukimo ir išlaikymo rizika
	Nesažiningas darbas, korupcija ir kyšininkavimas
Klimato kaitos rizika	Žala reputacijai
	Poveikis klimato kaitai: aplinkos tarša
	Klimato kaitos fizinė rizika: ekstremalūs reiškiniai, temperatūros kilimas
Politinė ir juridinė rizika	Klimato kaitos perėjimo rizika: prisitaikymas prie kintančio reguliavimo
	Šalies ir aplinkinių šalių politika, neramumai
Finansinė rizika	Kintantis ES ir LR teisinis reguliavimas
	Kredito
	Likvidumo
	Rinkos rizikos

Apibendrinant 3 lentelės duomenis, galima teigti, jog norint sėkmingai valdyti rizikas, būtina jas tinkamai identifikuoti ir suskirstyti į rūšis. Skirtingoms verslo įmonėms rizikų rūšys skiriasi ir kiekviena turi sau prisiskirti tik jai būdingas rizikas. Tinkamas rizikų išskyrimas ir vertinimas turi didelę reikšmę sėkmingam rizikos valdymo procesui. Toliau šiame skyriuje bus plačiau išanalizuotos 3 lentelėje išskirtos „Vilvi Group“ rizikos rūšys.

Ekonominė rizika: grupės įmonių gamyboje pagrindinė žaliava yra karvių pienas, kurio pasiūla dėl trumpo galiojimo termino yra ribota. Grupė susiduria ir su pieno žaliavos sezoniškumu, kuomet vasarą pieno gali įsigyti kur kas daugiau nei žiemą, taip pat vyrauja pieno pirkimo konkurencija, kuri turi įtakos pieno supirkimo kainoms ir superkamo pieno kiekiui. Kai kurių sūrinių gamyba yra ilgas procesas, kuris gali užtrukti 1-18 mėn., o tai neleidžia greitai sureaguoti į staigius pokyčius sūrinių rinkoje. Realizavimo rizika kyla ir kalbant apie šviežius pieno produktus. Palaikant per didelius kiekius galima nespėti parduoti visus produktus, o jų galiojimo terminas eis į pabaigą, ko pasekoje teks juos parduoti pigiau. Ekonomikos rizikai aktualu yra ir energijos (gamtinių dujų, kuro, elektros) brangimas, nes tai didina įmonės gamybos kaštus, bet ir produkcijos transportavimo kaštus, ko pasekoje didėja galutinė produkto savikaina.

Profesinė rizika: kaip ir kitos gamybos įmonės taip ir „Vilvi Group“ prie profesinės rizikos priskiria triukšmą, kurį sukelia bendrųjų minimalių reikalavimų neatitikimas darbo įrenginiams. Nepakankamas, blogai įrengtas ar netinkamai prižiūrimas apšvietimas darbo vietose daro neigiamą įtaką darbuotojų emocinei būklei, darbo našumui, nelaimingų atsitikimų darbo vietoje skaičiui. Taip pat prie šios rizikos yra priskiriamas cheminių medžiagų panaudojimas vykdant gamybos, plovimo procesus ir atliekant laboratorinius tyrimus.

Informacinės saugos rizika: kalbant apie informacinę saugą kyla problema, kad informacinis turtas, kuris yra saugomas fiziniuose įrenginiuose gali būti prarasti ar sugadinti. Taip kaip ir daugumoje įmonių vis labiau didėja kibernetinių atakų rizika.

Socialinė rizika: esant nepakankamam rizikos veiksnių (biologinių, cheminių, fizinių) vertinimui bei valdymui gali nukentėti maisto sauga ir kokybė. Prie socialinės rizikos priskiriama ir darbuotojų pritraukimas ir išlaikymas. Tai susiję su darbuotojų trūkumu bei gyventojų skaičiaus mažėjimu regionuose. Taip pat yra ypač jaučiamas aukštos kvalifikacijos darbuotojų trūkumas. Dar yra išskiriama reputacijos ir prekės ženklo įvaizdžio rizika, kuri yra susijusi su darbuotojų veikla ir jų priimamais sprendimais. Reputacijai gali pakenkti ir nekokybiški pieno produktai, neteisingas žodis, pasakytas viešumoje, taip pat neadekvatus komunikacijos/reklamos veiksmas.

Klimato kaitos rizika: viena iš jų poveikis aplinkai. „Vilvi Group“ įmonės sunaudoja nemažai energetinių ir gamtos išteklių, kas kelia aplinkos taršos riziką. Taip pat kyla rizika, jog vykdoma veikla gali sukelti nepageidaujamą triukšmą ir kvapą aplinkiniams gyventojams ar įmonėms. Kadangi „Vilvi Group“ priklausančioje įmonėje AB „Vilkyškių pieninė“ gamybos metu susidariusios nuotekos yra valomos savuose valymo įrenginiuose, kyla rizika, kad dėl techninių nesklandumų teršalai bus išleidžiami į aplinką.

Politinė ir juridinė rizika: į šią rizikos kategoriją įeina šalies ir aplinkinių šalių politika, neramumai, galimi finansiniai nuostoliai, taip pat pardavimų pajamų praradimai. Kitas veiksnys - kintantis ES bei LR teisinis reguliavimas. Didėjantys ir greitai kintantys reikalavimai gali pareikalauti žmogiškųjų išteklių, papildomų priemonių, procesų ir įrankių diegimo bei taip sukelti tiesioginių ir netiesioginių finansinių nuostolių.

Finansinės rizika: „Vilvi Group“ įmonės susiduria su kredito, likvidumo ir rinkos rizikomis. „Vilvi Group“ vykdydama prekybos veiklą parduoda produktus ir paslaugas su atidėtu mokėjimo terminu, todėl gali atsirasti rizika, kad klientai nesumokės už gautus produktus ar paslaugas. Siekiant sumažinti kredito riziką iki minimumo, įmonė valdo riziką taikydama kredito limito principus, nustatančius klientams suteikiamų kreditų dydžius ir atitinkamus įkeitimo tipus. Likvidumo rizika atsiranda, kuomet įmonė nebegali laiku įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų. Įmonė valdo šį veiksnį ir stengiasi išlaikyti, kiek įmanoma, pakankamą likvidumą, kad įvykdytų savo įsipareigojimus, nepatiriant nepageidautinų nuostolių. Rinkos rizika atsiranda, kai atsiranda rinkos kainų pokyčiai (užsienio valiutos keitimo kursai ir palūkanų normos). „Vilvi Group“ pajamos ir pagrindinės veiklos pinigų srautai yra iš esmės nepriklausomi nuo rinkos palūkanų normos.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės „Vilvi Group“ rizikos yra kvalifikuotų darbuotojų trūkumas, žaliavų trūkumas žiemos metu, per trumpas tam tikrų produktų galiojimo terminas, likvidumo rizika. Išanalizavus grupės 2022 metų socialinės atsakomybės ir tvarumo ataskaitą buvo pastebėta, kad įmonė tinkamai naudoja rizikos valdymą ir supranta patį rizikos valdymo procesą, nes nebuvo patirti nuostoliai ar pavojai, kurie būtų susiję su anksčiau minėtomis rizikomis.

„Vilvi Group“ remiasi patvirtintais ISO standartais ir Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimais, kurie padeda identifikuoti rizikas bei jas valdyti. Įmonių grupėje už rizikų identifikavimą, prevencinius ir korekcinius veiksmus atsakingi įmonės darbuotojai, kurie kiekvienas atsakingas už savo sritį. Pagal rizikos tipą, kilmę, sudėtingumą nustatomi prevenciniai ar/ir korekciniai veiksmai, kurie integruojami į veiklos planą ir stebimas jų rezultatas.

Išvados

1. Verslo rizika yra bet kokios rūšies potenciali grėsmė organizacijos pelnui, bendriems tikslams ar bendrai saugai. Tačiau rizikos pasekmės gali būti ir teigiamos ir neigiamos. Verslo rizika plačiąja prasme skirstoma į vidinę, kuri gali būti kontroliuojama, nes vyksta įmonės viduje, bei išorinę, kuri negali būti kontroliuojama, nes kyla iš išorės ir yra nenuspėjama. Verslo rizikos valdymo procedūros padeda nustatyti galimas grėsmes, užbėgti joms už akių ir jų išvengti arba bent jau sumažinti jų poveikį.

2. Norint dirbti pelningai visos verslo įmonės turi įsivertinti savo įmonėje galimas rizikas. „Vilvi Group“ išskiria šias įmonei būdingas rizikas: ekonominė rizika, profesinė rizika, informacinės saugos rizika, socialinė rizika, klimato kaitos rizika, politinė ir juridinė rizika, finansinė rizika. Visos šios rizikos gali neigiamai paveikti įmonės pinigų srautus ir veiklos rezultatus, todėl labai svarbu jas identifikuoti ir tinkamai valdyti.

Literatūra

1. A risk management standard. (2002). Institute of Risk Management. Prieiga per internetą: <https://www.theirm.org/what-we-do/what-is-enterprise-risk-management/irms-risk-management-standard/>
2. Aquino, P. G., Jalagat, R. C., Mubeen, M., Mehmood, W., Zehra, B. (2022). Enterprise risk management: An important process for feasible profit and growth. *Contaduría y Administración*, 67 (2), 2022, 118-141. Prieiga per internetą: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8403330>
3. Buškevičiūtė E., Leškevičiūtė A. (2008). Rizikos valdymas draudimo įmonėse. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2 (2), p. 59 – 79.
4. Compliance risk management: applying the COSO ERM framework. (2020). Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. Prieiga per internetą: <https://www.coso.org/guidance-erm>
5. Harland C., Brenchley R., Walker H. (2003). Risk in supply networks. *Journal of purchasing and supply management*, 9 (2), p. 51 – 62. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1478409203000049>
6. Hopkin, P. (2017). Fundamentals of risk management. United Kingdom: The Institute of Risk Management.
7. ISO 31000:2018 Risk management — Guidelines. (2018). Prieiga per internetą: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>
8. Mackevičius J., Giriūnas L. (2014). Įmonių veiklos rizikų valdymo ir vertinimo modelis. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, p. 54 – 62.
9. Mohammad, A. H., Ghwanmeh, S., Al-Ibrahim, A. (2014). Establishing effective guidelines to avoid failure and reducing risk in e-business. *International Journal of Current Engineering and Technology*, 28 – 31. Prieiga per internetą: <https://inpressco.com/establishing-effective-guidelines-to-avoid-failure-and-reducing-risk-in-e-business/>
10. Passenheim, O. (2010). Enterprise risk management. Prieiga per internetą: <https://www.studocu.com/row/document/yangon-university-of-economics/corporate-finance/enterprise-risk-mgmt-textbook-link-5/57022611>
11. Risk management – Code of practice and guidance for the implementation of BS ISO 31000. (2011). Prieiga per internetą: <https://dokumen.pub/bs-311002011-risk-management-code-of-practice-and-guidance-for-the-implementation-of-bs-iso-31000-9780580716072.html>
12. Ristić D. (2013). A tool for risk assessment. *Journal for Scientists and Engineers*, 3 (3), p. 121 – 127.
13. Stasytytė V., Aleksienė L. (2015). Įmonės veiklos rizikos vertinimas ir valdymas mažose ir vidutinėse įmonėse. *Verslas: teorija ir praktika*, 16 (2), p. 140–148.
14. The role of internal auditing in enterprise-wide risk management. (2009). *The Institute of Internal Auditors*, p. 2899 – 2921. Prieiga per internetą: <https://www.theiia.org/en/content/position-papers/2009/the-role-of-internal-auditing-in-enterprise-wide-risk-management/>
15. „Vilvi Group“ (2023). Mūsų istorija. Prieiga per internetą: <https://vilvigroup.lt/musu-istorija/>
16. „VILVI Group“ socialinės atsakomybės ir tvarumo ataskaita. (2022). Prieiga per internetą: <https://vilvigroup.lt/wp-content/uploads/2023/03/VILVI-Group-Socialine-s-atsakomybe-s-ir-Tvarumo-ataskaita-2022-LT.pdf>

„VILVI GROUP“ BUSINESS RISK

The article summarizes the concept of business risk and its types. Business risk is defined as any threat or force that prevents a business from achieving its financial goals. Business triggers can be internal or external. due to such factors, the company's risk is to completely avoid the risk, because it is unpredictable and companies cannot control it. However, companies can take steps to avoid business risks. The article also discusses risk management. Business risk is inherent in all types of business, so effective risk management is very important. Business risk affects a company's ability to operate successfully without incurring financial losses. For this reason, business understanding is a risk for all types of entrepreneurs. The main factors of Vilvi Group's economic risk, professional risk, information security risk, social risk, climate change risk, political and legal risk, and financial risk are reviewed in the research part of the article.

Keywords: business risk, types of risk, risk management.

INTERNETINĖS LIOFILIZUOTŲ PRODUKTŲ PARDUOTUVĖS STEIGIMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS

*Ugnė Kvainauskytė (stud.), Vesta Matkutė (stud.), Greta Ulmanaitė (stud.),
vadovė Janina Endriukaitienė, Virginija Pilgrimienė*

Kauno kolegija

Anotacija

Internetinė prekyba neabejotinai yra viena iš sparčiausiai besivystančių verslo sričių šiuolaikiniame pasaulyje, išpopuliarėjusi po COVID – 19 pandemijos. Ši paslauga su kiekvienais metais intensyviai plečiasi ir įgauna naujų veiklos aspektų. Klientus tenka ne tik pritraukti, suteikiant jiems kokybiškas paslaugas, bet ir dažnai pakeisti jau susiformavusius įpročius. Labai svarbus tampa ir saugus virtualus apsipirkimas.

Straipsnyje aptariama internetinės prekybos reikšmė ir pateikiama verslo idėja - įsteigti internetinę liofilizuotų produktų parduotuvę. Veiklos esmė – pristatyti kokybišką, naudingą sveikatai produkciją klientams į namus, tuo pačiu pagreitinant maisto gamtinio procesą ir sutaupant klientų laiką. Tyrimo tikslas – išanalizavus verslo aplinką, įvertinti internetinės liofilizuotų produktų parduotuvės steigimo idėją. Išanalizavus rinką ir įvertinus potencialių klientų lūkesčius, finansines prognozes bei konkurencinę aplinką, nustatyta, kad verslo aplinka šiai verslo idėjai realizuoti yra palanki ir, tinkamai organizavus veiklą, galima tikėtis gerų rezultatų.

Raktiniai žodžiai: internetinė prekyba, liofilizuoti produktai, klientai, konkurencinė aplinka, finansinės prognozės.

Įvadas

Temos aktualumas. Internetinė prekyba yra vienas technologinių iššūkių, kuris lemia naujų tendencijų formavimąsi verslo pasaulyje. Dėl naujų ir augančių technologijų apsipirkimas internetu tapo neįtikėtinais lengvas ir patogus. Apsipirkinėjant internetu yra didesnis prekių pasirinkimas, kurių gali nebūti fizinėse parduotuvėse (Baluch, 2024). Plečiantis šiai verslo nišai, aktualu, išanalizavus situaciją, įvertinti naujos internetinės parduotuvės steigimo perspektyvas.

Problema. Vis daugiau žmonių, gamindami namie, stengiasi taupyti laiką ir įsigyti dalinai apdorotus produktus internetinėse parduotuvėse. Kyla klausimas, ar pasiteisins internetinės parduotuvės, prekiaujančios liofilizuotais produktais, steigimo idėja?

Darbo tikslas: Išanalizavus verslo aplinką, įvertinti internetinės liofilizuotų produktų parduotuvės steigimo idėją.

Uždaviniai:

1. Aptarti internetinės prekybos ir liofilizuotų produktų svarbą teoriniu aspektu.
2. Pristatyti verslo idėją ir išanalizuoti konkurencinę aplinką bei potencialių vartotojų lūkesčius.
3. Apibūdinti verslo subjekto veiklos organizavimą ir pateikti finansines prognozes.
4. Įvertinti verslo idėjos perspektyvumą.

Darbo objektas: internetinės liofilizuotų produktų parduotuvės steigimo galimybių įvertinimas.

Darbo metodai: mokslinės teorinės literatūros bei kitų informacijos šaltinių analizė, sisteminimas ir apibendrinimas, anketinė apklausa ir jos rezultatų analizė, SSGG analizė, stebėjimas.

Teorinis aspektas

Internetinė prekyba neabejotinai yra viena iš didžiausių ir sparčiausiai besivystančių verslo sričių. Dėl naujų ir augančių technologijų apsipirkimas internetu tapo neįtikėtinais lengvas ir patogus. Apsipirkinėjant internetu yra didesnis prekių pasirinkimas, kurių gali nebūti fizinėse parduotuvėse (Baluch, 2024).

Šiais laikais reikia tiksliai žinoti, ko nori vartotojas, ko jis ieško, kokie dalykai jam yra svarbūs, kokie ne, kas jam nepatinka pas konkurentus. Kai niekas dar neturėjo susiformavusių virtualaus apsipirkimo ir vartojimo įpročių, pritraukti klientus buvo lengva, o dabar reikia klientus ne tik pritraukti, bet ir dažnai pakeisti jau susiformavusius įpročius (Buiko, 2023).

Lietuvos duomenų agentūros duomenimis, vien Lietuvoje užsakomieji pardavimai paštu arba internetu augo nuo 535 mln. eurų 2019 metais iki 1,1 mlrd. eurų 2021 metais. Tai – spartus augimas, palyginus su keleriais metais iki Covid – 19 pandemijos. Ši statistika rodo, kad e-komercija auga ir Lietuvoje, o užsienio rinkų pasiekiamumą ir norą jose prekiauti skatino įvairios aplinkybės – pandemija, globalūs ekonominiai pokyčiai, e-komercijos įrankių tobulinimas (Žekaitė, 2023).

Nuo seniausių laikų žmonės vartoja vaisius ir daržoves, net priešistorės laikais gyventojai maitinosi lauko uogomis, vaisiais ir daržovėmis. „Tai maisto produktai, kuriuose gausu maistingų medžiagų ir yra puiki priemonė tiekti sveikatai naudingus, biologiškai aktyvius junginius. Liofilizuoti vaisiai ir daržovės yra labai sveikas ir greitas dienos užkandis. Rekomenduojama dažnai juos vartoti, kad gautumėte visą juose esančių maistingų medžiagų, biologiškai aktyvių medžiagų ir antioksidantų naudą“ (Alasalvar ir kt., 2020).

Liofilizacija tai konservavimo būdas, kurio metu drėgmė iš produkto pašalinama sublimacijos (medžiagos kietosios būsenos virsmas garais aplenkiant skystąją būseną) būdu. Įprastinį liofilizacijos procesą sudaro 3 etapai: užšaldymas,

pirminis ir antrinis džiovinimas. Dažniausiai liofilizuojami tokie produktai, kurių sudėtyje yra aplinkai jautrių, lakių komponentų, biologiškai vertingų medžiagų. Liofilizuoti gaminiai, pvz., vaisiai, daržovės, uogos, palyginti su naudojant kitus džiovinimo metodus gautais tais pačiais produktais, savo sudėtyje išsaugo beveik 100 proc. įvairių biologiškai aktyvių medžiagų (Visuotinė Lietuvių enciklopedija).

Verslo tendencijos pastaruoju metu orientuojasi į internetinę prekybą, nes, nors jau ir baigėsi pandemija, bet žmonės išlaikė įprotį apsipirkti internetu. Ši paslauga su kiekvienais metais intensyviai plečiasi. Keičiantis žmonių apsipirkimo įpročiams, verslininkai ieškoti patrauklių, reikalingų verslo idėjų, kurios atitiktų dabartinius vartotojų poreikius. Tokie produktai, kaip liofilizuoti vaisiai ir daržovės, ilgai išlaiko biologiškai aktyvius junginius ir yra naudingi sveikatai. Galima teigti, kad internetinė prekyba liofilizuotais produktais atitinka šių dienų realijas.

Verslo idėja ir rinkos tyrimas

Verslo idėja: įsteigti internetinę liofilizuotų produktų parduotuvę. Veiklos esmė – pristatyti kokybišką, naudingą sveikatai produkciją klientams į namus, tuo pačiu pagreitinant maisto gamintojų procesą ir sutaupant klientų laiką.

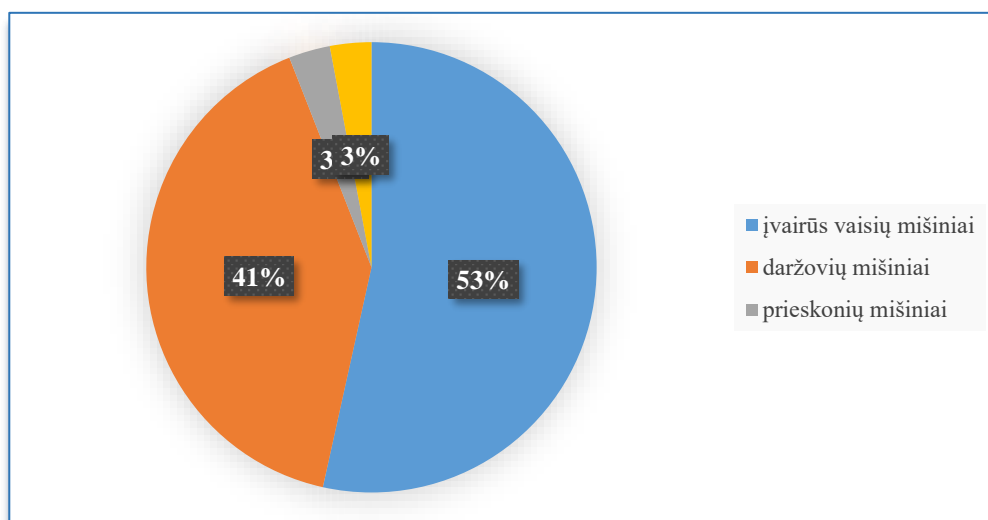
Vartotojų lūkesčių tyrimas. Siekiant įvertinti planuojamos paslaugos reikalingumą visuomenei, buvo atliktas tyrimas. Tyrimo metodu pasirinkta anketinė apklausa. Šis metodas yra vienas iš dažniausiai taikomų duomenų rinkimui (Kardelis, 2016). Pagal Paniotto formulę apskaičiuota tyrimo imtis - 96 respondentai, esant 95 proc. tikimybei, 10 proc. paklaidai ir populiacijai 2437470 (Oficialiosios statistikos portalo duomenimis Lietuvos gyventojai nuo 16 m. amžiaus 2024 m. sausio 1 dienai). Apklausoje dalyvavo 102 respondentai iš Kano regiono.

Atliekant apklausą, išskirti šie pagrindiniai klausimai: Ar naudojate liofilizuotus produktus? Ar žinote kaip vyksta liofilizacijos procesas? Ar žinote liofilizuotų produktų naudą? Kiek kartų per mėnesį perkate liofilizuotus produktus? Kokius liofilizuotus produktus dažniausiai naudojate? Ar pirktumėte liofilizuotus produktus internetinėje parduotuvėje? Ar pirktumėte internetinėje parduotuvėje ekologiškus produktus, jeigu jų kaina būtų iki 10 proc. aukštesnė už neekologiškų produktų kainą?

Respondentų paklausus, ar naudoja liofilizuotus produktus, 71,1 proc. atsakė, kad taip, likusieji 28,9 proc. liofilizuotų produktų nenaudoja. Toliau buvo apklausiami respondentai, naudojantys liofilizuotus produktus. Paklausus, ar respondentai žino kaip vyksta liofilizacijos procesas, buvo gauti tokie rezultatai: taip – 65,2 proc., ne – 19,8 proc., o likę 15,0 proc. neatsakė į šį klausimą.

Apklausoje metu nustatyta, kad 56,8 proc. apklaustųjų žino liofilizuotų produktų naudą sveikatai, o 43,2 proc. nežino šios produkcijos naudą. Uždavus klausimą „Kiek kartų per mėnesį perkate liofilizuotus produktus?“, buvo atsakyta, kad 46,1 proc. apklaustųjų perka 2-3 kartus per mėnesį, 40,9 proc. – vieną kartą per mėnesį, o perkančiųjų rečiau buvo 13,0 proc.

Taip pat buvo pasiteirauta, kokius liofilizuotus produktus respondentai dažniausiai naudoja (žr. 1 pav.).

1 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Kokius liofilizuotus produktus dažniausiai naudojate?“ pasiskirstymas (proc.)

Daugiau nei pusė respondentų, t. y. 53,0 proc., atsakė, kad dažniausiai naudoja įvairių vaisių mišinius. 41,0 proc. apklaustųjų pažymėjo, kad naudoja daržovių mišinius, 3,0 proc. atsakė, kad dažniausiai naudoja prieskonių mišinius, o likę 3,0 proc. neatsakė į klausimą.

Apklausoje metu nustatyta, jog 85,3 proc. apklaustųjų pirktų liofilizuotus produktus internetinėje parduotuvėje, o 14,7 proc. nežino, ar pasinaudotų šia paslauga. Visi respondentai, kurie pirktų liofilizuotus produktus, pažymėjo, kad pageidauja ekologiškų produktų, tačiau jų kaina neturėtų būti aukštesnė kaip 10 proc., lyginant su neekologiškų produktų kaina.

Gauti apklausos rezultatai rodo, jog respondentus sudomino siūloma paslauga ir apklaustieji būtų linkę užsisakyti liofilizuotus produktus internetinėje parduotuvėje. Išryškėjo, kad apklaustieji per mažai susipažinę su liofilizacijos procesu ir liofilizuotų produktų nauda sveikatai. Visi respondentai pageidauja pirkti ekologiškus produktus, jeigu jų kaina nėra itin aukšta.

Konkurencinės aplinkos analizė. Panašias ar tokias pačias paslaugas teikiančios įmonės yra keturios – „Fresko Fiorito“, „Supergarden“, „Riešutai Jums“, „4 sezonai“. Iš visų paminėtų įmonių, stipriausias yra tiesioginis konkurentas MB „Fresko Fiorito“. Tai didžiausia liofilizuotos produkcijos įmonė, kuri tiekia įvairią ir kokybišką produkciją. Ši įmonė įkurta 2020 metais. Paslaugos teikiamos Kaišiadorių rajone, netoli Kauno, tačiau produkciją galima užsisakyti ir internetu.

Galima teigti, konkurentai gana stiprūs, tačiau, toliau intensyviai vystantis internetinei prekybai ir optimaliai organizavus steigiamos internetinės parduotuvės veiklą, galima surasti savo verslo nišą.

Veiklos organizavimas

Verslo organizavimo forma. Internetinės parduotuvės „Lioproductai“ pasirinkta juridinė forma – mažoji bendrija. Mažoji bendrija yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo – įmonė, kurios visi nariai yra fiziniai asmenys (LR mažųjų bendrijų įstatymas).

Marketingas. Numatoma, kad visa informacija apie MB „Lioproductai“ teikiamas paslaugas, kainas, produkcijos gamybą, sudėtį, vykdomas akcijas, naujienas bus talpinama sukurtame tinklalapyje www.lioproductai.lt. Taip pat informacija bus teikiama skelbimų tinklalapiuose, socialiniuose tinkluose, skrajutėse, lauko stenduose. Planuojama, kad reklamos išlaidos neviršys 4000 eurų per metus.

Patalpos. Planuojama, kad įmonė įsikurs Kauno rajone, nuomojamose patalpose. Renkantis patalpas atsižvelgiama į šiuos kriterijus: patalpų dydį, lokaciją, susisiekimą su kitais rajonais, sandėliavimo galimybes. Metinės išlaidos patalpų išlaidymui – 14400 eurų.

Personalas. Sėkmingi verslo veiklos rezultatai nemaža dalimi priklauso nuo įmonėje dirbančiųjų asmenų. Numatoma, kad steigiamoje įmonėje veiklos pradžioje dirbs direktorius, administratorė/buhalterė, vadybininkas, 2 darbininkai, sandėlininkas. Planuojamos atrankos šioms darbo vietoms užimti.

Užsakymų pristatymo klientui organizavimas. Produkcijos pristatymas klientams bus organizuojamas per kurjerius arba paštomatus.

Įranga. Būtina įranga – šaldikliai, liofilizavimo aparatai. Įrangos įsigijimui skiriama pinigų suma – 12000 eurų.

Produktų tiekimas. Pagrindiniai produktai liofilizavimui perkami iš ekologinių ūkių.

Veiklos organizavimo eiliškumas: užsakymų priėmimas iš klientų, produktų užsakymas pagrįde ekologiniuose ūkiuose, atvežimas į sandėlį, produktų liofilizavimas, fasavimas, naudojant ekologiškas pakuotes, pristatymas klientui. Klientai gali būti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Numatoma, kad produkcija bus teikiama ne tik fiziniams asmenims, bet ir įmonėms.

Finansinės prognozės ir SSGG analizė

Verslo įgyvendinimui planuojama investuoti 40000 Eur (4 steigėjų skiriamos lėšos). Planuojama, kad steigėjai investuos po 10 tūkst. Eur. Pradinės investicijos skirtos verslo subjekto steigimui, įrangos ir žaliavų įsigijimui, patalpų nuomai, reklamai, kitoms išlaidoms verslo veiklos pradžioje.

MB „Lioproductai“ artimiausių 3-jų metų pelno (nuostolių) prognozė pateikiama 1 lentelėje.

1 lentelė. MB „Lioproductai“ planuojama pelno (nuostolių) prognozė 2025 -2027 metams (Eur)

Eil. Nr.	Rodikliai	Metai		
		2025	2026	2027
1.	Pardavimo pajamos	259600	285560	314116
2.	Pardavimo savikaina	155760	164197	172764
3.	Bendrasis pelnas	103840	121363	141352
4.	Veiklos sąnaudos	20768	24273	28270
5.	Tipinės veiklos pelnas (nuostolis)	83072	97090	113082
6.	Ataskaitinių metų pelnas (nuostolis) prieš apmokestinimą	83072	97090	113082
7.	Pelno mokestis	12461	14564	16962
8.	Grynasis ataskaitinių metų pelnas (nuostolis)	70611	82526	96120

MB „Lioproductai“ bendrojo ir grynojo pelningumo apskaičiavimas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. MB „Lioproductai“ planuojamas pelningumas 2025-2027 metams (proc.)

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Formulė	Metai		
			2025	2026	2027
1.	Bendrasis pelningumas	$Bendrasis\ pelnas/Pardavimų\ pajamos * 100\ proc.$	40,0	42,5	45,0

2.	Grynasis pelningumas	<i>Grynasis pelnas/Pardavimų pajamos* 100 proc.</i>	27,2	28,9	30,6
----	----------------------	---	------	------	------

Planuojama, kad MB „Lioproduktai“ dirbs pelningai. Pirmaisiais įmonės veiklos metais, pradedant nuo 2025 m., planuojamas grynasis pelnas 70611 eurų. Numatoma, kad 2026 m. pardavimo pajamos padidės 10 proc. ir pelnas išaugs iki 82526 eurų. 2027 m. prognozuojamas pelno augimas iki 96120 eurų. MB „Lioproduktai“ numatomi gana aukšti grynojo ir bendrojo pelningumo rodikliai. Planuojama, kad trečiaisiais veiklos metais įmonės grynasis pelningumas pasieks 30,6 proc. o bendrasis pelningumas 45,0 proc.

Siekiant įvertinti steigiamos MB „Lioproduktai“ stiprybes, galimybes, silpnybes ir grėsmes, pateikiama SSGG analizė (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Steigiamos MB „Lioproduktai“ SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Auganti sveikatai naudingų produktų paklausa rinkoje; • Teigiamos internetinės prekybos plėtros tendencijos; • Verslo išskirtinumas (sveikatai naudingų ir ilgai negendančių maisto produktų pristatymas klientams į namus, taip taupant klientų laiką); • Platus produktų asortimentas; • Greitas ir kokybiškas klientų aptarnavimas; • Optimalus kainos ir kokybės santykis; • Motyvuotas ir atsakingas kolektyvas; • Ekologiškos pakuotės (naudojami tik popieriniai indeliai ir maišeliai); • Sąlyginai nebrangūs vietinių ūkių ekologiški produktai; • Ribota civilinė atsakomybė (steigiama MB). 	<ul style="list-style-type: none"> • Klientų ir darbo patirties neturėjimas verslo pradžioje; • Vartotojų nežinojimas, kas tai yra liofilizuoti produktai ir kuo jie naudingi; • Gana stiprūs konkurentai. 	<ul style="list-style-type: none"> • Verslo plėtra (naujų klientų, ypač maisto pramonės įmonių pritraukimas); • Asortimento įvairovės didinimas; • Bendradarbiavimas su ekologinių ūkių ir internetinės prekybos asociacijomis; • ES struktūrinių fondų parama plečiant verslą; • Liofilizuotų vaisių ir daržovių bei kitų sveikatai naudingų produktų pristatymo visuomenei organizavimas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mokestinių prievolių padidėjimas; • Žaliavų pabrangimas; • Konkurencijos padidėjimas; • Žaliavų tiekimo trikdžiai.

Iš pateiktos SSGG analizės matoma, kad steigiamos internetinės parduotuvės MB „Lioproduktai“ pagrindinės stiprybės yra susijusios su augančia sveikatai naudingų produktų paklausa rinkoje, teigiamomis internetinės prekybos plėtros tendencijomis bei verslo išskirtinumu (sveikatai naudingų ir ilgai negendančių maisto produktų pristatymas klientams į namus, taip taupant klientų laiką). Platus produktų asortimentas, optimalus kainos ir kokybės santykis, greitas ir kokybiškas klientų aptarnavimas padės išsilaikyti konkurencinėje aplinkoje. Svarbu, kad produktai bus tiekiami ekologiškose pakuotėse, kas prisidės prie aplinkos saugojimo ir tvarumo. Bendradarbiavimas su ekologinių ūkių ir internetinės prekybos asociacijomis, liofilizuotų vaisių ir daržovių bei kitų sveikatai naudingų produktų pristatymo visuomenei organizavimas sudarys sąlygas tapti matomais visuomenėje, kas teigiamai atsilieps naujų klientų, ypač maisto pramonės įmonių pritraukimui. Plečiant verslą, tikslinga pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama.

Kiekvienas verslas susijęs su rizika, į kurią reikia atsižvelgti organizuojant veiklą. Didžiausia šio steigiamo verslo silpnybė yra klientų ir darbo patirties neturėjimas verslo pradžioje bei neįprasta produkcija (eilė potencialių vartotojų nežino, kas tai yra liofilizuoti produktai ir kuo jie naudingi). Siekiant šviesti visuomenę numatoma organizuoti liofilizuotų vaisių ir daržovių bei kitų sveikatai naudingų produktų pristatymus. Konkurencija rinkoje gana didelė, tačiau produktus numatoma pardavinėti mažesnėmis kainomis negu konkurentų. Tokios grėsmės kaip mokestinių prievolių padidėjimas, žaliavų pabrangimas ar jų tiekimo trikdžiai, naujų konkurentų atsiradimas gali turėti neigiamos įtakos verslo efektyvumui, tačiau motyvuoto ir atsakingo kolektyvo įdirbis ir entuziazmas padės rasti tinkamus sprendimus. Galima teigti, kad verslo niša šiai idėjai realizuoti yra ir, užtikrinus optimalų veiklos organizavimą, verslo idėja įsteigti internetinę parduotuvę, prekiaujančią liofilizuotais produktais, pasiteisins.

Išvados

1. Internetinė prekyba neabejotinai yra viena iš sparčiausiai besivystančių verslo sričių šiuolaikiniame pasaulyje, išpopuliarėjusi po COVID–19 pandemijos. Verslo tendencijos pastaruoju metu orientuojasi į internetinę prekybą, nes, nors jau ir baigėsi pandemija, bet žmonės išlaikė įprotį apsipirkti internetu. Ši paslauga su kiekvienais metais intensyviai plečiasi ir įgauna naujų veiklos aspektų. Keičiantis žmonių apsipirkimo įpročiams, verslininkai ieškoti patrauklių, reikalingų verslo idėjų, kurios atitiktų dabartinius vartotojų poreikius. Tokie produktai, kaip liofilizuoti vaisiai ir daržovės, ilgai išlaiko biologiškai aktyvius junginius ir yra naudingi sveikatai. Galima teigti, kad internetinė prekyba liofilizuotais produktais atitinka šių dienų realijas.

2. Planuojamo verslo idėja – įsteigti internetinę liofilizuotų produktų parduotuvę. Veiklos esmė – pristatyti kokybišką, naudingą sveikatai produkciją klientams į namus, tuo pačiu pagreitinant maisto gaminimo procesą ir sutaupant klientų laiką. Atlikus potencialių vartotojų apklausą, nustatyta, kad siūloma paslauga reikalinga visuomenei. Konkurencinėje aplinkoje galima išskirti vieną stiprų konkurentą (MB „Fresko Fiorito“) ir kelis silpnesnius. Konkurentai gana stiprūs, tačiau, toliau intensyviai vystantis internetinei prekybai ir optimaliai organizavus steigiamos internetinės parduotuvės veiklą, galima surasti savo verslo nišą.

3. Numatomos steigti internetinės parduotuvės juridinė forma – mažoji bendrija (MB). Patalpos verslo pradžia bus nuomojamos Kauno rajone. Planuojama investuoti 40000 Eur ir įsteigti 6 darbo vietas. Vaisius ir daržoves numatoma pirkti pagrinde iš ekologinių ūkių tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse. Planuojama, kad grynasis pelnas per 3 veiklos metus pasieks 96120 Eur, o grynasis pelningumas 30,6 proc.

4. Įvertinus finansines prognozes ir atlikus planuojamos verslo veiklos SSGG analizę, galima teigti, kad užtikrinus optimalų veiklos organizavimą, verslo idėja įsteigti internetinę parduotuvę, prekiaujančią liofilizuotais produktais, pasiteisins.

Literatūra

1. Alasalvar, C., Salvadó, J. S., & Ros, E. (2020). *Bioactives and health benefits of nuts and dried fruits*. *Food chemistry*, 314, 126192. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S030881462030039X?via%3Dihub>.
2. Baluch, A., (2024). Pros and Cons of Online Shopping. JAV. <https://www.thebalancemoney.com/the-pros-and-cons-of-online-shopping-939775>.
3. Buiko, B., (2023). Elektroninės prekybos šiuolaikiniame pasaulyje išlepinta tauta. Mykolo Romerio universitetas. <https://ve.lt/nuomones/elektronines-prekybos-siuolaikiniame-pasaulyje-islepinta-tauta>.
4. Kardelis, K. (2016). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius.
5. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas (Nr. XI-2159, galiojanti redakcija nuo 2022 m. gegužės 1 d.). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429530>.
6. Liofilizacija. Visuotinė Lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/liofilizacija/>.
7. Valstybės duomenų agentūra. Oficialiosios statistikos portalas. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=e47f952b-9db1-4c79-b040-8fa89305bc92#/>
8. Žėkaitė, A. (2023). Tarptautinė elektroninė prekyba Lietuvos verslininkų akimis. Lietuvos kelias. Mykolo Romerio universitetas. <https://alkas.lt/2023/11/17/a-zekaite-tarptautine-elektronine-prekyba-lietuvos-verslininku-akimis/>.

ASSESSMENT OF POSSIBILITIES OF ESTABLISHING AN ONLINE STORE FOR LYOPHILIZED PRODUCTS

Online shopping is undoubtedly one of the fastest growing business areas in the modern world, which has become popular after the Covid-19 pandemic. This service expands intensively every year and acquires new aspects of the activity. It is necessary not only to attract customers by providing them with quality services, but also often to change already formed habits. Safe online shopping is also becoming very important.

The article discusses the importance of online shopping and presents a business idea – to establish an online store of lyophilized products. The essence of the activity is to deliver ready-made products to customers' homes, thereby speeding up the cooking process and saving customers' time. After analysing the market and assessing the expectations of potential customers, financial forecasts and the competitive environment, it was concluded that the business environment is favourable for the realization of this business idea, and good results can be expected if the activity is properly organized.

Keywords: online shopping, lyophilized products, customers, competitive environment, financial forecasts.

ILGALAIKIO MATERIALIOJO TURTO APSKAITA IR JOS TOBULINIMAS: X SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Skaiva Sutkaitytė (stud.), vadovė Jevgenija Furgasė

Kauno kolegija

Anotacija

Šio tyrimo pagrindinis tikslas išanalizavus ilgalaikio materialiojo turto esmę ir apskaitos metodiką X savivaldybėje, nustatyti apskaitos tobulintinas sritis ir pateikti atitinkamus tobulinimo sprendimus. Tyrimui atlikti taikomi mokslinės literatūros, įstatymų, dokumentų analizės, vertinimo ir lyginimo metodai. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad ilgalaikio materialiojo turto apskaitą viešojo sektoriaus įstaigose reglamentuoja 12-asis VSAFAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2008). X savivaldybėje dažniausiai pasitaikanti operacija susijusi su ilgalaikiu materialiuoju turtu yra nusidėvėjimo apskaičiavimas. Nusidėvėjimo apskaičiavimas keičia ilgalaikio materialiojo turto bendrą vertę ir mažina veiklos rezultatą. Nustatytos tobulintinos sritys susijusios su ilgalaikio materialiojo turto apskaita yra netinkami parinkti nusidėvėjimo normatyvai ir netinkamai parinkta transporto priemonių likvidacinė vertė. Todėl siūloma taikyti nusidėvėjimo normatyvus, kurie atsižvelgia į pastato statybos metus ir būklę bei peržiūrėti visas transporto priemonių likutinės vertės, remiantis metalo laužo supirkimo kainomis arba atskirų dalių kainomis.

Raktiniai žodžiai: ilgalaikis materialusis turtas, viešojo sektoriaus apskaita, nusidėvėjimas.

Įvadas

Nepriklausomai nuo organizacijos teisinio statuso, ar tai būtų privatus ar viešasis sektorius, visos oficialiai registruotos įstaigos, vykdančios savo veiklą, turi tvarkyti finansinę apskaitą, įskaitant ilgalaikio turto naudojimą. Viešojo sektoriaus įstaigoms ilgalaikis turtas yra ypatingai svarbus, kadangi jis sudaro pagrindą ilgalaikėms investicijoms, būtinoms aukštos kokybės viešosioms paslaugoms teikti ir infrastruktūros plėtrai bei priežiūrai užtikrinti. Viešasis sektorius apima įvairias valstybines ir savivaldybių institucijas, sveikatos priežiūros įstaigas, mokyklas bei kitas organizacijas, kurios atsakingos už visuomenės gerovę ir saugumą. Šios įstaigos disponuoja ilgalaikiu turtu, įskaitant pastatus, infrastruktūrą, transporto priemones ir įrangą, kurie leidžia efektyviai įgyvendinti viešąją politiką ir paslaugas, užtikrinant visuomenės narių poreikius bei skatinant ekonominį ir socialinį vystymąsi. Dėl to ilgalaikio turto valdymas ir tinkama jo priežiūra viešajame sektoriuje tampa svarbiu strateginiu elementu, garantuojančiu tvarų ir atsakingą išteklių naudojimą visuomenės gerovei užtikrinti.

Straipsnio problema: Kaip apskaitomas X savivaldybės ilgalaikis materialusis turtas ir kokie yra šio turto apskaitos tobulinimo sprendimai?

Tyrimo tikslas – išanalizavus ilgalaikio materialiojo turto esmę ir apskaitos metodiką X savivaldybėje, nustatyti apskaitos tobulintinas sritis ir pateikti atitinkamus tobulinimo sprendimus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti ilgalaikio materialiojo turto esmę ir apskaitos reglamentavimą viešajame sektoriuje;
2. Atlikti X savivaldybės ilgalaikio materialiojo turto apskaitos organizavimo analizę;
3. Nustatyti X savivaldybės ilgalaikio materialiojo turto apskaitos tobulintinas sritis ir pateikti tobulinimo sprendimus.

Tyrimo objektas: ilgalaikio materialiojo turto apskaita X savivaldybėje.

Tyrimo metodai: Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros analizė, įstatymų bei norminių aktų analizė ir vertinimas, įstaigos dokumentų analizė, vertinimas ir lyginimas.

Ilgalaikio materialiojo turto esmė ir apskaitos reglamentavimas viešajame sektoriuje

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (2020), viešąjį sektorių apibūdina kaip valstybės ar savivaldybės tam tikra forma išlaikomų ir remiamų institucijų ir įstaigų visumą, skirtą viešajam interesui realizuoti – teikti naudą visai visuomenei, užtikrinant konkrečioje valstybėje gyvenančių žmonių gerovę.

Viešojo sektoriaus įstaigos stengdamosi atitikti didėjančius rinkos reikalavimus bei užtikrinti sėkmingą savo veiklą susikuria įvairias sąlygas to įgyvendinimui. Materialinės sąlygos yra ne išimtis, todėl pasak Kalčinskio ir Kalčinskaitės (2022), beveik kiekvienoje organizacijoje reikšmingą vaidmenį vaidina ilgalaikis turtas – pastatai, mašinos, specialūs įrenginiai, be kurių apskritai neįmanoma sėkminga kokia nors veikla. Ilgalaikio turto sąvoką apibrėžia tiek lietuvių autoriai, tiek užsienio (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ilgalaikio turto sąvokos apibrėžimas (sudaryta autorės)

Autorius (-iai)	Ilgalaikio turto sąvokos apibrėžimas
W. D. Brady, 2001	Ilgalaikis turtas – turtas, kuris kainuoja tam tikrą pinigų sumą ir turintis naudingą tarnavimo laiką
J. Česnauskė, 2018	Ilgalaikis turtas – tai turtas, kurį įmonė naudoja ekonominei naudai gauti ilgiau kaip 12 mėnesių.
D. Bendikienė, 2019	Tai tas turtas, kurio naudingo eksploatavimo laikas yra ilgesnis nei vieni metai ir kurio įsigijimo vertė ne mažesnė už įmonės nustatytąją.
D. Vaidya, 2020	Ilgalaikis turtas yra turtas, nupirktas naudoti versle, ir jo nauda greičiausiai kaupsis kelerius metus.

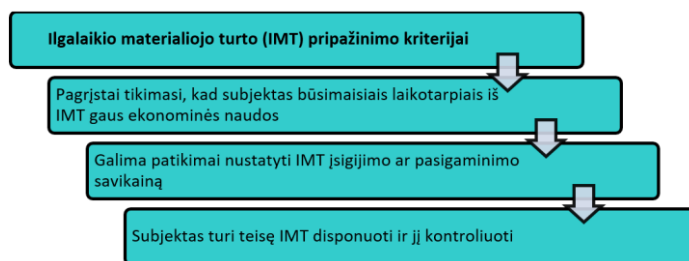
W. Kenton, 2022	Ilgalaikis turtas – ilgalaikis materialus turtas arba įranga, kurią įmonė naudoja savo veikloje, siekiant uždirbti pajamas.
C. B. Murphy, 2023	Ilgalaikis turtas – tai ilgalaikis turtas, kurį įmonė savo ūkinėje veikloje naudoja ilgiau nei metus.

Pateiktoje lentelėje matyti, kad visi autoriai panašiai įvardina ilgalaikį turtą - tai toks turtas, kuris viešojo sektoriaus įstaigoje yra naudojamas ilgiau nei vienerius metus, teikiantis tam tikrą naudą bei turintis naudingo tarnavimo laiką.

Ilgalaikis turtas yra klasifikuojamas į penkias pagrindines grupes: nematerialusis turtas, materialusis turtas, finansinis turtas, kitas ilgalaikis turtas, biologinis turtas (Bikiėnė ir Pučkienė, 2012). Dažniausiai ilgalaikiame turte didžiausią dalį sudaro ilgalaikis materialusis turtas, kuris viešajame sektoriuje yra vienas iš pagrindinių biudžeto apskaitos objektų ir turi didelę reikšmę organizacijos veiklai (Feschiyan, 2013). Šio turto apskaitą viešojo sektoriaus įstaigos privalo vesti tvarkingai ir atsakingai, kadangi tai suteikia daug reikšmingos ir aktualios informacijos apie finansinę būklę.

Viešojo sektoriaus įstaigos apskaitą tvarko vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešojo sektoriaus atskaitomybės įstatymu bei Viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartais (VSAFAS). Ilgalaikio materialiojo turto apskaitą reglamentuoja 12-asis VSAFAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2008) (toliau – 12 VSAFAS). Šis standartas apibrėžia taisykles, kurias viešojo sektoriaus įstaigos turėtų taikyti tvarkydamos ilgalaikio materialiojo turto apskaitą. Standartas detalizuoja, kaip pripažinti, įvertinti, užregistruoti apskaitoje ilgalaikį materialųjį turtą bei kaip šią informaciją reikėtų atspindėti finansinėse ataskaitose.

Pagal 12-ąjį VSAFAS turtas laikomas ilgalaikiu materialiuoju turto, jei jis atitinka ilgalaikio materialiojo turto apibrėžimą ir pripažinimo kriterijus (žr. 1 pav.).

1 pav. IMT pripažinimo kriterijai (parengta autorės pagal 12-ąjį VSAFAS, 2008)

Svarbu paminėti tai, kad ilgalaikiu materialiuoju turto yra pripažįstamas tik toks turtas, kuris atitinka ilgalaikio materialiojo turto apibrėžimą ir pripažinimo kriterijus, ir kurio vertė yra didesnė nei nustatyta minimalioji vertė – 500 Eur. Šią vertę nustato Vyriausybė ir jos koreguoti viešojo sektoriaus įstaigos galimybės neturi. Į ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo savikainą yra įskaitomos visos tiesiogiai su turto įsigijimu susijusios išlaidos, taip pat ir tos, kurios būtinos turto paruošimui pirmajam naudojimui iki jo eksploatavimo pradžios.

Po turto įvertinimo, remiantis pripažinimo kriterijais, privaloma apskaitos procese šį turtą teisingai priskirti prie atitinkamų turto klasės. Turto klasifikavimas pavaizduotas 2 lentelėje.

2 lentelė. Ilgalaikio materialaus turto klasifikacija (parengta autorės pagal 12 VSAFAS, 2008)

Ilgalaikis materialusis turtas	
1. Žemė	7. Transporto priemonės
2. Pastatai	8. Kilnojamosios kultūros vertybės
3. Infrastruktūros statiniai	9. Baldai, biuro įranga
4. Kiti statiniai	10. Kitos vertybės
5. Nekilnojamosios kultūros vertybės	11. Kitas ilgalaikis materialusis turtas
6. Mašinos ir įrenginiai	12. Nebaigta statyba ir išankstiniai mokėjimai

Šis klasifikavimas labai svarbus, nes jei viešojo sektoriaus įstaigoje nebus atidžiai atliekamas materialaus turto klasifikavimas, tai gali sukelti netikslumus ataskaitų duomenyse ir pateikti ne visai patikimą informaciją apie turimus išteklius. Tai reiškia, kad netinkamas turto priskyrimas į atitinkamas kategorijas gali klaidinti tiek vadovybę, tiek suinteresuotus asmenis, pvz., kreditorius, suteikiant jiems ne iki galo teisingą vaizdą apie finansinę būklę ir jos valdomo turto vertę.

Kiekviena viešojo sektoriaus įstaiga turinti ilgalaikį materialųjį turtą ir jį naudodama, turi tinkamai įvertinti ir apskaičiuoti šio turto nusidėvėjimą. Remiantis 12-ojo VSAFAS (2008) nuostatomis, ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimas apibūdinamas, kaip to turto vertės mažėjimas, kuris apskaičiuojamas sistemingai paskirstant to turto nusidėvėjimą per turto naudingąjį eksploatavimo laiką. Nusidėvėjimą skaičiuoja pagal vieną iš nusidėvėjimo skaičiavimo metodų: tiesiogiai proporcingą metodą arba produkcijos vienetų metodą. Viešasis sektorius savo apskaitoje dažniausiai taiko tiesiogiai proporcingą nusidėvėjimo skaičiavimo metodą.

Tiesiogiai proporcingas metodas yra grindžiamas nuostata, kad ilgalaikis turtas per visą savo naudingąjį eksploatavimo trukmę yra naudojamas vienodai ir kiekvienais metais generuoja vienodą ekonominę vertę, todėl remiantis šia prielaida, kiekvienais metais nurašoma identiška ilgalaikio turto nusidėvėjimo dalis (12 VSAFAS, 2008). Taikant šį metodą nusidėvėjimas yra apskaičiuojamas pagal pateiktą formulę:

$$\text{Metinė nusidėvėjimo suma} = \frac{(\text{IMT įsigijimo ar pasigaminimo savikaina} - \text{IMT likvidacinė vertė})}{\text{Naudingo tarnavimo laikas (metais)}}$$

Remiantis pateikta tiesiogiai proporcingo metodo formule ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimas yra skaičiuojamas nuo sekančio mėnesio pirmos dienos, kai turtas yra pradedamas naudoti ir yra skaičiuojamas už visą turto naudojimo mėnesį. Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimas nebeskaičiuojamas nuo sekančio mėnesio pirmos dienos, nustojus jį naudoti, po perleidimo, nurašymo ir t.t. Nusidėvėjimas taip pat neskačiuojamas ir nuo turto, kuris yra naudojamas neribotą laiką, įskaitant bibliotekų fondus bei knygas, pastatų kurių statyba nėra pabaigta arba turtas yra naudojamas remiantis panaudos sutartimi, nuomojamas.

Viešojo sektoriaus įstaigose nusidėvėjimo skaičiavimas yra labai svarbus, kadangi apskaičiuotas nusidėvėjimas kiekvieno mėnesio pabaigoje yra pripažįstamas nusidėvėjimo sąnaudomis, dėl šios priežasties nusidėvėjimas turi būti apskaičiuotas teisingai ir pagrįstai. Atsižvelgiant į tai, kiekvienų finansinių metų pabaigoje yra būtina peržiūrėti ir prireikus koreguoti naudingojo tarnavimo laikotarpį bei likvidacinę vertę, atsižvelgiant į įvykusius vidaus bei išorės pokyčius. Vadovaujantis 12-uoju VSAFAS, viešojo sektoriaus subjektai turi teisę savarankiškai nusistatyti likvidacinę vertę, remiantis turto vertės įvertinimu jo naudingojo laikotarpio pabaigoje.

Pripažinus ilgalaikį materialųjį turtą, jį įvertinus, užregistravus apskaitoje ir apskaičiavus nusidėvėjimą, svarbu tinkamai atskleisti šią informaciją finansinėse ataskaitose. Informacija apie ilgalaikį materialųjį turtą detaliausiai atskleidžiama finansinės būklės ataskaitoje, kurioje pateikiama informaciją apie visą viešojo sektoriaus įstaigos turtą, finansavimo sumas, įsipareigojimus bei grynąjį turtą atskaitinio laikotarpio pabaigoje. Informacija apie ilgalaikio materialaus turto nusidėvėjimą – veiklos rezultatų ataskaitoje, kuri suteikia išsamią informaciją apie visas per atskaitinį laikotarpį patirtas pajamas, išlaidas ir apskaičiuotą galutinį veiklos rezultatą.

Taigi, ilgalaikis turtas – tai toks turtas, kuris viešojo sektoriaus įstaigoje yra naudojamas ilgiau nei vienerius metus, teikiantis tam tikrą naudą bei turintis naudingo tarnavimo laiką. Ilgalaikio materialiojo turto apskaitą viešojo sektoriaus įstaigose reglamentuoja 12-asis VSAFAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2008), kuriame apibrėžtos taisyklės, kaip pripažinti, įvertinti, užregistruoti apskaitoje ilgalaikį materialųjį turtą bei kaip šią informaciją reikėtų atspindėti finansinėse ataskaitose.

Ilgalaikio materialiojo turto apskaitos metodikos analizė X savivaldybėje

X savivaldybės tikslas yra vykdyti teisės aktų nustatytas užduotis, kurios apima Savivaldybės institucijų priimtų sprendimų įgyvendinimo organizavimą ir priežiūrą, realizuoti įstatymus ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtus nutarimus, užtikrinti viešųjų paslaugų teikimą bei atlikti viešojo administravimo funkcijas.

X savivaldybėje ilgalaikis materialusis turtas yra įtraukiamas į apskaitą ir laikomas ilgalaikiu materialiuoju turtu, jei jis atitinka ilgalaikio materialiojo turto apibrėžtį ir nustatytus reikalavimus dėl turto pripažinimo (žr. 1 pav.). Ilgalaikio materialiojo turto įsigijimas, jo naudojimas bei su juo susijusios išlaidos yra apskaitomos laikantis 12-ojo VSAFAS.

Nagrinėjant X savivaldybės ilgalaikio materialiojo turto apskaitos metodiką, galima išskirti šias būdingiausias operacijas – įsigijimas, nusidėvėjimas, nuvertėjimas, remonto apskaita, inventorizacija bei ilgalaikio materialiojo turto nurašymas. Tačiau būdingiausia, dažniausiai pasitaikanti ir daranti reikšmingą įtaką finansinėms ataskaitoms operacija yra ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo apskaičiavimas.

Nusidėvėjimo skaičiavimas privalomas visiems ilgalaikio materialiojo turto objektams išskyrus žemę, kultūros vertybes bei kitas vertybes, taip pat bibliotekų bei muziejų fondus. Nusidėvėjimas skaičiuojamas pagal viešojo sektoriaus subjekto pasirinktą nusidėvėjimo skaičiavimo metodą – tiesiogiai proporcinga metodą.

Nusidėvėjimo skaičiavimui, svarbus aspektas yra nusidėvėjimo normatyvai. Savivaldybės direktoriaus patvirtinti nusidėvėjimo normatyvai yra pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. Nusidėvėjimo normatyvai (sudaryta autorės pagal X savivaldybės duomenis, 2024)

Ilgalaikio turto grupė	IMT nusidėvėjimo normatyvai, metais
Pastatai	Kapitaliniai mūriniai pastatai – 140 m.; pastatai – 100 m.; tašytų rąstų pastatai – 50 m.; surenkamieji – 20 m..
Infrastruktūros ir kiti statiniai	Betoniniai, gelžbetoniniai, akmens – 100 m.; metaliniai – 50 m.; mediniai – 20 m..
Mašinos ir įrenginiai	Gamybos mašinos ir įrenginiai – 25 m.; ginkluotė, ginklai ir karinė technika – 40 m.; medicinos, apsaugos įranga – 10 m.; kitos mašinos ir įrenginiai – 25 m..
Transporto priemonės	Lengvieji automobiliai – 10 m.; spec. automobiliai, autobusai, kroviniai – 7 m.; kitos transporto priemonės – 15 m..
Baldai ir biuro įranga	Baldai – 12 m.; kompiuteriai ir jų įranga – 7 m.; kopijavimo ir dokumentų dauginimo priemonės – 8 m.; kita biuro įranga – 10 m..
Kitas ilgalaikis materialusis turtas	Scenos meno priemonės, elektroniniai klavišiniai, pučiamieji ir styginiai, liaudies ir mušamieji muzikos instrumentai – 10 m.; ūkinis inventorių ir kiti reikmenys – 10 m.; specialieji drabužiai ir avalynė – 2 m.; kitas ilgalaikis materialusis turtas – 10 m..

Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimas yra registruojamas kiekvieną mėnesį pagal rengiamą nusidėvėjimo žiniaraštį, darant šį įrašą bendrajame žurnale:

*D 8 703XXX Ilgalaikio turto nusidėvėjimo ir amortizacijos sąnaudos
K 1 2XXXX4 Ilgalaikio materialiojo turto sukauptas nusidėvėjimas*

Po ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo užregistravimo yra iš karto daromas antrasis įrašas, kuris atspindi nusidėvėjimo pajamų pripažinimą, atitikimą panaudotų finansavimo sumų proporcingai daliai. Nusidėvėjimo registravimas keičia ilgalaikio materialiojo turto bendrą vertę finansinės būklės ir veiklos rezultatų ataskaitose.

Fragmentas apie ilgalaikį materialųjį turtą iš finansinės būklės ataskaitos pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė Fragmentas iš X savivaldybės finansinės būklės ataskaitos už 2023 m. (X savivaldybės duomenys, 2023)

Eil. Nr.	Straipsniai	Pastabos Nr.	Paskutinė ataskaitinio laikotarpio diena	Paskutinė praėjusio ataskaitinio laikotarpio diena
A.	ILGALAIKIS TURTAS		109 715 730,79	103 575 367,24
II.	Ilgalaikis materialusis turtas		62 787 951,99	59 163 032,11
II.1	Žemė		144 858,00	119 505,00
II.2	Pastatai		10 123 687,31	13 485 772,94
II.3	Infrastruktūros statiniai		26 691 881,82	33 095 947,61
II.4	Kiti statiniai		1 606 396,70	1 617 711,65
II.5	Mašinos ir įrenginiai		289 751,32	226 805,70
II.6	Transporto priemonės		81 571,84	32 488,58
II.7	Baldai, biuro įranga ir kitas ilgalaikis materialusis turtas		935 647,02	812 127,74
II.8	Kultūros ir kitos vertybės		556 068,90	614 348,50
II.9	Nebaigta statyba ir išankstiniai apmokėjimai		22 358 089,08	9 158 324,39

Iš lentelės matyti, jog X savivaldybė 2023 metų gruodžio 31 dieną ilgalaikio turto turėjo 109 715 730,79 Eur, lyginant su praėjusiais 2022 metais ši suma padidėjo šiek tiek daugiau nei 6 mln. Eur. Ilgalaikis materialusis turtas visos turto sumos sudarė 62 787 951,99 Eur, likusią ilgalaikio turto sumą sudarė nematerialusis turtas bei biologinis turtas. Teigiamam ilgalaikio materialiojo turto pokyčiui turėjo įtakos ilgalaikio materialiojo turto pirkimas, kuris didina vertę atitinkamoje straipsnio eilutėje. Ilgalaikio materialiojo turto neigiamas pokytis dažniausiai atsiranda dėl patiriamo turto nusidėvėjimo bei pardavimo operacijų.

Tam, kad būtų aišku kokią ilgalaikio turto sumažėjimo dalį sudaro nusidėvėjimo sąnaudos pasitelkiama veiklos rezultatų ataskaitos, pagrindinės veiklos sąnaudų straipsnio antros dalies – nusidėvėjimo ir amortizacijos sąnaudos eilutė (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Fragmentas iš X savivaldybės veiklos rezultatų ataskaitos už 2023 m. (X savivaldybės duomenys, 2023)

Eil. Nr.	Straipsniai	Pastabos Nr.	Ataskaitinis laikotarpis	Praėjęs ataskaitinis laikotarpis
B.	PAGRINDINĖS VEIKLOS SĄNAUDOS		36 078 440,49	29 690 339,97
<...>				
II.	NUSIDĖVĖJIMO IR AMORTIZACIJOS		1 221 876,50	1 586 081,53

Iš pateiktos lentelės matyti, kad bendra ilgalaikio turto nusidėvėjimo ir amortizacijos suma už 2023 m. yra - 1 221 876,50 Eur. Lyginant su praėjusiais finansiniais metais ši suma sumažėjo 36 420,50 Eur. Šis sumažėjimas susijęs, su tuo, kad dalis turto buvo parduotas bei perduotas ir atitinkamai jam buvo nebeskaičiuojamas nusidėvėjimas.

X savivaldybės pagrindinis tikslas yra užtikrinti viešųjų paslaugų teikimą bei atlikti viešojo administravimo funkcijas. Šioje savivaldybėje ilgalaikio materialiojo turto apskaita vykdoma laikantis 12-ojo VSAFAS. Būdingiausia ir dažniausiai pasitaikanti operacija susijusi su ilgalaikiu materialiuoju turtu yra nusidėvėjimo apskaičiavimas. Nusidėvėjimo apskaičiavimas keičia ilgalaikio materialiojo turto bendrą vertę finansinės būklės ataskaitoje ir mažina veiklos rezultatą.

Ilgalaikio materialiojo turto apskaitos metodikos tobulinimas X rajono savivaldybės administracijoje

Siekiant patobulinti apskaitos procesų vykdymą X rajono savivaldybės administracijoje būtina išryškinti esamas problemas ir atrasti tinkamus jų sprendimo būdus, tam kad būtų pasiekti patys geriausi rezultatai bei užkertamas kelias kritinių problemų atsiradimui. Išanalizavus mokslinę literatūrą ir teisės aktus, taip pat atidžiai ištyrus X rajono savivaldybės administracijos taikomą ilgalaikio materialiojo turto apskaitos metodiką, buvo nustatytos kelios svarbios esamos problemos. Pagrindinės apskaitos metodikoje išvelgiamos tobulintinos sritys susijusios su nusidėvėjimo apskaičiavimu:

- ✓ Patvirtinti nusidėvėjimo normatyvai ilgalaikiam materialiajam turtui yra per ilgi arba tinkamai nedetalizuoti;
- ✓ Netinkamai parinkta ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė transporto priemonėms.

Netikslumai, susiję su ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo apskaičiavimais, turi ne tik akivaizdų poveikį einamajam ataskaitiniam laikotarpiui, bet ir gali turtėti reikšmingų pasekmių ateities laikotarpių finansiniams rezultatams

bei turto vertės nustatymui Dėl šios priežasties būtina ypač atidžiai ir išsamiai spręsti ilgalaikio turto nusidėvėjimo skaičiavimo problemas.

Ilgalaikio materialiojo turto naudingojo tarnavimo laikotarpio detalizavimas.

Ilgalaikis materialusis turtas, naudojamas per tam tikrą laiką, palaipsniui nusidėvi, praranda savo fizines savybes ir pasensta. X savivaldybės administracija neretai iš ne viešojo sektoriaus subjektų nusiperka įvairios būklės gyvenamuosius pastatus. Gyvenamieji pastatai, kuriuos savivaldybė įsigyja pasitaiko avarinės arba tik pakenčiamos būklės, tačiau jiems yra taikomi tokie pat nusidėvėjimo normatyvai kaip ir naujos statybos ar renovuotiems gyvenamiesiems pastatams – 140 metų.

Šiai problemai spręsti pagrindinė rekomendacija būtų patikslinti ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo normatyvus, išskirstant senos statybos gyvenamuosius pastatus, kurie buvo anksčiau dėvimi ir yra beveik nusidėvėję, senos statybos, tačiau renovuotus pastatus bei naujos statybos.

Analizuotų dar trijų savivaldybių nusidėvėjimo normatyvai gyvenamiesiems pastatams (kapitaliniams mūriniams pastatams) svyruoja nuo 80 iki 90 metų, kas yra reikšmingai mažiau nei X savivaldybėje (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Apskaitos politikoje patvirtinti taikomi nusidėvėjimo normatyvai savivaldybėse (parengta autorės pagal savivaldybių duomenis, 2024)

Gyvenamieji pastatai (kapitaliniai mūriniai pastatai)	X savivaldybė	Y savivaldybė	Z savivaldybė	G savivaldybė
Senos statybos	140 metų	90 metų	90 metų	80 metų
Senos statybos, renovuoti	140 metų			
Naujos statybos	140 metų			

Kaip matyti iš lentelės, senos statybos pastatams taikyti trijų analizuojamų savivaldybių (Y, Z, G) bendro vidurkio rezultata $(90 + 90 + 80) / 3 = 86,67 \approx 87$ metai. Todėl galima rekomenduoti X savivaldybei keisti Senos statybos, renovuotiems senos statybos ir naujos statybos namams nusidėvėjimo normatyvus (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Rekomenduojami nusidėvėjimo normatyvai (parengta autorės, 2024)

Gyvenamieji pastatai (kapitaliniai mūriniai pastatai)	X savivaldybė	Y savivaldybė	Z savivaldybė	G savivaldybė
Senos statybos	87 metai	90 metų	90 metų	80 metų
Senos statybos, renovuoti	113 metų			
Naujos statybos	140 metų			

Senos statybos renovuotiems gyvenamiesiems pastatams taikyti Y savivaldybėje patvirtintą tvarką, kuomet atlikus rekonstravimo, esminius pagerinimo darbus, nusidėvėjimo normatyvą padidinti 30 %, tokiu atveju X savivaldybėje renovuotiems gyvenamiesiems pastatams būtų taikomas 113 metų nusidėvėjimo normatyvas. Naujos statybos pastatams būtų taikomi didesni normatyvai nei renovuotiems pastatams, kadangi esminio pagerinimo darbai niekuomet nepašalina visų defektų ir senos statybos pastatas neprilygsta naujos statybos pastatui. Dėl šios priežasties rekomenduojama normatyvus palikti tokius, kokie yra taikomi savivaldybėje dabar – 140 metų.

Atlikus šiuos keitimus, pasikeistų metinė nusidėvėjimo suma, kuomet pastatas ta pačia verte, tačiau skirtingos būklės, būtų priskirtas prie atitinkamos grupės, kuriai nustatytas tam tikras nusidėvėjimo normatyvas (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Nusidėvėjimo normatyvų pakeitimo įtaka nusidėvėjimo sumai (parengta autorės, 2024)

Gyvenamieji pastatai (kapitaliniai mūriniai pastatai)	Įsigijimo vertė	Nusidėvėjimo normatyvas	Likvidacinė vertė	Metinė nusidėvėjimo suma
Gyvenamasis pastatas Nr. 1 (naujos statybos)	39 589,32	140	0	282,78
Gyvenamasis pastatas Nr. 1 (senos statybos, renovuotas)	39 589,32	113	0	350,35
Gyvenamasis pastatas Nr. 1 (senos statybos)	39 589,32	87	0	455,05

Kuomet yra taikomas 140 metų nusidėvėjimo normatyvas, nusidėvėjimo suma yra mažiausia – 282,78, tačiau jei tokį patį normatyvą taikytumėme pastatui, kuris anksčiau buvo dėvėtas 80-90 metų, bendras nusidėvėjimas, iki pirkimo ir po pirkimo, gautųsi 220-230 metų. Po tiek laiko nemaža tikimybė, jog pastatas taps avarinės būklės ir galbūt jo nebus verta rekonstruoti, nes išlaidos gali siekti naujo pastato kainą.

Ilgalaikio materialiojo turto likvidacinės vertės koregavimas.

X rajono savivaldybės administracija savo apskaitos politikoje yra nusistačiusi, jog visų ilgalaikio materialiojo turto grupių likvidacinė vertė yra lygi nuliui. Toks sprendimas grindžiamas tuo, kad turtas išlieka ir toliau naudojamas ir po to, kai jis yra visiškai nusidėvėjęs. Vienas geriausiai tinkamų pavydžių, akcentuojant kodėl verta yra keisti likvidacinę vertę yra transporto priemonės. Kuomet ši priemonė yra nusidėvėjusi ir nebetinkama naudoti yra savivaldybei nebenaudinga, tačiau iš jos būtų galima gauti atitinkamą dalį pinigų, parduodant tam tikras detales ar metalo laužą, kurie vėliau galėtų būti panaudoti savivaldybės veikloje.

X savivaldybės administracija automobilius perka naujus arba kelerių metų senumo. Kadangi automobiliai įstaigos veikloje yra naudojami tikrai dažnai, o jų naudingasis tarnavimo laikotarpis, nustatytas administracijos, yra 10 metų, suėjus šiam terminui automobilius geriausia likviduoti. Kadangi likvidavimas metalo laužo supirktuvėje atneša pajamų, likvidacinę vertę vertėtų koreguoti dalinai apskaičiuojant kiek būtų gaunama už automobilio supirkimą, kai jis taptų nebenaudojamas. Vadovaujantis metalo laužo supirkimo įmonės UAB „Kuusamet“ kainoraščiu, metalo laužo supirkimo kaina 2024 metais siekia 245 Eur už toną, todėl įsigijus naują automobilį tikslingiausia nustatyti ne nulinę eurų vertę, o apie 250 Eur.

Pasikeitus likvidacinės vertės sumai, kartu keičiasi ir nusidėvėjimo suma. 9 lentelėje pavaizduota, kokie pasikeitimai vyksta nusidėvėjimo skaičiavime, kuomet keičiasi likvidacinė vertė.

9 lentelė. Nusidėvėjimo pokyčiai atlikus likvidacinės vertės keitimus (parengta autorės pagal X savivaldybės duomenis, 2024)

Lengvasis automobilis	Įsigijimo vertė	Nusidėvėjimo normatyvas	Likvidacinė vertė	Metinė nusidėvėjimo suma
Prieš likvidacinės vertės pakeitimus				
M2 klasės autobusas Mercedes Benz	30 060,47	10	0	3 006,05
Lengvasis automobilis Škoda Octavia	15 639,48	10	0	1 563,95
Lengvasis automobilis NISSAN LEAF	26 920,00	10	0	2 692,00
Iš viso:				7 262
Po likvidacinės vertės pakeitimų				
M2 klasės autobusas Mercedes Benz	30 060,47	10	250	2 981,05
Lengvasis automobilis Škoda Octavia	15 639,48	10	250	1 538,95
Lengvasis automobilis NISSAN LEAF	26 920,00	10	250	2 667
Iš viso:				7 187
Pokytis iš viso:				75

Atlikus likvidacinės vertės pakeitimus ir nustačius 250 eurų vertę, pagal metalo laužo supirkimo duomenis, metinis nusidėvėjimas sumažėjo 75 eurai. Nusidėvėjimo vertės sumažėjimas daro teigiamą įtaką įstaigos veiklai, kadangi finansinės būklės ataskaitoje padidėja ilgalaikio materialiojo turto bei finansavimo sumų eilutės, atitinkama apskaičiuoto pokyčio suma. Taip pat sumažėjęs nusidėvėjimas sumažina ir patiriamas nusidėvėjimo sąnaudas, dėl šios priežasties sumažėja veiklos rezultatų ataskaitoje pagrindinių veiklos sąnaudų eilutė, tuo pačiu didėjant veiklos rezultatui.

Išanalizavus X rajono savivaldybės administracijos apskaitos metodikos taikymą bei išskyrus problemas galima prieiti prie išvados, jog savivaldybė taiko per ilgus ilgalaikio materialiojo turto – gyvenamųjų pastatų, nusidėvėjimo normatyvus, bei nusistato nulio eurų vertės likvidacinę vertę, kuri kai kuriems ilgalaikio turto objektams, pavyzdžiui transporto priemonėms nėra tinkamai pagrįsta. Keičiant nusidėvėjimo normatyvus detalizuoti pastato pastatymo metus jei jo būklė o netinkamai parinktos likvidacinės vertės problemos pagrindinis sprendimo būdas būtų peržiūrėti visų likusių transporto priemonių likvidacinę vertę remiantis metalo laužo supirkimo kaina arba atskirų dalių kainomis.

Išvados

1. Analizuojant ilgalaikio materialiojo turto esmę ir apskaitos reglamentavimą, pastebima, kad šis turtas yra plačiai naudojamas tiek privačiose įmonėse, tiek viešojo sektoriaus organizacijose. Ilgalaikis materialusis turtas įprastai yra skirstomas į kelias kategorijas. Tokio turto apskaita yra reguliuojama pagal tam tikrus normatyvus, kuriuos reglamentuoja 12-asis VSAFAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2008) . Šis standartas nustato esminius apskaitos principus ir metodus, kurie užtikrina, kad ilgalaikio materialiojo turto apskaita būtų atliekama teisingai ir skaidriai, taip pat padeda užtikrinti finansinės informacijos patikimumą ir teisingumą.

2. X savivaldybės pirminis tikslas yra teikti viešąsias paslaugas ir vykdyti viešojo administravimo funkcijas. Šioje savivaldybėje ilgalaikio materialiojo turto apskaita yra tvarkoma laikantis 12-ojo VSAFAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2008) standarto reikalavimų. Dažniausiai pasitaikanti operacija, susijusi su ilgalaikiu materialiuoju turtu, yra nusidėvėjimo skaičiavimas. Nusidėvėjimo apskaičiavimas veikia ilgalaikio materialiojo turto bendrąją vertę finansinės būklės ataskaitoje, taip pat mažina veiklos rezultatus.

3. Atlikus tyrimą X savivaldybėje, buvo nustatyti keli svarbūs trūkumai, susiję su ilgalaikio materialiojo turto apskaita: per ilgi arba nepakankamai detalizuoti nusidėvėjimo normatyvai ilgalaikiam materialiajam turtui, taip pat netinkamai parinkta transporto priemonių ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė. Siekiant spręsti problemas, susijusias su netinkamais nusidėvėjimo normatyvais, rekomenduojama taikyti nusidėvėjimo normatyvus, kurie atsižvelgia į pastato statybos metus ir būklę. Dėl netinkamai parinktos likvidacinės vertės, siūlomas sprendimas yra peržiūrėti visas transporto priemonių likutinės vertės, remiantis metalo laužo supirkimo kainomis arba atskirų dalių kainomis

Literatūra

1. Bendikienė D. (2019). *Finansinė apskaita: metodinė priemonė*. Šiaulių universiteto leidykla.
2. Bikienė, J., & Pučkienė, D. (2012). *Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika : / vadovėlis*. Mykolo Romerio universitetas.
3. Brady. W. D. (2001). *Managing Fixed Assets in the Public Sector– Managing for Service Excellence*. [žiūrėta: 2024-02-22]. Prieiga internetu:

- https://books.google.lt/books?id=PCWbCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=fixed+assets&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwir8srZzM LnAhVyw4sKHSxLA_A4ChDoAQgnMAA#v=onepage&q=fixed%20assets&f=false
4. Česnauskė, J. (2018). *Apskaitos pagrindai: teorija ir praktika*. Kauno kolegijos Vadybos ir ekonomikos fakultetas Apskaitos ir finansų katedra.
 5. Chris B. Murphy (2023) *Tangible Assets vs. Intangible Assets: What's the Difference?* [žiūrėta: 2024-02-22]. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/ask/answers/012815/what-difference-between-tangible-and-intangible-assets.asp#:~:text=Key%20Takeaways-.Tangible%20assets%20are%20physical%20items%20owned%20by%20a%20company%2C%20such,because%20they%20represent%20potential%20revenue>
 6. Feschian Daniela, (2013). *The Process of Harmonization of Public Sector Accounting in the EU*. Economic Alternatives, Issue 4.
 7. Kalčinskis, G., & Kalčinskaitė, R. (2022). *Buhalterinė apskaita : knyga parašyta remiantis norminiais aktais, galiojusiais 2022 m. gegužės 1 d.* (Devintoji atnaujinta ir papildyta laida.). Pačiolis.
 8. Kenton W. (2024). *What Is a Fixed Asset in Accounting? With Examples*. [žiūrėta: 2024-02-22]. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/terms/f/fixedasset.asp>
 9. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2008 m. gegužės 8 d. įsakymas Nr. 1K-174: „Dėl viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės 12-ojo standarto patvirtinimo“. (2023). Suvestinė redakcija nuo 2023-06-02. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.319961/KeGLtheRPP>
 10. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija ir Vyriausybės strateginės analizės centras STRATA (2020). *Viešojo sektoriaus ataskaita 2016-2019 m.* [https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/Vie%C5%A1ojo%20sektoriaus%20ataskaita_galutin%C4%97%20\(002\).pdf](https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Veiklos%20ataskaitos/Vie%C5%A1ojo%20sektoriaus%20ataskaita_galutin%C4%97%20(002).pdf)
 11. Vaidya, D. (2020). *Non current assets*. [žiūrėta: 2022-02-18]. Prieiga per internetą: <https://www.wallstreetmojo.com/non-current-assets/>

LONG-TERM TANGIBLE ASSETS ACCOUNTING AND ITS IMPROVEMENT: THE CASE OF X MUNICIPALITY

The main objective of this study is to analyze the essence and accounting methods of long-term tangible assets in X municipality, identify areas for improvement, and propose corresponding solutions. The research methods employed include the analysis, evaluation, and comparison of scientific literature, laws, and documents. The findings reveal that the accounting of long-term tangible assets in public sector institutions is regulated by the 12th VSAFAS "Long-Term Tangible Assets" (2008). In X municipality, the most common operation related to long-term tangible assets is the calculation of depreciation. Depreciation calculation alters the overall value of long-term tangible assets and reduces operational results. Identified areas needing improvement in the accounting of long-term tangible assets include improperly selected depreciation norms and the inadequately chosen residual value of vehicles. Therefore, it is suggested to apply depreciation norms that consider the construction year and condition of buildings and to review all vehicle residual values based on scrap metal prices or the prices of individual parts.

Keywords: long-term tangible assets, public sector accounting, depreciation.

ĮMONĖS FINANSINĖ ANALIZĖ IR BANKROTO RIZIKOS VERTINIMAS

Rokas Beržys (stud.), vadovas dr. Algirdas Justinas Staugaitis

Kauno kolegija

Anotacija

Šiame straipsnyje yra analizuojama finansinės analizės ir bankroto tikimybės teoriniai aspektai. Pasitelkus AB „Grigeo“ finansinėmis ataskaitomis yra atliekama santykinė rodiklių analizė ir bankroto tikimybės nustatymas. Analizės metu nustatyta, jog įmonė veikia efektyviai, pelningai ir jos finansiniai rezultatai, ir finansinė būklė yra gera. Taip pat atlikta analizė parodė geriausius finansinius rezultatus 2023 m. Atlikus finansinę analizę buvo nustatytas kelios problemos, kurios nesukelia įmonėje reikšmingos rizikos, bet trukdo geriausiems rezultatams atsiskleisti.

Raktiniai žodžiai: finansinė analizė, santykinė rodiklių analizė, bankroto tikimybė, finansinė būklė.

Įvadas

Temos aktualumas – Įmonė tai viena didelė sistema. Šią sistemą sudaro atskiros dalys, todėl, kai viena sistemos dalis yra neefektyvi ar rizikinga, kitos sistemos dalys taip pat nukenčia, o galiausiai nukenčia ir pati sistema. Siekiant užtikrinti šios sistemos veiklą būtina analizuoti ir nustatyti, kaip veikia atskiros sistemos dalys. Įmonės atskirų sričių analizavimas leidžia priimti sprendimus, kurie yra atitinkami iškeltai problemai ar rizikai. Anksčiau jau minėtas sistemos nukentėjimą būtų galima pavadinti bankrotu, kai įmonė nesuvaldo savo sistemos dalių, jos veikia neefektyviai ir taip organizacija praranda savo pusiausvyrą, ir patiria bankroto būseną. Todėl bankroto tikimybės stebėjimas įmonėje leidžia laiku pastebėti artėjančią riziką ir taip pat priimti atitinkamai grįstus sprendimus.

Problema – kaip atitinkamai atlikti įmonės finansinę analizę?

Tikslas – atlikti įmonės „Grigeo“ finansinę analizę ir nustatyti bankroto tikimybės riziką.

Uždaviniai:

1. teoriškai pagrįsti finansinės analizės ir bankroto tikimybės aspektus;
2. atlikti įmonės „Grigeo“ santykinę rodiklių analizę ir nustatyti bankroto riziką;
3. pateikti įmonės „Grigeo“ problemų sprendimo planą;

Objektas – įmonės finansinės analizės ir bankroto tikimybė.

Metodai: darbo metu naudojama mokslinės literatūros analizė, įmonės finansinių ataskaitų informacija, santykinų rodiklių analizė, „Microsoft Excel“ skaičiuoklė, Atlman, Springate, Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modeliai.

Finansinės analizės teoriniai aspektai

Finansinė analizė – veiksmas, kuris tiria įmonės finansinę būklę ir jos veiklos rezultatus, ir siekia padėti įmonės vadovybei priimti sprendimus, ir pasitelkti tam tikrus veiksmus jiems vykdyti (Mackevičius, 2019).

Pagal Kazakevičių ir Jakštą (2018) finansinės analizės sudėtis analizuoja temas, kurios nustato įmonės finansinę būklę, jos finansinių rezultatų, finansavimo šaltinių panaudojimą, investicijų analizavimą ir veiklos tęstinumo analizę. Pagal Mackevičių (2019) finansinė analizė turi daug svarbių aspektų ir jos svarba atsispindi penkiais tikslais:

1. nustatyti galimybes įmonėje ir pranašiausias sritis lyginant su konkurentais;
2. nustatyti įmonės veiklos galimybes ir išsidėstymą;
3. nustatyti veiksnius, kurie daro įtaką įmonės efektyvumui ir rodikliams;
4. nustatyti veiklos sritis įmonėje, kurios sukelia didžiausias rizikas jos veiklai;
5. nustatyti finansinę būklę ir veiklos rezultatus įmonėje.

Finansinės analizės pagrindas, iš, kurio yra atliekama analizė yra finansinės ataskaitos. Finansinės ataskaitos leidžia atlikti įmonių veiklos analizę ir yra vienas svarbiausių informacijos šaltinių. Finansinės ataskaitos pagal Kazakevičių ir Jakštą (2018) suteikia tokią informaciją apie įmonę:

- balansas – finansinė būklė;
- pelno (nuostolių) ataskaita- įmonės veiklos finansiniai rezultatai;
- pinigų srautų ataskaita – įmonės veiklos finansavimo šaltiniai;
- nuosavo kapitalo pokyčių ataskaita – įmonės savininkų grynojo turto pasikeitimai;
- aiškinamasis raštas – papildo ir paaiškina įmonės kitose ataskaitose nurodytą informaciją.

Taip pat derėtų atsižvelgti į tai, jog atliekant finansinę analizę yra tinkamiausiai remtis 3-5 metų laikotarpio finansinės ataskaitos duomenimis, nes taip yra parodoma platesnė ir tikslingesnė įmonės finansinė būklė.

Santykinės analizės teoriniai aspektai

Santykinė įmonės analizė yra viena iš pagrindinių finansinės analizės rūšių, kuri pabrėžia atskiras įmonės veiklos charakteristikas. Joje yra lyginami keli rodikliai, kurie yra suskaičiuoti kaip santykis tarp jų ir turi finansinę prasmę (Kazakevičius ir Jakštas, 2019). Pagal Aleknevičienę (2011) santykinė analizė apibrėžia atskiras veiklos charakteristikas, tokias kaip: pelningumas, efektyvumas, mokumo stabilumas ir rinkos vertė.

Pelningumo rodikliai – rodiklis, kuriuos yra matuojamas įmonės pelnas ir yra gaunamas procentine išraiška priimtiniu lygiu. (Husain ir kt., 2020). Pelningumo rodikliai taip pat pabrėžia įmonės savikainos kontrolę, grynojo, bendrojo ir veiklos pelno efektyvumą, turto pasitelkimą uždirbti pajamas, ir savo turimų išteklių išnaudojimą suteikiant grąžą nuosavam kapitalui. Pelningumo rodikliai ir jų skaičiavimo formulės pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Santykiniai pelningumo rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Kazakevičių ir Jakštą, 2018)

Pelningumo rodiklis	Formulė
Bendrasis pelningumas	bendrasis pelnas/pardavimo pajamos
Veiklos pelningumas	veiklos pelnas/pardavimo pajamos
Grynasis pelningumas	grynasis pelnas/pardavimo pajamos
EBITDA pelningumas	EBITDA/pardavimo pajamos
Turto pelningumas (ROA)	grynasis pelnas/vidutinis turtas
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	grynasis pelnas/nuosavas kapitalas

Efektyvumo rodikliai – rodiklis, kuris atskleidžia kaip įmonė efektyviai pasinaudoja savo turtu generuojant pinigų srautą (Kamaluddin, 2019). Pagal Lileikienę ir Grigaliūniene (2021) efektyvumo rodikliai yra skirtingai vertinami prekybinėms ir gamybinėms įmonėms dėl veiklos ciklo laiko tarpsnio. Efektyvumo rodikliai ir jų skaičiavimo formulės pateikiamos 2 lentelėje.

2 lentelė. Santykiniai efektyvumo rodikliai (sudaryta autorias pagal Kazakevičių ir Jakštą, 2018)

Efektyvumo rodiklis	Formulė
Turto apyvartumas	pardavimo pajamos/visas turtas
Ilgalaikio turto apyvartumas	Pardavimo pajamos/ilgalaikis turtas
Nuosavo kapitalo apyvartumas	Pardavimo pajamos/nuosavas kapitalas
Pirkėjų įsiskolinimo apyvartumas dienomis	Pirkėjų skolos*365/pardavimo pajamos
Atsargų apyvartumas dienomis	Atsargos*365/pardavimo savikaina
Mokėtinų sumų apyvartumas dienomis	Skolos tiekėjams*365/pardavimo savikaina
Pinigų ciklas	Pirkėjų įsiskolinimo apyvartumas + atsargų apyvartumas + mokėtinų sumų apyvartumas

Mokumo – likvidumo santykiniai - rodikliai tapatinami vienas su kitu, nes gebėjimas vykdyti įsipareigojimus priklauso nuo gebėjimo įmonėje turtą paversti pinigais. Jie pabrėžia ar efektyviai įmonė vykdo savo veiklą gaudama pajamas (Aleksnevičienė, 2011). Mokumo – likvidumo rodikliai ir jų skaičiavimo formulės pateikiamos 3 lentelėje.

3 lentelė. Santykiniai mokumo - likvidumo rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Aleksnevičienę, 2011)

Mokumo rodiklis	Formulė
Einamojo mokumo rodiklis	Trumpalaikis turtas/trumpalaikiai įsipareigojimai
Greitasis mokumo rodiklis	Trumpalaikis turtas-atsargos/trumpalaikiai įsipareigojimai
Absoliutaus mokumo rodiklis	Pinigai ir jų ekvivalentai/trumpalaikiai įsipareigojimai

Stabilumo santykiniai rodikliai – pagal Aleksnevičienę (2011) yra kapitalo struktūros ir atvirkščiai proporcingo jo įsiskolinimo lygio tyrimas. Stabilumo rodikliai atsižvelgia į įmonės skolų kontrolę. Stabilumo santykiniai rodikliai ir jų skaičiavimo formulės pateikiamos 4 lentelėje.

4 lentelė. Santykiniai stabilumo rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Aleksnevičienę, 2011)

Stabilumo rodiklis	Formulė
Skolos santykinis rodiklis	Skolos/turtas
Skolos ir nuosavybės santykis	Skolos/nuosavas kapitalas
Nuosavybės koeficientas	Turtas/nuosavas kapitalas
Ilgalaikės skolos santykinis rodiklis	Ilgalaikės skolos/turtas
Trumpalaikių skolų santykinis rodiklis	Trumpalaikės skolos/turtas

Pagal Bustani ir kt. (2021) rinkos vertės rodikliai vidiniams ir išoriniams, akcijų biržos kotiruojamos įmonės dalyviams, yra svarbi priimant investicinius sprendimus. Šie rodikliai taip pat lemia ir įmonės papildomų lėšų gavimą, kadangi akcijos yra viena iš pagrindinių priemonių rasti įmonėms papildomų lėšų.

5 lentelė. Santykiniai rinkos rodikliai (sudaryta autoriaus pagal Aleksnevičienę, 2011)

Rinkos rodiklis	Formulė
Pelnas, tenkantis vienai akcijai (EPS)	Grynasis pelnas/akcijų skaičius
Akcijos kainos ir pelno santykis	Akcijos rinkos kaina/pelnas, tenkantis vienai akcijai
Dividendai, tenkantys vienai akcijai (DPS)	Dividendai/akcijų skaičius
Akcijos buhalterinė vertė	Nuosavas kapitalas/akcijų skaičius
Akcijos buhalterinės vertės santykis	Akcijos rinkos kaina/buhalterinė vertė
Pelningumas akcininkui	Pelnas tenkantis vienai akcijai/akcijos rinkos kaina
Dividendų pelningumas akcininkui	Dividendai tenkantys vienai akcijai/akcijos rinkos kaina

Apibendrinant galima teigti, jog santykinė rodiklių analizė nusako įmonės atskiras veiklos sritis išbraukdama būtinybę keisti visas įmonės sritis, net ir efektyviai veikiančias.

Bankroto rizikos nustatymo modeliai

Įmonės bankrotas yra apibūdinamas kaip padėtis, kurioje įmonė yra negebi sumokėti savo įsipareigojimus, o šių įsipareigojimų suma yra didesnė už turimą turtą (Vitonytė ir Mačiulytė – Šniukienė, 2019).

Bankroto tikimybės nustatymas ir jos stebėjimo tikslas yra įvertinti įmonės stovį vis besikeičiančioje rinkoje. Bankroto tikimybės nustatymas yra svarbus tiek investuotojams, tiek įmonės savininkams ir kreditoriams. Investuotojams bankroto tikimybė yra svarbi dėl įmonių, kurios yra išleidusios akcijų emisiją ir viešai prekiauja savo akcijomis akcijų biržoje, nes esant įmonės bankroto tikimybei nukentčia akcijų rinkos kaina. Įmonės tiekėjai nuolat vykdo kredito operacijas, todėl taip pat jiems yra svarbu nustatyti kitų įmonių bankroto tikimybę. Prieš suteikdami skolą kreditoriai įmonėje turi nustatyti įmonės bankroto tikimybės riziką, kad bankai išvengtų nuostolių. (Ogachi ir kt., 2020)

Bankroto tikimybės pasireiškimas pagal Vitonytę ir Mačiulytę – Šniukienę (2019) yra apskaičiuojamas pasitelkus statistinius bankroto tikimybės modelius, kurių patikimumo lygmuo yra santykinai aukštas.

Pagal Cindik ir Atmutlulu (2021) Altman bankroto tikimybės modeliu yra remiamasi diskriminanto analize ir naudojami penki rodikliai. Pirmasis bankroto tikimybės modelis taikomas įmonėms, kurios viešai prekiauja savo akcijomis akcijų biržose. Šio rodiklio reikšmė didesnė už 2,9, parodo, jog įmonės bankroto tikimybė maža, esant nuo 1,81 iki 2,99, tikimybė vidutinė, o esant mažiau arba 1,81 vertei parodo, jog įmonėje didelis bankroto tikimybės pasireiškimas.

$$Z = 1,2 \times X_1 + 1,4 \times X_2 + 3,3 \times X_3 + 0,6 \times X_4 + 1,0 \times X_5$$

Čia,

Z – Altmano bankroto modelis,

X1 – apyvartinio kapitalo ir turto santykis,

X2 – nepaskirstyto pelno ir turto santykis,

X3 – pelnas prieš mokesčius ir palūkanas (toliau – EBIT) ir turto santykis,

X4 – akcinio kapitalo rinkos kainos ir skolos santykis,

X5 – pardavimo pajamų ir turto santykis.

Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modelis taip pat remiasi tiesine diskriminanto analize ir yra skaičiuojamas iš keturių rodiklių. Šio modelio tikslumas yra panašus į Altman modelį. Šio modelio apskaičiavimui tinkamiausia naudoti ilgesnį laikotarpį iki bankroto, nes laiko tarpsnio tęstinumas šiame modelyje nurodo tikslingesnę tikimybę už Altman modelio. Esant šio modelio reikšmei daugiau nei 0,3 bankroto tikimybė yra maža, tarp 0,2 ir 0,3 bankroto tikimybė yra įmonėje galima, o mažiau 0,2 bankroto tikimybė yra didelė (Vitonytė ir Mačiulytė – Šniukienė, 2019).

$$Z = 0,53 \times X_1 + 0,13 \times X_2 + 0,18 \times X_3 + 0,16 \times X_4$$

Čia,

Z – Taffler ir Tishaw bankroto tikimybės modelis;

X1 – pelno prieš apmokestinant ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis;

X2 – trumpalaikio turto ir įsipareigojimų santykis;

X3 – trumpalaikių įsipareigojimų ir turto santykis;

X4 – apyvartinio kapitalo ir veiklos sąnaudų santykis.

Springate bankroto tikimybės modelis apskaičiuojamas taip pat kintamųjų ir jų svarumo koeficientų sandaugos suma. Šis modelis atskiria įmones nuo finansiškai stabilių ir bankrutuojančių. Šio modelio reikšmei esant mažiau nei 0,862 laikoma, jog įmonė yra bankroto riboje arba bankrutavusi, esant didesnei rodiklio reikšmei, įmonės bankroto tikimybė yra maža. (Muzani ir Indah, 2021).

$$S = 1,03 \times X_1 + 3,07 \times X_2 + 0,66 \times X_3 + 0,4 \times X_4$$

Čia,

S – Springate bankroto tikimybės modelis;

X1 – apyvartinio kapitalo ir turto santykis;

X2 – EBIT ir turto santykis;

X3 – pelno prieš atskaitant mokesčius ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis;

X4 – pardavimo pajamų ir turto santykis.

Apibendrinant galima teigti, jog norint palaikyti įmonės mokumą yra būtina stebėti bankroto tikimybę. Bankroto tikimybės modeliai padeda atsižvelgti į įmonės mokumą ir turto santykį taip nustatant rodiklį, kuris nustato ar įmonė yra stabili.

AB „Grigeo“ finansinė analizė

Finansinė analizė ir bankroto tikimybei atlikti yra pasirinkta AB „Grigeo“, kuri yra vienintelė Lietuvoje popieriaus ir medienos pramonės įmonių grupių, ir jos akcijomis yra prekiaujama viešai akcijų biržoje „Nasdaq“. Atliekant finansinę analizę yra naudojamos penkerių metų laikotarpio, Nasdaq (2024) pateiktomis AB „Grigeo“ finansinėmis ataskaitomis.

Pagrindiniai pelno (nuostolių) straipsniai įmonėje atrodo gerai. Pardavimo pajamų ir pardavimo savikainos straipsniuose yra matoma gerėjanti tendencija. Yra matomas 2023 m. pelno straipsnių išaugimas daugiau nei dvigubai (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. AB „Grigeo“ pagrindiniai pelno (nuostolių) ataskaitos straipsniai 2019 - 2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus pagal, Nasdaq 2024)

Straipsniai	2019	2020	2021	2022	2023
Pajamos	140274	129889	163215	203209	195352
Pardavimų savikaina	-106866	-96246	-129657	-172364	-143715
Bendrasis pelnas	33408	33643	33558	30845	51637
Veiklos pelnas	17226	15136	13861	12116	29411
Grynasis pelnas	13625	13216	12385	10621	25321

Pagrindiniuose balanso straipsniuose yra matomas ilgalaikio turto nuvertėjimas penkių metų laikotarpiu. Taip pat matomas trumpalaikio turto straipsnių reikšmingas didėjimas. Nuosavas kapitalas įmonėje taip pat reikšmingai didėja kiekvienais metais. Taip pat ilgalaikiai įsipareigojimai yra mažesni už trumpalaikius įsipareigojimus daugiau nei tris kartus, kas vertinama labai gerai, kadangi trumpalaikiai įsipareigojimai įmonėms kainuoja brangiau dėl brangesnių palūkanų (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. AB „Grigeo“ pagrindiniai balanso ataskaitos straipsniai 2019–2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus pagal, Nasdaq 2024)

Straipsniai	2019	2020	2021	2022	2023
Ilgalaikis turtas	82456	80368	83466	83648	81803
Trumpalaikis turtas	34068	42820	49659	59152	75081
Nuosavas kapitalas	76870	89502	94289	97853	116591
Ilgalaikiai įsipareigojimai	9632	6348	6014	10336	9681
Trumpalaikiai įsipareigojimai	30022	27338	32822	34611	30612

Atlikta pelningumo santykinų rodiklių analizė atskleidė, jog įmonė dirba pelningai. 2023 m. nustatyta, jog buvo pelningiausi metai įmonėje. Šiais metais taip pat yra atspindima labai tvarkinga savikainos kontrolė, kai pardavimo pajamos nereikšmingai pakito nuo 2022 m., o savikaina gana reikšmingai sumažėjo lyginant su 2022 m. Taip pat grynojo ir veiklos pelningumo rodikliais buvo nustatyta, jog įmonės veikla generuojant pelną yra efektyvi. Taip pat nustatytas turto ir nuosavo kapitalo pelningumo rodiklių augimas. Atitinkamai tai reiškia, jog turtas uždirbti grynąjį pelną yra pasitelkiamas efektyviau, o nuosavam kapitalui yra suteikiama daugiau grąžos (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. AB „Grigeo“ santykiniai pelningumo rodikliai 2019–2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus, 2024)

Pelningumo rodikliai	2019	2020	2021	2022	2023
Bendrasis pelningumas	23,82%	25,90%	20,56%	15,18%	26,43%
Veiklos pelningumas	12,28%	11,65%	8,49%	5,96%	15,06%
Grynasis pelningumas	9,71%	10,17%	7,59%	5,23%	12,96%
EBITDA pelningumas	20,39%	20,21%	14,54%	10,51%	19,93%
Turto pelningumas (ROA)	-	11,03%	9,66%	7,70%	16,90%
Nuosavo kapitalo pelningumas (ROE)	17,72%	14,77%	13,14%	10,85%	21,72%

Atlikta efektyvumo santykinų rodiklių analizė atskleidė įmonėje 2023 m. suprastėjusius turto ir nuosavo kapitalo apyvartumus. Nors šie rodikliai ir vertinami gerai, jų reikšmės yra mažesnės, todėl įmonėje prastėja turto ir nuosavo kapitalo efektyvumas generuojant pajamas. Taip pat įmonėje pirkėjų įsiskolinimo ir atsargų apyvartumo rodikliai yra ganėtinai geri ir gerėjantys, bet įmonė turėtų siekti šių rodiklių vis mažesnės reikšmės, kadangi atitinkamai greičiau atgaunami pinigai ir panaudojamos ar parduodamos atsargos. Įmonė turi siekti didesnio mokėtinų sumų apyvartumo rodiklio ir atsiskaityti su klientais kuo ilgiau. Šis rodiklis geriausiai atspindėjo 2021 m. Pinigų ciklas įmonėje taip pat yra patenkinamas. Šio rodiklio reikšmė geriausia buvo 2020 m., kai įmonei atgauti pinigus iš pirkėjų, parduoti atsargas ir apmokėti sąskaitas tiekėjams netruko nei vienos dienos. (žr. 9 lentelę)

9 lentelė. AB „Grigeo“ santykiniai efektyvumo rodikliai 2019–2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus, 2024)

Efektyvumo rodiklis	2019	2020	2021	2022	2023
Turto apyvartumas	1,20	1,05	1,23	1,42	1,25
Ilgalaikio turto apyvartumas	1,70	1,62	1,96	2,43	2,39
Nuosavo kapitalo apyvartumas	1,82	1,45	1,73	2,08	1,68
Pirkėjų įsiskolinimo apyvartumas dienomis	39	41	50	43	39
Atsargų apyvartumas dienomis	35	35	41	42	37
Mokėtinų sumų apyvartumas dienomis	64	76	85	67	63
Pinigų ciklas	10	0	5	18	13

Mokumo – likvidumo santykinų rodiklių analize buvo nustatytas perspektyvus įmonės mokumas ir likvidumas. Įmonės einamasis ir greitis mokumas įmonėje sparčiai auga ir atitinkamai parodo įmonės gebėjimą trumpalaikiu turtu padengti trumpalaikius įsipareigojimus ir trumpalaikiu turtu eliminavus atsargas padengti trumpalaikius įsipareigojimus. Absoliutus rodiklis taip parodo, jog įmonė gebėtų daugiau nei 30% savo įsipareigojimų padengti turimais pinigais momentaliai. (žr. 10 lentelę)

10 lentelė. AB „Grigeo“ santykiniai mokumo - likvidumo rodikliai 2019 - 2023 m. laikotarpiu (sudaryta pagal autorių, 2024)

Mokumo – likvidumo rodikliai	2019	2020	2021	2022	2023
Einamojo mokumo rodiklis	1,13	1,57	1,51	1,71	2,45
Greitasis mokumo rodiklis	0,80	1,23	1,07	1,13	1,98
Absoliutaus mokumo rodiklis	0,29	0,67	0,38	0,43	0,62

Atlikta stabilumo analizė įmonėje parodo, jog ji yra stabili rinkos atžvilgiu. Kadangi skolų santykinis rodiklis įmonėje yra gerėjantis, įmonėje finansavimo šaltinių kontrolė yra labai gera. Taip pat įmonė yra mažai priklausoma nuo išorinių finansavimo šaltinių. Nustatyta, jog įmonėje įsiskolinimo lygis yra mažas ir trumpalaikių skolų yra daugiau, nei ilgalaikių, kas yra vertinama gerai. Anksčiau minėtoje pelningumo rodiklių analizėje buvo atskleista stipri įmonės savikainos kontrolė. Nors ir įmonei pavyko kontroliuoti puikiai savikainą, taip padidinant pelnų straipsnius dvigubai, jos įsiskolinimo rodikliai 2023 m. yra vertinami dar geriau, nei ankstesnių metų. Šiuo atveju galima teigti, jog įmonė savo veiklą atlieka efektyviai ir yra reikšmingai stabilioje pozicijoje. (žr. 11 lentelę)

11 lentelė. AB „Grigeo“ santykiniai stabilumo rodikliai 2019 - 2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus, 2024)

Stabilumo rodiklis	2019	2020	2021	2022	2023
Skolos santykinis rodiklis	34,03%	27,35%	29,17%	31,48%	25,68%
Skolos ir nuosavybės santykis	51,59%	37,64%	41,19%	45,93%	34,56%
Nuosavybės koeficientas	1,52	1,38	1,41	1,46	1,35
Ilgalaikės skolos santykinis rodiklis	8,27%	5,15%	4,52%	7,24%	6,17%
Trumpalaikių skolų santykinis rodiklis	25,76%	22,19%	24,66%	24,24%	19,51%

„Grigeo“ yra akcinė bendrovė, todėl atliekant santykinę finansinę analizę privalu atlikti rinkos rodiklių analizę, jog suprasti įmonės poziciją rinkoje. Rinkos rodiklių analizė nustato įmonėje akcijų rinkos kainos ir akcijų apyvartos skaičiaus poveikį rinkos santykiniams rodikliams. Šių veiksnių reikšmingas pokytis prasidėjo nuo 2022 m., kai lyginant su 2021 m. rinkos rodikliai įmonėje gana reikšmingai smuko. Akcijos rinkos kainos ir akcijų rinkos apyvartos smukimas sumažino pelną, tenkantį vienai akcijai, akcijos pelningumą ir akcijos kainos ir pelno santykį. Akcijų savininkų dividendų išmokėjimas reikšmingai nepakenkė ir šie rodikliai kito nerizikingai. Taip pat pabrėžiama, jog 2020 m. įmonė neišmokėjo dividendų akcininkams. (žr. 12 lentelę)

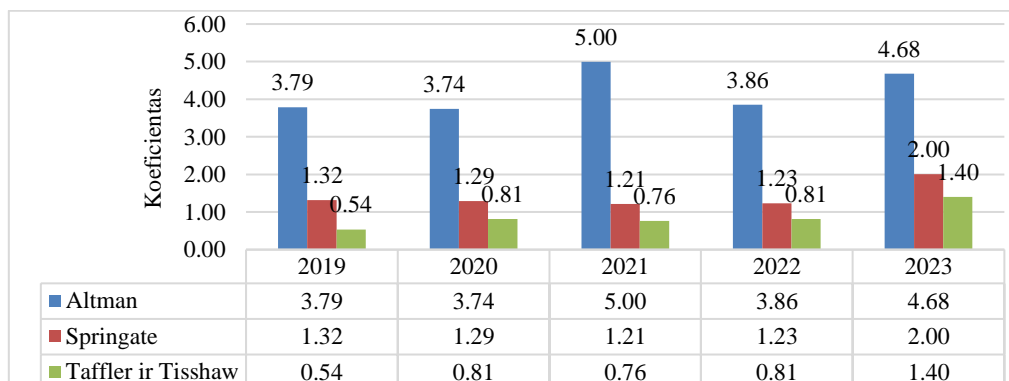
12 lentelė. AB „Grigeo“ santykiniai rinkos rodikliai 2019 - 2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus, 2024)

Rinkos vertės rodiklis	2019	2020	2021	2022	2023
Pelnas, tenkantis vienai akcijai (EPS)	0,21	0,20	0,09	0,08	0,19
Akcijos kainos ir pelno santykis	6,69	5,72	14,11	9,74	4,76
Dividendai, tenkantys vienai akcijai (DPS)	0,06	0,00	0,06	0,05	0,05
Akcijos buhalterinė vertė	1,17	1,36	0,72	0,74	0,89
Akcijos buhalterinės vertės santykis	1,17	0,84	1,85	1,06	1,03
Pelningumas akcininkui	0,15	0,17	0,07	0,10	0,21
Dividendų pelningumas akcininkui	0,04	0,00	0,04	0,06	0,05

Apibendrinant galima teigti, jog reikšmingiausi rodikliai įmonei yra nustatyti 2023 m. Santykinių rodiklių reikšmingumas penkių metų laikotarpių paaugo ir taip pat įmonės veiklos rezultatyvumas ir finansinė būklė yra auganti ir perspektyvi.

AB „Grigeo“ bankroto tikimybės nustatymas

Įvertinti įmonės būklę taip pat turima atsižvelgti į jos bankroto tikimybės pasireiškimą. Atlikus bankroto tikimybės analizę įmonėje bus užtikrinta jos finansinė būklė ir nustatyta ar įmonė susiduria su finansinėmis rizikomis. (žr. 1 pav.)

1 pav. AB „Grigeo“ bankroto tikimybės 2019 - 2023 m. laikotarpiu (sudaryta autoriaus, 2024)

Analizuojant bankroto tikimybę Altman bankroto modeliu buvo pastebėta, jog įmonėje nekyla bankroto tikimybės rizika, nes šio rodiklio reikšmė viršija 2,99. Iš atliktos santykinės rodiklių analizės yra matoma, jog 2019 ir 2020 m.

įmonėje buvo prasčiausi, todėl bankroto tikimybės rodiklis šioje įmonėje taip pat yra mažiausias reikšmės. Tai lėmė mažesnės pajamos ir žemesnė akcijos rinkos kaina. Taip pat mažiausiai rizikinga įmonė buvo 2021 m. Tokį rezultatą lėmė anksčiau jau minėta rinkos rodiklių analizės rezultatai, nes šio modelio apskaičiavimui yra pasitelkiama akcijos rinkos kapitalo kaina. Taip pat 2023 m. šio rodiklio reikšmė mažai skiriasi nuo 2022 m. Tai lemia padidėjusios pardavimo pajamos, pelnas ir turtas.

Springate bankroto tikimybės modeliu įmonė taip pat nėra rizikinga bankroto atžvilgiu, nes šio rodiklio reikšmė buvo didesnė nei 0,862. Skirtingai, nei Altmano bankroto tikimybės modelyje 2021 m. Springate bankroto tikimybės rodiklis buvo mažiausias. Tokį rezultatą lemia tai, jog šiame modelyje akcijos rinkos kaina neįeina į šio modelio apskaičiavimą. Dėl pardavimo pajamų, pelno ir turto reikšmingo padidėjimo įmonėje 2023 m. šio bankroto tikimybės rodiklio reikšmė buvo didžiausia.

Remiantis Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modeliu taip pat bankroto rizika įmonėje nėra nustatyta, nes šio modelio reikšmė yra didesnė nei 0,3. Taip pat dėl anksčiau minėtų veiksnių 2023 m. įmonė buvo stipriausia, nes jos bankroto rizikos tikimybė yra mažiausia. Skirtingą modelių rezultatą lyginant su Altman bankroto modeliu lemia akcijų rinkos rodiklių neįsitraukimas į šio modelio apskaičiavimą. Springate, Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modelio rezultatai yra panašūs, nes jais remiamasi įmonės veiklos rezultatyvumu ir nėra įtrauktas akcijų rinkos kotiravimas.

Apibendrinant galima teigti, jog įmonės bankroto rizika yra labai žema. Atlikta bankroto tikimybės analizė patvirtina santykinį rodiklių analizės tikslumą, nes taip pat galima matyti stiprų įmonės veiklos rezultatyvumą ir finansinę būklę. Taip pat vertinant bankroto tikimybę įmonėje, kuri yra kotiruojama akcijos rinkos biržos reikėtų atsižvelgti į Altman bankroto tikimybės modelį, nes jis pabrėžia akcijų rinkos ir akcijų apyvartos pokyčius.

AB „Grigeo“ problemų sprendimo planas

Atlikta finansinė ir bankroto analizė leido nustatyti įmonės sritis, kurios yra neefektyvios ir sukelia trikdžių įmonei. Problemų planas pateikia įmonės problemines sritis, sprendimo būdus ir veiksmus.

1. **Problema** - turto apyvartumo rodiklių suprastėjimas 2023 m.

Sprendimas – norint pasiekti gerėjančius turto apyvartumo rodiklius, įmonė turi siekti padidinti pardavimo pajamas arba sumažinti turimą turtą.

Veiksmai:

- *turto likvidavimas* – turtas, kuris įmonėje yra naudojamas neefektyviai, yra sena ar tiesiog nenaudojamas turėtų būti parduotas;

- *atsargų valdymas* – neefektyviai panaudojamos ar per ilgai uždelstos atsargos skatina įmonėje joms kauptis, todėl derėtų atkreipti dėmesį į atsargų valdymo politiką. Taip pat efektyviai valdant atsargas įmonėje pagerėtų ir atsargų apyvartumo rodikliai o atitinkamai ir pinigų ciklas;

- *diegti inovatyvius darbo procesus* – naujinti darbo procesus ir technologas, taip užtikrinant produkcijos gamybos apimtį padidėjimą ir atitinkamai sumažinant ir išlaidas.

2. **Problema** – nuosavo kapitalo apyvartumo rodiklių suprastėjimas 2023 m.

Sprendimas: siekiant nuosavo kapitalo apyvartumo rodiklių didėjimo, reikėtų didinti pardavimo pajamas arba mažinti nuosavą kapitalą.

Veiksmai:

- *dividendų išmokėjimas* – didinti išmokamų dividendų skaičių įmonėje. Išmokant didesnius dividendus, akcininkai kitaip reaguos į įmonę ir papildomai gerės rinkos rodikliai. Taip pat didesniais dividendais pritraukus naujų ir daugiau investuotojų, įmonė turės daugiau papildomų lėšų, kurias galės prisidėti prie veiklos rezultatų tobulėjimo.

3. **Problema** – rinkos santykinį rodiklių prastėjimas nuo 2022 m.

Sprendimas – siekti akcijų rinkos kainos padidėjimo ir akcijų apyvartos skaičiaus didinimo.

Veiksmai:

- *stabilios finansinės būklės palaikymas* – įmonės finansinei būklei esant stabiliai, investuotojai pagal atliktas finansines analizes ryžtųsi investuoti daugiau į įmonės veiklą.

- *marketingo plėtimas* – dėl vyraujančio visuomeninio požiūrio, visuomenė nėra užtikrinta dėl įmonės tvarumo vertybės. Įmonė turėtų skleisti žinią, atitaisyti viešą požiūrį į įmonės vykdomą veiklą.

Išvados

1. Finansinė analizė galima teigti yra įmonės finansinės būklės ir finansinių rezultatų tyrimas. Ištyrus atskiras įmonės veiklos charakteristikas, nustatomos rizikos, kurios yra susijusios su atskiromis finansinėmis įmonės sritimis. Atliekant finansinę analizę naudojama viena iš pagrindinių finansinės analizės rūšių, santykinė analizė. Santykinė analizė nusako atskiras įmonės veiklos sritis ir jos finansinę būklę. Nustačius įmonės santykinius finansinius rodiklius, jog būtų atlikta tikslinga analizė ir atrastos visos rizikingos vietos yra siūloma nustatyti įmonės bankroto riziką. Įmonės bankroto rizikos kintamieji taip pat pabrėžia, kur įmonei prasčiau sekasi ir į kokius straipsnius reikėtų atkreipti dėmesį.

2. Atlikus santykinę finansinę analizę buvo nustatytos įmonės stipriosios sritys ir silpnosios. Galima teigti, jog remiantis santykinį rodiklių analize yra nustatomos teisingos ir tikslingos įmonės veiklos sritys. Santykinį rodiklių analizė pabrėžė įmonės stiprią savikainos ir skolų kontrolę 2023 m. Taip pat pastebėtas turto ir nuosavo kapitalo efektyvumas generuojant pajamas. Santykinį rinkos rodiklių analizė pabrėžė, jog akcijos rinka įmonei paskutinius dvejus metus nėra palanki, kadangi matomas stiprus šių rodiklių kritimas. Atlikta bankroto tikimybės analizė pagal skirtingus metodus, leido nustatyti, jog Altman bankroto tikimybės modeliu yra nustatoma tikslingesnė įmonės bankroto rizika dėl

į jos skaičiavimą įeinančių rinkos rodiklių. Remiantis Springate, Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modeliu yra nustatoma įmonės bankroto rizika neatsižvelgiant į jos akcijų rinkos poziciją. Tokį rezultatą leido nustatyti, kai Altman bankroto tikimybės modeliu įmonė mažiausiai rizikinga buvo 2021 m. ir akcijos rinkos kaina ir akcijų apyvartos skaičius įmonėje buvo didžiausias. Springate, Taffler ir Tisshaw bankroto tikimybės modeliuose buvo nustatyta, jog įmonė mažiausiai rizikinga buvo 2023 m., kai jos finansiniai rezultatai atmetus rinkos rodiklių rezultatus buvo geriausi analizuojamu laikotarpiu. Taip pat naudoti finansinės analizės ir bankroto tikimybės metodai gali būti taikomi tiriant ir kitų įmonių finansinę būklę ir veiklos rezultatus.

3. Atlikta finansinė analizė leido nustatyti įmonės problemines sritis. Šios sritys nesukelia įmonei reikšmingos rizikos, bet stabdo ir varžo įmonės finansinės būklės potencialą. Įmonė turėtų atkreipti dėmesį į savo turtą generuojant pajamas, kadangi šie rodikliai yra prastėjantys. Taip pat didžiausią įmonės finansinės būklės trikdį sudaro prasti rinkos rodikliai. Įmonė turėtų atkreipti dėmesį į jos paprastųjų akcijų savininkus, kadangi įmonės akcijų pirkimas įmonei suteikia papildomų lėšų, kurios gali būti investuotos į inovatyvesnę veiklos efektyvumą.

Literatūra

1. Aleknevičienė, V. (2011). Įmonės finansų valdymas (Vol. 430, 23-42). Spalvų kraitė, Kaunas.
2. Bustani, B., Kurniaty, K., & Widyanti, R. (2021). The effect of earning per share, price to book value, dividend payout ratio, and net profit margin on the stock price in Indonesia stock exchange. *Jurnal Maksipreneur: Manajemen, Koperasi, dan Entrepreneurship*, 11(1), 1-18. <http://dx.doi.org/10.30588/jmp.v11i1.810>
3. Cındık, Z., & Armutlulu, I. H. (2021). A revision of Altman Z-Score model and a comparative analysis of Turkish companies' financial distress prediction. *National Accounting Review*, 3(2), 237-255. <https://www.aimspress.com/aimspress-data/nar/2021/2/PDF/NAR-03-02-012.pdf>
4. Fridson, M., Alvarez, A. (2022). *Financial statement analysis. A Practitioner's Guide*. Wiley <https://learning.oreilly.com/library/view/financial-statement-analysis/978119457145/>
5. Husain, T., & Sunardi, N. (2020). Firm's Value Prediction Based on Profitability Ratios and Dividend Policy. *Finance & Economics Review*, 2(2), 13-26. <https://doi.org/10.38157/finance-economics-review.v2i2.102>
6. Kamaluddin, A., Ishak, N. ir Mohammed, N. F. (2019). Financial distress prediction through cash flow ratios analysis. *International Journal of Financial Research*, 10(3), 63-76. <https://doi.org/10.5430/ijfr.v10n3p63>
7. Kazakevičius, A. ir Jakštas, E. (2018). *Verslo įmonių finansinių ataskaitų analizė. Mokomoji knyga*. Kauno kolegijos Reklamos ir medijų centras. https://dspace.kaunokolegija.lt/bitstream/handle/123456789/149/E.Jakstas%2C%20A.Kazakevicius.%20Mokomoji%20knyga.%20v.2020_.pdf?sequence=3&isAllowed=y
8. Lileikienė A. ir Grigaliūnienė, Ž. (2021). *Verslo finansų valdymas (Vol. 166, 50-64)*. Klaipėdos universiteto leidykla.
9. Mackevičius, J. (2019) 3-A - *Apskaita Auditas Analizė (Vol. 388, 248-307)*. Vilniaus universiteto leidykla
10. Muzani, M. ir Yuliana, I. (2021). Comparative analysis of Altman, Springate and Zmijewski models in predicting the bankruptcy of retail companies in Indonesia and Singapore. *TIJAB (The International Journal of Applied Business)*, 5(1), 81-93 <https://e-journal.unair.ac.id/TIJAB/article/view/26012>
11. Nasdaq (2024) Grigeo <https://nasdaqbaltic.com/statistics/en/instrument/LT0000102030/trading>
12. Ogachi, D., Ndege, R., Gaturu, P., & Zoltan, Z. (2020). Corporate bankruptcy prediction model, a special focus on listed companies in Kenya. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(3), 47. <https://doi.org/10.3390/jrfm13030047>
13. Vitonytė, D. ir Mačiulytė-Šniukienė A. (2019) Bankroto tikimybės vertinimo modelis skirtingo mokumo ir pelningumo įmonėms. Iš 22-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ teminė konferencija. Vilnius. <http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2019/paper/viewFile/356/149>

FINANCIAL ANALYSIS AND BANKRUPTCY RISK ASSESMENT

This article examines the aspects of financial analysis and the probability of bankruptcy in a company. It analyses the relative theoretical analysis of ratios, which distinguish the individual characteristics of the business area and determine the performance and financial situation of the firm. It also analyses the theoretical aspects of bankruptcy probability models, which determine the risk of bankruptcy for a firm. This is followed by a financial analysis of Grigeo, AB. The financial analysis shows that the company is strong and promising and identifies the results of continuity and improvement. The analysis of the probability of bankruptcy in the three models shows that the company is not at risk of bankruptcy. Subsequently, the financial analysis and the probability of bankruptcy analysis identified three problem areas that hinder the company's improved performance.

AB „ŠIAULIŲ BANKAS“ FINANSINIŲ REZULTATŲ ANALIZĖ

Meda Bublytė (stud.), vadovė Danutė Binkienė

Kauno kolegija

Anotacija

Komerciniai bankai atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį šalies finansų sistemoje ir ekonomikoje. Jų veiklos efektyvumas ir pelningumas daro tiesioginę įtaką ne tik bankų sektoriaus, bet ir visos finansinės rinkos sėkmei bei stabilumui. Veiksmingai funkcionuojantis bankų sektorius užtikrina saugias mokėjimų sistemas verslo subjektams, sudaro palankias sąlygas išoriniam finansavimui gauti bei investicijoms plėtoti. Siekiant įvertinti banko finansinį stabilumą, efektyvumą ir pelningumą, būtina atlikti išsamią finansinių rezultatų analizę. Straipsnyje teoriškai atskleidžiama komercinio banko esmė, veiklos ypatumai, nagrinėjami finansinių rezultatų analizės būdai bei rodikliai. Toliau pateikiami AB „Šiaulių bankas“ finansinių ataskaitų bei santykinų rodiklių praktinio tyrimo rezultatai. Remiantis jais, nustatyta, kad bankas nagrinėjamu laikotarpiu dirbo pelningai, sėkmingai mažino kredito riziką, didino klientų skaičių bei efektyviai valdė savo įsipareigojimus. Bankas išlieka priklausomas nuo išorinio finansavimo, tačiau vykdo visus kapitalo pakankamumo normatyvo reikalavimus. Palyginus AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“, rodiklius, nustatyta, kad AB „Šiaulių bankas“ savo veiklą vykdo efektyviau ir pelningiau.

Raktiniai žodžiai: finansinė analizė, komerciniai bankai, rodikliai, skaičiavimai.

Įvadas

Temos aktualumas. Komerciniai bankai atlieka itin reikšmingą vaidmenį tiek šalies ekonomikoje, tiek jos finansų sistemoje. Formuodami finansinius išteklius, valdydami mokėjimų sistemas, teikdami tarpininkavimo paslaugas, jie skatina investicijas ir ekonomikos augimą. Pažymėtina, kad savo veikloje bankai susiduria su daugiau rizikos rūšių nei kiti verslo subjektai. Išsami finansinių rezultatų analizė leidžia įvertinti banko finansinį stabilumą, efektyvumą ir pelningumą. Ši analizė suteikia vertingos informacijos apie tai, ar bankas efektyviai valdo savo resursus, ar generuoja pakankamai pajamų, kad padengtų savo išlaidas ir užtikrintų ilgalaikį veiklos stabilumą. Be to, finansinių rezultatų analizė padeda identifikuoti potencialias rizikas ir grėsmes, su kuriomis bankas gali susidurti ateityje. Dėl specifinio komercinės bankininkystės pobūdžio, kuris skiriasi nuo kitų verslo sričių veiklos pobūdžio ir tikslų, atliekant finansinių rezultatų analizę būtina atsižvelgti į šiuos ypatumus.

Tyrimo problema: netiksli finansinių rezultatų analizė gali pakenkti banko veiklos efektyvumui ir pelningumui.

Tikslas – įvertinti AB „Šiaulių bankas“ finansinius rezultatus.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti komercinių bankų finansinių rezultatų analizės metodus.
2. Atlikti AB „Šiaulių bankas“ finansinių rezultatų analizę.

Tyrimo objektas – AB „Šiaulių bankas“ finansiniai rezultatai.

Tyrimo metodai: mokslinės ir kitų literatūros šaltinių analizė, finansinių ataskaitų analizė, santykinų rodiklių analizė.

Komercinių bankų finansinių rezultatų analizės teoriniai pagrindai

„Komercinis bankas – Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi licenciją verstis ir verčiasi indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimu iš neprofesionalių rinkos dalyvių ir jų skolinimu, taip pat turi teisę verstis kitų finansinių paslaugų teikimu ir prisiima su tuo susijusią riziką bei atsakomybę.“ (Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004)

Kvedarytės R., Lapinskaitės I. (2020) teigimu, komercinis bankas yra finansinė institucija, kurios pagrindinis tikslas yra efektyviai naudoti turimus išteklius ir sugebėti suteikti gražą esamiems investuotojams. Cambridge dictionary. (n. d.) teigimu, komercinis bankas yra bankas, turintis filialus įvairiose vietose, kuriuose fiziniams ir juridiniams asmenims teikiamos finansų valdymo paslaugos. Komercinio banko tikslų yra daugybė, tačiau vieni iš pagrindinių yra pelno gavimas bei akcininkų nuosavybės vertės kūrimas arba didinimas. Čiapas L., Kropas S., Šidlauskas G., Vengraitis D. (2013) teigia, jog anksčiau banko finansinis tikslas buvo daug siauresnis ir apibrėžiamas kaip „pelno maksimizavimas“. Kadangi principai, kuriais yra grindžiama banko veikla, pasikeitė, banko tikslas apibrėžiamas plačiau - akcininkų nuosavybės ilgalaikės vertės kūrimas.

Išnagrinėjus įvairių autorių nuomones, matyti, kad visuose darbuose akcentuojama, kad bankų veikla pasižymi tam tikra veiklos specifika ir ypatumais. Čiapas L., Kropas S., Šidlauskas G., Vengraitis D. (2013) teigia, jog bankai skiriasi nuo kitų finansinio sektoriaus įstaigų tuo, kad jie atlieka vieną iš didžiausių vaidmenų dalyvaujant viešojo sektoriaus funkcijų vykdyme. Bankai yra vieni iš pagrindinių pinigų kūrėjų. Dažniausiai dabartiniai pinigai yra kreditinio pobūdžio, todėl jų leidimas į apyvartą vyksta per komercinius bankus.

Bikas E. (2013), Jasevičienė F. (2013), Lileikienė A., Martinkienė J. (2005), Skirpstaitė R., Stašys R. (2022) bei kiti savo moksliniuose darbuose išsamiai nagrinėja banko funkcijas ir jų esmę. Nors kiekvienas autorius pagrindines šio tipo banko funkcijas aprašo skirtingai, galima išskirti keletą esminių funkcijų, kurios yra būdingos komerciniams bankams:

1. *Indėlių priėmimas.* Komeraciniai bankai priima indėlius iš savo klientų. Šių lėšų srantai suteikia bankams galimybę pinigus skolinti įmonėms ar gyventojams. Šis procesas skatina šalies ekonomikos augimą. Taip pat, už indėlius bankai dažniausiai moka palūkanas. Kuo ilgiau indėlis laikomas banke, tuo didesnė palūkanų suma yra išmokama indėlio savininkui.

2. *Paskolų teikimas.* Komeraciniai bankai teikia paskolas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims. Paskolų teikimas bankui padeda išlikti rinkoje ir toliau vykdyti savo veiklą, kadangi teikiant paskolas bankas iš savo klientų gauna palūkanas. Surinktos lėšos gali būti naudojamos šalies ūkio sektoriaus, prekybos ar pramonės plėtrai.

3. *Investicinės paslaugos.* Komeraciniai bankai siūlo pagalbą perkant akcijas ar obligacijas bei teikia profesionalias konsultacijas įvairiais investavimo klausimais. Ši paslauga leidžia banko klientams efektyviau valdyti savo investicinių portfelių bei maksimizuoti investicinių pelną.

4. *Finansinės paslaugos.* Komeraciniai bankai teikia mokėjimo ir atsiskaitymų paslaugas. Šių paslaugų yra įvairių: valiutų keitimas, kredito ir debeto kortelių išdavimas, banko sąskaitų atidarymas, mokėjimo pavedimų vykdymas ir kt. Šios paslaugos suteikia galimybę fiziniams ir juridiniams asmenims greičiau ir patogiau atlikti įvairius sandorius, keisti valiutą ir t.t.

Remiantis Visuotine Lietuvių Enciklopedija (n. d.), finansinė analizė yra įmonės finansinės būklės ir veiklos rezultatų tyrimas, kuriuo siekiama padėti vadovams vykdyti numatytus tikslus. Ši analizė apima daugybę skirtingų metodų ir rodiklių, kurie padeda nustatyti įmonės silpnąsias ir stipriąsias puses, numatyti galimas rizikas, su kuriomis gali susidurti įmonė, bei apžvelgti galimybes veiklos plėtrai.

Banko turtas yra skirstomas į aktyvus ir pasyvus. Jasienė M. (2010) aktyvus apibūdina kaip turtą, kuris turi vertę. Banko aktyvų pagrindinę dalį sudaro suteiktos paskolos, pinigai, pajamos centriniuose bankuose, nematerialus ir materialus turtas, skolos vertybiniai popieriai ir kt. Pasyvus sudaro įsipareigojimai kitiems nuosavybės savininkams: įsiskolinimai bankams, kitoms kredito įstaigoms, indėliai, rezervai ir kt.

Šio pinigų srauto rezultatų analizė apima dinamikos ir struktūros analizę. Dinamikos analizė, dar kitaip vadinama horizontaliąja analize, padeda bankams įvertinti savo veiklos pelningumą, efektyvumą, rizikos lygmenį. Aktyvų dinamikos analizė parodo, kaip komercinio banko rezultatai keičiasi per analizuojamą laikotarpį. Ši analizė padeda nustatyti, su kokiomis rizikomis susiduria bankas, kur jis naudoja savo lėšas bei kaip šie rezultatai paveikia banko veiklą. Pasyvų dinamikos analizė parodo kaip analizuojamo laikotarpio eigoje keičiasi komercinio banko įsipareigojimai. Šios analizės tikslas yra įvertinti pagrindinius finansavimo šaltinius bei su jais patiriamas išlaidas. Struktūros analizė, dar kitaip vadinama vertikaliąja analize, atskleidžia banko turto sudėtį ir paskirstymą. Šios analizės tikslas yra nustatyti turto formavimo šaltinius, investavimo kryptis bei potencialias rizikas. Pasyvų struktūros analizė skirta nustatyti, kaip bankas finansuoja savo veiklą, iš kokių šaltinių ir kokiomis sąlygomis gauna lėšas. Jasevičienė F. (2013) teigia, jog įprastai bankuose yra analizuojami keletas svarbiausių rodiklių: pelningumo, likvidumo, efektyvumo, kapitalo pakankamumo, finansinio svorto ir kt.

Pelningumo rodiklių analizė yra esminė banko finansinės būklės ir veiklos efektyvumo vertinimo dalis. Ji leidžia įvertinti banko gebėjimą generuoti pelną iš savo turto ir įsipareigojimų. Pagrindiniai pelningumo rodikliai: turto naudojimo efektyvumas, banko sugebėjimas generuoti palūkanas iš savo turimo turto, grynojo turto efektyvumas, atsižvelgiant į rizikas susijusias su turtu ir kt. Efektyvumo rodikliai naudojami banko įvertinti veiklos efektyvumą. Jie parodo, kaip gerai bankas valdo savo turtą ir naudoja turimus išteklius. Atlikus komercinio banko efektyvumo rodiklių analizę galima nustatyti: kokia dalis ne palūkanų išlaidų tenka vienam bendrųjų ir grynųjų pajamų eurui, kiek vienam bendrųjų veiklos pajamų eurui tenka palūkanų išlaidų ar kiek vienam ne palūkanų išlaidų eurui tenka ne palūkanų pajamų. Kaip ir pelningumo bei efektyvumo rodikliai, analizei taip pat labai svarbūs finansinio svorto rodikliai. Kadangi bankai dažnai naudoja skolintus pinigus kaip pagrindinį savo finansavimo šaltinį, šių rodiklių analizė padeda įvertinti galimas rizikas, susijusias su šiomis operacijomis.

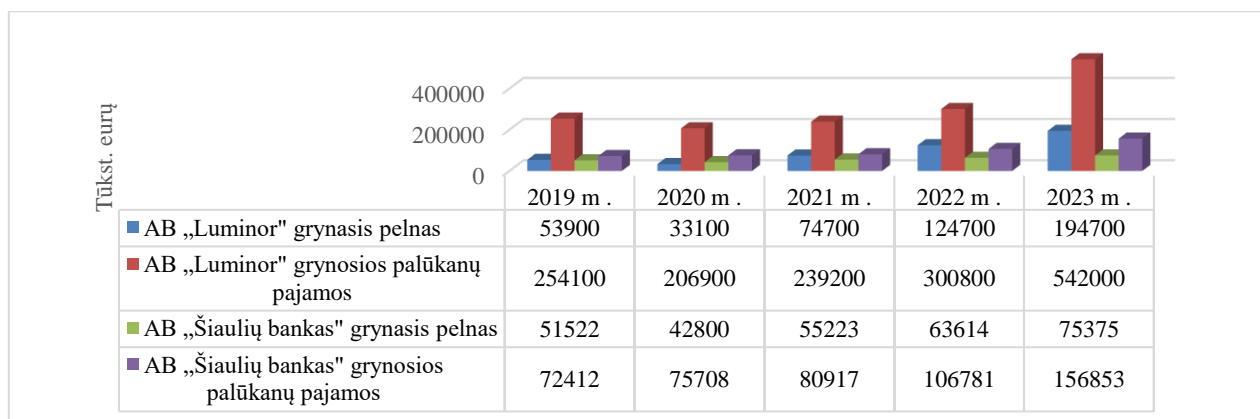
AB „Šiaulių bankas“ 2019–2023 m. finansinių rezultatų tyrimas

Akcinė bendrovė „Šiaulių bankas“ yra Lietuvoje veikiantis komercinis bankas, įkurtas 1992 m. vasarį. Šiuo metu AB „Šiaulių bankas“ turi 54 padalinius klientų aptarnavimui visoje Lietuvoje. Banko pagrindinė veikla yra paskolų teikimas bei indėlių priėmimas. AB „Šiaulių bankas“ taip pat teikia ir kitas paslaugas: sąskaitų atidarymas, kredito ar debeto kortelių išdavimas, e. bankininkystė, valiutų keitimas ir kt. Šis taip pat bankas siūlo platesnį paslaugų pasiūlymą (pirkinių ar kelionių draudimas, seifų nuoma, dokumentų siuntimas ir kt.), tačiau tai nėra priskirtina prie pagrindinės veiklos.

Atliekant komercinio banko finansinių rezultatų analizę, yra svarbu išnagrinėti pelno (nuostolio) ataskaitą, kurios vertinimas leidžia objektyviai atskleisti banko finansinę būklę. Pelno (nuostolio) ataskaita padeda nustatyti, kokie yra pagrindiniai banko pinigų generavimo šaltiniai, ar banko veikla yra pakankamai diversifikuota bei pelninga. Norint įvertinti rezultatus, yra tikslinga atlikti grynojo pelno ir grynųjų palūkanų pajamų palyginamąją analizę su ta pačia veikla užsiimančia finansine institucija. Šiai analizei buvo pasirinkta AB „Šiaulių bankas“ palyginti su AB „Luminor“. (žr. 1 pav.)

Iš pateiktų duomenų matyti, kad AB „Luminor“ grynasis pelnas ir grynosios palūkanų pajamos 2019–2023 m. yra didesnės nei AB „Šiaulių bankas“. AB „Luminor“ grynasis pelnas turėjo didėjimo tendenciją. 2019 m. grynasis pelnas šiame banke siekė 53900 tūkst. eurų, tačiau sekančiais metais šio straipsnio dydis sumažėjo 20800 tūkst. eurų. Nuo 2021 m. grynasis pelnas AB „Luminor“ didėjo ir 2023 m. siekė 194700 tūkst. eurų. AB „Šiaulių bankas“ grynasis pelnas turėjo tokią pačią didėjimo tendenciją, 2019-2020 m. sumažėjo ir siekė 42800 tūkst. eurų, tačiau nuo 2021 m. žymiai padidėjo

ir 2023 m. siekė 75375 tūkst. eurų. AB „Luminor“ grynosios palūkanų pajamos kito taip pat kaip ir jų grynasis pelnas. 2019 m. šio straipsnio suma siekė 254100 tūkst. eurų, tačiau sekančiais metais sumažėjo iki 206900 tūkst. eurų. Nuo 2021 m. grynosios palūkanų pajamos AB „Luminor“ didėjo ir 2023 m. siekė 5420 mln. eurų. AB „Šiaulių bankas“ grynosios palūkanų pajamos kito kiek kitaip. Kiekvienais analizuojamo laikotarpio metais šis straipsnis didėjo ir 2023 m. siekė 156853 tūkst. eurų.

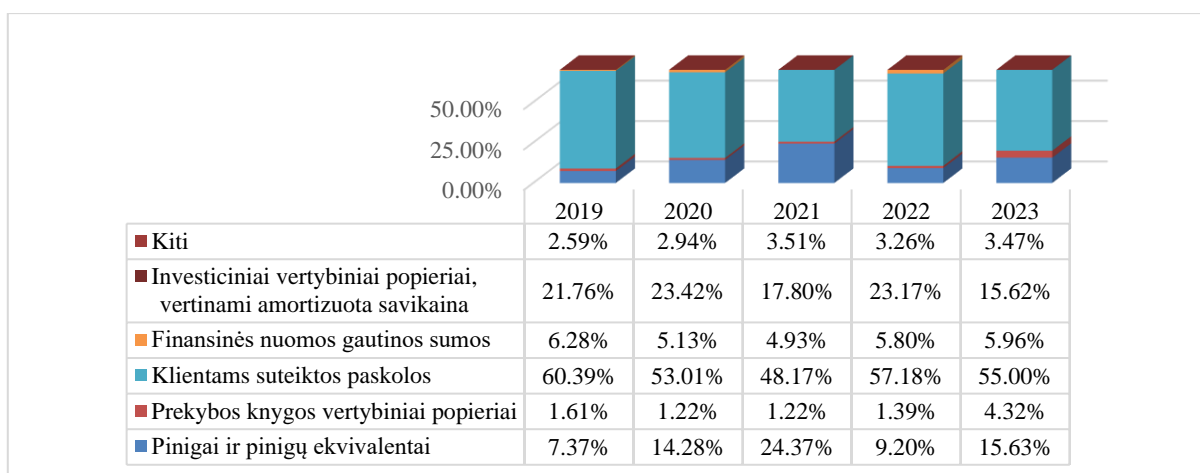

1 pav. AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ grynasis pelnas ir grynosios palūkanų pajamos (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“, AB „Luminor“ finansines ataskaitas)

Abiejų bankų grynosios palūkanų pajamos bei grynasis pelnas analizuojamu laikotarpiu augo ir tai parodo, jog tiek AB „Luminor“, tiek AB „Šiaulių bankas“ siekia finansinio stabilumo. Didesni AB „Luminor“ grynojo pelno ir grynujų palūkanų pajamų straipsniai parodo tai, jog šis bankas yra pelningesnis nei AB „Šiaulių bankas“. Šiuos rezultatus lemia tai, jog AB „Luminor“ turi platesnę veiklos apimtį bei siūlo platesnį paslaugų spektrą.

Aktyvai yra svarbi banko finansinės rezultatų analizės dalis, kuri leidžia geriau įvertinti banko finansinę padėtį, veiklos stabilumą ir pelningumą, turto sandarą, jo kitimą ir svarbą banko sudėtyje. Analizuojant banko aktyvus yra svarbu atkreipti dėmesį į jų likvidumą bei pelningumą, kadangi tai padeda išsiaiškinti ar banko turtas yra valdomas efektyviai, pelningai ir ar jis yra likvidus.

AB „Šiaulių bankas“ turtas 2019–2023 m. pasižymėjo augimo tendencija. Mažiausias turtas banke 2019 m. siekė 2508186 Eur. 2020 m. banko aktyvai padidėjo 20,76 proc. Sekančiais, 2021 metais, turtas balanse padidėjo 30,82 proc. 2022 m. turto padidėjimas buvo kiek mažesnis – 5,56 proc. Daugiausiai turto AB „Šiaulių bankas“ turėjo 2023 m. – 4809321 tūkst. eurų. Banko aktyvų prieaugis 2019–2023 m. buvo 91,74 proc. Norint geriau suprasti banko aktyvus, svarbu žinoti jų struktūrą. Žemiau pateiktame 2 paveikslėlyje pateikiama AB „Šiaulių bankas“ aktyvų struktūra.

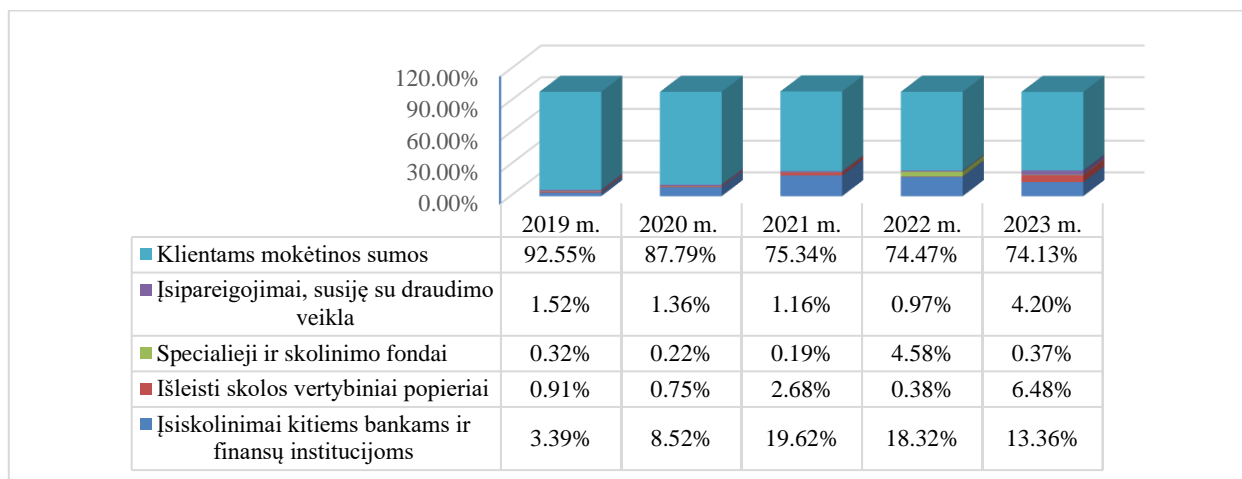
2 pav. AB „Šiaulių bankas“ aktyvų struktūra. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ finansines ataskaitas, 2024)

Išanalizavus AB „Šiaulių bankas“ balanso ataskaitos aktyvų dalį, nustatyta, jog pagrindinė banko aktyvų dalis kiekvienais analizuojamais metais buvo klientams suteiktos paskolos. Šis aktyvas 2020 m. sumažėjo 7,37 proc., sekančiais metais ši turto dalis sumažėjo dar 4,84 proc. 2022 m. klientams suteiktos paskolos banke reikšmingai padidėjo, tačiau 2023 m. sumažėjo 2,18 proc. Klientams suteiktų paskolų turto dalis analizuojamu laikotarpiu kito netolygiai, tačiau šio aktyvo mažėjimas 2019–2023 m. buvo 5,39 proc. Mažėjanti paskolų dalis rodo, jog bankas susiduria su didesne klientų nemokumo rizika ar prastėjančia ekonomine būkle, tuo tarpu didėjanti paskolų dalis parodo, jog bankas geriau valdo klientų skolų grąžinimą bei yra palankesnėje rinkos pozicijoje.

Investicinių vertybinių popierių, vertinamų amortizuota savikaina straipsnis pasižymėjo mažėjimo tendencija. Pokytis 2019–2023 m. buvo – 6,14 proc. Šis pokytis reiškia, jog bankas siekia užtikrinti gaunamą pelną iš investicijų, sumažinant riziką, kuri yra susijusi su rinkos kainų svyravimais. Pinigai ir pinigų ekvivalentai sudaro kiek mažesnę dalį banko turto. 2019–2021 m. šis straipsnis didėjo, tačiau 2022 m. pasiekė 15,17 proc. sumažėjimą. 2023 m. ši turto dalis išaugo 6,43 proc. Šie rezultatai parodo, kad nemaža dalis banko turto yra likvidi ir bankas sugebės vykdyti savo įsipareigojimus. Finansinės nuomos gautinų sumų turto dalis banke analizuojamu laikotarpiu kito nevienodai, tačiau pasižymėjo mažėjimo tendencija. Analizuojamu laikotarpiu šio straipsnio turto dalis sumažėjo 0,33 proc. Šie rezultatai parodo, jog sumažėjo banko diversifikavimo galimybės bei sumažėjo su šia veikla susijusi rizika. Prekybos knygos vertybiniai popieriai 2019 m. sudarė 1,61 proc., 2020 m. šis straipsnis sumažėjo, tačiau nuo 2021 m. iki 2023 m. turto dalis didėjo ir pasiekė 4,32 proc. Investicinių vertybinių popierių, vertinamų tikrąja verte turto dalis banke didėjo nuo 2019 m. iki 2022 m., pasiekdamas 2,16 proc. Sekančiais metais ši turto dalis sumažėjo iki 1,55 proc. Kitos banko turto dalys nesudaro net 1 procento aktyvų dalies ir jų kitimai analizuojamu laikotarpiu yra nežymūs.

Kaip ir aktyvai, pasyvai yra labai svarbi banko finansinių rezultatų analizės dalis, kuri leidžia geriau įvertinti banko finansavimo šaltinius, jo įsipareigojimus bei rizikas. Analizuojant banko pasyvus yra svarbu įvertinti iš kur bankas gauna didžiausią dalį finansavimo, kokie yra pagrindiniai banko įsipareigojimai bei kokią dalį sudaro banko nuosavas kapitalas. AB „Šiaulių bankas“ pasyvus sudaro dvi pagrindinės dalys: įsipareigojimai ir mokėtinos sumos bei nuosavas kapitalas.

AB „Šiaulių bankas“ įsipareigojimai ir mokėtinos sumos analizuojamu laikotarpiu didėjo. 2019 m. šiame banke įsipareigojimų ir mokėtinų sumų buvo mažiausiai – 2197382 tūkst. eurų. 2020 m. įsipareigojimai ir mokėtinos sumos banke padidėjo 21,68 proc., 2021 m. – 33 proc. 2022 m. šio straipsnio padidėjimas buvo mažiausias per visą analizuojamą laikotarpį – 5,17 proc., tačiau sekančiais metais įsipareigojimų ir mokėtinų sumų banke padidėjo ir jie pasiekė 4266193 tūkst. eurų. Banko įsipareigojimų prieaugis 2019–2023 m. buvo 94,15 proc. Detalesnė įsipareigojimų dinamika pateikiama 4 priede. Tam, kad geriau suprasti kaip banko pasyvai paveikia banko finansinius rezultatus, yra svarbu išanalizuoti jų struktūrą. Žemiau pateiktame 3 paveiksle pateikiama AB „Šiaulių bankas“ įsipareigojimų struktūra.

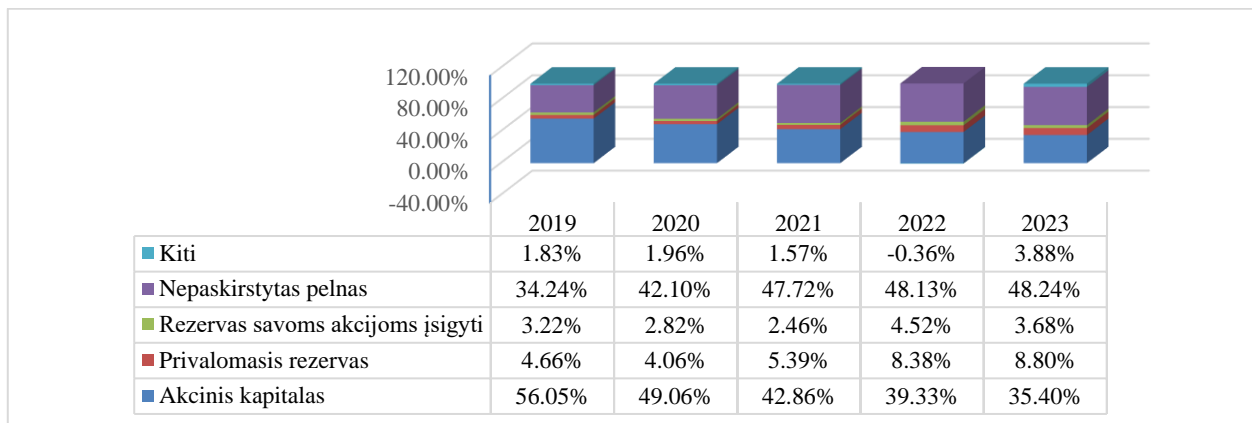
3 pav. AB „Šiaulių bankas“ įsipareigojimų ir mokėtinų sumų struktūra. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ finansines ataskaitas, 2024)

Išanalizavus AB „Šiaulių bankas“ balanso ataskaitos įsipareigojimų dalį nustatyta, jog pagrindinė banko įsipareigojimų dalis kiekvienais analizuojamais metais buvo klientams mokėtinos sumos. 2019 m. šis straipsnis sudarė didžiausią pasyvų dalį analizuojamu laikotarpiu (92,55 proc.). 2020–2023 m. klientams mokėtinų sumų dalis banke mažėjo ir 2023 m. pasiekė 74,13 proc. AB „Šiaulių banko“ klientams mokėtinų sumų sumažėjimas 2019–2023 m. buvo 18,42 proc. Šie rezultatai parodo, jog bankas efektyviau valdo savo įsiskolinimus (palūkanų išmokėjimas, kompensacijos ir kt.) klientams, tačiau jie parodo ir mažėjantį banko pelningumą, didesnę likvidumo riziką dėl mažėjančio pelno.

Įsiskolinimai kitiems bankams ir finansų institucijoms 2019–2023 m. parodo pastovų augimą. 2019 m. šis straipsnis buvo mažiausias ir siekė 3,39 proc. visų įsipareigojimų, 2023 m. ši pasyvų dalis pasiekė 13,36 proc. visų įsiskolinimų. Šio straipsnio didėjimas parodo didėjančią priklausomybę nuo išorinio finansavimo, didėjančią likvidumo riziką. Išleisti skolos vertybiniai popieriai sudaro kiek mažesnę dalį pasyvų. 2019 m. šis straipsnis sudarė 0,91 proc. įsipareigojimų dalies. 2020–2021 m. šis straipsnis didėjo ir 2021 m. pasiekė 2,68 proc. Sekančiais metais išleisti skolos vertybiniai popieriai sumažėjo, tačiau 2023 m. buvo pastebėtas didžiausias augimas. Didėjanti šio straipsnio dalis reiškia, jog bankui reikia daugiau išorinio finansavimo, kadangi dėl didesnės palūkanų išmokėjimo akcininkams dalies gali sumažėti pelnas. Specialiųjų ir skolinimo fondų didžiausias pokytis pastebėtas 2022 m., kai įsipareigojimų dalis banke išaugo iki 4,58 proc. Kitais analizuojamo laikotarpio metais šio straipsnio dalis buvo mažesnė nei 1 proc. Įsipareigojimai, susiję su draudimo veikla 2019 m. sudarė 1,52 proc. banko pasyvų. 2020–2022 m. šis straipsnis mažėjo iki 0,97 proc. 2023 m. įsipareigojimai, susiję su draudimo veikla sudarė didžiausią įsipareigojimų dalį per analizuojamą laikotarpį – 4,20 proc. Kiti banko įsipareigojimų ir mokėtinų straipsniai nesudaro didelės įsipareigojimų ir mokėtinų sumų dalies, jų pokyčiai yra nežymūs.

Analizuojant AB „Šiaulių bankas“ mokėtinas sumas ir įsipareigojimus nustatyta, jog didžiausią dalį įsipareigojimų banke sudaro klientams mokėtinos sumos. Gauti šio straipsnio rezultatai parodo, jog bankas efektyviau valdo savo įsiskolinimus klientams, tačiau jie parodo ir mažėjančią banko pelningumą, didesnę likvidumo riziką dėl mažėjančio pelno. Įsiskolinimų kitiems bankams ir finansų institucijoms didėjimas reiškia didėjančią priklausomybę nuo išorinio finansavimo bei didėjančią likvidumo riziką. Viena iš šio straipsnio didėjimo priežasčių yra banko siekis padidinti finansavimą plečiant savo paskolų portfelį ar investuojant šiuos pinigus verslo plėtrai. Didėjanti išleistų skolos vertybinių popierių straipsnio dalis taip pat reiškia, jog bankui reikia daugiau išorinio finansavimo akcininkų palūkanų dalies išmokėjimui. Kadangi banko pasyvai susidaro iš dviejų dalių, svarbu analizuoti jas abi.

AB „Šiaulių bankas“ nuosavas kapitalas analizuojamu laikotarpiu didėjo. 2019 m. nuosavo kapitalo banke buvo 310804 tūkst. eurų, o 2020 m. nuosavo kapitalo padidėjo 14,24 proc. Sekančiais metais jis padidėjo kiek daugiau ir pasiekė 406427 tūkst. eurų. 2022 m. nuosavo kapitalo AB „Šiaulių bankas“ padidėjimas buvo mažiausias analizuojamu laikotarpiu – 8,98 proc. Didžiausią dalį nuosavo kapitalo 2019–2023 m. banke buvo 2023 m. – 543128 tūkst. eurų. Norint įvertinti nuosavą kapitalą, yra svarbu atlikti jo struktūrinę analizę. (žr. 4 pav.)

4 pav. AB „Šiaulių bankas“ nuosavo kapitalo struktūra. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ finansines ataskaitas)

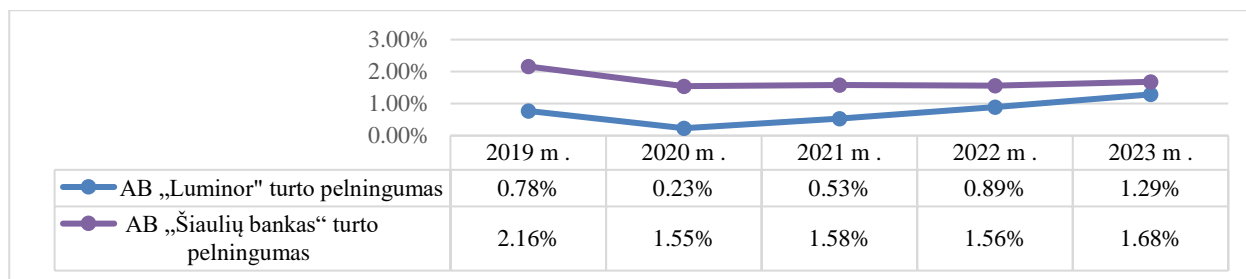
Apžvelgiant visą penkerių metų laikotarpį, didžiausią dalį nuosavo kapitalo sudaro akcinis kapitalas ir nepaskirstytas pelnas. AB „Šiaulių bankas“ akcinis kapitalas analizuojamu laikotarpiu didžiausią dalį nuosavo kapitalo sudarė 2019 m. – 56,05 proc. 2020–2023 m. šio straipsnio dydis banke mažėjo ir galiausiai pasiekė 35,4 proc. Akcinio kapitalo sumažėjimas reiškia, jog bankas analizuojamu laikotarpiu patyrė nuostolių, tokių kaip: paskolos gavėjai negrąžina paskolų, investuotų vertybinių popierių vertė sumažėjo, sumažėjo pajamos ir kt.

Nepaskirstytas pelnas sudarė kiek mažesnę, tačiau taip pat reikšmingą dalį banko nuosavame kapitale. Šis straipsnis 2019 m. sudarė 34,24 proc. viso tų metų nuosavo kapitalo. Likusiais analizuojamo laikotarpio metais nepaskirstytas pelnas AB „Šiaulių bankas“ didėjo ir 2023 m. pasiekė 48,24 proc. Didėjantis nepaskirstytas pelnas bankui suteikia galimybę investuoti į naujus projektus ar kitas investicijas, kurių tikslas padidinti banko konkurencingumą ar vietą rinkoje. Taip pat didelis nepaskirstytas pelnas suteikia galimybę sumažinti banko įsipareigojimus ar išmokėti dividendus akcininkam. Viena vertus nepaskirstytas pelnas gali būti laikomas teigiamai, tačiau tai taip pat gali reikšti, jog bankas neefektyviai naudoja savo pelną.

Pagal lentelėje pateiktus duomenis pastebimas privalomo rezervo augimą analizuojamu laikotarpiu. 2019 m. šis straipsnis sudarė 4,66 proc. viso nuosavo kapitalo, o 2023 m. jis išaugo iki 8,80 proc. Penkerių metų laikotarpyje privalomasis rezervas banke padidėjo 4,15 proc. Šio straipsnio didėjimą galima suprasti kaip banko sprendimą užtikrinti savo finansinį stabilumą. Rezervas savoms akcijoms įsigyti 2019 m. siekė 3,22 proc. 2020–2021 m. šio straipsnio nuosavo kapitalo dalis sumažėjo 0,76 proc. 2022 m. rezervas savoms akcijoms įsigyti sudarė didžiausią dalį nuosavo kapitalo 2019–2023 m., tačiau sekančiais metais šis rodiklis sumažėjo 0,83 proc. Rezervo savoms akcijoms įsigyti sumažėjimas reiškia, jog bankas skiria daugiau lėšų dividendų išmokėjimo finansavimui. Kiti nuosavo kapitalo sandaros straipsniai nepateikia ryškių pokyčių.

Atlikus AB „Šiaulių bankas“ nuosavo kapitalo struktūros ir dinamikos analizę galima teigti, jog banko struktūroje įvyko reikšmingų pokyčių. Akcinio kapitalo sumažėjimas parodo, kad bankas 2019–2023 m. patyrė nuostolių. Tokių pokyčių priežastys gali būti įvairios, pvz. paskolų gavėjai negrąžina paskolų, sumažėjo investuotų vertybinių popierių vertė kt. Akcinio kapitalo sumažėjimas reiškia, kad bankas siekė pagerinti savo mokumą. Didėjantis nepaskirstytas pelnas bankui suteikia galimybę investuoti į naujus projektus ar kitas investicijas, kurių tikslas padidinti banko konkurencingumą ar išlaikyti vietą rinkoje.

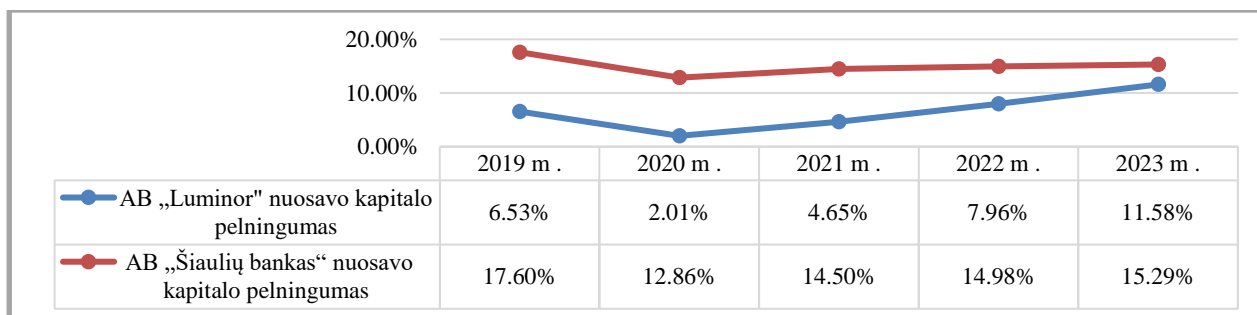
Norint įvertinti banko santykinius rodiklius, yra svarbu juos palyginti su ta pačia veikla užsiimančios įmonės rezultatais. Santykinį rodiklių analizei pasirinkta AB „Šiaulių bankas“ palyginti su AB „Luminor“. Pagal AB „Luminor“ finansines ataskaitas (n. d.) buvo sudaryta finansinių rezultatų lentelė (žr. 5 priedą). Žemiau pateiktame 5 pav. pavaizduotas 2019–2023 metų AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ turto pelningumas.

5 pav. AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ turto pelningumas. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ finansines ataskaitas)

AB „Šiaulių bankas“ turto pelningumo sumažėjimas 2019–2023 m. buvo 0,48 proc. AB „Luminor“ turto pelningumas kito kiek stabiliau nei AB „Šiaulių bankas“. 2019 m. banko turto pelningumo rodiklis siekė 0,78 proc. bei nuo 2019 m. iki 2023 m. jis augo ir 2023 m. pasiekė 1,29 proc. Atlikus turto pelningumo palyginamąją analizę galima teigti, jog AB „Šiaulių bankas“ turto pelningumas yra didesnis nei AB „Luminor“, tačiau analizuojamu laikotarpiu Šiaulių banko rodiklis mažėjo, kol AB „Luminor“ – augo. AB „Šiaulių bankas“ didesnis turto pelningumas gali būti susijęs su didesne banko investicinio portfelio diversifikacija bei geresniu banko turto ar pajamų valdymu.

Dar vienas pelningumo rodiklis, kurį yra svarbu lyginti su kita, ta pačia veikla užsiimančia įmone, yra nuosavo kapitalo pelningumas (žr. 6 pav.). AB „Šiaulių bankas“ nuosavo kapitalo pelningumo kitimai analizuojamu laikotarpiu yra netolygūs. 2019 m. nuosavo kapitalo pelningumas siekė 17,60 proc., nuo 2021 m. nuosavo kapitalo pelningumas banke didėjo ir 2023 m. jo reikšmė buvo 15,29 proc.

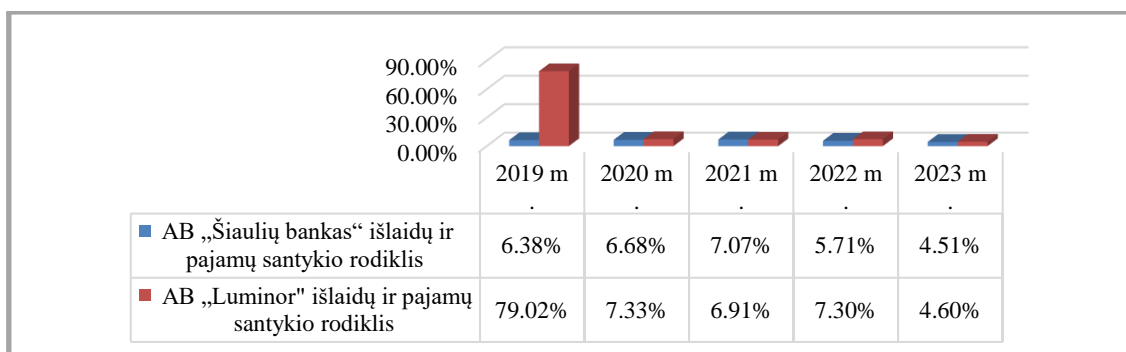
6 pav. AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ nuosavo kapitalo pelningumas. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ finansines ataskaitas)

AB „Luminor“ nuosavo kapitalo pelningumas kito kiek kitaip. 2019 m. šis rodiklis banke siekė 6,53 proc. ir nuo šių metų jis didėjo. 2023 m. analizuojamu laikotarpiu buvo pasiektas didžiausias nuosavo kapitalo pelningumas – 11,58 proc. Kaip ir turto pelningumo rodiklių rezultatai, AB „Šiaulių bankas“ nuosavas kapitalas buvo didesnis nei AB „Luminor“, tačiau Šiaulių banko nuosavo kapitalo pelningumas sumažėjo, o AB „Luminor“ – padidėjo.

Pelno maržos rodiklis parodo kiek bankas uždirba grynojo pelno vienam pajamų eurui. Šio rodiklio rezultatus geriausia lyginti su kita, ta pačia veikla užsiimančia įmone. (žr. 2.16 pav.). Kaip minėta anksčiau, AB „Šiaulių bankas“ pelno marža analizuojamu laikotarpiu svyravo. Jos pokytis analizuojamu laikotarpiu sudarė 19,13 proc.

AB „Luminor“ pelno marža 2019 m. siekė 13,23 proc., sekančiais metais šis rodiklis sumažėjo, o 2021–2022 m. – augo. 2023 m. šis rodiklis AB „Luminor“ buvo 27,77 proc. Šie pelno maržos svyravimai tiek AB „Šiaulių bankas“, tiek AB „Luminor“ yra dėl analizuojamo laikotarpio grynojo pelno kitimų.

Vienas iš svarbiausių efektyvumo rodiklių yra išlaidų ir pajamų santykis, kadangi jis parodo kokia dalis ne palūkanų išlaidų tenka vienam banko uždirbamų pajamų eurui. (žr. 7 pav.)

7 pav. AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ išlaidų ir pajamų santykio rodikliai. (parengta autorės pagal AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ finansines ataskaitas)

Atlikus AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ išlaidų ir pajamų santykio rodiklių analizę penkerių metų laikotarpyje, pastebimi reikšmingi skirtumai jų veiklos efektyvumo valdyje. AB „Šiaulių bankas“ išlaidų ir pajamų santykio rodiklis 2019–2023 m. pasižymėjo mažėjimo tendencija. Analizuojamo laikotarpio pradžioje turėjo santykinai mažą išlaidų ir pajamų santykį – 6,38 proc., kuris nežymiai didėjo iki 2021 m. Nuo 2022 m. šis rodiklis mažėjo ir 2023 m. pasiekė mažiausią reikšmę – 4,51 proc. Šie rezultatai parodo, jog banko veikla buvo stabili, tačiau nuo 2022 m. bankas pradėjo savo išlaidas valdyti dar efektyviau. Kitaip nei AB „Šiaulių bankas“, AB „Luminor“ veikla nebuvo stabili. Analizuojamo laikotarpio pradžioje šis bankas turėjo labai didelį išlaidų ir pajamų santykį – 79,02 proc. ir tai parodo, jog banko išlaidos 2019 m. buvo gerokai didesnės nei pajamos. Nuo 2020 m. šis rodiklis mažėjo ir galiausiai 2023 m. pasiekė 4,60 proc. Šie rezultatai parodo, jog banko efektyvumas analizuojamu laikotarpiu gerėjo.

Išvados

1. Komercinis bankas yra Lietuvos Respublikoje įsteigta kredito įstaiga, kurios pagrindinės veiklos apima indėlių priėmimą ir paskolų teikimą fiziniams bei juridiniams asmenims. Komercinių bankų finansinių rezultatų analizė ne tik padeda įvertinti jų finansinę būklę, bet ir padeda numatyti galimas rizikas ar plėtros galimybes. Kadangi bankų veikla yra specifinė, jų analizė skiriasi nuo paprastų įmonių. Pagrindinės komercinių bankų finansinių rezultatų analizės rūšys yra šios: aktyvų ir pasyvų dinamikos bei struktūros analizė bei santykinų rodiklių analizė, kuri apima pelningumo, efektyvumo ir finansinio svėro rodiklius. Išsami finansinių rezultatų analizė leidžia objektyviai įvertinti banko finansinį stabilumą, efektyvumą ir pelningumą.

2. Atlikus AB „Šiaulių bankas“ finansinių ataskaitų analizę, nustatyta, kad banko grynas pelnas, grynosios palūkanų pajamos bei turtas nagrinėjamu laikotarpiu pasižymėjo augimo tendencija. Didžiausią dalį banko aktyvų sudarė klientams suteiktos paskolos. Gauti rezultatai rodo, jog bankas siekė didinti savo pelningumą, sumažinti kredito riziką. Turtas banke yra likvidus, o tai reiškia, kad neturėtų kilti problemų padengiant savo trumpalaikius įsipareigojimus. Banko pasyvai taip pat pasižymėjo augimo tendencija. Didžiausią dalį banko pasyvų sudarė klientams mokėtinos sumos, akcinis kapitalas bei nepaskirstytas pelnas. Analizės duomenys atskleidžia, kad bankas efektyviai valdo savo įsipareigojimus, tačiau yra priklausomas nuo išorinio finansavimo. Atlikus santykinų rodiklių analizę, galima teigti, kad banko veikla yra pelninga ir efektyvi. Banko likvidumo rodikliai yra aukšti, klientų skaičius nuolat auga, kas rodo ilgalaikį veiklos stabilumą. Lyginamoji AB „Šiaulių bankas“ ir AB „Luminor“ finansinių rezultatų analizė atskleidė, kad AB „Šiaulių bankas“ savo veiklą vykdo efektyviau ir pelningiau.

Literatūra

1. AB „Luminor“ finansinės ataskaitos. [žiūrėta 2024–02–20]. Prieiga per internetą: <https://www.luminor.lt/lt/finansines-ataskaitos>
2. AB „Šiaulių bankas“ finansinės ataskaitos. [žiūrėta 2024–02–13]. Prieiga per internetą: <https://www.sb.lt/lt/investuotojams/finansine-info/ab-siauliu-banko-ir-banko-grupes-finansines-ataskaitos>
3. Bikas E. (2013). Finansų rinkos ir depozitinės institucijos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Cambridge dictionary. (n. d.) Commercial bank. [žiūrėta 2024–02–16]. Prieiga per internetą: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/commercial-bank#google_vignette
5. Čiapas, L., Kropas S., Šidlauskas G., Vengraitis, D. (2013). Banko finansų valdymas: Krizės pamokos ir reguliavimo priemonių poveikis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
6. Jasevičienė F. (2013). Komercinė bankininkystė: analizė ir vertinimas: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
7. Jasienė M. (2010). Palūkanų normos ir jų rizika. Vilniaus universitetas.
8. Finansinė analizė. (n. d.). [žiūrėta 2024–02–10]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/finansine-analize/>
9. Kvedarytė R., Lapinskaitė I. (2020). Finansinių technologijų įtakos komercinių bankų pelningumo rodikliams tyrimas. 23-iosios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ teminė konferencija. <https://doi.org/10.3846/vvf.2020.029>
10. Lileikienė A., Martinkienė J. (2005). Bankininkystė. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas: 2004 m. kovo 30 d. Nr. IX-2085. (2004). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230458>
12. Skirpstaitė R., Stašys R. (2022). Klientų pasitenkinimas Lietuvoje veikiančių komercinių bankų paslaugomis. Regional Formation and Development Studies. Nr. 2 (22), 164–174. <https://doi.org/10.15181/rfds.v22i2.1487>

ANALYSIS OF FINANCIAL RESULTS IN ŠIAULIŲ BANKAS, AB

Commercial banks play an extremely significant role in both the country's economy and its financial system. By forming financial resources, managing payment systems, and providing brokerage services, they promote investment and economic growth. It should be noted that banks face more types of risks in their activities than any other business entities. Detailed analysis of financial results allows to assess the bank's financial stability, efficiency and profitability. This analysis provides valuable information on whether the bank is effectively managing its resources or generating sufficient income to cover its costs and ensure long-term operational stability. In addition, the analysis of financial results helps to identify potential risks and threats that the bank may face in the future. Due to the specific nature of commercial banking, which differs from the nature and objectives of other business areas, it is necessary to consider the following features when analyzing financial results.

KINIJOS RINKOS PLĖTRA PASAULYJE

Ignas Strokun (stud.), Andrius Danyla (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė

Kauno kolegija

Anotacija

Dar tik prieš 40 metų Kinijos ekonomika buvo silpna ir neišsivysčiusi, technologiškai atsilikusi nuo viso pasaulio, visa prekyba buvo valdoma ne pačių prekybininkų, o valdžios nutarimu. Tačiau pasikeitus valdžiai ir šalies vizijai, Kinija atvėrė savo ekonomiką užsienio investicijoms, su ta sąlyga jog jie pasidalins savo technologiniais pasiekimais. Laikui bėgant, vietiniai žmonės įkūrė savo technologijos gamyklas, varžydamiesi tarpusavyje dėl pigiausio gaminio kainos. Tai nulėmė didelį šalies ekonomikos augimą. Paskutiniaisiais metais Kinijos rinka ir toliau sėkmingai auga, ekspertų prognozėmis gali pralenkti net Jungtines Amerikos Valstijas ir tapti didžiausia tarptautinės prekybos partnere per artimiausius du dešimtmečius. Šiame straipsnyje išanalizuojama Kinijos rinkos plėtra 2020-2023 metais, apžvelgiamos pagrindinės importo ir eksporto šalys, Kinijos metinis importo ir eksporto augimas, pagrindinės prekės tarptautinėje prekyboje.

Raktiniai žodžiai: Kinija, importas, eksportas, plėtra, rinka.

Įvadas

Temos aktualumas. Kinija yra viena iš didžiausių ir viena seniausių pasaulio šalių – esanti ketvirta didžiausia šalis pagal plotą, kurioje gyvena daugiau nei 1,4 mlrd. gyventojų. Dar 1970 metais Kinija sudarė tik 1 procentą viso pasaulio eksporto, tačiau 2018 metų pabaigoje ji buvo didžiausia eksportuotoja pasaulyje. Tai nulėmė daugybė veiksnių: jauna populiacija, technologiškai pažengusios kaimyninės šalys, iškastinių resursų prieinamumas, taip pat į prekybą orientuota šalies politika, atvėrusi kelią užsienio įmonėms ir investuotojams, kuriuos pritraukė pigi energija ir didelė vartotojų rinka. Greita industrializacija ir urbanizacija, išplėtotas kelių tinklas, didelė populiacija buvo vienos iš priežasčių dėl ko Kinija galėjo padidinti eksportavimo apimtį ir taip staigiai išaugti. Ši eksporto apimtys plėtra leidžia Kinijai tapti svarbia ekonomine šalimi pasaulio mastu, kas leidžia priimti politinius ir ekonominius sprendimus bei turėti įtakos visai pasaulio ekonomikai. Tačiau to ji padaryti vis dar negali dėl priklausomumo nuo Jungtinių Amerikos Valstijų. Nuolatinė konkurencija su Jungtinių Amerikos Valstijomis vykstanti šiais laikais, skatina Kiniją ir toliau didinti savo ekonomines importo ir eksporto apimtis. Prognozuojama, jog iki 2035 metų Kinija pralenks Jungtinių Amerikos Valstijas. Dėl to reikia stebėti Kinijos eksporto ir importo apimtį su kitomis šalimis (Brødsgaard, 2016).

Tyrimo problema. Kaip keitėsi Kinijos rinkos plėtros apimtys 2020-2023 metų laikotarpyje?

Tikslas – išanalizuoti Kinijos rinkos plėtrą pasaulyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti tarptautinės prekybos teorinius aspektus.
2. Apžvelgti Kinijos rinkos plėtrą pasaulyje 2020-2023 metų laikotarpyje.

Tyrimo objektas – Kinijos rinkos plėtra pasaulyje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir informacinių šaltinių analizė, statistinių duomenų ir analizė.

Tarptautinės prekybos teoriniai aspektai

Tarptautinė prekyba – tai viena iš svarbesnių šalies prekybos rinkos dalių. Dauguma vidinių įmonių vis ieško naujų prekybos partnerių, dėl ko dažnai dairosi į kaimynines šalis. Ši prekybos forma apima produktų ir paslaugų pirkimą ir pardavimą už šalies ribų, naudojant skirtingas valiutas (Surugiua ir kt., 2015).

Tarptautinė prekyba pasižymi tuo, kad:

1. tarptautinė prekyba vykdoma ne mažiau kaip tarp dviejų šalių;
2. vykdant tarptautinę prekybą, šalys naudoja įvairias valiutas, kurios pasižymi valiutų kursų svyravimais

(Snieška ir kt., 2008).

Kiekviena šalis, kuri vykdo tarptautinę prekybą, įžvelgia tarptautinės prekybos naudą:

1. konkurencijos padidėjimas (konkurencijos padidėjimas skatina įmones sumažinti išlaidas, o tai turi įtakos didesniai veiksmingumui);
2. pagamintų produktų gausa ir įvairovė (tarptautinė prekyba prisideda prie didesnės produktų įvairovės ne tik šalies gyventojams, bet ir gamintojams, kurie perka užsienio rinkoje įvairias žaliavas ar gamybos išteklius);
3. masto ekonomija (tose ūkio šakose, kuriose pasireiškia masto ekonomija, padidėja gamybos apimtys, o tai mažina išlaidas ir atitinkamos ūkio šakos prekes leidžia parduoti mažesniais kainomis nei įprastai);
4. lyginamasis pranašumas (šiuo atveju tam tikra šalis atitinkama prekę, paslaugą turi galimybę pagaminti pigiau negu jas pagamina kiti prekiautojai) (Snieška, Čiburienė, 2005).

Kalbant apie tarptautinę prekybą, yra išskiriamos dar dvi svarbios sąvokos: importas ir eksportas.

Importas – viena iš pagrindinių tarptautinės prekybos funkcijų, kada yra importuojamos (perkamos) prekės arba paslaugos iš kitų šalių, kurių neturima galimybių pasigaminti. Jos naudojamos tolimesnei prekybai arba gamybai šalies viduje (Krugman ir kt., 2014).

Eksportas – tarptautinės prekybos funkcija kada vyksta vidaus išteklių arba paslaugų pardavimas išorinėms šalims arba išoriniams tarpininkams. Dažniausiai eksportuojamos vidaus rinkoje pagaminamos prekės, gaunami resursai, kurie

patenkina išorinės prekybos poreikius. Dažniausiai šalys eksportuoja išteklius, kuriose turi gamybinį arba gamtinį pranašumą (Krugman ir kt., 2014).

Apibendrinant, galima teigti, kad eksportas ir importas yra labai svarbūs rodikliai, nusakantys bendrą ekonominę situaciją šalyje. Stipri ekonomika yra ta, kurioje importas ir eksportas pastoviai didėja. Šalys turi siekti daugiau eksportuoti negu importuoti, kitu atveju nukentčia vidaus rinka, valiuta. Šie du procesai skatina suvokti rinkos pokyčius ir šalies ekonominį augimą.

Kinijos tarptautinės prekybos statistinių duomenų analizė

Prieš daugiau nei 40 metų ekonominė situacija Kinijoje buvo labai prasta: sustojusi ekonomika, vyraujanti verslo priklausomybė valdžios institucijoms, šalis atsiribojusi nuo išorinio pasaulio rinkos, labai neefektyvi gamyba dėl technologinio atsilikimo. Tačiau nuo 1979 metų, pasikeitus ekonominei vizijai, Kinija atvėrė savo vidaus rinką išoriniam pasauliui. Dėl žemų gamybos kaštų dauguma verslų įkūrė savo gamybos tinklus. Taip Kinija gavo galimybę apmokėti savo neefektyvią darbo rinką, perprasdamą užsienio šalių technologijas. Vėliau Kinijos gyventojai pradėjo kurti savo gamyklas, taip stiprindami Kinijos ekonomiką. Tokia valdžios strategija atsipirko ir Kinijos ekonomika pradėjo sparčiai augti. Kinijos ekonomikos augimą atskleidžia importo ir eksporto apimtys, todėl toliau nagrinėjamos importo (žr. 1 lentelė) ir eksporto (žr. 3 lentelė) apimtys 2020-2023 metų laikotarpyje, apžvelgiamos pagrindinės importuojamos (žr. 2 lentelė) ir eksportuojamos (žr. 4 lentelė) prekės bei bendros importo (žr. 1 pav.) ir eksporto (žr. 2 pav.) apimtys (TrendEconomy ir Trading Economics, 2024).

1 lentelė. Kinijos importo apimtys 2020-2023 metų laikotarpyje (sudaryta autorių pagal TrendEconomy duomenis, 2024 ir Trading Economics duomenis, 2024)

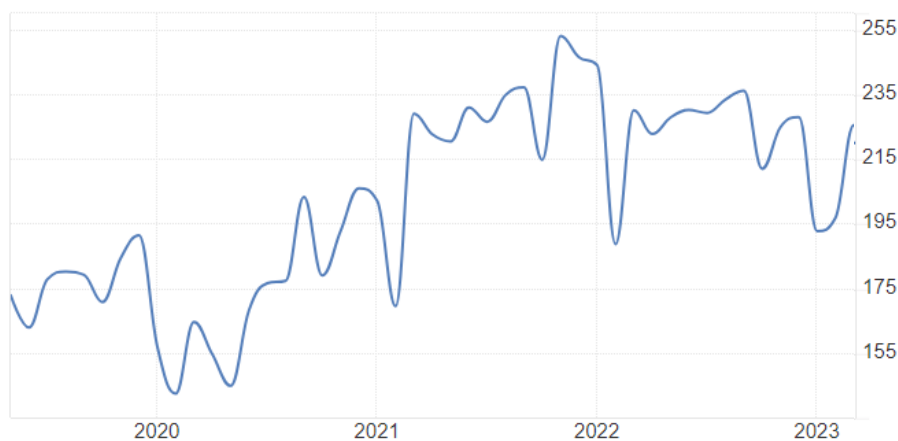
Pagrindinės šalys, iš kurių Kinija importuoja prekes (rinkos procentinė dalis, mlrd. USD)			
2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
1. Kitos Azijos šalys (9,7 %, 200 mlrd.)	1. Kitos Azijos šalys (9,3 %, 249 mlrd.)	1. Kitos Azijos šalys (8,8 %, 238 mlrd.)	1. Jungtinės Amerikos Valstijos (7,0 %, 165 mlrd.)
2. Japonija (8,4 %, 174 mlrd.)	2. Pietų Korėja (8,0 %, 213 mlrd.)	2. Pietų Korėja (7,4 %, 199 mlrd.)	2. Pietų Korėja (6,9 %, 162 mlrd.)
3. Pietų Korėja (8,4 %, 174 mlrd.)	3. Japonija (7,7 %, 205 mlrd.)	3. Japonija (6,8 %, 184 mlrd.)	3. Japonija (6,8 %, 160 mlrd.)
4. Jungtinės Amerikos Valstijos (6,6 %, 136 mlrd.)	4. Jungtinės Amerikos Valstijos (6,7 %, 180 mlrd.)	4. Jungtinės Amerikos Valstijos (6,6 %, 178 mlrd.)	4. Australija (6,6 %, 156 mlrd.)
5. Australija (5,7 %, 117 mlrd.)	5. Australija (6,1 %, 163 mlrd.)	5. Australija (5,2 %, 142 mlrd.)	5. Rusija (5,5 %, 129 mlrd.)

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad tiek 2020, tiek 2021, tiek 2022 metais daugiausiai Kinija importuoja iš tų pačių penkių šalių ir jas galima laikyti pagrindinėmis partnerėmis. Situacija kiek kitokia 2023 metais ir čia atsiranda Rusija.

2 lentelė. Pagrindinės Kinijos importuojamos prekės 2020-2023 metų laikotarpyje (sudaryta autorių pagal TrendEconomy duomenis, 2024 ir Trading Economics duomenis, 2024)

Kinijos importuojamos prekės (mlrd. USD)			
2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
1. Elektroninė įranga (350 mlrd.)	1. Elektroninė įranga (433 mlrd.)	1. Elektroninė įranga (416 mlrd.)	Elektroninė įranga (549 mlrd.)
2. Naftos produktai (178 mlrd.)	2. Naftos produktai (258 mlrd.)	2. Naftos produktai (365 mlrd.)	2. Naftos produktai (516 mlrd.)
3. Geležies rūda (123 mlrd.)	3. Geležies rūda (182 mlrd.)	3. Geležies rūda (128 mlrd.)	3. Geležies rūda (238 mlrd.)
4. Gamtinės dujos (45 mlrd.)	4. Gamtinės dujos (69 mlrd.)	4. Gamtinės dujos (90 mlrd.)	4. Mašinos, branduoliniai reaktoriai, katilai (197 mlrd.)
5. Automobiliniai (44 mlrd.)	5. Vario rūda (56 mlrd.)	5. Auksas (76 mlrd.)	5. Perlai, brangakmeniai, metalai, monetos (114 mlrd.)

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad daugiausiai importuojama elektroninės įrangos, naftos produktų ir geležies rūdos. 2020-2023 metų laikotarpyje visos šios trys prekės išlieka tarp pagrindinių importuojamų prekių.

1 pav. Kinijos importas 2020-2023 metų laikotarpyje (Trading Economics, 2024)

Bendros Kinijos importo apimtys 2020-2023 metų laikotarpyje pateikiamos 1 pav., kuris rodo, kad Kinijos importas nuolat svyruoja, t. y. nuo 2020 metų iki 2022 m. stipriai augo, nuo 2022 metų iki 2023 metų, tai kilo, tai leidosi. Visgi, lyginant 2020 metų ir 2023 metų importo apimtis, pastebima, kad jos yra išaugusios.

3 lentelė. Kinijos eksporto apimtys 2020-2023 metų laikotarpyje (sudaryta autorių pagal TrendEconomy duomenis, 2024 ir Trading Economics duomenis, 2024)

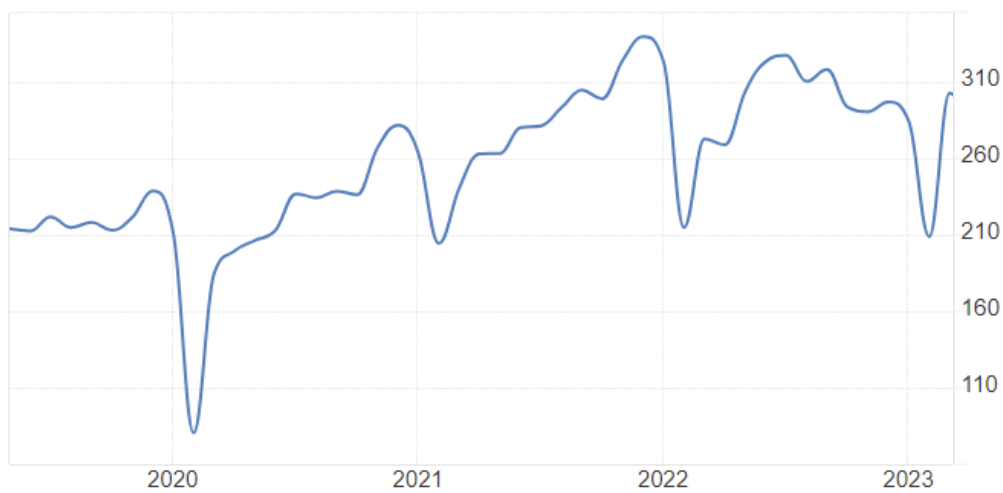
Pagrindinės šalys, į kurias Kinija eksportuoja prekes (rinkos procentinė dalis, mlrd. USD)			
2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
1. Jungtinės Amerikos Valstijos (17,4 %, 452 mlrd.)	1. Jungtinės Amerikos Valstijos (17,1 %, 577 mlrd.)	1. Jungtinės Amerikos Valstijos (16,2 %, 582 mlrd.)	1. Jungtinės Amerikos Valstijos (15,0 %, 501 mlrd.)
2. Honkongas (10,4 %, 271 mlrd.)	2. Honkongas (10,3 %, 349 mlrd.)	2. Honkongas (8,27 %, 297 mlrd.)	2. Honkongas (8,3 %, 275 mlrd.)
3. Japonija (5,5 %, 142 mlrd.)	3. Japonija (4,93 %, 165 mlrd.)	3. Japonija (4,81 %, 172 mlrd.)	3. Japonija (4,8 %, 158 mlrd.)
4. Vietnamas (4,39 %, 113 mlrd.)	4. Pietų Korėja (4,42 %, 148 mlrd.)	4. Pietų Korėja (4,52 %, 162 mlrd.)	4. Pietų Korėja (4,5 %, 149 mlrd.)
5. Pietų Korėja (4,34 %, 112 mlrd.)	5. Vietnamas (4,1 %, 137 mlrd.)	5. Vietnamas (4,08 %, 146 mlrd.)	5. Vietnamas (4,2 %, 138 mlrd.)

Iš 3 lentelės matyti, kad 2020-2023 metų laikotarpyje daugiausiai Kinija eksportuoja į Jungtines Amerikos Valstijas, Honkongą ir Japoniją. Visais metais lyderių sąrašas išlieka toks pat.

4 lentelė. Pagrindinės Kinijos eksportuojamos prekės 2020-2023 metų laikotarpyje (sudaryta autorių pagal TrendEconomy duomenis, 2024 ir Trading Economics duomenis, 2024)

Kinijos eksportuojamos prekės (mlrd. USD)			
2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
1. Telekomunikacinė įranga (223 mlrd.)	1. Telekomunikacinė įranga (257 mlrd.)	1. Telekomunikacinė įranga (238 mlrd.)	1. Elektros, elektroninė įranga (896 mlrd.)
2. Duomenų įrašymo / saugojimo prietaisai (170 mlrd.)	2. Duomenų įrašymo / saugojimo prietaisai (204 mlrd.)	2. Duomenų įrašymo / saugojimo prietaisai (187 mlrd.)	2. Mašinos, branduoliniai reaktoriai, katilai (511 mlrd.)
3. Elektroninės plokštės ir mikroprocesoriai (116 mlrd.)	3. Elektroninės plokštės ir mikroprocesoriai (155 mlrd.)	3. Elektroninės plokštės ir mikroprocesoriai (154 mlrd.)	3. Transporto priemonės, išskyrus geležinkelį, tramvajus (193 mlrd.)
4. Drabužiai, tekstilė (55mlrd.)	4. Apšvietimo lempos ir jų laikikliai (49 mlrd.)	4. Tranzistoriai, šviesos diodai, kondensatoriai ir kita smulki elektroninė įranga (65 mlrd.)	4. Plastikai (131 mlrd.)
5. Apšvietimo lempos ir jų laikikliai (37 mlrd.)	5. Tranzistoriai, šviesos diodai, kondensatoriai ir kita smulki elektroninė įranga (48 mlrd.)	5. Elektriniai akumulatoriai (57 mlrd.)	5. Baldai, šviestuvai, surenkamieji pastatai (121 mlrd.)

Matome, jog eksporte dominuoja elektronikos prekės. Taip yra todėl, jog Kinijoje komponentų surinkimo kaina yra sąlyginai nebrangi dėl didelės populiacijos, tad daugelis kaimyninių šalių renkami surinkinėti produktus Kinijoje.

2 pav. Kinijos eksportas 2020-2023 metų laikotarpyje (Trading Economics, 2024)

Iš 2 pav. matyti, kad, lyginant 2020 metus ir 2023 metus, Kinijos bendras eksportas stipriai išsaugo, o tai leidžia teigti, jog Kinijos rinka plečiasi į kitas pasaulio šalis.

Atlikta statistinių duomenų analizė, rodo, kad Kinija eksportuoja daugiau negu importuoja (žr. 1 ir 2 pav.), o tai parodo, jog ekonominė situacija Kinijoje yra gera. Galima teigti, kad Kinijos rinkos plėtra pasaulyje plečiasi.

Išvados

1. Tarptautinė prekyba – tai pardavimo ir pirkimo procesas tarp skirtingų šalių, jų pirkėjų pardavėjų ir tarpininkų. Viena iš tarptautinės prekybos dalių yra importas, kuris apibūdina prekių arba paslaugų įvežimą iš kitų šalių. Importuojamos šalys gauna prekių, kurių pačios šalys negali pagaminti prieinamomis kainomis. Importas skatina vidaus rinką konkuruoti su kitomis šalimis, taip mažinama monopolinė rinka. Eksportas – tai prekių ir paslaugų išvežimas iš vidaus rinkos į kaimynines šalis. Dažniausiai eksportuojamos tos prekės ir išteklių, kuriuos pigu pagaminti, yra palankios gamtinės sąlygos ir kurios turi paklausą aplinkinėje rinkoje.

2. Pastebima, kad 2020-2023 metų laikotarpyje Kinijos importo ir eksporto rodikliai pastoviai auga, importas ir eksportas didėja. Didžiausi importo ir eksporto produktai yra elektronikos gaminiai bei gamtinės žaliavos. Importuojamos sudedamosios dalys, o eksportuojami jau pagaminti produktai. Pagrindiniai prekybos partneriai yra Jungtinės Amerikos Valstijos ir kaimyninės Azijos šalys. Pastovus Kinijos ekonomikos augimas rodo, jog Kinijos rinka toliau sėkmingai auga ir didės pasaulio atžvilgiu.

Literatūra

1. Aytėkin, E. (2024). *China records decline in exports, imports in 2023*. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-records-decline-in-exports-imports-in-2023/3109083>
2. Brødsgaard, K.-E. (2016). Arthur R. Kroeber. China's Economy: What Everyone Needs to Know. *Journal of Asian Studies*, 34(1), 115–116. <https://doi.org/10.22439/cjas.v34i1.5191>
3. Krugman, P. R., Obstfeld, M. & Melitz, M. J. (2014). *International Trade: Theory and Policy*. Pearson: Global Edition. <https://eclass.duth.gr/modules/document/file.php/OPE01137/International%20trade%20%20theory%20%26%20policy%20%28%20PDFDrive%20%29.pdf>
4. Salem Press. (2018). *Principles of Business: Economics*. https://salempress.com/principles_economics
5. Snieška, V., & Čiburienė, J. (2005). Makroekonomika: vadovėlis ekonominių specialybių studentams. Technologija.
6. Snieška, V. (2008). Makroekonomika: vadovėlis (3-iasis patais. ir papild. leid.). Technologija.
7. Surugiua, M.-R. & Surugiub, C. (2015). International Trade, Globalization and Economic Interdependence between European Countries: Implications for Businesses and Marketing Framework. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 32, 131-138. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01374-X](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01374-X)
8. Trading Economics. (2024). *China Imports and Exports*. <https://tradingeconomics.com/>
9. TrendEconomy. (2024). *China / Imports and Exports*. <https://trendeconomy.com/data/h2/China/TOTAL>
10. Vijayasri, G. V. (2013). The importance of international trade in the world. *International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research*, 2(9), 111-119. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=D9PjrzAAAAAJ&citation_for_view=D9PjrzAAAAAJ:u-x6o8ySG0sC

GLOBAL ECONOMY GROWTH OF CHINA

Just 40 years ago, China's economy was weak and underdeveloped, technologically lagging behind the rest of the world, with all trade being controlled not by traders themselves, but by government decree. However, with a change in leadership and the country's vision, China opened its

economy to foreign investment, on the condition that they would share their technological advancements. Over time, local people established their own technology factories, competing among themselves for the lowest product prices. This led to significant growth in the country's economy. In recent years, the Chinese market has continued to grow successfully, with experts predicting it could even surpass the United States and become the largest international trading partner in the next two decades. This article analyzes the expansion of the Chinese market from 2020 to 2022, reviews the main import and export partners, China's annual import and export growth, and examines the main commodities in international trade.

BENDROVIŲ IR MAŽŪJŲ BENDRIJŲ LIETUVOJE LYGINAMOJI ANALIZĖ

*Odeta Rumšaitė (stud.), Milena Savokaitytė (stud.), vadovė Lina Paliulienė
Kauno kolegija*

Anotacija

Lietuvoje daugiausia įsteigta uždaryjū akcinių bendrovių, sparčiai didėja ir mažųjų bendrijų skaičius, o akcinių bendrovių pastaruoju metu Lietuvoje mažėja, todėl labai svarbu žinoti šių verslo formų privalumus ir trūkumus, kad steigiant įmonę būtų galima teisingai pasirinkti teisinę formą. Šio tyrimo tikslas - palyginti Lietuvoje veikiančias bendroves ir mažąsias bendrijas. Išnagrinėjus bendrovių ir mažųjų bendrijų panašumus ir skirtumus, nustatyta, kad mažoji bendrija pasižymi paprastu valdymu ir lengvu steigimu, todėl ji patraukli smulkiems verslo subjektams. Akcinės bendrovės labiau tinkamos didesniems verslo subjektams dėl galimybės pritraukti papildomas investicijas. Tačiau dauguma renkasi steigti uždaryją ackinę bendrovę, nes ji užima tarpinę padėtį tarp mažosios bendrijos ir akcinės bendrovės savo sudėtingumu. Išanalizavus statistinius duomenis nustatyta, kad veikiančių mažųjų bendrijų skaičius 2022 metais padidėjo 166,3 proc., lyginant su baziniais 2018 metais. Veikiančių akcinių bendrovių skaičius 2022 metais sumažėjo 27,5 proc., lyginant su baziniais 2018 metais. Tuo tarpu veikiančių uždaryjū akcinių bendrovių skaičius turėjo tendenciją svyruoti. Išanalizavus šių teisinių formų įmonių apyvartą, nustatyta, kad 2018-2022 m. didžiausią apyvartą uždirbo uždarytos akcinės bendrovės, 2022 metais šios verslo formos įmonių apyvarta sudarė 129 611 314 tūkst. Eur.

Raktiniai žodžiai: mažoji bendrija, uždaryji ackinė bendrovė, ackinė bendrovė, teisinė forma

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuolaikiniame pasaulyje didėja žmonių skaičius, kurie turi verslo idėjas ir nori įsteigti savo įmonę. Tačiau yra nemažai verslo formų ir jaunas verslininkas susiduria su problema renkantis jam tinkančią verslo organizavimo formą. Pagal galiojančius įstatymus Lietuvos Respublikoje veiklai organizuoti gali būti steigiamos individualios įmonės, akcinės bendrovės, uždarytos akcinės bendrovės, ūkinės bendrijos, viešosios įstaigos, valstybės ir savivaldybės įmonės, žemės ūkio ir kooperatinės bendrovės, Europos bendrijos ir kt. (Bužinskienė, Vaitaitienė, 2020). Kadangi verslo formų pasirinkimas yra didelis, svarbu išnagrinėti kiekvienos teisinės formos privalumus, trūkumus, panašumus ir skirtumus. Vienos teisinės formos yra patogesnės mažiems verslams, kitos vidutiniams ir dideliems verslams kurti. Verslininkai, kurie planuoja kurti mažą arba vidutinį verslą, dažnai renkasi mažosios bendrijos arba uždarytos akcinės bendrovės verslo formą. Mažosios bendrijos yra laikomos patrauklesnėmis šių verslų kūrimui, nes jos suteikia tam tikrų privalumų, tokių kaip paprastesnė valdymo struktūra (Stonienė, Žulkutė, Puleikienė, 2016). Kita vertus, ackinė bendrovė gali būti tinkama didesniems verslams, nes ji suteikia galimybę pritraukti papildomas investicijas prekiaujant akcijomis. Tai gali būti svarbu siekiant finansuoti didesnius projektus ar plėtoti verslą tarptautinėje rinkoje. Galutinį verslo formos pasirinkimą turėtų nulemti verslininko tikslai, veiklos pobūdis ir ilgalaikės perspektyvos. Įvertinant visas galimybes, verslininkas gali geriau suprasti, kuri verslo forma atitinka jo poreikius bei leis sėkmingai plėtoti verslą.

Tyrimo problema. Kuo skiriasi mažoji bendrija nuo akcinių bendrovių?

Tyrimo tikslas - palyginti Lietuvoje veiklą vykdančias bendroves ir mažąsias bendrijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti bendrovių ir mažųjų bendrijų sampratą, bei steigimo reikalavimus.
2. Išanalizuoti bendrovių ir mažųjų bendrijų panašumus ir skirtumus.
3. Išnagrinėti bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičiaus bei apyvartos dinamiką Lietuvoje 2018-2022 m.

Tyrimo objektas - bendrovės ir mažosios bendrijos Lietuvoje.

Tyrimo metodai: galiojančių teisės aktų analizė, statistinių duomenų lyginamoji analizė ir apibendrinimas.

Mažosios bendrijos samprata ir steigimas.

Mažoji bendrija yra naujausia pagal Lietuvos Respublikos įstatymus įsteigta juridinio asmens forma. Ši verslo organizavimo forma įstatymiškai apipavidalinta tik 2012 metais, kai buvo išleistas pirmasis Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas: 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI-2159. Pagal šį įstatymą mažoji bendrija yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, kurį gali sudaryti iki 10 narių, kurie gali būti tik fiziniai asmenys. Šios bendrovės pavadinime yra būtina nurodyti teisinę formą nusakančius žodžius „mažoji bendrija“ arba šių žodžių trumpinį - MB. Taip pat mažoji bendrija gali veikti tik Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Šią verslo struktūrą dažniausiai renkasi asmenys, kurie steigia smulkų arba vidutinį verslą, nes šios verslo formos paprastas valdymas, lengvas steigimas ir nesudėtinga apskaita. Norint įsteigti mažąją bendriją užtenka sudaryti steigimo sutartį, jeigu steigia du ir daugiau steigėjų, arba steigimo aktą, jeigu steigia vienas steigėjas. Mažoji bendrija įregistruojama tada, kai Registrų centrui pateikiama steigimo sutartis arba steigimo aktas, nuostatai ir kiti dokumentai, kurie pasirašyti mažosios bendrijos narių (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, 2012).

Kitas šios verslo struktūros privalumas tas, kad steigiant mažąją bendriją nėra privalomo įstatinio kapitalo, nes bendrijos nariai turi sumokėti nario įnašus. Pagal Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymą nario įnašas gali būti

pinigai arba kitas turtas, bet įnašu negali būti darbai arba paslaugos. Šios verslo formos įmonėje pelnas paskirstomas proporcingai įnešto įnašo dydžiui. Jeigu narys nori pasitraukti iš verslo, tai gali padaryti savanoriškai ir atsiimti savo įnašą arba savo įnašą gali parduoti, arba perleisti kitiems asmenims (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, 2012).

Steigiant mažąją bendriją apskaitą tvarkantis asmuo nėra privalomas, nes apskaitą tvarkyti gali ir bendrijos narys. Taip pat šios verslo organizavimo formos įmonės gali vesti supaprastintą apskaitą, tačiau pagal Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymą (2012) įmonės finansinių ataskaitų rinkinį turi sudaryti pasibaigus finansiniams metams per 3 mėnesius, šis rinkinys privalo būti patvirtintas mažosios bendrijos narių susirinkime.

Akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės samprata ir steigimas

Akcinės bendrovės forma Lietuvoje įsigaliojo 2000 metais, kai buvo išleistas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas: 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835. Pagal šį įstatymą akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės yra ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo. Steigiant įmones pagal šias verslo organizavimo formas yra privalomas įstatinis kapitalas, kuris yra padalintas į dalis (akcijas). Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas nurodo minimalią įstatinio kapitalo sumą, kuri akcinėms bendrovėms yra 25000 Eur, uždarosioms akcinėms bendrovėms - 1000 Eur. Taip pat Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nurodoma, kad akcinės bendrovės pavadinime yra būtina nurodyti teisinę formą nusakančius žodžius „akcinė bendrovė“ arba šių žodžių trumpinį - AB, o uždarnosios akcinės bendrovės pavadinime privalo būti nurodyti žodžiai „uždaroji akcinė bendrovė“ arba šių žodžių trumpinys - UAB. Šių bendrovių buveinė turi būti Lietuvos Respublikoje.

Norint įsteigti šios verslo organizavimo formos įmones reikia sudaryti steigimo sutartį, kai steigia du arba daugiau steigėjų, arba steigimo aktą jeigu steigia tik vienas steigėjas. Pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą steigimo sutartyje turi būti nurodyti duomenys apie steigėjus, steigiamos įmonės pavadinimas ir buveinės adresas, įmonės įstatinio kapitalo dydis, emisijos kaina ir išleidžiamos akcijos nominali vertė, akcijų skaičius, kiekvieno steigėjo įsigytų akcijų skaičius ir jų apmokėjimo tvarka, steigimo sutarties sudarymo data, bei kita informacija (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000).

Pasak Stonienę ir Žulkutę (2016), bendrovės privalo turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir bendrovės vadovą. Akcininkų susirinkimas yra aukščiausias bendrovių valdymo organas. Šio susirinkimo metu yra tvirtinami bendrovės įstatai, stebėtojų taryba, pelno paskirstymas, įstatinio kapitalo didinimas arba mažinimas ir kiti klausimai.

Akcinėse bendrovėse yra privaloma turėti apskaitą tvarkančią asmenį, arba sudaryti sutartį su apskaitą tvarkančia įmone, nes šiose įmonėse yra sudėtingesnė apskaita. Pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą (2000), įmonėse finansinių ataskaitų rinkinį turi patvirtinti akcininkai visuotinio akcininkų susirinkimo metu, o per 30 dienų nuo visuotinio akcininkų susirinkimo šias finansines ataskaitas būtina pateikti Registrų centrui.

Mažųjų bendrijų ir akcinių bendrovių panašumai ir skirtumai

Išanalizavus Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymo (2012) ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (2000) nuostatas, buvo atliktas mažosios bendrijos, akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės verslo organizavimo formų palyginimas (1 lentelė).

1 lentelė. Bendrovių ir mažųjų bendrijų palyginimas (sudaryta autorių)

	Mažoji bendrija (MB)	Akcinė bendrovė (AB)	Uždaroji akcinė bendrovė (UAB)
Atsakomybė	Ribota civilinė atsakomybė		
Steigimo dokumentai	Steigimo sutartis arba steigimo aktas		
Dalyvių skaičius	1-10 narių (tik fiziniai asmenys)	Nuo 1 asmens (skaičius neribojamas)	
Minimalus įstatinis kapitalas	Nėra nustatyto	25000 Eur	1000 Eur
Sprendimų priėmimas ir balsavimo principas	1 narys - 1 balsas	Jei visos UAB akcijos, suteikiančios balsavimo teisę, yra vienodos nominalios vertės, kiekviena akcija visuotiniame akcininkų susirinkime suteikia vieną balsą	
Steigėjų darbas	Gali dirbti nesudarydami darbo sutarties	Dirba sudarę darbo sutartis	
Pelno paskirstymas	Paskirstomas proporcingai įnešto įnašo dydžiui	Išmokamas dividendais	
Apskaita	Apskaitą tvarkantis asmuo neprivalomas, apskaitą gali tvarkyti MB narys	Apskaitą tvarkantis asmuo yra privalomas arba apskaitos paslaugų įmonė	

1 lentelėje pateikti duomenys parodo, kad straipsnyje analizuojamos verslo organizavimo formos yra ribotos civilinės atsakomybės, t.y. nariai ir akcininkai atsako tik savo sumokėtomis sumomis (mokant nario įnašą arba perkant įmonės akcijas), bet ne savo asmeniniu turtu. Taip pat galima pastebėti, kad norint įregistruoti įmonę, visais atvejais Registrų centrui reikia pateikti steigimo sutartį, jeigu steigia du arba daugiau steigėjų, arba steigimo aktą, jeigu steigia vienas steigėjas. Skirtumai išryškėja, kai pradėdame lyginti steigėjų skaičių - norint įsteigti MB, steigėjų skaičius gali būti

1-10 (tik fiziniai asmenys), o AB ir UAB minimalus steigėjų skaičius 1 asmuo ir steigėjų skaičius nėra ribojamas, taip pat būtina paminėti, kad įsteigti bendrovę gali tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys.

Kitas skirtumas, kuris skiria visas analizuojamas verslo formas - įstatinis kapitalas. Steigiant mažąją bendriją, nėra nustatyta minimalaus įstatinio kapitalo (įstatinio kapitalo dydį nustato nariai susirinkimo metu). Steigiant akcines bendroves, minimalus įstatinis kapitalas apibrėžiamas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme (2000). Šiame įstatyme nurodyta, kad akcinių bendrovių įstatinis kapitalas turi būti ne mažiau kaip 25000 Eur, uždarnosios akcinės bendrovės įstatinis kapitalas privalo būti ne mažesnis kaip 1000 Eur. Taip pat tarp akcinių bendrovių yra skirtumas, kad akcinės bendrovės savo akcijas gali platinti ir viešai prekiauti, vadovaujantis vertybinių popierių rinką reglamentuojančiais teisės aktais. Uždaruųjų akcinių bendrovių akcijų negalima platinti ir viešai jomis prekiauti.

Kitas skirtumas yra sprendimų priėmimo ir balsavimo. Mažosios bendrijos narys turi tik vieną balsą, kai tuo tarpu akcinėse bendrovėse sprendimų priėmimo ir balsavimo teisė priklauso nuo to, kiek akcininkas turi įsigijęs akcijų. Viena akcija suteikia vieną balsą. taip pat reikia atsižvelgti į tai, kokios yra akcijos: paprastosios ar privilegijuotosios.

Bužinskienė ir Vaitaitienė (2020) lygina steigėjų darbą mažojoje bendrijoje ir akcinėse bendrovėse. Pasak autorių akcinių bendrovių steigėjai gali dirbti pagal darbo sutartį, o mažojoje bendrijoje gali dirbti nesudarydami darbo sutarties, bet sudarydami civilinių paslaugų sutartį.

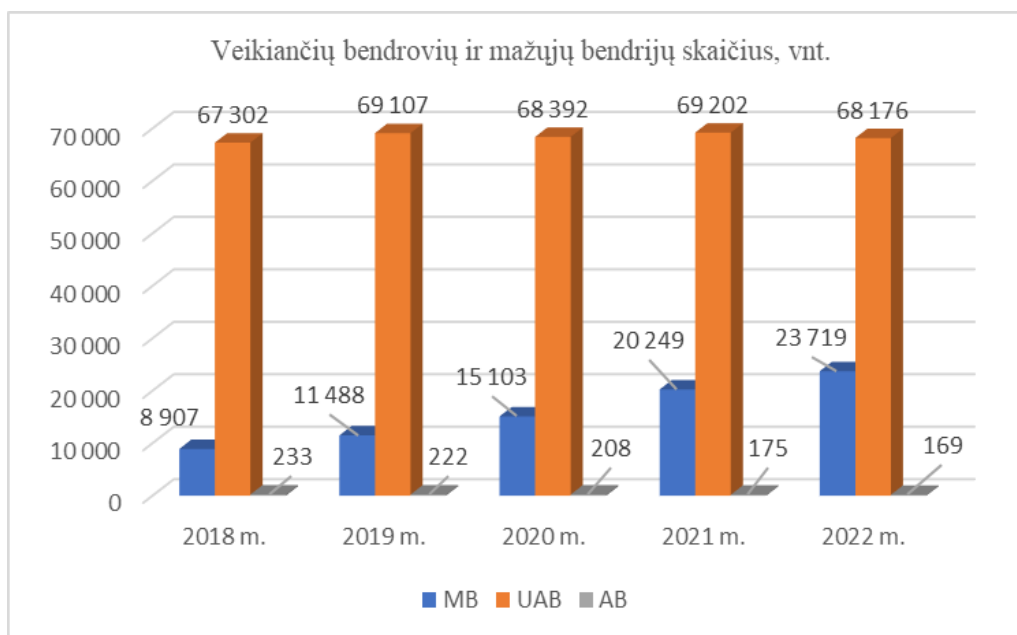
Analizuojant šias verslo formas, būtina paminėti dar vieną skirtumą: pelno paskirstymą. Mažojoje bendrijoje pelnas paskirstomas proporcingai nario įnašo dydžiui. Nariai pelną gali išmokėti avansu anksčiau nei baigiasi mokesčiai metai. Akcinėse bendrovėse pelno negalima išmokėti avansu, nes pelnas yra išmokamas tik dividendais (jeigu įmonė dirba pelningai) ataskaitinių metų pabaigoje ir atsižvelgiant į turimų akcijų kiekį.

Įmonių apskaitos tvarkymas taip pat yra skirtingas. Mažojoje bendrijoje apskaitą tvarkantis asmuo nėra privalomas, nes apskaitą tvarkyti gali ir pats MB narys. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad svarbu laiku pateikti deklaracijas ir mokėti mokesčius. Bendrovėse privaloma turėti apskaitą tvarkančią asmenį arba apskaitos paslaugų įmonę, nes šiose įmonėse apskaita yra sudėtingesnė.

Apibendrinant galima teigti, kad straipsnyje analizuojamos verslo organizavimo formos yra panašios tiek dėl ribotos civilinės atsakomybės, tiek dėl steigiamai įmonei reikalingų steigimo dokumentų. Tačiau skirtumų yra daugiau, pradedant nuo įstatinio kapitalo dydžio ir baigiant pelno išsiskirstymu.

Bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičius bei apyvartos dinamika Lietuvoje 2018-2022 m.

Duomenys apie Lietuvoje vykdančių veiklą bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičiaus dinamiką 2018-2022 m. pateikta 1 pav., 2022 metų pateikiami išankstiniai duomenys.

1 pav. Lietuvoje veikiančių bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičius 2018-2022 m., vnt. (parengta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

Iš diagramos matyti, kad mažųjų bendrijų skaičius analizuojamu laikotarpiu tik didėjo. Tuo pačiu laikotarpiu uždaruųjų akcinių bendrovių skaičius buvo nepastovus, vienais metais padidėdavo, kitais - sumažėdavo. Akcinių bendrovių skaičius Lietuvoje per šį laikotarpį tik mažėjo.

Toliau buvo apskaičiuoti bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičiaus vidurkiai, kurie parodo, kiek vidutiniškai analizuojamu laikotarpiu veikė bendrovės ir mažųjų bendrijų. Duomenys pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Bendrovių ir mažųjų bendrių skaičiaus vidurkiai Lietuvoje, vnt. (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

	Mažoji bendrija	Akcinė bendrovė	Uždaroji akcinė bendrovė
Vidurkis	15 893	201	68 436

Iš pateiktų duomenų matyti, kad analizuojamu laikotarpiu Lietuvoje vidutiniškai veikė 15893 mažųjų bendrių, uždarojų akcinių bendrovių veikė 68436, o akcinių bendrovių vidutiniškai veikė 201 įmonė.

Toliau pateikiami apskaičiuoti Lietuvoje veikiančių bendrovių ir mažųjų bendrių skaičiaus analitiniai laiko eilutės rodikliai 2018-2022 metais, kurie parodo, koks veikiančių įmonių kitimas buvo lyginant su baziniais 2018 metais (bazinis kitimo ir pokyčio tempas). Taip pat atliktas palyginimas, kurio metu buvo lyginami laikotarpių duomenys su prieš tai buvusio laikotarpio duomenimis (grandininis kitimo ir pokyčio tempas).

3 lentelė. Mažųjų bendrių analitiniai laiko eilutės rodikliai (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

Metai	Veikiančių mažųjų bendrių skaičius, vnt.	BAZINIAI RODIKLIAI		GRANDININIAI RODIKLIAI	
		Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.	Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.
2018	8 907	-	-	-	-
2019	11488	1,290	29,0	1,290	29,0
2020	15 103	1,696	69,6	1,315	31,5
2021	20 249	2,273	127,3	1,341	34,1
2022	23 719	2,663	166,3	1,171	17,1

3 lentelėje pavaizduoti veikiančių mažųjų bendrių skaičiaus pokytis. Iš lentelės matosi, kad kiekvienus metus lyginant su baziniais 2018 metais, mažųjų bendrių skaičius analizuojamu laikotarpiu kiekvienais metais didėja. 2022 metais šios verslo organizavimo formos įmonių Lietuvoje veikė 166,3 procentais daugiau nei 2018 metais. Mažiausias padidėjimas, lyginant su baziniais 2018 metais, buvo 2019 metais ir siekė 1,29 karto.

Analizuojamu laikotarpiu mažųjų bendrių skaičiaus didžiausias augimas, lyginant su prieš tai buvusiais metais, buvo 2021 metais - augimas buvo 34,1 procentas. Mažiausias augimas matomas 2022 metus lyginant su 2021 metais - jis buvo 17,1 procentas.

4 lentelė. Akcinių bendrovių analitiniai laiko eilutės rodikliai (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

Metai	Veikiančių akcinių bendrovių skaičius, vnt.	BAZINIAI RODIKLIAI		GRANDININIAI RODIKLIAI	
		Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.	Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.
2018	233	-	-	-	-
2019	222	0,953	-4,7	0,953	-4,7
2020	208	0,893	-10,7	0,937	-6,3
2021	175	0,751	-24,9	0,841	-15,9
2022	169	0,725	-27,5	0,966	-3,4

4 lentelėje pavaizduoti veikiančių akcinių bendrovių skaičiaus pokytis. Analizuojant lentelės duomenis, nustatyta, kad akcinių bendrovių skaičius buvo nukritęs žemiau bazinių 2018 m. lygio. Didžiausias sumažėjimas fiksuojamas 2022 metais - net 27,5 procentai, lyginant su baziniais 2018 metais.

Analizuojamu laikotarpiu akcinių bendrovių skaičiaus didžiausias mažėjimas fiksuotas 2021 metais, kai sumažėjimas siekė 15,9 procentus, lyginant su 2020 metais. 2022 metais šios verslo organizavimo formos įmonių skaičiaus mažėjimas buvo tik 3,4 procentai, lyginant su 2021 metais.

5 lentelė. Uždaryjū akcinių bendrovių analitiniai laiko eilutės rodikliai (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

Metai	Veikiančių uždaryjū akcinių bendrovių skaičius, vnt	BAZINIAI RODIKLIAI		GRANDININIAI RODIKLIAI	
		Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.	Kitimo tempas, koef.	Pokyčio tempas, proc.
2018	67 302	-	-	-	-
2019	69 107	1,027	2,7	1,027	2,70
2020	68 392	1,016	1,6	0,990	-1,03
2021	69 202	1,028	2,8	1,012	1,18
2022	68 176	1,013	1,3	0,985	-1,48

5 lentelėje pavaizduoti veikiančių uždaryjū akcinių bendrovių skaičiaus pokyčiai. Atlikus lentelėje pateiktų duomenų analizę, galima teigti, kad uždaryjū akcinių bendrovių skaičiaus didžiausias augimas buvo 2021 metais - lyginant su baziniais 2018 metais, didėjimas siekia 2,8 karto, o didžiausias mažėjimas buvo 2022 metais ir siekė 1,3 procentus.

Analizuojamu laikotarpiu didžiausias sumažėjimas, lyginant su prieš tai buvusiais metais, fiksuojamas 2022 - lyginant su 2021 metais, mažėjimas siekia 1,48 procentus. O didžiausias augimas matomas 2019 metus lyginant su 2018 metais - augimas siekia 1,027 karto.

Toliau pateikiama bendrovių ir mažųjų bendrijų apyvarta per 2018 - 2022 metus. 2022 metų pateikiami išankstiniai duomenys.

6 lentelė. Skirtingų teisinių formų įmonių apyvarta 2018-2022 m., tūkst. Eur (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis)

Teisinė forma	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Mažoji bendrija (MB)	580 194	818 708	1 129 243	1 821 445	2 524 053
Pokytis per metus, %	-	41,11	37,93	61,30	38,57
Akcinė bendrovė (AB)	13 068 548	12 967 035	10 236 272	12 573 160	17 996 956
Pokytis per metus, %	-	-0,78	-21,06	22,83	43,14
Uždaroji akcinė bendrovė (UAB)	75 250 291	81 826 678	83 201 411	103 511 125	129 611 314
Pokytis per metus, %	-	8,74	1,68	24,41	25,21

Apskaičiavus bendrovių ir mažųjų bendrijų apyvartos pokyčius, nustatyta, kad didžiausias teigiamas pokytis matomas lyginant mažųjų bendrijų 2021 metų apyvartą su 2020 metais - didėjimas matomas 61,30 procentų. Apyvartos mažėjimas fiksuotas tik akcinėse bendrovėse, sumažėjimas fiksuojamas 2019-2020 metais, didžiausias sumažėjimas fiksuojamas 2020 metus lyginant su 2019 metais, kai mažėjimas sudarė 21,06 procentus. 2021-2022 metais stebimas apyvartos didėjimas, 2022 metus lyginant su 2021 metais, padidėjimas sudarė net 43,14 procentų.

Didžiausią apyvartą uždirbo uždarosios akcinės bendrovės. Šių teisinių formų įmonių didžiausia apyvarta buvo 2022 metais (129 611 314 tūkst. Eur).

Išvados

1. Mažoji bendrija yra naujausia verslo forma Lietuvoje. Ši verslo forma pasižymi lengvu steigimu, paprastu valdymu ir supaprastinta apskaita, todėl šią verslo formą dažniausiai renkasi smulkūs verslininkai arba kuriantys pirmąjį verslą ir dar tik bandantys save versle. Uždarosios akcinės bendrovės ir akcinės bendrovės pasižymi sudėtingesniu steigimu bei valdymu. Šioms įmonėms taikomi didesni minimalūs įstatinio kapitalo reikalavimai: norint įsteigti uždaroją akcinę bendrovę, įstatinis kapitalas turi būti bent 1000 eurų, o akcinėms bendrovėms ne mažesnis kaip 25000 eurų. Šioms įmonėms taip pat būtina turėti apskaitą tvarkantį asmenį arba apskaitos paslaugų įmonę. Dėl sudėtingesnių reikalavimų šių teisinių formų įmonės dažniau renkasi jau patyrę verslininkai, steigiantys vidutinį arba didelį verslą.

2. Bendrovės ir mažosios bendrijos yra ribotos civilinės atsakomybės įmonės, kurių nariai ar akcininkai atsako tik sumokėtomis sumomis. Norint įregistruoti šių teisinių formų įmones, visada reikia pateikti steigimo sutartį arba steigimo aktą. Visgi skirtumų tarp šių verslo organizavimo formų yra daugiau nei panašumų. Skirtumai išryškėja dėl įstatinio kapitalo - steigiant mažąją bendriją, nėra nustatytas minimalaus įstatinio kapitalo dydis, o steigiant akcinę bendrovę, minimalus įstatinis kapitalas apibrėžtas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme. Kitas skirtumas susijęs su sprendimų priėmimu ir balsavimu, nes mažosios bendrijos nariai turi po vieną balsą, o akcinių bendrovių akcininkai turi tiek balsų, kiek turi akcijų. Taip pat mažųjų bendrijų nariai gali dirbti be darbo sutarties, o akcinių bendrovių steigėjai privalo sudaryti darbo sutartį. Kitas skirtumas yra tai, kad mažosios bendrijos pelnas paskirstomas proporcingai nario įnašui ir nariai pelną gali išsimokėti avansu, kai tuo tarpu akcinėse bendrovėse akcininkai atskaitinių metų pabaigoje gauna dividendus, jeigu visuotinio susirinkimo metu nusprendžiama akcininkams paskirstyti pelną.

3. 2018-2022 metais Lietuvoje daugiausia buvo uždaryjū akcinių bendrovių. Jų vidutiniškai šiuo laikotarpiu buvo 68436, mažiausias skaičius buvo akcinių bendrovių (vidutiniškai 201). Mažųjų bendrijų vidutiniškai analizuojamu laikotarpiu buvo 15893. Lyginant veikiančių bendrovių ir mažųjų bendrijų skaičių 2018-2022 metais, nustatyta, kad didžiausias augimas buvo mažųjų bendrijų - 2021 metus lyginant su 2020 metais, mažųjų bendrijų padaugėjo 34,1

procentu. Didžiausias veikiančių įmonių skaičiaus mažėjimas matomas akcinėse bendrovėse, kai 2021 metus lyginant su 2020 metais, akcinių bendrovių sumažėjo 15,9 procentais. Lyginant bendrovių ir mažųjų bendrijų apyvartą, nustatyta, kad didžiausias apyvartos augimas matomas 2021 metais, kai mažųjų bendrijų apyvarta padidėjo 61,3 procentais, didžiausias sumažėjimas matomas 2020 metais, kai akcinių bendrovių apyvarta sumažėjo, net 21,06 procentu. Didžiausią apyvartą analizuojamu laikotarpiu uždirbo uždarosios akcinės bendrovės. Šios teisinės formos įmonių didžiausia apyvarta buvo 2022 metais (129 611 314 tūkst. Eur).

Literatūra

1. Bužinskienė, R., Vaitaitienė, L. (2020). Mokestinė apskaita keičiantis verslo formai Lietuvoje. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose, 2020 Nr. 16, p. 77-85*. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1664279912855/J.04~2020~1664279912855.pdf>
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas: 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835. (2023). Suvestinė redakcija nuo 2023-05-01. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E22116F1B0E0/KCvVNsBXLt>
3. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas: 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI-2159. (2022). Suvestinė redakcija nuo 2022-05-01. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A1FD809510BB/YIiIjXWQUA>
4. Valstybės duomenų agentūra. (2023). *Veikiančių įmonių skaičius (nefinansų įmonių) pagal teisinę formą*. Prieiga per internetą: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=46e7577a-2621-4e46-9d0f-78e90e7b26b0#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=46e7577a-2621-4e46-9d0f-78e90e7b26b0#/)
5. Valstybės duomenų agentūra. (2023). *Apyvarta (pagal įmonių teisines formas ir dydžio grupes)*. Prieiga per internetą: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=519d17f6-2065-4653-b31b-01f6448b090a#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=519d17f6-2065-4653-b31b-01f6448b090a#/)
6. Mažoji bendrija. Prieiga per internetą: <https://inovacijuaagentura.lt/pradek-versla/verslo-formos-ir-mokesciai/mazoji-bendrija.html?lang=lt>
7. Mažoji bendrija ir šios formos privalumai. Prieiga per internetą: <https://www.financel.lt/mazoji-bendrija-ir-jos-privalumai/>
8. Stonienė, J., Žulkutė, A., Puleikienė, K. (2016). Verslo organizavimų formų dinamika Lietuvoje. *Akademiniai jaunimo siekiai: ekonomikos, vadybos ir technologijų įžvalgos 2016. XIII-osios tarptautinės studentų mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys, p.112-121*. Prieiga per internetą: https://ltvk.lt/file/repository/XIII_osios_tarptautines_studentu_mokslines_praktines_konferencijos_straipsniu_rinkinys_2016_1.pdf#page=112

COMPARATIVE ANALYSIS OF COMPANIES AND SMALL PARTNERSHIPS IN LITHUANIA

In Lithuania, the largest number of established companies is of private limited liability type, the number of small partnerships is growing rapidly, and the number of public limited companies has been decreasing recently in Lithuania, so it is very important to be aware of the theoretical aspects of these business forms in order to make the right choice of the legal form when setting up a company. The aim of the study is to compare companies operating in Lithuania with small partnerships. The similarities and differences between the two types of companies have been analyzed and it has been found that the small partnership is characterized by its simplicity of management and ease of establishment, which makes it attractive for small businesses. Public limited companies are more suitable for larger businesses because of the possibility of attracting additional investment. However, most choose to set up a private limited company as it is a optimal option between a small partnership and a public limited company in terms of complexity. The analysis of statistical data and economic calculations concluded that the number of small partnerships in operation in 2022 would increase by 166.3% compared to the base year 2018. The number of public limited companies in operation in 2022 decreased by 27.5% compared to the base year 2018. Meanwhile, the number of active private limited companies tended to fluctuate. The analysis of the turnover of these legal forms shows that private limited liability companies generated the highest turnover during the period under analysis (2018-2022); in 2022, the turnover of this form of business amounted to EUR 129 611 314.

Keywords: small partnership, private limited company, public limited company, legal form

VERSLO ORGANIZAVIMO FORMŲ ĮVAIROVĖ LIETUVOJE

Jurgita Vaitkienė (stud.), vadovė Lina Paliulienė

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojama verslo organizavimo formų pasirinkimo ir steigimo problematika, apžvelgiamos verslo steigimo Lietuvoje galimybės. Bet kokia ekonominė veikla turi turėti teisinę formą, kurios pagrindu veikla bus vykdoma. Teisinės formos pasirinkimas dažniausiai priklauso nuo daugelio veiksnių, kurių pradedantis verslininkas gali ir nežinoti. Būtent todėl tinkamos verslo organizavimo formos pasirinkimas turėtų būti vienas iš pirmųjų klausimų ilgame verslininko sprendimų klausimų sąrašė. Atsižvelgiant į planuojamos veiklos apimtį, pobūdį, tikslą, steigėjų sudėtį ir skaičių, atsakomybės ribas, įstatinio kapitalo poreikį bei kitus svarbius kriterijus, Lietuvoje verslas vykdomas pasirinkus individualią veiklą arba įsteigus juridinį asmenį. Šie du verslo įteisinimo būdai iš esmės yra labai skirtingi bei turi savų privalumų ir trūkumų. Internetu atliktos Lietuvos fizinių asmenų apklausos metu iširta kokios buvo (būtų) pasirinktos verslo organizavimo formos, kas lėmė (lemtų) konkrečios verslo organizavimo formos pasirinkimą. Apklausa buvo vykdoma per www.manoapklausa.lt. Straipsnyje pateikiami apibendrinti apklausos rezultatai, taip pat analizuojami Valstybės duomenų agentūros statistiniai duomenys apie įregistruotus ūkio subjektus 2019-2023 m. laikotarpiu.

Raktiniai žodžiai: verslo organizavimo forma, įmonė, individuali veikla.

Įvadas

Temos aktualumas. Verslas yra valstybės ekonomikos variklis, kuris lemia šalies ūkio augimą ir vystymąsi. Jo dėka yra steigiamos naujos darbo vietos, sukuriama daugiau nei 80 % šalies BVP, didžiausią nacionalinio biudžeto įplaukų dalį sudaro pajamos iš verslo sumokamų mokesčių. Verslas taip pat kelia regionų išsivystymo lygį bei mažina jų plėtros netolygumus. Įvertinus verslo reikšmę bendram ekonomikos konkurencingumui, augimui ir socialiniam stabilumui, aktualu, kad valstybė sudarytų kuo palankesnes sąlygas pradėti verslą, sukurtų aiškų teisinį reglamentavimą, mažintų biurokratinius suvaržymus, įgyvendintų verslumą skatinančias priemones, padėtų pasinaudoti Europos Sąjungos ir valstybės parama verslui. Kasmet didėjantis naujai įsikūrusių ir tęsiančių veiklą ūkio subjektų skaičius šalyje, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje sudaryta palanki aplinka tiek įkurti verslą, tiek jį plėtoti. Vienas iš svarbiausių aspektų galvojant apie verslo kūrimą yra kuo įvairesnis verslo organizavimo formų pasirinkimas. Tinkamas verslo formos pasirinkimas yra svarbus naujo verslo kūrimo etapas. Pradedant verslą nebūtina iš karto skubėti steigti įmonės. Verslą galima įteisinti žymiai paprasčiau, pavyzdžiui pasirinkus individualią veiklą pagal pažymą arba verslo liudijimą. Tai pakankamai paprastos verslo organizavimo formos, kurios puikiai tinka naujai idėjai patikrinti.

Tyrimo problema: asmuo, ketinantis kurti verslą susiduria su dilema kokią verslo organizavimo formą pasirinkti. Tai kompleksinis klausimas, kurį išspręsti reikia turėti laiko, žinių ir pinigų. Lietuvoje šiai dienai yra galimybė pasirinkti verslą vykdyti individualios veiklos pagrindu arba steigiant įmonę. Tiek individualios veiklos, tiek įmonių yra ne viena rūšis, todėl informacijos, kuria reikia pasidomėti prieš nusprendžiant kurią formą pasirinkti, yra daug ir įvairios, bet ne visada aktualios. Asmeniui sunku susigaudyti informacijos kiekio labirintuose ir priimti jo poreikius tenkinantį bei numatomas vykdyti veiklos pobūdį atitinkantį sprendimą. Nėra paprasta didelį kiekį informacijos išanalizuoti ir palyginti.

Tyrimo objektas – verslo organizavimo formos Lietuvoje.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti verslo organizavimo formų ypatumus ir veiksnius lemiančius jų pasirinkimą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti individualios veiklos rūšis ir jų požymius.
2. Išanalizuoti populiariausių juridinių asmenų formų ypatumus.
3. Iširti veiksnius, lemiančius verslo organizavimo formos pasirinkimą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, galiojančių teisės aktų analizė, statistinių duomenų lyginamoji analizė, grafinis vaizdavimas.

Verslo samprata ir organizavimo formos

Verslas Lietuvoje neturi gilių tradicijų. Pirmosios lietuviško kapitalo įmonės pradėtos kurti tarpukario laikotarpiu, tačiau 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą privataus verslo nebeliko. Žlugus Sovietų Sąjungai, Lietuvoje vėl atsirado galimybė užsiimti ekonomine veikla bei kurti verslus. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva. (1992)

Prieš pradedant gilintis į verslo organizavimo formas, jų pranašumus ir trūkumus, aktualu suprasti kas yra verslas. Iš esmės verslas yra tam tikra veikla, kuri vykdoma siekiant gauti pelną.

Mokslinėje literatūroje verslas apibrėžiamas kaip pelno siekimas, teikiant vartotojams prekes ir paslaugas, tenkinant jų poreikius, tai aktyvi pragyvenimui skirta veikla, kurioje aktyviai dalyvauja ir jį kuria žmonės, vadinami verslininkais (Paunskienė ir kt., 2011). Stonienės ir kt. (2016) teigimu, verslas yra žmonių, sugebančių mąstyti novatoriškai ir ieškančių naujų galimybių, ūkinė veikla, kuria jie siekia naudoti sau, tenkindami kitų rinkos dalyvių poreikius. Žmonės, inicijuojantys šį procesą yra vadinami verslininkais.

Taigi, turint verslo idėją ar aiškia veiklos viziją, tenka nuspręsti kokią verslo organizavimo formą pasirinkti. Šį sprendimą įtakoja daug kriterijų, kurie gali būti skirtingi priklausomai nuo situacijos ar verslo idėjos. Taigi, verslo formos pasirinkimą lemia planuojamos veikos pobūdis, steigėjų skaičius, atsakomybės laipsnis, turimas kapitalo dydis, mokėtinų mokesčių dydis, veiklos vykdymo sudėtingumo laipsnis ir apimtis. Pirmame paveiksle pavaizduota kokios šiuo metu Lietuvoje galimos verslo organizavimo formos.

1 pav. Verslo organizavimo formos Lietuvoje (sudarytas autorių)

Be anksčiau minėtų kriterijų verslo organizavimo formos pasirinkimui įtakos taip pat turi aiškūs teisinis reglamentavimas, registravimo ir išregistravimo sudėtingumas, apskaitos tvarkymo ypatumai, numatytos lengvatos ar parama.

Individuali veikla, rūšys ir ypatumai

Individuali veikla - paprasčiausias ir metais iš metų populiarėjantis būdas įteisinti savarankišką darbą. Individuali veikla yra patogus ir greitas būdas pradėti verslą nusteigiant įmonės, nereikalaujantis didelių investicijų. Lietuvoje individualią veiklą vykdyti galima dviem būdais: įsigijus verslo liudijimą arba pagal pažymą.

Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje pateikiamas individualios veiklos apibrėžimas: „Individuali veikla – savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį:

1) savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė arba gamybinė veikla, išskyrus nekilnojamojų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą, taip pat finansinių priemonių sandorius;

2) savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla;

3) savarankiška sporto veikla;

4) savarankiška atlikėjo veikla.“ (Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas: 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007, 2023).

Norint nustatyti ar vykdoma veikla turi individualios veiklos požymių, reikia, kad veikla pasižymėtų visais požymiais: savarankiškumo, ekonominės naudos siekimo, tęstinumo.

Pati paprasčiausia ir mažiausiai apmokestinama verslo forma yra **verslo liudijimas**. Sumokėjus fiksuotą mokestį už verslo liudijimą tam tikrą laikotarpį galima verstis jame nurodyta veikla, parduoti savo gamybos prekes, teikti paslaugas gyventojams ir ribotai, t. y., iki 4.500 Eur per metus, įmonėms.

Kita individualios veiklos forma yra **individuali veikla pagal pažymą**. Pasirinkus šią verslo organizavimo formą savarankiška veikla galima verstis neribotą laikotarpį, ja siekiama gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos ir tokiai veiklai būdingas tęstinumas. Mokesčiai sumokami nuo veiklos pajamų pasibaigus mokestiniam laikotarpiui.

Pirmoje lentelėje pateikiami individualiai veiklai pagal pažymą ir verslo liudijimui būdingi požymiai.

1 lentelė. Individualios veiklos rūšių požymiai (sudaryta autorių pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos informaciją, 2023)

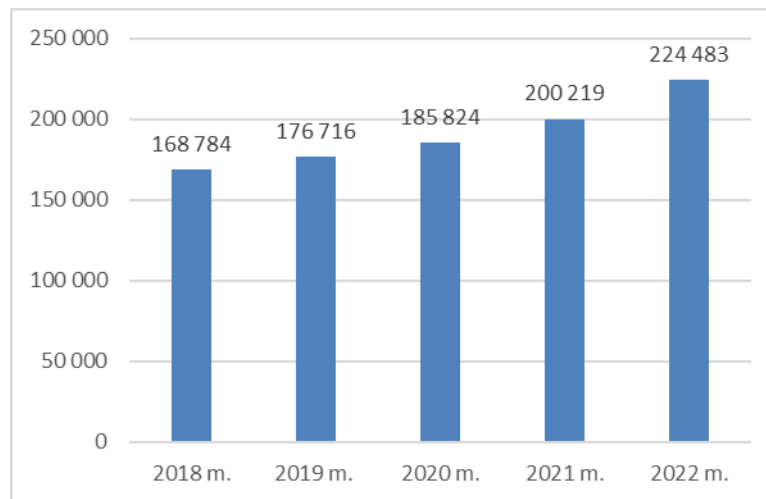
	Individuali veikla pagal pažymą	Verslo liudijimas
Įregistravimas	Prašymą dėl įregistravimo galima pateikti: elektroniniu būdu,	Prašymą dėl įsigijimo galima pateikti: elektroniniu būdu, telefonu,

	telefonu, VMI aptarnavimo padalinyje.	VMI aptarnavimo padalinyje.
Subjektas	Fizinis asmuo	Fizinis asmuo
Veiklos pradžia	Veiklą galima pradėti vykdyti nuo teisingai užpildyto prašymo (REG812) pateikimo dienos.	Veiklą galima pradėti vykdyti gavus verslo liudijimą (išduodamas ne vėliau kaip per 4 darbo dienas).
Galimos vykdyti veiklos	Galima vykdyti bet kokią įstatymų nedraudžiamą veiklą, išskyrus veiklą, kurią galima vykdyti tik sudarius darbo sutartį ar įsteigus įmonę	Ribotas veiklų sąrašas (2002 m. lapkričio 19 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1797 „Dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių ir veiklų, kuriomis gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, rūšių sąrašo“).
Trukmė	Neterminuota	Trukmė nurodoma prašyme (maksimali - 1 kalendoriniai metai; minimali: prekybai - 1 diena, paslaugoms bei gamybai - 5 pasirinktos dienos). Verslo liudijimą galima pratęsti.
Mokesčiai	GPM* mokamas pasibaigus mokesčiniam laikotarpiui nuo apmokestinamųjų pajamų, t. y. faktiškai gautų pajamų ir išlaidų skirtumo. privalomojo sveikatos draudimo (PSD) įmokas; valstybinio socialinio draudimo (VSD) įmokas;	GPM* yra fiksuotas (kiekvienais metais nustato savivaldybės) ir priklauso nuo pasirinktos veiklos, veiklos teritorijos ir kt.; privalomojo sveikatos draudimo (PSD) įmokos; valstybinio socialinio draudimo (VSD) įmokos;
Atsakomybė	Neribota civilinė atsakomybė	Neribota civilinė atsakomybė
Pagrindiniai apribojimai	Galimos visos veiklos, išskyrus tas, kurioms vykdyti būtina steigti įmonę.	iš veiklos su verslo liudijimu gautomis pajamomis laikomos per metus gautos pajamos, neviršijančios 45000 Eur.; iš veiklos su verslo liudijimu gautomis pajamomis nelaikomos pajamos, gautos iš tą pačią veiklą vykdančio juridinio asmens; įsigijus kelių rūšių (paslaugų ir /ar gamybos, ir / ar prekybos) verslo liudijimus, gautomis pajamomis laikomos per metus iš įmonių, nevykdančių tos pačios veiklos, ir /ar įsigijus prekybos verslo liudijimą iš individualią prekybą veiklą vykdančių gyventojų gautos pajamos, neviršijančios 4 500 Eur sumą; įsigijus prekybos verslo liudijimą, gautomis pajamomis laikomos per metus iš įmonių ir / ar kitų prekybos individualią veiklą vykdančių gyventojų gautos pajamos, neviršijančios 4 500 Eur sumą.
Darbuotojai	Gali samdyti darbuotojus pagal darbo sutartį	Gali samdyti darbuotojus pagal darbo sutartį, išskyrus tai veiklai, kurią pats asmuo vykdo pagal verslo liudijimą.
Apskaita	Supaprastinta, galimybė vesti apskaitą pačiam subjektui.	Supaprastinta, galimybė vesti apskaitą pačiam subjektui.
Nutraukimas	Prašymą dėl nutraukimo galima pateikti tokiais pačiais būdais kaip ir dėl įregistravimo.	Prašymą dėl nutraukimo galima pateikti tokiais pačiais būdais kaip ir dėl įregistravimo.

*GPM – gyventojų pajamų mokestis.

Apibendrinant pirmoje lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad esminiai skirtumai tarp individualios veiklos vykdymo būdų yra šie: pasirinkus verslo liudijimą asmuo iš anksto sumoka nustatyto dydžio gyventojų pajamų mokestį, gali verstis tik griežtai nustatytomis veiklos rūšimis ir veikla yra teminuota. Pažyma suteikia teisę verstis įvairesne veikla neterminuotai, be apribojimų samdyti darbuotojus pagal darbo sutartį; pajamų mokestis mokamas nuo faktiškai gautų pajamų.

Antrame paveiksle pateikiami duomenys kaip kito asmenų, vykdančių individualią veiklą, skaičius laikotarpio nuo 2018 m. iki 2022 m.

2 pav. Asmenų, vykdančių individualią veiklą, skaičius 2018-2022 m. (sudarytas autorių pagal Valstybės duomenų agentūros informaciją, 2023)

Apibendrinant informaciją pateiktą antrame paveiksle, galima teigti, kad fiziniai asmenys savo pasirinktam verslui vykdyti drąsiai renka individualią veiklą. Asmenų, pasirinkusių individualią veiklą, skaičius augo atitinkamai: 2019 m. 4,5 proc. lyginant su 2018m.; 2020 m. 4,9 proc. lyginant su 2019 m.; 2021 m. 7,2 proc. lyginant su 2020 m.; 2022 m. 10,8 proc. lyginant su 2021 m. Atkreiptinas dėmesys, kad paveiksle pateiktas bendras kiekvienų metų asmenų vykdančių individualią veiklą verslo liudijimo pagrindu ir pagal pažymą skaičius

Populiariausios juridinių asmenų formos, jų ypatumai

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.33 straipsnio 1 dalyje pateikiama juridinio asmens sąvoka: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.“ Taigi, pasirinkus, įmonę kaip verslo organizavimo formą, yra sukuriamas naujas asmuo, kuris yra savarankiškas civilinės teisės subjektas, ūkinėje komercinėje veikloje dalyvauja atstovaujamas savo organų.

Priėmus sprendimą steigti juridinį asmenį (įmonę), pirmiausia reikia nuspręsti kokia teisinė forma tinkamiausia planuojamai veiklai ir tikslams. Privatiems interesams tenkinti yra steigimas privatus juridinis asmuo. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro nuostatuose numatyta, kad registre registruojama 13 rūšių privačių juridinių asmenų. Šiame straipsnyje aptariamos populiariausios privačių juridinių asmenų teisinės formos: individuali įmonė, mažoji bendrija, uždaroji akcinė bendrovė.

Individuali įmonė (II) yra neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Individualią įmonę steigia vienas fizinis asmuo. Individualios įmonės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „individuali įmonė“ arba šių žodžių santrumpa „II“. Individualios įmonės savininkas negali būti kitos individualios įmonės savininku. Individualios įmonės savininkas gali individualios įmonės vadovu paskirti kitą asmenį, jei tai nustatyta individualios įmonės nuostatuose. Individuali įmonė sudaro finansinių ataskaitų rinkinį, jeigu tai yra nustatyta individualios įmonės nuostatuose. (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas: 2003 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-1805, 2012).

Mažoji bendrija (MB) yra ribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo – įmonė, kurios visi nariai yra fiziniai asmenys. Mažosios bendrijos pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „mažoji bendrija“ arba šių žodžių santrumpa „MB“. Mažajoje bendrijoje gali būti ne daugiau kaip 10 narių. Mažosios bendrijos organai gali būti:

- 1) tik mažosios bendrijos narių susirinkimas. Tokiu atveju mažosios bendrijos narių susirinkimas yra kartu ir mažosios bendrijos valdymo organas;
- 2) mažosios bendrijos narių susirinkimas ir mažosios bendrijos vienasmenis valdymo organas – mažosios bendrijos vadovas.

Mažoji bendrija turi turėti mažosios bendrijos atstovą, kai mažajoje bendrijoje yra du ar daugiau narių ir mažosios bendrijos narių susirinkimas yra mažosios bendrijos valdymo organas. (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas: 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI-2159, 2022).

Uždaroji akcinė bendrovė (UAB) yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Uždarosios akcinės bendrovės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „uždaroji akcinė bendrovė“ arba šių žodžių santrumpa „UAB“. UAB įstatinis kapitalas 1000 Eur. UAB gali steigti fiziniai ir juridiniai asmenys, o akcininkų skaičius neribojamas. (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas: 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835, 2023). Įstatyme numatytas minimalus įstatinis kapitalas turi būti formuojamas tik pinigais, kada formuojamas įstatinis kapitalas didesnis nei minimalus, tai dalis, viršijanti 1000 Eur, gali būti formuojama ir nepiniginiais įnašais.

Tinkamiausios juridinio asmens formos pasirinkimui reikia turėti specialių žinių ir panagrinėti konkrečias teises formas reglamentuojančius teisės aktus. Tai yra atsakingas žingsnis, prieš jį žengiant privaloma turėti atsakymus į šiuos klausimus: koks planuojamos veiklos pobūdis? kokie asmenys bus steigėjai ir kiek jų? ar reikalingas įstatinis kapitalas?

kokį atsakomybės laipsnį ketinama prisiimti? Taip pat reikia įvertinti įmonės steigimo proceso ypatumus, lėšų ir laiko sąnaudas. 2 lentelėje pateikiami populiariausių teisinių formų požymiai, kurie atskleidžia kiekvienos iš jų privalumus.

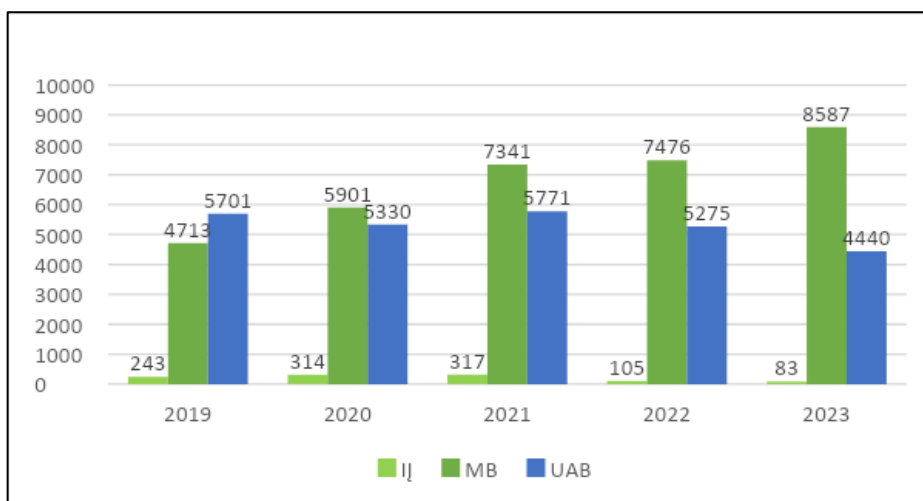
2 lentelė. IĮ, MB ir UAB palyginimas (sudaryta autorių pagal įmonių teisinės formas reglamentuojančius teisės aktus)

	Individuali įmonė (IĮ)	Mažoji bendrija (MB)	Uždaroji akcinė bendrovė (UAB)
<i>Steigėjai (skaičius)</i>	Fizinis asmuo (1)	Fizinis asmuo (1-10)	Fiziniai ir juridiniai asmenys (steigėjų skaičius neribojamas)
<i>Steigimo dokumentų pateikimo būdai</i>	Prašymą dėl įregistravimo galima pateikti: elektroniniu būdu, per notarą, RC* klientų aptarnavimo padalinyje.	Prašymą dėl įregistravimo galima pateikti: elektroniniu būdu, per notarą, RC* klientų aptarnavimo padalinyje.	Prašymą dėl įregistravimo galima pateikti: elektroniniu būdu, per notarą, RC* klientų aptarnavimo padalinyje.
<i>Įstatinis kapitalas</i>	Nėra	Netaikomas įstatinio kapitalo reikalavimas, tačiau nariai turi įnešti įnašą. Įnašu gali būti pinigai ar kitoks turtas. Jo dydis nėra reglamentuotas.	1000€
<i>Atsakomybė</i>	Neribota civilinė atsakomybė	Ribota civilinė atsakomybė	Ribota civilinė atsakomybė
<i>Mokestinės lengvatos</i>	Jei vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 EUR, taikomas lengvatinis 5% pelno mokesčio tarifas vietoje įprasto 15% tarifo.	Jei vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 EUR, MB neatitinka PMĮ 5 straipsnio 3 dalyje nustatytų sąlygų, taikomas lengvatinis 5% pelno mokesčio tarifas vietoje įprasto 15% tarifo.	Jei vidutinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 300 000 EUR, taikomas lengvatinis 5% pelno mokesčio tarifas vietoje įprasto 15% tarifo.

*Registru centras.

Renkantis įmonės teisinę formą, svarbu atkreipti dėmesį, kad už individualios įmonės, kuri yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, įsipareigojimus atsako juridinio asmens dalyvis savo turtu, o už mažosios bendrijos ir uždarnosios akcinės bendrovės, kurios yra ribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys, įsipareigojimus, juridinio asmens dalyvis savo turtu neatsako (išskyrus įstatymų numatytus atvejus).

Pagal Juridinių asmenų registro duomenis 2019-2023 m. laikotarpiu steigiamų MB skaičius nuolat didėjo, kai tuo tarpu UAB ir IĮ skaičiaus kitimo kryptis buvo įvairi. Tačiau nepaisant skaičiaus svyravimų, šios formos ir toliau išlieka antroje ir trečioje vietoje pagal populiarumą. Trečiame paveiksle pateikti nepilni 2023 m. duomenys (pateikta 11 mėnesių), bet vieno mėnesio duomenų trūkumas neturi esminės reikšmės bendrai minėtų metų informacijai.

3 pav. 2019-2023 m. įregistruotų įmonių skaičius (sudarytas autorių pagal Juridinių asmenų registro duomenis, 2023)

2023 m. MB įregistruota 45 proc. daugiau nei 2019 m., 2023 m. UAB įregistruota 6 proc. mažiau nei 2019 m., 2023 m. IĮ įregistruota 2,9 karto mažiau nei 2019 m. Šie duomenys, leidžia daryti išvadą, kad mažoji bendrija šiai dienai yra viena iš patraukliausių verslo organizavimo formų. Turbūt pirmoji iš esminių sąlygų, lemiančių tokių šios teisinės formos populiarumą yra, tai, kad nereikia turėti nustatyto įstatinio kapitalo, kas reiškia, kad pasirinkus šią verslo organizavimo formą, įmonę galima įkurti turint tik 18 Eur, nes mažosios bendrijos įregistravimas Juridinių asmenų registre kainuoja 17,13 Eur, o nario įnašą galima įnešti ir nepiniginį. Antroji sąlyga būtų, kad mažosios bendrijos narys veiklą mažojoje bendrijoje vykdo narystės pagrindu pagal civilinę sutartį. Kada darbai atliekami civilinių sutarčių pagrindu įprastai mokamas atlygis už galutinį rezultatą, o ne kas mėnesį kada dirbama pagal darbo sutartį (pvz. UAB), tai reiškia, kad įmonė nėra įsipareigojusi mokėti atlyginimo nariui ir taip sutaupo nemažą dalį lėšų.

Trečioje lentelėje pateikiami Valstybės duomenų agentūros duomenys apie įregistruotus ūkio subjektus 2019-2023 m. laikotarpiu. Atkreiptinas dėmesys, kad duomenys yra pateikiami metų pradžiai, pvz. stulpelyje „2020 m.“ pateikiamas bendras iki 2019 m. įregistruotų ir 2019 m. įregistruotų juridinių asmenų skaičius.

3 lentelė. Registruotų įmonių skaičius (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros informaciją, 2023)

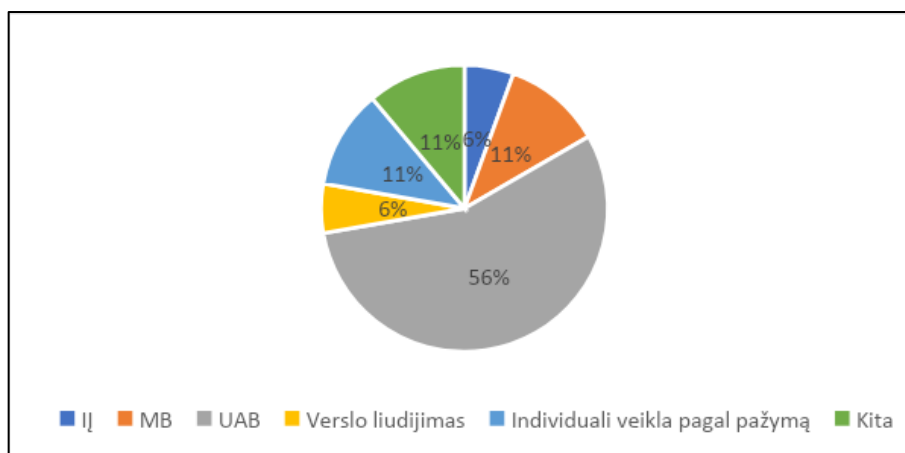
	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.
Uždaroji akcinė bendrovė	127 786	131 447	135 049	134 343	127 059
Mažoji bendrija	15 810	20 475	26 404	33 652	40 562
Individuali įmonė	36 728	35 588	35 071	34 101	31 370

Išanalizavus lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad nors 2023 m. pradžioje yra registruota daugiausiai UAB, tačiau imant paskutinių 5 m. duomenis (žr. 1 pav.) matomas akivaizdus susidomėjimas MB ir gerokai išaugęs šią formą pasirenkančių steigėjų skaičius.

Verslo organizavimo formų pasirinkimą lemiančių veiksnių tyrimas

Tyrimo metodologija. Siekiant įvertinti, kokie kriterijai nulėmė (nulemtų) konkrečios verslo organizavimo formos pasirinkimą, buvo atliktas kiekybinis tyrimas – apklausa „Facebook“ socialiniame tinkle.

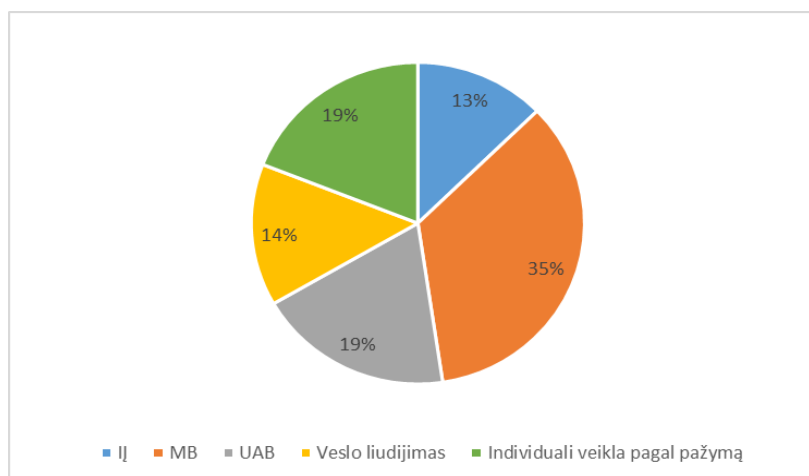
Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo atliekamas apklausiant fizinius asmenis, neišskiriant užsiima verslu ar ne. Apklausoje dalyvavo 50 respondentų, iš kurių 18 atsakė užsiimančiais verslu, 32 atsakė neužsiimančiais ir 4 iš jų planuoja užsiimti ateityje. Ketvirtame paveiksle pateikiama informacija, kuri buvo apibendrinta gavus verslu užsiimančių asmenų atsakymus.

4 pav. Verslu užsiimančių asmenų pasirinktos verslo organizavimo formos (sudarytas autorių)

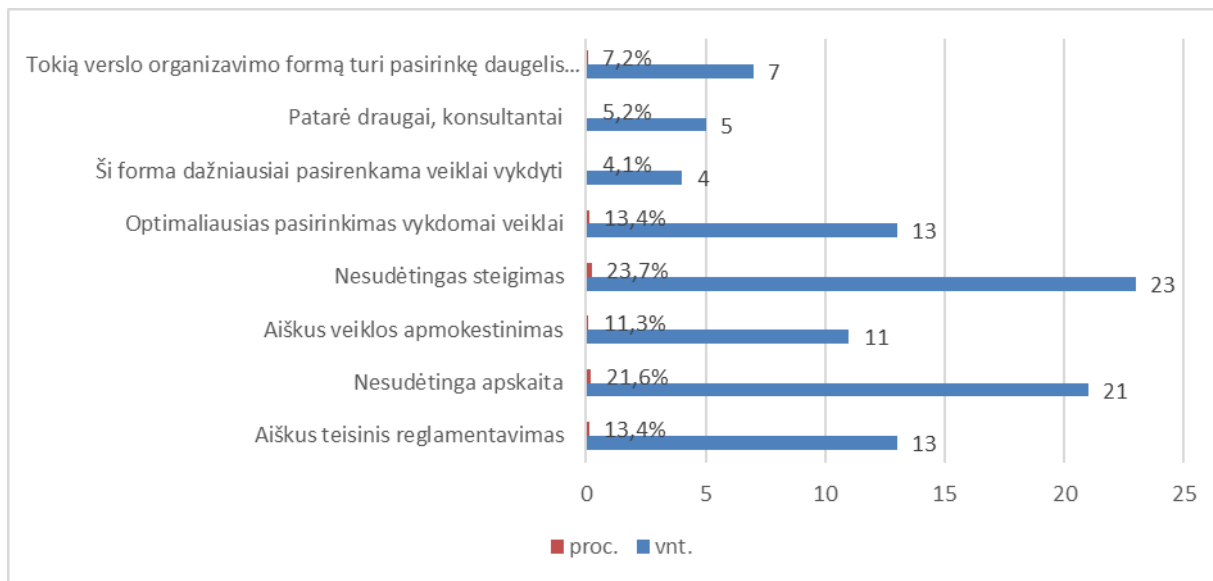
Pateikto paveikslo duomenys rodo, kad verslu užsiimančias asmenis daugiausia yra pasirinkę UAB kaip verslo organizavimo formą (56 proc.), po 11 proc. MB ir individualią veiklą pagal pažymą.

Atsakydami į klausimą „Kokią verslo organizavimo formą pasirinktumėte, jei nuspręstumėte užsiimti verslu?“ respondentai dažniausiai rinkosi MB (35 proc.), UAB (19 proc.), individualią veiklą pagal pažymą (19 proc.) (žr. 5 pav.).

5 pav. Verslo organizavimo formos pasirinkimas steigiant naują verslą (sudarytas autorių)

Siekiant nustatyti, kokie kriterijai daro didžiausią įtaką renkantis verslo organizavimo formą, respondentų buvo prašoma pasirinkti teiginius, kurie nulėmė (lems) jų pasirinkimą. Dažniausiai respondentai atsakė, kad jų pasirinkimą nulėmė (lems) šie kriterijai: nesudėtingas steigimas, nesudėtinga apskaita, aiškus teisinis reglamentavimas ir optimaliausias pasirinkimas vykdomai veiklai (numatomai) veiklai (žr. 6 pav.).

6 pav. Kriterijai, darantys įtaką verslo organizavimo formos pasirinkimui (sudarytas autorių)

Apibendrinat tyrimo rezultatus, darytina išvada, kad asmenys, kurie užsiima verslu daugiausiai turi pasirinkę UAB kaip verslo organizavimo formą, tačiau jei būtų priimamas sprendimas kurti verslą, daugiausia respondentų nurodė, kad rinktųsi MB. Išskiriami du pagrindiniai kriterijai, turintys įtakos verslo organizavimo formos pasirinkimui, tai nesudėtingas steigimas ir nesudėtinga apskaita.

Išvados

1. Individuali veikla, kaip verslo organizavimo forma, yra labai patraukli. Asmenų, vykdančių individualią veiklą, skaičius kasmet auga. Individualios veiklos privalumai: Ją nesudėtinga įregistruoti, mažesnė mokesstinė našta, galimybė pasirinkti veiklos vykdymo laikotarpį (verslo liudijimo atveju), esant poreikiui, galima įdarbinti darbuotojus (renkantys individualią veiklą pagal pažymą), nėra reikalavimo turėti minimalų įstatinį kapitalą.

2. Mažoji bendrija yra viena iš populiariausių verslo organizavimo formų Lietuvoje. Šios teisinės formos pasirinkimas didėja kasmet. Veiksniai, lemiantys MB patrauklumą yra: nesudėtingas ir pigus įsteigimas, reikalavimo dėl įstatinio kapitalo nebuvimas, naudinga finansiškai, nėra reikalavimo nariams sudarinėti darbo sutarčių su MB.

3. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad verslu užsiimančias asmenys daugiausia yra pasirinkę UAB, kaip verslo organizavimo formą, ketinantys vykdyti ūkinę komercinę veiklą rinktųsi MB. Verslo formų pasirinkimą lemiantys veiksniai: nesudėtingas steigimas, nesudėtinga apskaita, aiškus teisinis reglamentavimas ir optimaliausias pasirinkimas vykdomai (numatomai) veiklai.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. 2002 m. liepos 2 d. Nr. IX-1007. *Valstybės žinios*, 2002-07-19, Nr. 73-3085. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C677663D2202/asr>
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1835. *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.106080/asr>
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>
4. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. 2003 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-1805. *Valstybės žinios*, 2003-11-28, Nr. 112-4991. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.222038/asr>
5. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. 2012 m. birželio 29 d. Nr. XI-2159. *Valstybės žinios*, 2012-07-14, Nr. 83-4333. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A1FD809510BB/asr>
6. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registras (2023). Juridinių asmenų duomenys: Juridinių asmenų registre įregistruoti juridiniai asmenys. <https://www.registrucentras.lt/p/1094>
7. Lietuvos Respublikos konstitucija. (1992). 1992 m. spalio 25 d. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, Nr. 33-1014. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>
8. Paunskienė J., Antanavičienė J., Peleckis K. Verslo pagrindai: mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2011

9. Stonienė J., Žalkutė A., Puleikienė K. (2016). Verslo organizavimo formų dinamika Lietuvoje. Akademinio jaunimo siekiai: ekonomikos, vadybos ir technologijų išvalgos 2016, XIII-osios tarptautinės studentų mokslinės-praktinės konferencijų straipsnių rinkiny, p. 112-121.
10. Valstybės duomenų agentūra. (2023). *Iregistruoti ūkio subjektai metų pradžioje Lietuva 2023* <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=b81588bd-dc48-425f-80b5-8b6c87199590#/>
11. Valstybės duomenų agentūra. (2023). *Fizinių, asmenų vykdančių ūkinę (ekonominę) veiklą, rodikliai Lietuva 2023* <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=15aa28c3-c1cb-4b34-9e02-843ae0838e50#/>
12. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. (2023). Statistiniai duomenys. Mokesčių mokėtojų registravimo statistika. <https://www.vmi.lt/evmi/statistiniai-duomenys>
13. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. (2023). Individualios veiklos pagal pažymą ir verslo liudijimo palyginimas. <https://www.vmi.lt/evmi/kuri-veiklos-forma-man-tinkamesne>
14. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerija. (2023). Informacinis leidinys „Individualios veiklos, vykdomos pagal pažymą, ypatumai“. <https://www.vmi.lt/evmi/documents/20142/391098/KD-0001778+leidinys+individualios+veiklos+pagal+pa%C5%BEym%C4%85+ypatumai.pdf/968b944a-689a-ff44-bec0-625574837d52?t=1545036644454>

THE VARIETY OF BUSINESS ORGANIZATION FORMS IN LITHUANIA

Business is the engine of the state economy which determines the growth and development of the country's economy. When thinking of building a business, one of the most important aspects is the most diverse choice of business organization forms. The choice of the right business form is an important stage in creating a new business. Nowadays in Lithuania, there is a possibility of choosing to conduct business on the basis of individual activity or by establishing a company. It is difficult for a person to grasp the labyrinths of information amount and to make a decision that meets his needs and corresponds to the nature of the planned activity. The aim of this article is to analyze the features of business organization forms and factors determining their choice. The methods include: the analysis of scientific literature and existing legal acts; the comparative analysis of statistical data; the graphic depiction. The conclusions: the most popular forms of business organization are individual activity and small partnership. The following factors determine the popularity of these business organization forms: simple registration, the absence of a requirement for authorized capital, lower tax burden, simple accounting and clear legal regulation.

Keywords: business organization form, company, individual activity.

AUTOMOBILIŲ, BŪSTO IR ASMENS DRAUDIMŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ TRIJOSE LIETUVOS DRAUDIMO BENDROVĖSE

Ieva Ancevičiūtė (stud.), Kamilė Olvija Čekauskaitė (stud.), Akvilė Volbergaitė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Privalomasis vairuotojų draudimas, būsto bei asmens draudimas yra įprasti reiškiniai, norint apsisaugoti nuo nepageidaujamų rūpesčių įvykus draudimui įvykiui. Šios išvardintos draudimo rūšys yra populiariausios tarp fizinių asmenų, bei reikalaujama jomis naudotis norint įsigyti tokio tipo turtą su banko paskola ar lizingu. Dėl šių priežasčių buvo atlikta trijų Lietuvos draudimo bendrovių „Compensa“, „If“ bei „Gjensidige“ vairuotojų privalomojo draudimo, būsto bei asmens draudimo sąlygų palyginamoji analizė bei finansinis vertinimas. Tyrimo tikslui įgyvendinti buvo modeliuojamos situacijos, atliekami skaičiavimai bei analizuojama mokslinė literatūra. Atliktas tyrimas parodė, jog optimaliausias variantas privalomajam vairuotojų draudimui, būsto bei asmens draudimui buvo pasiūlytas „Gjensidige“ draudimo bendrovės, darant prielaidą, jog vartotojas nesinaudos papildomomis draudimo bendrovių teikiamomis paslaugomis. Kitu atveju vertinant atsižvelgiama į individualius vartotojo poreikius.

Raktiniai žodžiai: draudimo bendrovė, privalomas vairuotojų draudimas, būsto draudimas, asmens draudimas.

Įvadas

Darbo aktualumas. Automobilių, būsto ir asmens draudimai yra esminės sritys, veikiančios draudimo sektoriuje Lietuvoje, tiesiogiai susijusios su asmenų gyvenimo ir turtinių vertybių apsauga. Šios draudimo rūšys įgauna didelę reikšmę tiek individualiems vartotojams, tiek verslo subjektams. Šiuo metu pastebimas nuolatinis šių draudimo rūšių populiarumas, kurį lemia ne tik didėjantis gyventojų finansinis stabilumas, bet ir auganti supratimas apie rizikos valdymo svarbą.

Draudimo bendrovės aktyviai siekia pritraukti klientus ir išsiskirti iš konkurencijos, todėl ši lyginamoji analizė tampa itin aktuali tyrimo objektu. Ji suteiks galimybę išsamiai vertinti, kaip trys pagrindinės Lietuvos draudimo bendrovės konkuruoja šiose svarbiose draudimo srityse. Svarbiausios įvertinimo kategorijos apima kainą, draudimo sąlygų lankstumą ir klientų aptarnavimo efektyvumą, kurie gali turėti lemiamą įtaką klientų pasirinkimui. Todėl kruopščiai analizuojant šiuos aspektus, galima gauti išsamesnį supratimą apie tai, kaip šios draudimo bendrovės konkuruoja ir atitinka klientų poreikius šiose svarbiose draudimo srityse.

Darbo tikslas - atlikti pasirinktų Lietuvos draudimo bendrovių „Compensa“, „If“ ir „Gjensidige“ teikiamų paslaugų privalomojo vairuotojų draudimo, būsto ir asmens draudimo palyginamąją analizę ir jų finansinį vertinimą.

Tyrimo problema – kuri Lietuvos draudimo bendrovė („Compensa“, „If“ ar „Gjensidige“) klientui suteikia geriausiai draudimo pasiūlymus bei sąlygas?

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti draudimo bendrovių teikiamų paslaugų - privalomojo vairuotojų draudimo, būsto bei asmens draudimo svarbą.
2. Atlikti „Compensa“, „If“ ar „Gjensidige“ teikiamo privalomojo vairuotojų draudimo sąlygų palyginamąją analizę bei finansinį vertinimą.
3. Palyginti „Compensa“, „If“ ar „Gjensidige“ teikiamas būsto draudimo sąlygas bei atlikti finansinį vertinimą.
4. Atlikti „Compensa“, „If“ ar „Gjensidige“ teikiamo asmens draudimo sąlygų palyginamąją analizę bei finansinį vertinimą.

Darbo metodai - palyginamoji duomenų, mokslinės literatūros bei informacinių šaltinių analizė.

Draudimo bendrovių teikiamų paslaugų svarba

Privalomasis vairuotojų draudimas plačiai paplitęs visame pasaulyje, tačiau Lietuvoje iki 2002 metų jis nebuvo privalomas. Ši draudimo rūšis užtikrina, jog net menkiausia autoįvyki patyrusi transporto priemonė būtų teisiškai bei finansiškai apsaugota, todėl šio draudimo svarba yra nepaneigiama (Yas, N. 2021). Atsitikus nelaimei, kai dėl susidūrimo kaltas apdraustas vairuotojas, privalomasis draudimas padeda padengti išlaidas, susijusias su trečiųjų asmenų reikalavimais atlyginti kūno sužalojimus ir turtui padarytą žalą. Pagrindinis privalomojo vairuotojų draudimo tikslas - užtikrinti finansinį saugumą ir apsaugoti nukentėjusiųjų nuo eismo įvykio interesus. Nors konkretūs reikalavimai skiriasi priklausomai nuo jurisdikcijos, pagrindinis principas išlieka toks pats: įpareigojimas visiems vairuotojams turėti draudimą padeda skatinti atsakingą vairavimą ir mažina galimą finansinę naštą nekaltiems eismo įvykių dalyviams.

Nekilnojamasis turtas yra reikšminga ekonominio potencialo dalis, prisidedanti prie didžiosios kiekvienos šalies nacionalinio turto dalies. Tikslus nekilnojamojo turto vertinimas yra svarbus ne tik potencialiems turto pirkėjams, pardavėjams ir registracijos įstaigoms, bet taip pat kredito davėjams, hipotekos įstaigoms ir draudimo įmonėms. Tikslus nekilnojamojo turto vertinimo procedūra yra kritiškai svarbi ne tik siekiant įvertinti turto vertę, bet taip pat draudimo situacijose, kur teisingas vertinimas tampa lemiamu tiek draudikui, tiek apdraustajam, nes tai įtakoja draudimo įmoką ir

rizikos valdymą. Pasaulinė praktika rodo, kad turto draudimo įmokos sudaro didžiąją dalį draudimo įmonės pajamų iš tiesioginio draudimo veiklos. Todėl svarbu teisingai nustatyti draudžiamo nekilnojamojo turto vertę. (Birutė Galinienė ir Irma Šopienė, 2003). Nustačius nekilnojamojo turto vertę svarbu pasirinkti tenkinančias sąlygas, o draudimo bendrovėms nustatyti klientus tenkinančias kainas. Rinkos ekonomikos sąlygomis, kai įmonės veiklą ypač veikia konkurencija ir konkurencinės aplinkos dinamiškumas spartėja, atsiranda būtinybė išsiskirti iš konkurentų bei užsitikrinti gerą vardą ir garantijas paslaugų vartotojams. (Violeta Grublienė; Edita Ambraziūnaitė; Loreta Venckevičė, 2014). Sėkmingą draudimo įmonių veiklą lemia gebėjimas orientuotis į atitinkamus draudėjų segmentus ir sumaniai tenkinti jų draudimo paslaugų poreikius bei lūkesčius. (Deimena Kiyak; Linara Pranckevičiūtė, 2014) Taigi, draudimo bendrovės turi įvertinti klientų poreikius bei jų lūkesčius ir pasiūlyti konkurencinga kainą.

Gyvybės ir sveikatos draudimo paslaugos Lietuvoje tampa vis populiareesnės. 2022 metais gyvybės draudimas sudarė net trečdalį draudimo rinkos (Sys, D., Lezgovko, A. 2022). Atsiranda vis daugiau draudimo bendrovių, ar jų teikiamų paslaugų ir siūlomų draudimo sąlygų, pagal kurias asmenys renkasi sau priimtinesnius pasiūlymus. Toks draudimo bendrovių populiarėjimas ir raida didina valstybės mokestinių įtakų pajaminę dalį (Lezgovko, A. 2010). Lygiai taip pat populiarėjanti draudimo sritis – ne gyvybės draudimas. Itin populiarį ir augantį ne gyvybės draudimo sritis – asmens draudimas, kurio viena iš rūšių – draudimas nuo nelaimingų atsitikimų. Šis draudimas suteikia galimybę gauti tam tikros sumos išmoką susižeidus, mirus ir t.t., dėl įvykusio atsitiktinumo. Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų yra itin svarbus ir patrauklus sportininkams, kadangi tiek profesionaliai, tiek neprofesionaliai sportuojant yra didelė tikimybė patirti traumą, o toks draudimas gali padengti gydymo išlaidas. Taip pat asmens draudimas populiarus dirbančių fizinių darbą asmenų tarpe, jei jų nėra apdraudęs darbdavys. Tai yra būdas užsitikrinti finansinį stabilumą laikino ar pastovaus nedarbingumo įgijimo atveju. Be abejo, tokiu draudimu gali draustis ir asmuo, kuris gyveną pasyvų gyvenimo būdą ir nedirba fizinio darbo, tačiau vis tiek nori būti apsidraudęs nelaimės atveju, kadangi ši gali ištikti bet ką. Draudimo bendrovių įvairovė suteikia galimybę rinktis iš daugelio skirtingų rinkos pasiūlymų ir leidžia draudėjui išsirinkti sau tinkamą pagal įmokų, išmokų ir apmokamų rizikų dydį ir sąlygas.

„Compensa“, „If“ ir „Gjensidige“ draudimo bendrovių privalomojo vairuotojų draudimo finansinė ir sąlygų palyginamoji analizė

Kelionės automobiliu yra neatsiejama daugelio žmonių kasdienybė, tačiau kartais toks patogumas gali virsti didele ir apsunkinančia našta. Lietuvos Respublikos įstatymai numato, jog Lietuvoje registruotos transporto priemonės privalo būti apdraustos privalomuoju vairuotojų draudimu ir tokiu būdu užtikrina sklandų finansinį nepatogios situacijos sprendimą. „Compensa“, „If“ ir „Gjensidige“ draudimo kompanijos siūlo privalomąjį transporto priemonių draudimą, tačiau jų pasiūlymai skiriasi. Toliau bus analizuojama sumodeliuota situacija, kai žinoma, jog klientas turi 7 metų vairavimo stažą, bei neturi draudiminių įvykių istorijos. Jei būtų daroma prielaida, jog svarbiausias veiksnys šiame modelyje yra privalomojo draudimo kaina, tokiu atveju iš analizuojamų įmonių naudingiausia būtų pasirinkti „Compensa“ pasiūlymą, kuris yra pigiausias. Labiausiai kainos požiūriu nepatrauklus yra „If“ draudimo siūlymas. Analizės metu nustatyta, jog draudimo kainą lemia keletas svarbiausių veiksnių: vairuotojo amžius, vairavimo stažas, transporto priemonės amžius, vairuotojo registracijos vieta, vairuotojo eismo įvykių istorija. Be abejonės kaina yra svarbus veiksnys renkantis privalomąjį transporto priemonės draudimą, tačiau svarbu atkreipti dėmesį ir į kitas sąlygas, kurios gali lemti daugiau nei pigiausia draudimo kaina.

1 lentelė. Draudimo sąlygų palyginimas. Šaltiniai: If (2023), Compensa (2023), Gjensidige (2023)

Sąlygos	„Compensa“	„If“	„Gjensidige“
Esant eismo įvykio kaltininkui	Nukentėjusio asmens turtinė, neturtinė bei žala sveikatai.	Nukentėjusio asmens turtinė, neturtinė žala.	Nukentėjusio asmens turtinė, sveikatos ar gyvybės žala; kelio statiniai, nekilnojamas turtas.
Įmoka 12 mėn., Eur	141,75 Eur	200,58 Eur	163,36 Eur
Mažiausias kito vairuotojo amžius	33	23	25
Mažiausias kito vairuotojo stažas	2 metai	3 metai	neribotas
Maksimali atlygintina suma nukentėjusiems	Lietuvoje 5 210 000 Eur žala asmeniui įskaitant neturtinę ir 1 050 000 Eur žala turtui.		
Nuolaidos pasiūlymui	11 proc. užsisakant internetu	-	Su „ačiū“ kortele pirmam draudimui 5 proc. / žemesnė kaina internetu
Papildomos paslaugos	Pagalba kelyje plius; išplėstinė pagalba kelyje	Pagalba kelyje, vairuotojo draudimas, pakaitinis auto, draudimas nuo vagystės ar susidūrimo su gyvūnais	Pagalba kelyje 24/7; vairuotojo bei keleivių draudimas

Išanalizavus „Compensa“, „If“ ir „Gjensidige“ privalomojo vairuotojų draudimo pasiūlymų sąlygas matomi akivaizdūs kito vairuotojo mažiausio amžiaus skirtumai. „Compensa“ kainos atžvilgiu siūliusi palankiausią variantą, mažiausią kito vairuotojo amžių nurodo 33 metus, kas yra ženkliai daugiau nei siūlo kitos analizuojamos draudimo bendrovės. Toks sprendimas yra priimtas darant prielaidą, jog mažinama draudiminio įvykio rizika dėl jauno vairuotojo

patirties stygiaus ar neapgalvotų veiksmų. Nepaisant to, už aukštesnę kainą „Compensa” siūlo papildomų paslaugų paketą, į kurį įeina visapusiška pagalba kelyje – pakaitinis automobilis, vairuotojo ir keleivių parvežimas, smulkus remontas kelyje ir kt. Analizuojant „If” draudimo bendrovės pateikiamas sąlygas kaina yra aukščiausia iš pateiktų, tačiau kito vairuotojo amžius net 10 metų mažesnis lyginant su „Compensa”, o papildomos paslaugos taip pat turi plačią amplitudę. Iš visų trijų analizuojamų draudimo pasiūlymų „If” vienintelis siūlo draudimą nuo susidūrimo su gyvūnais. Todėl prieš apsisprendžiant, kurį pasiūlymą rinktis, reiktų įsivertinti, kokiais keliais ir kuriuo paros metu dažniausiai naudojama transporto priemonė. Pasak Štrimaitytės (2011), dažniausiai laukinių gyvūnų migracija per transporto kelius vyksta 4-6h ryte, bei 20-22h vakare. Analizuojant „Gjensidige” draudimo sąlygas, kainos atžvilgiu pasiūlymas yra tarpinis variantas tarp dviejų jau analizuotų, tarpinis yra ir kito vairuotojo amžius, o jo stažas nėra ribojamas. Tačiau papildomos draudimo sąlygos nėra labai plataus masto lyginant su kitomis jau išnagrinėtomis. Svarbu paminėti, jog net ir turint privalomąjį vairuotojų draudimą reikia atitikti esmines sąlygas, norint, kad įvykis būtų pripažintas draudiminiu. Pagrindiniai faktoriai, norint, jog įvykis būtų laikomas draudiminiu yra šie: įvykis įvyko ne dėl transporto priemonės netvarkingos būklės; TP nedalyvavo sporto varžybose ar lenktynėse; vairuotojas turėjo teisę vairuoti bei buvo blaivus; jei vairuotojas nepasišalino iš įvykio vietos ir klausė pareigūnų raginimo sustoti; TP nebuvo palikta atidarytais langais bei stoglangiais bei apsaugos įranga buvo veikianti; po įvykio perduodami visi dokumentai; TP nebuvo naudota ne pagal paskirtį, kuri numatyta draudimo sutartyje. Apibendrinant, jei būtų renkamas privalomas vairuotojo draudimas ir papildomai nemokama už kitas paslaugas, optimaliausias variantas būtų „Gjensidige”, nes sąlygų ir kainos santykis yra geriausias. Jei būtų vertinamas pasiūlymas su įmanomomis kitomis paslaugomis, tuomet reiktų atsižvelgti į individualius vairuotojo įpročius bei poreikius.

„Compensa“, „If“ ir „Gjensidige“ draudimo bendrovių būsto draudimo finansinė palyginamoji analizė

Nekilnojamasis turtas yra reikšmingas ekonominio potencialo elementas, kuris sudaro didžiąją kiekvienos šalies nacionalinio turto dalį. Tikslus nekilnojamojo turto vertinimas yra esminis tiek turto pirkėjams ir pardavėjams, tiek įstaigoms, atsakingoms už nekilnojamojo turto registravimą, kredito davėjams, hipotekos įstaigoms ir draudimo įmonėms. Teisingai įvertinta nekilnojamojo turto vertė yra neišvengiama tiek draudimo įmonėms, tiek draudikui, tiek pačiam nekilnojamojo turto savininkui ir įmonei, kuri prisiima su tuo susijusią riziką ir gauna už tai draudimo įmoką.

„If“ ir „Compensa”, „Gjensidige” draudimo bendrovės vadovaujasi panašiais principais, tačiau turi ir gana daug skirtumų. Daugelis draudimo skirtumų yra smulkūs, tačiau, tai lemia draudimo bendrovių siūlomi pasiūlymai. Pirmiausia, reiktų pradėti nuo to, kad būsto draudimas bazinėmis sąlygomis yra skirtingas pasirinktai būsto rūšiai. Pradedant analizuoti metinę įmoką butui didžiausia yra „If” draudime, o mažiausia „Gjensidige”, tokia pati tendencija išlieka ir renkantis kotedžo draudimo, tačiau draudžiant namą metinė įmoką yra didžiausia „If” draudime, bet mažiausia „Gjensidige”. Verta paminėti, kad franšizė didžiausia renkantis draudimą yra „If” draudimo bendrovėje, o mažiausia „Compensa”. Draudimo suma yra lygi renkantis buto ar kotedžo draudimą, tačiau renkantis namo draudimą draudimo suma yra mažesnė negu renkantis buto ar kotedžo draudimą. Taigi, galime teigti, kad būsto draudimas bazinėmis sąlygomis yra geriausia rinkti „Compensa” draudimo įmonę, nes franšizė yra mažiausia, o metinė įmoką yra mažiausia, nors ir draudimo suma yra mažesnė (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Būsto draudimas bazinėmis sąlygomis. Šaltiniai: If (2023), Compensa (2023), Gjensidige (2023)

	Būsto draudimas bazinėmis sąlygomis Mūrinės/betoninės 2002m. 100,00kv. m. Apsaugos signalizacija prijungta prie pulto Gaisro signalizacija prijungta prie pulto Yra šarvinės durys Gyvenamas nuolatos Nenuomuojamas								
	Butas			Kotedžas			Namas		
	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė
If	268,97	Atkuriamoji vertė	140	303,26	Atkuriamoji vertė	140	228,36	Atkuriamoji vertė	140
Compensa	121,43	125 000	90	121,43	125 000	90	88,15	114 000	90
Gjensidige	107,00	138 000	100	107,00	138 000	100	108,00	132 300	100

„Compensa” ir „If”, „Gjensidige” draudimo bendrovės įvertina ir vidaus turto draudimą bazinėmis sąlygomis. Visų pirma, remiantis pateiktais duomenimis galime teigti, kad mažiausias metinės įmokas gali pasiūlyti „Gjensidige” draudimo bendrovė, tačiau renkantis namo vidaus turto draudimą mažiausia metinę įmoką gali pasiūlyti „If” draudimas. Taip pat, matoma, kad franšizės tendencija išlieka tapati, didžiausia franšizė yra „If” draudime, o mažiausia „Compensa” draudimo bendrovėje. Verta paminėti, kad draudimo suma skaičiuojant vidaus turto draudimui keičiasi tik „Gjensidige” draudimo bendrovėje. Taigi, galime daryti išvadą, kad geriausias pasiūlymas renkantis kotedžo bei buto vidaus draudimą yra „Gjensidige” draudimas, o renkantis namo vidaus turto draudimą geriausia rinktis „If” draudimo bendrovę, bet reikia įvertinti, kad franšizė yra 140 eurų, tačiau draudimo suma yra didžiausia.

3 lentelė. Vidaus turto draudimas bazinėmis sąlygomis. Šaltiniai: If (2023), Compensa (2023), Gjensidige (2023)

	Vidaus turto draudimas bazinėmis sąlygomis – Mūrinės/betoninės 2002m. 100,00kv. m. Apsaugos signalizacija prijungta prie pulto Gaisro signalizacija prijungta prie pulto Yra šarvinės durys Gyvenamas nuolatos Nenuomuojamumas								
	Butas			Kotedžas			Namas		
	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė
IF	66,98	25 000	140	80,99	25 000	140	38,33	25 000	140
Compensa	76,00	22 000	90	76,00	22 000	90	50,83	20 000	90
Gjensidige	38,00	30 000	100	38,00	30 000	100	42,00	24 000	100

Pasirinktos draudimo bendrovės skaičiuoja ir civilinės atsakomybės draudimą bazinėmis sąlygomis. Pradedant metinė įmokos suma mažiausia yra “Compensa” draudimo bendrovėje ir ši tendencija išlieka nesvarbu nuo gyvenamojo būsto. Tačiau franšizės tendencija keičiasi, civilinės atsakomybės draudime mažiausia franšizę pasiūlyti gali “Gjensidige” draudimo bendrovė. Galime atkreipti dėmesį, kad draudimo suma didžiausia yra “If” draudimo bendrovėje. Taigi, galime matyti, kad geriausias civilinės atsakomybės draudimas yra “Gjensidige” draudimo įmonėje, nes franšizė yra mažiausia, o metinės įmokos skirtumas nėra didelis lyginant su “Compensa” draudimo bendrovės siūloma įmoka.

4 lentelė. Civilinės atsakomybės draudimas bazinėmis sąlygomis. Šaltiniai: If (2023), Compensa (2023), Gjensidige (2023)

	Civilinės atsakomybės draudimas bazinėmis sąlygomis – Mūrinės/betoninės 2002m. 100,00kv. m. Apsaugos signalizacija prijungta prie pulto Gaisro signalizacija prijungta prie pulto Yra šarvinės durys Gyvenamas nuolatos Nenuomuojamumas								
	Butas			Kotedžas			Namas		
	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė	Metinė įmoka	Draudimo suma	Franšizė
IF	26,60	15 500	140	21,28	15 500	140	21,28	15 500	140
Compensa	22,13	15 000	60	22,13	15 000	60	22,13	15 000	60
Gjensidige	23,31	15 000	30	23,31	15 000	30	23,31	15 000	30

Vertinant draudimo bendrovės pagal siūloma paketo kainą yra matomas ryškus skirtumas tarp siūlomų metinių įmokų. Mažiausias paketo kainą bazinėmis sąlygomis renkantis buvo ar kotedžo draudimą geriausia rinktis “Gjensidige” draudimą, nes metinė įmoka yra 168,31 eurų o, draudžiant namą, geriausia rinktis “Compensa”, kadangi metinė įmoka draudimo bendrovėje bus 152,28 eurų.

5 lentelė. Paketo kaina bazinėmis sąlygomis. Šaltiniai: If (2023), Compensa (2023), Gjensidige (2023)

	Paketo kaina bazinėmis sąlygomis – Mūrinės/betoninės 2002m. 100,00kv. m. Apsaugos signalizacija prijungta prie pulto Gaisro signalizacija prijungta prie pulto Yra šarvinės durys		
	Butas	Kotedžas	Namas
	Metinė įmoka		
IF	362,55	405,53	287,97
Compensa	207,25	207,25	152,28
Gjensidige	168,31	168,31	173,31

Taigi kurios įmonės būsto draudimas yra geresnis priklauso nuo norimų pasirinkti draudimo sąlygų ir pačio turto. Bazinėmis sąlygomis “Gjensidige” draudimas yra pigesnis ir patrauklesnis buto ir kotedžo atveju, o draudžiant namą geresnį pasiūlymą gali pasiūlyti “Compensa” draudimas. Visgi įvertinus visus kriterijus, Būsto draudimas ir vidaus turto draudimas bazinėmis sąlygomis butui ir kotedžui yra geresnis “Gjensidige” draudimo bendrovės pasiūlymas, o namui geresnes sąlygas siūlo būsto draudimui “Compensa”, o vidaus turto draudimui “If” draudimo bendrovė. Renkantis civilinės atsakomybės draudimą geriausia pasiūlymą gali pateikti “Compensa”, o namui ir kotedžui “If” draudimo bendrovė. Tačiau įvertinus paketo kainą, kurią sudaro būsto draudimo, vidaus turto draudimo ir civilinės atsakomybės suma geriausia rinktis turint butą ar kotedžą “Gjensidige” draudimo bendrovė, o renkantis namo draudimą naudingiausia būtų rinktis “Compensa” draudimo bendrovė.

Compensa“ ir „If“, „Gjensidige“ draudimo bendrovių asmens draudimo nuo nelaimingų atsitikimų finansinė ir sąlygų palyginamoji analizė

Asmens draudimas – žmogaus apdraudimas, dažniausiai nuo mirties ar nelaimingų atsitikimų. Dažnai šią draudimo formą žmonės pamiršta ir renkasi nesidrausti, tačiau tiems, kurie mėgsta aktyviai leisti laisvalaikį, profesionaliai sportuoja, dirba sunkų fizinį darbą ar susiduria su kita rizika, šis draudimas yra labai rekomenduotinas. Kas dieną žmogus susiduria su be galo daug veiksnių, kurie gali lemti jo fizinės ar emocinės būklės pablogėjimą ar net mirtį, tad skirtingos draudimo bendrovės siūlo draudimo planus, pritaikytus žmonėms pagal jų individualias rizikas arba tam tikrus asmens draudimo paketus, kad prireikus, būtų kompensuotos visos arba dalis gydymo išlaidų.

Skirtingose Lietuvos draudimo įmonėse tokio tipo draudimai siūlomi tam tikrais planais ar paketais, priklausomai nuo įmokų dydžio ir apdraudžiamų įvykių skaičiaus ar pobūdžio. Skačiuojant draudimo įmokas ir nustatant tam tikrus terminus ir taisykles visų pirma yra nustatoma rizika, su kuria susiduria draudimo bendrovės klientas. Pavyzdžiui, asmuo yra profesionalus sportininkas, tad nuolatos patiria traumų riziką. Taip pat turi būti įvertinami ir amžius, patiriama rizika darbe ir laisvalaikio leidimo būdas, kadangi kuo didesnė patiriama rizika – tuo didesnė draudimo įmoka.

„Gjensidige“ savo klientams siūlo tris draudimo planus, kuriuos nurodo savo interneto svetainėje: mini, midi ir maxi. 6 lentelėje pateikti bendrovės siūlomi planai su į juos įeinančiom apdraudžiamom rizikom ir maksimaliom sumom, kurias nurodytu atveju išmokėtų bendrovė. Iš pateiktų duomenų galima matyti, jog „Gjensidige“ savo klientams, kaip ir kitos draudimo bendrovės pasiūlymą taiko atsižvelgiant į individualias aplinkybes, tačiau siūlomų paketų maksimalios sumos nesiskiria, skiriasi tik rizikų, kurios yra draudžiamos sąrašas. Draudimas galioja visose pasaulio šalyse, visą parą. Draudimo įmokos priklauso nuo pasirinkto plano, o išmokos – nuo patirtos žalos sunkumo ir specifikacijų, nurodytų draudimo taisyklėse. Draudimo bendrovė sutartyje įpareigoja apie patirtą įvykį ir jo sukeltą žalą pranešti kuo anksčiau, ne vėliau kaip per trisdešimt kalendorinių dienų. Draudimo sutarties nutraukimas bendrovėje taip pat nėra sudėtingas. Tiek nutraukiant sutartį draudiko, tiek draudėjo iniciatyva, reikalinga apmokėti įmokos dalį už laikotarpį, kurį draudimo sutartis dar galioja. Tačiau, jei draudimo paslauga dar nebuvo pradėta teikti, nors už ją jau buvo sumokėta – draudėjui gražinama jo įmoka.

„If“ draudimo bendrovė klientams siūlo apsidrausti vienu iš dviejų siūlomų asmens draudimo tipų: IF žmogus ir IF super žmogus. Šie draudimai taip pat skiriasi draudžiamomis rizikomis ir įmokų dydžiais bei sąlygomis, kaip ir „Gjensidige“. 6 lentelėje galima matyti draudimo bendrovės tinklalapyje pateiktą šių dviejų planų palyginimą, netikus nė vienam, asmeniui siūloma susikurti individualų paketą su jam aktualiomis rizikomis. Šioje draudimo bendrovėje pasiūlymai taip pat paruošiami individualiai, o draudimo paketai skiriasi pagrindu ne sumomis, o draudžiamomis rizikomis, tačiau yra tokių rizikų, kurias reikia atskirai pasirinkti. „If“ įmonės klientams draudimas suteikiamas gana lengvai, pateikus visą reikalingą informaciją apie draudžiamą asmenį ir jo negalias ar ligas, jei tokių yra. Sutarties nutraukimas taip pat yra ganėtinai paprastas, tačiau apdraustasis yra įpareigotas sutarties pasibaigimo ar nutraukimo atveju apmokėti už laikotarpį, kurį apsauga galioja. Neapmokėjimo atveju bendrovė turi teisę veikti pagal LR įstatymus, reglamentuojančius netesybų procesą. Jei sutartis nutraukiama, kai įmoka jau buvo sumokėta, draudimo bendrovė yra įpareigota gražinti klientui tokią įmokos dalį, kuri padengtų nuo sutarties nutraukimo datos iki draudimo pabaigos trunkantį laikotarpį ir draudimą nutraukti. Draudimo išmoka bendrovėje mokama po nutikusios nelaimės, suma priklauso nuo žalos dydžio ir pobūdžio. Taip pat įmonė akcentuoja, jog padidėjus asmens rizikingumui apie tai būtina pranešti. Pavyzdžiui, jei klientas pradėjo sportuoti, ar pakeitė sporto šaką, susirgo psichine ar nepagydoma liga ir pan. Taip pat svarbu paminėti, kad draudimas galioja visame pasaulyje, visą parą.

„Compensa“ draudimo bendrovė siūlo draudimą tiek visai šeimai, tiek atskirai asmeniui, tačiau nuo „If“ ir „Gjensidige“ skiriasi tuo, jog siūlo tris draudimo planus: išplėstinį, pagrindinį ir minimalų, bet šie skiriasi tik sumomis, kurios yra išmokamos kažkokio nutikimo atveju, tačiau apmokamų rizikų sąrašas keičiantis draudimo paketui nesikeičia. Draudimo kompanija savo internetinėje svetainėje nurodo, jog visi trys siūlomi planai apima: kaulų, sąnarių, vidaus organų ir minkštųjų audinių traumas, mirtį dėl nelaimingo atsitikimo, neįgalumą ir ligonpinigius. Be šių rizikų, draudimo bendrovė siūlo pasirinkti papildomas paslaugas individualiai, nuo kurių taip pat priklausys įmokų ir išmokų dydis. Įdomu tai, jog ši draudimo bendrovė siūlo specialią draudimo programą „Neapykantai STOP“, pagal kurią vaikams, patiriantiems patyčias yra kompensuojama psichologo bei teisininkų pagalba. Taip pat „Compensa“ kompensuoja plastines operacijas, kurios atliekamos dėl patirtų sunkių sužalojimų ir yra būtinos. Draudimas taip pat galioja visame pasaulyje ir visą parą. Dėl išmokos reikia kreiptis ne vėliau kaip per trisdešimt kalendorinių dienų, o patyrus traumą ar kitą įvykį pirmiausia susisiekti su draudimo bendrove, kuri nukreips asmenį tinkama linkme ir padės išvengti papildomų mokesčių bei užtikrins, kad šis gautų visą jam reikalingą medicininę pagalbą. Draudimo sutarties nutraukimo atveju, kaip ir „If“ bei „Gjensidige“ bendrovėse, „Compensa“ draudimo įmonėje sutartį nutraukti galima dėl bet kokios priežasties, apie tai pranešus iš anksto. Draudėjui draudikas gražins nepanaudotą įmokos dydį už likusį draudimo laikotarpį, tačiau atskaičiuos sutarties sudarymo ir kitus mokesčius. Sutarties nutraukimai gali būti vykdomi ir kita veiksmų seka, priklausomai nuo individualios situacijos ir ją reglamentuojančių teisės aktų bei normų.

6 lentelė. Asmens draudimo sąlygų ir išmokėtinų sumų (eurais) palyginimas draudimo bendrovėse. Šaltiniai: Compensa (2023), If (2023), Gjensidige (2023).

Rizika	Gjensidige			IF		Compensa		
	Mini	Midi	Maxi	IF žmogus	IF super žmogus	Išplėstinis	Pagrindinis	Minimalus
Mirtis dėl nelaimingo atsitikimo	6 000	6 000	6 000	20 000	20 000	4 500	9 000	15 000
Mirtis dėl kritinės ligos	-	-	2 500	20 000	20 000	-	-	-
Neįgalumas	5 000	5 000	5 000	(20 000)	20 000	4 500	9 000	15 000
Darbingumo netekimas	-	5 000	5 000	(20 000)	20 000	4 500	9 000	15 000
Kaulų, sąnarių traumos	3 000	3 000	3 000	(5 000)	5 000	3 000	4 500	6 000
Vidaus organų traumos	-	3 000	3 000	(5 000)	5 000	3 000	4 500	5 000
Infekcinės ligos	-	200	200	-	300	300	400	400
Ligonpinigiai	-	-	200	100	100	-	-	-
Pagalba traumų atveju	-	-	100	30	30	-	-	-
Pagalba mirties ir neįgalumo atveju	-	-	1 000	-	10 000	-	-	-
Metinė įmoka	19.7	28.1	38.1	45	60	27.3	45.9	67.8

Visose analizuojamose draudimo bendrovėse draudėjas turi būti pilnametis fizinis asmuo arba juridinis asmuo, o apdraustasis gali būti jau nuo pirmos gimimo dienos. Draudžiamas asmuo turi būti Lietuvos pilietis arba turėti leidimą gyventi. Išmoka gaunama tik už tas ligas, traumas, mirtis, kurios nutiko po draudimo sutarties sudarymo. Nutraukiant draudimo sutartį privalu apie tai pranešti likus bent dviem savaitėm iki nutraukimo datos.

Analizuojamų draudimo bendrovių siūlomus draudimo paketus palyginsime sumodeliuotos situacijos analize. Lyginsime draudimo įmokas, kurias pagal skirtingus draudimo paketus siūlys moteriai, norinčiai apsidrausti dėl nelaimingų atsitikimų ir kitų ligų. Moteris – trisdešimt penkerių metų administracijos darbuotoja, profesionaliai nesportuojanti, mėgstanti kartą į savaitę nueiti į sportinių šokių treniruotes. Kadangi moteris darbingo amžiaus, nedirbanti fiziškai sunkaus ir sveikatai pavojaus keliančio darbo bei gyvena palyginus neaktyvų gyvenimo būdą (sportuoja neprofesionaliai, retai ir varžybose nedalyvauja), draudimo bendrovės už tokią riziką didesnių įmokų neskaičiuoja, priešingai negu būtų, jei būtų sportuojama profesionaliai. Įvertinus aukščiau aprašytą atvejį išrinkti analizuojamų bendrovių tinkamiausi pasiūlymai. „Gjensidige“ draudimo bendrovėje tinkamiausias pasiūlymas moters atveju – midi. Tokiu atveju draudimo mirties atveju suma – 6.000 Eur, neįgalumo – 5.000 Eur, trauma – 3.000 Eur, infekcinių ligų - 200 Eur, o draudimo įmoka – 28.10 Eur per metus. „IF“ optimaliausias pasiūlymas – IF žmogus, dėl tų pačių priežasčių, kaip ir „Gjensidige“ atveju, tačiau renkantis šį planą, nors įmokos ir yra didesnės, tačiau atitinkamai didesnės ir išmokos, kurios dėl savo dydžio yra ženkliai patrauklesnės: traumos – 5.000 Eur, mirties – 20.000 Eur, neįgalumo – 20.000 Eur, o metinė įmoka - 45 Eur. „Compensa“ atveju pasirinktas pagrindinis planas, kurio išmokos: mirties atveju - 9.000 Eur, neįgalumo – 9.000 Eur, traumų – 4.500 Eur, o metinė įmoka – 45,9 Eur. Taigi, patraukliausias pasiūlymas yra „IF“ siūlomas IF žmogus paketas, kuris siūlo už mažiausią įmoką užsitikrinti didžiausią draudimo sumą. Taip pat ši draudimo bendrovė patrauklesnė tuo, jog palyginus su kitomis, jos maksimaliai išmokamos išmokų sumos yra didesnės bei apima daugiau apmokamų rizikų, kas norinčio apsidrausti asmens atveju yra itin patrauklu.

Išvados

1. Išanalizavus sumodeliuotą situaciją bei „Compensa“, „IF“ bei „Gjensidige“ draudimo bendrovių privalomojo vairuotojų draudimo pasiūlymų sąlygas darant prielaidą, jog nebus užsisakoma papildomų paslaugų, priimtinausias vartotojui būtų „Gjensidige“ variantas. Tačiau, jei klientas visgi norėtų susimodeliuoti draudimo pasiūlymą individualiai pagal savo poreikius, tuomet „IF“ bei „Compensa“ siūlo įvairesnes galimybes. Taip pat pabrėžiamas modelio trūkumas, nes jis dalinai priklauso nuo individualių kliento duomenų, tokių kaip amžius, stažas, transporto eismo įvykių istorija, registracijos vieta, automobilio amžius.

2. Palyginamoji „Gjensidige“, „IF“ ir „Compensa“ būsto draudimo analizė atskleidė, kad visos bendrovės apdraudžia turtą nuo pagrindinių rizikų. Paketo kainos skirtumas atskleidė, kad norint apdrausti butą ar kotedžą geriausia yra rinktis „Gjensidige“ draudimo bendrovę, o norint apdrausti būsto draudimu namą reiktų rinktis „Compensa“ draudimo bendrovę, nes jos metinė įmoka mažiausia. Taip pat, pagrindinis skirtumas, kad „Compensa“ siūlo didžiausią išmokos dalį, o „IF“ ir „Gjensidige“ draudimo bendrovės tik pasirinktus aukščiausią planą.

3. Palyginus „Compensa“, „IF“ bei „Gjensidige“ asmens draudimo nuo nelaimingų atsitikimų pasiūlymų sąlygas nustatyta, jog kiekvienam asmeniui suteiktas pasiūlymas bus visiškai individualus, priklausantis nuo amžiaus, gyvenimo būdo, dirbamo darbo ir kitos veiklos. Tačiau sumodeliuoto atvejo analizė parodė, jog darbingo amžiaus žmogui

kasdienybėje nesusiduriančiam su didele rizika, palankiausias draudimo nuo nelaimingų atsitikimų sąlygas siūlo „If“ draudimo bendrovė, kadangi jų prašoma įmoka mažiausia, išmokamos sumos didžiausios ir apmokama daugiau rizikų. „Gjensidige“ buvo ne tokia patraukli bendrovė dėl palyginus nedidelių sumų, o „Compensa“ dėl mažesnio rizikų sąrašo.

Literatūra

1. Compensa (2023). Prieiga per internetą: <https://www.compensa.lt/> [žiūrėta: 2023-12-04]
2. Galinienė, B. ir Šopienė, I. (2003m.). Draudžiamo nekilnojamojo turto vertės nustatymo metodiniai aspektai. [Žiūrėta: 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367161374232/>
3. Gjensidige (2023). Prieiga per internetą: <https://www.gjensidige.lt/privatiems-kliektams> [žiūrėta: 2023-12-01]
4. Grublienė V, Ambraziūnaitė E, Venckevičė L. Paslaugų kokybės sąsajos su AB "Lietuvos draudimas" konkurencingumu (2014). [Žiūrėta: 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1521452601418/>
5. If (2023). Prieiga per internetą: <https://www.if.lt/privatiems> [žiūrėta: 2023-12-06]
6. Yas, N. (2021). Implications of Compulsory Car Accident Insurance Comparative Study. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(2), 2410-2420. [žiūrėta: 2023-12-01]
7. Kiyak D, Pranckevičiūtė L. Draudimo produktų kainų lyginamoji analizė Lietuvoje (2014). [Žiūrėta: 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1521473918351/>
8. Lezgovko, A. (2010). Draudimo ekonomikos pagrindai. *Asmens draudimas*. P. 96. [Žiūrėta 2023-12-05] . Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/download/51763660/FUNDAMENTALS_OF_INSURANCE_ECONOMICS20170212-28465-1lyk1jt.pdf
9. Sys, D., Lezgovko, A. (2022). [žiūrėta 2023-12-07]. Gyvybės draudimo bendrovių paslaugos ir jų raida Lietuvoje. Prieiga per internetą: <http://jmk.vvf.vgtu.lt/index.php/Verslas/2022/paper/viewFile/1191/374>
10. Štrimaitytė, K. (2011). Gyvūnų įtaka eismo saugumui. [Žiūrėta: 2023-12-05] Prieiga per internetą: <https://etalpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:2041065/datastreams/MAIN/content>

COMPARATIVE ANALYSIS OF CAR, HOME AND PERSONAL INSURANCE IN THREE LITHUANIAN INSURANCE COMPANIES

Compulsory driver insurance, home and personal insurance are common occurrences to protect yourself from unwanted worries in the event of an insured event. These listed types of insurance are the most popular among individuals, and they are usually required to purchase this type of property with a bank loan or lease. For these reasons, a comparative analysis and financial evaluation of the mandatory insurance, home and personal insurance conditions for drivers of the three Lithuanian insurance companies "Compensa", "If" and "Gjensidige" was carried out. In order to implement the purpose of the research, situations were modeled, calculations were made and scientific literature was analyzed. The conducted research showed that the most optimal option for mandatory driver insurance, housing and personal insurance was offered by "Gjensidige" insurance company, assuming that the consumer will not use additional services provided by insurance companies. Otherwise, the evaluation takes into account the individual needs of the user.

Keywords: insurance company, mandatory driver insurance, home insurance, personal insurance.

„LIETUVOS DRAUDIMO“, „ERGO“ IR „GJENSIDIGE“ TEIKIAMŲ PASLAUGŲ LYGINAMOJI ANALIZĖ

*Ieva Dambrauskaitė (stud.), Viktorija Vaitkutė (stud.), Teofilė Varanavičiūtė (stud.), vadovė
dr. Aušrinė Lakštutienė*

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Draudimo paslaugos, galinčios sumažinti nenumatytų išlaidų našta, pasaulyje yra plačiai paplitusios. Draudimo bendrovės, siekdamos didesnio pelno, vis gerina siūlomų paslaugų kokybę. Tad šiame straipsnyje nagrinėjamos trys Lietuvoje veikiančios draudimo kompanijos: „Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“, ir jų teikiamos būsto, KASKO bei kelionių draudimo paslaugos. Darbas siekia nustatyti, kuri bendrovė siūlo geriausias sąlygas vartotojui. Darbe naudojami mokslinės literatūros analizės ir lyginamosios duomenų analizės metodai. Taip pat darytos šių draudimo bendrovių lyginamosios analizės ir sugeneruotų galimų situacijų finansiniai vertinimai. Tyrimo rezultatai parodė, jog analizuotos draudimo bendrovės siūlo įvairias sąlygas pasirinktoms draudimų grupėms bei suteikia skirtingas išmokas nutikus draudiminiams įvykiams. Patraukliausias būsto draudimo sąlygas dėl didžiausių išmokų įsilaužimo atveju siūlo „Gjensidige“. Didžiausias KASKO draudimo išmokas Lietuvoje nakvynės ir kelionės pratęsimo paslaugoms siūlo „Lietuvos draudimas“, o kelionės pratęsimo paslaugoms užsienyje - „ERGO“ ir „Gjensidige“. Draudžiantis kelionės draudimu, didžiausias maksimalias išmokas nuostoliams padengti siūlo „Lietuvos draudimas“.

Raktiniai žodžiai: turto draudimas, transporto draudimas, kelionių draudimas.

Ivadas

Darbo aktualumas. Technologijų augimas šiomis dienomis yra spartesnis nei bet kada, dėl šios priežasties mus supanti aplinka nuolat keičiasi. Pastovumo nebūvimas gali sukelti nesaugumo ir neužtikrintumo jausmus, kas mažina individų pasitikėjimą savimi. Nei vienas neturi galimybių pilnai kontroliuoti savo aplinką, tačiau yra būdų, kaip apsaugoti nuo tam tikrų rizikų. Šią galimybę suteikia draudimo bendrovės, kurios už atitinkamą kainą siūlo padengti susitarime nurodytus nuostolius. Draudimo bendrovės sparčiai plečiasi ir vis ieško naujų būdų, kaip pagerinti savo teikiamų paslaugų kokybę ir taip didinti savo konkurencingumą (Kumari, 2023). Dėl šios priežasties šio tyrimo metu bus palygintos „Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ teikiamos paslaugos ir įvertinta, kuri siūlo geriausias sąlygas draudimo paslaugos naudotojui.

Darbo tikslas – atlikti „Lietuvos Draudimo“, „Ergo“, „Gjensidige“ draudimo bendrovių turto, transporto ir kelionių draudimo paslaugų analizę bei ištirti, kurios bendrovės siūlomos draudimo sąlygos būtų patraukliausias vartotojui.

Tyrimo problema – kuri iš trijų analizuojamų draudimo bendrovių gali pasiūlyti patraukliausias sąlygas renkantis turto, transporto arba kelionių draudimą?

Darbo uždaviniai:

1. Įvertinti draudimo bendrovių teikiamas paslaugas bei jų svarbą.
2. Palyginti „Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ turto, transporto ir kelionių draudimo sąlygas ir įvertinti, kuri draudimo bendrovė siūlo patraukliausias sąlygas vartotojui.
3. Atlikti „Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ draudimo bendrovių finansinį vertinimą.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamoji duomenų analizė.

Draudimo bendrovių teikiamos paslaugos ir jų svarba

Pirmiausia, inovacijų plėtra visame pasaulyje skatina ekonomikos augimą, dėl ko, atitinkamai, auga ir turto draudimo paklausa. Taip yra todėl, nes kiekvienas nori apsaugoti savo turimą turtą nuo įvairiausių rizikų. Nelaimingi atsitikimai, vagystės ar gamtinės stichijos kelia grėsmę daugiau ar mažiau kiekvienam. Nuo šių nelaimių apsaugoti padeda draudimo bendrovės ir jų siūloma turto draudimo paslauga – jų pagalba galima sumažinti rizikų padarinius arba bendrai jų išvengti (Mohamed Gamal Elden, 2023). Tačiau svarbu pabrėžti, kad draudimo bendrovės yra pelno siekiančios organizacijos. Dėl šios priežasties bendrovės visada atsižvelgia į rizikas ir galimus nuostolius. Pavyzdžiui, buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo padaryta išvada, kad po maždaug 20-25 metų draudimas nebedraus turto, esančio šalia pakrantės, nes jūros lygis smarkiai kyla, kas sukelia didesnę potvynių riziką (Storey, Owen, Zammit & Noy, 2023). Bet kokių atveju, šios paslaugos paklausa auga, todėl draudimo bendrovės, siekdamos optimaliau teikti paslaugas, pradeda integruoti dirbtinį intelektą, kurio pagalba greičiau ir tikslingiau įvertinamos rizikos bei su draudimoniais atvejais susiję sukčiavimai (Dabbugudi, 2022). Nepaisant to, dirbtinis intelektas palengvina atskaitų pateikimą bei jų vertinimą. Taigi, augant žmonių finansinei gerovei didėja jų turimas turtas, kurį norima apdrausti, dėl šios priežasties draudimo bendrovių teikiamos turto draudimo paslaugos yra kaip niekada svarbios.

Kita svarbi draudimo bendrovių teikiama paslauga yra transporto draudimas. Daugumai šalių eismo įvykių padaryta žala sudaro net 3 proc. jų biudžeto (Pasaulio sveikatos organizacija, 2023). Tad kiekvienas sausumos transporto priemonės vairuotojas, išskyrus traukinius, privalo apsidrausti transporto priemonių vairuotojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu (TPVCPD). Jis apsaugo nuo civilinės atsakomybės padarius eismo įvykį ir atlygina žalą

nukentėjusiajam, tačiau nepadengia žalos eisimo įvykį sukėlusiam asmeniui ir neapsaugo nuo kitų įvykių bei galimų papildomų išlaidų. Tam skirtas pasirenkamasis KASKO draudimas. Šio draudimo pavadinimas kilo iš dviejų žodžių junginio anglų kalboje - "casualities" ir "collition", kurie reiškia "nelaimingi atsitikimai" ir "susidūrimai". Šis ne gyvybės draudimas apdraudžia vairuotojus nuo įvairių galimų nutikimų vairuojant. Tad vairuotojai apsidrausdami gali jaustis ramiau dėl sumažintos rizikos, o draudimo sektorius užtikrindamas klientų saugumą išmokomis padengiant netikėtai įvykusius įvykius uždirba iš to pelną (Skobic, Kraljevic, Mandic, 2020). Kaip ir kitų draudimų, KASKO draudimo išmoka apskaičiuojama nuo prekių draudimo vertės ir tiesiogiai priklauso nuo apdraustų rizikų (Szyliowicz, S., Zamparini, L., Reniers, G., Rhoades, D., 2016). Tad kuo daugiau rizikų yra įtraukta į draudimo polisą, tuo jis yra brangesnis. Dažniausiai to pačio draudimo plano kaina yra standartinė visiems klientams, tačiau vis labiau populiarėja nauji įkainojimo metodai, kuriais įmonės siūlo skirtingas draudimų kainas atsižvelgiant į klientų vairavimo įpročius (Yannis, G., Vlahogianni, E., 2016).

Galiausiai, šiandieninis pasaulis yra neatsiejamas nuo kasdienių pokyčių, naujovių, įvairių sričių tobulėjimo bei naujų galimybių atsiradimo, kurie suteikia žmonėms didesnę prieinamumą prie įvairių produktų ir paslaugų, anksčiau laikytų nepasiekiamais ar neįperkama. Viena tokių sričių – kelionės bei vis lengviau ir pigiau įveikiami ilgi atstumai. Pastarąjį dešimtmetį yra pastebimas kelionių į užsienio šalis didėjimas, įvairių paslaugų globalizacija, studentų mainų programų bei užsienio praktikų augimas (Jaakkola, 2023). Kelionių industrijos iškilimo amžiuje daugelis susijusių verslo šakų taip pat auga, o draudimo industrija yra viena jų (Dai, 2023). Yra daugybė nekontroliuojamų ir nenumatytų aplinkybių, kurios gali turėti įtakos fizinei, emocinei ir psichinei keliautojų būklei. Dėl to keliautojui gali tekti didžiulė finansinė našta bei nepasitenkinimas pačia kelione. Kelionių draudimas ir buvo pristatytas, siekiant padėti keliautojams išvengti tokių nenumatytų pavojų kelionių metu (Varghese, Sandhya, Thomas, 2023). Taigi augant kelionių skaičiui, kasmet pastebimas atitinkamai vis didėjantis ir kelionių draudimo populiarumas. Daugumai žmonių kelionės draudimo įsigijimas yra tapęs tiek pat svarbus, kiek lėktuvo bilieto ar viešbučio užsisakymas. Šis draudimas visų pirma garantuoja sveikatos apsaugą, kuri leidžia žmonėms be nerimo keliauti į kitas šalis žinant, jog ištikus nelaimingam įvykiui, nenumatytai ligai ar prireikus medicininės pagalbos, ligoninės sąskaitos, gydymo, vaistų ir panašios išlaidos bus atlygintos ir nereikės jaudintis dėl didžiulės sumos kainuojančių tos šalies medicininių paslaugų finansavimo nuosavomis lėšomis. Taip pat kelionės draudimas gali apimti civilinės atsakomybės draudimą – kompensuoti netyčinę žalą, padarytą kitiems asmenims ar jų turtui kelionės metu, bagažo praradimo ar sugadinimo, kelionės atšaukimo ar atidėjimo nuostolių atlyginimą bei kitas kelionės metu galinčias pasitaikyti nenumatytas rizikas. Vis tik reikia nepamiršti, jog kelionių draudimas tuo pačiu yra ir verslas. Draudimo kompanijos, siekdamos savaip išsiskirti, išsilaikyti rinkoje bei pritraukti kuo daugiau klientų, kartu su kelionių draudimo paslauga pateikia daugybę įvairių sąlygų. Nuo jų priklauso vartotojo kartu su paslauga gaunamas apsaugos lygis, kuris skirtingais atvejais ne visada gali patenkinti visus kliento poreikius. Taip pat skiriasi skirtingų bendrovių kelionės draudimo paslaugos kainos bei mokėjimų sąlygos ir laikas, kaip greitai bendrovė gali suteikti pagalbą užsienyje jos prireikus. Skiriasi ir įmonių patikimumas, patirtis. Į visas šias sąlygas yra būtina atsižvelgti, norint gauti aukščiausios kokybės bei patikimą, visus vartotojo poreikius atitinkantį kelionės draudimą.

„Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ paslaugų lyginamoji analizė

Pirmiausia, turto lyginamajai analizei atlikti buvo pasirinktos trys pagrindinės sąlygos, į kurias atsižvelgiama renkantis turto draudimą – draudžiamos rizikos, draudžiamasis objektas ir siūlomi draudimo variantai (žr. 1 lentelę). Pirmiausia, renkantis turto draudimą vartotojui svarbu, nuo kokių rizikų jis gali apsidrausti. Visuose trijuose analizuojamose draudimo bendrovėse imant standartinį ar minimalų draudimo variantą galima apsidrausti nuo vandens, ugnies, gamtinių jėgų ar trečiųjų asmenų veiklos padarinių. Taip pat tiek „Lietuvos Draudimas“, tiek „Ergo“, tiek „Gjensidige“ draudimo bendrovės padengia patirtą žalą kitam judančiam objektui atsitrenkus į draudžiamo asmens transporto priemonę. „Lietuvos Draudimas“ išsiskiria tuo, jog siūlo draudimą nuo savaiminio medžio užvirtimo. Be to, svarbu atkreipti dėmesį, kad „Ergo“ nedraudžia nuo dužimų. Taip pat svarbu pabrėžti, kad „Gjensidige“ nors nedraudžia padarinių dėl elektros įtampų svyravimų, ši bendrovė siūlo draudimą nuo papildomų išlaidų. Tuo turima omenyje, kad draudimo bendrovė padengs papildomas išlaidas, kilusias tvarkant apdraustą vietą po įvykusių draudžiamųjų įvykių.

1 lentelė. Turto draudimo sąlygos skirtingose draudimo bendrovėse

Sąlyga	Lietuvos Draudimas	Ergo	Gjensidige
Rizikos, nuo kurių draudžiama	<ul style="list-style-type: none"> Vanduo Ugnis Gamtinės jėgos Trečiųjų asmenų veikla Transporto priemonės atsitrenkimas El. įtampos svyravimai Medžio užvirtimas Stiklo dūžis 	<ul style="list-style-type: none"> Vanduo Ugnis Gamtinės jėgos Trečiųjų asmenų tyčinės veiklos Transporto priemonės atsitrenkimas Elektros įtampų svyravimai 	<ul style="list-style-type: none"> Vanduo Ugnis Gamtinės jėgos Trečiųjų asmenų veikla Dužimas ir skilimas Transporto priemonės atsitrenkimas Papildomos išlaidos
Objektas, kurį galima apdrausti	<ul style="list-style-type: none"> Nekilnojamas turtas Kilnojamas turtas Civilinė atsakomybė Asmens civilinė atsakomybė 	<ul style="list-style-type: none"> Nekilnojamas turtas Kilnojamas turtas 	<ul style="list-style-type: none"> Nekilnojamas turtas Kilnojamas turtas Civilinė atsakomybė Pagalba namuose
Draudimo variantai	<ul style="list-style-type: none"> Minimalus 	<ul style="list-style-type: none"> „Turtas“ 	<ul style="list-style-type: none"> Mini

	<ul style="list-style-type: none"> • Standartinis • Maksimalus 	<ul style="list-style-type: none"> • „Saugus turtas“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Midi • Maxi
--	--	---	--

Kita sąlyga, pagal kurią buvo lyginamos draudimo bendrovės, yra apie objektus, kuriuos galima apdrausti. Iš pirmo žvilgsnio galima matyti, kad visos bendrovės draudžia tiek nekilnojamąjį, tiek kilnojamąjį turtą. Tai reiškia, kad galima apsidrausti turimus pastatus, butus ar kitas patalpas ir visą juose esantį turtą. Renkantis „Lietuvos Draudimą“ ar „Gjensidige“ papildomai apsidraudžiama nuo civilinės atsakomybės – pavyzdžiui, užtvindžius po apačia esantį butą draudimo bendrovė atlygins žalą tretiesiems asmenims. „Lietuvos Draudimas“ siūlo ir asmens civilinės atsakomybės draudimą, kuris padengia netyčinę žalą, dėl kurios nukenčia kiti asmenys ar jų turtas. Papildomą paslaugą „Pagalba namuose“ siūlo tik „Gjensidige“, kuri leidžia gauti staigią pagalbą namuose įvykus nelaimėms, susijusioms su turtu, pavyzdžiui, išdužus stiklui. Svarbu paminėti, kad kiekviena draudimo bendrovė siūlo kelis draudimo variantus, dėl šios priežasties svarbu prieš draudžiantis susipažinti su kiekvienu iš jų ir įvertinti, kuris pasiūlymas už atitinkamą kainą vartotojui yra tinkamiausias.

Toliau lyginamos „Lietuvos draudimo“, „ERGO“ ir „Gjensidige“ siūlomų KASKO draudimų sąlygos (žr. 2 lentelę). Visi draudimai mašiną nuo draustinių įvykių apsaugo visoje Europos teritorijoje, išskyrus „Lietuvos draudimą“, kuris transporto priemonių nedraudžia Rusijoje ir Baltarusijoje. Jei avarijos metu automobilis nebegali važiuoti sava eiga, draudimo bendrovės apsidraudusių klientų automobilius nugabena į autoservisą. „Lietuvos draudimas“ neriboja nei pinigų sumos, nei kilometrų skaičiaus atliekant tokią paslaugą Lietuvoje, o užsienyje draudimo teritorijoje tai daro iki 1500 eurų sumos. „ERGO“ tiek Lietuvoje, tiek užsienyje tai daro iki 1500 eurų, o „Gjensidige“ vos iki 250 eurų Lietuvoje ir iki 800 eurų užsienyje. Jei nevažiuojančios transporto priemonės negalima suremontuoti tą pačią dieną arba autoservisas yra uždarytas ir savininkams nėra galimybės grįžti namo, yra suteikiama nakvynė viešbutyje. „Lietuvos draudimas“ suteikia nakvynę iki 300 eurų, o užsienyje iki 150 eurų. „ERGO“ Lietuvoje nakvynės išmoką suteikia iki 60 eurų asmeniui, o visa išmoka - 300 eurų. Užsienyje nakvynės išmoka negali viršyti 120 eurų vienam asmeniui, o visa išmoka – 600 eurų. Kelionės pratęsimo paslauga suteikiama, kai transporto priemonės negalima sutaisyti tą pačią dieną ir nėra pasirinkta nakvynės viešbutyje paslauga. Tuomet keleiviai yra nugabenami į nuolatinę gyvenamąją vietą arba į buvusį kelionės tikslą. „Lietuvos draudimas“ kelionės pratęsimo išlaidas kompensuoja iki 300 eurų visoje draudžiamoje teritorijoje. „ERGO“ kelionės pratęsimo išmoka negali viršyti 100 eurų Lietuvoje ir 150 eurų užsienyje vienam asmeniui, o bendra išmoka gali būti iki 750 eurų. „Gjensidige“ Lietuvoje šios paslaugos išmokas suteikia iki 230 eurų, o užsienyje iki 120 eurų vienam asmeniui ir iki 600 eurų vienam įvykiui.

2 lentelė. Transporto draudimo sąlygos skirtingose draudimo bendrovėse

Sąlyga	Lietuvos draudimas	Ergo	Gjensidige
Draudimo teritorija	Europoje, išskyrus Rusiją ir Baltarusiją.	Visoje Europoje.	Visoje Europoje.
Transporto priemonės nugabenimas į autoservisą	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: išmokos dydis neribojamas. • Užsienyje: iki 1 500 eurų vienam įvykiui ir iki 2 įvykių per metus. 	Iki 1 500 Eur.	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: iki 250 Eur. • Užsienyje: iki 800 Eur.
Nakvynė viešbutyje	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: iki 300 Eur. • Užsienyje: iki 150 Eur per parą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: iki 60 Eur vienam asmeniui, iki 300 Eur vienam įvykiui. • Užsienyje: iki 120 Eur vienam asmeniui, iki 600 Eur vienam įvykiui. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: Iki 60 Eur parai, iki nei 300 Eur vienam įvykiui. • Užsienyje: Iki 120 Eur parai, iki 600 Eur vienam įvykiui.
Kelionės pratęsimas	<ul style="list-style-type: none"> • Iki 300 Eur. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: iki 100 Eur. • Užsienyje: iki 150 Eur vienam asmeniui, iki 750 Eur vienam įvykiui. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lietuvoje: Iki 230 Eur vienam įvykiui. • Užsienyje: Iki 120 Eur vienam asmeniui, iki 600 Eur vienam įvykiui.

Tam, kad būtų palyginta „Lietuvos draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ kelionių draudimo paslauga, buvo išanalizuotos draudimo bendrovių apdraudžiamos rizikos bei maksimalūs joms taikomų išmokų dydžiai, teritorijos, kuriose galioja draudimo paslauga bei bendrovių apdraudžiami kelionių tipai (žr. 3 lentelę). Svarbu paminėti, jog visų draudimo bendrovių draudimo gavimo paraiškose yra privaloma nurodyti keturis esminius dalykus: kelionės kryptį, kelionės trukmę, kelionės tipą bei keliautojo amžių ir jokie išskirtiniai kriterijai vartotojams nėra taikomi.

3 lentelė. Kelionių draudimo sąlygos skirtingose draudimo bendrovėse

Sąlyga	Lietuvos draudimas	Ergo	Gjensidige
Rizikos, nuo kurių draudžiama ir maksimalus išmokos dydis	<ul style="list-style-type: none"> • Medicininės išlaidos (iki 100 000 Eur) • Nelaimingi atsitikimai (iki 10 000 Eur) • Su bagažu susiję nuostoliai (iki 600 Eur) 	<ul style="list-style-type: none"> • Medicininės išlaidos (iki 100 000 Eur) • Nelaimingi atsitikimai (iki 20 000 Eur) • Su bagažu susiję nuostoliai (iki 750 Eur) 	<ul style="list-style-type: none"> • Medicininės išlaidos (iki 100 000 Eur) • Nelaimingi atsitikimai (iki 6000 Eur) • Su bagažu susiję nuostoliai (iki 1000 Eur) • Civilinė atsakomybė (iki 50 000 Eur)

	<ul style="list-style-type: none"> • Civilinė atsakomybė (iki 10 000 Eur) 	<ul style="list-style-type: none"> • Civilinė atsakomybė (iki 25 000 Eur) • Finansiniai nuostoliai 	<ul style="list-style-type: none"> • Finansiniai nuostoliai • Neįvykusios kelionės draudimas (iki 250 Eur)
Teritorijos, kuriose draudžiama	Visas pasaulis (išskyrus Rusija, Baltarusija)	Visas pasaulis (išskyrus Rusija, Baltarusija, Izraelis)	Visas pasaulis (išskyrus Rusija, Baltarusija, Ukraina)
Kelionių tipai	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmas, studijos, privati • Sportas • Verslas (ne fizinis darbas) • Žiemos sportas • Fizinis darbas • Ekstremalus sportas 	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmas, tarnybinė, privati • Fizinis darbas • Giluminis nardymas • Slidinėjimas laisvalaikiu 	<ul style="list-style-type: none"> • Turizmas, tarnybinė, privati • Lengvas fizinis darbas • Sunkus fizinis darbas • Ekstremalus sportas • Sportas • Profesionalus sportas • Laivų įgulų nariai, jūreiviai • Tolimųjų reisų vairuotojai

Pirmiausia, renkantis kelionės draudimą, klientui svarbu atkreipti dėmesį, nuo kokių rizikų bendrovė gali jį apdrausti. Tiek „Lietuvos draudimas“, tiek „Ergo“, tiek „Gjensidige“ renkantis patį paprasčiausią minimalų kelionės draudimo planą apdraudžia nuo medicininių išlaidų ir kaip maksimalų išmokos dydį joms padengti pateikia 100 000 Eur. Taip pat visos draudimo bendrovės papildomai kelionės draudimu gali apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, su bagažu susijusių nuostolių bei civilinės atsakomybės. Šių draudimų maksimalios išmokos kinta skirtingose draudimo bendrovėse, tačiau galima matyti, jog lyginant visas rizikas mažiausias išmokas siūlo „Lietuvos draudimas“, o didžiausias – „Gjensidige“. Ties šiomis rizikomis „Lietuvos draudimo“ kelionių draudimas ir apsiriboja, tačiau „Ergo“ dar papildomai teikia kelionės metu patirtų finansinių nuostolių draudimą, o „Gjensidige“ – finansinių nuostolių bei neįvykusios kelionės draudimą.

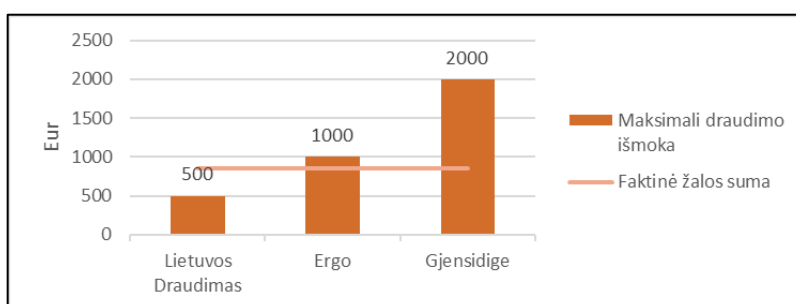
Dar viena sąlyga, aktuali kelionės draudimo pirkėjui – teritorijos, kuriose keliaujant draudimas galios. Visos trys draudimo bendrovės draudžia keliones į visą pasaulį, darydamos išimtis Rusijai ir Baltarusijai. „Ergo“ be šių dviejų šalių taip pat neteikia draudimo vykstant į Izraelį, o „Gjensidige“ nedraudžia kelionių ir į Ukrainą.

Galiausiai, prieš renkantis kelionės draudimą, vartotojas privalo jį pasirinkti atsižvelgdamas į savo kelionės tipą. Skirtingi kelionės tikslai verčia keliautoją susidurti su skirtingo lygio rizikomis, tad kelionės draudimas privalo būti joms pritaikytas. Visos lyginamos bendrovės siūlo dažiausiai pasitaikančių turizmo / studijų / tarnybinės / privačios kelionės tipą. Mažiausiai kelionės tipų apdraudžia „Ergo“, kuris taip pat siūlo fizinio darbo, giluminio nardymo bei laisvalaikio slidinėjimo kelionės draudimą. „Lietuvos draudimas“ siūlo sporto, verslo, žiemos sporto, fizinio darbo bei ekstremalaus sporto kelionių draudimą. „Gjensidige“ draudimo bendrovė pateikia daugiausiai kelionės tipų, kuriuos gali apdrausti: lengvas arba sunkus fizinis darbas, paprastas, profesionalus arba ekstremalus sportas, laivų įgulų nariai, jūreiviai bei tolimųjų reisų vairuotojai.

Palyginus bei išanalizavus visų draudimų bendrovių kelionės draudimo sąlygas, matoma, jog palankiausias vartotojui yra „Gjensidige“, dėl plačiausio pasirinkimo bei galimybės geriausiai prisitaikyti prie skirtingų klientų poreikių.

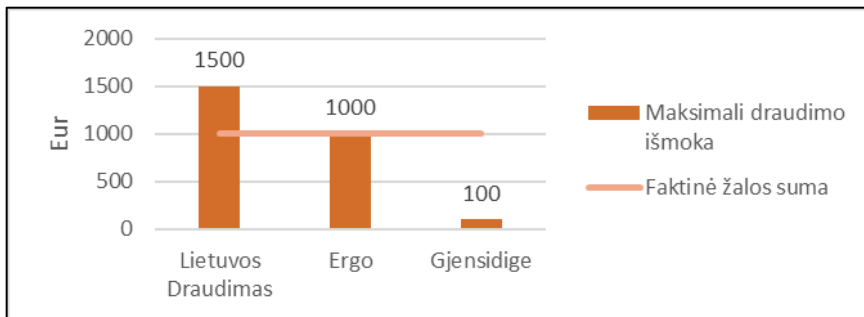
„Lietuvos Draudimo“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ paslaugų finansinis vertinimas

Turto draudimas priklauso nuo daugelio veiksnių: draudžiamų rizikų, turto vertės, draudimo sumos, išskaitos bei nuostolių dydžio bei kitų sąlygų. Siekiant atlikti turto draudimo finansinį vertinimą, buvo sumodeliuotos dvi skirtingos situacijos ir įvertinta, kuri draudimo bendrovė siūlo patrauklesnes sąlygas. Daroma prielaida, kad skirtingų atvejų metu vartotojas jau yra sudaręs sutartį su kažkuria draudimo bendrove. Pirmoji situacija – vartotojas turi turto draudimą ir kreipiasi į draudimo bendrovę dėl įsilaužimo, kurio metu buvo pavogtas 850 Eur vertės dviratis. Iš 1 paveikslėlio galima matyti, kad draudimo bendrovės „Gjensidige“ midi variantas siūlo didžiausią draudimo išmoką, tai reiškia, kad ši įmonė gali padengti net iki 2000 Eur žalą. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad draudimo išmoka priklauso nuo draudžiamo turto vertės, kuri šiame tyrime nėra analizuojama. Šiuo atveju, faktinė žalos suma yra 850 Eur, tai reiškia, kad bet koku atveju didžiausia išmoka, kurią gali gauti vartotojas, yra 850 Eur. „Ergo“ draudimo suma priklauso nuo susitarimo, todėl dėl tyrimo buvo teigta, kad šios draudimo bendrovės maksimali draudimo išmokos suma yra 1000 Eur, kuri pilnai padengia patirtą žalą. Priešingu atveju, „Lietuvos Draudimo“ standartinis variantas vagystės iš aptvertos teritorijos atveju siūlo iki 500 Eur draudimo išmoką, kuri, šiuo atveju, nepadengia vartotojui visos žalos. Dėl šios priežasties „Gjensidige“ siūlomoms sąlygoms yra patraukliausias vartotojui.

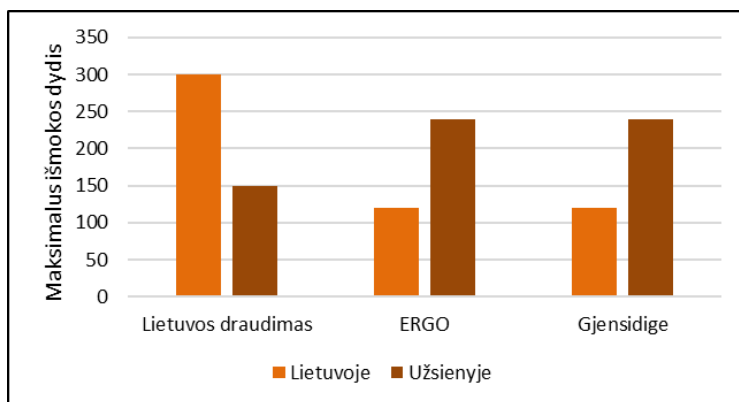
1 pav. I situacija – siūloma turto draudimo išmoka skirtingose draudimo bendrovėse

Antroji analizuota turto draudimo situacija – vartotojas patyrė žalą dėl prasiskverbusio vandens iš viršutinio buto, žala sudarė 1000 Eur. „Lietuvos Draudimo“ standartinis draudimo variantas siūlo vienkartinę iki 1500 Eur draudimo išmoką (žr. 2 pav.), kuri pilnai padengtų patirtus nuostolius. Priešingu atveju, „Gjensidige“ miidi variantas siūlo 10 proc. nuo draudimo sumos, tad šiuo atveju daroma prielaida, kad draudimo suma yra 1000 Eur. Taigi, šios draudimo bendrovės siūloma išmoka bus 100 Eur, tačiau ji nebus vienkartinė. Dėl šios priežasties visada svarbu įvertinti skirtingus variantus pagal varijuojančias aplinkybes. Atlikus finansinį vertinimą negalime padaryti tikslios išvados, kuri draudimo bendrovė galėtų pasiūlyti patrauklesnes sąlygas renkantis turto draudimą – viskas priklauso nuo individualios situacijos ir galimų rizikų.

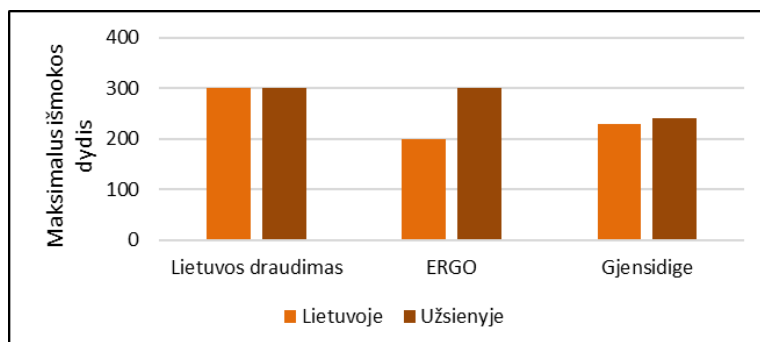
2 pav. II situacija – siūloma turto draudimo išmoka skirtingose draudimo bendrovėse

Toliau išanalizuota, kuri draudimo bendrovė siūlo optimaliausią KASKO transporto priemonės draudimo variantą. Tam sugeneruota situacija su dvejais variantais. Asmuo, kuris yra apsidraudęs KASKO draudimu, patyrė autoįvykį važiuojant automobiliu dviese. Automobilis nėra veikiantis ir jo negalima sutaisyti tą pačią dieną. Apdraustasis gali rinktis tarp nakvynės viešbutyje ir kelionės pratęsimo. Pirmu variantu jis renkasi nakvynę viešbutyje. 3 pav. galima matyti kokią maksimalią sumą už nakvynės išlaidas abiem žmonėms apdraustasis galėtų atgauti būdamas Lietuvoje ir užsienio šalyje, kuri įtraukiama į draudimo teritoriją. „Lietuvos draudimas“ tokiu atveju suteiktų didžiausią – 300 eurų kompensaciją, jei nakvynė būtų Lietuvoje. Jei nakvynės reiktų užsienio šalyje, asmeniui „ERGO“ ir „Gjensidige“ suteiktų tokio pačio dydžio išmokas. Tad, jei autoįvykis įvyktų Lietuvoje ir būtų pasirenkama nakvynės viešbutyje paslauga, asmeniui labiausiai apsimokėtų KASKO draudimu būti apsidraudus „Lietuvos draudime“. Jei autoįvykis įvyktų ir reiktų nakvoti užsienio šalyje, asmeniui labiausiai apsimokėtų būti apsidraudus „ERGO“ arba „Gjensidige“ draudimo kompanijose.

3 pav. I situacija – Draudimo bendrovių siūloma maksimali nakvynės suteikimo išmoka

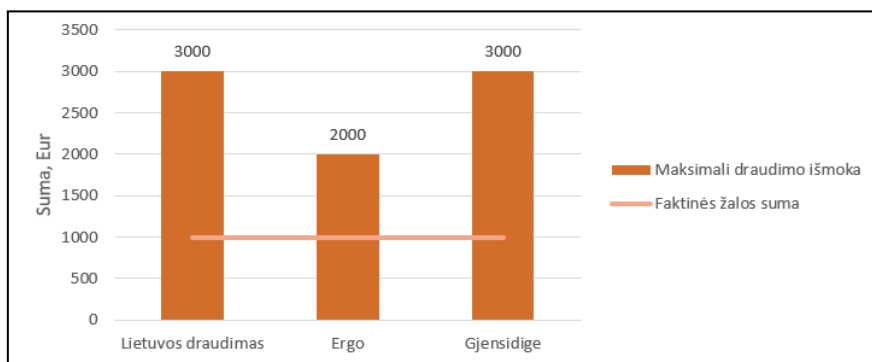
Antru variantu nukentėjęs asmuo renkasi kelionės pratęsimo paslaugą. Lietuvoje už tokią paslaugą jis galėtų atgauti didžiausią kompensaciją iš „Lietuvos draudimo“ (žr. 4 pav.). Nusprendus pratęsti kelionę užsienyje, didžiausią kompensaciją suteiktų „Lietuvos draudimas“ ir „ERGO“. Taigi, šiuo atveju, nepaisant ar kelionę pratęsti reiktų Lietuvoje ar užsienio šalyje, asmeniui labiausiai apsimokėtų KASKO draudimu būti apsidraudus „Lietuvos draudime“.

4 pav. II situacija – Draudimo bendrovių siūloma maksimali kelionės pratęsimo išmoka

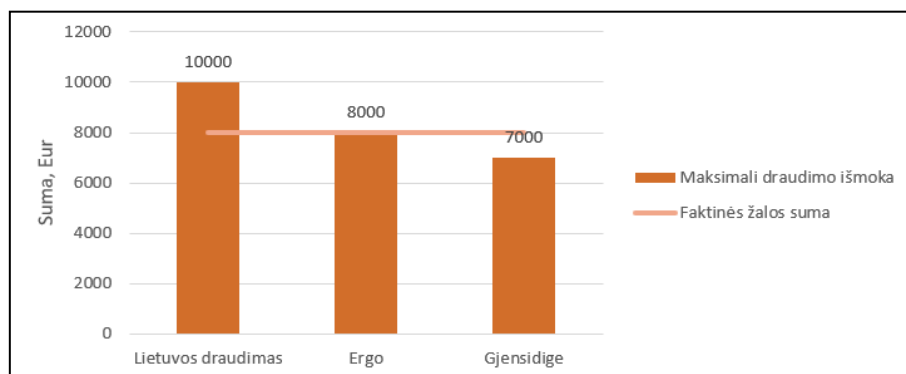
Išanalizavus abi situacijas galima daryti išvadą, jog patyrus autoįvykį ir naudojantis nakvynės ar kelionės pratęsimo paslaugomis, iš pasirinktų draudimo bendrovių didžiausias išmokas Lietuvoje siūlo „Lietuvos draudimas“, o užsienyje didesnes nakvynės išmokas gautų apsidraudę „ERGO“ ir „Gjensidige“ klientai.

Galiausiai, buvo atliktas kelionės draudimo finansinis vertinimas, kad būtų nustatyta, kurią draudimo bendrovę klientui yra palankiausia rinktis prieš vykstant į užsienį. Svarbu pabrėžti, jog abejose sukurtose situacijose daroma prielaida, kad klientai jau yra sudarę sutartis su draudimo bendrovėmis. Kelionės tipas, trukmė, kryptis bei keliautojo amžius nebuvo įtraukti kuriant situacijas, kadangi tai labiau įtakoja draudimo įmokos, o ne išmokos dydį. Faktinės išlaidos buvo sumodeliuotos įtraukiant visas numanomas vartotojo išlaidas, tokias kaip ligoninės, reabilitacijos paslaugas, vaistų įsigijimą bei kitus su patirta žala susijusius nuostolius. Pirmoje situacijoje vartotojas, turėdamas medicininių išlaidų kelionės draudimą, kelionės užsienyje metu patyrė didžiojo kojos piršto lūžį, kurio faktinės medicininės išlaidos siekia 1000 Eur. 5 paveikslėlyje galima matyti, jog „Ergo“ draudimo bendrovė siūlo mažiausią maksimalią išmoką už patirtus nuostolius, ši išmoka siekia 2000 Eur. Tuo tarpu „Lietuvos draudimas“ bei „Gjensidige“ klientui patyrus tokią pačią žalą galėtų pasiūlyti daugiausia 3000 Eur siekiančias draudimo išmokas žalai atlyginti. Nors draudimo bendrovių maksimalių išmokų dydis ir skiriasi, jos visos pilnai padengtų vartotojo faktines išlaidas. Tokiu atveju galima teigti, jog visos jos yra vienodai palankios ir atitinka vartotojo poreikius.

5 pav. I situacija - siūloma kelionės draudimo suma skirtingose draudimo bendrovėse

Antroje situacijoje klientas, turėdamas medicininių išlaidų kelionės draudimą, kelionės užsienyje metu susilaužė blauzdikaulį. Šios traumos faktinės išlaidos yra 8000 Eur. Iš 6 paveikslėlio galima matyti, kad tokioje situacijoje „Gjensidige“ draudimas galėtų išmokėti iki 7000 Eur siekiančią sumą, kuri nepadengtų kliento patirtų finansinių nuostolių. „Ergo“ draudimo išmoka būtų 8000 Eur ir pilnai kompensuotų vartotojo žalą.

6 pav. II situacija - siūloma kelionės draudimo suma skirtingose draudimo bendrovėse

Taip pat būtų ir su „Lietuvos draudimu“, kurio draudimo išmoka yra 10 000 Eur. Išanalizavus abi situacijas galima teigti, jog draudimo išmoka patyrus tam tikrų nuostolių kinta atitinkamai su situacija, o dėl didelės jų įvairovės yra sunku atrinkti vieną klientui palankiausią draudimo bendrovę. Vis tik, kuo žala yra rimtesnė, tuo ir nuostolių dydis auga, o didžiausiomis draudimo išmokomis pasižymėjo „Lietuvos draudimas“, tad galima daryti prielaidą, jog siekdamas apsidrausti nuo visų įmanomų rizikų vartotojas rinksis būtent šį draudimą.

Išvados

1. Atlikus literatūros šaltinių analizę buvo įvertinta draudimo bendrovių paslaugų svarba. Pirmiausia, turto draudimo paklausa nuolat auga dėl didėjančios individų finansinės gerovės, kuri lemia ir nuosavybės augimą. Norėdamos tobulinti savo teikiamas paslaugas draudimo bendrovės naudoja dirbtinį intelektą, kurių pagalbą efektyviau identifikuojamos rizikos ir užtikrinamas greitas bei tikslingas paslaugų teikimas. Technologijas naudoja ir transporto draudimo sektorius, nustatant individualų išmokos dydį, nors tai dar nėra įprasta praktika. Tačiau pats transporto draudimas išlieka itin dažna paslauga, padedančia vairuotojams jaustis saugiau dėl galimų netikėtų įvykių. Galiausiai, kelionių draudimas tampa vis populiarsnis dėl pasaulyje vis aktyvėjančios globalizacijos ir augančio kelionių skaičiaus –

keliautojai, norėdami apsaugoti nuo galimų rizikų ir nusimesti nuo savęs papildomą našą ištikus nelaimei, renkasi būtent šį draudimą. Draudimo bendrovės, siekdamos pritraukti kuo daugiau vartotojų, siūlo vis platesnį apdraudžiamų rizikų pasirinkimą ir konkuruoja tarpusavyje siekdamos patenkinti kuo daugiau klientų poreikių.

2. Lyginamosios analizės metu gauti rezultatai parodo, kad vienos draudimo bendrovės, kuri siūlytų patraukliausias sąlygas turto draudimui, nėra. Dėl šios priežasties svarbu įvertinti, nuo kokių rizikų norima apsidrausti ir koks draudimo variantas patenkina kiekvieno individualius lūkesčius. KASKO draudimo paslaugą visos analizuojamos draudimo bendrovės siūlo, tačiau jų sąlygos ir išmokos, atsitikus draudiminiam įvykiui, itin skiriasi. Galiausiai, išanalizuotos draudimo kompanijų siūlomos kelionių sąlygos parodė, kad vartotojui palankiausia bendrovė yra „Gjensidige“, kadangi pastaroji plačiu apdraudžiamų rizikų pasirinkimu geba geriausiai patenkinti klientų poreikius.

3. Finansinio vertinimo metu gauti rezultatai, kurių pagalba nustatyta, kad renkantis turto draudimo bendrovę „Gjensidige“ pasiūlymas įsilaužimo atveju būtų patraukliausias vartotojui dėl didesnės išmokos, lyginant su kitomis draudimo bendrovėmis. Turto draudimo išmokų dydžiai dėl vandens žalos skyrėsi, todėl renkantis draudimo bendrovę visada svarbu įvertinti rizikas, su kuriomis yra didžiausia tikimybė susidurti. Analizuojant geriausias KASKO draudimo sąlygas pagal sugeneruotas situacijas paaiškėjo, jog įvykus autoįvykiui, didžiausias nakvynės išmokas Lietuvoje siūlo „Lietuvos draudimas“, o užsienyje – „ERGO“ ir „Gjensidige“. Klientai, kurie renkasi kelionės pratęsimo paslaugas, didžiausias išmokas gali atgauti „Lietuvos draudime“. Galiausiai buvo nustatyta, jog patyrus nedidelę žalą, visos analizuotos draudimo bendrovės siūlo vienodai palankias sąlygas, kadangi gali pilnai kompensuoti nedidelius kelionės užsienyje metu patirtus vartotojų nuostolius. Žalos mastui augant ir nuostoliams didėjant, vartotojui palankiausia būtų rinktis „Lietuvos draudimą“, kuris siūlo aukščiausias maksimalias draudimo išmokas.

Literatūra

1. Dabbugudi, Muralikrishna. (2022). Artificial Intelligence on Property and Casualty Insurance. *European Journal of Electrical Engineering and Computer Science*, 6, 26-30. DOI:10.24018/ejece.2022.6.6.473.
2. Dai, Y. (2023). The Factor Drive People Buy Travel Insurance. https://doi.org/10.2991/978-94-6463-198-2_25
3. Depre, E., Genserik, L., Zamparini, L. (2016). *Multimodal transport security*. (n.d.). Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=WlPeCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA64&dq=casco+insurance+casualties+and+collision&ots=xKg9zlHA-7&sig=2h8-XZ3uAUeBNDLEqJ2Ko8ZU3Sg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
4. Jaakkola, H. (2023). How to manage cultural differences? Prieiga per internetą: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/153186/2022_Duzi_Jaakkola_final-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Kumari, Lavanya. (2023). Benefit Amount Settlement Ratio: A better indicator for Measuring the Productivity of Insurance Companies. *Journal of Research in Business and Management*, 3(4), 20-24. ISSN: 2347-3002
6. Mohamed Gamal Elden, Sara. (2023). Measuring the Impact of Financial Risks on The Financial Performance of Property and Casualty Insurance Companies in the Egyptian Insurance Market Using A Panel Data Regression Analysis. *Journal of Global Scientific Research*, 8, 2523-9376. DOI:10.5281/jgsr.2023.10015286.
7. Pasaulio sveikatos organizacija (2023). Prieiga per internetą: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries>.
8. Skobic, D., Kraljevic, G., Mandic, M. (2020). *Machine learning algorithms in the profitability analysis of casco insurance*. Prieiga per internetą: https://www.daaam.info/Downloads/Pdfs/proceedings/proceedings_2020/working_papers/dpn76039_b_1_Skobic.pdf.
9. Storey, B., Owen, S., Zammit, C. & Noy, I. (2023). Insurance retreat in residential properties from future sea level rise. DOI:10.21203/rs.3.rs-3291117/v1.
10. Tselentis, D. I., Yannis, G., & Vlahogianni, E. I. (2016). Innovative Insurance Schemes: Pay as/how You Drive. *Transportation Research Procedia*, 14, 362–371. <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2016.05.088>
11. Varghese, B., Sandhya, H., & Thomas., T. (2023). COVID-19 Pandemic, Risk-Reduction Strategies and Crisis Management in the Travel Insurance Sector. In: *Tourism in Crisis*. Prieiga per internetą: ISBN 979-8-88697-643-4

ANALYSIS OF THE SERVICES PROVIDED BY "LIETUVOS DRAUDIMAS", "ERGO" AND "GJENSIDIGE"

Insurance services that can reduce the burden of unexpected costs are widespread worldwide. Insurance companies are increasingly improving the quality of the services they offer to nekmaximise profits. This article therefore focuses on three insurance companies operating in Lithuania – “Lietuvos Draudimas”, “Ergo” and “Gjensidige” - and their home, CASCO and travel insurance services. The aim of the paper is to determine which company offers the best conditions for the consumer. The work uses the methods of scientific literature analysis and comparative data analysis. Comparative analyses of these insurance companies and financial evaluations of the possible situations generated are also carried out. The results of the study show that the analysed insurance companies offer different conditions for the selected groups of coverages and provide different benefits in case of insured events. “Gjensidige” offers the best home insurance terms due to the highest benefits in case of burglary. “Lietuvos draudimas” offers the highest CASCO insurance benefits in Lithuania for accommodation and travel extension services, while “ERGO” and “Gjensidige” offer the highest benefits for travel extension services abroad. For travel insurance, “Lietuvos draudimas” offers the highest maximum payment to cover losses.

SKAITMENINIO EURO ĮVEDIMO GALIMYBĖS, PROBLEMOS IR NAUDA

Dovilė Macijauskienė (stud.), Jurgita Vaitkienė (stud.), vadovė Danutė Binkienė

Kauno kolegija

Anotacija

Skaitmenizacija tampa vis labiau integruota į šiuolaikinės visuomenės kasdienybę, transformuodama ne tik socialinius santykius, bet ir finansų sektorių. Pastaraisiais metais euro zonoje pastebima tendencija pereiti prie elektroninių mokėjimo būdų, o grynaisiais pinigais atsiskaitoma vis mažiau. Elektroninių mokėjimų skaičius ypatingai išaugo COVID-19 pandemijos laikotarpiu. Siekdamas išlaikyti euro zonos valiutos patrauklumą ir atitikti besikeičiančius vartotojų poreikius, 2020 m. Europos centrinis bankas ėmė tirti galimybę grynuosius pinigus papildyti centrinio banko skaitmenine valiuta. 2020 m. lapkričio mėn. Euro grupė surengė strateginę diskusiją apie galimo būsimo skaitmeninio euro įvedimo naudą ir iššūkius šioje srityje. 2021 m. liepos mėn. Valdančioji Taryba nusprendė pradėti skaitmeninio euro projekto tiriamąjį etapą. Europos centrinis bankas (ECB) pabrėžia: „kad sprendimas pradėti parengiamąjį etapą dar nereiškia, kad skaitmeninis euras bus išleistas“. Straipsnyje nagrinėjama skaitmeninio euro samprata, kuo jis skirsis nuo tų pinigų, kuriuos gyventojai bei ūkio subjektai turi savo banko sąskaitose ir jais disponuoja atsiskaitydami fiziškai ar elektroninėje erdvėje. Taip pat apžvelgiami skaitmeninio euro kūrimo etapai, vertinamos šios valiutos įvedimo galimybės, aptariamos išskylančios problemos, atskleidžiama nauda, kurią patirs tiek piliečiai, tiek prekybininkai, tiek finansinės įstaigos bei Europos Sąjunga, kuri ir ėmėsi iniciatyvos pradėti diskusiją apie skaitmeninės valiutos poreikį.

Raktiniai žodžiai: skaitmenis euras, Europos centrinis bankas, valiuta.

Įvadas

Temos aktualumas. Šiuo metu euro zonoje cirkuliuoja dvi oficialios pinigų formos – gryniesi ir elektroniniai pinigai bankų sąskaitose. Skaitmeninių technologijų naudojimas kasdieniame gyvenime vis didėja, o tai skatina poreikį atsirasti skaitmeninei mokėjimo priemonei, kuri galėtų būti integruojama kartu su kitomis mokėjimų sistemomis ir padėtų supaprastinti mokėjimų procesus. Skaitmeninis euras vartotojams suteiktų galimybę plačiau naudotis saugesnėmis moderniomis finansinėmis paslaugomis, o Centrinis bankas įgytų daugiau kontrolės mokėjimų sistemoje, kas reikšmingai prisidėtų prie finansinio stabilumo stiprinimo. Skaitmeninio euro įvedimas gali suteikti nemažai privalumų, tačiau kelia ir tam tikrų iššūkių, susijusių su privatumo apsauga, kibernetiniu saugumu, naujų teisės aktų bei aiškios reglamentavimo tvarkos kūrimu. Visuomenės informavimas ir švietimas yra esminiai komponentai, užtikrinantys sklandų skaitmeninio euro diegimą ir integraciją į kasdienę aplinką.

Tyrimo problema: Kiek iš tiesų tikslinga įvesti skaitmeninį eurą, kai elektroniniai mokėjimai eurais yra vykdomi pastaruosius dvidešimt metų?

Tyrimo objektas – skaitmeninio euro įvedimo procesas.

Straipsnio tikslas – atskleisti skaitmeninio euro įvedimo galimybes, problemas ir naudą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Apibrėžti skaitmeninio euro sampratą;
2. Išanalizuoti skaitmeninio euro įvedimo procesą bei galimybes;
3. Įvertinti skaitmeninio euro naudą.

Tyrimo metodai: Europos centrinio banko, Lietuvos banko informacijos ir kitų šaltinių analizė.

Skaitmeninio euro parengiamieji etapai

Skaitmeninis euras – tai centrinio banko pinigai, skirti mažmeniniams mokėjimams atlikti, kurie būtų prieinami vartotojams ir verslui skaitmenine forma (Europos centrinis bankas, 2023).

2021 m. liepos 14 d. Valdančioji taryba nusprendė pradėti skaitmeninio euro projekto pirmąjį – tiriamąjį etapą. Tiriamasis etapas tęsėsi 24 mėnesius, jo metu buvo siekiama išspręsti pagrindinius klausimus, susijusius su skaitmeninio euro modeliu ir platinimu.

Europos Centrinio Banko (ECB) valdančioji taryba 2023 m. spalio 18 dieną nusprendė pereiti prie skaitmeninio euro projekto tolesnio parengiamojo etapo. Valdančioji taryba per pasirengiamąjį etapą planuoja, kad bus padėti pagrindai galimam skaitmeniniam eurui, bus baigtas rengti taisyklių sąvadas ir atrinkti galimi paslaugų teikėjai, kurie galėtų sukurti platformą ir infrastruktūrą. Šis etapas pasidėjo 2023 m. lapkričio 1 d. Planuojama, kad pasirengimo etapas truks dvejus metus. Taip pat bus atliekami eksperimentai ir bandymai, kad skaitmeninis euras atitiktų Eurosistemos reikalavimus ir naudotojų poreikius. Vieni tokių reikalavimų – tai patirties, privatumo, finansinės įtraukties ir poveikio aplinkai požūris. Šiuo etapu ECB ir toliau bendradarbiaus su visuomene, taip ir su subjektais, kurie yra suinteresuoti skaitmeninio euro įvedimu. Po šių dvejų metų, parengiamojo etapo fazės, 2025 metais Valdančioji taryba spręs ar pereiti prie kito etapo – euro išleidimo ir įdiegimo sąlygų sudarymo. ECB pirmininkė Christine Lagarde akcentuoja, kad skaitmeninio euro įvedimas stiprina tarptautinį pripažinimą valiutų rinkose bei didina finansinį stabilumą.

Europos centrinio bankas (2023) skaitmeninį eurą apibrėžia kaip visiems euro zonoje prieinamą elektroninę mokėjimo priemonę. Skaitmeninis euras būtų Europos centrinio banko išleisti pinigai ir skirtųsi nuo privačiojo sektoriaus pinigų. Skaitmeninis euras turi atitikti europiečių poreikius ir kartu padėti užkirsti kelią neteisėtai veiklai ir išvengti bet

kokio nepageidaujamo poveikio skaitmeninės ekonomikos plėtrai ir pinigų politikai. Pažymėtina, kad skaitmeninis euras grynuosius pinigus papildytų, o ne juos pakeistų.

Europos centrinis bankas Eurosistemos viešų konsultacijų dėl skaitmeninio euro ataskaitoje (2021) pateikia visuomenės lūkesčius skaitmeniniam eurui: tiek konsultacijose dalyvavusių piliečių, tiek specialistų (ypač prekybos sektoriaus subjektų ir kitų bendrovių atstovų, tarp kurių nemažai savarankiškai dirbančių specialistų) nuomone, vienas svarbiausių aspektų – aukštas privatumo saugos lygis, atitinkantis duomenų apsaugos reglamentą (GDPR). Taip pat konsultacijose dalyvavę piliečiai ir specialistai dažnai mini saugumą, patogumą, mažesnes išlaidas, naudojimosi galimybę neprisijungus prie interneto.

Skaitmeninio euro galimybės

Mokėjimo būdams sparčiai kintant, vartotojai vis dažniau renkasi mokėti elektroniniu būdu, o ne grynaisiais pinigais. Tikimasi, kad skaitmeninis euras būtų skaitmeninės formos gryniesi pinigai. Juos būtų galima naudoti visoje euro zonoje skaitmeniniams mokėjimams atlikti. Skaitmeninio euro pagrindinės paslaugos būtų nemokamos ir būtų plačiai prieinamos, nes galima naudotis tiek internetu, tiek neprisijungus prie jo. Skaitmenizacija vyksta įvairiose gyvenimo srityse, tad ir pinigai neturėtų būti išimtis.

Šiuo metu gyventojai neturi prieigos prie skaitmeninės formos viešųjų pinigų. Tad vis didėjant visuomenės skaitmenizacijai, skaitmeninis euras būtų dar vienas bendrosios valiutos raidos žingsnis. Kaip ir pastebima iš 1 paveikslėlio, viena iš galimybių yra prieiga prie centrinio banko pinigų.

1 pav. Skaitmeninio euro galimybės (Europos centrinis bankas, 2023)

ECB skelbia, kad skaitmeninis euras atitiks aukščiausius duomenų apsaugos standartus ir Eurosistema negalės matyti naudotojų asmens duomenų. Atliekant mokėjimus neprisijungus prie interneto skaitmeninis euras užtikrins tokį patį privatumą kaip ir atsiskaitant grynaisiais pinigais.

Numatoma, kad skaitmeninis euras būtų visoje euro zonoje veikiantis europinis ir Europos valdomas mokėjimo sprendimas, kuris galėtų skatinti konkurenciją, inovacijas, taip pat turėtų savo infrastruktūrą. Taigi, būtų sukurta platforma, per kurią prižiūrimi Europos tarpininkai galėtų teikti visą Europą apimančias paslaugas savo klientams. Būtent dėl to didėtų efektyvumas, mažėtų sąnaudos ir dar labiau būtų skatinamos naujovės. ECB vykdomosios valdybos narys ir skaitmeninio euro aukšto lygio darbo grupės pirmininkas Fabio Panetta teigia, kad žmonės vis dažniau atsiskaito skaitmeniniu būdu, tad būtent dėl to reikia pasirengti šalia grynųjų pinigų išleisti ir skaitmeninį eurą. Jo nuomone, skaitmeninis euras padidintų Europos mokėjimų veiksmingumą ir prisidėtų prie Europos strateginio savarankiškumo (Lietuvos bankas, 2023).

Skaitmeninis euras garantuoja, kad jo vertė visada bus tokia pati kaip ir popierinės valiutos, jei skaitmeninis vienas euras, tai jis ir atitiks vieno euro monetą.

Apie skaitmeninio euro dizaino galimybes plačiai nepasisakoma, tačiau koks variantas bebūtų, jis turėtų atitikti ataskaitoje išdėstytus principus ir reikalavimus, be to ir atitikti teisės aktų nuostatas. Pagal skaitmeninio euro požymius nustatyta, kad norimas charakteristikas atitiktų du tipai: internetinis ir neinternetinis. Šie tipai būtų suderinami tarpusavyje ir galėtų būti siūlomi kartu. Tuomet abu atitiktų pagrindinius principus ir nustatytus bendruosius reikalavimus.

Vartotojai šia valiuta galėtų naudotis per savo mokėjimo paslaugų teikėjo nuosavybinę programėlę elektroninę sąsają arba per Eurosistemos teikiamą skaitmeninio euro programėlę. Asmenys, neturintys prieigos prie banko sąskaitos ar skaitmeninių įrenginių, taip pat galėtų atsiskaityti skaitmeniniais eurais, naudodamiesi viešosios įstaigos išduota kortele. Skaitmeninius eurus naudotojai galėtų keisti bankomatuose ir grynuosius ir atvirkščiai.

ECB Vykdomosios valdybos nario Fabio Panetta įžanginiame pranešime (Europos centrinis bankas, 2023) pažymi, kad siekiant paskatinti aktyvų skaitmeninio euro platinimą ir užtikrinti, kad jis būtų plačiai prieinamas, turėtų būti taikomos ekonominės paskatos. Jau pasiūlyti keturi pagrindiniai skaitmeninio euro kompensavimo modelio principai. Pirmasis principas – skaitmeninis euras, kaip viešoji gėrybė, turėtų tarnauti visuomenei. Manome, kad vartotojai turėtų turėti galimybę nemokamai juo naudotis pagrindiniais kasdieniais tikslais. Antra, tarpininkams turėtų būti atlyginama už

jų teikiamas paslaugas, kaip ir už kitus skaitmeninius mokėjimus. Trečia, teisinės apsaugos priemonės turėtų užkirsti kelią tam, kad tarpininkai iš prekybininkų neimtų per didelį mokesčių, jei jie būtų įpareigoti priimti skaitmeninius eurus kaip teisėtą mokėjimo priemonę. Galima teigti, kad skaitmeninis euras leistų nustatyti konkurencingesnius mokesčius, šis principas užtikrintų, kad prekybininkams taikomi mokesčiai negalėtų viršyti šiuo metu taikomų panašių mokėjimo priemonių dydžių.

Skaitmeninio euro nauda

Kaip teigia Europos centrinis bankas (2023), žmonės turėtų naudoti skaitmeninį eurą, nes: „Skaitmeniniu euru būtų galima atsiskaityti už bet kurias prekes ar paslaugas, bet kuriuo metu ir bet kurioje euro zonos šalyje. Tai būtų visuotinai pripažįstama skaitmeninė mokėjimo priemonė, kuria vartotojai galėtų naudotis nemokamai, atsiskaitydami už pirkinius parduotuvėse, internetu arba tarpusavyje. Žmonės turėtų galimybę atsiskaityti skaitmeniniu būdu, tačiau vis tiek naudoti viešąją mokėjimo priemonę. Juo būtų galima naudotis ir internetu, ir neprisijungus prie interneto.

Skaitmeninis euras pasižymėtų gryniesiems pinigams būdingais ypatumais. Jis užtikrintų aukščiausio lygio skaitmeninių mokėjimų privatumą: Eurosystema prieigos prie vartotojų asmens duomenų neturėtų ir tokių duomenų nekaupti. Mokėjimų skaitmeniniu euru neprisijungus prie interneto privatumas būtų dar didesnis, nes apie tokius mokėjimus žinotų tik mokėtojas ir gavėjas.

Skaitmeninis euras būtų saugus, jį būtų paprasta naudoti ir jį įvedus būtų skatinama skaitmeninė finansinė įtrauktis užtikrinant, kad nė vienas suinteresuotas subjektas neliktų nuošalyje. Skaitmeninis euras būtų pritaikytas pagal neįgaliųjų ir asmenų, negalinčių naudotis banko sąskaita arba neturinčių skaitmeninių ar finansinių įgūdžių, poreikius.

Siekiant užtikrinti, kad skaitmeniniu euru būtų galima naudotis ir jis veiktų visoje euro zonoje, Europos Komisijos pateiktame teisės akto projekte numatoma, kad prekybininkai skaitmeninį eurą privalėtų priimti, o prižiūrimi tarpininkai – privalėtų jį platinti savo klientams.“

Europos centrinis bankas įvertino ir skaitmeninio euro naudą prekybininkams: „Skaitmeninis euras būtų visoje euro zonoje pripažįstamas visai Europai skirtas sprendimas. Tai galėtų būti paprastesnė ir pigesnė alternatyva dabartinei fragmentiškai mokėjimų aplinkai, kurioje veikia prekybininkai. Įvedus skaitmeninį eurą, prekybininkai galėtų užimti tvirtesnes derybines pozicijas derėdamiesi dėl sąlygų su mokėjimo sprendimų teikėjais ir sumažinti savo sąnaudas. Tada sąnaudų sumažėjimo poveikį būtų galima perkelti vartotojams.

Įvedus skaitmeninį eurą, prekybininkai gautų naudos ir dėl didesnės apyvartos. Tai ypač aktualu pirkimams internetu, nes tikimybė, kad klientai atsakys pirkinio, kai mokėjimo priemonė yra jiems žinoma, yra mažesnė. Be to, skaitmeninis euras leistų prekybininkams apmokėjimą gauti iš karto, be papildomų išlaidų.“

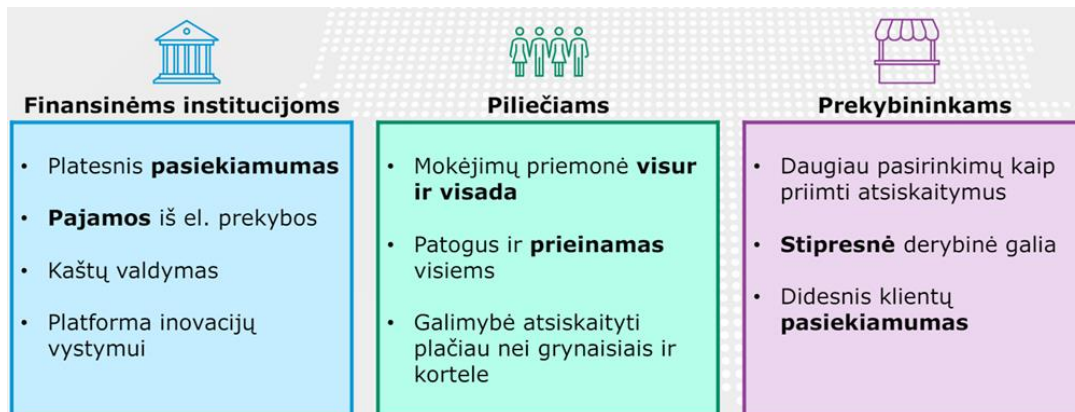
Europos centrinis bankas teigia, kad skaitmeninis euras vienareikšmiškai bus naudingas ir finansų įstaigoms: „Pagrindinis vaidmuo platinant skaitmeninį eurą tektų prižiūrimiems tarpininkams. Fiziniai asmenys, prekybininkai ir verslo subjektai visais klausimais dėl skaitmeninio euro pirmiausia kreiptųsi į juos ir jie teiktų visas galutiniams vartotojams skirtas paslaugas.

Kitaip negu dauguma privačių inovacijų, kurios paprastai būna orientuotos į konkrečias vidaus rinkas, skaitmeninis euras leistų tarpininkams iš karto aprėpti visą euro zoną. Taigi skaitmeniniu euru tarpininkai galėtų naudotis kaip platforma tolesnėms inovacijoms ir konkurencijai augančiose e. prekybos ir skaitmeninių mokėjimų rinkose skatinti visoje euro zonoje.

Skaitmeninis euras tarpininkams taip pat suteiktų papildomų verslo galimybių. Pavyzdžiui, Eurosystema siūlo, kad tuo atveju, jei ne euro zonos prekybininkai norėtų naudotis skaitmeniniu euru, jie turėtų atsidaryti sąskaitą euro zonos mokėjimo paslaugų teikėjo įstaigoje.

Be to, atlygio už skaitmeninį eurą modelis, dabar numatytas Europos Komisijos pateiktame teisės akto projekte, suteikia tarpininkams ekonominių paskatų, panašių į suteikiamas kitomis skaitmeninėmis mokėjimo priemonėmis. Šiuo atžvilgiu skaitmeninis euras taip pat atveria galimybių tarpininkams investuoti į papildomas pridėtinės vertės klientams teikiančias paslaugas.“

Lietuvos bankas sukonkretina skaitmeninio euro naudą minėtoms grupėms.

2 pav. Skaitmeninio euro nauda. (sudaryta autorių pagal Lietuvos banką, 2023)

Kaip teigia Lietuvos bankas, saugių ir patikimų elektroninių mokėjimų paklausa vis didėja, todėl Euro sistema svarsto galimybę Europoje išleisti centrinio banko skaitmeninę valiutą. Centrinio banko išleisti skaitmeniniai pinigai būtų mokėjimų ir pinigų sistemos stabilumo garantas. Be to, skaitmeninis euras sustiprintų euro zonos nepriklausomumą ir skatintų konkurenciją bei efektyvumą Europos mokėjimų sektoriuje. Europos centrinio banko nuomone, skaitmeninis euras sustiprintų euro zonos strateginį savarankiškumą ir piniginių suverenumą, nes padidėtų visos Europos mokėjimų ekosistemos veiksmingumas ir atsparumas galimiems kibernetiniams išpuoliams ar techniniams sutrikimams, pavyzdžiui, nutrūkus energijos tiekimui, ir būtų skatinamos inovacijos. (Europos centrinis bankas, 2024).

Pasak Mariaus Jurgilo, tyrimų bendrovės „Super How?“ tyrimų ir inovacijų grupės vadovo ir buvusio Lietuvos banko valdybos nario, ES siekia mažinti priklausomybę nuo JAV mokėjimų sistemų, nes šiuo metu didžioji dalis atsiskaitymų elektroninėje erdvėje vyksta per „Visa“ ir „MasterCard“ – dvi amerikiečių kompanijas. Jo teigimu „Didžioji dalis tarptautinių atsiskaitymų vyksta naudojant finansines infrastruktūras, kurios yra už ES poveikio ribų. Vienas pagrindinių argumentų, kuriuos retai girdime spaudoje, ir yra būtent strateginė ES nepriklausomybė mokėjimų srityje“ (Verslo žinios, 2023).

Kitaip tariant poreikis turėti skaitmeninį eurą ne ką mažiau aktualus pačiai Europos Sąjungai. Galima būtų išskirti šias naudas, kurių Europos Sąjunga siekia inicijuodama skaitmenio euro įvedimą:

- *strateginė ES nepriklausomybė mokėjimų srityje.* Skaitmeninis euras sustiprintų euro zonos nepriklausomumą ir skatintų konkurenciją bei efektyvumą Europos mokėjimų sektoriuje.
- *euro valiutos patikimumo ir stabilumo užtikrinimas bet kokiomis sąlygomis.* Padidėtų atsparumas galimoms kibernetinėms atakoms ar techniniams sutrikimams.
- *priemonė ekonomikos skaitmenizavimui ir šešėlio mažinimui.* Yra verslų, kurie dėl nedidelių apyvartų kortelių nepriima, nes per brangūs yra administravimo mokesčiai. Tokią problemą galėtų padėti spręsti skaitmeninis euras.
- *stiprinti ES atvirą strateginį savarankiškumą.*
- *monetarinis suverenumas.* Skaitmeninis euras padidintų Europos mokėjimų ekosistemos veiksmingumą, skatintų inovacijas.

Problemoms ir iššūkiams, kurie laukia siekiant įvesti skaitmeninį eurą

Vokietijos centrinio banko prezidentas Joahimas Nagelis (2022) teigia, kad skaitmeninis euras siūlo daugybę galimybių, tačiau negalima pamiršti ir galimos ekonominės rizikos. Jis išskiria dvi pagrindines rizikas finansų sistemai. Pirmoji iš dviejų rizikų yra gerai žinoma: „bankų apgulties“ (*a bank run* - kai didelė grupė indėlininkų skuba atsiimti indėlius iš banko, kuriam jų nuomone gresia pavojus. Aut. p.). Euro grupės pirmininkas Paschalis Donohoe (2023), sako: „Esama tvirtų strateginių priežasčių apsaugoti euro ateitį skaitmeninėje aplinkoje, nes ateinančiais dešimtmečiais mūsų laukia mokėjimų technologijų pokyčiai. Pagrindinės savybės, atspindinčios mūsų bendras vertybes, turi būti saugumas, privatumas ir įtraukumas“. Ateityje skaitmeninis euras leistų piliečiams, kilus įtampai finansų sistemoje, vos keliais pelės paspaudimais ar „palietimais“ per kelias sekundes pervesti savo indėlius iš komercinių bankų į centrinį banką. Ypatingais atvejais tai gali parklūpdyti daugelį bankų, jei dėl greito indėlių nutekėjimo susidurs su likvidumo problemomis. Antroji rizika vadinama struktūriniu tarpininkavimu: banko klientai gali perkelti didelę dalį savo banko indėlių iš savo einamųjų ar kitų indėlių sąskaitų į centriniame banke turimą skaitmeninės valiutos sąskaitą. Komerciniams bankams tai reikštų pigaus ir stabilaus finansavimo šaltinio praradimą. Jei komerciniai bankai prarastų didelę dalį indėlių, gali sumažėti bankų kreditų pasiūla ir pablogėti realios ekonomikos sąlygos. Taigi, Europos centrinis bankas turi sukurti priemones, kad skaitmeninės valiutos įvedimas į rinką nesutrikdytų finansinės sistemos, o duotų žmonėms naudos, kuri paskatintų juos pereiti nuo grynųjų pinigų prie skaitmeninio euro, kuris atitiktų vartotojų poreikius.

Viena iš pagrindinių problemų norint įvesti skaitmeninį eurą – kaip rasti susitarimą dėl skaitmeninės valiutos veikimo. Europos Centrinis Bankas drauge su euro zonos nacionaliniais centriniais bankais kartu turės susitarti dėl bendro sprendimo, o prieš tai sprendimai turės būti priimti kiekvienos euro zonos narės viduje. Tai reiškia, kad skaitmeninis euras turėtų būti prieinamas visoje euro zonoje. Vadinasi, visos šalys, kurios turi įsivedusios eurą, turės suteikti galimybę atsiskaityti ir skaitmeniniais eurai.

Be išsakytų galimų ekonominių rizikų, skaitmeninio euro įvedimas į apyvartą kelia tam tikrų abejonių Europos šalyse. Vis dar visuomenėje pasigirstant abejonių, kad skaitmeninis euras pakeis grynuosius pinigus, t. y. bus visiškai atsisakyta grynųjų pinigų, Europos centrinis bankas teigia, kad nuogaštavimai nepagrįsti, nes skaitmeninis euras egzistuos kartu su fiziniiais grynaisiais pinigais, kurie visada bus prieinami. Taip pat teigiama, kad pinigų kontrolė po truputį pereis į valdžios rankas, o skaitmeninio euro įvedimo išlaidos atsiguls ant pačios Euro sistemos, Europos piliečių, mažmenininkų, bankų ir susijusių mokėjimo paslaugų teikėjų pečių. Tiek Europos centrinis bankas, tiek Lietuvos bankas teigia, jog skaitmeniu euru būtų galima atsiskaityti ir neprisijungus prie interneto, tačiau kaip tai vyktų, nėra detalizuojama. Diskutuojant apie skaitmeninio euro trūkumus, įvardijama kad juo bus galima atsiskaityti tik euro zonoje bei lėšų kiekis sąskaitoje bus limituojamas. Visi šie nuogaštavimai sukelia abejonių dėl skaitmeninio euro įvedimo tikslingumo ir naudos.

Išvados

1. Skaitmeninis euras – tai centrinio banko pinigai skaitmenine forma. Tai reiškia, kad jį išleidžia ir už jį yra atsakingas Europos Centrinis Bankas. Tai bus tokia pati patikima mokėjimo priemonė, kaip ir gryniesi pinigai, o jo vertę

užtikrins ECB. Skaitmeninio euro esminis skirtumas nuo eurų banko sąskaitose yra tas, kad tai centrinio banko garantuojama prievolė, o ne komercinių bankų įsipareigojimas. Skaitmeninio euro turėtojai neprisiims privačių finansinių tarpininkų nemokumo grėsmės. Jis nepakeis grynųjų pinigų, tačiau juos papildys. Gyventojai galės atsiskaityti tarpusavyje, prekybos vietose bei mokėti mokesčius.

2. ECB Valdančioji taryba jau praėjo tiriamąjį dviejų metų etapą, kurio metu vyko išsami skaitmeninio euro koncepcijos analizė, technologinių bei teisinių aspektų vertinimas. Šiuo metu vyksta antrasis – parengiamasis etapas bei planuojama, kad po dviejų metų bus galimas ir vystymo etapas. Jei bus priimtas galutinis sprendimas dėl įvedimo, tuomet bus vykdoma valiutos emisija ir integravimas į esamą finansų sistemą. Įvesti skaitmeninį eurą galimybės yra, tačiau visos euro zonos narės turi rasti bendrus sprendimus dėl viendod veikimo principo visose šalyse. Parengiamieji etapai jau vyksta nuo 2021 metų, tačiau tikslios prognozės, kada skaitmeninis euras pradėtų veikti, nėra.

3. Tiek Europos centrinio banko, tiek Lietuvos banko pateikiama informacija apie skaitmeninį eurą kol kas orientuota į tai, kokia nauda laukia jį įsivedus. Tačiau potencialiems skaitmeninio euro vartotojams sunku įvertinti skaitmeninio euro tikslumą ir reikalingumą, kai elektroniniai mokėjimai eurais vyksta jau kelis dešimtmečius ir nėra jokių apribojimų (kaip tik tam tikra atsiskaitymų zona ar tam tikra suma) juos atlikti. Grynieji pinigai yra vienintelis centrinių bankų ryšys su klientu, tad mažėjant jų naudojimui, bankai yra suinteresuoti rasti ryšio su vartotojais alternatyvą. Skaitmeninio euro įvedimas užtikrintų strateginę ES nepriklausomybę mokėjimų srityje, kuriant stabilesnę ir efektyvesnę finansų sistemą.

Literatūra

1. *A digital euro: widely available and easy to use. Introductory statement by Fabio Panetta, Member of the Executive Board of the ECB, at the Committee on Economic and Monetary Affairs of the European Parliament.* (2023) https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2023/html/ecb.sp230424_1~f44c7ac164.en.html
2. Europos centrinis bankas. (2023) *Ataskaita apie skaitmeninį eurą.* https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/report/html/index.lt.html
3. Europos centrinis bankas. *Eurosistemos viešų konsultacijų dėl skaitmeninio euro ataskaita.* (2021) https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/Eurosystem_report_on_the_public_consultation_on_a_digital_euro~539fa8cd8d.lt.pdf
4. Europos centrinis bankas. *Kodėl žmonės turėtų naudoti skaitmeninį eurą?* (2023) https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/faqs/html/ecb.faq_digital_euro.lt.html
5. Europos centrinis bankas. *Kuo skaitmeninis euras būtų naudingas prekybininkams?* (2023) https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/faqs/html/ecb.faq_digital_euro.lt.html
6. Europos centrinis bankas. *Kuo skaitmeninis euras būtų naudingas tarpininkams?* (2023) https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/faqs/html/ecb.faq_digital_euro.lt.html
7. Europos centrinis bankas. *Kodėl Europai reikalingas skaitmeninis euras?* (2004) https://www.ecb.europa.eu/euro/digital_euro/faqs/html/ecb.faq_digital_euro.lt.html
8. Europos vadovų taryba. *Komisijos pasiūlymas dėl skaitmeninio euro.* (2023) <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/digital-euro/>
9. Joachim Nagel: Digital euro - opportunities and risks. *Speech by Dr Joachim Nagel, President of the Deutsche Bundesbank, at the Center for Financial Studies (CFS) and the Institute for Monetary and Financial Stability (IMFS) Special Lecture, Goethe University, Frankfurt am Main, 22 July 2022.* (2022) <https://www.bis.org/review/r220810a.htm>
10. Lietuvos bankas. (2023) *Eurosistema pradeda kitą skaitmeninio euro projekto etapą.* <https://www.lb.lt/lt/naujienos/eurosistema-pradeda-kita-skaitmeninio-euro-projekto-etapa>.
11. Lietuvos bankas. *Informacinis seminaras apie skaitmeninį eurą.* (2023 m. gegužės 24 d.) [https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Lietuvos_banko_prezentacija_apie_skaitmenini_eura_2023-05-24\(1\).pdf](https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Lietuvos_banko_prezentacija_apie_skaitmenini_eura_2023-05-24(1).pdf)
12. Viluckas P. *Skaitmeninis euras: konspiracijomis apraizgytą idėją sunku parduoti ir visuomenei, ir verslui.* (2023) <https://www.vz.lt/inovacijos/2023/06/30/skaitmeninis-uras-konspiracijomis-apraizgyta-ideja-sunku-parduoti-ir-visuomenei-ir-verslui>

OPPORTUNITIES, PROBLEMS AND BENEFITS OF DIGITAL EURO INPUT

Digitization is becoming more and more integrated into the everyday life of modern society, transforming not only social relations, but also the financial sector. In recent years, there has been a trend towards electronic payment methods in the euro area, and the use of cash is decreasing. The number of electronic payments has increased significantly during the COVID-19 pandemic. In order to maintain the attractiveness of the euro zone currency and meet the changing needs of consumers, in 2020 The European Central Bank has begun to investigate the possibility of supplementing cash with the central bank's digital currency. In 2020 in November The Eurogroup held a strategic discussion on the potential benefits and challenges of the future introduction of the digital euro in this area. In 2021 in July The Governing Council decided to launch the exploratory phase of the digital euro project. The European Central Bank (ECB) emphasizes: "that the decision to start the preparatory phase does not mean that the digital euro will be issued". The article examines the concept of the digital euro, how it will differ from the money that residents and business entities have in their bank accounts and dispose of when paying physically or in the electronic space. It also reviews the stages of digital euro development, evaluates the possibilities of introducing this currency, discusses emerging problems, reveals the benefits that will be experienced by both citizens, merchants, financial institutions and the European Union, which took the initiative to start a discussion about the need for a digital currency.

Keywords: digital euro, European Central Bank, currency.

NEDARBO LYGIO POVEIKIO LIETUVOS BVP VERTINIMAS

*Gražvydas Gedminas (stud.), Pijus Senūta (stud.), vadovai dr. Valdemaras Makutėnas,
dr. Zita Baužienė, dr. Mantas Švažas*

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas bendrasis vidaus produktas (BVP) Lietuvoje 2016–2022 metų laikotarpiu. Moksliniu požiūriu BVP tema yra aktuali. Straipsnio tikslas – atlikti Lietuvos bendrojo vidaus produkto ir jį lemiančių veiksnių analizę. Išanalizavus surinktą informaciją, nustatyta, kad nuo 2016 m. iki 2022 m. Lietuvoje BVP augimas buvo stabilus, nepaisant tuo laikotarpiu buvusios pasaulinės pandemijos COVID-19. Naudojant matematinės-statistinės analizės įrankius, straipsnyje analizuojama nedarbo lygio Lietuvoje įtaka šalies bendrajam vidaus produktui. Išanalizavus gautus duomenis, nustatyta, kad nedarbo lygis daro tiesioginę įtaką Lietuvos BVP.

Raktiniai žodžiai: BVP, ekonominis augimas, nedarbo lygis.

Įvadas

Temos aktualumas. BVP (bendras vidaus produktas) nurodo ekonominį lygį šalyje, tačiau šį rodiklį lemia daug skirtingų veiksnių: importas ir eksportas, prekių gamyba šalyje, išlaidos šalies viduje. Galima pastebėti, kad po ilgamečio BVP Lietuvoje augimo, 2023 m. šis rodiklis pradėjo mažėti. Kadangi BVP daro didelę įtaką kiekvieno žmogaus gyvenimo kokybei (algoms, pensijoms, išmokoms, stipendijoms ir kt.), buvo nuspręsta analizuoti Lietuvos BVP ir jį tiesiogiai lemiančių veiksnių – nedarbo lygį.

Tyrimo problema formuluojama klausimu – kaip nedarbo lygis veikia šalies bendrąjį vidaus produktą?

Tyrimo tikslas. Išanalizavus Lietuvos BVP kitimą 2016–2022 metais, nustatyti nedarbo lygio poveikį BVP.

Tyrimo uždaviniai.

1. Apibūdinti BVP sampratą teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti Lietuvos BVP kitimą bei nedarbo lygio poveikį BVP

Darbo objektas. Lietuvos BVP kitimas 2016–2022 metais.

Darbo metodai. Mokslinių šaltinių analizė, Valstybės duomenų agentūros rodiklių analizė, matematinės ir statistinės analizės instrumentai.

BVP samprata ir veiksniai teoriniu aspektu

Bendrasis vidaus produktas (BVP) – rodiklis, kuris parodo kiek buvo suteikta paslaugų ir pagaminta prekių per atskaitinį laikotarpį, dažniausiai per metus (Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.). Naudojantis šiuo rodikliu, galima įvertinti šalies ekonomikos lygį, ekonomikos pokyčius bei lyginti vieną šalį su kita. BVP galima įvertinti trimis skirtingais būdais: išlaidų, gamybos ir pajamų. Dažniausiai naudojamas išlaidų metodas. Tačiau visiems šiems metodams reikalingas didelis informacijos kiekis.

Pasak Bergh (2017) BVP apima tik veiklą ir sandorius, kurie turi rinkos kainą ir dėl to yra visiškai nepaisomi neformalūs sandoriai tarp žmonių, vykstantys už oficialių rinkos ribų. Oficialios rinkos gali sudaryti didelę arba mažą visos žmogaus veiklos dalį, priklausomai nuo to, ar jį pastebi EBPO (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos) šalys, pereinamosios ekonomikos ar mažiau išsivysčiusios šalys. Tai, kad nėra atsižvelgiama į neoficialią ekonomiką, paaiškina, kodėl BVP vienam gyventojui daugelyje pastarųjų šalių, gali būti itin žemas. Tuo pačiu metu tai gali sudaryti blogą vaizdą, kokie iš tikrųjų yra (ne)laimingi žmonės. Tai sustiprina problemą, kad neoficialus ekonomikos dydis, palyginti su oficialiąja ekonomika, laikui bėgant gali labai pasikeisti tiek besivystančiose, tiek išsivysčiusiose šalyse.

BVP augimą dažnai nulemia esamos neoficialios veiklos (neapmokamas darbas) perkėlimą į formaliąją rinką. Tai reiškia, kad paslaugomis jau buvo pasinaudota, bet rinkos sąnaudos dar nebuvo įtrauktos į BVP. Tai aiškiai iliustruoja Mishan ir Daly (2022) teiginys, kad BVP atspindi tam tikro nežinomo gerovės lygio pasiekimo kaštai, o ne pati gerovė (t. y. nauda). Su esamos veiklos perkėlimu nuo neformalios iki formalios grandinės, ekonomikos augimui reiškia, kad išlaidos didėja greičiau, nei gaunama nauda, o blogiausiu atveju tik didėja išlaidos. Tai taikoma, kai neformali veikla išnyksta, pavyzdžiui, natūrinis žemės ūkis besivystančiose šalyse, savanoriškas darbas bei vaikų priežiūra. Tokia veikla iš pradžių vyko neformaliuose šeimos ratuose ir vietinėse bendruomenėse. Perėjimas iš neformalios sferos į formaliąją rinką įvyksta ir tada, kai žmonės gimsta, miršta ar yra slaugomi ligoninėje, o ne namuose (Laing, van Stel ir kt., 2022 m.).

BVP nėra priemonė, kurios pagalba būtų vertinamas esminių pokyčių poveikis gerovei, susijusių su neoficialios ekonomikos perėjimu į oficialią ekonomiką. Neformalios veiklos įtraukimas į rinkas ne visada yra naudingas socialinei gerovei, net jei dėl to padidėja BVP.

BVP apskaičiavimo būdai:

Išlaidų metodas. Kaip teigia Grigorescu ir kt. (2020), išlaidų metodas yra pagrįstas galutiniu suvartojimu, bendruoju kapitalo formavimu, prekių ir paslaugų eksportu bei importu. Kitais žodžiais, BVP apskaičiavimui yra

naudojama informacija apie: namų ūkių vartojimo išlaidas, investicijas, valstybės išlaidas bei šalies eksporto ir importo skirtumas. Taigi bendras vidaus produktas yra apskaičiuojamas, sudedant visus keturis minėtus faktorius.

Gamybos metodas. Pasak Imro'ah (2023), gamybos būdas apibrėžia BVP kaip visų galutinių prekių ir paslaugų, sukurtų visuose skirtinguose gamybos vienetuose, suma. Tačiau iš visos bendros sumos, turi būti atimtos analogiškos subsidijos.

Pajamų metodas. Norint apskaičiuoti BVP pajamų metodu, reikia sudėti visas šalyje uždirbtas pajamas, kurias gamybos savininkai gauna už produktus ir paslaugas bei atimti valstybės subsidijas. Šios pajamos susideda iš keturių pagrindinių ir dviejų šalutinių elementų. Pagrindiniai būtų: darbuotojų darbo užmokestis, pajamos už nuomą, palūkanos ir grynosios pajamos (pelnas). Taip pat prie šių keturių dalių pridedami kapitalo nusidėvėjimo nuostoliai bei netiesioginiai mokesčiai. Taip teigia Katz (2016), kad pajamų metodas susideda iš darbuotojų atlyginimų, bendrojo likutinio pertekliaus, gamybos mokesčių ir importo, subsidijų gamybai ir importui.

BVP esmė glūdi šiose pagrindinėse sąvokose:

Gamyba ir paslaugos: BVP apima visus prekių ir paslaugų tipus, kurie yra pagaminti arba teikiami per nustatytą laikotarpį. Tai gali būti pramoninės produkcijos, paslaugos, žemės ūkio produkcija ir kt.

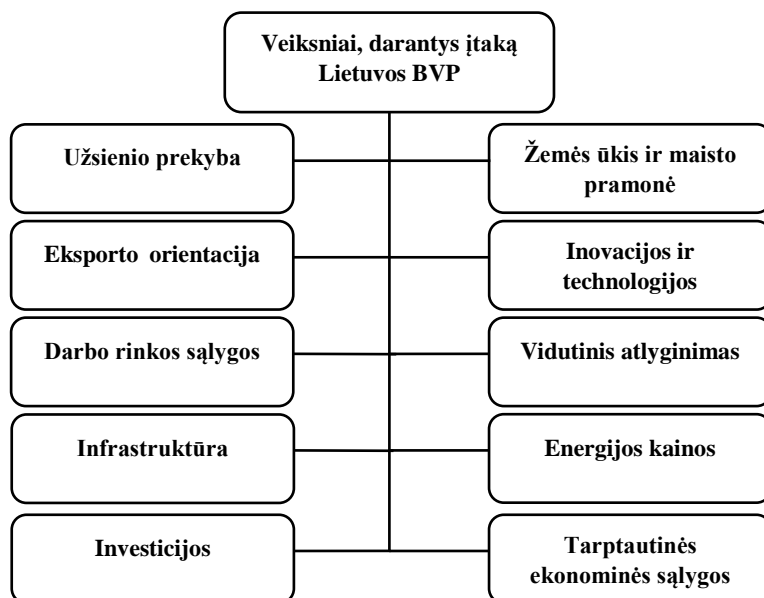
Galutinė vertė: BVP vertinama pagal galutinę prekių ir paslaugų vertę, tai yra jų kainą rinkoje. Šis vertinimas atspindi pridėtinę vertę, kuri yra sukuriama per gamybos ar paslaugų teikimo procesą.

Tam tikras laikotarpis: BVP skaičiuojamas tam tikru laikotarpiu, dažniausiai per metus. Tai leidžia stebėti ir lyginti ekonominės veiklos pokyčius per konkretų laikotarpį.

Teritorinis aspektas: BVP yra susietas su tam tikra teritorija arba šalimi. Jis matuojamas ir analizuojamas valstybiniu lygmeniu (Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.).

BVP yra svarbus ekonominis rodiklis, nes jis padeda įvertinti ekonominės veiklos mastą, augimą arba nuosmukį, taip pat palyginti ekonomikas tarp skirtingų šalių. Tačiau svarbu pažymėti, kad BVP turi savo ribas ir nepasako visko apie ekonominę gerovę, socialinį teisingumą arba aplinkosaugos tvarumą. Todėl naudingiausia yra analizuoti BVP kartu su kitais ekonominiais ir socialiniais rodikliais.

Bendrojo vidaus produkto formavimą veikia įvairūs ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Šie veiksniai gali skirtis nuo bendrųjų ekonomikos principų ir sąlygų (žr. 1 pav.). Jie yra tarpusavyje susiję ir gali bendradarbiauti skatindami ekonominį augimą arba jį stabdydami. Efektyvus BVP formavimas priklauso nuo valstybės ekonominės politikos, verslo sektoriaus veiklos ir tarptautinių rinkos sąlygų.

1 pav. Veiksniai, darantys įtaką Lietuvos BVP (sudaryta autorių)

Lietuvos ekonomikos augimas priklauso nuo kompleksinio tarpusavyje susijusių veiksnių poveikio. Sėkminga užsienio prekyba, ypač stiprus eksportas, yra vienas iš pagrindinių variklių. Investicijos į įmones, infrastruktūrą ir technologijas skatina gamybos apimčių ir teikiamų paslaugų didėjimą. Ne mažiau svarbios yra žemės ūkio, maisto pramonės ir kvalifikuotos darbo jėgos pajėgumas. Inovacijos ir moderni infrastruktūra taip pat yra būtinos siekiant didinti našumą ir konkurencingumą. Net ir tokie veiksniai, kaip energijos kainos ir pasaulinė ekonominė situacija, gali turėti įtakos šalies ekonomikos augimui.

Nedarbas taip pat yra svarbus ekonominis kintamasis ir gali turėti įtakos BVP įvairiais būdais. Svarbiausios nedarbo pasekmės BVP kitimui:

- **Vartojimo sumažėjimas.** Didelis nedarbas gali reikšti, kad daug žmonių neturi stabilios pajamų šaltinio, todėl jie mažina vartojimą. Mažesnis vartojimas veda į sumažėjusią paklausą, o tai gali turėti neigiamą poveikį įmonių pelnui ir bendrai ekonomikai.

- **Mažesnės pajamų mokesčių įplaukos.** Nedarbas gali sumažinti žmonių pajamas, o tai mažina jų mokesčių įplaukas valstybei. Mažesnės mokesčių pajamos gali riboti valstybės galimybes teikti viešąsias paslaugas ir vykdyti infrastruktūros projektus, kurie gali prisidėti prie ekonominio augimo.

- **Socialinės išlaidos.** Valstybė privalo skirti lėšas socialinėms išlaidoms, tokioms kaip bedarbių pašalpos ir kita parama. Didelis nedarbas padidina šias išlaidas, kurios gali tapti didesne našta valstybės biudžetui.

Nedarbas yra sudėtinė ekonominė problema, ir valstybės dažnai įsikiša siekdamas šią problemą sušvelninti. Užimtumo politika, mokymo programos, verslo skatinimas ir socialinės paramos priemonės gali būti naudojamos kaip priemonės nedarbo mažinimui ir ekonominiam augimui skatinti. Tačiau svarbu pastebėti, kad nedarbas yra kompleksinė problema, ir jo sprendimas gali reikalauti integruoto požiūrio.

Taip pat darbo jėga yra svarbus ekonominis veiksnys, kuris turi įtaką BVP. Darbo jėga gali būti laikoma vienu iš BVP lemiančių veiksnių:

- **Darbo jėgos dalyvavimo lygis.** Tai darbingo amžiaus gyventojų, esančių darbo rinkoje, procentinė dalis tarp visų potencialių darbuotojų. Didelis darbo jėgos dalyvavimo lygis rodo didelį potencialių darbuotojų mobilumą ir aktyvumą, tai gali skatinti ekonominį augimą.

- **Darbuotojų produktyvumas:** Kiekvieno darbuotojo produktyvumas yra svarbus veiksnys, nes jis turi tiesioginį poveikį produkcijos lygiui. Aukštas produktyvumo lygis gali lemti didesnę BVP, nes daugiau gaminama per tam tikrą laikotarpį.

- **Išsilavinimas ir įgūdžiai:** Aukštas darbuotojų išsilavinimo lygis ir specializuoti įgūdžiai gali padidinti darbo jėgos produktyvumą ir prisidėti prie aukšto technologijų naudojimo, kas gali būti svarbu modernioje ekonomikoje.

- **Atlyginimai ir darbo sąlygos:** Aukštesni atlyginimai gali skatinti darbuotojus dirbti ir padidinti jų motyvaciją. Geros darbo sąlygos taip pat gali turėti teigiamą poveikį darbuotojų produktyvumui (Mankiw, 2021 m.).

Lietuvos BVP analizė

Kiekvienoje šalyje kasmet įvyksta tam tikrų pokyčių, kurie daro įtaką šalies kapitalui, mokesčiams, paslaugų ir prekių kainoms, produkcijos kaštams ir daugeliui kitų sričių, turinčių piniginę vertę. Šios įvairios sritys, ar kitaip tariant BVP, atspindi ilgąmetį šalies gerovės pokytį.

2022 m. BVP to meto kainomis siekė 67,4 mlrd. EUR. Realiojo BVP pokytis, palyginti su 2021 m., sudarė 2,4 proc. Patikslintas 2021 m. BVP siekė 56,5 mlrd. EUR, o realiojo BVP pokytis, palyginti su ankstesniu laikotarpiu, sudarė 6,3 proc. (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. BVP pokytis Lietuvoje 2018-2022 metais (sudaryta autoriu)

	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
BVP to meto kainomis, mlrd. EUR	45,5	48,9	49,9	56,5	67,4
Palyginti su ankstesniais metais, %	104,0	104,7	100,0	106,3	102,4
Tenka vienam gyventojui to meto kainomis, EUR	16246	17522	17844	20111	23802

Vertinant BVP gamybos metodu, 2022 m. BVP augimą (palyginamosiomis kainomis) daugiausia lėmė augusi bendroji pridėtinė vertė (BPV) apdirbamosios gamybos veikloje (4,4 proc.), turinčioje didžiausią lyginamąjį svorį kuriant pridėtinę vertę. Sparčiai augo BPV, sukurta profesinės, mokslinės ir techninės (15,9 proc.), informacijos ir ryšių (15,9 proc.), administracinės ir aptarnavimo (9,1 proc.), finansinės ir draudimo (8,9 proc.) veiklų įmonėse (Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.). Į iki pandemiją lygį grįžusios ir jį viršijusios apgyvendinimo ir maitinimo veiklų įmonės 2022 metais pasižymėjo sparčiausiu BPV augimu (25,8 proc.), taip pat itin sparčiai augo meninės, pramoginės ir poilsio organizavimo veiklų sukurta pridėtinė vertė (18,3 proc.). Vertinant 2022 m. BVP struktūrą gamybos metodu, labiausiai augo elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo veiklų sukuriamos pridėtinės vertės dalis (nuo 1,6 proc. 2021 m. iki 2,4 proc. 2022 m.) bei žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės veiklų sukuriamos pridėtinės vertės dalis (nuo 3,8 proc. 2021 m. iki 4,4 proc. 2022 m.), o labiausiai sumažėjo – didmeninės ir mažmeninės prekybos veiklų dalis (nuo 16,4 proc. 2021 m. iki 15,6 proc. 2022 m.).

Vertinant BVP išlaidų metodu komponentus, sparčiausiai 2022 m. augo prekių ir paslaugų importas – 12,4 proc., bei prekių ir paslaugų eksportas – 12,2 proc., tuo tarpu bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas augo 3,6 proc., o namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos – 2,0 proc. (Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.). Vertinant BVP išlaidų metodu reikšmingiau didėjo prekių ir paslaugų eksporto dalis (nuo 80,1 proc. 2021 m. iki 86,8 proc. 2022 m.), prekių ir paslaugų importo dalis (nuo 75,6 proc. 2021 m. iki 88,9 proc. 2022 m.), o valdžios sektoriaus galutinio vartojimo išlaidų dalis mažėjo nuo 17,6 proc. 2021 m. iki 16,8 proc. 2022 m.

Vertinant BVP pajamų metodu, 2022 m. fiksuotas atlygio darbuotojams spartus augimas – 16,3 proc. (to meto kainomis). Mokesčiai gamybai ir gaminiams augo 15,4 proc., o subsidijų gamybai ir gaminiams gauta atitinkamai 16,8 proc. daugiau nei pandeminiams 2021 m. (Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.). BVP pajamų metodu komponentų struktūroje jau fiksuojamas atlygio darbuotojams dalies mažėjimas, nuo 47,7 proc. 2021 m. iki 46,5 proc. 2022 m., o grynųjų likutinių pertekliaus dalis išaugo nuo 30,3 proc. 2021 m. iki 33,2 proc. 2022 m.

BVP vienam gyventojui. Bendrasis vidaus produktas tenkantis vienam gyventojui yra ekonominis rodiklis, skirtas matuoti ekonominės veiklos intensyvumą šalyje. Jis apibūdina vidutinį ekonominį rezultatą vienam gyventojui ir yra gaunamas dalijant bendrąjį vidaus produktą iš šalies gyventojų skaičiaus. Šis rodiklis leidžia įvertinti ekonominę gerovę, nes jis atspindi, kiek vidutiniškai grynaisiais per metus tenka kiekvienam gyventojui, remiantis šalies ekonomiais

rezultatais. Aukštas BVP vienam gyventojui gali rodyti geresnę gyventojų gyvenimo lygio ir ekonominę gerovę, tuo tarpu žemas BVP gali signalizuoti apie ekonominę problemą arba prastą gyvenimo lygį.

Tyrimo metodika

Analizei atlikti taikomi matematiniai ir statistiniai instrumentai:

Terminas aritmetinis vidurkis yra vartojamas kalbant apie rezultatą, gautą remiantis imties duomenimis. Iš tiriamosios visumos (arba aibės) paimtos paprastosios atsitiktinės imties aritmetinis vidurkis yra tiriamosios visumos (arba aibės) vidurkio nepaslinktasis įvertis. (Valiukėnas, Žilinskas, 2006)

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i}{n} \quad (1)$$

\sum - suma
 x_i – kintamasis

Dispersija – atsitiktinio dydžio pasiskirstymo skaitinė charakteristika, apibūdinanti jo nuokrypį nuo vidurkio (Bendronienė, Bogušienė, Dagytė ir kt., 2008)

$$S_x^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n w_i} \quad (2)$$

\sum - suma
 x_i - kintamojo vertės
 \bar{x} - kintamojo vidurkis
 w_i - kintamojo dydžiai

Geometrinis vidurkis yra dydis, parodantis pasirinkto dydžio kitimą, keičiantis kito dydžio reikšmei.

$$\bar{x}_g = \sqrt[n-1]{\frac{x_n}{x_1}} \quad (3)$$

n – reikšmių skaičius
 x_n – paskutinė reikšmė
 x_1 – pirma reikšmė

Kintamojo reikšmių sklaidos apibūdinimas. Standartinis nuokrypis lygus teigiamai kvadratinės šaknies iš dispersijos reikšmei. (Domarkienė, Dudzevičius ir kt., 2001)

$$S_x = \sqrt{S_x^2} \quad (4)$$

S_x^2 – dispersija

Koreliacija- dviejų atsitiktinių kintamųjų dydžių tarpusavio priklausomybės matas, lygus jų nuokrypių nuo jų vidurkių sandaugos statistiniam vidurkiui. (Valiukėnas, Žilinskas, 2006)

$$r = \frac{n \sum X \cdot Y - \sum X \cdot \sum Y}{\sqrt{n \cdot \sum X^2 - (\sum X)^2} \cdot \sqrt{n \cdot \sum Y^2 - (\sum Y)^2}} \quad (5)$$

\sum - suma
 X, Y – kintamieji
 n – reikšmių skaičius

Regresijos tiesė – regresijos rūšis, rodanti, kad priklausomo kintamojo vidutinės reikšmės kinta proporcingai, lyginant su nepriklausomais kintamaisiais.

Nedarbo lygio poveikio Lietuvos BVP analizė taikant matematinius ir statistinius metodus

Pasirinkta nagrinėti bendrą nedarbo lygį ir BVP, tenkantį vienam gyventojui, 2016-2020 laikotarpiu. Analizuojant duomenis buvo pastebėta, kad 2020 metais nedarbo lygis sparčiai išaugo dėl Pasaulį sukrėtusios pasaulinės pandemijos COVID-19 (žr. 2 lentelė). Darbuotojams buvo mažinami etatai ir nutrauktos darbo sutartys, įmonės bankrutavo ir verslo „startuoliai“ neturėjo daug galimybių išsiplėsti į tuometinę rinką, bet BVP vienam gyventojui ženkliai nesikeitė, nes piliečiams atsirado daugiau galimybių bandyti užsiimti savarankiška veikla, dirbti iš namų, pradėti individualų verslą internetu.

Remiantis Valstybės duomenų agentūros informacija, buvo nuspręsta rasti sąsają tarp šių skirtingų, tačiau glaudžiai susijusių rodiklių naudojant matematinius ir statistinius instrumentus.

2 lentelė. Lietuvos BVP tenkantis vienam gyventojui ir nedarbo lygis 2016-2022 metais (sudaryta autorių remiantis Valstybės duomenų agentūros informacija, 2024)

BVP tenkantis vienam gyventojui ir nedarbo lygis 2016-2022 metais							
Metai	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
BVP/vienam gyventojui, PGS (perkamosios galios standartas), % nuo ES vidurkio	76.2	79.1	81.4	84.3	87,7	89,4	90,0
Nedarbo lygis, %	7.98	7.11	6.19	6,28	8,53	7,15	5.95

Remiantis lentelėje pateikta informacija, nustatyta, kad bendrasis vidaus produktas tenkantis vienam gyventojui mažiausias buvo 2016 metais – 76,2 proc. lyginant su ES vidurkiu, o didžiausias 2022 metais – 90,0 proc. lyginant su ES vidurkiu, tuo tarpu mažiausias nedarbo lygis buvo 2022 metais – 5,95 proc., o didžiausias 2020 metais – 8,53 proc. Duomenys parodė, kad analizuojamu laikotarpiu bendrasis vidaus produktas didėjo ir priartėjo prie ES šalių vidurkio (100 proc.), tuo tarpu nedarbo lygis svyravo (žr. 1 lentelė).

Remiantis turimais duomenimis apie BVP tenkantį vienam gyventojui, buvo sudaryta skirstinio lentelė, parodanti tikimybių pasiskirstymą 2016–2022 metais (žr. 2 lentelė). Tikimybių pasiskirstymas buvo apskaičiuotas pagal formulę:

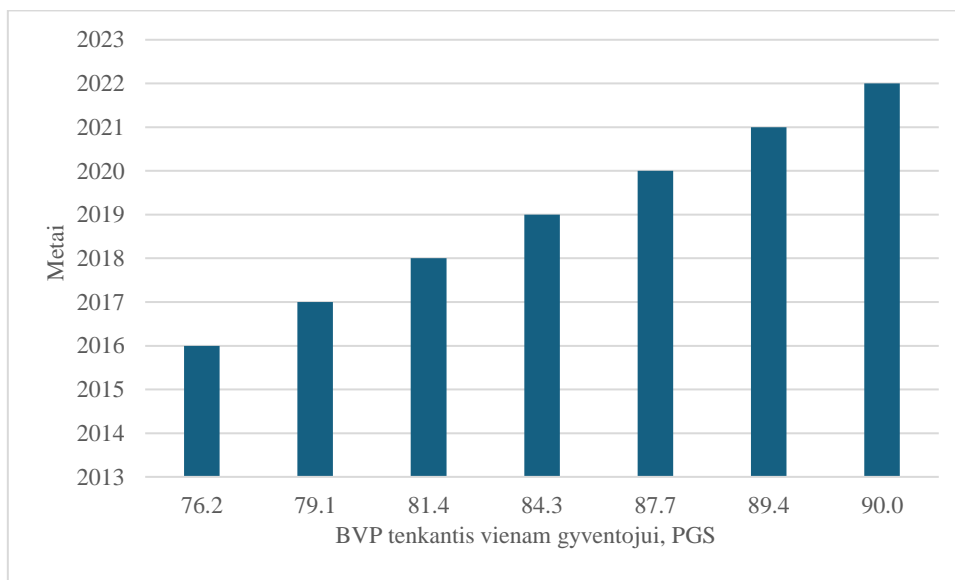
$$p_i = \frac{x_i}{\sum x_i} \quad (6)$$

x_i – kintamojo vertės

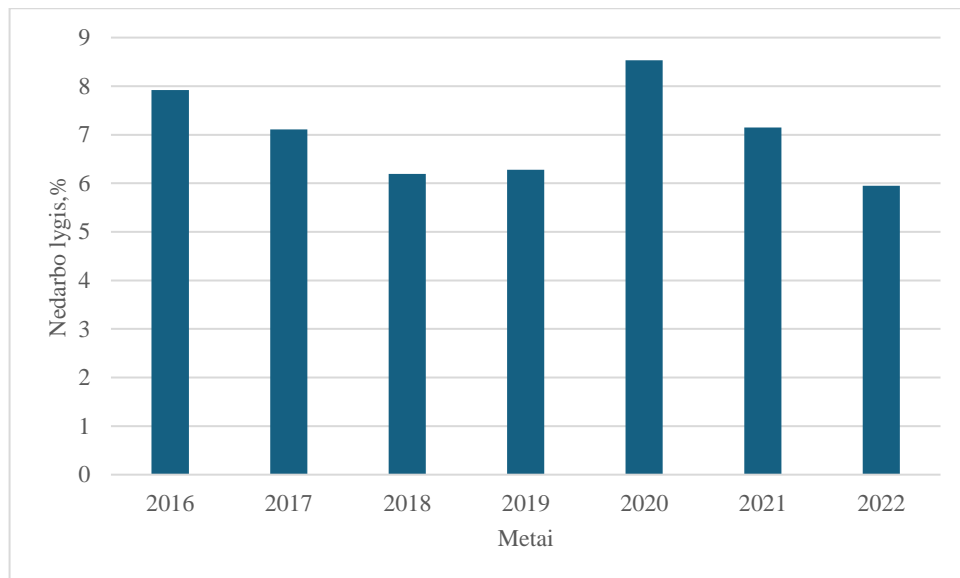
3 lentelė. BVP tenkantis vienam gyventojui tikimybių pasiskirstymas (sudaryta autorių, 2024)

Metai	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
x_i	76,2	79,1	81,4	84,3	87,7	89,4	90,0
p_i	0,130	0,135	0,138	0,143	0,149	0,152	0,153

Iš gautos informacijos pagal sudarytą stulpelinę diagramą (žr. 2 pav.), buvo apskaičiuotas aritmetinis vidurkis – 84,01 proc. PGS, geometrinis vidurkis – 1,028, dispersija – 28,42 ir standartinis nuokrypis – 5,33. Apskaičiuotas geometrinis vidurkis rodo, kad 2016–2022 metais, BVP tenkantis vienam gyventojui kasmet augo vidutiniškai 2,8 proc.

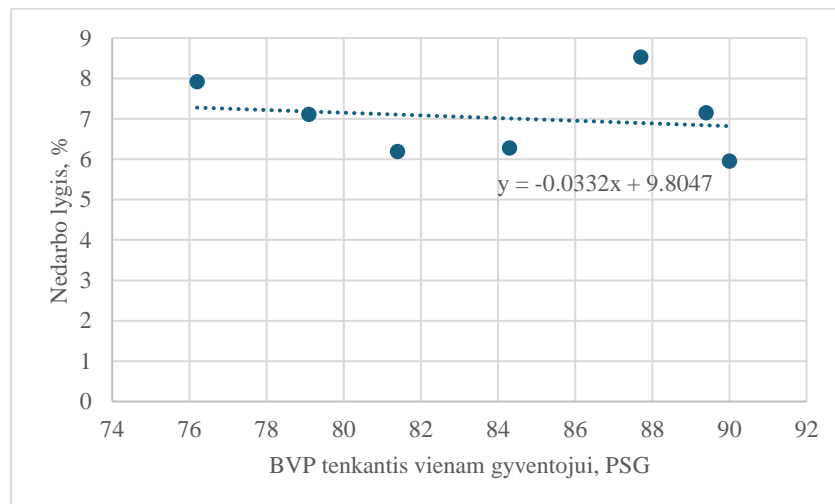
2 pav. BVP tenkantis vienam gyventojui 2016-2022 laikotarpiu (sudaryta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros informaciją, 2024)

Taip pat iš turimų duomenų buvo sudaryta nedarbo lygio stulpelinė diagrama (žr. 3 pav.) ir naudojant tokias pat formules, buvo apskaičiuotas geometrinis vidurkis – 0,952, dispersija - 0.91 ir standartinis nuokrypis - 0.95. Geometrinio vidurkio rezultatas parodo, jog 2016–2022 metų laikotarpiu, nedarbo lygis kiekvienais metais mažėjo po 4,8 proc.

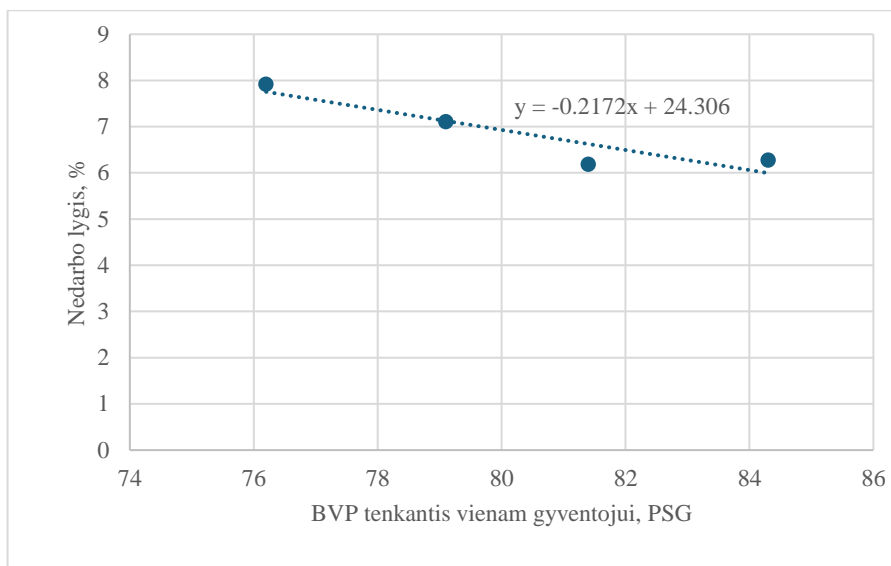

3 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2016-2022 laikotarpiu, proc.(sudaryta autorių remiantis Valstybės duomenų agentūros informacija, 2024)

Norint pamatyti situaciją COVID-19 pandemijos laikotarpiu, buvo panaudota 2016-2022 metų informacija. Apskaičiavus koreliacinį ryšį ir analizuojant sklaidos diagramą, matoma, kad ryšys tarp bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui ir nedarbo lygio yra labai silpnas - $-0,18473$ (žr. 4 pav.). Tačiau atlikus skaičiavimus matoma, kad 2020–2022 metais vykusi pasaulinė pandemija iškraipo visus skaičius ir dėsningumus. Todėl, norint pamatyti situaciją be COVID-19 pandemijos įtakos, reikėtų atsižvelgti į koreliacijos stiprumą 2016–2019 laikotarpiu, kuris yra stiprus - $-0,92129$ (žr. 5 pav.), Apskaičiuotas dydis parodo, , jog mažėjant nedarbo lygiui, Lietuvos BVP tenkantis vienam gyventojui didėja.

4 pav. Sklaidos diagrama, apskaičiavus nedarbo lygį ir BVP tenkantis vienam gyventojui 2020–2022 metais (sudaryta autorių)

5 pav. Sklaidos diagrama, apskaičiuavus nedarbo lygį ir BVP tenkantis vienam gyventojui 2016-2019 metais (sudaryta autorių)

Skaičiuojant Lietuvos BVP ir nedarbo lygį 2016-2022 laikotarpiu taikant matematinius ir statistinius metodus paaiškėjo, kad nedarbo lygiui didėjant BVP mažėja. Tačiau prasidėjus pandemijai BVP augimas išliko toks pat, bet nedarbo lygis pradėjo didėti. Iš to galima spręsti, kad COVID-19 laikotarpiu Lietuvos ekonomika stiprėjo, nepaisant to meto apribojimų.

Išvados

1. Bendras vidaus produktas (BVP) - rodiklis kuris parodo paslaugų ir pagamintų prekių suteikimą, ūkinių vienetų veiklos rezultatus. Su šiuo rodikliu galima stebėti ir vertinti šalies ekonominį lygį, ekonominius pokyčius, bei palyginti su kitomis šalimis. BVP apskaičiuojamas trimis skirtingais būdais: išlaidų, gamybos arba pajamų metodu, tačiau dažniausiai naudojamas yra išlaidų metodas.

2. Analizė atskleidė, kad gausybė tarpusavyje susijusių veiksnių, tokių kaip užsienio prekyba, investicijos, darbo rinka ir technologinė pažanga, lemia Lietuvos bendrąjį vidaus produktą (BVP). Tvariam ekonomikos augimui pasiekti būtina subalansuota valstybės politika, apimanti nedarbo mažinimą, investicijas į žmogiškuosius išteklius ir produktyvumo skatinimą. BVP yra gyvybiškai svarbus rodiklis, todėl jo nuolatinis stebėjimas ir duomenų analizė yra esminiai veiksniai siekiant užtikrinti šalies ekonominę gerovę.

3. Skaičiuojant Lietuvos BVP ir nedarbo lygį 2016-2022 laikotarpiu taikant matematinius ir statistinius metodus paaiškėjo, kad nedarbo lygiui didėjant BVP mažėja. Prasidėjus pandemijai BVP augimas išliko toks pat. Prieš pandemiją 2016-2019 laikotarpiu buvo nustatytas koreliacijos stiprumas $-0,92129$, o šis skaičius parodo, jog ryšys tarp nedarbo lygio ir Lietuvos BVP tenkantį vienam gyventojui yra stiprus.

Literatūra ir kiti informacijos šaltiniai

1. Anghelache, C., Iacob, Ș. V., & Grigorescu, D. L. (2020). The analysis of the quarterly evolution of the gross domestic product in 2019. *Theoretical and Applied Economics*, 27(1), 171-182. https://www.ebsco.ectap.ro/Theoretical_&_Applied_Economics_2020_Spring.pdf#page=171
2. Bergh, Jeroen C.J.M., Abolishing GDP (February 2017). TI Discussion Paper No. 07-019/3, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.962343>
3. Grigorescu, D. L et al. (2020). Study on the effect of crises on economic correlations and macrostability. *Proceedings of the International Conference on Applied Statistics* 2(1). https://www.researchgate.net/publication/352167512_Study_on_the_effect_of_crises_on_economic_correlations_and_macrostability/citation/download
4. Imro'ah, Nurfitri, et al. "Looking at GDP from a Statistical Perspective: Spatio-Temporal GSTAR (1; 1) Model." *JTAM (Jurnal Teori dan Aplikasi Matematika)* 7.4 (2023): 976-988. <https://journal.ummat.ac.id/index.php/jtam/article/view/16236>
5. Katz, A. J. (2016). An overview of BEA's source data and estimating methods for quarterly GDP. In 10th OECD-NBS Workshop on National Accounts. Paris, France. <https://www.bea.gov/index.php/system/files/papers/P2006-8.pdf>
6. „Lietuvos bankas“ internetinė svetainė (n.d.). <https://www.lb.lt/bvp>
7. LAING, Elaine; VAN STEL, André; STOREY, David J. Formal and informal entrepreneurship: a cross-country policy perspective. *Small Business Economics*, 2022, 59.3: 807-826. <https://doi.org/10.1007/s11187-021-00548-8>
8. Mankiw, N. Gregory. *Principles of economics*. Cengage Learning, 2021. <https://thuvienso.hoasen.edu.vn/handle/123456789/11032>
9. Mishan, E.J. & Daly, H.E. (2022). *The Cost of Economic Growth*. <https://www.amazon.co.uk/Economic-Growth-Pelican-Mishan-1969-10-01/dp/B01A1M3A8A>

10. „Swedbank“ tinklaraštis (n.d.). Bendrasis vidaus produktas (BVP) | blog.swedbank.lt
11. Trading Economics“ internetinė svetainė (2023). <https://tradingeconomics.com/lithuania/gdp-growth-annual>
12. Valstybės duomenų agentūra, 2023 m.. <https://osp.stat.gov.lt/>

ASSESSMENT OF THE EFFECT OF UNEMPLOYMENT ON GDP OF LITHUANIA

The article analyzes the Gross Domestic Product (GDP) in the regions of Lithuania in the period 2016-2022. From a scientific point of view, the topic of GDP is studied in detail. The purpose of the article is to perform a comparative analysis of the Gross Domestic Product in the regions of Lithuania. Thus, a study was conducted - publicly available information was analyzed, which was aimed at identifying the factors that determine GDP in Lithuania. After analyzing the collected information, it was found that since 2016 until 2022 In Lithuania, GDP growth was stable, despite the global pandemic of COVID-19 during that period. Considering this result, using the tools of mathematical-statistical analysis, the article analyzes the influence of the unemployment rate in Lithuania on the Gross Domestic Product of Lithuania. After analyzing the received data, it was found that the unemployment rate affects the GDP of Lithuania.

Keywords: GDP, Economic growth, unemployment rate.

STABDANČIOSIOS MONETARINĖS POLITIKOS POVEIKIO EURO ZONOS ŠALIŲ INFLIACIJAI TYRIMAS

Goda Zdanavičiūtė (stud.), vadovė dr. Rozita Susnienė

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Esant aukštam infliacijos šuoliui, sukeltam geopolitinių ir ekonominių veiksnių, Europos centrinis bankas ėmėsi stabdančiosios monetarinės politikos, siekdamas pažaboti infliaciją. ECB vykdytos monetarinės politikos tikslas – pasiekti pageidaujama 2 proc. infliacijos lygį. Aktualu analizuoti, kaip sekėsi stabdančiąją monetarinę politiką įgyvendinti ir kokie buvo infliacijos pokyčiai. Skirtingose euro zonos šalyse infliacija didėjo nevienodai, tad ir stabdančiosios monetarinės politikos poveikis, tikėtina, buvo skirtingas. Tyrimas paremtas moksliniais straipsniais, kurie išnagrinėjo infliacijos reiškinį ir jos valdymo būdus. Tyrimo rezultatai padės suprasti, kaip ECB politika veikia infliacijos tempus euro zonos šalyse ir kokį poveikį ji turi bendram kainų lygiui. Atliekant tyrimą taikyta mokslinės literatūros lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė, grafinė analizė, koreliacinė ir regresinė analizė. Tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad tarp ECB palūkanų normos ir infliacijos vyrauja atvirkštinis tiesinis ryšys, tačiau kainų kilimas priklauso ir nuo kitų ekonominių bei geopolitinių veiksnių.

Raktiniai žodžiai: infliacija, Europos centrinis bankas (ECB), suderintas vartotojų kainų indeksas.

Įvadas

Infliacija mažina vartotojų perkamąją galią, ypač – pažeidžiamų grupių, kurios didelę savo pajamų dalį išleidžia būtiniausioms reikmėms. Esant aukštai infliacijai, įmonėms sunku planuoti ilgalaikes strategijas. Labai svarbu analizuoti infliacijos procesus, jos spartėjimo priežastis, kad situacija būtų suvaldoma kuo sparčiau, stengiantis išvengti didesnės ilgalaikės žalos (Ahmad ir kt. 2024). Mokslinėje literatūroje infliacija, jos priežastys bei infliacijos suvaldymo būdai analizuojami įvairiais aspektais: analizuojamas augančios pinigų pasiūlos skatinamasis poveikis infliacijos augimui (Lorenzoni ir Werning, 2023), pandemijos metu atsiradusių tiekimo grandinių trikdžių įtaka ekonomikai ir kainų lygiui (Lorenzoni ir Werning, 2023; Stiglitz ir Regmi, 2022). Ekonomikai pradėdant grįžti į priešpandeminės ribas, susidurta su nauja iššūkiu – Rusijos karu Ukrainoje ir jo padariniais ekonomikai, kuris lėmė spartesnę kainų kilimą visoje euro zonoje (Béland ir kt. 2023).

Straipsnio problema. Siekiant suvaldyti infliaciją ir stabilizuoti jos tempus iki siekiamo lygio, imamasi fiskalinės bei monetarinės politikos priemonių. Vienas iš Europos centrinio banko (ECB) tikslų – valdyti infliaciją ir vidutiniuoju laikotarpiu stabilizuoti jos lygį iki pageidaujamo 2 proc. lygio. Siekdamas pažaboti 2022 m. reikšmingai paspartėjusius infliacijos tempus, ECB ėmėsi stabdančiosios monetarinės politikos, didindamas bazinės palūkanų normas. Pažymėtina, kad atskirose euro zonos šalyse infliacijos tempai reikšmingai skyrėsi: vienoje infliacijos pikas (2022 m. vidutinė metinė infliacija) siekė apie 19 proc. (Lietuva, Estija), kitose kainų lygis augo nuosaikiau (Nyderlandai ir Kroatija – apie 10 proc.). Siekiant išsiaiškinti, ar stabdančioji ECB monetarinė politika buvo paveiki, tikslinga ištirti, kokį poveikį pasirinkta infliacijos valdymo priemonė – bazinių palūkanų normų didinimas, padarė euro zonos šalių kainų lygiui.

Tyrimo objektas – infliacija euro zonos šalyse.

Tyrimo tikslas – ištirti ECB stabdančiosios monetarinės politikos poveikį mažinant infliacijos tempus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai išanalizuoti infliacijos procesus ir jos valdymo būdus;
2. Nustatyti euro zonos šalis, kuriose infliacijos tempai 2021–2023 m., laikotarpiu buvo sparčiausi;
3. Išanalizuoti, kaip Europos Centrinio Banko stabdančioji monetarinė politika paveikė pasirinktų euro zonos šalių bendrą kainų lygį nuo 2021-12 iki 2023-10 mėn.

Infliacijos procesų kontrolės teorinis pagrindimas

Infliacija apibrėžiama kaip kainų lygio kilimas ekonomikoje per tam tikrą laikotarpį. Kylant bendram kainų lygiui už kiekvieną valiutos vienetą galima įsigyti vis mažiau prekių ir paslaugų, todėl infliacija atspindi perkamosios galios, tenkančios piniginiam vienetui, sumažėjimą. Infliacija apskaičiuojama pagal Suderintą vartotojų kainų indeksą (SVKI), tai – rodiklis, kuris išmatuoja prekių ir paslaugų kainų pokyčius namų ūkiuose. SVKI laikomas suderintu, nes vadovaujasi standartizuotomis taisyklėmis ir metodika, leidžiančia palyginti visas ES šalis tarpusavyje (Crespo ir kt., 2023).

Daugelis ekonomistų sutinka, kad ekstremalūs ir nuolatiniai infliacijos epizodai dažniausiai yra nulemti pinigų pasiūlos augimo. Kita vertus, gana didelę įtaką daro ekonominis aktyvumas, nes didesnė gamyba ir užimtumas padidina išlaidas bei realųjį darbo užmokestį, ir dėl šios priežasties įmonės ima didinti kainas. Todėl labai svarbu suvaldyti būseną, kai egzistuoja per daug išlaidų, bet per mažai prekių (Lorenzoni ir Werning, 2023).

ECB (2022) teigimu, 2022 m. vyrausios infliacija atspindėjo pasaulinius veiksnius, susijusius su energijos sąnaudų didėjimu ir tiekimo kliūtimis. Kai kurios euro zonos finansinės struktūros gali susilpninti pinigų politikos poveikį euro zonoje, kitos gali veikti kaip stiprinantys veiksniai. Esant žaliavų trūkumui ar jų perorientavimui susidaro didesni kaštai, dėl to ima kilti kainos tam tikruose ar visuose sektoriuose. Dėl COVID-19 pandemijos susiformavęs pasiūlos ir paklausos disbalansas lėmė kritinį žaliavų trūkumą ir logistikos trikdžius bei padidino kainas. Ascari ir kt. (2024) bei Harding ir kt.

(2023) nuomone, šiuos pokyčius ir jų poveikį infliacijai dar labiau sustiprino perpildyti uostai ir gamyklos, darbo jėgos trūkumas, mažas sukauptų atsargų kiekis.

Analizuodami geopolitinių įvykių kontekste sparčiai padidėjusios infliacijos problemą, mokslininkai teigia, kad pagrindiniai veiksniai, lėmę spartų kainų kilimą, buvo pandemijos poveikis, darbo užmokesčio kilimas bei geopolitiniai konfliktai. Konkurencingose rinkose kainos kyla tada, kai prekių paklausos perteklius viršija pasiūlą. Stiglitz ir Regmi (2022) teigia, kad svarbu žvelgti ne tik į visumą, bet ir į atskirų sektorių problemas. Autoriai teigia, kad infliacija kyla dėl sektorinių neatitikimų ir situacija gali stabilizuotis tik pašalinus priežastis. Pandeminiu laikotarpiu vyravo sutrikimai ne tik pasiūlos, bet ir paklausos požiūriu: pinigai kaupėsi, nes priimtose vyriausybės fiskalinės programos ir namų ūkiams teikiama parama nepakeitė situacijos, o tik padidino pinigų kiekį namų ūkiuose. Namų ūkiai neturėjo kur išleisti sukauptų pajamų dėl mobilumo ir bendravimo apribojimų.

Nestabili geopolitinė situacija, susiklosčiusi dėl 2022 m. vasarį Rusijos pradėto karo Ukrainoje, sukėlė energetinį šoką visame pasaulyje. Pastebėtina, kad naftos kaina daro didelę įtaką energijos sąnaudoms, darbo užmokesčiui, tuo būdu didindama infliaciją. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad pasaulinė naftos rinka daugiausiai ir lemia energijos kainas, nes pasaulis yra priklausomas nuo šio netvaraus šaltinio. Baba ir Lee (2022, cit. iš Shahzad ir kt., 2024) nustatė nuolatinį naftos kainų poveikį infliacijai, vadinamą „antriniu poveikiu“. Autoriai šį reiškinį apibūdina kaip dvigubą naftos kainų poveikį infliacijai, kai iš pradžių infliaciją tiesiogiai veikia energijos sąnaudų padidėjimas, o po to galimas tolimesnis išsivystymas į darbo užmokesčio ir infliacijos spiralę. Nestabiliaus importo iš Rusijos rizika sukėlė spaudimą kainų kilimui, dėl padidėjusių žaliavų kainų padidėja ir skolininkų rizika, todėl bankai, savo ruožtu, taiko aukštesnes paskolų palūkanas įmonėms, o šios palūkanos neigiamai paveikia investicijas ir visuminę paklausą, – visa tai daro spaudimą dar spartesniam kainų kilimui (ECB, 2022).

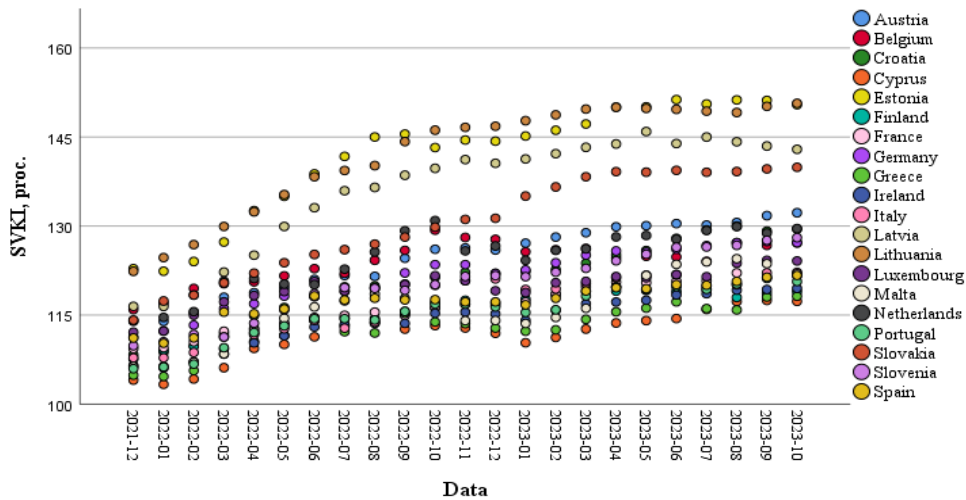
Analizuojant monetarinę politiką, galima vertinti poveikį infliacijai dviem aspektais: visų pirma, mažinamas infliacinis spaudimas, didinant ekonomikos „atsipalaidavimą“, t. y., sumažinamas visuminės paklausos perteklius, lyginant su pasiūla. Kitas būdas yra užtikrinti, kad vidutiniai infliacijos lūkesčiai būtų įtvirtinti ties 2 proc. riba. Kuo ilgesnis ir didesnis nukrypimas nuo dviejų procentų tikslo, tuo didesnė rizika, kad vidutinės trukmės infliacijos lūkesčiai sužlugdys (ECB, 2022). Išaugus aukštai infliacijai buvo pasitelkta pagrindinė pinigų politikos priemonė, kontroliuojanti infliaciją – palūkanų normos didinimas (Shahzad ir kt. 2024). ECB didina palūkanų normas tol, kol užtikrinama, kad infliacija sugrįš į vidutinio laikotarpio 2 proc. tikslą.

Palūkanų normų pokyčiai paveikia namų ūkius ir įmones keliais aspektais. Vienas aspektas yra tas, kad didesnės palūkanų normos skatina namų ūkius daugiau taupyti dabar bei atidėti vartojimą ateičiai. Kitas aspektas – didesnės palūkanų normos sumažina nekilnojamojo turto paklausą, o tai sumažina nekilnojamojo turto sandorių išlaidas (ECB, 2022). Taigi, mažinant infliaciją bazinių palūkanų normų didinimu, užkertamas kelias didėti atotrūkiui tarp visuminės paklausos ir pasiūlos ir neleidžiama įsisukti atlyginimų ir kainų spiralei.

Empirinė palūkanų normos ir infliacijos tempų ryšio analizė

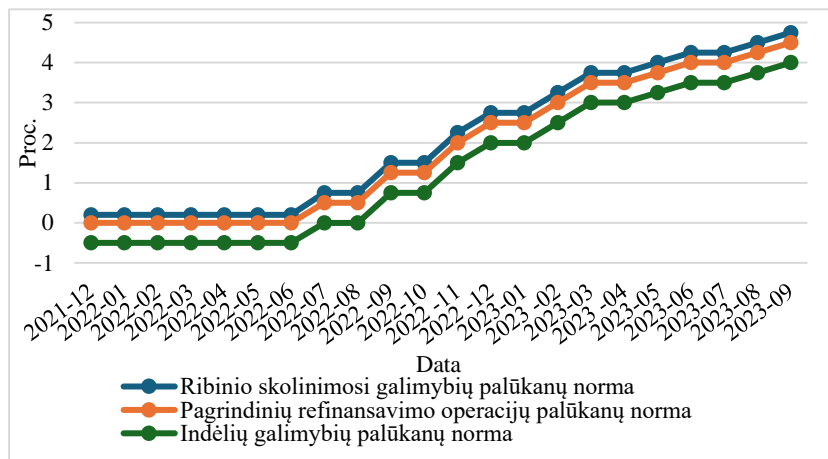
Tyrimo metodika. Siekiant išsiaiškinti ECB monetarinės politikos poveikį infliacijai, pasirinktos penkios euro zonos šalys, laikotarpiu nuo 2021-12 mėn. iki 2023-10 mėn. pasižymėjusios sparčiausiu kainų augimu. Tiriamojo laikotarpio pradžia pasirinktas 2021-12 mėn., kad būtų galima išvengti reikšmingiausią pasikeitimą, ECB pradėjus didinti bazines palūkanų normas (2022-07 mėn.). Analizei naudojama mėnesinė infliacija, apskaičiuota pagal suderintą vartotojų kainų indeksą (SVKI) ir Europos centrinio banko bazinės palūkanų normos (proc.). Siekiant palyginti pasirinktų kintamųjų kitimo tendencijas, atliekama grafinė analizė, o vertinant kintamųjų ryšius – koreliacinė analizė. Atliekant koreliacinę analizę tikrinama, ar kintamieji pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį (*Jargue Bera* kriterijus, esant pasiklovimo lygmeniui 0,05, turi būti ne didesnis už 5,99 kritinę reikšmę); skaičiuojamas *Pearson'o* koreliacijos koeficientas tiesinei kintamųjų priklausomybei nustatyti; tikrinama ar koreliacija yra statistiškai reikšminga – (tikimybės reikšmės negali būti didesnės nei 0,05 kritinė reikšmė). Nenustačius reikšminio tiesinio ryšio, taikomos kitų ryšių galimybės – kintamiesiems, kuriems normalumo kriterijai nėra tenkinami, skaičiuojamas *Spearman'o* arba *Kendall'o* koreliacijos koeficientas.

Tyrimo rezultatai. Išanalizavus situaciją euro zonos šalyse (žr. 1 pav.), kad analizuojamu laikotarpiu aukščiausias SVKI buvo Lietuvoje, Estijoje, Latvijoje ir Slovakijoje bei Austrijoje. Šios šalys pasirinktos tolesnei analizei, siekiant įvertinti, kaip konkrečių šalių SVKI paveikė vykdyta ECB stabdančioji monetarinė politika.

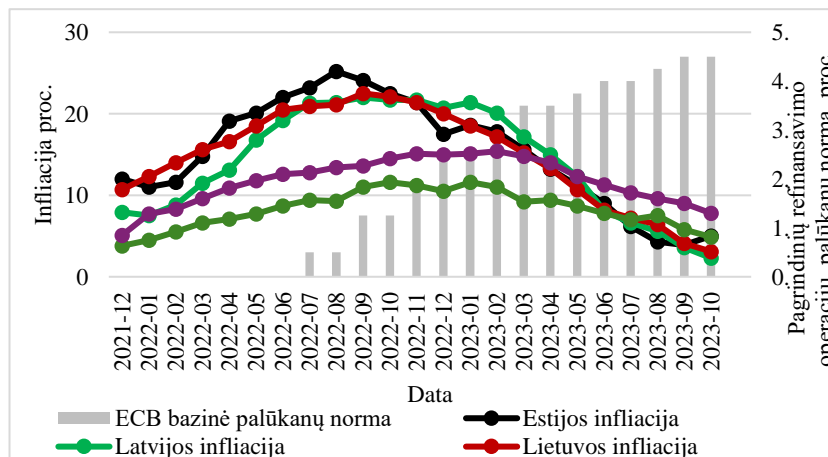
1 pav. Suderintas vartotojų kainų indeksas euro zonos šalyse nuo 2021-12 mėn. iki 2023-10 mėn., proc. Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostat (2024) duomenis

Siekiant sulėtinti infliacijos tempus, 2022 m. liepos mėn. ECB bazinės palūkanų normos buvo pradėtos didinti ir maksimalias reikšmes (4; 4,5; 4,75) pasiekė 2023 m. rugsėjo mėnesį (žr. 2 pav.). Analizei buvo pasirinkta pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų norma.

2 pav. Europos centrinio banko bazinės palūkanų normos 2019–2023 m., proc. Šaltinis: sudaryta autorės pagal Europos centrinio banko (2024) duomenis

Išanalizavus penkias pasirinktas euro zonos šalis ir ECB nustatytas palūkanų normas, sudaryta diagrama (žr. 3 pav.), vaizduojanti infliacijos, apskaičiuotos pagal SVKI, ir pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų normas ryšį.

3 pav. Infliacijos (apskaičiuotos pagal SVKI, proc.) ir ECB pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų normos (proc.) ryšys tiriamose euro zonos šalyse nuo 2021-12 mėn. iki 2023-10 mėn. Šaltinis: sudaryta autorės pagal Eurostat (2024) duomenis

Pastebėtina, kad Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje infliacija buvo didžiausia (22,5; 22; 25,2), tačiau pasižymėjo ir spartesniu mažėjimu, lyginant su Austrija ir Slovakija, kurių mėnesiniai kitimo tempai buvo mažesni nei Baltijos šalių. Galima pastebėti, kad Europos centriniam bankui didinant bazines palūkanas, kainų kilimo tempai lėtėjo ir artėjo prie 2 proc. ECB infliacijos tikslo visose tirtose šalyse.

Normalumas tikrintas pagal statistines charakteristikas ir nustatyta, kad kintamųjų reikšmės atitinka kriterijus ir yra pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Remiantis atlikta koreliacine analize (žr. 1 lent.), nustatyta, kad ryšys tarp pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų normos ir SVKI pokyčio visose penkiose euro zonos šalyse yra reikšminis, nes tikimybė yra mažesnė už kritinę reikšmę, todėl galima teigti, kad, visų šalių atveju, tarp kintamųjų egzistuoja tiesinis ryšys. *Pearson'o* koreliacijos koeficientas yra neigiamas, o tai parodo, kad tarp kintamųjų egzistuoja atvirkštinė tiesinė priklausomybė: palūkanų normai didėjant, infliacijos tempai lėtėja ir priešingai – mažėjant palūkanų normai, infliacijos tempai spartėja.

1 lentelė. Koreliacinės analizės rezultatų matrica

	Pagrindinių refinansavimo operacijų palūkanų norma	Slovakija	Lietuva	Latvija	Estija	Austrija
Koreliacijos koeficientas	1,00000	-0,46122	-0,78403	-0,63134	-0,54780	-0,30146
t-statistika	-	-2,32458	-5,64868	-3,64075	-2,92828	-1,41394
Tikimybė	-	0,0307	0,0000	0,0016	0,0083	0,0172

Suderintas vartotojų kainų indeksas atspindi situaciją, kai Baltijos šalyse nuo 2022 m. kovo mėnesio vyko staigus kainų kilimas. Moksliniai tyrimai (Hartwell ir kt., 2022; Jahrgang ir kt., 2022; Oravcová, 2023; Zuckerstätter ir kt., 2022) rodo, kad kainų kilimui šiuo laikotarpiu daugelyje aukštos infliacijos šalių turėjo prasidėjęs Rusijos-Ukrainos karas, kuris turėjo įtakos daugelio šalių energetikos sektoriams, o ypač – tų šalių, kurios buvo itin priklausomos nuo energetinių šaltinių importo iš Rusijos. Norint apsirūpinti žaliavomis, šalims, neturinčioms nuosavų energetinių resursų, teko ieškoti kitų tiekimo grandinių, kurių žaliavų kainos, lyginant su Rusijos, buvo aukštesnės. Perėjimas į atsinaujinančią energetiką yra gana ilgas procesas, o gamtinių dujų tiekimo šaltiniai nebuvo pakankamai diversifikuoti. Zuckerstätter ir kt. (2022) nustatė, kad euro zonoje kainų kilimas labiausiai pasižymėjo energetikos, maisto bei paslaugų sektoriuose.

Atlikus grafinę analizę ir koreliacinę analizę galima teigti, kad tiriamojo laikotarpio pabaigoje kainų kilimas sparčiausiai mažėjo Latvijoje ir Estijoje, o kitose analizuojamose šalyse kainų augimo tempai stabilizavosi, infliacijos tempai lėtėjo. Pastebėta tendencija, kad esant žemai palūkanų normai kainos ėmė sparčiai kilti, reaguodamos į ekonomines ir geopolitines aplinkybes, o palūkanų normas padidinus, kainų lygis ir jo augimo tempai sulėtėjo. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad ECB monetarinė stabdančioji politika, siekiant suvaldyti sparčiai augančią infliaciją buvo veiksminga. Tačiau neabejotina, kad kainų lygiui įtakos turi daug veiksnių, todėl, norint euro zonos šalyse stabilizuoti infliaciją ties užsibrėžta 2 proc. riba, reikia pasitelkti kompleksines priemones.

Išvados

1. Infliacija atspindi bendrą kainų lygio kilimą. Pagrindiniai veiksniai, lėmusieji spartų kainų kilimą 2021–2023 m. buvo keli: COVID-19 pandemijos poveikis, vykstantys geopolitiniai konfliktai bei spartus darbo užmokesčio kilimas. Siekiant suvaldyti kylantį kainų lygį svarbu panaikinti kainų kilimo priežastis bei imtis infliacijos kontrolės priemonių, tokių kaip ECB bazinių palūkanų normų didinimas.

2. Tiriamuoju 2021–2023 m. laikotarpiu aukšta infliacija vyravo daugelyje euro zonos šalių. Aukščiausiais infliacijos tempais pasižymėjo penkios šalys: Austrija, Lietuva, Latvija, Estija, Slovakija, kurios buvo pasirinktos ECB stabdančiosios monetarinės politikos poveikio infliacijai tyrimui.

3. Analizės metu nustatyta, kad ECB pasirinkta stabdančioji monetarinė politika, didinant bazines palūkanų normas, buvo efektyvi: Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje kainų lygis mažėjo sparčiausiai, o kitose šalyse kainų kilimo tempai sulėtėjo bei artėjo prie 2 proc. infliacijos tikslo, todėl galima teigti, kad ECB vykdyta stabdančioji monetarinė politika buvo veiksminga.

Literatūra

- Ahmad, M., Zebo, K., Ismailova, N., Balbaa, M. E., Akramova, N., Ain, N. U. (2024). Effect of the Supply-Side factors on inflation in South Asia: An analysis of oil price, technology, and labor market dynamics. *Research in Globalization*, 8, 100212. <https://doi.org/10.1016/j.resglo.2024.100210>
- Ascarì, G., Bonam, D., Smadu, A. (2024). Global supply chain pressures, inflation, and implications for monetary policy. *Journal of International Money and Finance*, 142, 103029. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2024.103029>
- Crespo, A. R., Infante, J., Tenorio, J. J., Gil-Alana, L. (2023). Evidence of Inflation Using Harmonized Consumer Price Indices in Some Euro Countries: France, Germany, Italy, and Spain, along with the Euro Zone. https://www.researchgate.net/publication/370919630_Evidence_of_Inflation_Using_Harmonized_Consumer_Price_Indices_in_Some_Euro_Countries_France_Germany_Italy_and_Spain_along_with_the_Euro_Zone

4. European Central Bank. (2024). Key ECB interest rates. https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/key_ecb_interest_rates/html/index.lt.html
5. European Central Bank. (2022). The Transmission of Monetary Policy Speech by Philip R. Lane, Member of the Executive Board of the ECB, at the SUEF, CGEG|COLUMBIA|SIPA, EIB, SOCIÉTÉ GÉNÉRALE conference on “EU and US Perspectives: New Directions for Economic Policy. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2022/html/ecb.sp221011~5062b44330.en.html>
6. Eurostat. (2024) Harmonised index of consumer prices. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_hicp_midx_custom_9604577/default/table
7. Harding, M., Lindé, J., Trabandt, M. (2023). Understanding PostCOVID Inflation Dynamics. *Journal of Monetary Economics*, 140, S101-S118. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2023.05.012>
8. Hartwell, L., Rakštytė, A., Ryng, J., Selga, E. K. (2022). Winter is Coming: the Baltics and the Russia-Ukraine War. <https://www.lse.ac.uk/ideas/Assets/Documents/reports/2022-12-05-BalticRussia-FINALweb.pdf>
9. Lorenzoni, G., Werning, I. (2023). Inflation is conflict. *NBER Working Paper Series*, 31099 https://www.nber.org/system/files/working_papers/w31099/w31099.pdf
10. Oner, C. (2017). Inflation: Prices on the Rise. In *Back to Basics: Economic Concepts Explained*, pp. 30–31. IMF. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/Fandd/Back-to-Basics/oner-inflation.ashx>
11. Shahzad, U., Orsi, B., Sharma, G. D. (2024). Managing inflation expectations and the efficiency of monetary policy responses to energy crises. *Energy Economics*, 133, 107474. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2024.107474>
12. Stiglitz, J. E., Regmi, I. (2022). The Causes of and Responses to Today's Inflation. https://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2022/12/RI_CausesofandResponsestoTodaysInflation_Report_202212.pdf
13. Zuckerstätter, J., Muckenhuber, M., Kafenda, L., Russinger, R. (2022). Austria: Policies dealing with the inflation crisis. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 48(4). https://emedien.arbeiterkammer.at/viewer/api/v1/records/AC08890876_2022_4/files/source/2022_04.pdf#page=86

A STUDY OF THE IMPACT OF A TIGHTENING MONETARY POLICY ON THE INFLATION OF THE EURO ZONE COUNTRIES

Responding to a significant surge in inflation driven by geopolitical and economic factors, the European Central Bank (ECB) has implemented a tightening monetary policy aimed at curbing inflation to a target of 2%. It is crucial to analyze the effectiveness of this policy and the resulting inflationary changes across Eurozone countries. This research aims to unravel the intricate dynamics of monetary policy and inflation within the Eurozone. Inflation trends vary across countries, prompting this study to assess how ECB policy influences inflation and overall price levels. Methodologies include analysis of scientific articles, statistical analysis, and correlation/regression analysis. Findings indicate an inverse linear relationship between ECB interest rates and inflation, though other economic and geopolitical factors also play significant roles.

NE GYVYBĖS DRAUDIMO PASLAUGŲ Palyginamoji analizė „IF“, „ERGO“, IR „GJENSIDIGE“ DRAUDIMO BENDROVĖSE

Deimantė Pečkytė (stud.), Gintarė Valentukonytė (stud.), Karolina Binkevičiūtė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Draudimo paslaugomis naudojasi daug žmonių, norinčių perkelti galimą riziką draudikams, mokant už tai mėnesines įmokas. Iš labai didelės rinkoje esančios draudimo bendrovių pasiūlos, šiame darbe buvo išsirinktos trys bendrovės: „If“, „Ergo“, ir „Gjensidige“. Taip pat buvo atrinkti trys populiariausi draudimai – kelionių, asmens, ir turto, o su jais atlikta palyginamoji ir finansinė analizė kiekvienoje iš draudimo bendrovių. Darbo tikslo įgyvendinimui buvo sumodeliuotos devynios skirtingos situacijos, kurios padėjo efektyviai įvertinti draudimo bendrovių siūlomas įmokas ir pasirinkti tinkamiausias. Nustatyta, kad kelionių draudimo geriausias sąlygas siūlo „Ergo“ bendrovė, asmens draudimo geriausias sąlygas vaikui siūlo „If“, o suaugusiam „Gjensidige“, tuo tarpu turto draudimo atveju geriausias pasiūlymus pateikė „Gjensidige“.

Raktiniai žodžiai: kelionių draudimas, asmens draudimas, turto draudimas, draudimo įmonės.

Įvadas

Darbo aktualumas: Šiuolaikiniame pasaulyje draudimo paslaugos tampa neatsiejama kiekvieno asmens gyvenimo dalimi. Dauguma žmonių yra susidūrę su draudimo paslaugomis, kurios yra skirtos apsaugoti individus nuo galimų finansinių rizikų. Taip yra todėl, nes yra privalomų draudimų tokių kaip mašinos draudimas. Tačiau vis dažniau yra naudojamos ir neprivalomais draudimais tokiais kaip kelionių, būsto ar asmens draudimas, kurie yra bene dažniausiai naudojami kiekvieno individo. Didėjant turizmo sektoriui ir vykstant globalizacijai visuomenė vis labiau supranta kelionių draudimo naudą, taip pat šis draudimas plačiai naudojamas, kadangi didėja tarptautinių kelionių populiarumas, kurių metu žmonės vyksta darbo ar poilsio tikslais ir dėl to nenori turėti didelių nesklaidumų išvykus į kelionę. Turto draudimui taip pat įtakos turi ekonomikos augimas, dėl kurio yra įsigyjama daugiau nekilnojamo turto, kurį įstatymų nustatyta tvarka reikia apdrausti, jei jis perkamas su paskola. Aišku, žmonės vis labiau vertina ne tik savo turtą, bet ir sveikatą ar gyvybę, todėl asmens draudimas taip pat yra vis plačiau naudojamas, norint išvengti didelių finansinių išlaidų susijusių su sveikatos problemomis. Visi šie draudimai sumažina finansinį spaudimą ne tik dėl nenumatytų materialių išlaidų, bet ir dėl sveikatos problemų, asmeninės ar šeimos gerovės. Tai parodo, kad žmonės nori jaustis saugiai ir nutikus nelaimei nesusidurti su finansinėmis problemomis.

Žinoma, kiekvienas žmogus stengiasi surasti patraukliausią variantą tarp draudimo bendrovių. Šį pasirinkimą įgyvendinti sunku, kadangi egzistuoja daug draudimo bendrovių, kurios siūlo po kelis draudimo variantus skirtingomis kainomis ir paslaugų dydžiais, todėl žmonėms tenka investuoti savo laiką į informacijos surinkimą ir draudimo paketų analizę pagal savo situaciją ir galimybes. Tokios informacijos ieškojimas ir lyginimas ne tik užima daug laiko, bet ir ne visiems žmonėms ši informacija yra aiškiai ir suprantamai pateikta.

Darbo tikslas – atlikus draudimo įmonių teikiamų paslaugų: kelionių draudimo, asmens draudimo, turto draudimo palyginamąją analizę išskirti analizuotų draudimo įstaigų „If“, „Ergo“, ir „Gjensidige“ teikiamas paslaugas, kurios prie tam tikrų sąlygų yra pačios patraukliausios vartotojui.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti ne gyvybės draudimo paslaugų įvairovę ir svarbą.
2. Atlikti kelionių draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą.
3. Atlikti asmens draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą.
4. Atlikti turto draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą.

Darbo metodai: mokslinės literatūros bei informacinių šaltinių analizė, palyginamoji duomenų analizė, finansinis vertinimas.

Ne gyvybės draudimo paslaugų įvairovė ir svarba

Draudimo pramonė yra viena iš konkurencingiausių. Draudimas iš esmės yra asmeninės rizikos pasidalinimo su draudimo bendrove priemonė, apsauganti nuo galimo įvykio ir jo pasekmių. Visame pasaulyje draudimas atlieka labai svarbų vaidmenį tiek ekonomikoje, tiek žmonių gyvenimuose. Draudimas skatina produktų naujoves, leidžia efektyviai paskirstyti išteklius, palaiko subalansuotą šalies plėtrą, gerina efektyvų finansinių paslaugų teikimą ir mažina kredito riziką (Abel ir Marire, 2021). Šis faktas patvirtina, kad draudimas yra laikomas svarbiu išsivysčiusios ekonomikos komponentu, kur draudimo išlaidos sudaro maždaug 8–11 %, palyginti su 2–4 % besivystančiose šalyse, žemas ekonomikos lygis sukuria mažą draudimo įsitraukimą (Vitonytė E. ir Jakubavičius A., 2023). Šalies rinkoje šiuo metu draudimo paslaugas teikia 19 draudikų: 8 vykdančios gyvybės draudimo veiklą, o kiti – ne gyvybės draudimo veiklą (Lietuvos bankas, 2023). Dėl to konkurencija šiame sektoriuje nemaža ir klientams gali iškilti sunkumų norint greitai atrasti geriausias variantus. Tačiau konkurencijos dėka įmonės didina savo paslaugų efektyvumą, diegia geresnes

technologijas ir naujoves, kas palanku klientams. (Yang, Li ir kt., 2021) Ne gyvybės draudimo rūšių yra 18. Draudimo spektras yra toks platus, kadangi pasaulyje susiduriame su daug įvairių rizikų, kurios sieja ne tik mūsų turtą, bet ir gyvybę. Šios rizikos vis didėja, vystantis technologijoms ir inovacijoms bei didėjant globalizacijai. Todėl visi skirtingi draudimai padeda išlaikyti finansinę apsaugą ir ekonominį stabilumą visuose ekonomikos ar gyvenimo sektoriuose. Verta paminėti, kad svarbiausi draudimo rinkos dalyviai yra jų vartotojai. Noras apsidrausti suteikia galimybę veikti draudimo verslui. Draudimo formos, pagal kurias skirstomas draudimas yra dvi: privalomojo, nustatomo Lietuvos Respublikos įstatymų bei savanoriško, kurį pasirenka kiekvienas individualiai. Vieni iš populiariausių savanoriškųjų draudimų yra kelionių, asmens bei turto draudimai, kadangi draudžiantis šiais draudimais žmonės išvengia didžiausių galimų rizikų lyginant su kitais rinkoje siūlomais savanoriškais draudimais.

Viena iš populiariausių draudimo bendrovių paslaugų - asmens draudimas. Asmens draudimą sudaro grupės, kurios yra susijusios su žmogumi, tai yra jo sveikata, gyvybe ar netikėtomis traumomis (Grinius, G, 2010). Iš to galima suprasti, kad šis draudimas yra labai svarbus, nes juo apsidrausdamas žmogus apsaugo save ir savo artimuosius nuo rizikos neturėti sukauptų finansų ir susimokėti nutikus netikėtai nelaimei.

Turto draudimo paskirtis – padėti apsisaugoti nuo finansinių nuostolių, kurie gali atsirasti, jei turtas bus apgadintas dėl gamtos stichijų, nelaimių ar kitų asmenų veiksmų (Lietuvos Bankas, 2022). Lietuvos banko duomenimis pagal ne gyvybės draudimo įmokų dydį Lietuvoje draudimas nuo gaisro ir kitos žalos, padarytos turtui, yra trečias ir šios įmokos didėja kiekvienais metais. Viena pagrindinė įplaukų dydžio priežastis yra ta, kad imant būsto paskolą, bankas reikalauja jį apdrausti.

Kelionių draudimas – tai draudimo rūšis, apsauganti žmogų keliaujant nuo netikėtų įvykių. Kelionių draudimą svarbu turėti, kiekvienam keliaujančiam, kad turistai galėtų apsaugoti save nuo galimų įvykių ir išlaidų, kurios turėtų neigiamos įtakos finansinei būklei. (Apsari, P. I. B., & Suryanditha, P. A., 2022) Kadangi turizmas yra vienas iš labiausiai augančių sektorių pasaulyje, todėl vis daugiau atsiranda bendrovių, kurios nori pasipelnyti siūlydamos draudimus. Visapusiškas kelionių draudimas skirtas padengti riziką ir finansinius nuostolius, kurie gali atsirasti keliaujant, pavyzdžiui, medicininės išlaidas, prarastą bagažą ar kelionės atšaukimo išlaidas. (Rubi, M. A. ir kt., 2022).

Taigi, draudimas atlieka svarbų vaidmenį žmonių gyvenimuose ir ekonomikoje. Taip pat didėjant globalizacijai, inovacijoms ir vystantis technologijoms asmenys susiduria su vis daugiau rizikų, o nuo jų apsisaugoti finansiškai gali padėti draudimas, todėl draudimo įmonės siūlo plačius draudimo spektrus siekiant suteikti paslaugas, kurios leistų žmonėms jaustis saugesniems. Šiuo metu Lietuvoje paslaugas teikia 19 draudikų, todėl žmonės turi didelį pasirinkimą. Vieni populiariausių savanoriškųjų draudimų yra asmens draudimas, turto draudimas ir kelionių draudimas. Asmens draudimą sudaro grupės, kurios yra susijusios su žmogumi bei jo sveikata. Turto draudimo paskirtis apsaugoti savo turtą, jeigu jis bus apgadintas nuo finansinių nuostolių. Kelionių draudimas apsaugo keliaujančius žmones neturėti finansų, kai nutinka netikėti įvykiai kelionėje. Galima suprasti, kad kiekvienas iš šių draudimų yra svarbus, nes su jais galima apsaugoti save ir artimuosius nuo finansų neturėjimo, atsitikus nelaimei.

Kelionių draudimo paslaugų palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Visos analizuojamos draudimo bendrovės siūlo medicininę pagalbą į kurią įeina skubi medicininė pagalba, būtinasis ambulatorinis bei stacionarinis gydymas, tyrimų, medikamentų ir tvarstymo išlaidos. Kiekviena draudimo bendrovė savo sąlygose siūlo būtinąsias medicininės pagalbos išlaidas susirgus Covid – 19. Visos trys analizuojamos draudimo bendrovės taip pat siūlo ir nėštumo komplikacijų išlaidų padengimą – „Gjensidige“ kompensuoja iki 200 eurų, o „If“ iki 300 eurų. „Ergo“ savo sąlygose įvertinus, jog įvykus nėštumo netekimui yra mokama 20% nuo apdraustos sumos. „Gjensidige“ vienintelė įmonė, kuri apibrėžusi savo draudimo sąlygose, jog kompensuos klientui iki 10 000 eurų teroristinio išpuolio metu. Taip pat „Gjensidige“ bei „Ergo“ yra nurodę, jog ši apsauga negalios, kuomet panaudojamas masinio naikinimo ginklas. „If“ ir „Gjensidige“ siūlo tokias pačias medicininių išlaidų, mirties, neįgalumo ir traumų sumas. „Ergo“ siūloma tokia pati medicininių išlaidų draudimo suma - 100 000 eurų. Tačiau siūlo didesnes mirties ir neįgalumo draudimo sumas, atitinkamai 10 000 eurų ir 20 000 eurų, taip pat ir mažesnes nei konkurentės traumų draudimo sumas - 3 000 eurų. Būtiniosios telefoninių pokalbių išlaidos taip pat yra finansuojamos, tačiau visose bendrovėse skirtingai: daugiausiai galima išleisti „If“ - iki 50 eurų, mažiausiai „Gjensidige“ - iki 20 eurų (žr. 1 lentelė). Neatidėliotinų stomatologinių pagalbos išlaidų kompensacijos yra tokios pačios „Gjensidige“ ir „Ergo“ - iki 200 eurų, o „If“ - Iki 150 eurų. Vieno artimojo asmens atvykimo ir gyvenimo išlaidos, jei apdraustajam reikalinga nuolatinė priežiūra yra siūloma visose bendrovėse, limitas šių išlaidų yra toks pats – 100 eurų per dieną, tačiau dienų skaičius yra skirtingas: „If“ leidžia pasilikti ilgiausiai tarp analizuojamų konkurenčių - iki 10 dienų, „Ergo“ iki 7 dienų, o „Gjensidige“ mažiausiai - iki 5 dienų. Visos draudimo bendrovės siūlo draudimą nuo apsinuodijimo bei stabligės. „If“ draudimo įmonė vienintelė iš analizuojamų, kuri nedraudžia nuo pasiutligės ir erkinio encefalito/Laimo ligos, tačiau taip pat vienintelė ir draudžia nuo gyvatės įkirtimų, gyvūnų įkandimų ir vabzdžių įgėlimų. Dėl sužalojimų elektros srove nėra apdraudžiama bendrovėje „Ergo“. Visos draudimo bendrovės kaip papildomą paslaugą, siūlo civilinės atsakomybės draudimą. Civilinės atsakomybės draudimo sumas kiekviena bendrovė siūlo skirtingas: „If“ - 10 000 eurų, „Gjensidige“ - 50 000 eurų, o „Ergo“ - 25 000 eurų. Todėl renkantis draudimą, kiekvienas žmogus turi įvertinti ar per kelionę yra daug galimybių netyčia padaryti žalą trečiajam asmeniui, pvz. slidinėjant, tuomet reiktų rinktis „Gjensidige“ draudimą, kuris siūlo didžiausią civilinės atsakomybės draudimo sumą. Priešingai, jeigu nėra didelės rizikos, galima rinktis ir „If“ su mažiausia civilinės atsakomybės draudimo suma.

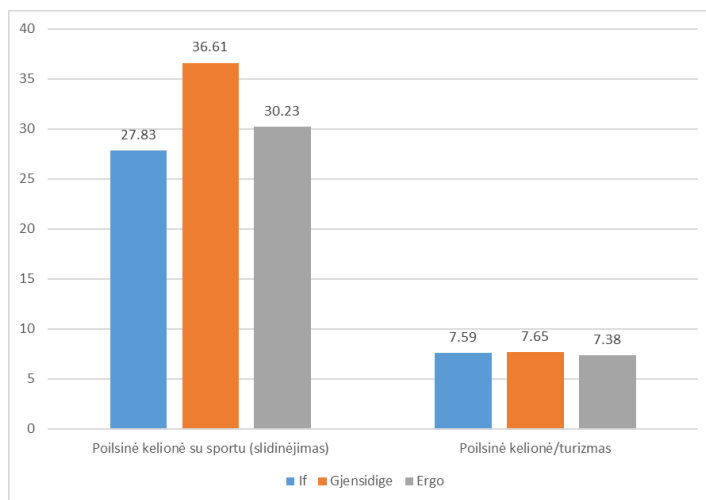
1 lentelė. Kelionių draudimo sąlygų palyginimas draudimo bendrovės

	If	Gjensidige	Ergo
Mirtis	6 000	6 000	10 000
Neįgalumas	6 000	6 000	20 000
Traumos	6 000	6 000	3 000
Būtiniosios telefoninių pokalbių išlaidos	Iki 50 eurų	Iki 20 eurų	Iki 30 eurų
Neatidėliotinos stomatologinės pagalbos išlaidos	Iki 150 eurų	Iki 200 eurų	Iki 200 eurų
Artimojo asmens išlaidos	iki 10 dienų, limitas 100 €/d.	iki 5 dienų, limitas 100 €/d.	iki 7 dienų, limitas 100 €/d.
Civilinė atsakomybė	10 000	50 000	25 000
Bagažo praradimas	600	1 000	750
Bagažo vėlavimas	virš 6 val., iki 180 €	virš 6 val., iki 250 €	virš 6 val., iki 175 €
Maksimali išmoka už daiktą	iki 100% draudimo sumos	250 €	iki 50% draudimo sumos

Bendrovės siūlo nutrūkusios kelionės draudimą, kuris leidžia apsaugoti nuo nenumatytų įvykių. „Gjensidige“ taip pat ir šitoje draudimo sąlygoje leidžia bagažą apdrausti didžiausia kaina – 1 000 eurų. „Ergo“ ir „If“ siūlo šiek tiek mažesnes sumas, atitinkamai 750 ir 600 eurų. Už bagažo vėlavimą, kai bagažas neatvyksta virš 6 valandų, „Gjensidige“ vėlgi siūlo didžiausią išmoką – iki 250 eurų, o „Ergo“ ir „If“ labai panašias išmokas, atitinkamai 175 ir 180 eurų. Maksimali išmoka už vieną daiktą taip pat visose analizuojamose draudimo bendrovėse skirtinga „If“ iki 100% draudimo sumos, t.y. 600 eurų, „Gjensidige“ iki 250 eurų, o „Ergo“ iki 50% draudimo sumos, t.y. 375 eurų.

Vienas iš „Gjensidige“ bendrovės išskirtinumų, yra, jog ji draudžia sporto veiklą ir inventorių. Draudimo suma išmokama kai įvyksta inventoriaus vagystė, klientas nebėgali užsiimti sportine veikla užsienyje dėl ligos ar traumos ir kt. „Gjensidige“ ir „Ergo“ papildomai leidžia apsidrausti imant kelionės draudimą, nuo kelionės dokumentų praradimo, tačiau „Ergo“ išskirtinumas, lyginant su konkurente, jog tuo pačiu draudžia ir pinigų praradimą. „Ergo“ draudimo bendrovės privalumas, jog ji suteikia galimybę apsidrausti savo kompiuterį kelionės metu. „If“ siūlo taip pat nemažą pasirinkimą papildomų draudimų: namų turto draudimą kelionių metu, išsinuomoto automobilio išskaitos draudimą, daugkartinį kelionių draudimą, kurį pasiėmus taip pat galimas ir mobiliosios technikos draudimas.

Viena iš svarbiausių draudimo informacijų, dėl kurios skiriasi draudimo įmokos yra kelionės tikslas. Analizuojant įmokų skirtumą buvo pasirinktos dvi situacijos, kuriose vartotojas, kuriam yra 21 metai, skrenda į šalį, kuri yra Europoje. Rizikos, kurias draudžia yra medicininės išlaidos ir nelaimingi atsitikimai. Tačiau tarp šių dviejų situacijų skyrėsi kelionės tikslas, kadangi atitinkamai pirmu atveju buvo pasirinkta poilsinė kelionė su sportu (slidinėjimu), o antru – poilsinė kelionė/turizmas (žr. 1 pav.). Tarp šių dviejų situacijų matomas kardinalus skirtumas, kuomet poilsinės kelionės su sportu atveju mokama suma svyruoja apie 30 eurų, o poilsinės kelionės – 7.5 eurų.

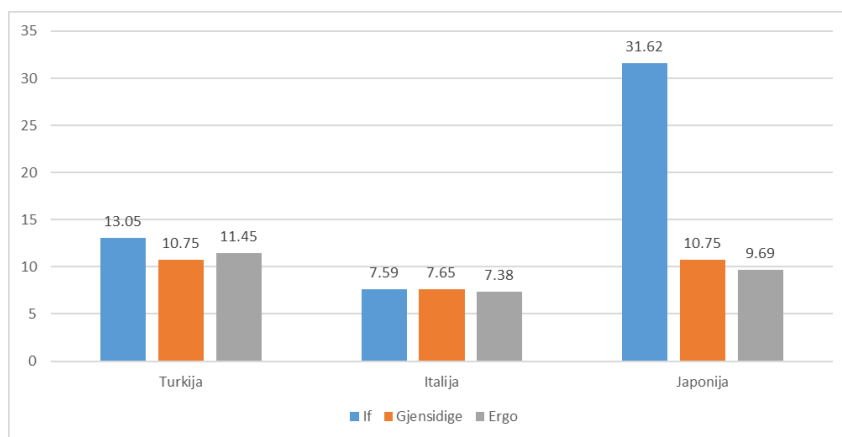

1 pav. Draudimo įmokų skirtumas dėl kelionės tikslo

Toks įmokų skirtumas atsiranda, kadangi slidinėjimas draudimo įmonių laikomas rizikingu, dėl didesnių galimybių, jog gali nutikti įvairių traumų, kurių atveju bendrovės turėtų išmokėti draudimo sumas, todėl klientas mokės didesnę sumą, nei tas, kuris skristų į poilsinę kelionę. Lyginant draudimo bendrovių įmokas norint keliauti į poilsinę kelionę su sportu (slidinėjimu), galima pastebėti, jog siūlomos gan skirtingos įmokos. Geriausią pasiūlymą pateikia „If“, nes vartotojui reikia mokėti 27.83 eurų, o blogiausią pasiūlymą – „Gjensidige“, kuomet įmoka siekia 36.61 eurų. Poilsinės kelionės draudimo įmonių siūlomos įmokos tarpusavyje yra labai panašios, geriausią pasiūlymą vartotojui teikia „Ergo“ – 7.38 eurų, o blogiausią, kaip ir prieš tai analizuotoje situacijoje – „Gjensidige“, 7.65 eurų.

Norint palyginti įmokų pokyčius dėl skirtingų kelionės teritorijų, buvo sukurtos trys situacijos kuriose vartotojas, kuriam yra 21 metai, skrenda į poilsinę kelionę. Rizikos, kurias draudžia yra medicininės išlaidos ir nelaimingi atsitikimai.

Kiekvienoje situacijoje skiriasi kelionės kryptis – Turkija, Italija ir Japonija (žr. 2 pav). Pirmoje situacijoje pastebima, jog visos draudimo bendrovės į Turkiją siūlo panašias draudimo įmokas.

2 pav. Draudimo įmokų skirtumas dėl kelionės teritorijos

„Gjensidige“ siūlo vartotojams, kurie nori keliauti į poilsinę kelionę Turkijoje mažiausias įmokas - 10.75 eurų, o „If“ didžiausias – 13.05 eurų. Antroje situacijoje taip pat galima atkreipti dėmesį, jog kaip ir prieš tai minėtoje situacijoje įmokos tarp bendrovių skiriasi nežymiai, tačiau lyginant praeita situacija įmokos yra mažesnės. Į Italiją keliaujantiems poilsiautojams geriausias sąlygas siūlo „Ergo“ draudimo bendrovė – 7.38 eurų, o prasčiausias „Gjensidige“ – 7.65 eurų. Trečioje situacijoje pasirinkta kelionės kryptis Japonija, į kurią įmokos yra didesnės nei prieš tai analizuotose situacijose. „Gjensidige“ draudimo bendrovė siūlo tokią pačią įmoką kaip ir draudimui keliaujant į Turkiją. „Ergo“ siūlo geriausias įmokas – 9.69 eurų, o prasčiausias „If“ – 31.62 eurų. Pigiausiai mokama Europoje, kadangi šiame žemyne daugelis šalių turi labai gerai išsivysčiusias ir valstybės finansuojamas sveikatos priežiūros sistemas. Tas lemia, jog bendros medicininės priežiūros išlaidos bus mažesnės, dėl ko sumažės ir kelionių draudimo paslaugų teikėjų finansinė rizika.

Sprendžiant, kuri bendrovė siūlo geriausias įmokas kiekvienam vartotojui iš visų penkių situacijų, buvo vertinama kiekvienos draudimo įmonės geriausias, vidutinės ir prasčiausias įmokos palyginus su konkurentėmis, kadangi kiekvienoje situacijoje buvo skirtingos draudimo įmokos. Atlikus šią analizę buvo pastebėta, jog „Ergo“ bendrovė, nė karto nesilė prasčiausių įmokų lyginant su kitomis draudimo bendrovėmis. Tuo tarpu „If“ du kartus silė prasčiausias įmokas, o geriausias vieną kartą. Ir galiausiai „Gjensidige“ irgi silė tik vieną kartą geriausia, bet tris kart blogiausias. Todėl viską apibendrinus geriausias draudimo įmokas silė „Ergo“, o blogiausias – „Gjensidige“.

Asmens draudimo paslaugų palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Atlikus draudimo įmonių „Gjensidige“, „If“ ir „Ergo“ asmens draudimo palyginamąją analizę matoma, kad kiekviena bendrovė turi skirtingą skaičių siūlomų draudimo paketų (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Asmens draudimo sąlygų palyginimas draudimo bendrovėms

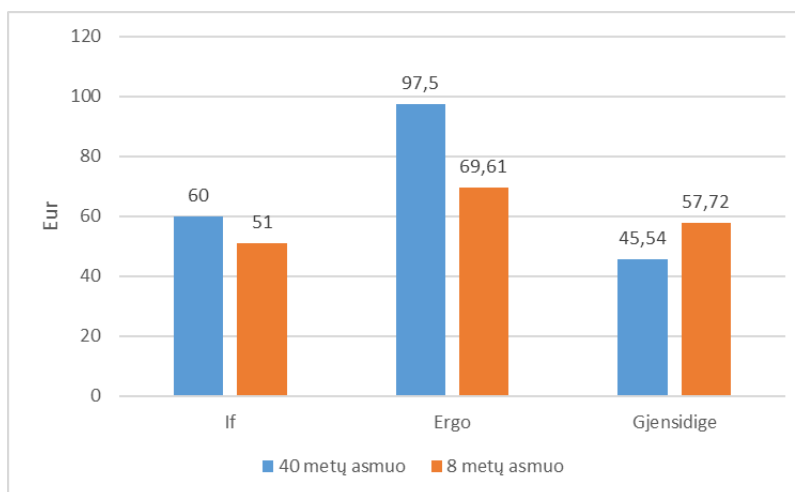
Sąlygos	If		Gjensidige			Ergo
	Pasirinktinai	Taip	Ne	Ne	Taip	
Neįgalumas	Pasirinktinai	Taip	Taip			Taip
Ligonpinigiai	Pasirinktinai		Ne	Ne	Taip	Pasirinktinai
Darbingumo netekimas	Pasirinktinai - dienpinigiai		Ne	Taip	Taip	Pasirinktinai - dienpinigiai
Kritinės ligos	Ne	Pasirinktinai	Ne			Pasirinktinai
Dviguba išmoka dėl neįgalumo	Ne	Taip	Ne			Ne
Apsvaigus nuo alkoholio	Ne	Taip	Ne			Ne
Lengvos traumos	Ne	Taip	Ne			Ne
Užsikrėtimas infekcine liga	Ne	Taip	Ne	Taip	Taip	Ne
Ramentų nuoma	Ne	Taip	Ne			Ne
Būsto pritaikymas spec. poreikiams	Ne	Taip	Ne			Ne
Medicininės išlaidos	Ne		Ne			Pasirinktinai

„If“ siūlo du paketus, „Gjensidige“ - tris, o „Ergo“ - vieną. „If“ ir „Gjensidige“ paketų pasirinkimai priklauso nuo to, kokias apsaugas norima pasirinkti. Yra svarbu suprasti, kad draudimo kaina priklausys nuo to kokia suma asmuo nori apsidrausti ir kuriomis apsaugomis pasinaudoti. Visi analizuojami draudimo paketai pirmiausia asmenį apdraudžia nuo mirties ir jeigu mirštama dėl nelaimingo atsitikimo yra išmokama visa draudimo sutartyje pasirinkta suma. Taip pat visos analizuojamos įmonės siūlo apdrausti nuo neįgalumo, traumų, darbingumo netekimo bei mokėti ligonpinigius.

Draudimo bendrovė „If“ siūlo asmens apdraudimą dviguba išmoka nuo neįgalumo. Ją išmokėti priklausytų tuomet, kai yra prarandama daugiau kaip 70% nedarbingumo, tačiau šią draudimo apsaugą galima pasirinkti tik kartu su neįgalumo apsauga. Dar vienas „If“ siūlomas išskirtinis apsidraudimas – apsvaigus nuo alkoholio, t.y. bendrovė siūlo apdrausti nuo nelaimingų atsitikimų, kurie įvyksta kuomet žmogus yra apsvaigęs. Taip pat „If“ draudimo bendrovė siūlo tokias apsaugas, kaip lengvos traumos, ramentų nuoma bei būsto pritaikymas specialioms poreikiams.

Apsaugą nuo kritinių ligų siūlo „If“ ir „Ergo“ draudimo bendrovės. Pasirinkus šią apsaugą yra svarbu žinoti, kad kiekviena draudimo bendrovė turi savo kritinių ligų sąrašą nuo kurių apdraudžia asmenį. „If“ ir „Gjensidige“ gali duoti apsaugą nuo užsikrėtimo infekcine liga. Draudimo bendrovė „Ergo“ siūlo apsaugą nuo medicininių išlaidų.

Asmens draudimo finansinis vertinimas, kaip ir kitų draudimų, priklauso nuo daug dedamųjų. Daug įtakos šio draudimo finansiniam vertinimui turi amžius, profesija, laisvalaikio užsiėmimai ir kiti panašūs dalykai. Asmeniui, kuris nedirba fizinio darbo ir nesportuoja profesionaliai draudimo įmoka bus mažesnė nei tiems, kurie dirba fizinį darbą ar sportuoja profesionaliai, nes tai padidina traumų riziką. Norint palyginti kaip keičiasi suma priklausomai nuo dedamųjų „If“, „Ergo“ ir „Gjensidige“ draudimo bendrovėse pasirinkome dvi situacijas. Viena situacija, kad 40 metų asmuo dirba ofiso darbą, laisvalaikiu važinėja dviračiu bei bėgioja parke, bet nedalyvauja varžybose. Kita situacija, kad 8 metų vaikas eina į mokyklą ir yra labai judrus, todėl lanko futbolo bei lengvosios atletikos treniruotes. Matoma, kad situacijose pagrindinis skirtumas yra amžius bei užsiėmimas sporto šakomis.

3 pav. Asmens draudimo įmokų skirtumas dėl kliento amžiaus

Diagramoje yra pateikiami draudimo bendrovių asmens draudimo vidutinių paketų kainos metams. „If“ ir „Ergo“ bendrovės vaiką siūlo apdrausti pigiau nei suaugusį, o „Gjensidige“ siūlo apdrausti vaiką brangiau nei suaugusį. Taip pat pastebima, kad „Ergo“ asmens draudimas kainuoja brangiausiai tiek vaikui, tiek suaugusiam žmogui. „Gjensidige“ draudimas siūlo apdrausti 40 metų asmenį pigiausiai iš visų analizuojamų draudimo bendrovių paketų, o „If“ draudimas turi mažiausios kainos asmens draudimo paketą vaikui. Tačiau, reikia prisiminti, kad draudimo skaičiuoklės pateikia kainas kiekvienam žmogui skirtingai, pagal situaciją, todėl jos gali skirtis.

Apibendrinus, galime teigti, kad labiausiai išsiskiria draudimo bendrovė „If“, nes turi didžiausią apsaugų pasiūlą, palyginus su kitomis. „Ergo“ siūlo asmens draudimą didžiausiomis kainomis. Pigesnius asmens draudimus siūlo „If“ ir „Gjensidige“ bendrovės. Tačiau, kurioje apsidrausti pigiau priklauso nuo žmogaus situacijos. Pasirinktose situacijose, „If“ siūlo pigiausiai draudimą vaikui, o „Gjensidige“ suaugusiam žmogui.

Turto draudimo paslaugų palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Turto draudimas pagal rūšis yra skirstomas į draudimą nuo gaisrų, gamtinių jėgų ir turto draudimą nuo kitų žaizdų, kas apima vagystes ir trečiųjų asmenų veiksmus. Šiomis dienomis draudimo įmonės ne tik sujungia šias dvi rūšis ir kompensuoja žalą draudėjui, bet ir tuo pačiu pasiūlo bendrosios civilinės atsakomybės draudimą, kuriuo įsipareigoja draudėjo padarytus nuostolius atlyginti tretiesiems asmenims ir jų turtui. Būtent tokios situacijos ir pastebimos analizuojamose draudimo bendrovėse (žr 3 lentelė). Atlikus draudimo įmonių palyginamąją analizę išsiaiškinta, kad „Gjensidige“, „If“ ir „Ergo“ turi du skirtingus draudimo paketus. Visi analizuojami paketai draudžia kilnojamą ir nekilnojamą turtą. Taip pat papildomai teikia civilinės atsakomybės draudimą, kuris atlygina žalą jūsų ar jūsų šeimos narių padarytą žalą tretiesiems asmenims bei pagalbą namuose, teikiamą 24 valandas per parą, 7 dienas per savaitę. Ši pagalba teikiama atsitikus netikėtiems įvykiams, kai prireikia santechniko ar spynų meistro pagalbos. Visos bendrovės apdraudžia turtą nuo ugnies, vandens, gamtinių jėgų, vagysčių ir stiklo dūžių. Pastatai ir namų turtas „Gjensidige“ ir

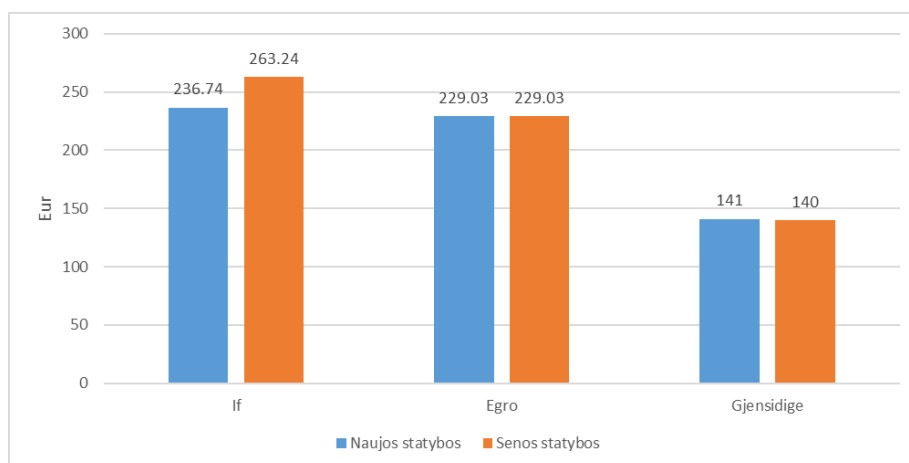
„Ergo“ draudime išreiškiamas likutine arba atkuriamąja verte, o „If“ draudime namų turtas išreiškiamas atkuriamąja arba rinkos verte. Kalbant apie draudimo išmokas, „Gjensidige“ vidaus gedimų atveju atlygina iki 300 Eur „Midi“ paketo atveju ir iki 3000 Eur „Maxi“ paketo atveju. „If“ ir „Ergo“ mažesniuose paketuose nedraudžia vidinių gedimų. „If“ draudimas didžiausiame siūlomame pakete vidaus gedimo atveju išmoka iki 4000 Eur, „Ergo“ didžiausiame pakete atlygina iki 20 000 € daiktams iki 10 metų.

3 lentelė. Turto draudimo sąlygų palyginimas draudimo bendrovėms

Sąlygos	If		Gjensidige		Ergo	
Draudimo vertė	Pastatai- atkuriamoji ar likutinė vertė. Namų turtas- atkuriamoji ar rinkos vertė		Pastatai ir namų turtas- atkuriamoji vertė, likutinė vertė		Pastatai ir namų turtas- atkuriamoji vertė, likutinė vertė	
Vidaus gedimai	-	Iki 4 000 €	Iki 300 €	Iki 3 000 €	-	iki 20 000 € daiktams iki 10 m.
El. prietaisų gedimai dėl įtampos svyravimų	Iki 2 000 €	Iki 4 000 €	Iki 5 000 €	Iki 10 000 €	Iki 12 000 €	Neribojama
Baldai	50 %	100 %	40 %	100 %	6 000 € vienam įvykiui	6 000 € vienam įvykiui
Grynieji pinigai	750 €	1 500 €	Iki 500 €	Iki 1 500 €	500 €	500 €
Vertybės draudimo vietoje	5%	20%	Iki 10 %	Iki 25 %	6 000 € vienam įvykiui	6 000 € vienam įvykiui
Telefonai, nešiojami kompiuteriai	Iki 10 %	100 %	Iki 15 %	100 %	-	-
Daiktai pagalbiniuose pastatuose	Iki 750 € butui, iki 1500 € namui	Iki 3 000 € butui, iki 1500 € namui	Iki 1 000 €	Iki 3 000 €	-	iki 2 000 € butui, iki 8 000 € namui

Elektros prietaisų gedimo dėl elektros įtampos svyravimų atveju „If namai“ atlygina iki 2000 Eur, „Super namai“ atlygina iki 4000 Eur. „Gjensidige“ mažesnis paketas atlygina iki 5000 Eur, o didesnis- dvigubai. „Ergo“ draudimo paketas „Turtas“ draudžia iki 12000 Eur, o „Saugus turtas“ atlyginamos sumos neribojama. Atsižvelgiant į skirtingas namų turto grupes, pastebėta, kad „If“ ir „Gjensidige“ bendrovės savo mažesniuose paketuose atlygina apie pusę draudžiamų baldų sumos, o didžiausiuose paketuose atlygina visą baldų vertę. „Ergo“ baldų vertę skaičiuoja ne procentais, o pinigais, todėl abiejuose paketuose atlygina iki 6000 Eur vienam draudžiamam įvykiui. Priešingai nei kitose dvejose įmonėse, „Ergo“ nedraudžia mobiliųjų telefonų, nešiojamų ir planšetinių kompiuterių.

Renkantis turto draudimą, draudimo bendrovėms reikia pateikti svarbią informaciją, susijusią su gyvenamuoju būstu. Tai yra pastato adresas, kokio pastato konstrukcija, jei tai yra butas – kuriame aukšte jis yra taip pat pastato dydis. Vienas svarbiausių dalykų vertinant draudimo įmoką yra statybos ar rekonstrukcijos metai.

4 pav. Turto draudimo įmokų skirtumas dėl pastato amžiaus

Senesniuose būstuose senos medžiagos atsitikus gamtinei nelaimėi gali neatlaikyti vandens ar kitų gamtinių jėgų. Dėl to padidėja nelaimės rizika. Šiai rizikai ir jos įmokos dydžiui įvertinti buvo pasirinktos dvi panašios situacijos. Buvo

pasirenkama mūrinės konstrukcijos butai Kauno mieste, kurių plotas 45 kv., aukštas 2 iš 5, draudimo įmoka yra metinė ir mokama kartą per metus. Pagrindinis skirtumas, kad vienas butas yra 2022 m. statybos, o kitas – 1970 m.

Paveikslėlyje pateikiami didžiausi draudimo įmonių paketai, kurie apdraudžia nekilnojamą turtą, kilnojamą turtą jo viduje ir suteikia civilinės atsakomybės draudimą (žr. 4 pav.). Į skirtingus statybos metus atsižvelgia tik „If“ draudimas, kuris naujos statybos būstui suteikia 26,5 Eur pigesnę draudimą. Nepaisant to, „If“ draudimas yra pats brangiausias iš visų analizuojamų draudimo bendrovių. Antroje vietoje yra „Ergo“ draudimas, kuris ir naujos ir senos statybos butui teikia tokią pačią įmoką - 229,03 Eur. Pigiausias būsto draudimas yra siūlomas „Gjensidige“ draudimo, kuris įvairios statybos butams siūlo tokią pačią įmoką - 140 Eur. Ši įmoka yra beveik dvigubai mažesnė nei kitose draudimo bendrovėse. Mažai įmokai įtakos turėjo ir tai, kad „Gjensidige“ draudžiantis internetu siūlo 10 % nuolaidą.

Apibendrinant, tik „If“ bendrovė atsižvelgia į būsto statybos metus draudžiant turtą, tačiau teikia brangiausias kainas. Pigiausias draudimas yra siūlomas „Gjensidige“ įmonės, nepaisant to, kokių metų statybos yra pastatas.

Išvados

1. Draudimo sektorius atlieka svarbų vaidmenį ekonomikoje, nes jis skatina naujoves, kūrybiškumą ir verslumą. Taip pat, šiais laikais pasaulyje didėja įvairios rizikos, nes vystosi technologijos, inovacijos bei didėja globalizacija, dėl to draudimas yra svarbus ir žmonėms, kurie nori apsaugoti finansaiškai. Dėl jo svarbos draudimo spektras yra platus. Draudimo formos yra dvi: privalomas ir savanoriškas. Vieni iš dažniausiai naudojamų savanoriškų draudimo yra: asmens, turto draudimas bei kelionių draudimas. Asmens draudimas skirtas apdrausti žmogų nuo nelaimių susijusių su jo sveikata. Turto draudimo paskirtis yra padėti apsaugoti nuo finansinių nuostolių, kurie gali atsirasti, jei turtas bus apgadintas. Kelionių draudimas tai draudimo rūšis, kuri finansaiškai apsaugo žmogų keliaujant nuo netikėtų įvykių.

2. Įvertinus kelionių draudimo sąlygas analizuojamose draudimo bendrovėse, nustatyta, kad didžioji dalis siūlomų paslaugų yra vienodos, tačiau kiekviena įstaiga siūlo išskirtinių pasiūlymų - „Gjensidige“ draudžia sporto veiklą ir inventorių, „Gjensidige“ ir „Ergo“ papildomai draudžia nuo kelionės dokumentų praradimo, „Ergo“ draudžia kompiuterį kelionės metu, o „If“ siūlo namų turto draudimą kelionių metu, išsinuomoto automobilio išskaitos draudimą, daugkartinį kelionių draudimą. Atlikus kelionių draudimo finansinį vertinimą buvo išsiaiškinta, jog geriausius pasiūlymus pasirinktoms situacijoms siūlo bendrovė „Ergo“.

3. Atlikta „Gjensidige“, „If“ ir „Ergo“ asmens draudimo palyginamoji analizė parodė, kad labiausiai išsiskiria draudimo bendrovė „If“. Ši bendrovė turi didžiausią apsaugų pasiūlą, palyginus su „Ergo“ ir „Gjensidige“. Asmens draudimo finansinis vertinimas parodė, kad „Ergo“ siūlo draudimus aukščiausiomis kainomis. Draudimo bendrovės „If“ ir „Gjensidige“ siūlo draudimus panašiomis kainomis, tačiau „If“ draudimas vaikui yra pigesnis, o „Gjensidige“ pigesnis suaugusiam žmogui.

4. Palyginamoji „Gjensidige“, „If“ ir „Ergo“ turto draudimo analizė atskleidė, kad visos bendrovės apdraudžia turtą nuo pagrindinių rizikų. Pagrindinis skirtumas, kad „Ergo“ žalą atlygina konkrečiomis sumomis, nepaisant turto vertės. „If“ ir „Gjensidige“ dažniausiai apmoka tam tikrą procentinę dalį nuo turto vertės. Finansinis vertinimas parodė, kad „Gjensidige“ draudimas siūlo pigiausias draudimo paketus draudžiant tiek naujos, tiek senos statybos būstus.

Literatūros sąrašas

1. Abel, S., Marire, J. (2021). Competition in the insurance sector – An application of Boone indicator. *Cogent Economics and Finance*, 9(1), 1974154. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23322039.2021.1974154>
2. Apsari, P. I. B., & Suryanditha, P. A. (2022). DISTRIBUTION OF TRAVEL INSURANCE USER AMONG TRAVELERS VISITING BALI, INDONESIA. WICAKSANA: Jurnal Lingkungan dan Pembangunan, 6(2), 73-79. Prieiga per internetą: <https://www.ejournal.warmadewa.ac.id/index.php/wicaksana/article/view/5844>
3. Grinius, G. (2013). Lietuvos ne gyvybės draudimo rinkos plėtros veiksnių vertinimas. Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2037656/MAIN>
4. Yang, M. J., Li, N., & Lorenz, K. (2021). The impact of emerging market competition on innovation and business strategy: Evidence from Canada. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 181, 117-134.
5. Lietuvos bankas (2022). *Lietuvos draudimo rinkos apžvalga*. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.39/series.180>
6. Lietuvos bankas. (2023). *Draudikai ir draudimo tarpininkai*. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/draudikai-ir-draudimo-tarpininkai>
7. Lietuvos bankas. (2023). *Turto draudimas*. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/lt/turto-draudimas>
8. Rubi, M. A., Bijoy, M. H. I., Chowdhury, S., & Islam, M. K. (2022). Machine Learning Prediction of Consumer Travel Insurance Purchase Behavior. In 2022 13th International Conference on Computing Communication and Networking Technologies (ICCCNT) (pp. 1-5). IEEE. Prieiga per internetą: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/9984470>
9. Vitonytė E. ir Jakubavičius A. (2023) Draudimo paslaugų plėtros tendencijos. *Ekonomika ir vadyba*, 89.

TRAVEL, PERSONAL AND ASSET INSURANCE COMPARATIVE AND FINANCIAL ANALYSIS OF „IF“, „ERGO“, AND „GJENSIDIGE“ INSURANCE COMPANIES

Insurance services are used by a lot of people, who want to transfer the probable risk to the insurer, by making monthly payments. From the enormous selection of insurance companies in today's industry, three companies were selected to analyze in this paper: „If“, „Ergo“, ir „Gjensidige“. Also, three of the most popular types of insuring have been selected - travel, insurance, asset insurance and the comparative as well financial analysis has been done between all of the selected companies. To accomplish the goal of this paper, there were nine situations modelled, which helped to

effectively evaluate each companies offered payments for every analyzed service. The best travel insurance terms are offered by “Ergo”, best personal insurance for children is offered by “If”, but “Gjensidige” is the better choice for adults, while also offering the best asset insurance.

Key words: travel insurance, personal insurance, asset insurance, insurance companies.

PINIGAI IR PINIGŲ EKVIVALENTAI

Gerda Ališauskaitė (stud.), Žydrūnė Anuškevičiūtė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė

Kauno kolegija

Anotacija

Pinigai yra esminiai kiekvienos įmonės veiklos elementai. Tinkamai valdomi pinigai lemia didelį pelną bei užtikrina sklandų verslo procesą. Jei įmonė susiduria su nepakankamu kiekiu pinigų ir nepriima laiku informacijos apie pinigų operacijas, tai gali trukdyti įmonei efektyviai valdyti savo veiklą. Tokia situacija įmonei neleidžia įsigyti būtina ilgalaikį ir trumpalaikį turtą, gali iškilti problemų atsiskaitant su tiekėjais, kredito įstaigomis ar darbuotojais. Todėl įmonė turi būti gebanti efektyviai valdyti įplaukas, išlaidas, gautas kredito paskolas, pirkėjų skolas ir kitus finansinius aspektus, susijusius su pinigais. Straipsnyje analizuojama pinigų ir pinigų ekvivalentų samprata ir esmė. Nagrinėjami pinigų ir jų ekvivalentų ypatumai įstatymų numatyta tvarka. Pinigai ir pinigų ekvivalentai apima pinigus kasoje, sąskaitas ir indėlius iki pareikalavimo bei trumpalaikes labai likvidžias investicijas, kurios gali būti lengvai iškeičiamos į aiškias pinigų sumas ir kurioms būdinga nereikšminga vertės pasikeitimo rizika. Visą tai norint atspindėti apskaitoje, įmonėms privalo laikytis LR įstatymų, o operacijas registruoti remiantis verslo apskaitos standartais.

Raktiniai žodžiai: pinigai kasoje, atskaitingi asmenys, kriptovaliutos, pinigų srautų ataskaita.

Įvadas

Temos aktualumas. Pinigai atlieka svarbų vaidmenį nustatant daiktų, paslaugų ir kitų objektų vertę. Įmonėms pinigai yra matavimo vienetas, kuris nustato įmonės vertę, skaičiuojamos pajamos ir sąnaudos, taip pat pelnas ar nuostoliai. Kasdieniams poreikiams, tokiems kaip prekių ir paslaugų pirkimas bei pardavimas, įmonės naudoja pinigus, siekdamas padidinti savo pajamas. Kiekvienai įmonei yra svarbu žinoti, kiek ji turi pinigų ir jų ekvivalentų, stebėti apyvartas bei planuoti biudžetą.

Darbo problema. Kaip teisingai apskaitoje užregistruoti pinigų ir pinigų ekvivalentų operacijas?

Darbo tikslas. Išanalizuoti pinigų ir pinigų ekvivalentų esmę ir registravimą apskaitoje.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pinigų ir pinigų ekvivalentų esmę apskaitoje.
2. Išnagrinėti pinigų ir pinigų ekvivalentų operacijų registravimą apskaitoje.

Darbo objektas – teisingai registruojama pinigų ir pinigų ekvivalentų apskaita.

Darbo metodai: literatūros šaltinių analizė, verslo apskaitos standartų analizė.

Pinigų ir pinigų ekvivalentų esmė

Norint išanalizuoti pinigų apskaitą yra svarbu sužinoti pagrindinę šios temos sąvoką – pinigai. Rasti vieną pagrindinę ir teisingą sąvoką apibūdinančią pinigus turbūt nėra įmanoma, todėl reikia išanalizuoti bent kelių autorių šaltinius, kad būtų galima susidaryti išvadą – kas yra pinigai? Žemiau esančioje lentelėje pateikiame skirtingų autorių sąvokos apie pinigus.

1 lentelė. Pinigų sąvoka (sudaryta autorių)

Autorius	Sąvoka
Bandelj, Wherry, Zelizer (2017)	„Pinigai yra neutrali mainų priemonė, kuri yra universali priemonė, saugomos vertės šaltinis ir apskaitos priemonė.“
J. Armour (2016)	„Pinigai tai, kai juos galima iškeisti į prekes ir paslaugas.“
J. Žaptorius (2015)	„Pinigai – visuotinis vertės ekvivalentas, atliekantis mainų, kaupimo, vertės mato, cirkuliacijos ir mokėjimo priemonių funkciją.“
Sajauskas (2015)	„Pinigai – tai daiktai, kurie prekių mainuose atlieka tarpininko vaidmenį, siarąja prasme – monetos ir popieriniai pinigai.“
A. Ivanauskienė (2016)	„Grynieji pinigai yra paprasčiausia ir seniausia atsiskaitymo priemonė. Pinigai ir pinigų ekvivalentai yra viena iš likvidžiausių trumpalaikio turto rūšių“.

Galime pastebėti, jog tiek lietuvių, tiek užsienio autoriai pinigų sąvoką apibrėžia panašiai, todėl galima teigti, kad verslo pasaulyje pinigai yra svarbiausias rodiklis, nes jie yra vienintelė mainų priemonė, kuri yra nepakeičiama nuo seniausių laikų.

Pinigai skirstomi dar keletą grupių. Pagal pavyzdinį sąskaitų planą pinigai priskirti 2 turto grupei ir jiems skirta sąskaita 27 (Ivanauskienė, 2016).

2 lentelė. Pinigų ir pinigų ekvivalentų skirstymas (sudaryta autorių, pagal A. Ivanauskienę, 2016)

Pinigai ir pinigų ekvivalentai	
Pinigai bankų sąskaitose ir kasoje	Pinigų ekvivalentai
Nacionalinė valiuta (eur.)	Loterijos bilietai

<i>Kitų šalių valiutos</i>	<i>Elektroniniai pinigai</i>
	<i>Čekiai</i>
	<i>Brangiųjų metalų luitai</i>

1 lentelėje pavaizduota kaip skirstomi pinigai ir pinigų ekvivalentai. Galime pastebėti, kad pinigai yra suskirstyti į kasoje esančius pinigus ir banko sąskaitose esančius pinigus, kurie yra skirstomi į nacionalinę valiutą (eurus) ir kitų šalių valiutas. Taip pat į pinigų ekvivalentus, kuriuos sudaro: elektroniniai pinigai, turintys tam tikrą vertę, įvairūs čekiai, kurie nustatyta tvarka yra išrašyti mokėjimo dokumentai, įsigyti loterijos bilietai - loterijoje laimėta tam tikra pinigų suma, tačiau laimėjimas dar nėra išgrynintas, brangiųjų metalų luitai - taurieji metalai, kurių vertę nustato Londono lydinų rinkos asociacija, reguliuojanti tauriųjų metalų rinką.

Toliau trumpai pristatysime iš ko susidaro pinigai:

Pinigai banke. Jie apima negrynuosius arba kreditinius pinigus. Tai gali būti įvairių tipų indėliai bankuose.

Tokia pinigų forma galima atsiskaityti banko kortelėmis ir gali būti išrašomas kvitas.

Pinigai kelyje

Pinigai kasoje. Įmonės grynųjų pinigų kasa yra vieta, kurioje vadovo paskirtas kasininkas vykdo grynųjų pinigų priėmimo ir išmokėjimo operacijas. Norint gauti arba sumokėti grynaisiais, asmenys turi atvykti į kasos buvimo vietą. Jei reikia grynaisiais pasinaudoti už kasos ribų, tam būtina turėti pinigų priėmimo ar išmokėjimo kvitus. Grynųjų pinigų gavimas ir išmokėjimas yra viena iš nedaugelio apskaitos sričių, kuriai yra griežtai taikomi teisės aktai. Įmonės vadovas, atsižvelgdamas į savo įmonės specifiką ir teisės aktų reikalavimus, turi pasirinkti bei reglamentuoti grynųjų pinigų įmonėje išmokėjimo, priėmimo, saugojimo ir gabenimo tvarką, bei paskirti atsakingą asmenį už šias operacijas.

Pinigų ekvivalentai. Tai yra labai likvidžios, trumpalaikės investicijos, kurias galima paversti pinigais per mažiau nei tris mėnesius. Įmonės apskaitos politika turi aiškiai nurodyti, kokias investicijas jos laiko pinigų ekvivalentais.

- Investicija turi būti lengvai paverčiama pinigais (likvidi);
- Už investiciją turi būti gauta iš anksto žinoma pinigų suma.

Kiekvienai pinigų ekvivalentų kategorijai turi būti sukurtas atskiras įrašas sąskaitų plane - tai gali būti sintetinė, subsąskaita ar analitinė sąskaita, priklausomai nuo to, kaip įmonė tvarko savo informaciją ir poreikius.

Kripto valiutos. Kripto valiutos yra skaitmeniniai ir tik virtualioje erdvėje egzistuojantys valiutos tipai, kurie yra paremti blokų grandinės technologija ir leidžia anonimiškai atlikti įvairius internetinius mokėjimus be trečiųjų šalių tarpininkavimo.

Ši valiuta veikia decentralizuotai ir nėra prižiūrima jokių finansinių institucijų. Dėl šios priežasties kripto valiutos nėra oficialiai pripažįstamos vyriausybės, centrinių bankų ar daugumos kitų finansinių institucijų. Kripto valiutų vertę apibūdina paklausos ir pasiūlos principas, kitaip tariant, kuo didesnis susidomėjimas šia valiuta, tuo aukštesnė kaina. Dėl šios priežasties kripto valiutų kainos labai nepastovios ir linkusios greitai augti ar kristi.

Atskaitingi asmenys. Atskaitingi asmenys yra įmonės darbuotojai, kuriems suteikiami pinigai, kad jie atsiskaitytų už įvairius ūkinius ar kanceliarinius reikmenis, paslaugas arba padengtų kitas įmonės išlaidas grynaisiais pinigais arba naudojant banko korteles. Šiems asmenims gali būti išduodami grynųjų pinigų arba banko kortelės. Po to jie pateikia įmonės buhalterijai dokumentus, kurie patvirtina, kad pinigų suma yra tinkamai panaudota. Pinigų suma, skirta atskaitingam asmeniui, yra iš karto pervedama, todėl nereikia papildomų persikirstymų ar atskaitų. (Kalčinskas, G., Kalčinskaitė-Klimaitienė, R., 2017)

Pinigų srautų ataskaita. Pinigai – yra pati likvidžiausia turto rūšis. Svarbu teisingai valdyti pinigų srautus. Tik užtikrinus sklandų pinigų srautų apyvartumą, bus užtikrintas savalaikis tiekėjų skolų apmokėjimas, atsiskaitymas su darbuotojais ir savalaikė įmonės plėtra.

Viena iš svarbiausių pinigų judėjimą parodančių atskaitų yra pinigų srautų ataskaita, kurią reglamentuoja 5-asis verslo apskaitos standartas. Šią atskaitą sudaro trys pagrindinės dalys:

- ✓ Pagrindinės veiklos pinigų srautai;
- ✓ Investicinės veiklos pinigų srautai;
- ✓ Finansinės veiklos pinigų srautai.

Pinigų srautų ataskaita yra viena iš trijų esminių finansinių atskaitų įmonėje (likusios dvi yra pelno (nuostolių) ataskaita ir balansas), kuri atspindi įmonės finansinius judėjimus konkrečiu laikotarpiu. Mažesnėms įmonėms ši ataskaita nėra privaloma, todėl dažniausiai ji nėra sudaroma.

Pinigų srautų atskaitos sudaromos dviem būdais:

- Tiesioginiu – sumuojant visas įmonės įplaukas ir išmokas.
- Netiesioginiu – sudarant šią atskaitą, naudojami pelno (nuostolio) atskaitos ir balanso duomenys. Didžiosios įmonės dažnai formuoja pinigų srautų atskaitą netiesioginiais būdais.

Pinigų apskaitos reglamentavimas

Norint tinkamai ir pagal visus standartus vykdyti pinigų apskaitą, būtina laikytis konkrečių teisės aktų. Lietuvoje šią sritį reglamentuoja Verslo apskaitos standartai (VAS). Yra 4 verslo apskaitos standartai, kurie reglamentuoja pinigų srautus Lietuvoje:

1. 2-asis VAS „Balansas“
2. 5-asis VAS „Pinigų srautų ataskaita“
3. 18-asis VAS „Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“

4. 22-asis VAS „Užsienio valiutos kurso pasikeitimai“

2-asis VAS – „Balansas“ reglamentuoja, kad pinigai ir jų ekvivalentai yra priskiriami prie trumpalaikio turto. Pinigų straipsnyje yra parodyti banke ir kasoje įvairia valiuta laikomi pinigai ir pinigų ekvivalentai.

5-asis VAS – „Pinigų srautų ataskaita“ nurodo, kaip įmonė turi pateikti pinigų ir jų srautų pasikeitimus per ataskaitinį laikotarpį.

18-ojo VAS – „Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“ nustato finansinio turto ir finansinių įsipareigojimų pripažinimą, įvertinimą, apskaitos ir pateikimo finansinėse ataskaitose tvarką.

22-asis VAS – „Užsienio valiutos kurso pasikeitimai“ nustato pagrindines taisykles dėl užsienio valiutų, taip pat užsienyje veikiančių kontroliuojamų ir asocijuojamų įmonių veiklos rezultatų apskaitos, taip pat valiutų kursų pokyčių pateikimo finansinėse ataskaitose tvarką.

Jei kalbama apie taisykles, reglamentuojančias pinigų apskaitą, Lietuvos Respublikos apskaitos įstatymas yra svarbi teisinė nuostata. Ši teisinė nuostata siejama su pinigų apskaitos dokumentais, kurie yra neatsiejama apskaitos dalis. Pagal LR apskaitos įstatymą, pinigų apskaitoje naudojami dokumentai yra laikomi popieriniais liudijimais, kuriuose nurodomos grynųjų pinigų mokėjimo ar pervedimo operacijos. Svarbu aptarti pinigų apskaitoje naudojamus dokumentus, kurie pateikti žemiau.

1. Avanso apyskaita
2. Kasos išlaidų orderis
3. Banko išrašas
4. Pinigų priėmimo kvitas
5. Kasos pajamų orderis
6. Kasos knyga
7. Kasos operacijų žurnalas
8. Pinigų išmokėjimo kvitas

Pirmasis dokumentas pinigų apskaitoje yra **avanso apyskaita**, kurią sudarome, kai iš kasos išmokamas avansas atskaitingam asmeniui. Šioje apyskaitoje būtina pateikti informaciją apie atskaitingą asmenį, avanso sumą ir jo paskirtį. Kiekvieną kartą, kai darbuotojas išleidžią dalį gauto avanso, turi būti papildoma avanso apyskaita, pateikiant dokumento numerį, išleistą pinigų sumą bei išleidimo datą. Be to, svarbu nurodyti debetuojamą sintetinę sąskaitą.

“Dėl kasos darbo organizavimo ir kasos operacijų atlikimo taisyklių patvirtinimo” - šis dokumentas reglamentuoja pinigų priėmimą ir išmokėjimą iš kasos. Pagal šį nutarimą, pinigai į kasą yra priimami su **kasos pajamų orderiu**, o pinigai iš kasos išmokami naudojant **kasos išlaidų orderį**. Abu šie orderiai yra pasirašomi ir patvirtinami amenu, kuriems vadovas yra suteikęs teisę juos parengti ir pasirašyti arba tik pasirašyti. Viešojo sektoriaus įmonių atveju, kasos orderius pasirašo kasininkas. Kai išlaidų ir pajamų orderiai yra skirti fiziniam asmeniui, būtina nurodyti jo vardą, pavardę, asmens tapatybę patvirtinančio dokumento pavadinimą, gyvenamosios vietos adresą bei numerį.

Visos kasos operacijos yra įrašomos į **kasos knygą**, kurioje užpildymas gali būti tiek kompiuterizuotas, tie nekompiuterizuotas. Kompiuterizuotoje kasos knygoje svarbu, kad būtų nurodyti visi reikalingi duomenys, įskaitant datą, pinigų likutį, išlaidų orderių numerius, informaciją apie pinigų gavėjus ir išdavėjus, bendrą per dieną gautą ir išmokėtą sumą, bet atsakingo asmens parašus. Kai kasos knyga yra pildoma ranka, svarbu numeruoti lapus, juos užantspauduoti ir nurodyti lapų skaičių. Jeigu kasos operacijos yra vykdomos skirtingomis valiutomis, tokios operacijos turi būti įrašomos į atskiras kasos knygas. Svarbu akcentuoti, kad kasos knygoje negalima neoficialiai keisti ar trinti įrašus.

Banko išrašas yra dokumentas, kuris patvirtina visus įmonės atliktus bankinius pavedimus. Svarbu reguliariai, kasdien po pinigų įplaukų ir išmokų operacijų, gauti banko įrašą. Šis dokumentas yra būtinas norint stebėti, kaip pinigai juda įmonės turimose banko sąskaitose.

Įmonės **kasos operacijų žurnalas** yra svarbus tik tuo atveju, jeigu įmonė naudoja kasos aparatą savo veikloje. Kiekvienas kasos aparatas privalo turėti kasos knygą. Dažniausiai kasos žurnalas užpildomas viena eilute per dieną, išskyrus situacijas, kai įmonė įvykdo operacijas skirtingomis valiutomis. Visos žurnalo eilutės turi būti užpildytos, o į knygą įklijuoti visi būtini kasos aparato dokumentai ir ataskaitos. Už tai, kad kasos operacijų žurnalas būtų korektiškai užpildytas, atsakingi yra ūkio subjekto vadovas, paskirtas asmuo ir kasininkas.

Pinigų priėmimo ir išmokėjimo kvitai - su pinigų apskaita susiję dokumentai. Šie kvitai yra skirti patvirtinti prekių ir paslaugų įsigijimo ar pardavimo bei avansų sumokėjimo faktus. Jie yra naudojami, kai pirkėjai atlieka mokėjimus grynaisiais arba, kai nėra būtina naudoti kasos aparato. Kvituose turi atsispindėti ši informacija: dokumento pavadinimas, įmonės, kuri išrašė kvita, informacija, data, prekių apibūdinimas, sumokėta ar išmokėta pinigų suma, pirkėjo informacija, serijos ir eilės numeris. Remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos įsakymu dėl pinigų priėmimo ir pinigų išmokėjimo kvitų naudojimo, išrašymo ir apskaitos taisyklių bei bilietų naudojimo ir apskaitos taisyklių, yra privaloma paskirti asmenį, kuris bus atsakingas už šių kvitų išdavimą, naudojimą ir saugojimą.

Pinigų operacijų registravimas apskaitoje

Toliau pateiksime keletą ūkinių operacijų, susijusių su pinigų apskaitą ir aptarsime jų dokumentavimo eigą.

Gruodžio 5 dieną buvo atlikta operacija - atskaitingam asmeniui iš banko pervedta 450,00 Eur. suma komandiruočiai (žr. 1 pav.). Įmonės apskaitoje užfiksuotas atskaitingų asmenų gautų pinigų padidėjimas 450,00 Eur., o pinigų kiekis bankuose sumažėjimas. Kadangi atskaitingas asmuo avanso nepanaudojo, jis jį grąžino į banką.

3.	12-05		Atskaitingi asmenys	24450	v	450,00	
			Pinigai	271	v		450,00

Išduotas avansas atsakingam asmeniui 450 Eur.

1 pav. Išduotas avansas atsakingam asmeniui (sudaryta autorių)

Gruodžio 25 dieną atskaitingas asmuo nepanaudotą avansą 237,16 eur. grąžino į kasos aparatą, o vėliau ši suma inkasuota. Ši suma buvo paimta iš kasos aparato ir perkelta į kasą, taip pat išrašytas kasos pajamų orderis Nr. KPO10. Iš 2 pav. Galime matyti, kad užfiksavus šią operaciją, buvo kredituojama kasos aparato sąskaita, o debetuojama atskaitingų asmenų. Tačiau ši ūkinė operacija balanso ataskaitoje neturi įtakos "Pinigai ir pinigų ekvivalentai" straipsniui.

12-25		Kasa	24450	v	237,16	
		Kasos aparatas	275	v		237,16

Pinigų inkasavimas iš kasos aparato

2 pav. Pinigų inkasavimas iš kasos aparato (sudaryta autorių)

Gruodžio 23 dieną buvo įvykdytas pardavimas kita valiuta. Lenkijos įmonei parduota prekių už 3071,82 zlotų, konvertuojant į eurus, gaunasi 698,40 eurų. Tai gaunasi neigiama valiutų kurso pokyčio įtaka, nes zlotus išvertus į eurus gaunasi -5,60 eur.

12-23		Pinigai	271	v	3071,82	
		Pirkėjų skolų vertė	2410	v		3071,82

Lenkijos įmonei parduota 20vnt. Džinsų po 35,20Eur (EUR ir PLN kursas 1:4,363)

3 pav. Pardavimas Lenkijai (sudaryta autorių)

Išvados

1. Pinigai ir pinigų ekvivalentai yra esminės ekonominės sąvokos, susijusios su finansiniais sandoriais ir pinigų srtais. Šios sąvokos turi svarbų vaidmenį ekonomikoje, finansuose ir versle. Pinigai yra oficialūs valiutos vaidmenį atliekantys mainų įrankiai. Jie gali būti metaliniai arba popieriniai, o šiandien taip pat dažnai elektroniniai. Pinigai leidžia lengviau atlikti sandorius ir mainus, nes jie priima universalų mainų standartą. Pinigai leidžia saugoti vertę ir ją perkelti iš vieno laikotarpio į kitą. Pinigai naudojami prekių ir paslaugų apmokėjimui. Pinigai gali būti suskaidyti į mažesnes vertės dalis. Pinigai yra lengvai keičiami tarp skirtingų prekių ir paslaugų. Pinigų ekvivalentai yra trumpalaikiai finansiniai įrankiai, kuriuos lengva konvertuoti į grynuosius pinigus ir kurių galiojimo laikas yra trumpesnis nei trys mėnesiai. Pinigų ekvivalentais laikomi grynaisiais pinigais lengvai konvertuojami įrankiai, tokie kaip banko sąskaitos, grynaisiais pinigais ekvivalentiškai įrankiai ir trumpalaikių laikotarpių indėliai. Įmonės ir investuotojai naudoja pinigų ekvivalentus kaip saugius laikinus investicijų variantus, kurie leidžia lengvai gauti prieigą prie lėšų, kai to reikia. Pinigų apskaitą reglamentuoja LR apskaitos įstatymai ir 2-asis, 5-asis, 18-asis ir 22-asis Verslo apskaitos standartas.

2. Pinigų ir pinigų ekvivalentų operacijų registravimas apskaitoje yra svarbus procesas, kuris atliekamas siekiant tiksliai atspindėti finansinę įmonės būklę. Atliekant operacijas grynaisiais pinigais, įmonė privalo turėti kasos aparatus, kuriuose registruojamos visos grynaisiais pinigais atliktos operacijos. Pardavimų atveju pinigai gali būti įtraukiami į kasą, o pirkimo atveju – iš jos. Kiekvieną kartą, kai pinigai naudojami arba įtraukiami į kasą, šios operacijos turi būti įrašomos į kasos žurnalą arba kompiuterinę apskaitos sistemą. Banko sąskaitoje vykstančios operacijos, tokios kaip grynaisiais pinigais atlikimas arba pavedimai, taip pat turi būti tiksliai registruojamos. Banko išrašai ir įrašai gali būti naudojami apskaitoje fiksuoti įmonės finansinę būklę. Pinigų ekvivalentai gali būti laikomi banko sąskaitose arba kituose lengvai prieinamuose investiciniuose įrankiuose. Įmonė turi tiksliai registruoti banko sąskaitų būklę, įskaitant įplaukas (pvz., pardavimų grynaisiais gautus pinigus) ir išlaidas (pvz., pavedimus tiekėjams). Jei įmonė laiko pinigų ekvivalentus kituose investiciniuose įrankiuose (pvz., laikinus indėlius arba vertybinius popierius), šios operacijos turi būti tiksliai registruojamos. Pajamos ir nuostoliai, susiję su pinigų ekvivalentų investicijomis, turi atspindėti finansinėje ataskaitoje. Visos operacijos turi būti atitinkamai dokumentuojamos, pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo aktai, banko išrašai, sutartys ir kt. Registruojant operacijas, svarbu užtikrinti jų tikslumą ir nuoseklumą. Reikia reguliariai atlikti banko sąskaitų ir pinigų ekvivalentų ataskaitas, kad būtų galima stebėti įmonės likvidumą. Apskaitos įrašai turi atspindėti įmonės finansinę padėtį, užtikrinti atsekamumą ir būti parengti laikantis galiojančių apskaitos standartų ir teisinių reikalavimų. Tai svarbus žingsnis, siekiant užtikrinti skaidrią ir patikimą įmonės apskaitą bei finansinę atskaitomybę.

Literatūros šaltiniai

1. Kalčinskas, G., Kalčinskaitė-Klimaitienė, R. (2017). Buhalterinė apskaita. 9-oji laida.

2. 2-asis Verslo apskaitos standartas „Balansas“ (2015). Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/2-VAS.pdf>
3. 5-ojo Verslo apskaitos standarto „Pinigų srautų ataskaita“ (2015). Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/5-VAS.pdf>
4. 18-asis verslo apskaitos standartas „Finansinis turtas ir finansiniai įsipareigojimai“ (2015). Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/18-VAS.pdf>
5. 22-asis verslo apskaitos standartas „Užsienio valiutos kurso pakeitimas“ (2015). Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/22-VAS.pdf>
6. Pavyzdinis sąskaitų planas (2015). Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/Pavyzdinis-saskaitu-planas.pdf>

MONEY AND MONEY EQUIVALENTS

Money is an essential element of every company's operations. Properly managed money leads to high profits and ensures a smooth business process. If a company faces insufficient cash and does not receive information about cash transactions in a timely manner, it can prevent the company from effectively managing its operations. Such a situation prevents the company from acquiring the necessary long-term and short-term assets, problems may arise when settling with suppliers, credit institutions or employees. Therefore, the company must be able to effectively manage income, expenses, received credit loans, customer debts and other financial aspects related to money. The article analyzes the concept and essence of money and money equivalents. The peculiarities of money and their equivalents are examined in accordance with the law. Cash and cash equivalents include cash on hand, accounts and demand deposits, and short-term highly liquid investments that can be readily converted into cash and are subject to an insignificant risk of change in value. In order to reflect all this in accounting, companies must comply with the laws of the Republic of Lithuania, and register operations based on business accounting standards.

Keywords: cash on hand, accountable persons, cryptocurrencies, cash flow statement.

GAMYBOS SĄNAUDŲ APSKAITA

Eglė Šimkutė (stud.), Monika Dilijonaitė (stud.), vadovė Indrė Knyvienė

Kauno kolegija

Anotacija

Sąnaudų apskaita yra svarbi verslo proceso dalis, kuri leidžia įmonėms tiksliai identifikuoti ir sekamuose etapuose kategorizuoti išlaidas, susijusias su prekių ir paslaugų gamyba. Gamybos sąnaudų apskaita turi būti registruojama nuosekliai ir teisingai, siekiant gauti tikslūs duomenis apie išteklius, sunaudotus gamybos procesuose. Pirmiausia susipažįstama su sąnaudomis teoriniu aspektu, įvertinami skirtingi autorių požiūriai, dėl sąnaudų sąvokos. Kadangi, sąnaudų reglamentavimas gali skirtis nuo kitų šalių priimtų reglamentavimų, todėl įvertinami Lietuvos Respublikoje taikomi teisės aktai bei Verslo apskaitos standartai. Taip pat pabrėžiama sąnaudų apskaitos finansinėje atskaitomybėje ir pelno (nuostolių) ataskaitoje. Be viso to, supažindinama su gamybos sąnaudų klasifikavimu, pateikiami pavyzdžiai bei paaiškinimai, nes tikslus gamybos sąnaudų skirstymas suteikia įmonėms galimybę priimti sprendimus dėl kainodaros formavimo, efektyvumo stebėjimo, investicijų planavimo ir kitų strateginių veiksnių. Išanalizuojamos pagrindinės dažniausiai registruojamos ūkinės operacijos, įvertinama jų įtaka mokestinėms ir finansinėms ataskaitoms. Šio straipsnio pagrindinis tikslas suprasti sąnaudų apskaitos reikšmę, klasifikavimą bei jos įtaką verslo veiklos rezultatams.

Raktiniai žodžiai: sąnaudos, gamyba, apskaita, išlaidos.

Įvadas

Temos aktualumas. Kaip teigia Bachtijeva (2019) įstatymai ir taisyklės reikalauja, kad finansinėse ataskaitose būtų vaizduojamas tikras ir teisingas įmonės sąnaudų vaizdas, tačiau teisės aktuose tikro ir teisingo vaizdo apibrėžimas nėra pateiktas. Todėl norint tinkamai valdyti sąnaudas, įmonės turi fiksuoti, numatyti ir stebėti išlaidas. Be to, sąnaudų apskaita svarbi siekiant sukurti pelningumo ataskaitas ir analizuoti verslo veiklą. Apskaitoje sąnaudos labai svarbios generuojant pelną, nes iš pajamų atėmus sąnaudas, gaunamas bendras pelnas. Viskas yra atvaizduojama pelno (nuostolių) ataskaitoje. Gamybos sąnaudos yra išlaidos, kurias patiria gamybinės įmonės kuriančios prekes ar paslaugas. Gamybos sąnaudos svarbios tiek verslui, tiek ekonomikai. Kai įmonė suvokia savo galimybes ir efektyviai valdo savo gamybos sąnaudas, tai gali būti naudinga gamybai ir verslo augimui. Daugelis organizacijų siekia kuo mažesnių sąnaudų gamyboje, todėl stengiasi optimizuoti išlaidas.

Tyrimo problema: kodėl sąnaudos yra svarbios įmonės veikloje?

Tyrimo objektas - gamybos sąnaudų apskaita

Straipsnio tikslas - išnagrinėti gamyboje vyraujančias sąnaudas ir jų registravimo apskaitoje aspektus.

Straipsnio uždaviniai:

1. pateikti sąnaudų sąvokas teoriniu aspektu bei jų reglamentavimą;
2. išanalizuoti gamybinėse įmonėse vyraujančias sąnaudas ir jų skirstymą;
3. išnagrinėti gamybinių sąnaudų ūkinių įvykių registravimą ir jų įtaką mokestinėms ataskaitoms.

Tyrimo metodai: literatūros ir kitų informacijos šaltinių analizavimas bei rezultatų pateikimas.

Teoriniai aspektai susiję su sąnaudų apskaita

Didžiosios dalies įmonių siekiamybė – gaminamų produktų ar teikiamų paslaugų teigiamas rezultatas. Kitaip apibūdinant, daugelis įmonių siekia uždirbti pelną. Tačiau, net ir vienas uždirbtas piniginis vienetas versle reikalauja finansinių išlaidų. Tokios išlaidos vadinamos sąnaudomis ir jos yra investuojamos į žaliavas, darbo jėgą, technologijas, administravimą, marketingą ar kitas veiklas, kurios yra būtinos įmonės ar organizacijos veiklai vykdyti. Iš visų įmonės uždirbtų pajamų atėmus visas su gamyba ir veikla susijusias sąnaudas – gaunamas finansinis rezultatas, kuris gali būti - pelnas, jeigu įmonė uždirbo daugiau pajamų nei patyrė sąnaudų arba nuostolis, jeigu įvyko atvirkščiai (Rutkauskas ir kt. 2009).

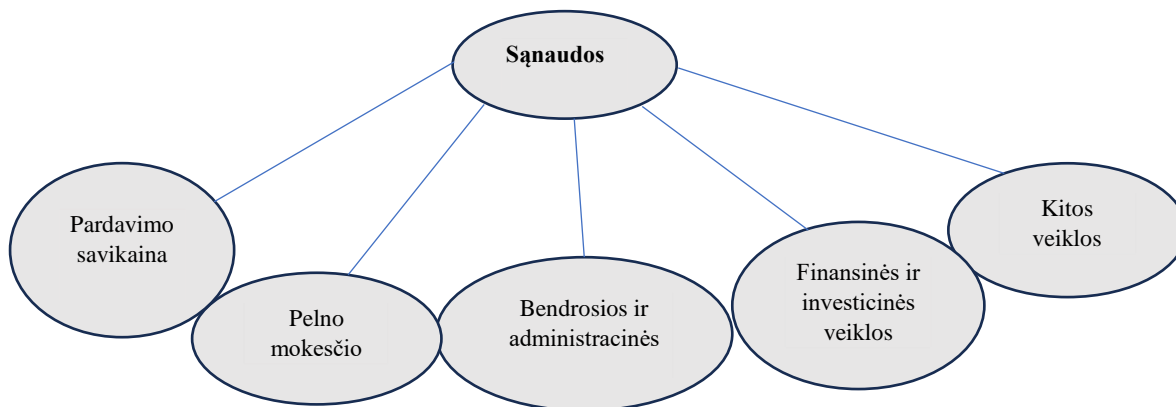
Įvairiuose šaltiniuose galima sutikti nemažai skirtingų apibūdinimų sąnaudoms (žiūrėti: 1 lentelė). Pavyzdžiui, 11-asis verslo standartas „Sąnaudos“ (2015), apibūdina sąnaudas kaip: „ekonominės naudos sumažėjimas, kuris atsiranda dėl turto sunaudojimo, pardavimo, netekimo, vertės sumažėjimo ir prisiimtų įsipareigojimų, kai dėl to sumažėja nuosavas kapitalas, išskyrus tiesioginį jo mažinimą“.

1 lentelė. Sąnaudų sąvokos apibrėžimai. (Sudaryta straipsnio autorių pagal Lietuvos ir užsienio autorius)

Autorius	Apibrėžimas
Endrijaitis M. (2022)	Sąnaudos – išlaidos, kurios fiksuojamos pagal ūkinius faktus finansinėse ataskaitose.
Lal J. (2017)	Sąnaudos – tai piniginė suma, kurią per tam tikrą laikotarpį ūkio subjektas išleido pajamoms uždirbti.
Schroeder R. G., Clark M. W., Cathy J. M. (2019)	Sąnaudos – tai finansinės naudos sumažėjimas per atskaitinį laikotarpį dėl įsipareigojimų, turto nutekėjimo ar išieškojimo, dėl šių priežasčių mažėja kapitalas, išskyrus tuos atvejus, kurie susiję su paskirstymu nuosavybės dalyviams.

Moksliskai vertinant, sąnaudos turėtų būti suprantamos, kaip pinigine išraiška, ūkio subjektų pastangų gaminant ir parduodant prekes ir paslaugas (Evolution of the notion of costs, 2020).

Sąnaudos skirstomos į atskiras funkcines kategorijas (žr. 1 pav.). Taip patogiau suprasti, kiek ir kokių sąnaudų yra patiriama per numatytą laikotarpį.

1 pav. Sąnaudų skirstymas (sudaryta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Pardavimo savikainos sąnaudos tai tokios išlaidos, kurios yra susijusios su prekės ar produkto gamyba arba įsigijimu. Tokios sąnaudos apima išlaidas, kurios yra būtinos prekės ar paslaugos sukūrimui, bei paruošimui parduoti. Pardavimo savikainos sąnaudos leidžia įvertinti, kiek kainuoja vienas pardavimo vienetas.

Bendrosios ir administracinės sąnaudos patiriamos, kai vykdoma visa įmonės veikla, jų neįmanoma priskirti prie prekių ar paslaugų savikainos. Jos yra skirstomos į dvi kategorijas:

1. Bendrosios sąnaudos – išlaidos, kurios nepriklauso nuo konkretaus produkto ar paslaugos gamybos ar pardavimo procese. Šios sąnaudos yra bendros įmonės veiklos sąnaudos, kurios dažniausiai dalijamos tarp visų prekių ar paslaugų.

2. Administracinės sąnaudos – išlaidos, kurios susijusios su įmonės valdymu, bei administravimu. Šios sąnaudos apima organizacijos vadovų ir personalo atlyginimus, bei kitas išlaidas.

Kitos veiklos sąnaudoms priskiriama tokios sąnaudos, kurių negalima priskirti prie pagrindinės, finansinės ir investicinės įmonės veiklos.

Finansinės ir investicinės veiklos sąnaudos yra tos, kurios atsiranda, kai yra susiję su finansiniu turtu ar finansiniais įsipareigojimais susijusiais su finansinės ir investicinės veiklos sąnaudų ir nuostolių pripažinimu.

Pelno mokesčio sąnaudos atsiranda, kai yra paskaičiuojamas per ataskaitinį laikotarpį pripažįstamas pelno mokestis.

Sąnaudos yra pripažįstamos apskaitoje, tik tuo atveju, kai jos yra fiksuojamos bei vaizduojamos pelno (nuostolių) ataskaitoje, be viso to, jos turi atitikti sąnaudų sąvoką ir turi būti galimybė nustatyti jų vertę. Be to, svarbu paminėti, kad sąnaudos registruojamos dviem principais – kaupimo arba palyginimo.

Kaupimo principas – tai, kai sąnaudos registruojamos tada, kada yra patiriamos, nepaisant laiko kada išleisti pinigai.

Palyginimo principas – tai, kai sąnaudos registruojamos tuo pačiu metu, kaip ir pajamos, neatsižvelgiant ar tai susiję su tuo pačiu sandoriu tiesiogiai ar netiesiogiai (11-asis Verslo apskaitos standartas „Sąnaudos“, 2015).

Kad sąnaudos būtų teisingai fiksuojamos, būtina žinoti sąnaudų ir valdymo apskaitos taisyklės ir reglamentus. Tačiau jie ganėtinai dažnai keičiasi. Poreikis keisti, kyla dėl kintančių aplinkos sąlygų, kurios gali būti, pavyzdžiui, dėl technologijų tobulėjimo. Prie verslo aplinkos gali labai prisidėti kūrybinio mąstymo metodai. Yılmaz C. (2022) nustatė, kad dvikryptis ryšys yra tarp finansinės plėtros ir ekonomikos augimo trumpuoju laikotarpiu. Vėliau kūrybinis apskaitos ugdymas ir jo rezultatas: jei vyks finansinė plėtra, tai vyks ir ekonomikos augimas. Lietuvai yra palanku, kad vyktų ekonomikos augimas, o verslui palanku generuoti daugiau pelno. Todėl labai svarbu, kad verslas analizuotų ir planuotų įmonės išlaidas patiriamas numatytu laikotarpiu. Reikia vadovautis esamais, galiojančiais reglamentais šalyje. Šiuo metu Lietuvos Respublikos sąnaudų registravimą, įtaka mokestinėms ataskaitoms pagrįde reglamentuoja 11 VAS „Sąnaudos“, pelno mokesčio įstatymas.

Taip pat, labai svarbu nepamiršti pelno mokesčio įstatymo, kuris taip pat gali turėti įtakos teisingam sąnaudų fiksavimui. Pagal Pelno mokesčio įstatymą (2001) sąnaudos yra išlaidos, patirtos pajamoms uždirbti. Taip pat svarbu paminėti, kad pelno mokesčio tikslais sąnaudos skirstomos į leidžiamus atskaitymus, ribojamų dydžių leidžiamus atskaitymus ir neleidžiamus atskaitymus.

Leidžiami atskaitymai yra visos patirtos įmonės sąnaudos kurios, yra būtinos įmonės pajamoms uždirbti ar įmonės ekonominei naudai gauti, jeigu pelno mokesčio įstatymas nenustato kitaip. Leidžiamiesiems atskaitymams priskiriamos išlaidos, kurios patiriamos darbuotojų naudai, jeigu darbuotojų gauta nauda pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo nuostatas yra gyventojų pajamų mokesčio objektas.

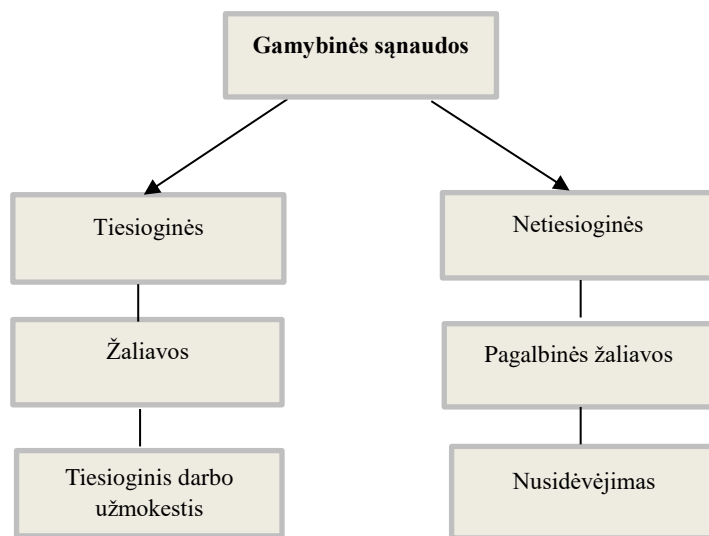
Ribojamų dydžių leidžiami atskaitymai gali būti, pavyzdžiui, reklama, reprezentacinės sąnaudos, dienpinigiai, natūralios netekties nuostoliai, beviltiškos skolos ir t.t.

Neleidžiami atskaitymai apskaičiuojant pelno mokesį negali būti atimami iš visų pajamų, nes jie yra neleidžiami atskaitymai, pavyzdžiui, netesybos, palūkanos, ribojamų dydžių atskaitymai viršijantys leidžiamą ribą, dividendai (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2023).

Trumpai apibendrinant, sąnaudos tai pinigų suma, kurią ūkio subjektas išleido pajamoms uždirbti. Sąnaudų skirstymas į atskiras funkcines kategorijas padeda matyti, kokių ir kiek išlaidų patiriama per numatytą laikotarpį. Iš visų įmonės uždirbtų pajamų atėmus visas su gamyba ir veikla susijusias sąnaudas – gaunamas finansinis rezultatas, kuris gali būti - pelnas, jeigu įmonė uždirbo daugiau pajamų nei patyrė sąnaudų arba nuostolis, jeigu įvyko atvirkščiai.

Gamybinių sąnaudų klasifikavimas

Gamybos sąnaudos yra esminė verslo dalis, ji tiesiogiai veikia įmonės pelningumą bei konkurencinį pranašumą rinkoje. Gamybinės sąnaudos skirstomos į skirtingas kategorijas siekiant geriau suprasti ir valdyti išlaidas, susijusias su gamybos procesu. Pagal įskaitymą į produkcijos savikainą gamybos sąnaudos gali būti klasifikuojamos į tiesiogines darbo išlaidas ir netiesiogines darbo išlaidas. Tiesioginės darbo išlaidos tai tokios išlaidos, kurios tiesiogiai susijusios su gaminamais produktais ar paslaugomis. Netiesioginės darbo išlaidos, tai tokios, kurios susijusios su gaminamais produktais ar paslaugomis, tačiau netiesiogiai. 2 paveiksle pateiktas gamybos sąnaudų klasifikavimas ir išlaidų pavyzdžiai.

2 pav. Gamybinių sąnaudų klasifikavimas pagal įskaitymą į produkcijos savikainą (sudaryta autorių pagal 9-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2018)

Paveiksle pateikti keli išlaidų pavyzdžiai, kurie leidžia suprasti gamybinių sąnaudų klasifikavimą. Tiesioginių darbo išlaidos tiesiogiai prisideda prie gamybos, pavyzdžiui, žaliava, kuri yra medvilnė, suknelės gamyboje. Darbo užmokestis siuvėjoms, kurios tiesiogiai savo darbu susijusios su gaminama produkcija. Kalbant apie netiesiogines darbo išlaidas, pavyzdžiui, pagalbinės žaliavos, kurios gali būti klijai audiniui klijuoti, nėra tokios reikšmingos sudedamosios dalies skaičiuojant gaminio savikainą, todėl nėra įtraukiamos į tiesiogines darbo išlaidas bei dar vienas iš pavyzdžių, kuris gali būti, siuvimo mašinų ar kitų įrenginių nusidėvėjimas.

Pagal santyki su gamybos apimtimi, gamybos sąnaudos gali būti skirstomos į:

kintamas – tai, kai sąnaudų suma kinta proporcingai gaminamos produkcijos apimčiai, pavyzdžiui, jeigu padidinsime gamybos apimtį 5 proc. tai ir išlaidos padidės 5 proc;

pastovias – tai išlaidos, kurios nekinta, nepaisant ar veiklos lygis mažėja ar didėja, pavyzdžiui, nuoma, draudimas, nusidėvėjimas ir kt. Be viso to, galima sutikti ir mišrias išlaidas, kurios turi ir kintamų ir pastovių išlaidų savybių.

Pagal susidarymo vietą sąnaudos gali būti skirstomos tarp gamybinių padalinių, paslaugų padalinių ir kitų, jeigu įmonėje tokie yra.

Pagal tikslų siekimo trukmę galima išskirti ilgalaikes ir trumpalaikes išlaidas. Ilgalaikės išlaidos labiau susijusios su investicinių projektų įgyvendinimu, o trumpalaikės su einamojo laikotarpio, gamybos metu patirtomis išlaidomis.

Pagal išlaidų išvengimo galimybę išlaidos gali būti išvengiamos, kurių galima išvengti, pavyzdžiui, atsisakant nereikalingų darbuotojų arba neišvengiamos, be kurių nevyktų gamybos procesas.

Tikslus gamybos sąnaudų valdymas yra svarbus verslo valdymo aspektas, nes tai suteikia įmonės vadovams aiškų vaizdą apie išlaidų struktūrą, bei padeda priimti reikiamus sprendimus. Be viso to, tikslus gamybinių sąnaudų paskirstymas yra pagrindas kainodarai, kadangi žinant tiksliai kokios išlaidos yra susijusios, su kiekviena preke ar paslauga įmonė gali nusistatyti optimaliausią kainą. Tikslus sąnaudų paskirstymas, leidžia pamatyti, kokios sritys ar veiklos daugiausiai jas generuoja. Matydama tai, įmonė gali investuoti į darbuotojų apmokymą, gamybos procesų optimizavimą ir kt., kurių tikslas sumažinti sąnaudas.

Taigi trumpai apibendrinant, nors sąnaudų klasifikavimas neretai būna iššūkis įmonei, tačiau tikslus ir teisingas jų atvaizdavimas, gali padėti priimti svarbius sprendimus, dėl kainų optimalumo ar naujų investicijų.

Gamybos sąnaudų ūkinių operacijų analizė

Norint suprasti gamybinių sąnaudų skirstymą, atliekama ūkinių operacijų analizė, kad praktiškai pamatyti, kaip registruojamos sąnaudos skirstant pagal jų kategorijas.

Naudojami pavyzdžiai, ūkinių operacijų, remiantis pavyzdiniu sąskaitų planu. Analizuojant ūkines operacijas pasirinktos atsitiktinės sumos ir sugalvotos operacijos. Ūkinės operacijos registruojamos vadovaujantis Verslo apskaitos standartais ir teisės aktais. Toliau pateikiama ūkinių operacijų analizė ir jų įtaka mokestinėms ir finansinėms ataskaitoms.

Apskaitoje registruojama pagamintos produkcijos savikaina, kuri atsiranda pardavimo metu tokiu įrašu:

Kor. sąskaita	Tipas	Debetas	Kreditas
2030	IZ		5000,00
6000	IZ	5000,00	

3 pav. bendro žurnalo fragmentas (parengta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Debite rašoma parduotų prekių savikaina, kredite žymima produkcijos savikaina. Pelno (nuostolių) ataskaitoje didėja pardavimo savikaina, o balanse mažėja B 1.3. eilutė, produkcija. Kadangi, parduotų prekių savikaina yra leidžiami atskaitymai, tai mažės pelno mokestis, teikiant PLN204 deklaraciją, kuri yra teikiama ne vėliau kaip iki birželio 15 dienos už mokestinius metus.

Registruojama ūkinė operacija, kai žaliavos sunaudojamos gamyboje:

Kor. sąskaita	Tipas	Debetas	Kreditas
2010	IZ		2300,00
6003	IZ	2300,00	

4 pav. bendro žurnalo fragmentas (parengta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Debite registruojama tiesioginės darbo išlaidos, o kredite žaliavų, medžiagų ar komplektavimo detalių įsigijimo savikaina arba galima vietoje tiesioginių darbo išlaidų registruoti nebaigta gamyba, abu variantai yra teisingi. Balanse įtaka daroma B 1.1. eilutei, nes ji mažėja, o pelno (nuostolių) ataskaitoje įtakoja didėjančia pardavimo savikaina. Dėl šios operacijos taip pat mažės pelno mokestis, nes žaliavos sunaudotos gamyboje yra sąnaudos pajamoms uždirbti.

Gamyboje prietaisų įrankių ar kitų įrenginių nusidėvėjimo sąnaudos apskaitoje registruojamos taip:

Kor. sąskaita	Tipas	Debetas	Kreditas
6306	IZ	15,00	
1247	IZ		15,00

5 pav. bendro žurnalo fragmentas (parengta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Debite registruojama ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo sąnaudos, o kredite kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjimas. Nusidėvėjimas priskiriamas netiesioginėms darbo išlaidoms, bet patiriamas siekiant gaminti produkcija ir gauti pajamų, todėl taip pat mažina pelno mokestį, laikomas leidžiamais atskaitymais. Balanse mažėja A 2.5. eilutė, o pelno (nuostolių) ataskaitoje didėja suma bendrųjų ir administracinių sąnaudų eilutėje.

Nuomojamų patalpų sąnaudos registruojamos taip:

Kor. sąskaita	Tipas	Debetas	Kreditas
4431	IZ		300,00
6300	IZ	300,00	

6 pav. bendro žurnalo fragmentas (parengta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Debite žymimos nuomos sąnaudos, o kredite kitos skolos tiekėjams. Balanso ataskaitoje didėja G 2.4. eilutė, skolos tiekėjams, o pelno (nuostolių) ataskaitoje didėja bendrosios ir administracinės sąnaudos. Šiuo atveju, daroma prielaida, kad įmonė nuomojasi patalpas iš fizinio asmens, kuriose gaminamos prekės, jau ilgą laiką. Todėl įmonei tenka prievolė teikti KIT711 deklaraciją ir mokėti nekilnojamojo turto mokestį. Kiekvienais metais iki vasario 15 dienos įmonė turi pateikti KIT711 deklaraciją ir sumokėti Valstybinei mokesčių inspekcijai mokestį už nuomojamas patalpas.

Darbuotojų darbo užmokestis ir su juo susiję išpareigojimai, 448 sąskaita, kai gamyboje, tai yra tiesioginės gamybos išlaidos registruojama taip:

Kor. sąskaita	Tipas	Debetas	Kreditas
4480	IZ		1000,00
6003	IZ	1000,00	

7 pav. bendro žurnalo fragmentas (parengta autorių pagal 11-ąjį Verslo apskaitos standartą, 2015)

Debite registruojama tiesioginės gamybos išlaidos, nes darbuotojai, šiuo atveju, tiesiogiai susiję su gamyba, o kredite žymimas mokėtinas darbo užmokestis. Balanso ataskaitoje didėja G 2.9. eilutė, su darbo santykiais susiję įsipareigojimai, o pelno (nuostolių) ataskaitoje didėja pardavimo savikaina. Ši operacija įtakoja mokestines ataskaitas, nes, kai darbo užmokestis yra priskaičiuojamas teikiamas SAM pranešimas, iki einamojo mėnesio 15 dienos, Sodrai. Kai darbo užmokestis yra sumokamas, teikiama GPM313 mėnesinė pajamų deklaracija. Deklaracijos teikimo laikotarpis priklauso nuo įvykio dienos.

Apibendrinant galima teigti, kad gamybinės sąnaudos turi didelę įtaką tiek finansinėms, tiek mokestinėms ataskaitoms. Neanalizuojant įmonės sąnaudų ir jų nevaldant, galima patirti nuostolių įmonėje. Labai svarbu, kad sąnaudos būtų optimizuojamos, siekiant geresnių įmonės veiklos rezultatų. Skirstomos sąnaudos, padeda matyti kurioje kategorijoje jų patiriama daugiausia.

Išvados

1. Sąnaudos yra pinigine išraiška, ūkio subjektų pastangų, gaminant ir parduodant prekes ir paslaugas. Sąnaudų skirstymas į atskiras funkcinės kategorijas padeda matyti, kokių ir kiek išlaidų patiriama per numatytą laikotarpį. Iš visų įmonės uždirbtų pajamų atėmus visas su gamyba ir veikla susijusias sąnaudas – gaunamas finansinis rezultatas, kuris gali būti - pelnas, jeigu įmonė uždirbo daugiau pajamų nei patyrė sąnaudų arba nuostolis, jeigu įvyko atvirkščiai.

2. Gamybinės sąnaudos skirstomos į kategorijas, tuo naudojantis galima geriau suprasti ir valdyti išlaidas, susijusias su įmonės veikla. Gamybos sąnaudos taip pat yra klasifikuojamos, į tiesiogines darbo išlaidas ir netiesiogines darbo išlaidas. Tiesioginės darbo išlaidos yra tos, kurios tiesiogiai susijusios su gaminamu produktu ar paslauga. Netiesioginės darbo išlaidos, tai tokios, kurios susijusios su gaminamu produktu ar paslauga, bet netiesiogiai. Taip pat sąnaudos gali būti skirstomos į pastovias ir kintamas, ilgalaikes ir trumpalaikes, išvengiamas ir neišvengiamas.

3. Analizuojant pasirinktus ūkinius įvykius susijusius su gamybinėmis sąnaudomis, įvertinta įtaka mokestinėms ataskaitoms. Leidžiami atskaitymai mažina pelno mokestį, įmonei nuomojantis komercines patalpas iš fizinio asmens tenka prievolė mokėti nekilnojamojo turto mokestį.

Literatūra

- 11-asis Verslo Apskaitos Standartas (2015). *Sąnaudos*. [žiūrėta 2023-12-05]. Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/11-VAS.pdf>;
- 9-asis Verslo Apskaitos Standartas (2018). *Atsargos*. [žiūrėta 2023-12-20]. Prieiga per internetą: <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/9-VAS.pdf>
- Bachtijeva D. (2019). *Kūrybinės apskaitos įtaka apskaitos politikos formavimui ir apskaitos rezultatui*. Vilniaus universitetas.
- Dr. Lal J. (2017). *Accounting theory and practice*. Himalaya Publishing House.
- Endrijaitis M. (2022). *Finansinės apskaitos ir pelno mokesčio teisinio reguliavimo skirtumai*. Vilnius
- Yilmaz C. (2022). *Creativity in cost and management accounting education: A literature review*. Cypriot Journal of Educational Sciences
- Lietuvos Respublikos Pelno mokesčio įstatymas. [žiūrėta 2023-12-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157066/ZmgRFBikjN>
- Măciucă F., Udrescu M. (2020). *Evolution of the notion of costs*. Annals – Series on Military Sciences 2:129-138
- Schroeder R. G., Clark M. W., Cathey J. M. (2019). *Financial Accounting Theory and Analysis– Text and Cases*. Wiley.
- Valstybinė mokesčių inspekcija. [žiūrėta 2023-12-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/neleid%C5%BEiami-atskaitymai-31-str->

PRODUCTION EXPENSES ACCOUNTING

The purpose of the article is to examine the prevailing costs in production and aspects of their registration in accounting. Research methods: analysis of literature and other sources of information and presentation of results. Production cost accounting must be recorded consistently and accurately to obtain accurate data on the resources used in the production process. Production costs are the costs incurred by manufacturing companies in creating a good or service. Production costs are important for both business and economy. After deducting all the costs related to production and activity from all the income earned by the company, a financial result is obtained, which can be a profit, if the company earned more income than it incurred costs, or a loss, if the opposite happened. The production costs are divided into categories, which can be used to better understand and manage the costs related to the company's activities. By analysing selected economic events related to production expenses, the impact on tax reports was assessed. Allowed deductions reduce the profit tax, the company is obliged to pay real estate tax when renting commercial premises from a natural person.

Keywords: costs, production, accounting, expenses.

EMIGRACIJOS LIETUVOS REGIONUOSE LYGINAMOJI ANALIZĖ

Gabija Vasiliauskaitė (stud.), Kajus Senūta (stud.), vadovai dr. Valdemaras Makutėnas, dr. Zita Baužienė, dr. Mantas Švažas

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje analizuojama emigracija Lietuvos regionuose. Moksliniu požiūriu emigracijos tema yra aktuali ir nagrinėjama. Straipsnio tikslas – atlikti lyginamąją emigracijos lygio analizę Lietuvos regionuose. Taigi, buvo atlikta statistinis tyrimas – Valstybės duomenų agentūros informacijos analizė, kuria buvo siekiama identifikuoti emigraciją lemiančius veiksnius. Išanalizavus tyrimo rezultatus nustatyta, kad emigracija lemia įvairios priežastys, pavyzdžiui jaučiamas socialinis nesaugumas gyvenamojoje aplinkoje, geresnės karjeros galimybės užsienyje, prastas darbavių požiūris į darbuotojus ir maži atlyginimai. Atsižvelgiant į šį rezultatą, naudojant matematinius ir statistinius analizės instrumentus, straipsnyje analizuojama emigracijos kaita Lietuvos regionuose. Skaičiuojant emigraciją Lietuvos regionuose ir darbo užmokestį 2015-2022 laikotarpiu taikant matematinius ir statistinius metodus paaiškėjo, kad Sostinės, Vidurio ir vakarų regionuose žemiausias emigracijos lygis buvo 2015 metais, o didžiausias 2022.

Raktiniai žodžiai: emigracija Lietuvos regionuose, ekonomikos augimas, statistinė analizė.

Įvadas

Temos aktualumas. Ši tema aktuali, nes emigracija Lietuvos regionuose yra skirtinga. Tai lemia Sostinės, Vakarų ir vidurio regionus dėl šalies gyventojų pasiskirstymo ir susidūrimo su gyventojų mažėjimu. Karaša, Čiegis (2020) teigia, kad laisvas asmenų judėjimas yra vienas pagrindinių Europos Sąjungos ekonomikos augimo ir konkurencingumo didinimo ramsčių tarptautinėje ekonomikoje. Po 2004 m. ES plėtros migracijos tema tapo ypač aktuali šalims narėms naujokėms: iš pradžių tarptautinė migracija regėta kaip išsigelbėjimas nuo nedarbo, įvairių socialinių problemų sprendimas, bet augant ir tvirtėjant ekonomikoms, vis dažniau kalbama apie neigiamą emigracijos poveikį, imamasi vertinti jo mastą, analizuoti imigracijos iš trečiųjų šalių reiškinį.

Darbo tikslas. Išanalizuoti emigracijos įtaką ir priežastis Lietuvos regionuose.

Darbo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti emigraciją Lietuvos regionuose.
2. Išanalizuoti ryšį tarp bendrojo emigracijos rodiklio ir darbo užmokesčio Lietuvos Sostinės regione bei Vakarų ir vidurio regione taikant matematinius ir statistinius analizės instrumentus.

Darbo objektas. Emigracijos mastas Lietuvos regionuose 2015 –2022 m.

Darbo metodai. Mokslinių šaltinių analizė, Valstybės duomenų agentūros informacijos analizė, matematinės ir statistinės analizės instrumentai.

Emigracijos Lietuvos regionuose teorinis pagrindimas

Emigracija – išvykimas į kitą šalį ar valstybę, ketinant apsigyventi joje nuolat arba ne trumpiau kaip nustatyta (dažniausiai teisės aktais) laiką (Lietuvoje 6 mėnesius) (Stulgienė ir Daunorienė, 2009).

Šimanskienė, Paužuolienė (2016) teigia, kad migracija nėra naujas reiškinys pasaulyje ar Lietuvoje, tai atsirado prieš tūkstančius metų. Persikėlimas iš vienos vietos į kitą veikia daugybė veiksnių. Todėl emigracijos priežastys būna įvardijamos, kaip ekonominės, politinės, ideologinės, rasinės, etninės, religinės.

Priežastys, kurios lemia emigraciją:

- Religija.
- Karas. Karo pabėgėliams paprastai teikiama humanitarinė pagalba. Jie dažnai apsigyvena artimiausioje saugioje šalyje, kurioje dėl humanitarinių priežasčių galima priimti pabėgėlius.

• Įsidarbinimo galimybės. Dažniausiai žmonės persikelia į kitą šalį tikėdamiesi didesnių atlyginimų, išsilavinimo galimybių ar aukštesnės gyvenimo kokybės.

• Klimato kaita. Europos Parlamento svetainėje minima, kad žmonėms teko bėgti nuo stichinių nelaimių, tokių kaip potvyniai, uraganai ir žemės drebėjimai. Numatoma, kad dėl klimato pokyčių ateityje padaugės nelaimių, o tai privers išsikraustyti dar daugiau žmonių.

Emigracija pagal kryptį:

- Vidinė emigracija – kai gyventojai persikelia gyventi į kitą savo šalies gyvenvietę. Tokia emigracija itin intensyvi tarp kaimų ir miestų.

• Tarpvalstybinė emigracija – tai gyventojų kėlimasis iš vienos valstybės į kitą.

• Savanoriška emigracija – kai žmonės savo noru keliai į kitą vietą, ieškodami geresnių gyvenimo sąlygų, palankesnio darbo, nori įgyti aukštesnį išsilavinimą, mokėti mažesnius mokesčius ir kita.

• Priverstinė emigracija – kai žmonės dėl socialinių ar ekonominių priežasčių, gamtos nelaimių, karo, religijos yra priversti palikti savo šalį.

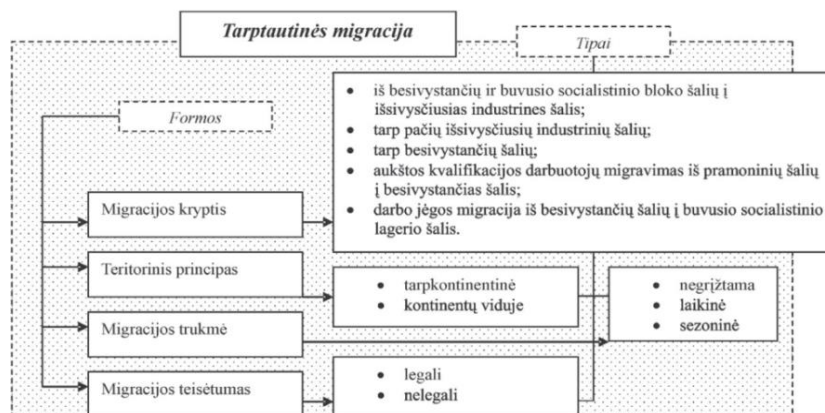
Emigracijos pasekmės:

- Darbo jėgos trūkumas.
- Gyventojų skaičiaus mažėjimas.
- Nutautėjimo grėsmė.

Lietuva susiduria su didele problema – emigracija. Lietuvai ši problema labai aktuali, nes žmonės palieka savo gimtąją šalį, persikelia į kitą valstybę dėl jiems iškilusių politinių, ekonominių ar asmeninių priežasčių.

Tarptautinė migracija – neatskiriama globalizacijos dalis: XXI a. net vadinamas „migracijos amžiumi“. Nors tarptautinė migracija ilgą laiką egzistavo ir prieš globalizacijos amžių, pasaulinės migracijos apimtis, greitis ir kompleksiskumas jo metu tapo beprecedentis. Lietuva priskiriama šalims, kuriose šiuo metu vyrauja itin dideli emigracijos srautai. Šalies neigiamas tarptautinės migracijos saldo, tenkantis 1000 – iui gyventojų – vienas didžiausių Europos Sąjungoje. Vertinant emigracijos poveikį šaliai, mokslinėje literatūroje išreiškiamas nevienareikšmiškas požiūris ir nurodomi tiek teigiami, tiek neigiami šio reiškinio aspektai. Vis dėlto pabrėžiama, kad intensyviai augantys emigracijos mastai kelia grėsmę tiek socialiniam, tiek ekonominiam šalies stabilumui. Tiek moksliniu, tiek praktiniu aspektu svarbu tirti emigracijos iš Lietuvos procesus ir įvertinti pagrindinius veiksnius, lemiančius sprendimą emigruoti (Naulickaite, Melnikas, 2015).

Lietuvos visuomenė patiria nuo Antrojo pasaulinio karo laikų Europoje neregėto masto emigracijos krizę. ES šalių tarpe Lietuva išsiskiria ir kaip šalis su ypač mažu pasitikėjimo lygiu, o pagrindiniai demokratinės pilietinės visuomenės institutai – Vyriausybė, politinės partijos ir Seimas – yra visų pagal pasitikėjimo lygį reitinguotų institucijų sąrašo apačioje. Be to, nors vidutinių šalies gyventojų pajamų bei turto augimas per pastaruosius 20 metų buvo ištisai įspūdingas, tačiau emigracija ne tik kad nesiliovė, tačiau ir toliau intensyviai vyksta (Smilga ir kt. 2017).

1 pav. Tarptautinės migracija (Pukelienė, Glinskienė, Beržinskienė, 2007)

1 paveiksle pateikia informacija apie įvairius migracijos tipus. Matoma jog migracijos kryptis gali priklausyti nuo šalies išsivystymo lygio, taip pat migravimas gali būti tarpkontinentinis ir kontinentinis. Persikėlimo trukmė būna sezoninė, laikina ir negrįžtama.

Svarbu yra, tai, kad migracijos veiksniai yra labai įvairūs ir gali būti klasifikuojami į įvairias grupes. Sipavičienė ir Stankūnienė (2011) teigia, kad migraciją lemiantys veiksniai „neretai persipina, o jų kombinacijos ne tik suformuoja migracijos srautus, bet ir lemia vyraujančius migracijos tipus, modelius“. Ištyrus emigracijos esmę ir priežastis, galima išskirti veiksnius darančius įtaką gyventojų apsisprendimui emigruoti. Jų svarba kiekvienam individui yra skirtinga ir kinta laikui bėgant.

Geresnės karjeros galimybės užsienyje yra itin reikšmingas veiksnys, lemiantis migraciją, kaip teigia Stankūnienė (2011) kvalifikuotų darbuotojų emigraciją į kitas šalis dažniausiai lemia galimybė išreikšti save, siekiant karjeros. Didžioji dalis svetur išvykusių jaunų mokslininkų ir tyrėjų teigia, kad išvyko, nes norėjo dirbti pasaulyje žinomose organizacijose, kelti kvalifikaciją, vykdyti inovatyvius tyrimus. Taigi sulaukyti kvalifikuotus darbuotojus yra gana sunku, nes dažnu atveju gimtojoje šalyje nėra puikiai įrengtų laboratorijų, be to, ir karjeros galimybės mažesnėse organizacijose visada ribotos. A. Sipavičienė (2006) taip pat nurodo, kad didelė problema yra ne tik protų nutekėjimas (kai kvalifikuotas darbuotojas dirba kitoje šalyje pagal specialybę), bet ir „protų praradimas“ (kai kvalifikuotas darbuotojas dirba kitoje srityje ar nekvalifikuotą darbą). Kvalifikuotiems darbuotojams šalyje išlaikyti turėtų būti pasitelktos visos įmanomos organizacijų vadybinės priemonės, tokios kaip: darbuotojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesą, organizacinės kultūros kūrimas, kur būtų įvertinti kvalifikuoti darbuotojai, pagaliau patriotiškumo skatinimas.

Prastas darbdavių požiūris į darbuotojus yra vienas iš veiksnių skatinantis darbuotojus persvarstyti naujo darbo galimybes. Diskriminacija ir išnaudojimas darbo vietoje, kurios gali apimti rasės, lyties, ar kitų asmeninių savybių atžvilgiu, gali skatinti darbuotojus ieškoti darbo aplinkoje, kurioje jie būtų vertinami pagal savo įgūdžius ir sugebėjimus. „Didelis darbuotojo išnaudojimas nėra tokia pavojinga veika, kaip priverstinis darbas ar prekyba žmonėmis priverstiniam darbui, pažeidžiantį asmens laisvę, tačiau šia veika yra pažeidžiamos fundamentalios asmens teisės į sveikatą bei orumą.“ (Karalienė, 2019). Šie darbdavių neigiami požiūriai gali kauptis ir lemti darbuotojų nepasitenkinimą, kuris galiausiai gali tapti viena iš priežasčių, skatinančių emigraciją.

Socialinis nesaugumas yra kai jaučiama grėsmė dėl karo, terorizmo, persekiojimo, narkotikų platinimo gyvenamojoje valstybėje. Pagal Lietuvos Respublikos seimo nuostatas užtikrinant socialinį saugumą „palaikomi draugiški santykiai ir vykdomas praktinis bendradarbiavimas su kaimynais, mažumos yra sėkmingai integruotos į

Lietuvos visuomenę” taip pat „Lietuvos Respublika prisideda, pagal turimus resursus ir kartu su tarptautiniais partneriais, prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo kitose Europos dalyse, be to yra pasiryžusi prireikus remtis tarptautinių partnerių pagalba atsakant į ateityje galinčias kilti krizines situacijas Lietuvoje”. Taigi, socialinis nesaugumas yra vienas iš veiksnių kuris lemia emigraciją.

Maži atlyginimai. Rudžinskienė ir Paulauskaitė (2014) teigia, kad viena iš emigracijos priežasčių toki kaip finansų ir ekonomikos krizė, padarė didelę įtaką Lietuvos atlyginimų kitimui ir emigrantų skaičiaus pasikeitimą į neigiamą pusę. Pagrindine problema tampa ekonominės sistemos nesugebėjimas užtikrinti gyventojams tinkamų pajamų. “ Todėl galima pasakyti, kad darbo atlyginimai yra didelė problema. Siniavskaitė, Andriušaitienė (2015) teigia, dažniausiai emigracija materialiai duoda naudos šeimoms, kurioms reikia pagalbos pragyvenimui, todėl vienas iš šeimos narių, išvyksta į užsienį ir siunčia pinigus į namus.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad emigracija yra asmens ar jų grupės persikėlimas iš vienos valstybės į kitą dėl ekonominių, politinių, religinių ar asmeninių priežasčių. Šį įvykį lemia įvairios priežastys ir daugiausia Lietuvos piliečių emigruoja į Jungtinę Karalystę, Norvegiją ir Vokietiją. Emigraciją lemia įvairios priežastys, pavyzdžiui jaučiamas socialinis nesaugumas gyvenamojoje aplinkoje, geresnės karjeros galimybės užsienyje, prastas darbdavių požiūris į darbuotojus, maži atlyginimai.

Emigracijos Lietuvos regionuose analizė taikant matematikos ir statistikos instrumentus

Analizuojant duomenis apie emigraciją, Lietuvos regionuose buvo ir naudojama Valstybės duomenų agentūros 2015–2022 m. informacija bei taikyti matematinės ir statistinės analizės instrumentai. Pasirinkti bendrasis emigracijos rodiklis ir darbo užmokeskis Lietuvos Sostinės regione bei Vidurio ir vakarų regione. Išanalizavus pasirinktą laikotarpį matoma, kad bendrasis emigracijos rodiklis augo, o nuo 2020 m. sumažėjo, nes tuo metu buvo paskelbta pasaulinė pandemija COVID–19 ir gyventojams buvo uždrausta lankytis kituose miestuose, keliauti ir pakeisti gyvenamąją vietą, nes tai kėlė didelį pavojų sau ir kitiems.

Taikytos skaičiavimo formulės:

Aritmetinis vidurkis:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i}{n} \quad (1)$$

kur:

\sum – suma;

x_i – kintamasis.

Dispersija:

$$S_x^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n w_i} \quad (2)$$

kur:

x_i - kintamojo vertės,

\bar{x} kintamojo vidurkis,

w_i - kintamojo dydžiai.

Standartinis nuokrypis:

$$S_x = \sqrt{S_x^2} \quad (3)$$

Koreliacija:

$$r = \frac{n \sum x \cdot y - \sum x \cdot \sum y}{\sqrt{n \sum x^2 - (\sum x)^2} \cdot \sqrt{n \sum y^2 - (\sum y)^2}} \quad (4)$$

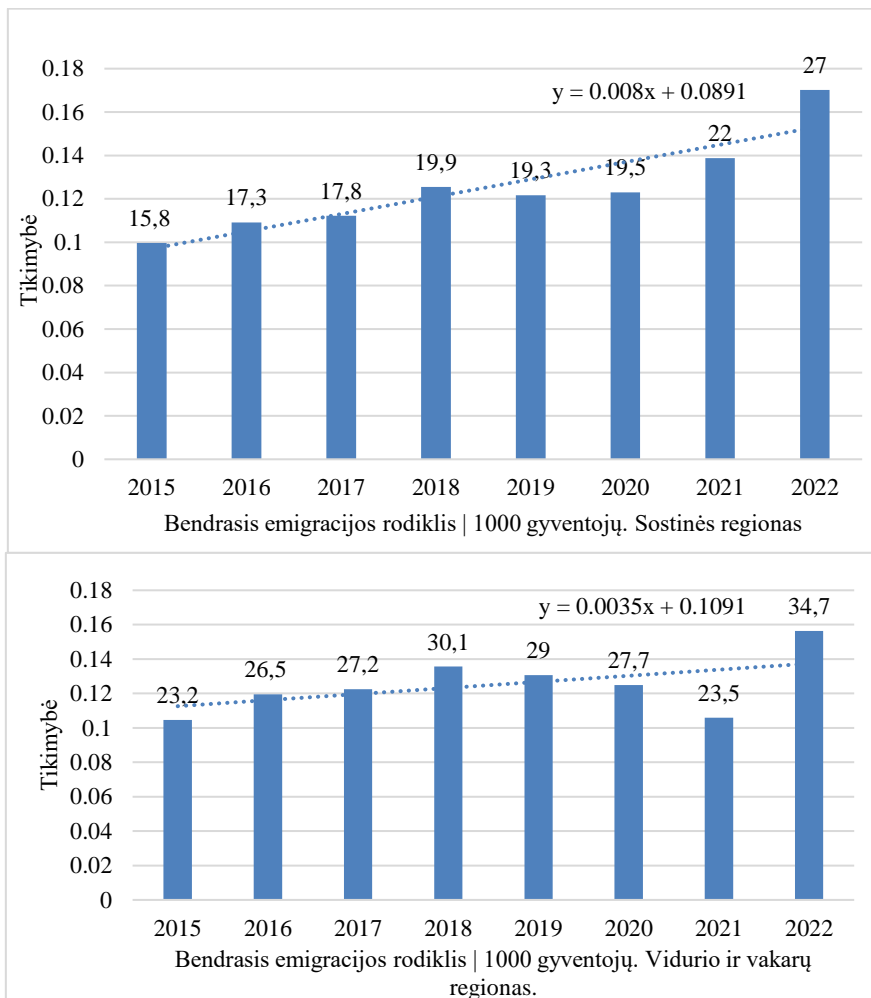
Bendrojo emigracijos rodiklio ir darbo užmokesčio ryšio analizė Lietuvos regionuose

Remiantis Valstybės duomenų agentūros statistine informacija, matyti, kad mažiausias bendrasis emigracijos rodiklis Sostinės regione buvo 2015 metais – (15,8 emigranto 1000-ui gyventojų), o daugiausiai 2022 metais – 27 (žr. 1 lentelė, 2 pav.). Duomenys rodo, kad nagrinėjamu laikotarpiu bendrasis emigracijos rodiklis didėjo, tačiau 2019 metais, lyginant su 2018 m. emigracijos rodiklis minimaliai sumažėjo (0,6). Per 2015–2022 metus Sostinės regione apskaičiuotas bendrojo emigracijos rodiklio vidurkis sudarė 19,8, standartinis nuokrypis – 3,45. Tai rodo, kad emigracijos rodikliai Sostinės regione nuo vidurkio skyrėsi nežymiai.

1 lentelė. Bendrasis emigracijos rodiklis Lietuvos regionuose (sudaryta autorių)

	Bendrasis emigracijos rodiklis, tenkantis 1000 gyventojų							
Metai	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sostinės regionas	15,8	17,3	17,8	19,9	19,3	19,5	22	27
Vidurio ir vakarų regionas	23,2	26,5	27,2	30,1	29	27,7	23,5	34,7

Panaši tendencija nustatyta ir Vidurio ir vakarų regione. Emigracija didėjo iki 2018 m., nuo 2018 m. pastebimas emigracijos mažėjimas iki 2021 m. 2022 m. lyginant su 2021 m. šiame regione emigracijos rodiklis padidėjo 47,7 proc. ir siekė 34,7 emigranto 1000-ui gyventojų. Tai lėmė pandemijos pabaiga, žmonės turėjo galimybę vėl keliauti, o tai nulėmė emigracijos padidėjimą. Per analizuojamą laikotarpį Vidurio ir vakarų regione emigracijos vidurkis sudarė 27,74 emigranto 1000-ui gyventojų, dispersija – 12,00. Ši dispersija rodo, kad Vidurio ir Vakarų regiono emigracijos rodikliai per nagrinėjamą laikotarpį buvo gana atitrūkę nuo vidurkio. Tai reiškia, kad buvo didelių pokyčių emigracijos lygyje per 2015-2020 metų laikotarpį.

2 pav. Bendrojo emigracijos rodiklio kitimas Lietuvos regionuose (sudaryta autorių)

Lygtis paveikslo viršuje (žr. 2 pav.) parodo kokia tikimybė, kad bendrasis emigracijos rodiklis sekančiais metais pakis.

Analizuojant vidutinį mėnesinį darbo užmokestį Sostinės regione, matyti, jog nagrinėjamu laikotarpiu jis buvo mažiausias 2015 m. ir siekė 618,5 EUR., tuo tarpu – 2022 m. jis išaugo iki 1242,2 EUR, arba 2 kartus (žr.2 lentelė, 3 pav.).

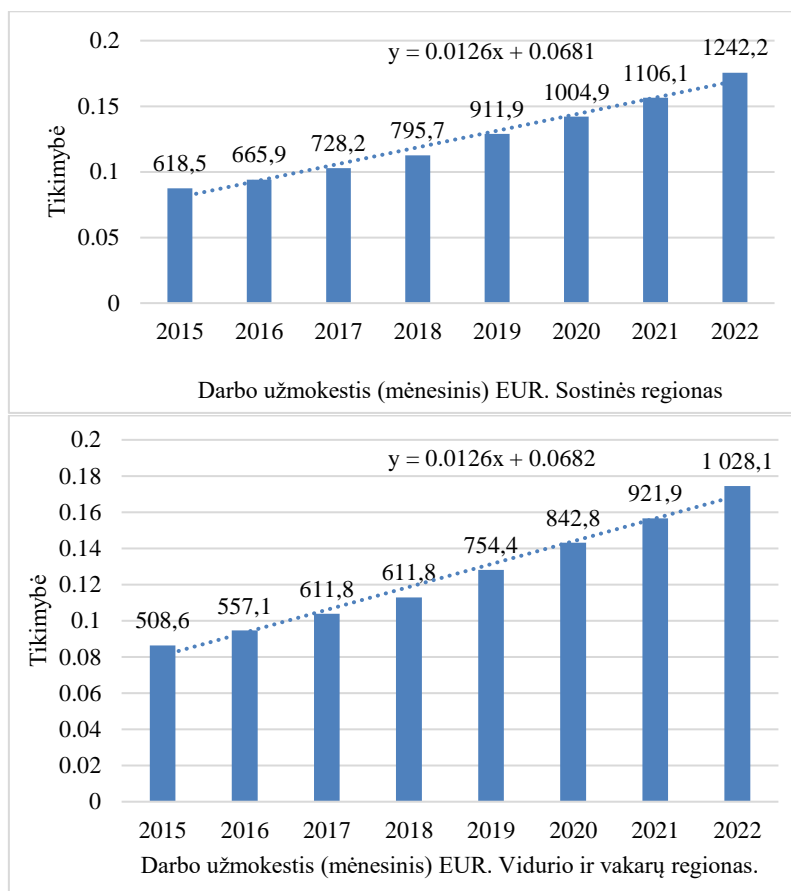
2 lentelė. Mėnesinis darbo užmokestis Lietuvos regionuose (sudaryta autorių)

	Darbo užmokestis (mėnesinis) EUR							
Metai	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sostinės regionas	618,5	665,9	728,2	795,7	911,9	1004,9	1106,1	1242,2
Vidurio ir vakarų regionas	508,6	557,1	611,8	665,2	754,4	842,8	921,9	1028,1

Apskaičiuotas darbo užmokesčio vidurkis per nagrinėjamą laikotarpį sudarė 744,04 EUR, standartinis nuokrypis – 115,07. Standartinis nuokrypis parodo, kiek vidutiniškai individualūs mėnesinio darbo užmokesčio dydžiai skyrėsi nuo vidurkio.

Remiantis Valstybės duomenų agentūros statistine informacija, nustatyta, jog 2015–2022 m. laikotarpį Vidurio ir vakarų regione vidutinis mėnesinis darbo užmokestis didėjo. 2022 m. lyginant su 2015 m. jis padidėjo daugiau kaip 2 kartus ir 2022 m. siekė 1028,1 Eur. Lyginant su Sostinės regionu Vidurio ir vakarų regiono mėnesinis darbo užmokestis

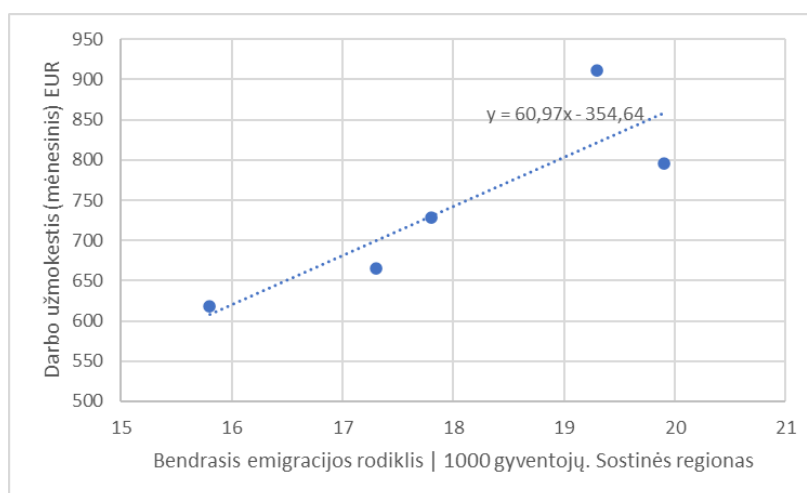
2022 m. buvo mažesnis 214,1 EUR, arba 17,3 proc. Apskaičiuotas mėnesinio darbo užmokesčio vidurkis analizuojamu laikotarpiu Vidurio ir vakarų regione buvo 694,5 EUR, standartinis nuokrypis – 151,9.

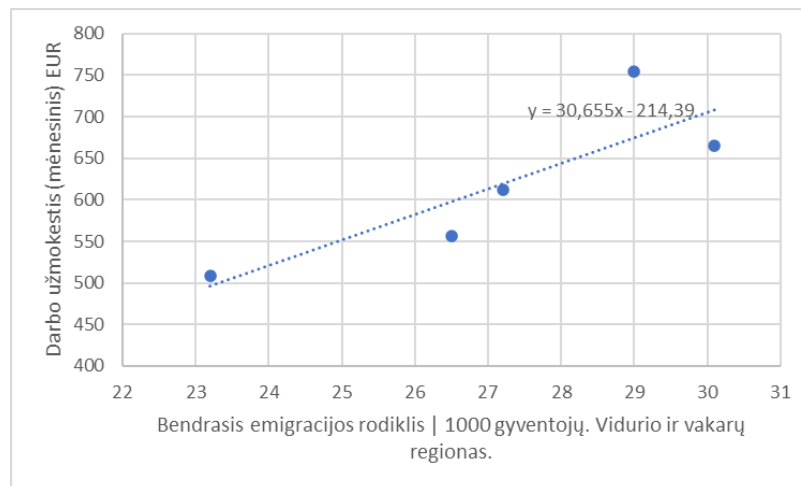

3 pav. Mėnesinio darbo užmokesčio kitimas Lietuvos regionuose (sudaryta autorių)

Lygtis paveikslu viršuje (žr. 3 pav.) parodo kokia tikimybė, kad darbo užmokesčio rodiklis sekančiais metais pakis.

Skaidos diagramoje buvo panaudotas tik 2015–2019 metų laikotarpis (žr. 4 pav.), nes dėl 2020–2021 metais vykusios pandemijos rezultatas būtų iškreiptas ir netikslus. Pandemijos laikotarpiu buvo uždrausta kirsti savivaldybių ribas, todėl emigracija buvo negalima. Analizuojant skaidos diagramą, matyti, kad ryšys tarp emigracijos ir darbo užmokesčio Sostinės regione yra stiprus - 0,87.

4 pav. Bendrojo emigracijos rodiklio ir mėnesinio darbo užmokesčio Lietuvos regionuose sklaidos diagrama 2015–2019 m. (sudaryta autorių)

Analizuojant sklaidos diagramą, matoma, kad ryšys tarp emigracijos ir darbo užmokesčio Vidurio ir vakarų regione taip pat stiprus - 0,85. Apibendrinant rezultatus matyti, kad Sostinės regione emigracija yra labiau priklausoma nuo darbo užmokesčio dydžio nei Vidurio ir vakarų regione, nors Sostinės regione vidutinis mėnesinis darbo užmokesčio yra žymiai didesnis nei Vidurio ir vakarų regione.

Išvados

1. Emigraciją lemia socialinis nesaugumas gyvenamojoje aplinkoje, geresnės karjeros galimybės užsienyje, prastas darbdavių požiūris į darbuotojus ir maži atlyginimai. Daugiausia Lietuvos piliečių emigruoja į Jungtinę Karalystę, Norvegiją ir Vokietiją.

2. Emigraciją labiausiai lemia darbo užmokesčio. Mažesnis darbo užmokesčio lemia didesnę emigraciją. Sostinės regione, esant didesniai vidutiniam mėnesiniam darbo užmokesčiui (17,3 proc. negu Vidurio ir vakarų regione), emigracija mažesnė 22,2 proc. negu Vidurio ir vakarų regione. Tai rodo ir stiprus koreliacinis ryšys tarp bendrojo emigracijos rodiklio bei vidutinio darbo užmokesčio.

Literatūra

1. Europos Parlamento svetainė: <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20200624STO81906/migracijos-priezastys>
2. Karalienė (2019). Ar darbas ypatingai išnaudojančiomis sąlygomis užtraukia baudžiamąją atsakomybę Lietuvoje? Teisės apžvalga, 68–68. <https://doi.org/10.7220/2029-4239.19.3>
3. Karaša, D., & Čiegis, R. (2020). Migracijos priežastys, tendencijos ir pasekmės. *Regional Formation & Development Studies*, 30(1), 31–40. <https://doi.org/10.15181/rfds.v30i1.2032>
4. Naulickaitė, I., & Melnikas, B. (2015). The processes of emigration from Lithuania in the conditions of economic globalization / Emigracijos iš Lietuvos procesai ekonomikos globalizacijos sąlygomis. *Science Future of Lithuania*, 7(2), 221–237. <https://doi.org/10.3846/mla.2015.750>
5. Pukelienė, V., Glinskienė, R., Beržinskienė, D. (2007). *Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas*. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai.
6. Rudžinskienė, Paulauskaitė (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, (8), 62-78. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:3527676/>
7. Siniavskaitė, Andriušaitienė, (2015). Lietuvos jaunimo migracinių nuostatų tyrimas. *Mokslas-Lietuvos ateitis*, 7(2), 210-220. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1514977404862/>
8. Sipavičienė, A.; Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos, Filosofija. Sociologija
9. Sipavičienė, A. (2006). Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė. Vilnius: UAB Multiidėja
10. Smilga, E., Laurinavičius, A., & Laurinavičius, A. (2017). Efektyvios strategijos: modernus teorinis požiūris ir emigracijos problemų sprendimas. *Public Administration* (16484541), 1/2(53/54), 22–33.
11. Stulgienė, A., Daunorienė, A. (2009). Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai. *Ekonomika ir vadyba*. 2009, Nr. 14, p. 984-992. ISSN 1822-6515. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168460797>
12. Šimanskienė L., Paužuolienė J. Emigracija Lietuvoje: priežastys ir padariniai <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=18dddbcf905d081e574d85e191252415aa732999#page=146>

COMPARATIVE ANALYSIS OF EMIGRATION IN LITHUANIAN REGIONS

The article analyses emigration in Lithuanian regions. From a scientific point of view, the topic of emigration is relevant and is being analysed. The aim of the article is to carry out a comparative analysis of emigration levels in Lithuanian regions. Thus, a statistical study was carried out - an analysis of the information of the State Data Agency, which was aimed at identifying the factors influencing emigration. The analysis of the results of

the study showed that emigration is caused by various reasons, such as perceived social insecurity in the living environment, better career opportunities abroad, poor attitudes of employers towards employees and low salaries. In the light of this result, using mathematical and statistical analytical tools, the paper analyses the change in emigration in the Lithuanian regions. Calculating emigration in Lithuanian regions and wages for the period 2015-2022 using mathematical and statistical methods, it was found that the Capital, Central and Western regions had the lowest emigration rate in 2015 and the highest in 2022.

Keywords: emigration in Lithuanian regions, economy, statistical analysis.

ATSARGŲ KOMPIUTERINĖS APSKAITOS SKIRTINGOSE PROGRAMOSE Palyginimas

*Miglė Bakanauskaitė (stud.), Evelina Juškytė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė
Kauno kolegija*

Anotacija

Atsargų apskaita ženkliai prisideda prie teisingos buhalterijos vedimo, taip pat reguliuoja situaciją įmonės viduje, kuomet esantis atsargų perteklius ar trūkumas daro įtaką įmonės finansams. Praktikoje vis dar dažnai pasitaiko tokių atvejų, kai įmonės neįvertina, nežino kaip tinkamai registruojamos atsargos, ko pasekoje kenčia įmonės veikla, finansai ir net reputacija, jei yra nustatomi pažeidimai vienoje ar kitose srityse. Remiantis informaciniais šaltiniais straipsnyje aptariamos atsargos ir jų registravimo į apskaitos programas subtilybės. Atsargų kompiuterizuotos apskaitos palyginamajai analizei atlikti pasirinktos keturios apskaitos programos: B1.lt, Rivile, Finvalda ir Stekas Plius.

Pirmoje straipsnio dalyje trumpai aptariamos atsargos, jų įkainojimo metodai, atsargų sunaudojimo / pardavimo būdai. Antroje straipsnio dalyje aprašomi pasirinktų keturių apskaitos programų (B1.lt, Rivile, Finvalda ir Stekas Plius) veiksmi, lemiantys teisingą atsargų apskaitą, aptariama kokiose moduluose tai atliekama ir atliktas palyginimas.

Raktiniai žodžiai: apskaita, atsargos, apskaitos programa.

Įvadas

Verslo įmonės, kurios yra susijusios su prekių gamyba, jų pardavimų, perpardavinėjimu turi tinkamai apskaityti atsargas ir vykdyti jų kontrolę. Įmonėje atsargų apskaita turi būti aiškiai reglamentuota. Pagal vykdomos veiklos pobūdį nustatomas atsargų įkainojimo metodas, atsargų sunaudojimo / pardavimo apskaitos būdas ir atsargų nurašymo atvejai. Tinkama, patogi programa palengvina darbą ir padeda atsekti į apskaitą įvestas prekes, skirtas perparduoti ar žaliavas. Apskaitos programos, žinoma, yra skirtos ne tik atsargų, bet ir visos įmonės apskaitos vedimui. Atsargos priskiriamos trumpalaikiam turtui, o jis yra įsigijamas su mintimi apie trumpalaikę investiciją. Vienais atvejais toks pinigų investavimas tiesiogiai atneša pelną, o kitais atvejais yra tapatinama su netiesiogiai gaunamu pelnu. Taigi, atsargos siejamos su pajamomis ir jų uždirbimu, todėl labai svarbus yra teisingas atsargų atspindėjimas ir vertinimas apskaitoje, o kompiuterinės programos šį darbą padaro tik paprastesniu ir labiau kontroliuojamu.

Tyrimo problema. Kaip tinkamai atsargų apskaitai pasirinkti kompiuterinę apskaitos programą?

Tyrimo objektas. Atsargų apskaita.

Tyrimo tikslas. Atskleisti apskaitos programų specifiką atsargų apskaitoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibendrinti atsargų sąvoką.
2. Išanalizuoti pasirinktų apskaitos programų atsargų apskaitos galimybes.

Tyrimo metodai. Straipsnyje atliekama Lietuvos Respublikos teisės aktų, mokslinės literatūros bei oficialių internetinių svetainių analizė.

Atsargų apskaitos teoriniai aspektai

Atsargos balanso straipsniuose priskiriamos prie trumpalaikio turto, kurį sudaro medžiagos, žaliavos, nebaigta produkcija, pirktos prekės skirtos perparduoti, vykdomi darbai, komplektavimo detalės, perparduoti skirtą ilgalaikį materialųjį turtą ir biologinį turtą. (2-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“ 2015 m.) Trumpalaikis turtas sunaudojamas per vieną įmonės veiklos ciklą arba per vienerius metus, kuris įmonei reikalingas pajamoms uždirbti, vadinamas atsargomis. Įmonėje turimas atsargų kiekis gali lemti tiek sėkmę, tiek ir nesėkmę. Per didelis kiekis atsargų lemia didesnę bendrovės pinigų investavimą, kas pristabdo pinigų cirkuliavimą bendrovėje, tačiau per mažas atsargų kiekis taip pat turi neigiamą poveikį, nes trukdomas gamybos procesas dėl žaliavų trūkumo. Atsargų sekimas, vertinimas yra svarbus dalykas, nes jis turi tiesioginę įtaką prekės savikainai, išlaidų ir gaunamų pinigų sumai (Dr. Ahmad Khalid Khan ir kt., 2018 m.).

Remiantis 9-tuoju verslo apskaitos standartu atsargų sunaudojimas arba pardavimas apskaitoje registruojamas dviem būdais. Tai:

Nuolat apskaitomų atsargų būdas

Periodiškai apskaitomų atsargų būdas

1 pav. Atsargų sunaudojimo/pardavimo būdai (sudaryta autorių pagal 9 VAS)

Naudojant nuolat apskaitomų atsargų būdą yra registruojamos visos operacijos susijusios su atsargų pardavimu ar sunaudojimu. Atsargų likutis nustatomas po kiekvienos operacijos. Periodiškai apskaitomų atsargų metodas nurodo, kad atsargų sunaudojimo ar pardavimo operacija yra registruojama ataskaitinio laikotarpio pabaigoje, atlikus jų inventorizaciją ir įvertinus likučius. Periodinis metodas naudojamas tuomet, kai nuolat apskaitomų atsargų būdą naudoti yra ekonomiškai netikslinga. (9-asis verslo apskaitos standartas „Atsargos“, 2018 m.)

Registruojant atsargas įvertinama ne tik pačios prekės savikaina, tačiau yra pridedamos ir su jomis tiesiogiai susijusios sąnaudos bei įvertinamos gautos nuolaidos. Svarbu paminėti, kad į prekės savikainą nėra įtraukiamas pridėtinės vertės mokestis.

Atsargos įmonės veiklos metu būna perkamos skirtingomis kainomis ir daug kartų. Dalis šių atsargų yra panaudojamos, dalis nurašomos dėl sugadinimo ar savaiminio sugedimo, dar kita dalis lieka sandėliuojama. Norint tinkamai kontroliuoti atsargų įkainojimą jas parduodant, įmonė turi tinkamai pasirinkti vieną iš įkainojimo būdų. Atsargos apskaitoje dažniausiai yra įkainojamos keturiais būdais.

2 pav. Atsargų įkainojimo metodai (sudaryta autorių pagal 9 VAS)

LIFO būdo esmė yra, kad pirmiausia yra sunaudojamos ar parduodamos tos atsargos, kurios buvo įsigytos vėliausiai. Šį įkainojimo būdą gali naudoti tik tos įmonės, kurios yra užtikrintos, jog pirmiau yra sunaudojamos paskiausiai pirktos prekės ar žaliavos. Ataskaitinio laikotarpio pabaigoje likusios žaliavos pripažįstamos pirma pirktų prekių kaina.

FIFO būdo esmė yra atvirkščia LIFO būdui, nes šiuo atveju pirmiau yra sunaudojamos anksčiausiai įsigytos atsargos. Tokį įkainojimo metodą turėtų pasirinkti įmonės, kurios nežino kuri prekė ar žaliava buvo panaudota pirmiau arba jei įmonė turi greitai gendančių žaliavų ar prekių. (Ivanauskienė, 2016). Naudojant šį būdą ataskaitinio laikotarpio pabaigoje likusios atsargos pripažįstamos vėliausiai pirktų žaliavų kainomis.

Svertinio vidurkio metodas naudojamas įmonėse, kurios susiduria su tokiais atvejais kai yra neįmanoma atskirti žaliavų įsigijimo pirmumo, jos yra sumaišytos. Svertinio vidurkio metodas paremtas tuo, kad įvertinamas įsigytų ir laikotarpio pradžioje turėtų atsargų kainų svertinis vidurkis. Šiuo atveju atsargų kaina viso ataskaitinio laikotarpio metu yra ta pati, nepriklausomai nuo to kada ir kiek už prekes buvo mokėta. Kaina yra perskaičiuojama tuomet, kai vykdomas prekių pirkimas ar nurašymas. Svertinis vidurkis apskaičiuojamas laikotarpio pradžioje esančia atsargų verte susumavus su atsargų verte, kuri buvo įsigyta per laikotarpį ir šią sumą padalijus iš laikotarpio pradžioje esančio atsargų kiekio ir per laikotarpį gauto atsargų kiekio sumos.

Konkrečių kainų būdas naudojamas tikslinėms, dažniausiai brangioms vienetinėms prekėms. Šiuo atveju konkreti atsargos kaina yra priskiriama tam tikram daiktui. Pasirinkus šį įkainojimo metodą pereiti prie kito galimybių nebėra, nes pajamos ir sąnaudos tampa nebesulyginamos. Taikant šį metodą įmonei reikia konkrečiai žinoti kuri prekė yra parduodama ar panaudojama. Šis metodas nėra tinkamas įmonėms užsiimančioms dideliais atsargų pardavimo kiekiais, dėl to, kad savikainos informacija tampa netiksliai, atsiranda apskaičiuota vidutinė savikaina. Konkrečių kainų metodas gali būti naudojamas labai mažose įmonėse arba labai preciziškai tvarkančiose apskaitą, nes kiekvienas vienetas turi būti įvertintas jo pagaminimo savikaina. (Ivanauskienė, 2016; 9-asis verslo apskaitos standartas „Atsargos“, 2018 m.)

Lengvesniam atsargų likučio, savikainos ir kitų aspektų kontroliavimui įmonės renkasi apskaitos programas, kuriose registruojama informacija apie kiekvieną įmonėje turimą prekę. Labai svarbu yra tinkamai pasirinkti apskaitos programą, kad verslas vystytųsi kuo sėkmingiau ir efektyviau.

Pasirenkant apskaitos programas dažniausiai vertinami šie kriterijai:

- *patogumas* (apskaitos programa turi būti paprasta įdiegti, paruošti ir suprasti);
- *programos moduliai* (tai apskaitos programų funkcijos užduočių, tokių kaip pirkimai, pardavimai, ilgalaikis turtas, darbo užmokestis ir t.t., atlikimas);
- *ataskaitos* (apskaitos programos turi pateikti išsamias ataskaitas įvairiais pjūviais).

Toliau aptarsime keletą apskaitos programų ir palyginsime jų galimybes tvarkant atsargų apskaitą.

Kompiuterinės apskaitos skirtingose programose palyginimas

Visų apskaitos programų viena iš programos paskirčių yra kontroliuoti atsargas. Savo straipsnyje plačiau panagrinėsime apskaitos programų B1.lt, Rivile, Finvalda ir Stekas Plius galimybes registruojant su atsargų apskaita susijusias operacijas. Pasirinktų programų funkcinės galybės nėra vienodos, bet visos pritaikytos apskaityti atsargas: jas pirkti, parduoti, nurašyti ir, jei įmonė turi keletą padalinių, perkelti į kitą padalinį. Aptarsime pagrindines atsargų registravimo operacijas.

Atsargų likučio įvedimas laikotarpio pradžiai:

1 lentelė. Atsargų likučio laikotarpio pradžia registravimas (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Prieš atliekant pradinį atsargų likučio įvedimą modulyje <i>ŽINYNAI</i> aprašomos prekių kortelės. Skirtingoms atsargų įsigijimo savikainos sąskaitoms priskirti modulyje <i>ŽINYNAI</i>

	pildomos prekių grupės. Atsargų likučio įvedimui tame pačiame modulyje pildoma funkcija <i>Operacijos rūšis, Likučių įvedimas</i> , kurioje nurodomas sąskaitų likučių suvedimui naudojamos tarpinės sąskaitos kodas. Registruojama kaip atsargų pirkimo operacija modulyje <i>SANDĖLIS > PIRKIMAI</i> .
Rivile	Atliekama modulyje <i>SERVISAS</i> , pasirinkus <i>ATSARGOS</i> . Yra pildomos atsargų kortelės, skirtingoms atsargų įsigijimo savikainos sąskaitoms priskirti modulyje <i>SERVISAS > Kortelės</i> pildomos funkcijos <i>Sąskaitų ryšis</i> , kuriose nurodomos skirtingos įsigijimo savikainos sąskaitos. Pradinio likučio įvedimui naudojama tarpinė sąskaita, kuri įkeliama operacijos registravimo metu pasirinkus tipą <i>Likučiai</i> , nurodomi kiekiai, kaina.
Finvalda	Atsargų pradiniai likučiai aprašomi modulyje <i>OPERACIJOS > SKOLOS / SANDĖLIS > PAJAMAVIMAS</i> . Registruojama atsargų pajamavimo operacija, operacijos tipas <i>Prekių pajamavimas</i> , nurodoma tarpinė sąskaita ir aprašomos prekės, jų kiekiai, kaina. Skirtingos atsargų įsigijimo savikainos sąskaitos nurodomos aprašant prekių korteles, pasirenkant reikalingą sąskaitų ryšį, kurio aprašyme ir nurodoma įsigijimo savikainos sąskaita.
Stekas Plus	Atsargų pradiniai likučiai įvedami kaip prekių pirkimo operacija modulyje <i>PIRKIMAI > Operacijos > Pirkimų faktūros</i> . Likučių įvedimui naudojama tarpinė sąskaita, kuri kaip ir kitose programose, suvedus visus likučius tampa nuline. Registruojant atsargų likutį pildomas fiktyvus klientas, kurio aprašyme nurodoma likučiams aprašyti pasirinkta buhalterinė sąskaita ir pirkimo PVM - nurodomas PVM 0. Užregistruojamos prekės, jų kiekiai ir kaina.

Iš aukščiau pateiktos 1 lentelės matome, kad nors apskaitos programos skirtingos, atsargų pradinių likučių įvedimo kelias yra panašus. B1.lt ir Stekas Plus programose tai fiksuojama kaip pirkimo operacija, Rivile ir Finvalda programose atliekamas atsargų pajamavimas sandėlyje. Visos programos pradinių likučių įvedimui naudoja tarpines sąskaitas. Kiekvienoje programoje jos skirtingos, bet išlieka pagrindinis reikalavimas, kad suvedus likučius pradinių likučių įvedimo dienai tarpinės sąskaitos debeto ir kredito sumos būtų nulinės.

2 lentelė. Atsargų pirkimo registravimas (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Iš sąrašo pasirenkama <i>PIRKIMAI</i> . Modulyje <i>ŽINYNAI</i> aprašoma operacijos rūšis <i>Pirkimai</i> , aprašoma arba pasirenkama prekės kortelė. Toliau užpildžius privalomus laukus suvedami kiekiai ir kaina. Pirkimo PVM būtina perkelti tam skirtu mygtuku paspaudimu. Numatyta galimybė registruoti pirtų prekių grąžinimus. Yra galimybė pataisyti PVM suma, jei dėl apvalinimo yra nesutapimas su gauta PVM sąskaita. Galima pirkimus registruoti kita valiuta. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas gautų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Rivile	Atliekama modulyje <i>SERVISAS > PIRKIMAI</i> . Pildomi privalomi laukai, pasirenkama arba aprašoma prekės kortelė. Suvedami kiekiai ir kaina. PVM apskaičiuojamas automatiškai. Numatyta funkcija pirkimų grąžinimams. Galima pirkimus registruoti kita valiuta. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas gautų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Finvalda	Atsargų pirkimo operacijos registruojamos modulyje <i>OPERACIJOS > SKOLOS / SANDĖLIS > PIRKIMAI</i> . Pildomi privalomi laukai, pasirenkama arba aprašoma prekės kortelė. Suvedami kiekiai ir kaina. PVM apskaičiuojamas automatiškai. Galima pirkimus registruoti kita valiuta, registruoti pirtų prekių grąžinimus. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas gautų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Stekas Plus	Atsargų pirkimo operacijos registruojamos modulyje <i>PIRKIMAI > Operacijos > Pirkimų faktūros</i> . Pildomi privalomi laukai, nurodomos pirtos prekės, jų kiekiai, kaina. Yra galimybė registruoti pirtų prekių grąžinimą, galima pirkimus registruoti kita valiuta. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas gautų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.

2 lentelėje trumpai buvo pristatytas atsargų pirkimo operacijų registravimas. Visuose programose tokioms operacijoms fiksuoti yra skirtas modulis *PIRKIMAI*. Operacijų registravimo tvarka panaši: nurodomi gautos faktūros data, tiekėjas, sandėlis, į kurį pirtos prekės pajamuojamos, prekės, jų kiekiai, kaina. Kiekviena iš programų turi galimybę į savikainą įtraukti papildomas išlaidas ir ją perskaičiuoti. Visuose programose galimas pirtų prekių grąžinimo registravimas. Pirkimo korespondencija formuojama automatiškai patvirtinus operaciją. Labai dažnai dėl apvalinimo klaidų programa paskaičiuoto pirkimo PVM suma nesutampa su nurodyta gautoje PVM sąskaitoje faktūroje (1 ct). Tenka koreguoti, nes apskaitoje turi būti tokia PVM suma kaip ir PVM sąskaitoje faktūroje. B1.lt programoje tai galima atlikti tiesiog įvedimo metu pataisius perkelta PVM, kitose programose reikia atlikti papildomus veiksmus. Visuose programose pagal įvestos PVM sąskaitos faktūros duomenis formuojamas failas deklaravimui į iSAF sistemą.

3 lentelė. Atsargų pardavimo registravimas (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Iš sąrašo pasirenkama <i>PREKYBA</i> . Modulyje <i>ŽINYNAI</i> aprašoma operacijos rūšis <i>Pardavimai</i> , toliau pildomi privalomi laukai. Parduodama prekė iš sąrašo pasirenkama rankiniu būdu priklausomai nuo įmonėje taikomo atsargų įkainojimo ir atsargų sunaudojimo / pardavimo būdo, pildomi

	kiekis ir kaina. Galima pardavimus registruoti kita valiuta, registruoti parduotų prekių grąžinimą. Yra galimybė registruoti suteiktą nuolaidą. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas išrašytų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Rivile	Atliekama modulyje <i>SERVISAS > PARDAVIMAI</i> . Pildomi privalomi laukai. Pasirenkama prekė, nurodomi kiekiai, kaina. Pardavimo savikaina nusirašo automatiškai pagal nustatyta atsargų įkainojimo ir sunaudojimo / pardavimo būdą. Galima pardavimus registruoti kita valiuta, suteikti nuolaidas, registruoti parduotų prekių grąžinimus. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas išrašytų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Finvalda	Atsargų pardavimo operacijos registruojamos <i>OPERACIJOS > SKOLOS / SANDĖLIS > PARDAVIMAI</i> . Pildomi privalomi laukai. Pasirenkama prekė, nurodomi kiekiai, kaina. Pardavimo savikaina nusirašo automatiškai pagal nustatyta atsargų įkainojimo ir sunaudojimo / pardavimo būdą. Galima pardavimus registruoti kita valiuta, suteikti nuolaidas, registruoti parduotų prekių grąžinimus. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas išrašytų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.
Stekas Plus	Atsargų pardavimo operacijos registruojamos modulyje <i>PARDAVIMAI > Operacijos > Pardavimų faktūros</i> . Pildomi privalomi laukai, nurodomos parduodamos prekės, jų kiekiai, kaina. Pardavimo savikaina nusirašo automatiškai. Galima pardavimus registruoti kita valiuta, registruoti suteiktas nuolaidas, grąžintas parduotas prekes. Apskaitoje pagal kursą vyksta perskaičiavimas į eurus. Formuojamas išrašytų PVM sąskaitų faktūrų registras deklaravimui į iSAF.

3 lentelėje aprašytos pagrindinės programų galimybės registruojant atsargų pardavimo operacijas. Iš lentelėje pateiktų duomenų matomi, kad visose apskaitos programose atsargų pardavimo operacijoms registruoti skirtas modulis PARDAVIMAI. Pardavimo operacijos įvedimas panašus, pildomi laukai, kurių pavadinimai ir programos langų dizainas skiriasi, nors esmė yra ta pati. Pardavimo savikaina nusirašo automatiškai. Pardavimo korespondencija formuojama automatiškai patvirtintus dokumentą. Visose programose yra galimybė taikyti nuolaidas, aprašomas ir naudojamas automatinis PVM sąskaitų faktūrų generavimas. B1.lt programoje parduodamą prekę iš sąrašo, kuriame nurodytos skirtingomis dienomis įsigytos atsargos, pasirinkama rankinių būdu, kitose pakanka pažymėti tik prekės pavadinimą. Visose programose pagal išrašytos PVM sąskaitos faktūros duomenis formuojamas failas deklaravimui į iSAF sistemą.

4 lentelė. Atsargų nurašymo registravimas (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Iš sąrašo pasirenkama <i>PREKYBA</i> . Modulyje <i>ŽINYNAI</i> aprašoma operacijos rūšis <i>Nurašymai</i> , kurioje nurodoma sąnaudų sąskaita, toliau pildomi privalomi laukai.
Rivile	Atliekama modulyje <i>SERVISAS > ATSARGOS</i> . Registruojant tokias operacijas nurodomas tipas <i>Nurašymai</i> . Sąnaudų sąskaita aprašoma <i>SERVISAS > Kortelės > Sąskaitų ryšys</i> , kuris naudojamas aprašant prekės kortelę. Pildomi privalomi langai, nurašomas kiekis nurodomas su minus ženklu.
Finvalda	Atliekama modulyje <i>OPERACIJOS > SKOLOS SANDĖLIS > NURAŠYMAI</i> . Sąnaudų sąskaita nurodoma įvedimo lange pildant kitus privalomus laukus.
Stekas Plus	Atsargų nurašymams skirtas modulis <i>SANDĖLIS > Operacijos > Atsargų nurašymas</i> . Sąnaudų sąskaita nurodoma pildant klasifikatorių <i>Priežastis</i> . Pildomi privalomi laukeliai, pasirenkamos nurašomos prekės, nurodomi kiekiai. Yra numatyta nurašymus atlikti FIFO arba konkrečių kainų būdais.

4 lentelėje trumpai pristatomos programų galimybės nurašant trumpalaikį turtą. Visose programose realizuotos panašios galimybės. Skiriasi tik operacijos įvedimo tvarka: skiriasi pildomų laukų pavadinimai, programos langų dizainas. Visose programose papildomai aprašoma sąnaudų sąskaita. B1.lt programoje tai nurodyta *Operacijos rūšyje*, programoje RIVILE *Sąskaitų ryšyje*, programoje Finvalda nurašymo operacijos įvedimo lange nurodoma sąnaudų sąskaita, Stekas Plus programoje pildomas klasifikatorius *Priežastis*. Užregistravus operaciją sąskaitų korespondencija suformuojama automatiškai. Programoje Rivile nurašomas atsargų kiekis nurodomas su minuso ženklu.

5 lentelė. Atsargų vidinio judėjimo tarp sandėlių registravimas (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Iš sąrašo pasirenkama <i>PREKYBA</i> . Modulyje <i>ŽINYNAI</i> aprašoma operacijos rūšis <i>Vidiniai judėjimai</i> , toliau pildomi privalomi laukai. Reikalinga įvesti dar vieną operaciją – vidinio judėjimo patvirtinimas. Tai atliekama modulyje <i>SANDĖLIS</i> , iš sąrašo pasirinkus <i>VIDINIO JUDĖJIMO PATVIRTINIMAS</i> .
Rivile	Atliekama modulyje <i>SERVISAS > VIDINĖ APSKAITA</i> . Registruojant operaciją pildomi privalomi laukai. Du kartus atliekamas operacijos perkėlimo tvirtinimas. Pirma kartą prekės nurašomos iš siuntėjo, antra – užpajamuojamos pas gavėją.
Finvalda	Vidinių judėjimų operacijos atliekamos modulyje <i>OPERACIJOS > SKOLOS SANDĖLIS > VIDINIAI PERKĖLIMAI</i> . Pildant privalomus laukus nurodomi sandėlis siuntėjas, sandėlis gavėjas, operacijos tipas – <i>Prekių vidinis perkėlimas</i> .
Stekas Plus	Atsargų vidiniai judėjimai registruojami modulyje <i>SANDĖLIS > Operacijos > Vidiniai judėjimai</i> .

	Pildomi privalomi langai, nurodomos prekės, jų kiekiai. Perkiant prekes iš vieno sandėlio į kitą galimi du būdai: FIFO arba konkrečių kainų.
--	--

5 lentelėje trumpai parodyti atsargų vidinių judėjimų registravimai. Programose B1.lt tam skirtos dvi operacijos. Iš pradžių registruojamas vidinis judėjimas, toliau antroje operacijoje vidinio judėjimo patvirtinimas. Programoje Rivile būtina atlikti du operacijų perkėlimus. Programose Finvalda ir Stekas Plius pakanka vieno veiksmo. Kaip ir registruojant kitas operacijas kiekvienoje programoje naudojami skirtingi laukai ir jų pavadinimas, bet gautas rezultatas išlieka toks pat.

6 lentelė. Atsargų ataskaitos (sudaryta autorių pagal apskaitos programų vadovus)

Apskaitos programos pavadinimas	Atliekami veiksmai
B1.lt	Ataskaitoms generuoti skirtas modulis <i>ATASKAITOS</i> . Čia formuojamos tokios ataskaitos: atsargos už laikotarpį, atsargų likutis nurodytai datai, prekių stygius. Taip pat šiame modulyje gaunamos ataskaitos apie prekių realizavimą ir pirkimą. Yra numatytas greitos ataskaitos apie prekių likutį ir vidinį judėjimą formavimas - tam skirtas modulis <i>SANDĖLIS</i> , pasirinkus <i>PREKIŲ LIKUTIS</i> arba <i>PREKIŲ JUDEJIMAS</i> .
Rivile	Atsargų operacijų analizė, kuri ir yra atsargų ataskaita, generuojama modulyje <i>ATSARGOS</i> . Tai operacijų analizė pagal prekes, pagal jų kodus. Ataskaitą apie likutį sandėlyje gauname įvedant prekes pirkimo, pardavimo, nurašymo ar vidinio judėjimo operacijas, paspaudus mygtuką <i>Likučiai</i> . Atskiros modulio <i>ATASKAITOS</i> programoje nėra.
Finvalda	Ataskaitoms generuoti skirtas modulis <i>ATASKAITOS > Prekės / atsargos</i> . Čia formuojamos tokios ataskaitos kaip: einamieji likučiai, likučiai datai, apyvartos, minimalūs prekių kiekiai, užsakyta pirkti, rezervuota parduoti, pardavimo kainos, prekių istorija, nupirkta per laikotarpį, parduota per laikotarpį. Platus atsargoms skirtas ataskaitų sąrašas.
Stekas Plius	Stekas plus programoje ataskaitas galima suformuoti modulyje su kuriuo dirbama arba pasirinkus pagrindinėje įrankių juostoje modulį <i>ATASKAITOS</i> . Atsargų ataskaitos generuojamos modulyje <i>SANDĖLIS</i> . Tai atsargų judėjimo ataskaitos, judėjimo apyvartos, atsargų nurašymai, pardavimų pelningumas, prekių stygius, atsargų likučiai, atsargų kiekinė ir suminė ataskaita, Prekių trūkumai, atsargų vidiniai judėjimai, atsargų nurašymai ir kt. Išsamus atsargų ataskaitoms skirtas sąrašas.

6 lentelėje trumpai pateikti duomenis apie apskaitos programų atsargų ataskaitas. Iš pateiktų duomenų matome, kad visose programose yra galimybė generuoti ataskaitas apie atsargas: jų likučius, judėjimą, nurašymą ir t.t. Programų Stekas Plius ir Finvalda ataskaitų sąrašas yra platesnis, išsamesnis. Programos Rivile atsargų ataskaitų sąrašas yra siauresnis, bet pakankamai informatyvus.

Apibendrinant galima teigti, kad visos nagrinėjamos programos yra pritaikytos atsargų apskaitai. Skiriasi programų valdymas, laukų aprašymai, programų langų dizainai. Su vienomis programomis dirbti šiek tiek paprasčiau, su kitomis reikia atlikti daugiau veiksmų, gaunant tą patį rezultatą.

Išvados

1. Atsargos, tai trumpalaikio turto dalis, kurioms dažniausiai priskiriamos žaliavos, reikalingos gaminiams pagaminti bei prekės skirtos perpardavimui. Atsargos apskaitoje registruojamos nuolat apskaitomų arba periodiškai apskaitomų atsargų būdu. Įkainojimas taip pat neatskiriama atsargų aprašymo dalis, jis dažniausiai yra atliekamas keturiais būdais: FIFO, svertinio vidurkio ir konkrečių kainų, išskirtiniais atvejais LIFO būdu.

2. Atsargų registravimas apskaitos programose turi tuos pačius principus, tačiau kiekvienoje programoje atliekamas skirtingai. Lyginant pasirinktas keturias programas (B1, Rivilė GAMA, Finvalda, Stekas) atsargų apskaitai realizuotos tos pačios pirkimo, pardavimo, vidinių judėjimų ir panašių operacijų registravimo galimybės, skiriasi tik jų apipavidalinimas, mygtukų išsidėstymas, programų langų dizainai, pildomų laukų pavadinimai. Programos konkuruoja tik patogumo ar naujovių aspektais.

Literatūra

- 9-asis verslo apskaitos standartas „Atsargos“ 2018 m. kovo 19 d. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/9-VAS.pdf>
- Dr Ahmad Khalid Khan, Dr. Syed Mohammad Faisal, Dr Omar Abdullah Al Aboud (2018) An analysis of optimal inventory accounting models - pros and cons. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research Vol.6, No.3, pp.65-77, April 2018*
https://www.researchgate.net/profile/Ahmad-Khan-22/publication/324829275_An_Analysis_of_Optimal_Inventory_Accounting_Models_-_Pros_and_Cons/links/5ae590fba6fdcc3bea9620dc/An-Analysis-of-Optimal-Inventory-Accounting-Models-Pros-and-Cons.pdf
- 2-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“ 2015 m. birželio 16 d. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/2-VAS.pdf>
- Ivanauskienė A. (2016) „Buhalterinė apskaita“, Vilnius
- Lietuvos Respublikos Finansinės apskaitos įstatymas 2001 m. lapkričio 6d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154657/asr>
- Programos „Rivilė GAMA“ naudojimo instrukcija. Prieiga per internetą: https://gidas.rivile.lt/atsargos/prekiu_nurasymas
- Programa „B1“. Prieiga per internetą: <https://www.b1.lt/>

8. „FINVALDA Finance” mobili aplikacija ir WEB versija - dar daugiau galimybių ir patogumo” (2023) Finvalda <https://finvalda.lt/naujienos/4955/>
9. „Finvalda ir Pay Premium mokomoji medžiaga” (2022) Finvalda <https://finvalda.lt/naujienos/3783/>
10. Vartotojo instrukcija (2023) Stekasplus33 <https://www.stekas.lt/stekas-plus-33/>

METHODS OF VALUING INVENTORIES

Inventory accounting contributes significantly to proper bookkeeping, and also regulates the situation within the company when a surplus or a shortage of inventories affects the company's finances. In practice, it is still common for companies to underestimate and not know how to properly record stocks, with the result that the company's operations, finances and even its reputation suffer if irregularities are detected in one or other areas. The article discusses, on the basis of reference sources, the subtleties of inventories and their recording in accounting software. Four accounting programmes have been selected for the comparative analysis of computerised stock accounting: B1.lt, Rivile, Finvalda and Stekas Plus.

The first part of the paper briefly discusses inventories, their valuation methods, and methods of consuming/selling inventories. The second part of the paper describes the steps involved in the correct accounting of inventories in the four selected accounting applications (B1.lt, Rivile, Finvalda and Stekas Plus), discusses the modules in which this is done and makes a comparison.

ELEKTROS IR DUJŲ KAINŲ KILIMO PASEKMĖS TARPTAUTINEI PREKYBAI LIETUVOS ATVEJU

*Emilija Grigonytė (stud.), Brigita Skripkaitė (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė
Kauno kolegija*

Anotacija

Elektros bei dujų svarba šiuolaikiniame pasaulyje yra neišmatuojama. Šie du dalykai yra pagrindiniai žmonių kasdienio gyvenimo palengvinimo įrankiai. Tai energijos šaltiniai padedantys ir atliekantys svarbų vaidmenį asmeniniame, pramoniniame ar komerciniame gyvenime. Sunku patikėti, jog šie energijos šaltiniai taip plačiai naudojami dabar anksčiau net nebuvo žinomi. Šiuolaikiniame pasaulyje be jų sunku įsivaizduoti kasdienybę. Elektra yra pagrindinis namų, įmonių, pastatų ar net gatvių apšvietimo energijos šaltinis, kurio pagalba galima naudotis nuo pačių paprasčiausių kasdinių veiksmų iki pažangesnių technologijų naudojimo. Elektra padeda įgyvendinti daugelį modernaus gyvenimo aspektų, įskaitant ir įvairias pramogas, komunikaciją su visu pasauliu ir daugelį kitų dalykų lengvai pasiekiamų elektros pagalba. Ne ką mažiau svarbus energijos šaltinis yra ir dujos, kurios taip pat lydi žmones kasdienybėje. Jos ypač svarbios šaltuoju sezonu, kadangi naudojamos šildymui, o visais kitais atvejais gamyboje, transportui bei pačios elektros gamybai. Šie du dalykai yra neatskiriama svarbūs ir būtini, tačiau kylančios kainos kelia ir tam tikras problemas bei pasekmės Lietuvos tarptautinei prekybai. Elektros energijos ir gamtinių dujų kainų kilimas turi tiesioginę įtaką verslams, kadangi, kylant kainoms, kyla ir galutinio produkto kaina. Pakilusios produkto kainos mažina konkurencingumą pasauliniu lygmeniu, verčia verslo atstovus ieškoti papildomų išteklių padengti padidėjusias išlaidas, o kartais net ir ieškoti kitų pirkėjų, kurie gali mokėti brangesnę kainą už prekes.

Raktiniai žodžiai: prekyba, eksportas, importas, elektra, dujos.

Įvadas

Temos aktualumas. Kiekvienas žmogus vienaip ar kitaip naudoja elektros įrenginius ir taip naudojasi elektros energija: namuose naudoja dujinius šildymus ar kitais būdais naudoja dujas. Šie du energijos šaltiniai yra vieni pagrindinių ir svarbiausių žmonių gyvenime. Laikui bėgant, besikeičiant klimatui, elektros energijos rinkai, atsirandant politiniams pokyčiams, kurie paliečia tam tikras šalis, įskaitant ir Lietuvą, atsiranda pasikeitimai, kurie įtakoja elektros ir dujų kainą, o kaip jau pastebima per kelerius pastaruosius metus kainos tik kyla, kas turi tam tikras pasekmes. Dėl šios priežasties yra svarbu suvokti, kas nulemia šį procesą ir ką galima būtų pakeisti, jog būtų kuo mažesnės pasekmės tiek šalies viduje, tiek tarptautiniame lygyje (Ignitis, 2024).

Tyrimo problema. Kokios yra elektros ir dujų kainų kilimo pasekmės tarptautinei prekybai Lietuvos atveju?

Tyrimo tikslas – išanalizuoti elektros ir dujų kainų kilimo pasekmes tarptautinei prekybai Lietuvos atveju.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aprašyti tarptautinės prekybos naudą Lietuvos atveju teoriniu aspektu.
2. Aptarti elektros ir dujų kainų kilimo priežastis bei elektros ir dujų plėtrą Lietuvoje.
3. Apžvelgti elektros ir dujų kainų pokytį Lietuvoje bei pasekmes tarptautinei prekybai.

Tyrimo objektas – elektros ir dujų kainų kilimo pasekmės Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir informacinių šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė.

Tarptautinės prekybos nauda Lietuvos atveju

Jau nuo senų laikų tarptautinė prekyba visame pasaulyje buvo vienas iš svarbiausių procesų. Nors senovėje vyravo natūrinis ūkis ir buvo manomasi nedaugeliu prekių, tačiau besiplečiant kapitalizmui didėjo ir tarptautinės prekybos mastas bei į jį įsitraukė vis daugiau šalių, kol ji tapo vienu svarbiausių pasaulinio ūkio plėtros veiksnių. Pati tarptautinės prekybos sąvoka yra apibrėžiama kaip prekių ir paslaugų mainų, kapitalo srautų tarp šalių sistema. Tai viena svarbiausių tarptautinio bendradarbiavimo formų. Ją sudaro visų pasaulio šalių užsienio prekybos (eksporto ir importo) visuma (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2024). Tai savotiški mainai skirtingomis valiutomis bei mokėjimo formomis. Tokia prekyba šalims yra labai svarbi dėl ekonomikos augimo – kai šalyje atsiranda sunkumų pagaminti pakankamą kiekį įvairių prekių reikalingų ekonomikos vystymuisi. Vienas pagrindinių energijos šaltinių yra nafta. Tačiau nedaugelis šalių ją gamina pakankamu kiekiu, kad būtų visapusiškai aprūpintos. Jei šaliai nepakanka turimos naftos, tuomet yra galimybė ją pirkti iš užsienio. Tokie mainai dažnai būna naudingi šalims, nes dažnu atveju prekes ar paslaugas galima gauti pigiau, o jas eksportuojant gerinama šalies ekonomika. Su tarptautine prekyba yra glaudžiai susijusios ir svarbios dvi sąvokos: importas, eksportas. Išnagrinėjus įvairius literatūros šaltinius, apibrėžiančius šias sąvokas, galima teigti, kad importas – tai šalies užsienio prekybos dalis, prekių, paslaugų technologijų, vertybinių popierių, valiutos ir kitų vertybių įvežimas į šalį. Eksportas apibrėžiamas kaip prekių, paslaugų, technologijų, kapitalo, vertybinių popierių, valiutos ir kitų vertybių išvežimas į užsienį, realizuojant užsienio rinką (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2024).

Tarptautinė prekyba atlieka svarbų vaidmenį ir Lietuvos atveju, galima išskirti kelias pagrindines naudas:

1. Konkurencijos padidėjimas. Vystant tarptautinę ekonomiką, šis aspektas labai svarbus, nes konkurencijos padidėjimas skatina efektyvumą bei inovacijas. Įmonės stengiasi pagerinti savo produktus ar paslaugas, kad išsiskirtų iš kitų, tai lemia ir pagerintą produktų kokybę bei mažesnes kainas vartotojams. Tuo pačiu, prasidėjus konkurencijai, yra

sumažinama monopolijos įtaka, užkertant kelią kainų didinimui, ir laikomasi sąžiningumo. Ši nauda skatina stabilų ekonomikos augimą bei prisideda prie šalies gerovės.

2. Pagamintų produktų įvairovė bei gausa. Didelis produktų pasirinkimas yra naudingas vartotojams, nes tokiu atveju tai suteikia vartotojams daugiau galimybių rinktis pagal savo poreikius. Taip pat, kaip ir konkurencijos padidėjimui, įmonėms svarbu inovacijos: kurti naujus ir patobulintus gaminius, tam kad išlaikyti vartotojus.

3. Masto ekonomija. Tai susiję su didesniu gamybos mastu ir efektyvumu. Didėjant gamybos mastui, dažnu atveju sumažėja ir vieneto gamybos sąnaudos. Tai leidžia įmonėms savo produktus ar paslaugas pasiūlyti pigiau lyginant su mažesniais gamybos mastais. Taip pat šis metodas leidžia naudoti efektyvesnius gamybos metodus bei technologijas tam kad būtų sumažintos išlaidos.

4. Lyginamasis pranašumas. Tai pagrindinis ekonomikos principas. Šis principas leidžia išnaudoti jau turimus išteklius ir padidinti bendrą produkcijos kiekį bei sumažinti gamybos išlaidas. Tarptautinės prekybos pranašumas yra svarbus, nes tai leidžia šalims gauti prieigą prie prekių ir paslaugų, kurios gaminamos efektyviau ir geresnėmis sąlygomis (Bernatonytė, 2011).

Aptarus tarptautinės prekybos naudas, toliau aktualu panagrinti tarptautinės prekybos rodiklius prekėmis 2020-2023 m. laikotarpyje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Tarptautinė prekyba prekėmis Lietuvoje (Valstybės duomenų agentūra, 2024)

	2023	2022	2021	2020
Eksportas tūkst. EUR	39 443 507,6	44 312 640,0	34 474 875,9	28 648 163,8
Importas tūkst. EUR	44 799 343,2	52 542 327,0	37 690 668,4	29 127 103,7
Tarptautinės prekybos prekėmis balansas tūkst. EUR	-5 355 835,5	-8 229 686,9	-3 215 792,5	-478 940,0
Lietuviškos kilmės eksportas tūkst. EUR	24 411 061,2	27 305 751,3	21 470 492,4	17 002 503,6

Iš pateiktos lentelės matyti, kad eksportas nuo 2020 m. iki 2022 m. augo, tik 2023 m. sumažėjo. Galima daryti prielaidą, kad tam pasekmes turėjo Ukrainos ir Rusijos karas. Kas liečia importą, tai matyti, kad situacija tokia pati kaip ir su eksportu. Taip pat pastebima, kad importo rodikliai yra aukštesni už eksporto rodiklius, o tai rodo, kad Lietuva daugiau importuoja nei eksportuoja. Šį faktą pagrindžia tarptautinės prekybos prekėmis balanso rodikliai. Didžiausias skirtumas tarp eksporto ir importo buvo 2022 m., o 2023 m. jis truputį sumažėjo, tačiau, lyginant su 2020 m., skirtumas yra pastebimai didelis.

Analizuojant lietuviškos kilmės eksportą, matyti, jog iki 2022 m. lietuviškos kilmės eksportas didėjo, tačiau kaip ir visi kiti rodikliai 2023 m. sumažėjo.

Visgi, svarbu paminėti, kad Lietuva, vykdydama tarptautinę prekybą su kitomis šalimis, susiduria su daug įvairių aspektų, kurie tiesiogiai veikia prekių importą, eksportą, įvairių prekių kainas, pagaminimo sąnaudas ir t. t. Vieni iš svarbesnių prekių gamybos ir tiekimo aspektų yra elektros ir dujų kainos.

Elektros ir dujų kainų kilimo priežastys bei elektros ir dujų plėtra Lietuvoje

Išsiaiškinus tarptautinės prekybos naudą Lietuvos atveju ir apžvelgus tarptautinės prekybos prekėmis rodiklius, svarbu išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių kinta elektros ir dujų kainos, kadangi tiek elektros, tiek dujų kainos turi tiesioginę įtaką Lietuvai, vykdam tarptautinę prekybą su kitomis šalimis. Elektra ir dujos yra labai svarbus šių laikų žmonių patogumas. Elektra yra neatsiejama kiekvienam išsivysčiusios šalies gyventojui: mobilieji telefonai, televizoriai, kondicionieriai, kompiuteriai, žibintai, kai kuriems elektra reikalinga gaminant maistą ar šildant namus. Be abejo, nėra nė vieno verslo, kuriam nebūtų reikalinga elektros energija. Visgi, su laiku vis kylančios elektros ir dujų kainos sukelia neigiamų padarinių tiek gyventojams, tiek verslo atstovams, tad svarbu išsiaiškinti, kokios yra svarbiausios elektros ir dujų kainų kilimo priežastys.

Pagrindinės elektros ir dujų kainų kilimo priežastys:

1. Nepalankios gamtinės sąlygos. Europos Sąjunga siekia, jog būtų sumažinta priklausomybė nuo iškastinio kuro, bet šiuolaikinės atsinaujinančios energijos išteklių technologijos nėra dar stipriai pajėgios, jog būtų galima atsikvoti iškastinio kuro naudojamų elektrinių. Klimatas tam yra labai svarbus, nes, esant karštomis vasaroms, hidroelektrinių pagaminama energija mažėja, taip pat ir jei nėra vėjuotų orų, sumažėja ir vėjo jėgainių produktyvumas, o tai turi tiesioginę įtaką elektros kainų augimui.

2. Politinės problemos. Prasidėjus karui tarp Rusijos ir Ukrainos, sumažėjo dujų tiekimas iš Rusijos, kadangi Rusija buvo apribota įvairiomis sankcijomis.

3. Nuo importo priklausanti maža rinka. Baltijos šalių elektros rinka yra žemo lygio ir turinti didelę priklausomybę nuo energijos importo, tad elektros kainos tiesiogiai priklauso nuo kainų pokyčių kitose Europos šalyse.

4. Konkurencija tarp tiekėjų. Kaip ir kiekvienoje srityje, jeigu tik atsiranda konkurentai, iš karto keičiasi ir jų paslaugų pirkimo, tiekimo įkainiai, o dažniausiai kainos būna ne mažinamos, bet didinamos. Kiekviena įmonė naudoja tam tikras strategijas, jog pritrauktų kuo daugiau klientų. Pradžiai gali siūlyti mažesnes kainas, nuolaidas, bet, laikui bėgant, situacija gali keistis visai į kitą pusę (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2022).

Apibendrinant, galima teigti, kad elektros ir dujų kainoms įtaką daro daug įvairių veiksnių. Žinoma, norint išspręsti augančių kainų problemą, reikia ne vienos, o daug atitinkamų priemonių tam išspręsti. Pagrindinė priemonė ta, kad būtų

plečiamas atsinaujinančių išteklių naudojimas, saugyklos, kuriami nauji planai ir jų plėtra. Tačiau, norint stoti kovai prieš dujų ir elektros kainų kilimą, yra įvairių veiksmų skatinant švarios energijos naudojimą. Yra labai svarbu stiprinti energijos nepriklausomybę bei diversifikuoti tiekimo šaltinius, siekiant sumažinti priklausomybę nuo vienintelio energijos šaltinio. Taip pat svarbu įvairios reguliavimo priemonės: subsidijos energijos taupymui, kurios yra svarbios tam kad kainos stabilizuotųsi, ar kt. Konkurencijos didėjimas taip pat gali padėti mažinti kainas, tam kad vartotojas išliktų savo tiekėjo klientu.

Kadangi yra daug įvairių elektros ir dujų kainų kilimo priežasčių, aktualu apžvelgti, Lietuvos elektros ir dujų plėtrą, kad ateityje būtų galima stabilizuoti kainų kilimą.

Šiuo metu Lietuva elektros energiją importuoja iš Estijos, Švedijos, Lenkijos, Latvijos. Nuo 2022 m. pirmojo pusmečio Lietuva atsisakė elektros energijos prekybos su Rusija. Visgi, Lietuva ne tik perka, bet ir parduoda elektros energiją į Lenkiją ir Latviją. Taip pat Lietuvoje irgi yra gaminama elektros energija, kuri gaunama iš elektrinių ir iš žaliosios energijos (vėjo elektrinės, saulės elektrinės). 2023 m. Lietuva pagamino rekordinį kiekį elektros energijos naudojant žaliąją energiją, t. y. net du trečdalius. Tokie rodikliai reiškia, jog Lietuva artėja link elektros energijos nepriklausomybės nuo kitų šalių arba ateityje galės stipriai sumažinti pirkimą iš kitų šalių (Ignitis, 2024).

Taip pat šiuo metu gamtinių dujų kainos pasaulio rinkose išlieka aukštos, nes per paskutinius trejus metus įvyko daug svarbių įvykių. Pirmą, Lietuvoje vyravo aukštas infliacijos lygis. Antra, Rusija pradėjo karą prieš Ukrainą, kuris trunka iki šios dienos. Trečia, Rusijos šantažas dėl gamtinių dujų (Ignitis, 2024).

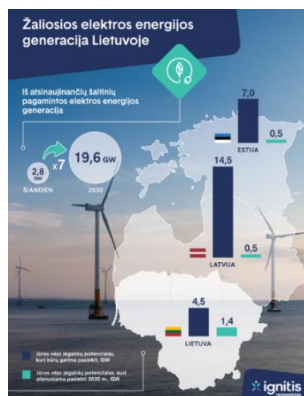
Lietuva siekia, kad energetika taptų mažiau priklausoma nuo kitų įvairių geopolitinių ar ekonominių veiksnių, o tai leistų pačiai šaliai nustatyti elektros energijos kainas (Ignitis, 2024).

Jūrinio vėjo potencialas yra viena iš galimybių, kuri leistų įgyvendinti šią idėją. Lietuva yra pasiryžusi Baltijos jūroje turėti kelis vėjo elektrinių parkus, kurie leistų Lietuvai tapti pirmąja iš Baltijos šalių, kuri turi įsirengusi jūrinio vėjo elektrinių parkus ir tam būtų panaudotas jūrinis vėjas. Šiam tikslui įgyvendinti pririnktų savalaikių Vyriausybės sprendimų, kurių pagalba būtų skatinamas progresas ir užtikrintas sklandus planuojamų projektų įgyvendinimas bei patikima elektros energijos perdavimo jungtis, leidžianti eksportuoti pagamintą „žaliąją“ elektros energiją (Verslo žinios, 2022).

Nors šiuo metu Lietuva didžiąją elektros energijos dalį importuoja, bet per paskutinius pastaruosius metus energetika iš AEI (atsinaujinantys energijos ištekliai) progreso ir Vyriausybės sprendimų rodo potencialą įgyvendinti užsibrėžtus tikslus. Europos energetikos pertvarkymas iš iškastinio kuro energetikos į AEI energetiką yra puiki galimybė pardavinėti jau pagamintą elektros energiją (Verslo žinios, 2022).

Lietuvos AEI dydis yra virš nustatytos ribos nei Lietuvai to reikia, o tai reiškia, jog vien iš AEI galima išgauti daugiau elektros energijos nei jos Lietuvai reikia. Tačiau, kad būtų galimybė įgalinti perteklinę energiją, turi būti užtikrintos visos patikimos elektros energijos pardavimų jungtys su kitomis šalimis, kurios neišgali turėti AEI potencialo, pavyzdžiui, tokios šalys kaip Vokietija, Italija, Lenkija ar Čekija. Būtent į šias šalis yra sutelkta elektros pardavimo jungčių plėtra, kuri būtų investuota į žaliąją gamybą, nukreipiant investicijas į Lietuvos rinką ir tuo dar labiau padidinti užsibrėžto uždavinio įgyvendinimo greitį (Verslo, žinios 2022).

Taigi, Lietuvoje šiuo principu elektros energija yra padidinta nuo 0,15 GW iki 3,3 GW, iš kurių 2 GW yra Lietuvoje. 1 pav. galima matyti planuojamus tikslus iki 2030 m.

1 pav. Žaliosios elektros energijos generacija Lietuvoje (Verslo žinios, 2022)

1 pav. matyti, kad šiuo metu instaliuotos galios yra 2,8 GW, bet yra planuojama padidinti ją net 7 kartus iki 19,6 GW. Nors Lietuvos potencialas yra mažiausias, tik 4,5 GW, kuomet Latvijoje siekia 14,5 GW, o Estijoje – 7,0 GW, tačiau tarp planuojamo pasiekti iki 2030 m. potencialo, Lietuvos šiuo atveju yra išaugęs iki 1,4 GW, o Estijoje ir Latvijoje tik 0,5 GW. Lietuvoje yra tinkamas perdavimo tinklų paruošimas tokiai sparčiai plėtrai ir tai rodo, jog perdavimo tinklas suplanuotais metais bus paruoštas 9,4 GW galiai. Nors šie rodikliai yra tik prognozuojami, tačiau tai gali atnešti elektros energijos nepriklausomybę šaliai, kas palengvintų kasdienybę bei stabilizuotų kainas šalyje (Verslo žinios, 2022).

Elektros ir dujų kainų pokytis Lietuvoje bei pasekmės tarptautinei prekybai

Įvertinus elektros ir dujų kainų kilimo priežastis bei elektros ir dujų plėtrą Lietuvoje, svarbu apžvelgti, kaip kinta elektros ir dujų kainos Lietuvoje bei kokias pasekmes šie pokyčiai gali turėti tarptautinei prekybai.

Elektros energijos kainai įtaką turi geopolitinė padėtis, permainingos oro sąlygos, elektrinių atjungimai dėl remonto ar nenumatytų gedimų, besikeičiantys apyvartiniai taršos leidimai, klientų energijos vartojimas. Tuo tarpu dujų kainų kilimas priklauso nuo kelių veiksnių: naftos kainų, paklausos, tiekimo įvairovės, oro sąlygų ir politinių įvykių. Rusijos invazija į Ukrainą 2022 m. vasario mėnesį pakeitė pasaulio ekonomiką, tad tai palietė ir Lietuvą. „Pirmieji pokyčiai energetikos sektoriuje pradėti justai dar iki Rusijos karo Ukrainoje pradžios. Įprastai kovo mėnesį dujų rezervai Europoje pasiekia žemiausią lygį ir palaiapsniui yra pildomi, tačiau 2021 m. gegužę užpildymas siekė vos 34 proc. (palyginus su 54 proc. 2019 m. ir 68 proc. 2020 m. tuo pačiu laikotarpiu), o 2021 m. žiemą – 66 proc. (palyginus su įprastu apie 90 proc. siekiančiu užpildymu). Nepakankamai pildomi rezervai buvo ir didžiąją praėjusių metų dalį. 2022 m. prasidėjus Ukrainos okupacijai ir vėliau ES pradėjus taikyti ekonomines sankcijas Rusijai, neužtikrintumas energetikos sektoriuje tik augo. Šių įvykių epicentre atsidūrė Lietuva, kuri fiksavo ženkliai didesnius kainų šuolius nei daugelis Europos šalių. Lietuvos gyventojai ir verslas tapo energijos kainų įkaitais.“ (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2022). 2 lentelėje galima matyti, jog elektros kainos ženkliai išaugo ir 100 kWh suvartojant iki 1000 kWh siekė 31,29 Eur/100 kWh. Sunaudojant nuo 1000 iki 2500 kWh elektros, kaina šiek tiek mažesnė, tačiau palyginti su 2022 m. pradžios kaina kuri siekė vos 14,97 Eur/100 kWh, 2023 m. išaugo iki 28,20 Eur/100 kWh (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2022).

2 lentelė. Elektros energijos kainos vartotojams (Valstybės duomenų agentūra, 2024)

		Elektros energijos kainos namų ūkių vartotojams EUR/100 kWh			
		2022P1	2022P2	2023P1	2023P2
Kaina su mokesčiais ir rinkliavomis	Metinis suvartojimas iki 1000 kWh	17,13	28,74	31,29**	25,68
	Metinis suvartojimas 1000–2500 kWh	15,30	27,16	29,48**	23,39
	Metinis suvartojimas 2500–5000 kWh	14,97	24,29	28,20**	22,23
	Metinis suvartojimas 5000–15000 kWh	14,27	19,93	28,09**	20,39
	Metinis suvartojimas 15000 kWh ir virš	14,23	21,11	28,69**	23,80

Iš 2 lentelės pastebima, kad 2022 m. pradžioje sunaudojant iki 20 GJ buvo 20,20 Eur/GJ, kuris išaugo iki 60,77 Eur/GJ, tačiau vėliau šiek tiek sumažėjo. Išnaudojus nuo 20 iki 200 GJ, 2022 m. pradžioje kaina siekė vos 16,3 Eur/GJ, tačiau išaugo iki 51,34 Eur/GJ, o vėliau šiek tiek nukrito iki 40,37 Eur/GJ. Naudojant 200 GJ ir daugiau, buvusi kaina 14,73 Eur/GJ išaugo iki 50,08 Eur/GJ ir su laiku sumažėjo iki 38,92 Eur/GJ (Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, 2024).

3 lentelė. Gamtinių dujų kainos vartotojams (Valstybės duomenų agentūra, 2024)

		Kaina su mokesčiais ir rinkliavomis		
		Metinis suvartojimas iki 20 GJ	Metinis suvartojimas 20-200 GJ	Metinis suvartojimas 200 GJ ir daugiau
Gamtinių dujų kainos namų ūkių vartotojams EUR/GJ	2023P2	50,2356	40,3795	38,9297
	2023P1	60,7742**	51,3476**	50,0886**
	2022P2	41,4956	35,7722	34,6831
	2022P1	20,2086	16,3136	14,7337

3 lentelėje pateikti duomenys rodo, jog įvairūs įvykiai pasauliniu mastu gali ženkliai pakeisti rinkoje vyraujančias kainas, tad jos nėra pastovios ir gali kisti pasikeitus aplinkybėms. Elektros energijos ir gamtinių dujų kainų kilimas turi tiesioginę įtaką verslams, nes kylant kainoms, kyla ir galutinio produkto kaina. Pakilusios produkto kainos mažina konkurencingumą pasauliniu lygmeniu ir tai turi pasekmes tarptautinei prekybai. Dėl visų šių pokyčių įmonės Lietuvoje, kurios prekiauja tarptautiniu lygmeniu, gali prarasti turimus pirkėjus užsienyje ir joms gali tekti ieškoti naujų rinkų.

Išvados

1. Atlikta literatūros šaltinių analizė, rodo, kad pirmiausia konkurencijos padidėjimas skatina ekonomikos augimą ir prisideda prie bendros šalies gerovės. Antra, pagamintų produktų įvairovė bei gausa yra svarbi inovacijomis, kūrimui naujų bei patobulintų gaminių, tam kad išsaugoti vartotojus. Trečia, masto ekonomijos nauda ta, kad tai leidžia naudoti efektyvesnius metodus gamyboje bei naujausias technologijas, kurios mažina išlaidas. Paskutinis svarbus aspektas, kad lyginimasis pranašumas yra svarbus tarptautinės prekybos pranašumas, kuris leidžia šalims gauti pricigas prie prekių ir paslaugų, kurios gaminamos efektyviau.

2. Nustačius elektros ir dujų kainų kilimo priežastis, pastebėta, jog kainų kilimui įtaką daro daug įvairių veiksnių. Tačiau reikia nepamiršti, kad norint išspręsti augančių kainų problemą, reikia ne vienos, o daug atitinkamų priemonių tam išspręsti. Pagrindinė priemonė ta, kad būtų plečiamas atsinaujinančių išteklių naudojimas, saugyklos, kuriami nauji planai ir jų plėtra.

3. Išanalizavus elektros ir dujų kainų pasekmes tarptautinei prekybai Lietuvos atveju, galima teigti, kad elektros energijos ir gamtinių dujų kainų kilimas turi tiesioginę įtaką verslams, nes, kylant kainoms, kyla ir galutinio produkto kaina. Pakilusios produkto kainos mažina konkurencingumą pasauliniu lygmeniu ir tai turi pasekmes tarptautinei prekybai.

Literatūra

1. Bernatonytė, D. (2011). *Tarptautinė prekyba: vadovėlis*. Technologija
2. Ignitis. (2024). *Elektros ir dujų rinkų apžvalga*. <https://ignitis.lt/sites/default/files/inline-files/b2b-naujienlaiskis-kovas.pdf>
3. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. (2022). *Kainų augimo priežastys Lietuvoje*. <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/energetika/globaliu-trikdziu-elektros-energijos-sektoriuje-2021-2022-m-apzvalga/lrinka>
4. Lietuvos Respublikos energetikos ministerija. (2024). *Elektros gamyba ir regiono elektros kainos*. <https://enmin.lrv.lt/>
5. Valstybės duomenų agentūra. (2024). *Gamtinių dujų ir elektros energijos rodikliai*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S7R047#/>
6. Valstybės duomenų agentūra. (2024). *Tarptautinės prekybos prekėmis Lietuvoje*. <https://osp.stat.gov.lt/lietuva-skaiciais-2023/tarptautine-prekyba-prekemis>
7. Verslo žinios. (2022). *2030 m. Lietuva energetiškai nepriklausoma. Misija (ne)įmanoma?* <https://www.vz.lt/pramone/energetika/2022/12/29/2030-m-lietuva-energetiskai-nepriklausoma-misija-neimanoma&354cc01e29227>
8. Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2024). *Tarptautinė ekonomika*. <https://www.vle.lt/>

CONSEQUENCES OF INCREASE IN ELECTRICITY AND GAS PRICES ON INTERNATIONAL TRADE IN THE CASE OF LITHUANIA

The importance of electricity and gas in the modern world is immeasurable. These two things are the main tools to make people's daily life easier. These are energy sources that help and play an important role in personal, industrial or commercial life. It is hard to believe that these energy sources are so widely used now that they were not even known before. In today's world, it is hard to imagine everyday life without them. Electricity is the main source of energy for lighting homes, businesses, buildings or even streets, which can be used from the simplest daily activities to the use of more advanced technologies. Electricity helps to implement many aspects of modern life, including various entertainment, communication with the whole world and many other things easily accessible with the help of electricity. No less important source of energy is gas, which also accompanies people in everyday life. They are especially important in the cold season, as they are used for heating, and in all other cases in production, transport and electricity production itself. These two things are inseparable important and necessary, but rising prices lead to certain problems and consequences for Lithuanian international trade. Rising electricity and natural gas prices have a direct impact on businesses, because as prices rise, so does the price of the final product. Increased product prices reduce competitiveness at the global level, forcing business representatives to look for additional resources to cover the increased costs, and sometimes even to look for other buyers who can pay a higher price for the goods.

Keywords: trade, export, import, electricity, gas.

UKRAINOS IR RUSIJOS KARO PASEKMĖS TARPTAUTINEI PREKYBAI EUROPOS SĄJUNGOS ŠALIŲ ATVEJU

*Ema Ivanauskaitė (stud.), Ugnė Prialgauskaitė (stud.), vadovė Karolina Kukcinavičiūtė
Kauno kolegija*

Anotacija

Visame pasaulyje manoma, kad pasaulinės finansinės sankcijos taikomos Rusijai, oligarchams ir Rusijos prezidentui už invaziją į Ukrainą suluošins Rusijos ekonomiką ir sutrukdys bet kokiam tolesniam puolimui prieš Ukrainą. Tai yra vienas iš pagrindinių žingsnių karo pabaigai, tačiau kiekviena priimta sankcija apima ir pasaulinę ekonomiką. Tad šio straipsnio tikslas yra išnagrinėti Ukrainos ir Rusijos karo ekonominius padarinius ne tik kare dalyvaujančių šalių ekonomikai, bet ir visam pasauliui, aptarti Europos Sąjungos taikomas sankcijas karui Ukrainoje suvaldyti ir pasaulinei ekonominei būklei pagerinti. Taip pat straipsnyje analizuojami Rusijos ir Ukrainos importo ir eksporto statistiniai duomenys.

Raktiniai žodžiai: Ukrainos ir Rusijos karas, tarptautinė prekyba, ekonominiai pokyčiai, karo padariniai ekonomikai.

Įvadas

Temos aktualumas. Ukrainos ir Rusijos karas ypač aktualus šiomis dienomis, kadangi tai turi didelę įtaką ir Europos Sąjungai, nors Europos Sąjungos šalys konflikte nedalyvauja, tačiau poveikis juntamas dėl padidėjusios infliacijos, apribotas eksportas ir importas Rusijai ir jai taikomos sankcijos. Taip pat apribotas Ukrainos importas ir eksportas dėl šalyje susidariusios situacijos. Kaimyninės šalys nuo karo pradžios jaučia nesaugumą dėl savo geografinės padėties šalia karo židinio, kyla klausimų dėl pagarbos tarptautinei teisei ir normoms, ypač suverenitetui ir teritoriniam vientisumui. Taipogi, šis karas turi daug įtakos pasaulio rinkoms, prekybos santykiams ir investiciniams sprendimams. Šalys, turinčios ekonominių santykių su Ukraina ir Rusija, patiria netiesioginį poveikį savo ekonomikai, tad šiame straipsnyje tai ir nagrinėjama (Orhan, 2022).

Tyrimo problema. Kokios karo pasekmės tarptautinei prekybai Europos Sąjungos šalių atveju?

Tikslas – išanalizuoti karo pasekmės tarptautinei prekybai Europos Sąjungos šalių atveju.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti ekonominius padarinius dėl karo Ukrainoje bei Europos Sąjungos taikomas sankcijas Rusijai tarptautinės prekybos atžvilgiu.

2. Išnagrinėti Ukrainos ir Rusijos karo įtaką tarptautinei prekybai.

Tyrimo objektas – Ukrainos ir Rusijos karo pasekmės tarptautinei prekybai Europos Sąjungos šalių atveju.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir informacinių šaltinių analizė, statistinių duomenų analizė.

Ukrainos ir Rusijos karo ekonominiai padariniai

Nuo Rusijos įsiveržimo į Ukrainą 2022 m. vasario 24 d. karas nusinešė daug civilių gyvybių, sunaikino miestus, gyventojams teko ieškoti prieglobsčio kaimyninėse šalyse arba persikelti į saugesnius Ukrainos regionus. Tačiau karas turi ne tik padarinius Ukrainoje, bet ir ekonominę įtaką visam pasauliui. Tebevykstantis konfliktas sutrikdė prekybą tarp Ukrainos ir Rusijos, taip pat sumažėjo importas ir eksportas su kitomis Europos šalimis, pasaulinės kainos smarkiai išaugo, ypač gamtinių dujų ir naftos. Didžiausią įtaką kainų pakilimas turi kviečiams, kukurūzams, mineralinėms trąšoms ir natūralioms dujoms bei naftai. Žemės ūkio sektoriaus, apdirbamosios pramonės ekonominiai ryšiai taip pat yra įtempti, tad sumažėjo abiejų šalių prekybos apimtys ir įmonių pajamos. Konfliktas trukdo investicijoms, trikdo pagrindines pramonės šakas, kas prisidėjo prie ekonomikos sąstingio. Automobilių, laivybos ir chemijos sektoriai yra ypač pažeidžiami dėl infliacijos brangioms žaliavoms, dėl ko gresia defliacija ir pilietinė suirutė. Be Rusijos ir Ukrainos, augimas sumažėjo visose šalyse dėl su karu susijusių šalutinių poveikių, tokių kaip silpnėjantis euro zonos augimas, išteklių, rinkodaros ir piniginių nuostolių (Khudaykulova ir kt., 2022).

Dėl Ukrainos priklausomybės nuo Rusijos energijos tiekimo, ypač gamtinių dujų, Ukraina tapo pažeidžiama Rusijos ekonominio spaudimo. Ginčai dėl tranzito mokesčių ir dujų kainų tik dar labiau padidino įtampą ir paveikė Ukrainos energetinį saugumą. Šio tranzito sutrikimai gali turėti įtakos energijos kainoms ir tiekimo stabilumui Europoje, o tai prives prie pasaulinių pasekmių. Dėl konflikto kilęs susirūpinimas energetiniam saugumui skatino diversifikuoti pastangas ir investicijas į alternatyvius energijos šaltinius, o tai paveikė pasaulines energijos rinkas (Darvas ir kt., 2024).

Kitas iš padarinių sukeltas Rusijai įsiveržus į Ukrainą yra sankcijos ir diplomatinės pasekmės. Karas privertė pasaulio šalių diplomatus imtis rimtų priemonių ir taikyti sankcijas ir ribojimus Rusijai, taip siekiant suvaldyti karą ekonominiais padariniais, kurie yra nukreipti į ekonominius sektorius, tokius kaip gynyba, finansai ir energetika. Tačiau tos pačios sankcijos turėjo ir pasekmių viso pasaulio prekybai ir finansų rinkoms. Be to, pablogėję diplomatiniai santykiai tarp Rusijos ir JAV sukėlė nepastovumą ir neapibrėžtumą bei paveikė geopolitinį stabilumą ir ekonominį bendradarbiavimą (Darvas ir kt., 2024).

Dėl karo kilusi humanitarinė krizė paskatino šalis imtis tam tikrų veiksmų humanitarinei pagalbai. Šalys ir organizacijos visame pasaulyje teikia paramą nukentėjusiems gyventojams, kariams, gyvūnams, pabėgėliams iš Ukrainos.

Tai apima finansinius išteklius ir logistinę paramą, kuri gali turėti įtakos teikiančių paramą šalių organizacijų biudžetui (Darvas ir kt., 2024).

Taip pat padidėjo šalių karinės išlaidos. Tai apima išlaidas gynybinei įrangai, technologijoms ir personalui, kas turi ekonominį poveikį gynybos pramonei visame pasaulyje. Be to, karas paskatino prekybą ginklais ir gynybinėmis priemonėmis, kadangi šalys siekia sustiprinti savo karinį pasiruošimą įvykus puolimui taip reaguojant į regioninę įtampą karo atžvilgiu (Darvas ir kt., 2024).

Europos Sąjungos taikomos sankcijos Rusijai

Europos Sąjunga taikydama sankcijas, importo ir eksporto apribojimus Rusijai, siekia sukelti neigiamą poveikį Rusijos ekonomikai. Eksportas ir importas Rusijai nėra visiškai apribotas, kadangi jis nėra taikomas produktams skirtiems vartojimui, taip pat produktams, susijusiems su sveikatos, farmacijos, maisto ir žemės ūkio sektoriais, kad nebūtų pakenkta Rusijos gyventojams. Sankcijos yra taikomos beveik pusei visų importuojamų ir eksportuojamų prekių: 49 proc. eksportuojamoms prekėms ir 58 proc. importuojamoms prekėms (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

1 lentelėje pateiktos pagrindinės sankcijos Rusijai, kurias taiko Europos Sąjunga (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Europos Sąjungos taikomos sankcijos Rusijai (sudaryta autorių pagal Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba duomenis, 2024).

Taikomos sankcijos:
Bankai ir finansų įstaigos (įskaitant Federalinę finansinės stebėsenos tarnybą)
Karinio ir gynybos sektorių įmonės
Aviacijos, laivų statybos ir mašinų gamybos sektorių įmonės
Ginkluotosios pajėgos ir sukarintos grupės, įskaitant „Vagnerio grupę“
Politinės partijos
Judėjimas „Visos Rusijos liaudies frontas“
Telekomunikacijų bendrovės
Žiniasklaidos organizacijos, atsakingos už propagandą ir dezinformaciją

2 lentelėje pateiktas draudžiamų prekių, kurias draudžia eksportuoti iš Europos Sąjungos į Rusiją, sąrašas (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Draudžiamos prekės eksportuoti iš Europos Sąjungos į Rusiją (sudaryta autorių pagal Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba duomenis, 2024).

Draudžiamos prekės eksportuoti iš Europos Sąjungą į Rusiją:
Pažangiosios technologijos
Tam tikrų rūšių įrenginiai ir transporto įranga
Specifinės prekės ir technologijos, reikalingos naftos perdirbimui
Energetikos pramonės įranga, technologijos ir paslaugos
Aviacijos ir kosmoso pramonės prekės ir technologijos
Jūrų navigacijos prekės ir radijo ryšio technologijos
Įvairios dvejopo naudojimo prekės
Prabangos prekės
Civiliniam naudojimui skirti šaunamieji ginklai, jų dalys ir kiti kariuomenės reikmenys
Cheminės medžiagos, ličio baterijos ir termostatai
Kitos prekės, kurios galėtų padidinti Rusijos pramonės pajėgumus

3 lentelėje pateiktas draudžiamų prekių, kurias draudžia importuoti iš Rusijos į Europos Sąjungą, sąrašas (žr. 3 lentelė).

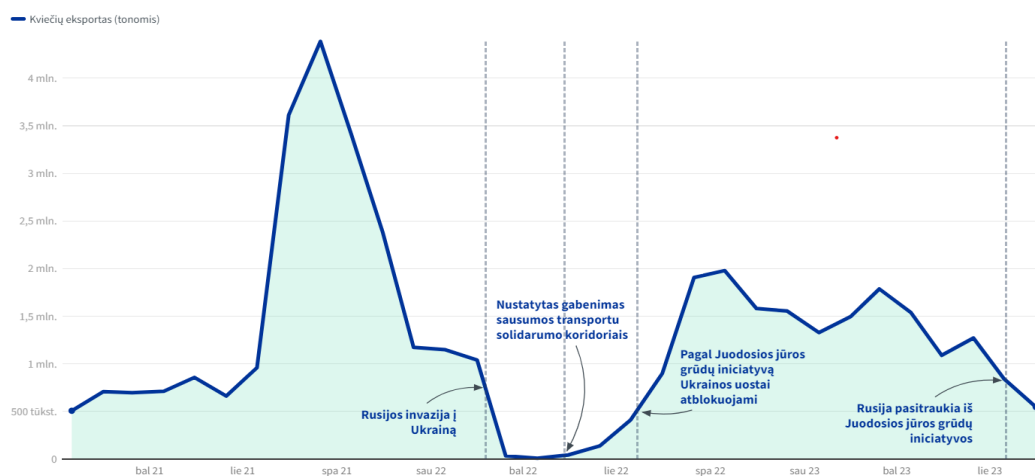
3 lentelė. Draudžiamos prekės importuoti iš Rusijos į Europos Sąjungą (sudaryta autorių pagal Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba duomenis, 2024).

Draudžiamų prekių importas į Europos Sąjungos iš Rusijos:
Žalia nafta (nuo 2022 m. gruodžio mėn.) ir rafinuoti naftos produktai (nuo 2023 m. vasario mėn.), išskyrus ribotas išimtis
Anglys ir kitas kietasis iškastinis kuras
Plienas, plieno gaminiai ir geležis,
Auksas ir deimantai, įskaitant juvelyrinius dirbinius,
Cementas, asfaltas, mediena, popierius, sintetinis kaučiukas ir plastikai,
Jūros gėrybės ir alkoholiniai gėrimai (pvz., ikrai, degtinė),
Cigaretės ir kosmetika.

Europos Sąjungos šalys yra uždraudusios ir tam tikrų paslaugų teikimą Rusijai, t. y. teikti apskaitos ir audito paslaugas, informacinių technologijų ir teisinio konsultavimo paslaugas, architektūros ir inžinerijos paslaugas. Rusijai

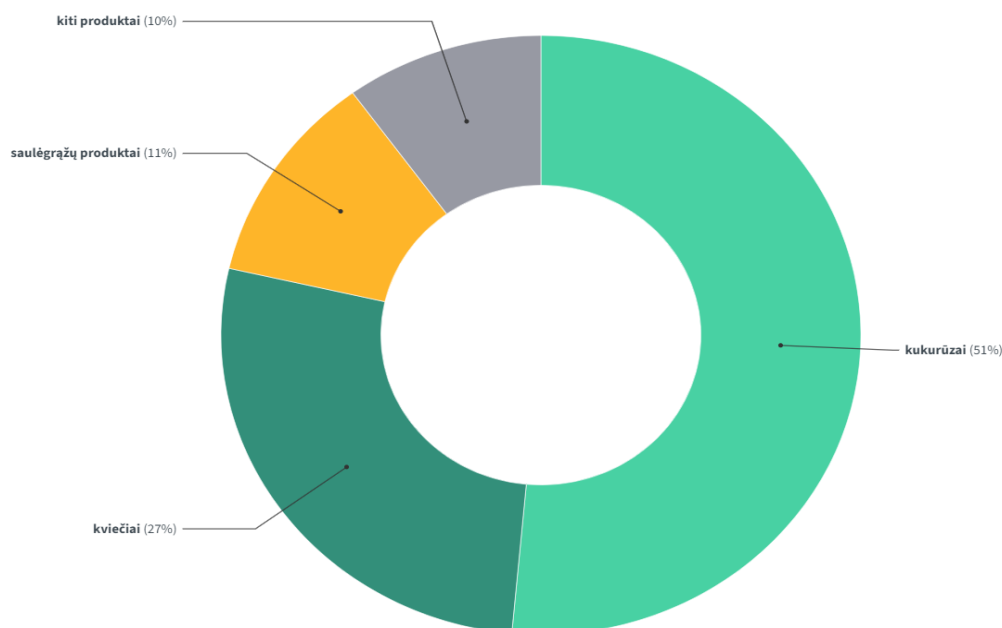
draudžiama teikti Europos Sąjungai reklamos, rinkos tyrimų ir viešosios nuomonės apklausos paslaugas, gaminių bandymų ir techninės apžiūros paslaugas (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

Dėl šių taikomų sankcijų ir importo / eksporto apribojimų ypač jaučiama didėjanti infliacija, kainų augimas, nors ir Europos Sąjungos šalys prie karo nėra prisidėjusios. Kviečių eksportas buvo sustabdytas Rusijai užblokavus Ukrainos Juodosios jūros kelią. Tuo metu eksportas (žr. 1 pav.) turėjo beveik sustoti (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

1 pav. Kviečių eksportas 2021-2023 m. (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

Galima pastebėti, jog nuo 2022 m. balandžio mėnesio kviečių eksportas buvo sustojęs, lyginant 2021 m. spalio mėnesį, tuo metu jis buvo ypač aukštas. Nors Rusija vėliau ir pasitraukė iš Juodosios jūros, tačiau eksportas sumažėjo. Taip pat yra sumažėjusi kviečių gamyba, ne tik jų eksportas ir manoma, jog turėtų toliau mažėti. Tad dėl sumažėjusio grūdų eksporto tapo didesnės maisto kainos, kadangi Ukraina iš pagrindinių šalių, aprūpinanti Europos Sąjungos šalis grūdais (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

2 pav. Eksportuojami grūdai pagal Juodosios jūros iniciatyvą 2023 m. (sudaryta autorių pagal Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba duomenis, 2024 ir Oficialiosios statistikos portalas duomenis, 2024)

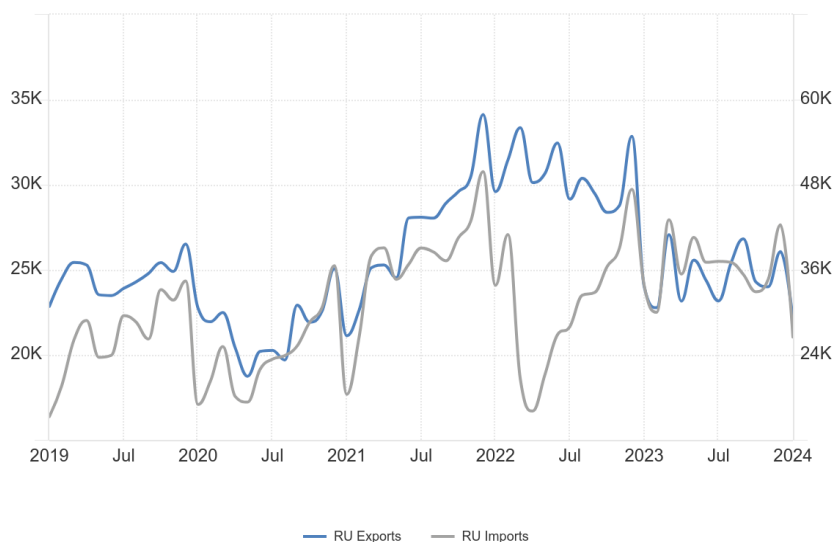
2 pav. rodo, kad daugiausiai buvo eksportuojami kukurūzai (51 proc.), antroje vietoje – kviečiai (27 proc.), trečioje vietoje – saulėgrąžų produktai (11 proc.). Galima teigti, jog didžiausią dalį sudarė kukurūzai, kiek mažesnę dalį sudarė kiti produktai, tad visų šių produktų eksportas iš Ukrainos yra ypač svarbus (Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba, 2024).

Rusijos ir Ukrainos tarptautinės prekybos pokyčiai

Šioje dalyje aptariami Rusijos eksporto ir importo pokyčiai JAV doleriui 2019-2024 m. laikotarpiu. Didžiausias pikas Rusijos eksporto srityje buvo pasiektas prieš pat 2022 m., kai eksportas siekė 57,9 tūkst. mln. dolerių. 3 pav. matyti, kad eksportas Rusijoje, prasidėjus Ukrainos atakai, neturėjo didelių pakitimų iki pat 2023 m. pradžios. Tuo laikotarpiu eksportas nuo 54,8 tūkst. mln. sumažėjo iki 30,7 tūkst. mln. JAV dolerių. Iki šių metų pirmo ketvirčio eksporto skaičiai laikėsi vidurkyje tarp 32,0 tūkst. mln. dolerių ir tik 2024 m. pradžioje nukrito iki 28,9 tūkst. mln. dolerių (Trading Economics, 2024).

Remiantis "Trading Economics" (2024) pasauliniais makro modeliais ir analitikų prognozėmis, iki 2024 m. antro ketvirčio pabaigos eksportas iš Rusijos turėtų siekti 40,0 tūkst. mln. dolerių. Ilgalaikeje perspektyvoje prognozuojama, kad Rusijos eksportas 2025 m. sieks apie 47,3 tūkst. mln. dolerių (žr. 3 pav.).

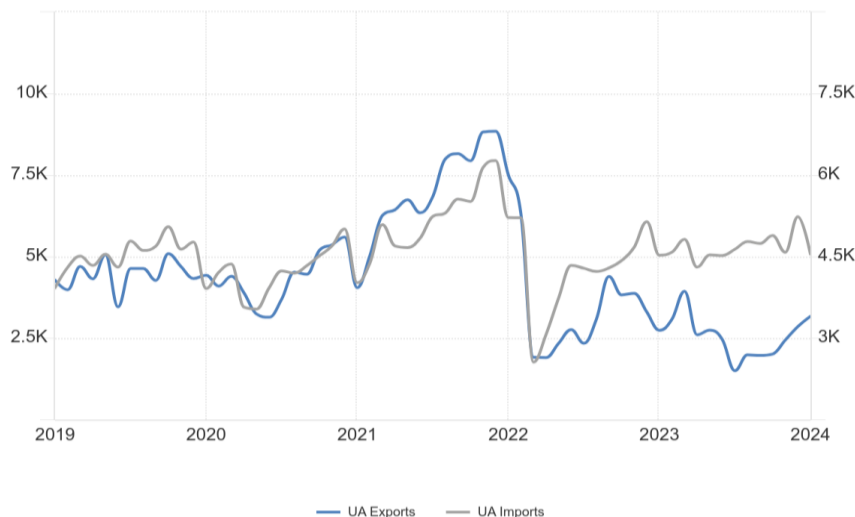
Kita vertus, pagal diagramos duomenis matome pilkai pažymėtus Rusijos importo pokyčius, kurie žymiai skiriasi savo pokyčiais nuo eksporto. Galime pastebėti, kad prasidėjus invazijai į Ukrainą, 2022 m. vasario mėnesio importo skaičiai nuo 27,9 tūkst. mln. dolerių nukrito net iki 16,7 tūkst. mln. dolerių. Nuo to laikotarpio nežymiai, bet importas didėjo iki pat 2022 m. gruodžio mėnesio, kuomet importas pakito nuo 29,7 tūkst. iki 22,5 tūkst. mln. dolerių. O šių metų sausio mėnesį importas tesiekia 21,0 tūkst. mln. dolerių (Trading Economics, 2024).

3 pav. Rusijos eksportas ir importas 2019-2024 m., tūkst. mln. JAV dolerių (Trading Economics, 2024).

Ukrainos eksportas ir importas tuo pačiu metu didžiausią piką buvo pasiekęs 2021 m. gruodžio mėnesį, kuomet importas siekė 7,94 tūkst. mln. dolerių, o eksportas siekė 6,81 tūkst. mln. dolerių. Prasidėjus karui, vos per mėnesį nuo jo pradžios, importas nukrito iki 1,77 tūkst. mln. dolerių, o eksportas – 2,65 tūkst. mln. dolerių. Nuo to laikotarpio situacija šiek tiek pagerėjo, tačiau per dvejus karo metus importas neperžengė 6,23 tūkst. mln. dolerių, o eksportas – 4,14 tūkst. mln. dolerių (Trading Economics, 2024).

"Trading Economics" (2024) svetainėje prognozuojama, jog iki 2024 m. antro ketvirčio pabaigos Ukrainos importas sieks 4,8 tūkst. mln. dolerių, o eksportas sumažės iki 3 tūkst. mln. dolerių. Iki 2025 m. importas turėtų siekti 5,2 tūkst. mln. dolerių, o eksportas turėtų pasiekti 4,4 tūkst. mln. Dolerių (žr. 4 pav.).

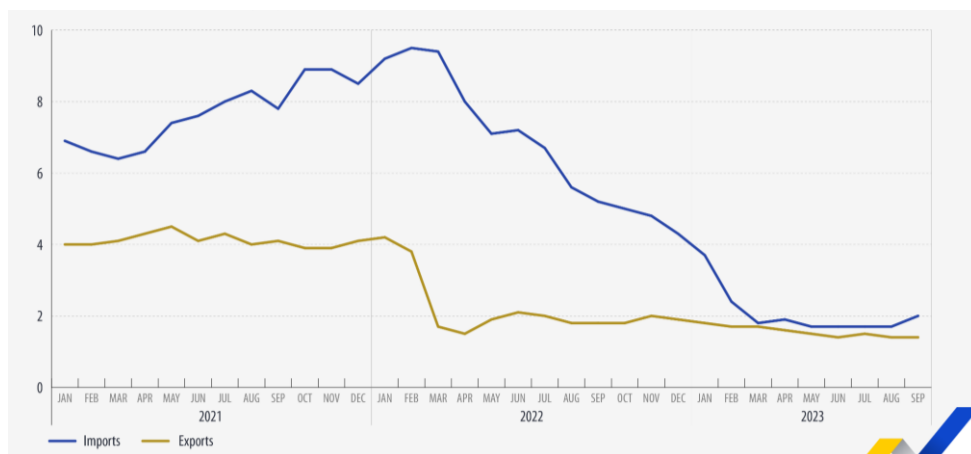

4 pav. Ukrainos eksportas ir importas 2019-2024 m., tūkst. mln. JAV dolerių (Trading Economics, 2024).

Europos Sąjungos tarptautinę prekybą su Rusija stipriai paveikė importo ir eksporto apribojimai ir taikomos sankcijos Rusijai, kuriuos Europos Sąjunga įvedė po Rusijos invazijos į Ukrainą. Su karu susiję žemės ūkio, maisto produktų bei energijos gamybos ir prekybos sutrikimai sukėlė susirūpinimą dėl energijos ir maisto tiekimo saugumo, kadangi Rusija yra didžiausia energijos prekių eksportuotoja bei pagrindinė žemės ūkio prekių eksportuotoja, taip pat kaip ir pati Ukraina. Situacija šiek tiek taisyti vien dėl srauto nukreipimo į dideles Azijos šalis ir Rusijos naftos eksporto kiekis pakilo beveik iki prieš įsiveržimo į Ukrainą buvusio lygio. Po Rusijos invazijos naftos tiekimas sumažėjo 15 proc. jau 2022 m. kovo pabaigoje nuo praėjusių metų eksporto. Tai atsitiko dėl su karu susijusių sutrikimų ir kai kurių energetikos įmonių bei laivybos prekybininkų savanoriško pasitraukimo. Šis nuosmukis buvo ypač pastebimas JAV, kur eksportas sumažėjo 60 proc. ir Europos Sąjungai, kai smuko per 35 proc. (European Central Bank, 2022).

Nagrinėjant šią pateiktą diagramą (žr. 5 pav.), pastebima, kad tiek importas, tiek eksportas nukrito gerokai žemiau nei prieš karą. Sezoniškai pakoreguotos vertės rodo, kad Rusijos importo dalis už Europos Sąjungos ribų sumažėjo nuo 9,5 proc. 2022 m. vasario mėn. iki 2,0 proc. 2023 m. rugsėjo mėn. Taip pat eksporto dalis už Europos Sąjungos sumažėjo nuo 3,8 proc iki 1,4 proc. tuo pačiu laikotarpiu (Eurostat, 2023).

2022 m. kovo mėn. prekybos su Rusija didžiausias deficitas siekė 18,6 mlrd. eurų dėl aukštų energetinių produktų kainų. 2023 m. kovo mėn. šis deficitas buvo sumažintas iki 0,1 mlrd. eurų ir beveik nepasikeitė iki 2023 m. rugsėjo mėn. Šiam pokyčiui didelės įtakos turėjo sumažėjusi importo iš Rusijos mėnesinė vertė (Eurostat, 2023).

5 pav. Europos Sąjungos tarptautinė prekyba su Rusija (Eurostat, 2023)

Apibendrinant galima teigti, jog Rusijos įsiveržimas į Ukrainą lėmė didelius pokyčius tarptautinėje prekyboje ne tik kare dalyvaujančios šalims, bet ir visam pasauliui. Vakarų šalys, taikančios sankcijas, gerokai sumažino prekybą su agresore, o tuo tarpu sankcijų netaikančios Azijos šalys išplėtė prekybą su Rusija. Kol kas šis padidėjimas visiškai nepakeitė Vakarų šalių tarptautinės prekybos trūkumo, tačiau jei tendencija išliks tokia pati kaip ir dabar, įmanoma, kad trūkumas būtų kompensuotas (Eurostat, 2023).

Išvados

1. Aptarus ekonominius padarinius dėl karo Ukrainoje bei Europos Sąjungos taikomas sankcijas Rusijai tarptautinės prekybos atžvilgiu, galima teigti, jog šis Ukrainos ir Rusijos karas sukėlė ne tik didelius padarinius Ukrainai, tačiau ir Europos Sąjungai. Stipriai sumažėjo importas ir eksportas, kainos išaugo, ypač gamtinių dujų ir naftos, maisto kainos tapo didesnės, nes didžiąją dalį eksporto ir importo sudaro grūdai. Dėl šio konflikto sutrikdytos pagrindinės pramonės šakos. Automobilių, laivybos ir chemijos sektoriai yra ypač pažeidžiami dėl infliacijos brangiomis žaliavomis. Europos Sąjunga taiko sankcijas, importo ir eksporto apribojimus Rusijai, taip siekdama sukelti neigiamą poveikį Rusijos ekonomikai. Sankcijos ir apribojimai yra taikomi beveik pusei visų importuojamų ir eksportuojamų prekių: 49 proc. eksportuojamoms prekėms ir 58 proc. importuojamoms prekėms.

2. Išnagrinėjus Ukrainos ir Rusijos karo įtaką tarptautinei prekybai statistiškai, galima teigti, kad eksportas Rusijoje, prasidėjus Ukrainos atakai, neturėjo didelių pakeitimų iki pat 2023 m. pradžios, tačiau Rusijos importo pokyčiai nuo eksporto žymiai skiriasi, jis nuo 2023 m. vasario mėnesio 27,9 tūkst. mln. dolerių nukrito iki 16,7 tūkst. mln. dolerių. O šių metų sausio mėnesį importas tesiekia 21,0 tūkst. mln. dolerių. Prasidėjus karui, vos per mėnesį nuo jo pradžios Ukrainos importas smarkiai sumažėjo nuo iki karo buvusio 7,94 tūkst. mln. dolerių iki 1,77 tūkst. mln. dolerių, o eksportas prieš karą siekė 6,81 tūkst. mln. dolerių, prasidėjus karui – 2,65 tūkst. mln. dolerių. Po Rusijos invazijos naftos tiekimas sumažėjo 15 proc. jau 2022 m. kovo pabaigoje nuo praėjusių metų eksporto.

Literatūra

- Darvas, Z., Moffat, L. L. & McCaffrey, C. (2024). Emerging counties have replaced most of Russia's lost trade with advanced economies. *Journal of Global economy and trade policy*. <https://www.bruegel.org/analysis/emerging-countries-have-replaced-most-russias-lost-trade-advanced-economies>

2. European Central Bank. (2022). *Trade flows with Russia since the start of its invasion of Ukraine*. https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202205_01~9a64e27f6f.en.html
3. Europos Sąjungos Taryba ir Europos Vadovų Taryba (2024). ES sankcijų Rusijai paaiškinimas. <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/sanctions-against-russia/sanctions-against-russia-explained/>
4. Eurostat. (2023). *EU trade of goods with Russia remains low*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231124-2>
5. Khudaykulova, M., Yuanqiong, H. & Khudaykulov, A. (2022). Economic Consequences and Implications of the Ukraine-Russia War. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 8(4):44-52. 10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.84.1005
6. Oficialiosios statistikos portalas. (2024). *Rodiklių duomenų bazė*. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
7. Orhan, E. (2022). The Effects of The Russia - Ukraine War on Global Trade. *Journal of International Trade*, 8(1), 2022, 141-146. http://jital.org/index.php/jital/article/view/277/pdf_150
8. Trading Economics. (2024). *Russia Exports*. <https://tradingeconomics.com/russia/exports>
9. Trading Economics. (2024). *Ukraine Exports*. <https://tradingeconomics.com/ukraine/exports>

CONSEQUENCES OF THE WAR OF UKRAINE AND RUSSIA ON INTERNATIONAL TRADE IN THE CASE OF THE COUNTRIES OF EUROPEAN UNION

Global financial sanctions against Russia, the oligarchs and the Russian president for the invasion of Ukraine are widely believed to cripple the Russian economy and deter any further attack on Ukraine. This is one of the main steps to end the war in Ukraine, but every sanction that is passed also affects the global economy. Therefore, the purpose of this article is to analyze the economic consequences of the war between Ukraine and Russia not only for the economy of the countries participating in the war, but also for the whole world, to discuss the sanctions applied by the European Union to control the war in Ukraine and to improve the world's economic situation. The article also analyzes import and export statistics of Russia and Ukraine.

Keywords: Ukrainian-Russian war, international trade, economic changes, effects of the war on the economy.

ILGALAIKIO TURTO APSKAITA

Miglė Bielinskaitė (stud.), Maija Žalkauskienė (stud.), vadovė Svetlana Vaičiulienė

Kauno kolegija

Anotacija

Šiame dviejų dalių straipsnyje aprašoma ilgalaikio turto apskaita pagal įvairius teorinius šaltinius bei analizuojami konkretūs ilgalaikio turto ūkinių operacijų pavyzdžiai. Taip pat pabrėžiama ilgalaikio turto apskaitos svarba ir aktualumas įmonių veikloje. Ši apskaita leidžia nustatyti ilgalaikio turto vertę, kontroliuoti naudojimą ir numatyti investicijas ateityje. Nagrinėjant teorinius ilgalaikio turto aspektus įvardijamos keturios ilgalaikio turto rūšys ir išsamiai apibūdinamos tokios ilgalaikio turto rūšys kaip nematerialusis turtas ir materialusis turtas, jų pripažinimo kriterijai ir nusidėvėjimo metodai. Nematerialusis turtas apibūdinamas kaip neturintis fizinės formos turtas, naudojamas ekonominės naudos gavimui, su pripažinimo kriterijais, įsigijimo ir pasigaminimo sąnaudomis. Šis turtas registruojamas balanse pagal likutinę vertę, o jo nusidėvėjimas atliekamas tiesiogiai proporcingu metodu arba produkcijos metodu. Materialusis ilgalaikis turtas yra skirtas gamybai, paslaugoms teikti ar administraciniams tikslams. Įsigijimo savikaina turi būti ne mažesnė už nustatytą minimalią vertę. Šio turto nusidėvėjimo metodai apima tiesiogiai proporcingą, produkcijos, metų skaičiaus ir dvigubai mažėjančios vertės metodus. Pabrėžiama materialiojo turto įtaka tiesioginei ir netiesioginei ekonominei naudai. Straipsnio antroje dalyje aptariami šeši ilgalaikio turto operacijų pavyzdžiai – nuvertėjimas, įsigijimas, pasigaminimas, nurašymas, pardavimas ir nuvertėjimas, kaip jie registruojami apskaitoje, kokie apskaitos dokumentai įforminami ir kuriose finansinėse ataskaitose atsispindi.

Raktiniai žodžiai: ilgalaikis turtas, apskaita, materialusis turtas, nematerialusis turtas.

Įvadas

Temos aktualumas. Ilgalaikio turto apskaita yra svarbi įmonės valdymo dalis, nes ji padeda įvertinti ilgalaikio turto vertę, kontroliuoti jo naudojimą ir numatyti ateities investicijas. Ilgalaikio turto apskaita leidžia įvertinti įmonės turto vertę ir nustatyti jo galimą pardavimo vertę. Tai yra svarbu sprendžiant dėl įmonės pelningumo ir investicijų grąžos. Ilgalaikio turto apskaitą sudaro ilgalaikio turto vertės sumažėjimo (nusidėvėjimo/amortizacijos) apskaičiavimas, o ši informacija svarbi ne tik finansinėse ataskaitose, bet ir analizuojant įmonės pelningumą. Įvertinus ilgalaikį turtą, įmonė gali efektyviau planuoti naujų investicijų poreikį. Tai yra būtina siekiant išlaikyti verslo konkurencingumą ir modernizuoti įmonės veiklą. Ilgalaikio turto apskaita padeda identifikuoti ilgalaikio turto būklę ir būsimus priežiūros ar remonto poreikius. Ši informacija leidžia išvengti nuspėjamų gedimų ir sumažinti eksploatacijos sąnaudas. Ilgalaikio turto apskaita taip pat gali būti susieta su apyvartinio kapitalo valdymu. Įvertinus, kiek laiko reikia išgaunant naudą iš ilgalaikio turto, galima efektyviau planuoti apyvartinio kapitalo srautus. Ilgalaikio turto informacija naudojama sudarant finansines ataskaitas, tokias kaip finansinės būklės ataskaita (balansas) ir pelno (nuostolių) ataskaita, nes jose pateikta informacija svarbi tiek vidiniams, tiek išoriniams vartotojams, įskaitant investuotojus ir kreditorius. Ilgalaikio turto apskaita yra būtina, siekiant užtikrinti efektyvų turto valdymą. Taigi, nuolatinė ilgalaikio turto kontrolė ir apskaita yra aktualūs veiksniai įmonių sėkmei.

Tyrimo problema. Kokia yra ilgalaikio turto apskaita?

Tikslas – išanalizuoti ilgalaikio turto apskaitą.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti ilgalaikio turto apskaitos teorinius aspektus.
2. Pateikti ilgalaikio turto ūkinių operacijų registravimo apskaitoje pavyzdžius.

Tyrimo objektas – ilgalaikio turto apskaita.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir informacinių šaltinių analizė, duomenų rinkimas ir analizė.

Ilgalaikio turto apskaitos teoriniai aspektai

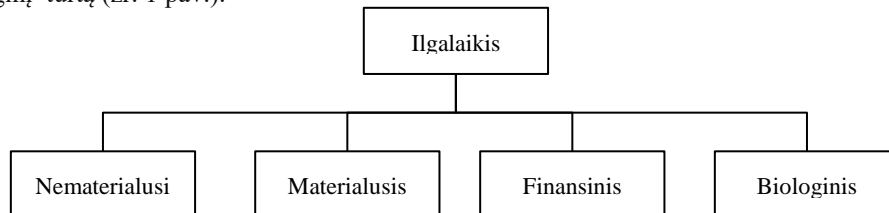
Prieš pradėdant nagrinėti ilgalaikio turto apskaitos teorinius aspektus verta išsiaiškinti, ką apskritai reiškia ilgalaikio turto sąvoka. Žemiau esančioje lentelėje pateikiamos kelios ilgalaikio turto sąvokos, kurias galima rasti įvairiuose vadovėliuose (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Ilgalaikio turto sąvokos (sudaryta autorių pagal lentelėje pateiktus autorius, 2006-2008)

Sąvokos apibrėžimas	Literatūros šaltinis
Turtas, naudojamas įmonės pajamoms uždirbti (ekonominė naudai gauti) ilgiau kaip vienerius metus, o jo įsigijimo kaina ne mažesnė už įmonės vadovo ilgalaikio turto grupės nustatytą kainą.	Žaptorius, 2015
Turtas, kurį įmonė naudoja ekonominei naudai gauti ilgiau kaip 12 mėnesių.	Ivanauskienė, 2016
Įmonės, įstaigos, organizacijos turtas, kuris ilgiau kaip vienerius metus naudojamas tiesioginei ir netiesioginei ekonominei naudai gauti ir kurio įsigijimo vertė yra ne mažesnė už įmonės nustatytąją vertę.	Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023
Ilgalaikis turtas – tai turtas, kuris naudojamas vieneto pajamoms uždirbti (ekonominė naudai gauti) ar vieneto darbuotojams ir (arba) jų šeimoms nariams naudai teikti ilgiau kaip vienerius metus ir kurio	Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas, 2024

įsigijimo kaina ne mažesnė už vieneto pagal šio Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 1 priedėlyje išvardytas ilgalaikio turto grupės nustatytą kainą.	
---	--

Taigi, apibendrinant visas 1 lentelėje pateiktas sąvokas, galima teigti, kad ilgalaikis turtas yra įmonės turto kategorija, kurį naudojant ilgiau nei vienerius metus siekiama gauti ekonominės naudos ir kurio įsigijimo vertė atitinka ar viršija įmonės nustatytąją vertę. Bendrąja prasme visos sąvokos yra panašios, ilgalaikiu turtu vadinamas turtas, kuris naudojamas ilgiau nei vienerius metus. Pagal Lietuvos įmonių apskaitą ir finansinę atskaitomybę reglamentuojančius dokumentus – verslo apskaitos standartus (toliau tekste – VAS) – ilgalaikis turtas skirstomas į nematerialųjį, materialųjį, finansinį ir biologinį turtą (žr. 1 pav.).

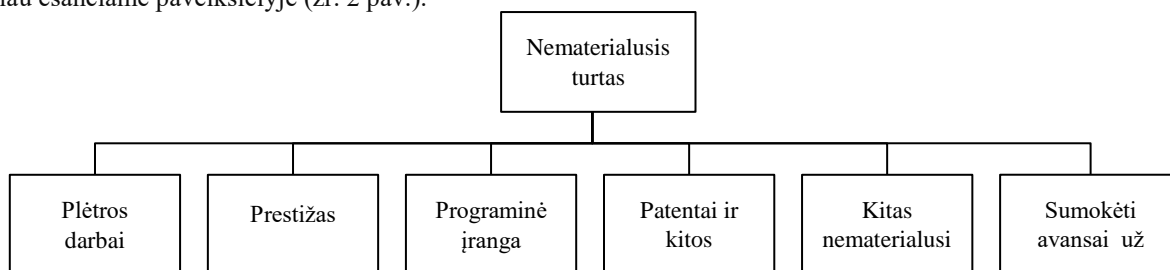

1 pav. Ilgalaikio turto skirstymas (sudaryta autorių pagal Ivanauskienę, 2016)

Taigi, iš 1 paveikslėlio galima matyti ilgalaikio turto skirstymą pagal paskirtį. Kiekvienos 1 paveikslėlyje pavaizduotos ilgalaikio turto rūšies apskaitą reglamentuoja atskiras VAS, pavyzdžiui, nematerialiojo turto apskaitos taisyklės įvardytos 13-ame VAS, materialiojo – 12-ame VAS, finansinio – 18-ame VAS, ir biologinio – 17-ame VAS. Sąskaitų plane, kuris naudojamas kiekvienos įmonės apskaitoje, registruojant ūkines operacijas, galima rasti panašų skirstymą, tik biologinis turtas priskiriamas kito ilgalaikio turto grupei. Taip pat, kaip ir sąskaitų plane, finansinės būklės ataskaitoje (toliau tekste – balansas) ilgalaikis turtas skirstomas į nematerialųjį, materialųjį, finansinį ir kitą ilgalaikį turtą, o biologinis turtas priskiriamas kitam ilgalaikiam turtui.

Toliau trumpai nagrinėjama kiekviena iš trumpalaikio turto rūšių. Taigi, sąskaitų planas ir balansas prasideda nuo nematerialiojo turto, todėl šiame straipsnyje ilgalaikio turto apskaitos nagrinėjimas prasideda nuo nematerialiojo turto aprašymo.

Nematerialusis turtas 13-ame VAS apibūdintas kaip neturintis fizinės formos nepiniginis turtas, kurį įmonė valdo su tikslu gauti ekonominę naudą, tiek tiesioginę, tiek netiesioginę, o jo vertė yra ne mažesnė už įmonės nustatytą minimalią savikainą (13-asis VAS, 2003). Balanse pateikiamos šešios nematerialiojo turto grupės, kurios galima matyti žemiau esančiame paveikslėlyje (žr. 2 pav.).

2 pav. Nematerialiojo turto skirstymas (sudaryta autorių pagal 2-ąjį VAS, 2015)

Kaip galima matyti antrame paveikslėlyje, nematerialusis turtas gali būti įvairus. Nagrinėjant nematerialųjį turtą ir jo apskaitą, svarbu pabrėžti kelis dalykus, kurie taip pat yra aprašyti, tik išsamiau, 13-ame VAS. Šie dalykai yra: nematerialiojo turto pripažinimas, jo registravimas apskaitoje ir amortizacija.

Taigi, nematerialusis turtas pripažįstamas, jei patirtos išlaidos atitinka nematerialiojo turto apibrėžimą ir kelis žemiau įvardytus kriterijus:

1. Pagrįstai tikimasi, kad įmonė ateityje gaus tiesioginės ir (arba) netiesioginės ekonominės naudos iš šio turto.
2. Turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina gali būti patikimai nustatyta ir atskirta nuo kito turto vertės.
3. Įmonė turi teisę valdyti šį turtą, jį kontroliuoti arba apriboti kitų teisę naudotis juo.

Naudodama nematerialųjį turtą įmonė tikisi gauti ekonominės naudos – pardavimo pajamų padidėjimo ir sąnaudų sumažėjimo. Turtas gali būti pripažįstamas nematerialiuoju, jei jo įsigijimo savikaina yra apibrėžta įsigijimo dokumentuose (pavyzdžiui, sutartis, sąskaita-faktūra ir t.t.). Turtas pripažįstamas nematerialiuoju, jei įmonė gali valdyti jį, tai yra, naudoti savo veikloje arba perparduoti. Taip pat visuose informacijos šaltiniuose pabrėžiama nematerialiojo turto kontrolė, kuri išreiškiama licencijomis, patentais, autorinėmis teisėmis. Tokiu būdu nematerialusis turtas apsaugomas nuo nekontroliuojamo kopijavimo ir naudojimo.

Įmonė gali įsigyti nematerialųjį turtą arba jį pasigaminti. Įsigytas nematerialusis turtas pirminio pripažinimo metu apskaitoje registruojamas įsigijimo savikaina (13-asis VAS, 2003), kurią sudaro:

1. Įsigijimo mokėtina ar sumokėta pinigų suma.
2. Visi negrąžinami mokesčiai susiję su pirkimu.
3. Kitos tiesioginės išlaidos, susijusios su paruošimu naudojimui (Subačienė, Budrionytė ir kt., 2015).

Nematerialusis turtas, kuris pasigamintas įmonėje registruojamas apskaitoje faktine pasigaminimo savikaina, kurią sudaro:

1. Tiesioginės medžiagų išlaidos (žaliavų, medžiagų, detalių naujų technologijų projektavimo ir kt. išlaidos).
2. Tiesioginės darbo išlaidos (darbuotojų, kuriančių nematerialųjį turtą, darbo užmokesčio sąnaudos).
3. Kitos tiesioginės gamybos išlaidos (išlaidos programuotojams, projektuotojams).
4. Netiesioginės gamybos išlaidos (įrenginių nusidėvėjimo išlaidos, netiesioginių darbuotojų darbo užmokestis).

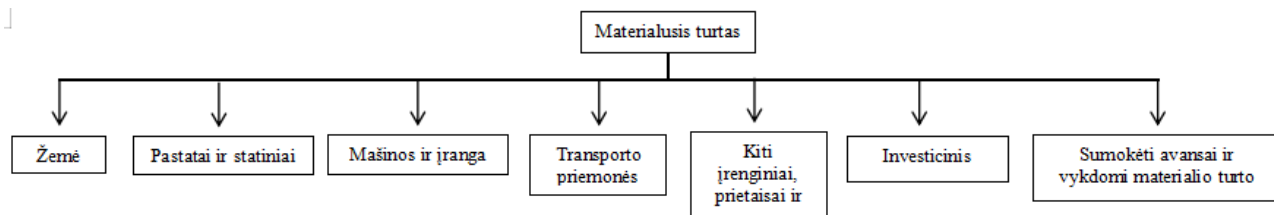
Ilgalaikiui nematerialiam turtui yra skaičiuojama amortizacija. Amortizacija yra procesas, kai sąnaudos ar kito turto savikaina priskiriamos ir paskirstomos per visą planuojamą turto naudingo tarnavimo laiką, atsižvelgiant į faktinį to turto ekonominės vertės kitimą. Tai leidžia sistemingai atspindėti turto vertės sumažėjimą laikui bėgant dėl įvairių pasikeitimų (pavyzdžiui, technologijų).

Skaičiuojant ilgalaikio nematerialiojo turto amortizaciją, gali būti taikomi du apskaičiavimo metodai – tiesiogiai proporcingas arba produkcijos. Dažniausiai yra taikomas tiesiogiai proporcingas (tiesinis) metodas, kurio skaičiavimo būdas pateikiamas nagrinėjant ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimą (žr. 3 pav.). Taip pat įmonė gali taikyti produkcijos metodą, jei nematerialiojo turto apskaitos tvarkos apraše įmonė gali argumentuoti, kad turto amortizuojamoji suma bus sistemingai paskirstyta per jo naudingo tarnavimo laiką ir susieta su tam tikru pagamintos produkcijos (suteiktų paslaugų) kiekiu. Tai leidžia įmonėms efektyviai sekti ir atspindėti turto amortizaciją, kuri tiesiogiai susijusi su jų pagrindinės veiklos apimtimi arba gamybos mastu. Šis metodas taikomas, pavyzdžiui, apskaičiuojant taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų amortizaciją (13-asis VAS, 2003). Šio amortizacijos metodo apskaičiavimo esmė yra aprašyta taip pat prie ilgalaikio turto nusidėvėjimo skaičiavimo (žr. 4 pav.).

Balanse nematerialusis turtas atvaizduojamas pagal likutinę vertę (nuo įsigijimo savikainos reikia atimti amortizaciją ir vertės sumažėjimą ir pridėti vertės padidėjimą).

Jei turto vertė mažėja, tai laikoma nematerialiojo turto sumažėjimu ir apskaitoje nematerialiojo turto vertė turi būti mažinama pagal 23-ame VAS „Turto nuvertėjimas“ nurodytą tvarką.

Antroji ilgalaikio turto rūšys yra materialusis turtas. Balanse yra įvardijamos septynios ilgalaikio materialiojo turto rūšys (žr. 3 pav.):

3 pav. Materialiojo turto skirstymas (sudaryta autorių pagal 12-ąjį VAS, 2003)

Ilgalaikis materialusis turtas Vilniaus universiteto vadovėlyje „Apskaitos ir audito pagrindai“ yra apibūdinamas kaip turtas, kuris yra skirtas prekėms gaminti, paslaugoms teikti, nuomoti arba administraciniams tikslams atlikti ir kurį yra numatoma naudoti ilgiau nei vienerius metus. 12-asis apskaitos standartas numato dar vieną papildomą ilgalaikio materialiojo turto pripažinimo kriterijų, kuris nurodo, kad įsigijimo savikaina arba pasigaminimo neturi būti mažesnė už įmonės nusistatytą minimalią ilgalaikio materialiojo turto vertę (12-asis VAS, 2003). Ilgalaikio materialiojo turto vertę nustato pati įmonė pagal savo dydį, veiklos pobūdį ir pagal naudojamo ilgalaikio materialiojo turto įvairovę bei vertę (Subačienė, Budrionytė ir kt., 2015).

Įmonė įsigydama ir naudodama ilgalaikį materialųjį turtą tikisi gauti ekonominės naudos savo veikloje. Žinoma yra tai, kad toks turtas gali teikti ir tiesioginę ir netiesioginę ekonominę naudą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Ilgalaikio materialiojo turto tiesioginė ir netiesioginė ekonominė nauda (sudaryta autorių pagal Vilniaus universiteto vadovėlį „Apskaitos ir audito pagrindai“, 2015)

Tiesioginė ekonominė nauda	Netiesioginė ekonominė nauda
Tai tokia ekonominė nauda, kuri siejasi su pajamų uždirbimu. Pavyzdžiui įmonė turi tokį ilgalaikį turtą kaip gamybos įrenginiai, kuriais yra gaminama įmonės produkcija ir kurią įmonė pardavus – uždirbs pajamas.	Ilgalaikis materialusis turtas gali teikti ir netiesioginę ekonominę naudą. Toks turtas įmonei sudaro sąlygas veikti ir vykdyti savo veiklą. Pavyzdžiui tai gali būti biuro patalpos, įvairūs valymo įrenginiai, biuro baldai ir panašiai.

Įsigijus ilgalaikį materialųjį turtą įmonė turi jį užregistruoti apskaitoje, tačiau prieš registruojant turi nusistatyti turto savikainą. Savikainą sudaro šie punktai:

1. Turto sumokėta ar mokėtina pinigų suma.
2. Transportavimo išlaidos.
3. Su turto pirkimu susiję negrąžintini mokesčiai.
4. Montavimo ir projektavimo išlaidos.
5. Remonto išlaidos.
6. Išbandymo išlaidos ir kt. (12-asis VAS, 2003).

Svarbu yra tai, kad įmonės įsigytas ilgalaikis materialusis turtas palaipsniui dėvėsi, tai reiškia jog jo būklė blogėja, o vertė mažėja. Sandros Rekštienės knygoje „Apskaita ir finansai“ yra aprašyti tik trys nusidėvėjimo metodai (tiesiogiai proporcingas, dvigubai mažėjančios vertės, produkcijos), o 12-ame VAS aprašyti keturi nusidėvėjimo metodai:

1. Tiesiogiai proporcingas (tiesinis).
2. Produkcijos metodas.
3. Metų skaičiaus metodas.
4. Dvigubai mažėjančios vertės metodas.

Taikant pirmąjį nusidėvėjimo skaičiavimo metodą, nusidėvėjimas yra apskaičiuojamas taikant šią formulę (žr. 4 pav.):

$$N = \frac{V1 - V2}{T}, \text{ kur}$$

N – metinė nusidėvėjimo suma;
 V1 – ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina;
 V2 – ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė;
 T – naudingo tarnavimo laikas metais.

4 pav. Tiesiogiai proporcingas nusidėvėjimo (amortizacijos) skaičiavimo metodas (sudaryta autorių pagal 12-ąjį VAS, 2003)

Norint sužinoti metinę nusidėvėjimo sumą iš įsigyto ilgalaikio materialiojo turto savikainos reikia atimti likvidacinę vertę (tai suma, kurią tikimasi atgauti pasibaigus ilgalaikio materialiojo turto naudingo tarnavimo laikui) ir padalinti iš naudingo tarnavimo laiko normatyvo metais, šiuos normatyvus galima rasti Valstybinės mokesčių inspekcijos puslapyje. Gavus metinę nusidėvėjimo sumą ir norint sužinoti mėnesinę nusidėvėjimo sumą, kurią reikia užregistruoti apskaitoje, metinę sumą reikia padalinti iš dvylikos mėnesių.

Taikant produkcijos metodą, nusidėvėjimas yra apskaičiuojamas pagal šią formulę (žr. 5 pav.):

$$N = \frac{(V1 - V2) \times P}{P_{max}}, \text{ kur}$$

N – nusidėvėjimo suma, tenkanti pagamintai produkcijai (atliktoms paslaugoms);
 V1 – ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina;
 V2 – ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė;
 P – per atskaitinį laikotarpį pagamintos produkcijos (atliktų paslaugų) kiekis;
 P_{max} – maksimalus ilgalaikio turto objektu pagamintos produkcijos (atliktų paslaugų) kiekis.

5 pav. Produkcijos skaičiavimo metodas (sudaryta autorių pagal 12-ąjį VAS, 2003)

Skaičiuojant nusidėvėjimą produkcijos skaičiavimo metodu, pirmiausia iš ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo (pasigaminimo) savikainos reikia atimti likvidacinę vertę. Atlikus šį veiksmą, gautą rezultatą reikia padauginti iš per atskaitinį laikotarpį pagamintos produkcijos arba paslaugų kiekio ir tuomet padalinti iš maksimalaus ilgalaikio turto objekto pagamintos produkcijos ar atliktų paslaugų kiekio. Svarbu yra tai, kad produkcijos metodas yra taikomas tuo atveju, kai jis yra susietas su darbais, kuriuos numatoma atlikti su šiuo ilgalaikiu materialiuoju turtu (Subačienė, Budrionytė ir kt., 2015).

Trečiasis nusidėvėjimo skaičiavimo metodas yra metų skaičiaus (žr. 6 pav.):

$$N = \frac{(V1 - V2) \times (T-i+1) \times 2}{T \times (T+1)}, \text{ kur}$$

N – metinė nusidėvėjimo suma;
 V1 – ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina;
 V2 – ilgalaikio materialiojo turto likvidacinė vertė;
 T – naudingo tarnavimo laikas metais;
 i – metai, kurių nusidėvėjimas skaičiuojamas, kur „i“ mažiau arba lygu „T“.

6 pav. Metų skaičiaus metodas (sudaryta autorių pagal 12-ąjį VAS, 2003)

Šis nusidėvėjimo metodas dar yra vadinamas progresiniu nusidėvėjimo metodu, nes jį taikant, pirmaisiais ilgalaikio materialiojo turto naudojimo metais į įmonės veiklos sąnaudas ar gaminamos produkcijos arba teikiamų paslaugų savikainą yra nurašomos didesnės nusidėvėjimo sąnaudos nei vėlesniais metais. Teigiama, kad pirmaisiais turto naudojimo metais, turtas suteikia didesnę ekonominę naudą nei vėlesniais, o dėl to ir nusidėvėjimo suma yra didesnė

(Subačienė, Budrionytė ir kt., 2015). Kaip ir anksčiau išanalizuotų nusidėvėjimų skaičiavimų metodų skaičiavimo pradžia yra tokia pati - savikaina minus likvidacinė vertė. Po to iš naudingo tarnavimo laiko yra atimami metai ir šis veiksmas padauginamas iš dviejų. Tuomet atliekamas toks veiksmas: naudingo tarnavimo metai yra padauginami iš naudingo tarnavimo metų ir vieneto sumos. Atlikus šiuos tris veiksmus ir gavus rezultatus lieka tik pirmąjį rezultatą padauginami iš antrojo rezultato ir padalinti iš trečiojo.

Paskutinis nusidėvėjimo skaičiavimo metodas yra dvigubai mažėjančios vertės (žr. 7 pav.):

$$N = L \times n; n = \frac{100 \text{ procentų}}{T} \times 2, \text{ kur}$$

N – metinė nusidėvėjimo suma;
L – ilgalaikio materialiojo turto likutinė vertė;
n – nusidėvėjimo procentas;
T – naudingo tarnavimo laikas metais.

7 pav. Dvigubai mažėjančios vertės metodas (sudaryta autorių pagal 12-ąjį VAS, 2003)

Šis nusidėvėjimo metodas taip pat dar kitaip yra vadinamas progresiniu nusidėvėjimu, nes taip pat kaip ir metų skaičiaus metodas, teigiama, kad pirmaisiais turto naudojimo metais – suteikia didesnę ekonominę naudą nei vėlesniais metais. Taigi, skaičiuojant nusidėvėjimą taikant šį metodą yra atliekami tokie veiksmai: ilgalaikio materialiojo turto likutinė vertė yra padauginama iš nusidėvėjimo procento. Nusidėvėjimo procentas apskaičiuojamas: šimtas procentų yra dalinamas iš naudingo tarnavimo laiko ir gautas rezultatas dauginamas iš dviejų. Taip iš likutinės vertės metų pradžioje yra atimama sukaupta metinė nusidėvėjimo suma ir gaunama likutinė vertė metų pabaigoje. Tik paskutiniais metais iš metinės nusidėvėjimo sumos yra atimama likvidacinė vertė ir tik tuomet gaunama metinė nusidėvėjimo suma.

Taigi, ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimą galima apskaičiuoti keturiais būdais, tačiau pagrindė yra naudojamas vienas nusidėvėjimo būdas – tiesiogiai proporcingas (tiesinis).

Taip pat, kaip ir anksčiau buvo minėta, ilgalaikį turtą sudaro ir finansinis bei biologinis turtas. Šių dviejų ilgalaikio turto rūšių paaiškinimai pateikti žemiau (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Ilgalaikio finansinio ir biologinio turto sąvokos (sudaryta autorių pagal 17-ąjį ir 18-ąjį verslo apskaitos standartą, 2003, 2004)

Finansinis turtas	Biologinis turtas
Finansinis turtas tai toks turtas, kurį sudaro: pinigai ir pinigų ekvivalentai (ilgalaikiam finansiniam turtui priskiriami tik tuo atveju, jeigu jų apribojimas yra ilgiau nei vieneri metai), taip pat sutartinė teisė keistis finansinėmis priemonėmis su kita šalimi, kito subjekto vertybiniai popieriai ir sutartinė teisė gauti pinigus ar anksčiau išvardytą finansinį turtą iš kito subjekto.	Biologinis turtas tai augalai ir gyvūnai, kuriuos įmonė naudoja ir taip pat valdo, bei jais disponuoja. Tačiau pagal 17-ąjį verslo apskaitos standartą, biologinį turtą priskirti ilgalaikiam turtui galima tik tuo atveju, jei tai yra ne žemės ūkio veikloje naudojamas biologinis turtas pagal nurodytus 12-ajame verslo apskaitos standarte „Ilgalaikis materialusis turtas“ požymius. Visas kitas biologinis turtas yra priskiriamas trumpalaikiam turtui.

Ūkinės operacijos su ilgalaikiu turtu

Ilgalaikio turto operacijos apskaitoje registruojamos pagal tam tikrą reglamentavimą, kuris nustatytas pagrindė straipsnio pirmoje dalyje išvardytuose verslo apskaitos standartuose bei kituose įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme ir pridėtinės vertės mokesčio įstatyme. Reglamentavimas apima taisykles, nustatančias, kaip turėtų būti pateikta finansinė informacija apie ilgalaikį turtą, įskaitant įsigijimą, nusidėvėjimą (amortizaciją) ir kitas operacijas. Šios taisyklės yra nustatytos siekiant užtikrinti nuoseklumą, palyginamumą ir skaidrumą finansinėse ataskaitose, leidžiant investuotojams, kreditoriams ir kitoms suinteresuotoms šalims geriau suprasti įmonės finansinę padėtį. Todėl ilgalaikio turto operacijos apskaitoje yra registruojamos atsižvelgiant į šias taisykles, kad įmonės ataskaitos būtų patikimos ir teisingos.

Taigi, išanalizavus ilgalaikio turto apskaitos reglamentavimą, antroje straipsnio dalyje nagrinėjama ilgalaikio turto apskaita, pateikiami konkretūs su ilgalaikiu turtu susijusių ūkinių operacijų pavyzdžiai ir pavaizduojamas šių operacijų registravimas menamos įmonės UAB „Maglė“ apskaitoje.

Pirma ilgalaikio turto operacija. Įmonei priklauso pastatas, kuris investicinio turto grupėje užregistruotas įsigijimo savikaina. Pastato įsigijimo savikaina 725 355 Eur, taikomas tiesiogiai proporcingas (tiesinis) nusidėvėjimo skaičiavimo metodas, nustatytas 50 metų naudingo tarnavimo laikas ir 500 Eur likvidacinė vertė. Trūkus vandentiekio vamzdžiams 2023 m. lapkričio 30 d. buvo užlieti du pastato aukštai, todėl buvo apgadinta didelė pastato dalis. Neįvertinus pastato apgadavimo padarinių, 2023 m. gruodžio 1 d. pastato balansinė vertė sudarytų 684 279,88 Eur (sukauptas nusidėvėjimas 41 075,12 Eur), tačiau nepriklausomi turto vertintojai 2023 m. gruodžio 2 d. nustatė, kad pastato rinkos vertė yra tik 450 000 EUR.

Kadangi šio pastato balansinė vertė didesnė už jo atsiperkamąją vertę, o pastato vertė patyrė ženklų sumažėjimą, apskaitoje registruojamas nuvertėjimas (nuostolis dėl vertės sumažėjimo) ir atliekami atitinkami įrašai, kad atspindėtų šį reikšmingą sumažėjimą (žr. 8 pav.).

Eil. Nr.	Data	Dokum. Nr.	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
4	12.02	Buh.paž.	Remonto ir eksploatacijos sąnaudos	6810	234279,88	
			Pastatų, kaip investicinio turto, vertės sumažėjimas	12519		234279,88

8 pav. Ilgalaikio materialiojo turto (pastato, kaip investicinio turto) nuvertėjimas (sudaryta autorių pagal 12-ojo VAS metodines rekomendacijas, 2016)

Nuvertėjimas (nuostolis dėl vertės sumažėjimo) įtraukiamas į pelno (nuostolių) ataskaitą kaip ataskaitinio laikotarpio veiklos sąnaudas. Registruojant apskaitoje turto nuvertėjimą, įforminamas dokumentas – buhalterinė pažyma.

Antra ilgalaikio turto operacija. Įmonė „Maglė“ iš įmonės „Buitis“ neatlygintinai gavo elektrinę viryklę. Dovanojimo sutartyje buvo nurodyta 800 Eur įrangos vertė. Tikroji rinkos kaina 950 Eur. Viryklę reikėjo paremuntuoti, todėl įmonė „Remontukas“ (ne PVM mokėtojas) atliko viryklės remonto darbus už 200 Eur. Viryklė įvesta į eksploataciją, nustatytas tarnavimo laikas 5 metai ir likvidacinė vertė 1 Eur.

Turtas yra gautas neatlygintinai. Jei dovanojimo sutartyje nurodyta, kad turto vertė yra mažesnė nei tikroji vertė, tai įsigijimo kaina bus dovanojimo dokumente nurodyta suma, pridėjus visas su turto paruošimu susijusias išlaidas. Įmonės „Maglė“ apskaitoje įrašoma (žr. 9 pav.).

Eil. Nr.	Data	Dokum. Nr.	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
8	12.02	Dov.sutartis	Ruošiami naudoti kiti įrenginiai, prietaisai ir įrankiai	1242	800,00	
			Kitos pajamos	5401		800,00
Įmonė „Maglė“ iš įmonės „Buitis“ neatlygintinai gavo elektrinę viryklę. Dovanojimo sutartyje buvo nurodyta 800 Eur įrangos vertė. Tikroji rinkos kaina 950 Eur.						
9	12.03	SF	Ruošiamasi naudoti kiti įrenginiai, prietaisai ir įrankiai	1242	200,00	
			Skolos tiekėjams	4430		200,00
Viryklę reikėjo paremuntuoti, todėl įmonė „Remontukas“ (ne PVM mokėtojas) atliko viryklės remonto darbus už 200 eurų.						
10	12.03	Aktas	Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikaina	1240	1 000,00	
			Ruošiamasi naudoti kiti įrenginiai, prietaisai ir įrankiai	1242		1 000,00
Viryklė įvesta į eksploataciją, nustatytas tarnavimo laikas 5 metai ir likvidacinė vertė 1 Eur.						

9 pav. Ilgalaikio materialiojo turto įsigijimas neatlygintinai (sudaryta autorių pagal Ivanauskienė, 2016)

Ilgalaikio turto įsigijimo suma pereina į sąnaudas dalimis per turto naudojimo laikotarpį, o tai yra atspindima pelno (nuostolių) ataskaitoje kaip nusidėvėjimas arba amortizacija.

Trečia ilgalaikio turto operacija. Įmonė „Maglė“ nusprendė pati pasigaminti lentynas dokumentams ir kitam inventoriui saugoti. Nusipirko 50 m metalinių kampuočių po 5 eur už 1 m+PVM, plokščių 20 m po 4 eur+PVM. Už prekes sumokėjo atskaitingas. Nurašytos sunaudotos žaliavos. Lentynas užpajamuotos, priskirtos prie ilgalaikio turto, įvestos į eksploataciją, nustatytas tarnavimo laikas 3 metai. Išrašyta PVM sąskaita-faktūra. Atskaitingam asmeniui gražinti pinigai. Apskaitoje registruojama (žr. 10 pav.).

Eil. Nr.	Data	Dokum. Nr.	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
21	12.14	SF	Žaliavų, medžiagų ir komplektavimo detalių įsigijimo savikaina	2010	350,00	
			Gautinas pridėtinės vertės mokestis	2441	73,50	
			Iš atskaitingų asmenų gautinų sumų vertė	2445		423,50
Žaliavų pirkimas lentynų pasigaminimui						
		SF	Vykdomi materialiojo turto statybos (gamybos) darbai	1261	100,00	
			Gautinas pridėtinės vertės mokestis	2441	21,00	
			Iš atskaitingų asmenų gautinų sumų vertė	2445		121,00
Gauta sąskaita iš UAB „Saulė“ už lentynų montavimo darbus, apmokėjo atskaitingas asmuo						
		NA	Žaliavų, medžiagų ir komplektavimo detalių įsigijimo savikaina	2010		350,00
			Vykdomi materialiojo turto statybos (gamybos) darbai	1261	350,00	
Nurašytos sunaudotos žaliavos (kampuočiai ir plokštės)						
		SF	Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikaina	1240	450,00	
		Aktas	Vykdomi materialiojo turto statybos (gamybos) darbai	1261		450,00
Išrašyta PVM sąskaita-faktūra, užpajamuotas ilgalaikis turtas.						
		SF	Gautinas pridėtinės vertės mokestis	2441	94,50	
			Mokėtinas pridėtinės vertės mokestis	4492		94,50
Užregistruotas PVM						
		MN	Iš atskaitingų asmenų gautinų sumų vertė	2445	544,50	
			Sąskaitos bankuose	271		544,50
Apmokėta atskaitingam (gruodžio 31 d. neturi likti skolos atskaitingam)						

10 pav. Ilgalaikio materialiojo turto pasigaminimas (sudaryta autorių pagal Ivanauskienė, 2016)

Ketvirta ilgalaikio turto operacija. Įmonė „Maglė“ nusprendė nurašyti vieną kompiuterį anksčiau laiko, nes jis sugedo. Jo įsigijimo savikaina 400 Eur, likvidacinė vertė 1 Eur, sukauptas nusidėvėjimas 376,83 Eur. Atstatomas PVM. Apskaičiuojamas nurašomo turto nusidėvėjimas, o apskaitoje daromi sekantys įrašai (žr. 11 pav.).

Eil. Nr	Data	Dokum. Nr	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
34	12 31	Buh.pažyma	Ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo sąnaudos	6306	11,08	
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjim	1247		11,08
Apskaičiuojamas nurašomo turto nusidėvėjimas						
		Likvid. aktas	Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjim	1247	387,92	
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikaina	1240		400,00
			Neleidžiami atskaitymai	6314	12,08	
Kompiuterio nurašymas						
		Buh.pažyma	Neleidžiami atskaitymai	6314	2,54	
			Gautinas pridėtinės vertės mokestis	2441		2,54
PVM atstatymas						

11 pav. Ilgalaikio materialiojo turto nurašymas (sudaryta autorių)

Penkta ilgalaikio turto operacija. Įmonė „Maglė“ nusprendė parduoti vieną baldų komplektą, nes kitą mėnesį planuoja įsigyti kitą. Apskaičiuojamas parduodamo turto nusidėvėjimas ir atstatomas PVM. Kadangi perleidžiamo ilgalaikio materialiojo turto perleidimo kaina didesnė už jo likutinę vertę, įvykusio sandorio rezultatas – pelnas, parodomas pelno (nuostolių) atskaitoje. Įmonė apskaitoje įrašo (žr. 12 pav.).

Eil. Nr	Data	Dokum. Nr	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
35	12 31	Buh.pažyma	Ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo sąnaudos	6306	11,08	
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjim	1247		11,08
Ofiso baldų komplekto gruodžio mėn. nusidėvėjimas						
		SF	Pirkėjų skolos	2410	150,00	
			Mokėtinas pridėtinės vertės mokestis	4492		26,03
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjim	1247	387,92	
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikaina	1240		400,00
			Ilgalaikio turto perleidimo pelnas	5400		111,89
Ofiso baldų komplekto pardavimas						

12 pav. Ilgalaikio materialiojo turto pardavimas (sudaryta autorių)

Šešta ilgalaikio turto operacija. Apskaičiuotas gruodžio mėn. įmonės „Maglė“ ilgalaikio turto nusidėvėjimas. Po koreguojamų įrašų registravimo apskaitoje, ilgalaikio turto nusidėvėjimas tampa sąnaudomis ir pradeda uždirbti pajamas, teikiančias įmonei ekonominę naudą, nes mažina pelno mokesčių. Apskaitoje surašoma sekanti sąskaitų korespondencija (žr. 13 pav.).

Eil. Nr	Data	Dokum. Nr	Turinys	Sąskaitos	Debetas	Kreditas
				Nr.		
36	12 31	Buh.pažyma	Programinės įrangos vertės amortizacija	1138		11,11
			Nematerialiojo turto vertės amortizacijos sąnaudos	6307	11,11	
			Pastatų ir statinių įsigijimo savikainos nusidėvėjimas	1217		5661,00
			Transporto priemonių įsigijimo savikainos nusidėvėjimas	1237		81,67
			Kitų įrenginių, prietaisų ir įrankių įsigijimo savikainos nusidėvėjim	1247		181,68
			Pastatų, kaip investicinio turto, įsigijimo savikainos nusidėvėjimas	12517		749,17
			Ilgalaikio materialiojo turto vertės nusidėvėjimo sąnaudos	6306	6673,51	
Apskaičiuotas gruodžio mėn. nusidėvėjimas						

13 pav. Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimas (sudaryta autorių)

Apibendrinant antrąją straipsnio dalį, galima teigti, kad ūkinės operacijos su ilgalaikiu turtu yra svarbi įmonės finansinės apskaitos dalis, kuri yra griežtai reglamentuota verslo apskaitos standartuose, bei pelno mokesčio ir pridėtinės vertės mokesčio įstatymuose. Tokiu būdu siekiama užtikrinti finansinės informacijos nuoseklumą, palyginamumą ir skaidrumą atskaitose, kad investuotojai, kreditoriai ir kiti šios informacijos vartotojai galėtų geriau suprasti įmonės finansinę padėtį. Pavyzdžiui, viena iš nagrinėtų ilgalaikio turto operacijų yra pastato įsigijimas. Įmonė įsigijo pastatą, kuris buvo užregistruotas su tam tikra savikaina. Tačiau dėl tam tikrų aplinkybių, pastato vertė smarkiai sumažėjo, o tai reikalavo registruoti turto nuvertėjimą ir atlikti atitinkamus įrašus, kad atspindėti šį nuostolį. Kita operacija buvo elektrinės viryklės gavimas – dovana iš kitos įmonės, kurioje gautai įrangai buvo reikalingas remontas. Įmonė atliko remonto darbus ir įrašė įsigijimo kainą kaip sąnaudas dalimis per turto naudojimo laikotarpį. Taip pat buvo nagrinėtas pačios įmonės ilgalaikio turto pasigaminimas, pavyzdžiui, lentynų dokumentams gamyba. Įmonės atskaitingas asmuo nusipirko reikalingas prekes, kurios buvo įtrauktos į ilgalaikį turtą. Be to, buvo pateiktas pavyzdys, kaip įmonė nusprendė

nurašyti sugedusį kompiuterį anksčiau laiko, atlikdama atitinkamus įrašus apie nusidėvėjimą ir likvidacinę vertę. Galiausiai, pabrėžiama, kad ilgalaikio turto nusidėvėjimas apskaitoje tampa sąnaudomis, o tai prisideda prie pajamų uždirbimo ir mažina pelno mokesčio įsipareigojimus. Visa tai rodo, kaip įmonė tvarko ilgalaikio turto operacijas, atliekant įvairius įrašus, kad finansinė informacija būtų tiksliai ir aiškiai atspindėta ataskaitose.

Išvados

1. Išanalizavus įvairių autorių literatūrą, galima teigti, kad ilgalaikis turtas yra turtas, naudojamas įmonės pajamoms uždirbti (ekonominėi naudai gauti) ilgiau kaip vienerius metus, o jo įsigijimo kaina ne mažesnė už įmonės ilgalaikio turto grupės nustatytą kainą. Ilgalaikis turtas skirstomas į nematerialųjį, materialųjį, finansinį ir biologinį turtą. Kiekvieno turto rūšies apskaitą reglamentuoja atskiras VAS, o kadangi kai kurias bendrai ilgalaikio turto apskaitos nuostatas reglamentuoja taip pat LR pelno mokesčio ir pridėtinės vertės įstatymas, daugumą ilgalaikio turto operacijų nagrinėjamos pelno mokesčio arba pridėtinės vertės mokesčio atžvilgiu ir atitinkamai atspindi pelno mokesčio ir pridėtinės vertės deklaracijose, bei pelno (nuostolių) ataskaitoje kaip sąnaudas.

2. Išanalizavus pateiktus šešis ilgalaikio turto operacijų pavyzdžius, galima teigti, kad ilgalaikis turtas gali nuvertėti, būti parduodamas, sugadintas, nurašytas, pasigamintas ir taip toliau. Ilgalaikio turto ūkinių operacijų variantų yra labai daug ir visi šie pavyzdžiai yra realiai taikomi įmonės veikloje.

Literatūra

1. Ivanauskienė, A. (2016). *Buhalterinė apskaita*. Tyto alba.
2. Rekštienė, S. (2012). *Apskaita ir finansai*. Kauno kolegija.
3. Subačienė, R., Budrionytė, R., (2015). *Apskaitos ir audito pagrindai*. Vilniaus universitetas.
4. Žaptorius, J. (2015). *Finansinė apskaita: vadovėlis*. Technika.
5. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas: 2001 m. gruodžio 20 d. Nr. IX-675. (2024). Suvestinė redakcija nuo 2024-01-01. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157066/asr>
6. 12-asis verslo apskaitos standartas. (2003). *Ilgalaikis materialusis turtas*. <https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/priimti-standartai/>
7. 13-asis verslo apskaitos standartas. (2003). *Nematerialusis turtas*. <https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/priimti-standartai/>
8. 17-asis verslo apskaitos standartas (2003). *Biologinis turtas*. <https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/priimti-standartai/>
9. 18-asis verslo apskaitos standartas (2004). *Finansinis turtas*. <https://avnt.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/apskaita-1/verslo-apskaitos-standartai/priimti-standartai/>
10. Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2023). *Ilgalaikis turtas*. <https://www.vle.lt/>

ACCOUNTING OF FIXED ASSETS

This two-part article describes the accounting of fixed assets according to various theoretical sources and analyzes specific examples of fixed asset transactions. Research methods: analysis of scientific literature and information sources, data collection and analysis. The importance and relevance of fixed asset accounting in the activities of companies is also emphasized. This accounting allows you to determine the value of fixed assets, control usage and predict future investments. Examining the theoretical aspects of fixed assets, four types of fixed assets are named and such types of fixed assets as intangible assets and tangible assets, their recognition criteria and depreciation methods are described in detail. Intangible assets are defined as assets that do not have a physical form, used for obtaining economic benefits, with recognition criteria, acquisition and production costs. Tangible fixed assets are intended for production, service provision or administrative purposes. The second part of the article discusses six examples of fixed asset transactions - depreciation, acquisition, production, write-off, sale and depreciation, how they are recorded in accounting, which accounting documents are formalized and which financial statements reflect them.

Keywords: fixed assets, accounting, tangible assets, intangible assets.

PAJAMOS APSKAITOJE

Agnė Jašinskienė (stud.), Greta Sutkaitytė (stud.), vadovė Lina Navickienė

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnio metu yra analizuojama pajamų sąvoka, taip pat iš ko pajamos susideda, kurias ataskaitas reikia pildyti ir kaip yra užregistruojamos pajamos. Taip pat kaip pajamos yra reglamentuojamos įstatymuose bei įvairiuose teisės aktuose. Parodomas kelios operacijos, kaip teisingai reikia užregistruoti pajamas buhalterijoje. Įmonės pajamų apskaita yra svarbi finansinės apskaitos dalis, skirta registruoti ir sekėti įmonės gautas pajamas. Pajamų tema yra aktuali visoms įmonėms, kadangi kiekviena įmonė nori jaustis finansiškai stabili, uždirbti daugiau lėšų, kad galėtų tęsti ir plėtoti savo veiklą, turėti kuo didesnę pelną ir kuo mažiau išpareigojimų. Visos įmonės uždirbtos pajamos atsispindi įmonės finansinėse ir mokestinėse ataskaitose ir turi įtakos jų galutiniams finansiniams rezultatams. Norint teisingai pripažinti ir užregistruoti operacijas taip pat reikia išmanyti teisės aktus bei verslo apskaitos standartus.

Raktiniai žodžiai: pajamos, pelnas, mokumas, reglamentavimas, registravimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Visoms įmonėms, nesvarbu kokią veiklą jos vykdo, pagrindiniai tikslai yra pelningai dirbti ir gauti kuo didesnę pajamų kiekį, kadangi visa tai tiesiogiai veikia įmonės veiklos tęstinumą bei uždirbtą pelną. Gautinos pajamos įmonėms yra labai svarbios, nes dėl jų trūkumo įmonėms gali atsirasti problemų plečiant savo veiklą. Pajamų didėjimas įmonei teikia ekonominę naudą, kadangi didėja nuosavas kapitalas. Kuo didesnės įmonės pajamos, tuo didesnis jaučiamas finansinis stabilumas ir toliau plėsti savo verslą.

Darbo problema. Kaip teisingai apskaitoje yra užregistruojamos pajamų operacijos?

Darbo tikslas. Apibūdinti pajamų esmę ir registravimą apskaitoje.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti pajamų esmę apskaitoje;
2. Išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius pajamų apskaitą Lietuvoje;
3. Išanalizuoti pajamų užregistravimą apskaitoje.

Darbo objektas – teisingai užregistruota pajamų apskaita.

Darbo metodai: Mokslinės literatūros analizė, teisės aktų analizė.

Pajamų esmė apskaitoje

Įmonės pajamų apskaita yra svarbi finansinės apskaitos dalis, skirta registruoti ir sekėti įmonės gaunamas pajamas. Tai padeda įmonėms suvokti jų finansinę būklę, analizuoti veiklą ir priimti atitinkamus sprendimus. Pajamų sąvoka yra plačiai apibūdinama literatūroje. Ekonomikos terminų žodyne pajamos yra įvardinamos kaip fizinių asmenų arba įmonės gauti pinigai už atliktus darbus. Gaunamos pajamos gali būti gautinos pinigais arba natūra. Pagal apskaitos bendruosius principus, pajamas galima pripažinti kaupimo ir palyginimo principais. Tai rodo, kad buhalterinėje apskaitoje pajamos turi būti užregistruotos tada, kai jos uždirbtos, nepaisant to, kad pinigai dar negauti. Pajamos taip pat gali didėti didėjant pirkėjų skoloms, didėjant materialiam arba nematerialiam turtui.

Lietuvos Respublikos (toliau - LR) finansinės apskaitos įstatyme teigiama, kad pajamos yra ekonominės naudos didėjimas ataskaitinio laikotarpio metu – kalbama apie įmonės turto didėjimą arba išpareigojimų mažėjimą, kai nuosavas kapitalas didėja.

Atsižvelgiant į LR finansinės apskaitos įstatymą bei kitų šaltinių sąvokos klausimu, galima nuspręsti, kad pajamos yra įvykiai, kurie suteikia įmonėms ekonominę naudą, taip pat pajamų dėk didėja įmonės nuosavas kapitalas, kuris leidžia įvertinti įmonės finansinį stabilumą.

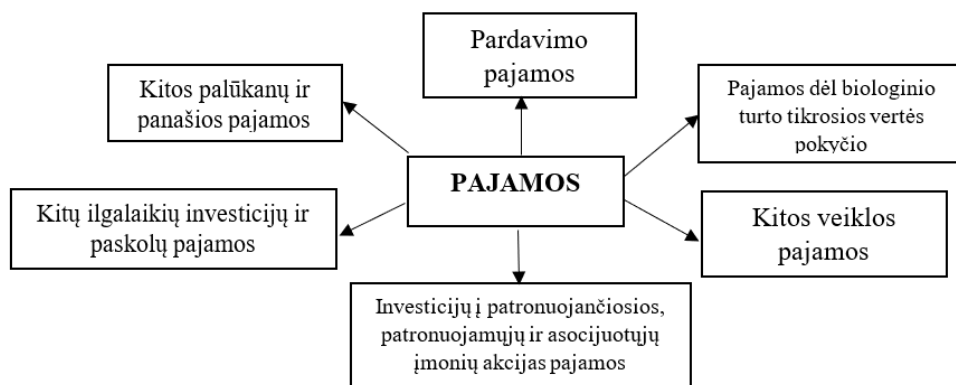
Norint, kad įmonės pajamos apskaitoje būtų užregistruotos teisingai, privalu žinoti atskaitinį laikotarpį, kurio metu pajamos buvo uždirbtos. Tai yra svarbus akcentas, kad įmonės finansinė padėtis būtų tiksliai ir aiškiai parodyta sudarant finansines ataskaitas.

10 – amė verslo apskaitos standarte (toliau – VAS) rašoma, kad pajamos apskaitoje yra pripažįstamos tada, kai yra sutaptis su pajamų apibrėžimu, ir kada yra įmanoma patikimai nustatyti jų vertę. Toliau pajamos yra užregistruojamos ir parodomas pelno (nuostolių) atskaitoje. Apskaitoje pajamas reikia registruoti vadovaujantis kaupimo ir palyginimo principais. Kaupimo principas nurodo, kaip ir buvo minėta anksčiau, kad pajamos turi būti registruojamos jų uždirbimo metu. Registruojant pajamas, palyginimo principas yra, kada pajamų bei joms uždirbti patirtų sąnaudų atskaitinis laikotarpis yra tas pats. Įmonėje gautinas sumas už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas reikia registruoti kaip išpareigojimus, kadangi pirmiausia turi būti tiksliai ir patikimai įvertintos sąnaudos, o tik po to galima pripažinti pajamas. Apskaičiuojant įmonės ūkinės veiklos rezultata, per atskaitinį laikotarpį uždirbtas pajamas galima lyginti tik su sąnaudomis, kurios buvo patirtos šioms pajamoms uždirbti. Todėl apskaitininko pirmas žingsnis ir yra nustatyti uždirbtas pajamas, o tik po to jau galima spręsti, kokia turto dalis buvo sunaudota joms uždirbti.

Buhalterinėje apskaitoje pajamų kaupimas yra 5 – oje klasėje. Pajamų didėjimą įmonė turi registruoti 5 klasės kredite, o mažėjimą - debete. Norint, kad buhalterinė apskaita įmonėje vyktų teisingai, prieš registruojant pajamas įmonė

privalo atkreipti dėmesį į savo dydį bei veiklos rūšį, taip pat nusistatyti apskaitos politikoje, kokios 5 klasės sąskaitos bus naudojamos, tam, kad pajamos būtų galima išskirti grupėmis ir aiškiai matyti iš kur ir kiek pajamų yra uždirbama.

Pajamos pagal pavyzdinį sąskaitų planą susideda iš pardavimo pajamų, pajamų dėl biologinio turto tikrosios vertės pokyčio, kitos veiklos pajamų, investicijų į įmonės akcijas, kitų ilgalaikių investicijų ir paskolų pajamų ir kitų palūkanų ir panašių pajamų (žr. 1 pav.).

1 pav. Pajamų sandara (sudaryta autorių pagal pavyzdinį sąskaitų planą)

Pajamų straipsnis turi didelę įtaką pildant pelno (nuostolio) ataskaitą, kadangi pajamos ir sąnaudos yra pagrindiniai apskaičiavimo elementai. Pelno (nuostolių) ataskaitoje yra parodoma įmonės veiklos pajamos, įprastinės veiklos pajamos, tipinės ir netipinės veiklos pajamos, pagrindinės ir kitos veiklos pajamos, taip pat finansinės investicinės veiklos pajamos ir pati svarbiausia įmonės veiklos finansinį rezultatą – pelną arba nuostolį. Šioje ataskaitoje galime matyti realią įmonės finansinę būklę, kurios dėka vadovai gali aiškiai susidėlioti atitinkamų sprendimų priėmimą, kad įmonės finansinė padėtis gerėtų. Todėl galima teigti, jog pajamos tiesiogiai įtakoja pelno (nuostolių) ataskaitą, nes kuo daugiau pajamų yra uždirbama, tuo įmonei naudingesnis finansinis rezultatas metų gale.

Norint, kad įmonės veikla būtų pelninga ir uždirbtų pajamas, svarbu turėti tiekėjus, kurie atitinka kokybinius reikalavimus ir jų siūloma kaina yra priimtina. Taip pat svarbi sąlyga yra tinkamos ir strategiškai patogios vietos suradimas, kur galimi pirkėjai galėtų saugiai ir patogiai pasiekti vietą ir prekes įsigyti. Visa tai sudaro papildomus kaštus, tokius kaip nuomos išlaidos, darbuotojų atlyginimai, prekių pervežinėjimas iš sandėlių ir kita. Taigi, visi veiksmai turi būti kruopščiai ir tiksliai iki smulkmenų apgalvoti, kad būtų galima prekes parduoti iš ko bus uždirbamas pelnas. Taip pat, reikia paminėti, kad atlikus pardavimą, pirkėjas visada sumoką kainą su PVM, tačiau įmonės apskaitoje tai yra skaidoma: dalis nueina į straipsnį „Pajamos“, o kita dalis, kuri priklauso PVM mokesčiui – į „Pridėtinės vertės mokesčių“ straipsnį.

Pradedant prekių pardavimo procesą, atsiranda pajamos ir sąnaudos. Pajamos – įplaukos įmoneje už parduodamas prekes, kurios virsta pinigais. Todėl, kaip ir buvo minėta, kiekviena įmonė stengiasi uždirbti kuo daugiau pinigų, nes nuo to priklauso įmonės finansinis stabilumas. Kuo daugiau pinigų bendrovė uždirbs, tuo mažiau pinigų reikės skolintis iš kitur savo reikmėms įsigyti ir veiklai tęsti.

Pajamos apskaitoje turi būti užregistruotos prekių ar paslaugų pirkimo ir pardavimo momentu išrašant PVM sąskaitą faktūrą. PVM sąskaita – faktūra yra svarbus dokumentas, kuriame turi būti pateikta visa informacija apie perkamas prekes ir paslaugas, taip pat prekių ir paslaugų pardavimą. Šiame dokumente turi būti surašyti abiejų, tiek pirkėjo tiek pardavėjo, rekvizitai, data, suma, taip pat reikia įvardinti sutarties sąlygas, kuriose įrašoma per kokį laikotarpį bus pervedami pinigai.

Apibendrinus visą išanalizuotą informaciją galima teigti, kad pajamos sąskaitų pavyzdiniame plane yra 5 – oje klasėje ir skirstomos į š rūšis (žr. 1 pav.). Pajamos yra ekonominės naudos įmonei suteikimas, taip pat kuo daugiau pajamų, tuo įmonės nuosavas kapitalas yra didesnis. Įmonės pajamos labiausiai įtakoja pagrindinį finansinį rezultatą – pelną arba nuostolį, kuris yra parodomas finansinėje pelno (nuostolių) ataskaitoje.

Pajamų straipsnio reglamentavimas Lietuvoje

Norint teisingai vesti apskaitą įmoneje, privalu žinoti teisės aktus bei įstatymus, kurie reglamentuoja buhalterinę apskaitą Lietuvoje. Juos sudaro tarptautiniai apskaitos standartai, LR teisės aktai ir įstatymai, verslo apskaitos standartai, taip pat buhalteriniai apskaitos principai. Išsamiau pajamų straipsnis yra reglamentuojamas 10 VAS „Pajamos“, LR finansinės apskaitos įstatymas, taip pat 22 VAS „Užsienio valiutos kurso pasikeitimas“, LR Pelno mokesčio įstatymas. Tačiau norint gerai išmanyti savo darbą ir teisingai vesti apskaitą įmoneje, privalu žinoti visus įstatymus, kurie yra susiję su pajamomis.

Nagrinėjant pajamų pripažinimo klausimą, galima pastebėti nesutapimų dėl pajamų reglamentavimo tarp 10 VAS „Pajamos“ ir LR pelno mokesčio įstatymo. 10 VAS rašoma, kad pajamos pripažįstamos kaupimo ir palyginimo principais, o pagal LR Pelno mokesčio įstatymą, pajamos galima pripažinti ir pagal pinigų apskaitos principą, kada faktišku pajamų gavimo momentu yra pripažįstamos pajamos. (LR Pelno mokesčio įstatymas IX-675, 2001) „Pajamos pripažįstamos

vadovaujantis kaupimo ir palyginimo principu“. (10 VAS „Pajamos“) Remiantis 10 VAS, galima teigti, jog buhalterinėje apskaitoje pajamos yra registruojamos vadovaujantis kaupimo principu – kai pajamos yra uždirbamos, ir nesvarbu, kad pinigai gali būti dar negauti, atkreipiant dėmesį į tai, kad parduodant ar perkant būtų įvykdytos visos sutarties sąlygos, kurios yra susijusios su galimomis rizikomis. Pajamos gali būti registruojamos, net kai pinigai už prekes ar paslaugas dar nėra pervesti. Svarbu paminėti, jog apskaitoje registruojamos pajamos už prekių pardavimą gali ir nesutapti su joms išrašyta (PVM) sąskaita – faktūra. Jei taip nutinka, svarbu, kad ataskaitinių metų pabaigoje, pildant finansines ataskaitas, būtų peržiūrėti ir patikrinama ar visos laikotarpio uždirbtos pajamos yra užregistruotos.

Remiantis palyginimo principu, pajamos gali būti pripažįstamos kaip padidėjusiais pirkėjų įsipareigojimais. Taip atsitinka tuomet, kai negalima įvertinti sąnaudų, patirtų pajamoms uždirbti. Apžvelgus 10-ą verslo apskaitos standartą, galima teigti, kad pajamos įmonėje pripažįstamos, kai didėja pinigai ir pirkėjų skolos, taip pat pastebimas materialaus ar nematerialaus, ar finansinio turto didėjimas.

Šaltiniuose rašoma, kad pajamos yra įvertinamos tikrąja gauto arba gautino atlygio verte. Pagal 32 VAS tikroji vertė yra apibūdinama kaip suma, kada abi šalys viena kitai įprastomis rinkos sąlygomis gali perleisti įsipareigojimus, taip pat parduoti turtą ar paslaugas. Įprastai tokios operacijos vykdomos atsiskaitant grynaisiais pinigais arba jų ekvivalentais, todėl pardavimo pajamos gali būti vertinamos už pačias prekes ar paslaugas, gaunama suma vertinama neskaičiuojant pridėtinės vertės mokesčio. Jei sandoris yra užbaigtas ataskaitinio laikotarpio metu, tai ir pajamos turi būti pripažintos tuo pačiu metu. Dažnai įvyksta taip, jog sandoris gali užsitęsti iki kelerių metų. Tada pajamos yra proporcingai dalinamos atitinkamiems laikotarpiams, per kuriuos yra vykdomas sandoris.

Apibendrinant pajamų reglamentavimą Lietuvoje, tai pagrindiniai pajamas reglamentuojantys dokumentai yra 10 VAS „Pajamos“ bei LR pelno mokesčio įstatymas. Kad pajamos būtų pripažintos įmonėje, reikia atsižvelgti ar išpildytos visos sąlygos, susijusios su pardavimo sandoriu ir įsitikinti, kad pajamos didina įmonės nuosavą kapitalą ir suteikia ekonominę naudą. Svarbiausia ataskaita, kurioje parodomas uždirbtos pajamos – pelno nuostolių ataskaita, kuri atspindi įmonės finansinį rezultatą, pelną arba nuostolį, ir parodo realią įmonės finansinę būklę.

Pajamų registravimas apskaitoje

Visos įmonės ūkinės operacijos turi būti registruojamos buhalterinėje apskaitoje dėl ataskaitinių metų finansinio rezultato tikslumo, nes tai tiesiogiai veikia finansines ir mokesčines ataskaitas.

3	12.07	PVM S-F		2040	v	1231.61	
		AK-1225		2441	v	327.39	
				4430	v		1559
Iš UAB LAGAMINŲ SALA pirka 50 M dydžio lagaminų po 25,77 Eur + PVM							

2 pav. Prekių pirkimas (sudaryta autorių)

Ūkinė operacija, kuri yra pateikiama 2 pav., yra užregistruotas prekių pirkimas. Suvedus šią operaciją apskaitoje registruojamas pirktų prekių, skirtų perparduoti savikainos didėjimas, taip pat gautinas pridėtinės vertės mokeskis, kuris yra įrašomas į pridėtinės vertės mokesčio deklaraciją FR0600. Kadangi įmonė neatsiskaito sandorio metu, tai matomas skolos tiekėjams padidėjimas, ir yra suvedama į kreditą - 4430 sąskaitą. Prekių įsigijimas pasirodo balanse padidėjus trumpalaikiam turtui.

7	12.15	PVM S-F		2410	v	5406.56	
		DS-1225		5000	v		4468.23
				4492	v		938.33
UAB Lagaminai skolon parduota 20 L dydžio lagaminų po 165,49 Eur + PVM							
8	12.15			6000	v	2699.46	
				2040	v		2699.46
Nurašoma savikaina							

3 pav. Prekių pardavimas (sudaryta autorių)

Aukščiau pateiktame 3pav. yra parodyta operacija, kurioje yra užregistruotas prekių pardavimas. Pardavus prekes buvo uždirbtos pajamos, kurios buvo kredituojamos 5000 „prekių ir paslaugų pajamos“ sąskaitoje, tačiau pirkėjas iškart neatsiskaitė ir todėl didėjo pirkėjų skolų sąskaita, kuri įsirašė į debetą 2410 sąskaita „pirkėjų skolos“. Taip pat reikia registruoti mokėtiną pridėtinės vertės mokesį – kredituojama 4492 „mokėtinas pridėtinės vertės mokeskis“. Prekių ar paslaugų pardavimas turi įtakos pelno (nuostolio) ataskaitai, kadangi didėja pelnas. Kai įmonė parduoda prekes, tai visa pajamų suma, kuri yra gaunama už prekes yra kaupiama 5000 sąskaitoje, kuri yra įrašoma į didžiąją knygą, o ataskaitinių metų pabaigoje iš didžiosios knygos pajamų suma yra perkeliama į pelno (nuostolių) ataskaitą, tada padidėja pardavimo pajamų straipsnis. Taip pat metų gale, pildant pelno mokesčio deklaraciją (PLN204), iš pelno (nuostolių) ataskaitos visos pardavimo pajamos yra įrašomos į deklaracijos 18 laukelį. Norint, kad buhalterinė apskaita įmonėje būtų vykdoma teisingai, pardavus prekes, yra būtinas parduotų prekių savikainos nurašymas. Parduotų prekių ir suteiktų paslaugų

savikaina (6000 sąskaita) yra debetuojama, nes didėja parduotų prekių savikainos suma, taip pat kredite įrašoma 2040 sąskaita, kurioje yra laikomos žaliavos, kadangi jų sumažėja.

Išvados

1. Pajamos yra svarbiausias įmonės rodiklis, kuris rodo įmonės augimą, stabilumą ir mažą riziką. Svarbiausia ataskaitinio laikotarpio ataskaita yra pelno (nuostolių) ataskaita, kuri parodo įmonės bendras gautas pajamas, taip pat ar įmonės pajamos neviršija įsiskolinimo. Pajamos yra registruojamos 5 – oje klasėje. Jų didėjimas registruojamas kredite, o mažėjimas – debete. Perkant ar parduodant, registruojant pajamas atsiranda pridėtinės vertės mokesčiai, kuris neįeina į pajamų sumą.

2. 10 VAS pajamos yra apibūdinamos kaip ekonominės naudos didėjimas, kada turtas yra naudojamas ar parduodamas, įsipareigojimų sumažėjimas per ataskaitinius metus, kai dėl to didėja nuosavas kapitalas. Buhalterinėje apskaitoje pajamos yra registruojamos kaupimo principu, kada pajamos yra užregistruojamos sandorio metu, nors pinigai dar ir negauti.

3. Pateiktose situacijose buvo užregistruotas pirkimas. Įmonė iškart neatsiskaitė, todėl didėjo pirkėjų skolos. Užregistruojant pirkimo operaciją atsiranda prievolė pildyti mėnesinę pridėtinės vertės mokesčio deklaraciją, kur yra suvedamos visos PVM mokėtinos sumos. Kitoje operacijoje buvo užregistruotas pardavimas. Matoma, kad kredite pajamos didėjo, taip pat didėjo ir pirkėjų skolos debete. Pardavus prekes yra privalu paskaičiuoti savikaina. Ji registruojama debete įrašant 6000 sąskaitą, o kredite mažėja žaliavos 2040. Užregistravus tokią operaciją svarbu ataskaitinių metų gale pateikti pelno mokesčio ataskaitą.

Literatūra

1. Ivanauskienė, A. (2016). *Buhalterinė apskaita, Vadovėlis*. https://www.patogupirkti.lt/media/excerpt/Buhalterine_apskaita.pdf
2. Bikienė, J., Pučkienė, D. (2012). *Buhalterinė apskaita: teorija ir praktika, Vadovėlis*. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/08769544-42e5-4d7f-af5c-da79994a9613/content>
3. Finansinės apskaitos įstatymo Nr. IX-574 pakeitimo įstatymas. 2022-05-01. Nr. XIV-680. TAR, 2022-05-01, Nr. 25145 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.154657/asr>
4. 10-ojo verslo apskaitos standarto „pajamos“ metodinės rekomendacijos <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/10-VAS.pdf>
5. 32-ojo verslo apskaitos standarto „tikrosios vertės nustatymas“ metodinės rekomendacijos <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/32-VAS.pdf>
6. Pavyzdinis sąskaitų planas (2015). <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/Pavyzdinis-saskaitu-planas.pdf>
7. Dimpartienė, A. (2022). *UAB „Beta“ pajamų apskaita ir finansinių bei mokesčių ataskaitų sudarymas*. <https://dspace.kaunokolegija.lt/bitstream/handle/123456789/3640/Dimpartien%20Aist%2097-BAI6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

REVENUE ACCOUNTING

The article analyzes the concept of income, as well as what income consists of, which reports need to be filled out and how income is recorded. As well as how income is regulated in laws and various legal acts. In this work there is a couple examples, that shows how to register the income in the accounting correctly. Organisation income accounting is an important part of financial accounting that is designed to record and track the income received by a business. The topic of income is relevant for all companies, because every company wants to feel financially stable, earn more funds in order to continue and develop its activities, have as much profit as possible and as few liabilities as possible. All income earned by the company is reflected in the company's financial and tax statements and affects their final financial results. In order to correctly recognize and register transactions, you also need to know the legislation and business accounting standards.

Keywords: income, profit, solvency, regulation, registration.

ATEINANČIŲ LAIKOTARPIŲ PAJAMŲ, SĄNAUDŲ IR SUKAUPTŲ PAJAMŲ, SĄNAUDŲ APSKAITA UAB „GARDIA“

*Diana Dovidavičienė (stud.), Gardenija Mikalopaitė (stud.), vadovas Česlovas Christauskas
Kauno kolegija*

Anotacija

Kiekviena įmonė vykdant veiklą susiduria su ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų ir sukauptų pajamų, sąnaudų registravimu apskaitoje. Šiame straipsnyje bus aptariama, kaip tinkamai apskaityti ateinančių laikotarpių sąnaudas, pajamas ir sukauptas pajamas, sąnaudas, siekiant atvaizduoti tikslią įmonės finansinę padėtį bei išvengti netikslumų mokant pelno mokestį. Kad būtų galima išvengti netikslumų svarbu tinkamai, pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus bei teisės aktus, registruoti apskaitoje šias sąnaudas ir pajamas, kurios nėra pripažįstamos tikrosiomis pajamomis ar sąnaudomis, iki kol nepraeina ataskaitinis laikotarpis.

Raktiniai žodžiai: Sukauptos pajamos, sąnaudos, ateinančių laikotarpių pajamos ir sąnaudos.

Įvadas

Temos aktualumas. Apskaita yra pagrindinis ir svarbus įrankis, kuris leidžia įmonėms efektyviai valdyti savo finansus bei stebėti vykdomos veiklos rezultatus. Gautų rezultatų dėka priimami finansiniai ir kiti su įmonės vystomu verslu susiję sprendimai. Visos įmonės vykdančios verslą siekia dirbti pelningai ir kasmet uždirbti didesnę pelną, dėl šios priežasties versle registruojamos, kontroliuojamos, stebimos visos patiriamos sąnaudos bei uždirbamos pajamos. Uždirbtų pajamų ir patirtų sąnaudų įmonėje būna daug, nes ūkio subjektai, vystantys verslą, atlieka veiklas, tokias kaip prekių pirkimas, pardavimas, paslaugų teikimas, turto draudimas, patalpų nuoma ir panašiai. Norint teisingai, tvarkingai vesti įmonės apskaitą, svarbu tinkamai registruoti ateinančių laikotarpių sąnaudas, pajamas ir sukauptas sąnaudas, pajamas, kadangi jų nurašymas ir pripažinimas atskleidžia, kokią visumą pelno (nuostolių) ataskaitoje sudaro pajamos, o kokią sąnaudos.

Tyrimo problema. Kaip tinkamai apskaityti ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų ir sukauptų pajamų, sąnaudų operacijas apskaitoje.

Tyrimo tikslas – Išnagrinėti ateinančių laikotarpių pajamų, sąnaudų ir sukauptų pajamų, sąnaudų esmę bei jų registravimą apskaitoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų bei sukauptų pajamų, sąnaudų sąvokas, sampratą.
2. Išnagrinėti ateinančių laikotarpių pajamų, sukauptų pajamų, sukauptų sąnaudų ir ateinančių laikotarpių sąnaudų apskaitos reglamentavimą.
3. Išanalizuoti UAB „GarDia“ ateinančių laikotarpių pajamų, sukauptų pajamų, sukauptų sąnaudų ir ateinančių laikotarpių sąnaudų operacijų registravimą apskaitoje.

Tyrimo objektas. UAB „GarDia“ ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų ir sukauptų pajamų, sąnaudų apskaitymas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, informacijos rinkimas ir sisteminimas bei apibendrinimas.

Ateinančių laikotarpių pajamų ir sukauptų pajamų samprata

Pajamos – tai įmonės ekonominės naudos padidėjimas, kuris pasireiškia turto (arba jo vertės) padidėjimu per ataskaitinį laikotarpį arba išpareigojimų sumažėjimu, dėl kurio padidėja nuosavas kapitalas, išskyrus papildomus savininkų įnašus (Subačienė ir kt., 2015). Kitais žodžiais tariant, pajamos – tai pinigų suma, kuri gaunama pardavus prekes ar suteikus paslaugas. Kai kalbama apie pajamas, tai dažniausiai pagalvojama apie penktos klasės pajamas: pardavimo pajamas, pajamas dėl biologinio turto tikrosios vertės pokyčio, kitos veiklos pajamas ir t. t. Nepaisant tai pajamos yra ir antroje, ir ketvirtoje klasėje.

Antroje klasėje egzistuoja sukauptos pajamos. Geriausiai jos apibūdinamos 2-ajame verslo apskaitos standarte – „tai per ataskaitinį ir ankstesnius ataskaitinius laikotarpius įmonės uždirbtomis pajamomis pripažintos sumos, dėl kurių skolininkas prisiima išpareigojimą sumokėti ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais už įmonės per tam tikrą laikotarpį teikiamas tęstinio pobūdžio paslaugas, už kurias uždirbtos pajamos kaupiamos tolygiai arba atsižvelgiant į paslaugų įvykdymo lygį“. Kitų autorių nuomonė apie sukauptas pajamas pateikiama lentelėje (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Sukauptų pajamų sąvokų apibrėžimai (sudaryta autorių)

Autorius	Sąvokos apibrėžimas
Žaptorius (2015)	Sukauptos pajamos – besikaupiančios gautinos sumos. „Jos atsiranda tuomet, kai pati įmonė teikia paslaugas kitoms įmonėms ar fiziniams asmenims. Tik šiuo atveju paslaugos teikiamos ne iš anksto už jas gavus pinigus, o skolon.“
Ivanauskienė (2016)	„Sukauptos pajamos – tai specifinės debitorinės skolos. Tokios skolos susidaro ataskaitiniu laikotarpiu teikiant kiekiniais vienetais, pavyzdžiui, turto nuomos paslaugas, už kurias sumokama kitu ataskaitiniu laikotarpiu.“

Ali (2023)	„Sukauptos pajamos – tai uždirbtos, bet dar negautos pajamos. Pajamos turi būti apskaitomos tuo ataskaitiniu laikotarpiu, kai jos buvo uždirbtos. Todėl sukauptos pajamos turi būti pripažįstamos tuo ataskaitiniu laikotarpiu, kai jos susidaro, o ne vėlesnį laikotarpį, kai jos bus gautos.“
------------	---

Atlikus literatūros analizę galima teigti, jog Lietuvoje ir užsienyje sukauptų pajamų sąvoka suprantama panašiai (žr. 1 lentelę).

Ateinančių laikotarpių pajamos registruojamos ketvirtoje klasėje. Šias pajamas taip pat apibūdina 2-asis verslo apskaitos standartas – „tai pajamos, kurias sudaro įmonės dar neuždirbtos, tačiau pirkėjų (užsakovų) už teikiamas tęstinio pobūdžio paslaugas, pavyzdžiui, nuomos, apsaugos, sumokėtos sumos, kurios pajamomis bus tolygiai pripažįstamos ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais, kai, suteikus paslaugą, jos bus uždirbamos“. Tokios pajamos gaunamos pirmiau nei atliekami darbai ar suteikiamos paslaugos pirkėjams (klientams).

Ateinančių laikotarpių pajamas Ivanauskienė (2016) apibūdina kaip apmokėtas, bet dar neuždirbtas pajamas. Autorė teigia, kad šios pajamos atsiranda tada, kai įmonė su klientais sudaro tęstinio pobūdžio sutartis įvairioms paslaugoms, tokioms kaip remonto, apsaugos, nuomos, konsultavimo, suteikti. Ir už šias paslaugas įmonei mokama iš anksto, dėl to pajamos nėra dar uždirbtos. Jos bus pripažintos pajamomis tolygiai ateinančiais laikotarpiais. O Horngren ir kt. (2012) pabrėžia, jog ateinančių laikotarpių pajamos atsiranda tada, kai verslas gauna pinigus prieš padarydamas darbus klientams, ir dėl to jis įsipareigoja ateityje teikti paslaugas ar tiekti prekes savo klientams. Paminėti autoriai ateinančių laikotarpių pajamų sąvoką supranta vienodai, tačiau jas paaiškina skirtingais žodžiais.

Ateinančių laikotarpių sąnaudų ir sukauptų sąnaudų samprata

Sąnaudos – tai įvairiai klasifikuojamos, veiklos, pardavimo, bendrosios ir administravimo, darbo ir kt. Sąnaudos skiriasi nuo išlaidų, nes pastarosios reiškia pinigų išmokėjimą ir nebūtinai siejasi su prekių gamyba ir paslaugų teikimu (Vainienė, 2005). Kitaip tariant sąnaudos – tai tam tikram tikslui panaudotos lėšos. Kai kyla kalba apie sąnaudas, dažniausiai apskaitoje yra galvojama apie šeštą klasę, kurioje yra registruojama pardavimo savikaina, pardavimo sąnaudos, bendrosios ir administracinės sąnaudos ir t. t., tačiau sąnaudos taip pat yra registruojamos ir antroje, ketvirtoje klasėse.

Antroje klasėje registruojamos ateinančių laikotarpių sąnaudos. Šios sąnaudos apibūdinamos 2-ajame verslo apskaitos standarte – „įmonė per ataskaitinį ir ankstesnius ataskaitinius laikotarpius sumokėjo už būsimais laikotarpiais teiktinas tęstinio pobūdžio paslaugas, už kurias sumokėtos sumos bus tolygiai pripažįstamos sąnaudomis ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais, kai bus patiriamos“. Skirtingų autorių nuomonė apie ateinančių laikotarpių sąnaudas pateikta lentelėje (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Ateinančių laikotarpių sąnaudų sąvokų apibrėžimai. (sudaryta autorių)

Autorius	Sąvokos apibrėžimas
The free dictionary by farlex (2023)	Balanso turtas, atsirandantis iš įmonės, sumokėjusios už prekę ar paslaugą, kurios dar negavo, bet artimiausiu metu gaus. Iš anksto apmokėtos išlaidos patiriamos laikui bėgant, kai prekės ar paslaugos gaunamos.
Norton ir kt. (2013)	Pinigai buvo sumokėti, bet sukauptos sąnaudos nebuvo pripažintos, nes mokama už ateinančių laikotarpių patiriamas išlaidas, kurios dar tik bus patirtos vėlesniais laikotarpiais.
Vainienė (2005)	Sąnaudos, kurios bus patirtos ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais. Kitaip dar vadinamos ateities laikotarpio sąnaudomis. Sąnaudos gali būti patiriamos ateityje, nors pinigai jau gali būti sumokėti.

Apskaitoje registruojamos sukauptos sąnaudos, jas galima rasti ketvirtoje klasėje. Sukauptas sąnaudas taip pat puikiai apibūdina 2-asis verslo apskaitos standartas – „tai per ataskaitinį ir ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais už gautas tęsines paslaugas įmonės sąnaudomis tolygiai pripažintos sumos, dėl kurių ji prisiėmė įsipareigojimą sumokėti ateinančiais ataskaitiniais laikotarpiais, pavyzdžiui, pagal sutartį įmonė už visą nuomos laikotarpį įsipareigoja sumokėti sutarties laikotarpio pabaigoje“. Tokios sąnaudos patiriamos jau po paslaugų ar prekių gavimo, ateinančiu ataskaitiniu laikotarpiu.

Sukauptos sąnaudos apibūdinamos, kaip tokios išlaidos, kurias įmonė patiria, bet dar nesumokėjo. Tai yra tokios sąnaudos už kurias įmonė sumokės vėliau, tačiau prekes ar paslaugas gali gauti iš anksto. Šios sąnaudos bus patirtos ataskaitinio laikotarpio pabaigoje (Coursera, 2023). Taip pat Norton ir kt. (2013) teigia, kad sukauptos sąnaudos – tai tokios sąnaudos, kurias įmonė patiria per ataskaitinį laikotarpį, tačiau neatsiskaito iki ataskaitinio laikotarpio pabaigos. Sukauptų sąnaudų sąvoką autoriai apibūdina panašiai.

Ateinančių laikotarpių pajamų, sąnaudų ir sukauptų pajamų, sąnaudų apskaitos reglamentavimas

Kiekviena įmonė vedant apskaitą turi vadovautis verslo apskaitos standartais (VAS), viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartais (VSAFAS), tarptautiniais apskaitos standartais (TAS) bei Lietuvos Respublikoje galiojančiais įstatymais, žinoma, atsižvelgiant į savo įmonės darbuotojų skaičių, veiklos rūšį, įmonės dydį.

Norint, jog apskaita būtų teisingai ir tvarkingai vedama svarbu remtis Lietuvos Respublikoje bei pačioje įmonėje nustatytais taisyklėmis.

Ateinančių laikotarpių sąnaudas ir sukauptas pajamas bei sukauptas sąnaudas ir ateinančių laikotarpių pajamas reglamentuoja 2-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“. O pati ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų bei sukauptų sąnaudų, pajamų apskaita nėra tiksliai apibrėžiama specifiniais įstatymais ar teisės aktais. Dėl to įmonėje registruojant anksčiau paminėtas pajamas, sąnaudas vadovaujamosi 10-uoju verslo apskaitos standartu „Pajamos“ ir 11-uoju verslo apskaitos standartu „Sąnaudos“ bei šių verslo apskaitos standartų metodinėmis rekomendacijomis. Šie verslo apskaitos standartai nurodo, jog sukauptos sąnaudos, pajamos ir ateinančių laikotarpių sąnaudos, pajamos apskaitoje registruojamos kaupimo principu.

Kaupimo principas – „ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai į įmonės apskaitą registruojami tada, kai jie įvyksta, ir pateikiami tų ataskaitinių laikotarpių finansinėse ataskaitose, neatsižvelgiant į pinigų gavimą arba išmokėjimą. Pagal kaupimo principą pajamos registruojamos tada, kai jos uždirbamos, o sąnaudos – tada, kai jos patiriamos“ (Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, 2015).

Ateinančių laikotarpių sąnaudos pelno nesiekiančiose organizacijose yra pripažįstamos panašiai, kaip ir pelno siekiančiose organizacijose. Sunaudoto turto ar įsipareigojimų dalis, kuri atitenka ataskaitinio laikotarpio užimtoms pajamoms, kurios buvo uždirbtos per ataskaitinį laikotarpį, tos išlaidos kurios yra nesusijusios su pajamomis, kurios buvo uždirbtos per ataskaitinį laikotarpį, bet buvo skiriamos pajamoms uždirbti ateinančiais laikotarpiais, registruojamas apskaitoje ir atvaizduojamas finansinėse būklės ataskaitose kaip turtas. Nepelno siekiančios organizacijos savo apskaitoje ateinančių laikotarpių pajamų neišskiria atskira sąskaita, kadangi jų pajamos gaunamos iš įvairių valstybinių projektų, kaip dotacijos ir subsidijos.

Apibendrinant galima teigti, kad ateinančių laikotarpių sąnaudų, pajamų bei sukauptų sąnaudų, pajamų tvarką nusako įmonės apskaitos politikoje aprašytos taisyklės, kurios sudarytos pagal VAS ir galioja tik toje įmonėje. Paminėtos pajamos ir sąnaudos registruojamos vadovaujantis kaupimo principu.

Ateinančių laikotarpių pajamų, sąnaudų bei sukauptų pajamų ir sąnaudų apskaitos organizavimas

UAB „GarDia“ veikla – didmeninė įvairių dulkių siurblių prekyba bei dulkių siurblių remonto paslaugos. Kiekvieną dieną parduodama dulkių siurblius bei suteikdama jų remonto paslaugas, įmonė susiduria su ateinančių laikotarpių pajamų, ateinančių laikotarpių sąnaudų bei sukauptų pajamų, sukauptų sąnaudų apskaita. Susiduriant su šių pajamų ir sąnaudų apskaita, svarbu tinkamai užregistruoti tokias operacijas, kurios vadinamos koreguojančiais įrašais, kadangi jų atlikimo tikslas yra realizuoti kaupimo principo esmę apskaitoje – pajamos registruojamos tada, kai jos uždirbamos, o sąnaudos registruojamos tada, kai jos patiriamos pajamoms uždirbti (Česnakė, 2018).

Operacija Nr. 1. Remonto paslaugos.

2023 m. lapkričio 20 d. būsimasis remonto paslaugų gavėjas pagal remonto paslaugų sutartį už paslaugas sumokėjo įmonei UAB „GarDia“, kuri prekiauja dulkių siurbliais, suteikia dulkių siurblių remonto paslaugas, 900 Eur iš anksto. Remonto paslaugų terminas – nuo 2023 m. gruodžio 1 d. iki 2024 m. vasario 29 d.

2023 m. lapkričio 20 d. registruojamos pinigų įplaukos, kurios dar neuždirbtos, t. y. ateinančių laikotarpių pajamos.

Apskaitoje daromas toks įrašas:

<i>D 271 Sąskaitos bankuose</i>	<i>900 Eur</i>
<i>K 492 Ateinančių laikotarpių pajamos</i>	<i>900 Eur</i>

Pasibaigus pirmajam ataskaitiniam laikotarpiui – gruodžio mėnesiui, privaloma pripažinti uždirbtas pajamas atliekant šį koreguojantį įrašą apskaitoje:

<i>D 492 Ateinančių laikotarpių pajamos</i>	<i>300 Eur</i>
<i>K 5001 Suteiktų paslaugų pajamos</i>	<i>300 Eur</i>

Toks įrašas apskaitoje bus dar daromas 2024 m. sausio ir vasario mėnesių pabaigoje, mažinant 492 „Ateinančių laikotarpių pajamos“ sąskaitą, kol jos likutis bus 0 Eur.

Operacija Nr. 2. Nuomos paslaugos.

2023 m. gruodžio 18 d. UAB „GarDia“ su UAB „Žvaigždė“ pasirašė nuomos sutartį, pagal kurią nuo 2024 m. sausio 1 d. dviems mėnesiams išnuomojo nenaudojamas sandėlio patalpas už 2000 Eur. UAB „Žvaigždė“ pinigus už nuomojamas patalpas sumokės vasario pabaigoje, kai pasibaigs nuomos sutartis. Šio ir būsimos ataskaitinio laikotarpio neapmokėtos pajamos vadinamos sukauptomis pajamomis. Sukauptos pajamos bus tolygiai pripažįstamos per du mėnesius po 1000 Eur.

Apskaitoje registruojama sausio mėnesio patalpų nuomos mokesčio suma, pripažįstama paslaugų pajamomis, už kurią dar pinigai nėra gauti:

<i>D 292 Sukauptos pajamos</i>	<i>1000 Eur</i>
<i>K 5001 Suteiktų paslaugų pajamos</i>	<i>1000 Eur</i>

Sąskaitos „292 Sukauptos pajamos“ debete užregistruojama skola įmonei (kitai vadinama debitorinė skola), kuri savo turimą išnuomojo dviems mėnesiams, o šios sąskaitos kredite registruojamas skolos padengimas. Toks pats įrašas bus atliekamas ir vasario mėnesį.

Gavus pinigus į UAB „GarDia“ sąskaitą, vasario mėnesio pabaigoje bus daromas šis įrašas:

<i>D 271 Sąskaitos bankuose</i>	<i>2000 Eur</i>
<i>K 292 Sukauptos pajamos</i>	<i>2000 Eur</i>

Vasario mėnesio pabaigoje suteiktų paslaugų pajamos ir pinigų gavimas registruojamas vienu metu.

Iš pateiktų ūkinių operacijų pavyzdžių matoma, kad teisingas ateinančių laikotarpių pajamų, sukauptų pajamų registravimas įmonės apskaitoje yra svarbus ir reikšmingas, nes tokie įrašai ataskaitinio laikotarpio pelno (nuostolių) ataskaitoje didina pardavimo pajamas.

Vykdamas verslą sąnaudų pripažinimo registravimas apskaitoje taip pat yra svarbus. Registruojant ūkines operacijas vadovaujama kaupimo principu.

Operacija Nr. 3. Apsaugos paslaugos.

UAB „GarDia“ vykdamas verslą nusprendė pasamdyti apsaugos darbuotoją, kuris saugos turimas įmonės patalpas. Todėl UAB „GarDia“ su UAB „Saugu“ 2023 m. lapkričio 27 d. pasirašė sutartį, pagal kurią nuo 2023 m. gruodžio 1 d. iki 2024 m. kovo 31 d. bus teikiamos apsaugos paslaugos. Įmonė iš anksto sumokėjo 2500 Eur už keturis mėnesius.

Apskaitoje registruojamas apmokėjimas už būsimas apsaugos paslaugas:

D 291 Ateinančių laikotarpių sąnaudos 2500 Eur

K 271 Sąskaitos bankuose 2500 Eur

Pasibaigus pirmajam ataskaitiniam laikotarpiui – gruodžio mėnesiui už kurį buvo sumokėta, būtina pripažinti sąnaudų dalį, tenkančią šiam laikotarpiui, tai yra ketvirtadalį visos sumos.

Apskaitoje atliekamas toks įrašas:

D 6312 Kitos bendrosios ir

administracinės sąnaudos 625 Eur

K 291 Ateinančių laikotarpių sąnaudos 625 Eur

Analogiškai įrašai turi būti atlikti sausio, vasario ir kovo mėnesių pabaigoje. Atlikus šiuos koreguojančius įrašus už visus keturis mėnesius, 291 „Ateinančių laikotarpių sąnaudos“ sąskaitos likutis bus 0 Eur.

Operacija Nr. 4. Paskola kredito įstaigoje.

Įmonė UAB „GarDia“, užsiimanti dulkių siurblių prekybą ir suteikianti dulkių siurblių remonto paslaugas, nusprendė plėsti verslą ir nusipirkti automobilį. Automobilio įsigijimui prirėkė banko paskolos, todėl UAB „GarDia“ 2023 m. gruodžio 1 d. iš kredito įstaigos pasiėmė trumpalaikę 4000 Eur paskolą, kurią grąžins su 5 proc. palūkanomis. Įmonė paskolą bei priskaičiuotas palūkanas turės grąžinti 2024 m. kovo 31 d. Kiekvieno ataskaitinio laikotarpio pabaigoje būtina padaryti koregavimą bei priskaičiuoti palūkanas.

Apskaitoje atliekamas šis įrašas:

D 6802 Kitų įmonių suteiktų
paskolų palūkanų sąnaudos 16,99 Eur

K Sukauptos sąnaudos 16,99 Eur

Apskaitoje tokį įrašą būtina atlikti kiekvieno mėnesio gale, tai yra būtina atlikti dar sausio, vasario ir kovo mėnesių pabaigoje. Susikaupusias per mėnesį palūkanas apskaičiuoja pagal sąnaudų apskaičiavimo formulę:

$$S = \frac{P * N}{M} * D$$

Čia: S – palūkanų sąnaudos, kurios susikaupė per mėnesį;

P – paskolos suma;

N – metinių palūkanų procentas;

M – dienų skaičius metuose;

D – ataskaitinio laikotarpio (mėnesio) dienų skaičius (Ivanauskienė, 2016).

Gruodžio 31 d. palūkanos buvo apskaičiuotos tokiu būdu:

$$S = \frac{4000 * 5 \text{ proc.}}{365} * 31 = 16,99 \text{ Eur}$$

Kitą mėnesį – sausį apmokėjus už palūkanas apskaitoje užregistruojamas mokėjimas ir mažinama sąskaitos 491 „Sukauptos sąnaudos“ vertė, taip likviduojant sąnaudų sumą, kuri tenka vienam mėnesiui:

D 491 Sukauptos sąnaudos 16,99 Eur

K 271 Sąskaitos bankuose 16,99 Eur

Tokie įrašai atliekami tol, kol trunka įsipareigojimas kredito įstaigai bei kaupiamos sąnaudos.

Iš pateiktų operacijų matyti, jog apskaitininkas turi žinoti, kada registruoti pajamas, pavyzdžiui, ateinančių laikotarpių pajamas arba sukauptas pajamas, nežiūrint į tai, kuriuo ataskaitiniu laikotarpiu buvo ar tik bus gauti pinigai. Taip pat apskaitininkui būtina žinoti, kurio ataskaitinio laikotarpio pajamoms uždirbti buvo ar bus priskirtos turto išlaidos, nepaisant tai, kada išlaidos buvo patirtos.

Išvados

1. Išnagrinėjus ateinančių laikotarpių sąnaudas ir sukauptas pajamas bei ateinančių laikotarpių pajamas ir sukauptas sąnaudas, galima teigti, jog šias pajamas bei sąnaudas aiškiai apibūdina 2-asis verslo apskaitos standartas. 2-ojo verslo apskaitos standarto ir mokslininkų apibrėžimai leidžia lengviau suprasti nagrinėjamų sąnaudų, pajamų sąvokas bei padeda tinkamai registruoti apskaitoje.

2. Lietuvoje ateinančių laikotarpių sąnaudas ir sukauptas pajamas bei sukauptas sąnaudas ir ateinančių laikotarpių pajamas reglamentuoja 2-asis verslo apskaitos standartas nėra apibrėžiamos konkrečiais teisės aktais ar įstatymais, tačiau jas registruojant įmonė vadovaujasi 10-uju ir 11-uju verslo apskaitos standartais. Šių verslo apskaitos standartų dėka žinoma, jog ateinančių laikotarpių sąnaudos, pajamos ir sukauptos pajamos, sąnaudos apskaitoje apskaitomos kaupimo principu. Pelno nesiekiančios organizacijos savo sąnaudų apskaitą vykdo panašiai kaip ir pelno siekiančios, skirtumas yra tik tas, kad jos neturi ateinančių laikotarpių ir sukauptų pajamų.

3. Išanalizavus įregistruotas UAB „GarDia“ ateinančių laikotarpių ir sukauptas pajamas bei sąnaudas, galima pastebėti, kad įmonės ateinančių laikotarpių sąnaudos apmokamos iš karto, tačiau jos pripažįstamos tik tada, kai sulaukiama tam tikro ataskaitinio laikotarpio, už kurį buvo sumokėta, pabaigos. Sukauptos sąnaudos apskaitoje registruojamos kitaip, nei ateinančių laikotarpių sąnaudos, kadangi šias sąnaudas įmonė patiria dabartiniu ataskaitiniu laikotarpiu, tačiau pinigų mokės ateinančiais laikotarpiais. Iš karto apmokėtos, bet dar neuždirbtos pajamos yra ateinančių laikotarpių pajamos, jos dažniausiai siejamos su ilgalaikiais darbais, tokiais kaip remontas, apsauga. Sukauptos pajamos – neapmokėtos, tačiau uždirbtos pajamos, kurios asocijuojasi su ilgalaikėmis sutartimis, tokiomis kaip patalpų nuomos, transportavimo paslaugų sutartimis.

Literatūra ir kiti informacijos šaltiniai

1. Ammar Ali. (2020). *Accrued income*. <https://accounting-simplified.com/financial/accrual-accounting/accrued-income/>
2. AVNT. (2020). *2-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“*. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/2-VAS.pdf>
3. AVNT. (2020). *10-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“*. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/10-VAS.pdf>
4. AVNT. (2023). *11-asis verslo apskaitos standartas „Balansas“*. <https://www.avnt.lt/assets/Apskaita/VAS-2020/11-VAS.pdf>
5. Coursera. (2023). *Sukauptų sąnaudų apibrėžimas*. <https://www.coursera.org/articles/accrued-expenses>
6. Česnauskė, J. (2018). *Apskaitos pagrindai: teorija ir praktika*. <https://dspace.kaunokolegija.lt/bitstream/handle/123456789/96/Apskaitos%20pagrindai%20teorija%20ir%20praktika%20.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
7. Glemžė, J. (2023). *Sukauptų sąnaudų apibrėžimas*. Nemokama mokesčių ir apskaitos enciklopedija. <https://www.b1.lt/wiki/sanaudos-pripazinimas-vertinimas-ir-apskaita-3411>
8. Hongren, C. T., Harrison, W. T. Jr., Oliver, M. S., (2012). *Accounting*.
9. Ivanauskienė, A. (2016). *Buhalterinė Apskaita*. Vlnius: Tyto alba.
10. Lietuvos Respublikos įmonių atskaitomybės įstatymas. 2001 m. lapkričio 6 d. Nr. IX-575. Valstybės žinios, 2001-11-28, Nr. 99-3516 <https://www.infolex.lt/teise/DocumentSinglePart.aspx?AktoId=333240&StrNr=1#>
11. Norton, C. L., Porter, G. A., (2013). *Introduction to Financial Accounting*. South-Western/Cengage learning.
12. Subačienė, R., Budrionytė, R. ir kt. (2015). *Apskaitos ir audito pagrindai: vadovėlis*. Vilniaus universiteto leidykla.
13. The free dictionary by farlex. (2023). Ateinančių laikotarpių sąnaudų apibrėžimas. https://financial-dictionary.thefreedictionary.com/deferred+charges?fbclid=IwAR0ZJu6NR2cAAN1CpRWA5XLa3a5Hi72J4apo58uGT0Bs-LTJpwZBfL_Fmo
14. Vainienė, R. (2023). *Atidėtosios sąnaudos*. Verslo žinios: žodynas. <https://zodynas.vz.lt/Atidetosios-sanaudos>
15. Vainienė, R. (2023). *Sąnaudų apibrėžimas*. Verslo žinios: žodynas. <https://zodynas.vz.lt/Sanaudos>
16. Žaptorius, J. (2015). *Finansinė apskaita: vadovėlis*. Vilnius: Technika.

ACCOUNTING OF DEFERRED INCOME, EXPENCES AND ACCRUED INCOME, EXPENCES IN „GARDIA“, UAB

Every company in its activities is faced with the registration of expenses, income and accrued income, expenses of the coming periods in accounting. This article will discuss how to account for expenses, income, and accumulated income properly, expenses for the coming periods to reflect the exact financial position of the company, and avoid inaccuracies in paying corporate tax. To avoid inaccuracies, it is important to properly follow the laws and regulations in force in the Republic of Lithuania, and register the following costs and income in the accounting, which are not recognized as real income or costs until the reporting period has passed.

Keywords: accrued income, expenses, deferred income and expences.

MAŽMENINĖS PREKYBOS TINKLO „MAXIMA“ PLĖTRA LIETUVOS RINKOJE

*Gabrielė Valiulytė (stud.), Martyna Vybornaitė (stud.), Ugnė Vasiliauskaitė (stud.), vadovė
Rasa Gudonavičienė*

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje apžvelgiama prekybos tinklo „Maxima“ istorija ir veiklos pokyčiai per pastarąjį dešimtmetį. Tekste yra aptariama nuo „Maxima“ ikūrimo ir pirmųjų parduotuvių atidarymo Vilniuje iki sparčios plėtros Baltijos šalyse, Lenkijoje ir net Bulgarijoje. Aprašomi vystymosi ir tvarumo veiksmai bei išpareigojimai. Aprašomos įvairios inovacijos palengvinančios klientų apsipirkimą, tokiu būdu yra gerinama klientų patirtis parduotuvėse. Aptariama naujojo didžiausio logistikos centro statyba, elektroninės prekybos plėtra. Taip pat, aprašomas „Maxima“ grupės išpareigojimas tvarumui. Tai atitinka ne tik visuomenės, bet ir viso pasaulio žmonių lūkesčius, „Maxima“ prisideda prie taršos mažinimo aplinkoje. Galime pastebėti, kad „Maxima grupė“ siekia ne tik pelno, bet ir stengiasi veikti kaip atsakingas verslo vienetas. Tai didina jų reputaciją ir patrauklumą klientams.

Raktiniai žodžiai: mažmeninės prekybos tinklas „Maxima“, istorija, plėtra, konkurentai, privatūs prekių ženklai, inovacijos, tvarumas, logistikos centras.

Įvadas

„Maxima Group“ yra viena iš žinomiausių mažmeninės prekybos bendrovių Baltijos šalyse. Ši mažmeninės prekybos bendrovė yra įkurta 1992 metais, „Maxima“ sparčiai plėtėsi į kaimynines Baltijos šalis – Latvija, Estija, vėliau ir į Lenkija, Bulgarija. „Maxima“ savo asortimente siūlo įvairaus tipo kasdienes prekes – maisto prekes, namų apyvokos prekes, buitinės prekes, drabužius bei kitas prekes. Šis tinklas daugeliui žmonių tapo neatsiejama kasdienybės dalimi.

„Maxima“ taip pat yra siejama ne tik su aukštos kokybės ir plataus asortimento prekėmis, bet kartu žinoma dėl nuolatinių aukštų siūlomų nuolaidų prekėms, dėl lojalumo programos bei dėl įrengtų naujovių, kurios palengvina ir pagreitina klientų apsipirkimą „Maxima“ tinkluose.

Kadangi „Maxima“ yra kone žinomiausias ir didžiausias prekybos tinklas Lietuvoje, „Maxima“ taip pat atsižvelgia ir į tvirus sprendimus statant naujas „Maxima“ parduotuves, logistikos centrą bei atnaujinant jau esančias „Maxima“ parduotuves.

Tikslas: išanalizuoti „Maxima“ prekybos tinklo plėtrą Lietuvoje pateikiant įžvalgas ir tendencijas.

Tyrimo problema: įvertinti „Maxima“ plėtros poveikį vietinei rinkai, inovacijas ir tvirus sprendimus bei konkurencinę aplinką.

Uždaviniai:

1. Atlikti Maxima prekybos tinklo plėtros ir inovacijų analizę.
2. Išanalizuoti Maxima tinklo tvirus sprendimus ir jų poveikį aplinkosaugai.
3. Įvertinti pagrindinius Maxima konkurentus Lietuvoje.

Tyrimo objektas: mažmeninės prekybos tinklas „Maxima“.

Tyrimo metodai: statistinių duomenų lyginamoji analizė, verslo publicistikos straipsnių analizė.

„Maxima“ grupės pradžia ir veiklos istorija

Maxima grupė – didžiausia Baltijos šalyse mažmeninės prekybos bendrovė, kurios pradžia įvardijama 1992 metais, kuomet Lietuvoje, Vilniaus mieste buvo atidarytos trys maisto prekių parduotuvės, pavadintos „VP market“, įkurtos Nerijaus Numos ir jo partnerių (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2024). Toliau plečiant veiklą po dviejų metų Lietuvoje buvo atidarytos dar kelios parduotuvės bei nuspręsta visas parduotuves pavadinti „Vilniaus prekyba“ remiantis vienu standartu. Remiantis „Wikipedia“ šaltiniu (2024) galiausiai 1998 metais atidaryta pirmoji „Maximos“ vardu pavadinta maisto prekių parduotuvė, kuri toliau plėtėsi į mažmeninį prekybos tinklą ir priklausant nuo parduotuvės dydžio sugalvoti jiems skirtingi pavadinimai – nuo mažiausios iki didžiausios „Minima“, „Media“ bei „Maxima“. Plečiant parduotuvių skaičių sostinėje 2000 m. atidaryta parduotuvė nauju pavadinimu „Taupa“, kuri vėliau pervadinta į „T-market“. Sparti plėtra 2000-2001 m. dominavo ne tik Lietuvoje, šiuo laikotarpiu įmonė išsiplėtė į tarptautinę rinką – Latvijoje bei Estijoje pradėjo veikti „Maxima“, „T-market“, „MiniMaxima“ tinklai, o po kelerių metų 2005 m. „T-market“ atsidarė ir Bulgarijoje (Maxima, 2024). Pagal minėtą šaltinį (Maxima, 2024) nuspręsta Baltijos šalyse visas parduotuves su skirtingais pavadinimais priklausant nuo parduotuvės dydžio sujungti į bendrą tinklą „Maxima“ ir įsteigti „Maxima grupė“. Priklausomai nuo parduotuvės dydžio nuspręsta prie „Maxima“ pavadinimo pridėti ženklus reiškiančius parduotuvės dydį: nuo mažėjančios iki didėjančios X (prekybos plotas 300-1000 kvadratinį metrų), XX (1000-3000 kvadratinį metrų), XXX (3000-10 000 kvadratinį metrų) (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2024). 2012 metais plėtra buvo vykdoma Lenkijoje, kuomet įsigytas prekybos centras „Aldik“, o 2019 metais „Stokrotka“, šie abu

pavadinimai apjungti į vieną „Stokrotka“. Taip pat ir Bulgarijoje 2016 metais buvo įsigyta papildomų 12 parduotuvių (Maxima, 2024). Tad 2017 metais Maxima turėjo jau 568 parduotuves (243 Lietuvoje, 154 Latvijoje, 76 Estijoje, 65 Bulgarijoje ir 30 Lenkijoje) bei papildomai įsigijo internetinę parduotuvę „Barbora“. Ši veikia Lietuvoje (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Trakuose ir jų rajonuose), Latvijoje (Rygoje ir jos rajonuose) bei Lenkijoje, kurioje veikia stabdoma nuo 2024 m., kovo 4 dienos. Taip pat remiantis šaltiniu (Maxima, 2024), 2019 metais įsteigta dukterinė įmonė UAB „Maxima International Sourcing“. Jos veikla orientuota į pirkimo, tiekimo bei derybų paslaugas, kurios suteikiamos prekybos tinklams „Maxima“, „Stokrotka“ bei „T-Market“. Šią strategiją „Maxima grupė“ patvirtino, jog naudos iki 2025 metų. Remiantis (Wikipedia, 2022) duomenimis „Maxima grupė“ yra vis dar viena didžiausių mažmeninės prekybos bendrovių, kuri Lietuvoje užima 30,7% rinkos, turi net 251 prekybos centrus ir uždirba 1 985 mln. per metus, Latvijos rinką sudaro 23,5% turint 172 parduotuves, o Latvijoje esančių parduotuvių apyvarta siekia 975 mln. Net 15,3% rinkos dalies „Maxima grupė“ užima Estijoje, kurioje veikia 83 parduotuvės, o jų apyvarta siekia 546 mln., eurų. Bulgarijoje užimama rinkos dalis sudaro 2,6% mažmeninės prekybos rinkos, kurioje sėkmingai veikia 112 parduotuvių ir pelnas siekia 239 mln. eurų. Tačiau Lenkijoje, nors mažmeninės prekybos rinkos dalį „Maxima grupė“ sudaro 2,3%, joje veikia net 916 parduotuvių, o pelnas siekia net 1 395 mln. eurų. Tad iš pateiktų duomenų, matome, jog „Maxima grupė“ ir toliau sėkmingai ir sparčiai plečiasi ne tik Lietuvoje, bet ir tarptautiniu mastu.

Konkurentai

„Maxima“ yra laikoma didžiausią prekybos tinklą Lietuvoje valdanti įmonė, turinti beveik 2 mlrd., (1,985 mlrd. Eur.) pardavimo pajamų (Verslo žinios, 2023). Remiantis Verslo žinių portalu, buvo sudarytas TOP 5 mažmeninės prekybos tinklų sąrašas 2018-2022 m. laikotarpiu (žr. į lentelę nr. 1).

1 lentelė. „Maxima“ didžiausi konkurentai ir jų užimama rinkos dalis 2023 m. (sudaryta remiantis verslo dienraščio „Verslo žinios“ duomenimis, 2023)

	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Maxima LT, UAB	36,1 %	35,8 %	33,7 %	32,6 %	32,2 %
IKI Lietuva, UAB	14,3 %	14,2 %	13,4 %	13,3 %	13,3 %
Lidl Lietuva, UAB	8,1 %	9,8 %	11,5 %	12,5 %	13,3 %
Norfos mažmena, UAB	10,3 %	10,6%	11,2 %	10,9 %	11,0 %
Rimi Lietuva, UAB	7,2 %	7,1 %	7,2 %	7,3 %	6,9 %

UAB „Maxima Lietuva“ užėmė didžiausią dalį, netgi 32,2%. Šis rodiklis yra ženkliai atsiskyręs nuo konkurentų, kadangi rinkos, kuri siekia daugiau nei 30% nebūdingas didžiajai daliai šalių. Dažnu atveju daugelyje valstybių galima sutikti bent jau du stiprius rinkos lyderius, kurie dalinasi didžiąja prekybos apimtimi. Po UAB „Maxima Lietuva“ seka UAB „Lidl Lietuva“, kuris sudaro 13,3%, UAB „IKI Lietuva“ – 13,3%, UAB „Norfos mažmena“ – 11,0% ir UAB „Rimi“ Lietuva – 6,9% (Verslo žinios, 2023). Analizuojant 2018-2022 m. rinkos pokyčius, galima įžvelgti, jog „Maxima“ prekybos tinklo rinkos užimama dalis sumažėjo jau beveik 4%. Tai galėjo lemti 2016 m., į Lietuvą savo atėjimą ir plėtrą pradėjęs vykdyti mažmeninės prekybos parduotuvių tinklas „Lidl“, kuris per 8 gyvavimo metus Lietuvoje pastatė 70 parduotuvių 26 šalies miestuose (Wikipedia, 2023). Taip pat, „Lidl“ 2018-2022 m. laikotarpiu sugebėjo sparčiai praplėsti savo rinką nuo 8,1% iki 13,3% (pokytis 5,2%). UAB „Maxima“ įžvelgusi spartėjančias rinkos augimo tendencijas pradėjo imtis tam tikrų veiksmų. Visų pirma „Maxima“ pradėjo vykdyti parduotuvių atnaujinimą, kurio metu siekiama parduotuves atnaujinti pagal vienodą standartą ir išdėstymą. Šiuo metu „Maximos“ prekybos tinkle veikia jau 180 atnaujintų parduotuvių, kuriose pirkėjams yra siūlomas dar didesnis šviežio maisto asortimentas, užtikrinama patogi, bei paprasta apsipirkimo sistema (Verslo žinios, 2024). Pavyzdžiui, norint negaišti laiko ilgose eilėse, vis daugiau prekybos tinklo parduotuvių siūlo naują ir įsitvirtinti spėjusią paslaugą – „Scan&Go“. Pasak „Maxima“ šaltinio (2022), Vilniaus „Akropolyje“ ir Kaune Veiverių g. esančiose parduotuvėse – kas 15 pirkėjas savarankiškai skenuoja prekes. Ši funkcija taip pat skatina vartotojus puoselėti savo biudžeto planavimo įgūdžius, kadangi vaikščiojant parduotuvėje kaskart skenuojant norimą prekę, klientas iškart gali matyti, koks jo esamas biudžetas, kiek jis gali išleisti, ar neviršys savo limitu. Be jau minėtų paslaugų, „Maxima“, siekiant susigrąžinti didžiąją rinkos dalį nuolat pildo ir atnaujinama savo mobiliąją programėlę, kurioje nuo šiol galima ne tik perskaityti akcijų leidinį ar pasinaudoti interaktyvia lojalumo programėle, bet ir įtraukti virtualią banko kortelę. Be to, atsižvelgiant į visas dabartines tvarumo tendencijas, parduotuvių tinklas programėlėje leidžia atsakyti popierinių kvitų ir taip tapti dar tvaresniems (Maxima, 2022). Šiais metais atnaujintos ir lojalumo kortelės, nuo šiol visos kortelės turi bekontaktę funkciją. Per 2024 m. prekybos tinklas siekia atnaujinti savitarnos kasas mažiausiai 25 tinklo parduotuvėse (Verslo žinios, 2024).

Privatūs prekių ženklai

Mažos kainos kasdien ir be akcijų – pirkėjams pasiūlyti dar daugiau tokių prekių yra lietuviško prekybos tinklo „Maxima“ išsikeltas tikslas (maxima.lt, 2023). Pirkėjai gerai atpažįsta privačius „Maxima“ prekybos tinklo prekių ženklus, tokius kaip – „Meistro kokybė“ – tai kulinarijos gaminiai gaminami „Maximos“ kulinarijų, šis prekių ženklas apima šviežią mėsą, konditerinius gaminius, salotas ir kt., prekės ženklas „Linkėjimai iš kaimo“ pristato šviežius, sveikus ir aukštos kokybės produktus iš vietos gamintojų – mažų ūkių Lietuvoje, „Seven Lemon“ siūlo drabužių asortimentą ir dar daug kitų privačių prekių ženklų, tačiau vienas iš didžiausių „Maxima“ privačių prekių ženklų yra „Well Done“.

Praėjusiais metais, mažmeninės prekybos tinklo Lietuvoje lyderė UAB „Maxima LT“ pristatė naująjį privatų prekių ženklą, kuris šiuo metu yra vienas iš didžiausių privačių ženklų Baltijos šalyse. „Well Done“ siūlo 700 skirtingų aukštos kokybės prekių skirtingose maisto kategorijose: pieno produktai ir kiaušiniai, švieži vaisiai ir daržovės, mėsos ir žuvies gaminiai, kepiniai, šaldyta produkcija bei kitos maisto prekės (Verslo žinios, 2024).

Prekių ženklas yra nukreiptas ir orientuotas į šeimas, siūlantis geriausią kokybę ir kainos santykio atitikmenį. Dar visai neseniai sukurtas privatus prekių ženklas susidūrė su nesklaidumais, kuomet vartotojams kilo neaiškumų, kas yra šio privataus prekių ženklo gamintojas ir kokia produkto kilmė, ar šis gamintojas nedirba su šalimis agresorėmis, ar nėra vykdomas jų rėmimas. Ši informacija daugumai prekybos tinklo klientų galėjo lemti pirkimo apsisprendimą. Kad nekiltų didelių nesusipratimų, 2024 m. prekybos tinklas „Maxima“ išklaušęs vartotojų lūkesčius, ištesėjo savo pažadą ir ant kiekvienos prekės etiketės pradėjo žymėti tikrąjį gamintoją.

Planuojama, jog visoms „Well Done“ prekių etiketėms pakeisti reikės metų laiko (Delfi.lt, 2024). Nors ir šis ženklas tampa vis populiarenis, tačiau Valstybės patentų biure nėra įregistruotas.

1 pav. Privatus „Maxima“ prekių ženklas „Well done“ (įmonės nuotrauka, Delfi.lt, 2023)

Inovacijos

„Maxima“ parduotuvėse yra įrengta daugybė inovacijų, kurios klientams palengvina apsipirkimą „Maxima“ parduotuvėse. Vienos iš inovacijų – lojalumo kortelės „Ačiū“ padarytos bekontaktės, tad žmonėms nereikia papildomai vargti prie kasų braukiant lojalumo kortelę į kasą, taip pat, padaryta mobili „Maxima“ programėlė, kurioje yra lojalumo kortelė, rodomos akcijos bei yra galimybė persikelti surinktus pinigus už depozitą į savo „Ačiū“ lojalumo kortelę, įrengtos savitarnos kasos, kuriose klientai patys gali nusiskenuoti prekes ir už jas susimokėti tam įrengtose specialiose kasose, kita, jau minėta inovacija – „Scan&Go“, kuomet pirkėjas nenori stovėti eilėse prie kasų, jis pats gali su tam skirtu brūkšninio kodo skaitytuvu nusiskenuoti savo prekes ir iš karto jas dėti į maišelį. Brūkšninio kodo skaitytuvo ekrane bus matomos prekių kainos, akcijos, bendra pirkinių suma, prekių kiekis krepšelyje ir kt. Išsirinkęs prekes, klientas turi tik prieiti prie „Scan&Go“ kasos ir susimokėti už savo prekes naudodamasis banko kortele. Tačiau viena svarbiausių ir labiausiai pasiteisinusių inovacijų „Maximoje“ yra elektroninė prekyba „Barbora“.

2011 metais pradėjo veikti elektroninė „Maximos“ parduotuvė Vilniuje, kuri vadinosi „e-Maxima“, tačiau 2014 metais „e-Maxima“ elektroninę parduotuvę pakeitė nauja interneto parduotuvė „Barbora“, kuri sudarė dvišalę strateginę partnerystę su „Maxima LT“. Nuo 2017 metų „Barbora“ pradėjo veikti Kaune ir Klaipėdoje, o vėliau ir kituose Lietuvos miestuose. Nuo 2018 metų „Barbora“ prasiplėtė ir į kaimynines šalis – Latviją ir Estiją. Vilniuje pristatė naują „maistomatus“, kuriuose žmonės galėjo atsiimti savo užsakymus. Kuriant patogų apsipirkimą „Maximoje“ įrengtas „Drive-in“, kuriuose žmonės, gali atvažiuoti su savo transportu ir atsiimti savo užsakymą. Didžiausias „Barbora“ šuolis buvo Covid-19 laikotarpiu, kuomet lankytis parduotuvėse buvo draudžiama arba ribota. „Barbora“ išsiplėtė 2 kartus daugiau – komanda, parduotuvėmis, greičiu ir pajėgumais. Buvo atidarytos papildomos 95 „Barbora Express“ stotelės Baltijos šalyse. Covid-19 laikotarpiu „Barbora“ buvo pripažinta Nr. 1 klientų pasirinkimu Baltijos šalyse. 2021 metais

„Barbora“ išsiplėtė ir į kaimyninę šalį Lenkiją, tačiau 2024 metais nuspręsta veiklos nebetęsti. Atsiradus vis daugiau konkurentų („LastMile“ – IKI e-parduotuvė, „Rimi“ – e-parduotuvė), „Barbora“ vis tiek išliko Nr. 1 pasirinkimas tarp maisto el. parduotuvių ir Nr. 3 pasirinkimas tarp visų maisto prekių tinklų.

2 pav. Viena sėkmingiausių inovacijų – „Barbora“ (Andriaus Ufarto nuotrauka, Delfi.lt, 2021)

„Maxima“ logistikos centro plėtra

2023 metų vasarą prasidėjo „Maxima LT“ logistikos centro statybos, kuris bus pastatytas Vilniuje, šalia Lentvario. Planuojama, kad tai bus vienas moderniausių logistikos centrų Baltijos šalyse. Logistikos centras užims beveik 43 000 kv. m., o administracinės patalpos sieks beveik 3000 kv. m.. „Maxima LT“ logistikos centras aptarnaus visas prekybos tinklo valdomas parduotuves, kurių šiuo metu yra daugiau nei 200, taip pat, aptarnaus ir gamybos cechus. Šio naujojo logistikos centro investicijos sieks apie 70 mln., eurų. Logistikos centre iš viso dirbs 450 žmonių, iš kurių 200-tai naujų darbuotojų. Į šį logistikos centrą bus perkeltos visos šviežios maisto prekės (mėsa, pienas, vaisiai ir daržovės bei „Maximos“ virėjų pagaminti kulinarijos ir konditerijos gaminiai), kurias tinklas šiuo metu gauna iš bendrovei priklausančių 5 temperatūrinių logistikos centrų bei tinklo partnerių.

Kaip nurodo „Maxima grupė“ puslapyje (<https://maximagrupe.eu/lt/socialine-atsakomybe>, 2024), Maxima grupė stengiasi, kad tvarumas taptų neatskiriama jų veiklos dalimi. Tai yra svarbu klientams, darbuotojams, bendruomenei bei aplinkai. Pamažu plečiant savo veiklą Lenkijoje ir Bulgarijoje, Maxima grupei svarbu veikti atsakingai ir reaguoti į pasaulio masto iššūkius bei tendencijas, su kuriomis susiduria visuomenė. Projektuojant šį logistikos centrą, didelis dėmesys buvo skiriamas aplinkai draugiškų sprendimų integravimui. Tai apima saulės elektrinę, kuri aprūpins pastatą elektros energija, ir šviesų pastato stogą, kuris vasarą padės sumažinti vėsinimo išlaidas. Taip pat bus naudojamos tvarios technologijos, siekiant išlaikyti produktus kuo ilgiau šviežius, taip sumažinant išmetamo maisto kiekį ir užtikrinant aukščiausią kokybę pirkėjams. Be to, bus panaudoti atsinaujinantys energijos šaltiniai, pavyzdžiui, modernūs, aplinkai draugiški šaltnešiai šaldymo patalpose, kurie panaudotas šilumos energijas perdirbs patalpų šildymui. Šalia centro bus įkurta saugi automobilių stovėjimo aikštelė su pakrovimo stotelėmis elektromobiliams. Taip pat, bus pastatyta stoginė paspirtukams bei dviračiams su galimybe juos pasikrauti. Šis logistikos centras labai atsižvelgs ir į darbuotojų norus, poreikius ir gerovę. „Maxima LT“ ne tik sukurs papildomas 200 darbo vietas, bet ir naujajame centre darbuotojams bus įkurtos poilsio zonos, persirengimo kambariai, dušai, kuriais darbuotojai galės naudotis.

3 pav. Kaip turėtų atrodyti didžiausias „Maxima“ logistikos centras (Made In Vilnius, madeinvilnius.lt, 2021)

„Maxima“ grupės įsipareigojimai ir tvarumas

„Maxima grupė“ 2023 m. kovo 16 d. prisijungė prie „Science Based Targets Initiative“ organizacijos ir įsipareigojo iki 2030 metų sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas 42% nuo 2021 m. bazinio lygio. Taip pat, Maxima grupė įsipareigojo, kad ne mažiau kaip 78,3% jos paslaugų ir prekių tiekėjų, išsikeltų mokslu grįstus tikslus. Šie įsipareigojimai aplinkai bus vykdomi visose penkiose grupės veiklos rinkose – visose Baltijos šalyse (Lietuva, Latvija, Estija), Lenkijoje bei Bulgarijoje.

Kaip minėta anksčiau „Maxima“ grupei tvarumas yra neatskiriama veiklos dalis. Taigi, „Maxima“ savo versle nuolat nusistato tikslus, kuriuos stengiasi įgyvendinti siekdami reikšmingų pokyčių. Pirmasis tikslas trumpuoju laikotarpiu yra sumažinti savo 1 ir 2 vertinimo sričių emisijas, taikydami energinio efektyvumo ir išmanaus energijos valdymo priemones, pereidami prie klimatui draugiškesnių freonų ir įrengdami atnaujinančios energijos gamybos sistemas (maximagrupe.eu, 2024).

Vertinant visus 2023 metus, 1 ir 2 sričių emisijos sumažėjo – 5,2% palyginti su baziniais metais. Absoliučios atnaujinančios energijos gamyba per metus padidėjo 136%. O bendro per metus susidariusių atliekų kiekis buvo -20%. Stebint parduotuvių įsitraukimą į tvarumo sprendimus, galime pastebėti, kad bendra iš atnaujinančiųjų išteklių pagamintos elektros energijos gamyba iš saulės energijos, MWh nuo 2021 metų padidėjo nuo 136 iki 2 103 MWh. Parduotuvių su LED šviestuvais skaičius nuo 2021 m. padidėjo nuo 819 iki 1 401 šviestuvų, o parduotuvių, kuriose naudojami natūralūs šaldymo agentai, skaičius (CO₂, WL) padidėjo nuo 63 iki 108, žvelgiant nuo 2021 iki 2023 metų.

2 lentelė. „Maxima“ grupės veiklos rezultatai 2023 m. (sudaryta remiantis „Maxima“ konsoliduotu metiniu pranešimu, 2023)

Energijos vartojimo efektyvumo priemonės / Metai	2021 m.	2022 m.	2023 m.
Bendra iš atnaujinančiųjų išteklių pagamintos elektros energijos gamyba iš saulės energijos, MWh	136	792	2 103
Parduotuvių su LED šviestuvais skaičius	819	1 224	1 401
Parduotuvių, kuriose naudojami natūralūs šaldymo agentai, skaičius (CO ₂ , WL)	63	72	108

Akivaizdu, jog nuo 2021 m. prekybos tinklas „Maxima“ atsižvelgė į tvarumą ir parduotuvėse buvo įvesti pokyčiai. Nuo 2021 m. bendra iš atnaujinančiųjų išteklių pagamintos elektros energijos gamyba iš saulės energija, MWh padidėjo nuo 136 iki 2 103 (pokytis: 1 967 MWh), parduotuvėse įrengti LED šviestuvai nuo 2021 m. išaugo nuo 819 iki 1 401 LED lempučių (pokytis: 582), parduotuvėse, kuriuose naudojami natūralūs šaldymo agentai, skaičius išaugo nuo 63 iki 108 (pokytis: 45).

Išvados

1. „Maxima“ nuolat investuoja į infrastruktūros plėtrą ir inovatyvių sprendimų diegimą, siekdama pagerinti pirkėjų patirtį ir operacijų efektyvumą. Vienas iš svarbiausių plėtos etapų buvo didžiausio logistikos centro statyba bei elektroninės prekybos plėtra. Inovatyvios paslaugos, kaip „Scan&Go“, ženkliai prisidėjo prie klientų patogumo didinimo ir parduotuvių veiklos efektyvumo.

2. „Maxima“ aktyviai diegia tvarumo principus savo veikloje, siekdama sumažinti neigiamą poveikį aplinkai. Prekybos tinklas atsisakė popierinių kvitų, skatindamas naudoti bekontaktę lojalumo korteles, „Maxima“ taip pat investuoja į tvirus parduotuvių statybos ir renovacijos sprendimus. Šie veiksmai ne tik prisideda prie aplinkosaugos, bet ir stiprina įmonės įvaizdį kaip socialiai atsakingo verslo.

3. „Maxima“ susiduria su stipria konkurencija, ypač su „Lidl“, kuris pastaraisiais metais sparčiai plėtė savo rinkos dalį Lietuvoje. Reaguodama į konkurenciją, „Maxima“ atnaujina savo parduotuves, plečia privačių prekių ženklų asortimentą ir nuolat ieško būdų, kaip padidinti savo rinkos dalį. Šios strategijos padėjo prekybos tinklui išlaikyti lyderio poziciją ir pritraukti lojalus klientus.

Literatūra ir kiti informacijos šaltiniai

1. Maxima grupė. (2024). [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Maxima_grup%C4%97
2. „Maxima grupė“. (2024). [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/maxima-grupe/>
3. „Maxima grupė“. Apie mus [žiūrėta 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://maximagrupe.eu/lt/apie-mus/istorija>
4. Budreikienė J., Vizbarienė R. (2023). Maisto prekybos sektoriaus struktūra: „Lidl Lietuvos“ rinkos dalis augo labiausiai [žiūrėta 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/prekyba/2023/07/27/maisto-prekybos-sektoriaus-struktura-lidl-lietuvos-rinkos-dalis-augo-labiausiai>

5. „Maxima“. (2024). Prekybos tinklas „Maxima“ 2024-aisiais: suvienodinti parduotuvių formatai ir naujasis logistikos centras [žiūrėta 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/tvarus-verslas/2024/01/25/prekybos-tinklas-maxima-2024-aisiais-suvienodinti-parduotuviu-formatai-ir-naujasis-logistikos-centras>
6. „Lidl“. (2024). [žiūrėta 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Lidl>
7. „Maxima“ pranešimas spaudai. (2022). „Maxima“ plečia „Scan&Go“ tinklą: laiką ir pinigų taupyti padedanti technologija – jau 6-oje parduotuvėje [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.maxima.lt/naujienos/maxima-plecia-scan-go-tinkla-laika-ir-pinigus-taupyti-padedanti-technologija-jau-6-oje-parduotuveje>
8. „Maxima“ pranešimas spaudai. (2024). „Maxima“ ant savo privataus prekių ženklo „Well done“ produktų žymi gamintojus: „Vičiūnų“ gaminių netyčia nenusipirksite [žiūrėta 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/maxima-ant-savo-privataus-prekiu-zenklo-well-done-produktu-zymi-gamintojus-viciunu-gaminiu-netyčia-nenusipirksite-95992219>
9. Vizbarienė R. (2023). „Maxima“ pristato naują privatų prekės ženklą „Well Done“ [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/prekyba/2023/04/13/maxima-pristato-nauja-privatu-prekes-zenkla-well-done#ixzz8VaceSwmp>
10. Karjera Barboroje. (2024). [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://karjera.barbora.lt/>
11. „Maxima grupė“. (2024). Įsipareigojimai [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://maximagrupe.eu/lt/socialine-atsakomybe>
12. „Maxima“ pranešimas spaudai. (2023). „Maxima LT“ pradės naujojo logistikos centro statybas: šviežias maistas parduotuves pasieks dar greičiau, pirkėjai ir darbuotojai pajus teigiamų pokyčių [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://www.maxima.lt/naujienos/maxima-lt-prades-naujojo-logistikos-centro-statybas-sviezias-maistas-parduotuves-pasieks-dar-greiciau-pirkejai-ir-darbuotojai-pajus-teigiamu-pokyciu>
13. „Maxima LT“ pranešimas spaudai. (2023). „Maxima LT“ logistikos centro statybos įsibėgėja: įkasta simbolinė laiko kapsulė [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://sa.lt/maxima-lt-logistikos-centro-statybos-isibegeja-ikasta-simboline-laiko-kapsule/>
14. Šaltinė L., Dargužis M., Jogėla R. (2023). Konsoliduotasis metinis pranešimas [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://maximagrupe.eu/lt/apie-mus/veiklos-rezultatai>
15. „Maxima“ pranešimas spaudai. (2024). MAXIMA GRUPĖ gavo SBTi patvirtinimą dėl savo šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo tikslų [žiūrėta: 2024-03-22]. Prieiga per internetą: <https://maximagrupe.eu/news/448/59/MAXIMA-GRUPE-gavo-SBTi-patvirtinima-del-savo-siltnamio-efekta-sukelianciu-duju-emisiju-mazinimo-tikslu>

DEVELOPMENT OF THE „MAXIMA“ RETAIL NETWORK IN THE LITHUANIAN MARKET

The largest retailer in Lithuania, Maxima Group, has a significant impact on the local market, and this report explores its growth trajectory. It describes the company's founding, its early domestic growth in Lithuania, and its later foreign forays into Poland, Latvia, Estonia, and Bulgaria. The report looks at what has made Maxima Group popular and competitive, as well as how its market share has grown in Lithuania's retail industry. It also talks on the company's creative approaches to improving customer satisfaction, such the launch of the Barbora e-commerce platform. The report also looks at Maxima Group's social responsibility and sustainability activities, highlighting the company's attempts to develop into an ecologically and socially conscious business. Ultimately, the document closes with important details about how Maxima Group is currently affecting the Lithuanian market and its future prospects.

Keywords: „Maxima“ retail chain, history, development, competitors, private brands, innovation, sustainability, logistics center.

MAŽOSIOS BENDRIJOS „LEDŲ EKSPRESAS“ STEIGIMO GALIMYBIŲ ĮVERTINIMAS

*Roberta Kinčinitė (stud.), Justina Liutkutė (stud.), Evelina Masedonskaitė (stud.),
Deimantė Strimilaitė (stud.), vadovė Janina Endriukaitienė, Virginija Piligrimienė*

Kauno kolegija

Anotacija

Šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnis dėmesys skiriamas ekologiškiems maisto produktams. Renkantis ekologiškus maisto produktus, žmonės siekia ne tik asmeninės gerovės, bet ir bendro aplinkos tvarumo, o verslo įmonės mato ekologiškų produktų inovacijas kaip galimybę išlikti konkurencingoms rinkoje.

Straipsnyje teoriniu aspektu aptariama ekologiškų produktų svarba ir valgomųjų ledų sudėties ypatumai bei gamybos reikalavimai ekologiškiems ledams. Pateikiama verslo idėja – įsteigti mobilią maisto paslaugų platformą, mažąją bendriją „Ledų ekspresas“, kuri teiktų klientams ne tik paprastus ledus, bet ir ekologiškus minkštus ledus. Tyrimo tikslas – išanalizavus verslo aplinką, įvertinti mobilios maisto paslaugų platformos „Ledų ekspresas“ steigimo idėją. Straipsnyje analizuojama potencialių klientų nuomonė, konkurencinė aplinka, aptariamas veiklos organizavimas, pateikiamos finansinės prognozės. Įvertinus steigiamos mažosios bendrijos „Ledų ekspresas“ stiprybes, galimybes, silpnyles ir grėsmes, teikiama išvada, kad verslo idėja perspektyvi ir turi galimybę pasiteisinti.

Raktiniai žodžiai: ekologiški maisto produktai, valgomieji ledai, klientai, konkurentai, finansinės prognozės, idėjos perspektyvumas.

Įvadas

Temos aktualumas. Vis daugiau vartotojų siekia ekologiškų ir aukštos kokybės produktų. Ekologiški produktai gali būti apibūdinami kaip gyvūninės ar augalinės kilmės produktai, gauti nenaudojant cheminių medžiagų ar genetiškai modifikuotų komponentų, kurie nebuvo apšvitinti ir dėl jų gamybos nenukentėjo aplinka (Petcu et al., 2020). Renkantis ekologiškus maisto produktus, žmonės siekia ne tik asmeninės gerovės, bet ir bendro aplinkos tvarumo, o verslo įmonės mato ekologiškų produktų inovacijas kaip galimybę išlikti konkurencingoms rinkoje. Tarp kitų ekologiškų produktų pieno produktai, tame tarpe ledai, užima svarbią vietą. Aktualu, išanalizavus situaciją, ekologiškų ledų gamybai rasti verslo nišą, kurioje numatyta veikla būtų efektyvi.

Problema. Nemaža visuomenės dalis stengiasi rūpintis savo sveikata ir vartoti ekologišką maistą. Kyla klausimas, ar pasiteisins mobilios maisto paslaugų platformos, kuri teiktų klientams ne tik paprastus, bet ir ekologiškus ledus, steigimo idėja?

Tyrimo tikslas: Išanalizavus verslo aplinką, įvertinti mobilios maisto paslaugų platformos „Ledų ekspresas“ steigimo idėją.

Uždaviniai:

1. Aptarti ekologiškų produktų svarbą bei ekologiškų valgomųjų ledų sudėties ypatumus teoriniu aspektu.
2. Pristatyti verslo idėją ir išanalizuoti rinką.
3. Apibūdinti veiklos organizavimo esminius aspektus ir pateikti finansines prognozes.
4. Įvertinti verslo idėjos perspektyvumą.

Tyrimo objektas: planuojamo verslo subjekto steigimo galimybių įvertinimas.

Tyrimo metodai: mokslinės teorinės literatūros bei kitų informacijos šaltinių analizė, anketinė apklausa ir jos rezultatų analizė, SSGG analizė, stebėjimas.

Teorinis aspektas

Šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnis dėmesys skiriamas ekologiškiems maisto produktams. Žmonės linkę rinktis šiuos produktus dėl kelių svarbių priežasčių. Pirma, ekologiški produktai yra sveikesni, nes juose yra mažiau kenksmingų chemikalų, o dažnai ir didesnis maistinių medžiagų kiekis. Antra, pasirinkdami ekologiškus produktus, žmonės prisideda prie aplinkos apsaugos ir tvarumo. Ekologiškų produktų gamyba dažnai naudoja mažiau energijos, vandens ir išteklių, taip mažindama neigiamą poveikį gamtai. Per pastaruosius kelerius metus ekologiškų produktų naujovių diegimas įgavo pagreitį, nes įmonės mato ekologiškų produktų inovacijas kaip galimybę išlikti konkurencingoms rinkoje (Khan et al., 2021). Vartotojai, kurie reguliariai perka ekologišką maistą, taip pat yra fiziškai aktyvesni ir rečiau rūko. Tyrimai atskleidė, kad vaikų alergijos ir atopinių ligų paplitimas yra mažesnis šeimose, kurių gyvenimo būdas apima ekologiško maisto vartojimą (Mie et al., 2017). Taigi, renkantis ekologiškus maisto produktus, žmonės siekia ne tik asmeninės gerovės, bet ir bendro aplinkos tvarumo.

Ekologinis ūkininkavimas yra vienas iš sparčiausiai augančių pasaulio žemės ūkio sektorių. Nors ekologiškas maistas sudaro tik 1 proc. pasaulio žemės ūkio ploto, dauguma žmonių išsivysčiusiuose šalyse šiandien suvartoja tam tikrą ekologiško maisto kiekį (Seufert et al., 2017). Ekologinės gyvulininkystės metodai garantuoja geresnes sąlygas nei įprastinis ūkininkavimas patenkinti gyvūnų fiziologinius, etologinius ir vystymosi poreikius. Pavyzdžiui, karvės visada gali laisvai patekti į lauko ganyklas, kai leidžia oro sąlygos. Taip pat laikomasi dviejų karvių tankumo viename hektare

principo, kad būtų pagerinta gyvūnų gerovė ir dėmesys aplinkai. Be to, nustatyta, kad ne mažiau kaip 60 proc. pašarų turi būti gaminami pačiame ūkyje arba jie turi būti iš ekologinių ūkių tame pačiame regione (Scozzafava et al., 2020).

Tarp kitų ekologiškų produktų pieno produktai, tame tarpe ledai, užima svarbią vietą. Remiantis Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos informacija valgomieji ledai pagal sausąsias medžiagas, pieno baltymus ir pieno riebalų kiekį yra skirstomi į tris dalis (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Ledų skirstymas pagal sausąsias medžiagas, pieno riebalus ir baltymus (Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, 2020)

	Sausosios medžiagos	Pieno riebalai	Pieno baltymai
Pieniški ledai	Apie 28 proc.	Ne daugiau kaip 7 proc.	Ne mažiau kaip 2,2 proc.
Grietininiai ledai	Ne mažiau kaip 32 proc.	8-11 proc.	Ne mažiau kaip 2,2 proc.
Plombyras	Ne mažiau kaip 36 proc.	Ne mažiau kaip 12 proc.	Ne mažiau kaip 2,2 proc.

Pagal vaisių kiekį, tai yra pagal vaisių sultis, vaisių tyrę ar pagal vaisių minkštimą, sausąsias medžiagas ir pieno riebalus ledai skirstomi taip pat į tris dalis (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Ledų skirstymas pagal vaisių kiekį, sausąsias medžiagas ir pieno riebalus (Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, 2020)

	Vaisių kiekis	Sausosios medžiagos	Pieno riebalai
Vaisiniai ledai	Ne mažiau kaip 20 proc.	Nenaudojama	Nenaudojama
Sorbetas	Ne mažiau kaip 25 proc.	Ne mažiau kaip 20 proc.	Negali būti naudojami
Šerbetas	Ne mažiau kaip 10 proc.	Gali būti 20 proc., bet galima ir nenaudoti	Ne mažiau kaip 1 proc.

Taip pat į ledus gali būti dedama maistinių priedų, cukraus ar jų pakaitalų, dažiklių, kvapiklių, tirštiklių, stabilizatorių ir t.t. Visi šie ledų komponentai sudaro ledų mišinį, kuris laikomas žemoje temperatūroje, o vėliau yra užšaldomas su įmaišytu oru. Be oro priemaišų sušaldyti ledai būtų kaip užšaldytas paprastas skystis (Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, 2020).

Pagrindinės valgomųjų ledų sudėtinės dalys yra gaminamos iš pieno, todėl norint pagaminti ekologiškus ledus svarbu ne tik vengti įvairiausių cheminių priedų, bet naudoti ekologiškus pieno produktus. Ekologiški produktai gali būti apibūdinami, kaip gyvūninės ar augalinės kilmės produktai, gauti nenaudojant cheminių medžiagų ar genetiškai modifikuotų komponentų, kurie nebuvo apšvitinti ir dėl jų gamybos nenukentėjo aplinka, be visa to, kai kurie ekologiški produktai turi didesnę maistinę vertę, lyginant su įprastais pieno produktais (Petcu et al., 2020). Yra daug ekologinių ūkių, kurie tvarią pienininkystę perkelia į kitą lygį – gamina aukštos kokybės pieną iš ganomų karvių, nenaudojant azoto trąšų ar koncentruotų pašarų, taip pat naudojant minimalų kiekį antibiotikų (Butler, Stergiadis, 2020).

Ledų sudėtyje yra riebalų, kurie atlieka pagrindinį vaidmenį kaip struktūrinis veiksnys, padeda stabilizuoti orą ir sukuria būdingas juslines savybes, kurių tikimasi iš ledų. Riebalai taip pat turi įtakos hidrofobinių skonio molekulių išsiskyrimui. Riebalų mažinimas yra priemonė pašalinti kalorijas iš maisto, nes riebalai suteikia daugiau energijos vienam gramui nei kiti makroelementai. Vienas iš būdų sumažinti riebalų kiekį leduose yra tiesiog riebalus pakeisti vandeniu. Ši strategija lemia mažesnę kietųjų medžiagų mišinį ir klampumą, taip pat padidina kietumą ir pagreitina lydymosi greitį. Maltodekstrinai ir polisacharidai gaminami iš dalies hidrolizuojant krakmolą ir jie yra įprastas šaldytų desertų tūrį didinantis ingredientas. Maltodekstrinų ir polidekstrozės naudojimas gali sumažinti ir riebumą ledų mišiniuose (Rolon et al., 2017).

Atliekant tyrimus su ledais, kuriuose sumažintas riebalų kiekis, vartotojai nepastebėjo didelių pokyčių. Taip pat nepastebėti dideli pokyčiai dėl gaminio kietumo, riebalų kiekis neturėjo įtakos tirpimo greičiui. Ledų riebumą sumažinus nuo 14 proc. iki 6 proc., kietąsias medžiagas išlaikant pastovias ir pridėdant maltodekstrino pakito ledų fizinės savybės. Tačiau vartotojai nesugebėjo atskirti, kuriuose ledų mėginiuose yra maltodekstrino, bei kuriuose riebumo daugiau procentų, o kuriuose mažiau (Rolon et al., 2017). Galima daryti išvadą, jog gamintojai turėtų atsižvelgti į šią alternatyvą, tai yra riebalų mažinimą leduose, nes vartotojai didelių skirtumų nepastebi, o tokio tipo ledai būtų mažiau kaloringas ir daug sveikesnis produktas.

Aukštą ledų kaloringumą daugiausia lemia didelis riebalų, baltymų ir angliavandenių kiekis. Dėl vartotojų paklausos sveikesniems maisto produktams buvo sukurti nauji gamybos būdai. Saldikliai turi įtakos tekstūrai, klampumui ir užšalimo temperatūrai, todėl jie turi didelę įtaką galutiniam produktui. Populiariausias saldiklis ledų gamyboje yra sacharozė, deja jis turi aukštą glikemijos indeksą, kuris koreliuoja su metaboliniu sindromu, 2 tipo cukriniu diabetu, nutukimu, širdies ligomis, hipertenzija ir dantų kariesu (Ahmed et al., 2023).

Natūralus saldiklis stevia yra 250–300 kartų saldesnis už sacharozę. Sergantieji cukriniu diabetu ir kitomis su cukrumi susijusiomis ligomis gali stevia naudoti kaip sveiką cukraus alternatyvą dėl itin mažo kalorijų kiekio. Augant ledų gamybai, didėjant diabetu sergančių pacientų skaičiui ir žalingam cukraus poveikiui žmonių sveikatai, buvo nuspręsta atlikti ledų be cukraus, kuriuos gali vartoti diabetu sergantys pacientai, kūrimo tyrimus. Stevijos, kaip natūralaus saldiklio, naudojimas turi teigiamą poveikį ledų gamybai. Tyrimo rezultatai rodo, kad ledų pardavimas diabetu sergantiems žmonėms gali būti sėkmingas, jei būtų naudojami natūralūs saldikliai. Vadinasi, ledų rinka krypta į ledus be cukraus, taip pat dėmesys skiriamas išskirtinės tekstūros, struktūros ir juslinių savybių gaminiams. Tokie ledai gali sumažinti susirgimų riziką (Ahmed et al., 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad ledų gamybos tendencijos pastaruoju metu orientuojasi į ekologiškus, mažiau cukraus ir riebalų turinčius, nekaloringus produktus.

Verslo idėja ir rinkos tyrimas

Verslo idėja: įsteigti mobilią maisto paslaugų platformą „Ledų ekspresas“, kuri teiktų klientams ne tik paprastus, bet ir ekologiškus minkštus ledus įvairiose vietose, kuriose gali būti didelis vartotojų srautas.

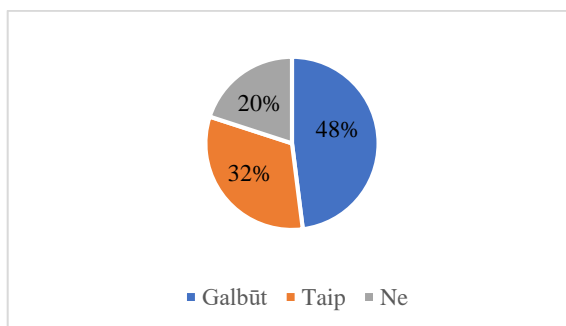
Potencialių klientų lūkesčių tyrimas. Siekiant išsiaiškinti vartotojų nuomonę apie ledų autobusiuko poreikį rinkoje, bei ledų, tame tarpe ekologiškų, pasirinkimą, atlikta apklausa internetinėje platformoje Apklausa.lt. Pagal Paniotto formulę apskaičiuota tyrimo imtis – 150 respondentų, esant 95 proc. tikimybei, 8 proc. paklaidai ir populiacijai 2498300 (Oficialiosios statistikos portalo duomenimis Lietuvos gyventojai nuo 14 m. amžiaus 2024 m. sausio 1 dieną). Apklausoje dalyvavo 155 respondentai (119 moterų ir 36 vyrai).

Atliekant apklausą, išskirti šie pagrindiniai klausimai: Ar valgote ledus? Kaip dažnai valgote ledus? Kokią pinigų sumą skiriate ledų porcijai? Kas jums svarbiausia renkantis ledus? Ar pirtumėte ledus ledų autobusiuke, jei jis važinėtų Jūsų gyvenamoje vietoje? Ar norėtumėte užsisakyti ledų autobusiuką savo šventei? Ar dažnai renkatės ekologiškus produktus? Ar mokėtumėte didesnę kainą už ledus todėl, kad jie yra ekologiški?

Respondentų paklausus, ar jie valgo ledus, net 98 proc. pažymėjo kad valgo ledus ir tik 2 proc. nevalgo ledų. Paklausus kaip dažnai valgo ledus, 23 proc. apklaustųjų valgo vieną kartą per mėnesį, 25 proc. tris - keturis kartus per mėnesį, 26 proc. rečiau nei kartą per mėnesį, 16 proc. vieną kartą per savaitę, o 10 proc. respondentų atsakė, kad valgo tris – keturis kartus per savaitę. Pastebėta, kad atsakymų rezultatus lėmė tai, kad apklausa buvo atlikta kovo mėnesį, vasaros laikotarpiu, tikėtina, ledų suvartojimo rezultatai būtų aukštesni.

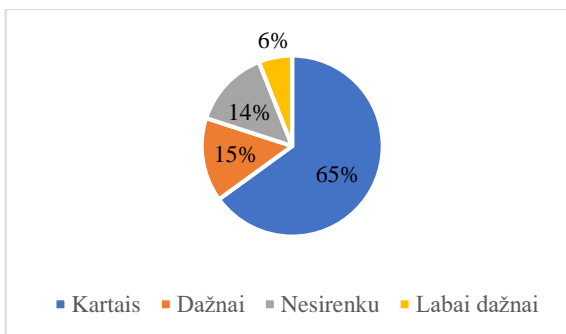
Respondentų paklausus kokią pinigų sumą skiria ledų porcijai, daugiausia respondentų atsakė, kad pirktų ledų porciją, kurios kaina neviršija 2 eurų, nedidelė dalis (5 proc.) apklaustųjų pažymėjo, kad pirktų ledus, kurių kainą didesnė nei 4 eurai. Į klausimą „Kas jums svarbiausia renkantis ledus?“, net 67 proc. respondentų pažymėjo, kad svarbiausia yra skonis, atitinkamai toliau mažėjančia tvarka sekė kaina, sudėtis.

Didžioji dalis apklaustųjų, tai yra net 86 proc. atsakė, kad pirktų ledus iš ledų autobusiuko, jei jis važinėtų jų gyvenamojoje vietoje. 80 proc. apklausos dalyvių atsakė, kad užsisakyti arba galbūt užsisakytų ledų autobusiuką savo šventei ir tik 20 proc. apklaustųjų atsakė, kad neužsisakytų (žr. 1 pav.).

1 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Ar norėtumėte užsisakyti ledų autobusiuką savo šventei?“ pasiskirstymas (proc.)

Didžioji dalis apklaustųjų (65 proc.) į klausimą, ar dažnai renkasi ekologiškus produktus, atsakė, kad tokius produktus renkasi kartais, o dažnai ir labai dažnai tokius produktus renkasi 21 proc. respondentų (žr. 2 pav.).

2 pav. Respondentų atsakymų į klausimą „Ar dažnai renkatės ekologiškus produktus?“ pasiskirstymas (proc.)

Respondentų buvo paklausta, ar mokėtų didesnę kainą už ledus todėl, kad jie yra ekologiški, 58 proc. apklaustųjų atsakė, kad nemokėtų, o tai reiškia, kad ekologiškų ledų paklausa nėra tokia didelė, todėl ledų asortimente neturėtų būti vien ekologiški ledai.

Apibendrinus potencialių klientų apklausos rezultatus, matoma, kad siūloma paslauga sudomino vartotojus, dauguma pirktų ledus ir užsisakytų autobusiuką savo šventėms, didžioji dalis apklaustųjų norėtų maitintis sveikiau ir rinktųsi ekologiškus produktus, tačiau ledų autobusiuko asortimente dėl aukštesnės kainos neturėtų būti vien ekologiški ledai.

Konkurencinės aplinkos analizė. Pagrindiniai konkurentai, kurių veikla panaši į planuojamą mažosios bendrijos „Ledų ekspresas“ veiklą, yra trys. Panašias paslaugas teikia muzikinis ledų autobusiukas „Mobilus Ledukas“, kuris savo veiklą pradėjo 2020 metais. Šį autobusiuką galima užsisakyti savo šventėms Vilniaus miesto savivaldybėje (atvykimo mokestis – 35 eurai, į kitus miestus autobusiukas vyksta individualiai suderinus kainą). Ledų autobusiukas „Ice King“ įsikūręs 2023 metais Kaune. Šis autobusiukas gali būti užsakomas šventėms ir važinėja populiariose Kauno apskrities vietose. Dar vienas ledų autobusiukas įsikūręs Klaipėdoje, 2021 metais. Šis autobusiukas yra užsakomas tik šventėms.

Taip pat yra netiesioginiai konkurentai, įsikūrę vietose, kuriose lankosi daug žmonių. Tai kavinės, restoranai ar ledainės, kuriose yra tiekiami ledai, taip pat vienas iš konkurentų yra ir McDonald's, nes jame yra tiekiami minkšti ledai su įvairiais užpildais.

Planuojamo ledų autobusiuko „Ledų ekspresas“ išskirtinumas yra tai, kad šis ledų autobusiukas teiks ne tik įprastus ledus, bet ir ekologiškus minkštus ledus. Galima teigti, kad tokio tipo veiklai yra verslo niša ir konkurencinė aplinka gana palanki, nes tiesioginių konkurentų nėra daug.

Veiklos organizavimas ir finansinės prognozės

Verslo organizavimo forma. Numatoma verslo subjekto juridinė forma – mažoji bendrija (MB). Mažoji bendrija yra ribotos atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Tai reiškia, kad nariai savo turtu neatsako už neįvykdytas mažosios bendrijos prievolės (LR mažųjų bendrijų įstatymas).

Steigėjai ir investicijos. Planuojama, kad bendriją įsteigs 4 asmenys, kurie investuos 40000 Eur. Investicijas planuojama panaudoti mobilios maisto paslaugų platformos (ledų autobusiuko) įsigijimui, įrangos pirkimui, žaliavų įsigijimui, reklamai ir kitoms išlaidoms.

Personalas. Verslo pradžioje planuojama įsteigti 4 darbo vietas. Numatoma, kad MB „Ledų ekspresas“ personalą sudarys: direktorius, administratorius/buhalteris, 2 vadybininkai.

Marketingas. Numatoma, kad informacija apie MB „Ledų ekspresas“ teikiamas paslaugas, jų kainas, vykdomas akcijas bus talpinama sukurtame tinklapyje www.leduekspresas.lt. Nuolatos bus teikiami skelbimai socialiniuose tinkluose.

Žaliavų tiekimas. Pagrindinius produktus numatoma pirkti iš ekologinių ūkių, dalį produktų iš kitų šalies ūkių.

Realizavimas. Pardavinėti valgomuosius ledus įvairiose vietose, kuriuose yra didelis vartotojų srautas.

Veiklos pradžia – 2024 m. liepos mėn.

MB „Ledų ekspresas“ 2024-2026 metų pelno (nuostolių) prognozė pateikiama 3 lentelėje.

3 lentelė. MB „Ledų ekspresas“ planuojama pelno (nuostolių) prognozė 2024-2026 metams (Eur)

Eil. Nr.	Rodikliai	Metai		
		2024 II pusm.	2025	2026
1.	Pardavimo pajamos	27250	59960	65956
2.	Pardavimo savikaina	16895	35976	37276
3.	Bendrasis pelnas	10355	23984	28680
4.	Veiklos sąnaudos	2071	4797	5736
5.	Tipinės veiklos pelnas (nuostolis)	8284	19187	22944
7.	Finansinė ir investicinė veikla	0	0	0
8.	Ataskaitinių metų pelnas (nuostolis) prieš apmokestinimą	8284	19187	22944
9.	Pelno mokestis	1243	2878	3442
10.	Grynasis ataskaitinių metų pelnas (nuostolis)	7041	16309	19502

MB „Ledų ekspresas“ bendrojo ir grynojo pelningumo apskaičiavimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. MB „Ledų ekspresas“ planuojamas pelningumas 2024-2026 metams (proc.)

Eil. Nr.	Rodiklio pavadinimas	Formulė	Metai		
			2024 II pusm.	2025	2026
1.	Bendrasis pelningumas	$Bendrasis\ pelnas/Pardavimų\ pajamos * 100\ proc.$	38,0	40,0	43,5
2.	Grynasis pelningumas	$Grynasis\ pelnas/Pardavimų\ pajamos * 100\ proc.$	25,8	27,2	29,6

Pirmaisiais MB „Ledų ekspresas“ veiklos metais, pradėdant nuo 2024 m. II pusmečio, planuojamas grynasis pelnas sudaro 7041 eurą. 2025 m., padidėjus pardavimų pajamoms, pelnas padidės iki 16309 eurų, o 2026 m. planuojamas pelno augimas iki 19502 eurų. Prognozuojama, kad antraisiais veiklos metais bendrasis pelningumas pasieks 40,0 proc., o grynasis pelningumas 27,2 proc., trečiaisiais veiklos metais – atitinkamai 43,5 proc. ir 29,6 proc.

SSGG analizė

Kiekviename versle tikslinga atlikti analizę, kuri padeda išsiaiškinti stipriąsias ir silpnąsias puses bei įvertinti galimybes ir grėsmes. Steigiamos MB „Ledų ekspresas“ SSGG analizė pateikta 5 lentelėje.

5 lentelė. Steigiamos MB „Ledų ekspresas“ SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Auganti ekologiškų produktų paklausa rinkoje; • Verslo veiklos išskirtinumas bei atitikimas rinkos poreikiams (įvairių valgomųjų ledų, tame tarpe ekologiškų, pristatymas į vietas, kur yra didžiausi žmonių srautai); • Platus asortimentas (nuo paprastų tradicinių skonių iki įvairiausių ledų su priedais); • Greitas ir kokybiškas klientų aptarnavimas; • Optimalus kainos ir kokybės santykis; • Ribota civilinė atsakomybė (steigiama MB); • Motyvuotas ir darbštus kolektyvas; • Ekologiškos pakuotės (naudojami tik popieriniai indeliai ir mediniai šaukšteliai); • Galimybė patiems klientams pasirinkti norimus priedus ant ledų; • Nauji skoniai ar išskirtiniai ledų skoniai kiekvieną mėnesį; • Nedaug tiesioginių konkurentų. 	<ul style="list-style-type: none"> • Klientų neturėjimas verslo pradžioje; • Kolektyvo patirties neturėjimas versle; • Vartotojų pasitikėjimo ekologiškais produktais trūkumas; • Didesnis valgomųjų ledų poreikis tik šiltuoju metų sezonu; • Ilgi atstumai norint nuvykti į kitus miestus ir lankomas vietas.
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Verslo plėtra, pritraukiant naujus klientus; • Ekologiškų ledų įvairovės didinimas; • Kitų teikiamų paslaugų įvairovės didinimas; • Bendradarbiavimo su ekologinių ūkių savininkais vystymas; • Bendradarbiavimas su veiklą vienijančiomis organizacijomis; • Pasinaudojimas ES parama plečiant verslą; 	<ul style="list-style-type: none"> • Mokesčių padidėjimas; • Galimas ekologiškų produktų pabrangimas; • Konkurentų skaičiaus padidėjimas; • Sutarčių nutraukimas su tiekėjais.

Iš pateiktos SSGG analizės matyti, kad steigiamo ledų autobusiuko MB „Ledų ekspresas“ pagrindinės verslo stiprybės susijusios su paties verslo išskirtinumu ir plačiu asortimentu, kuris leidžia patenkinti įvairius klientų poreikius. Šis verslas turi eilę stiprybių, kurios padeda išsiskirti ir pasiekti sėkmę rinkoje. Greitas ir kokybiškas aptarnavimas padeda sukurti teigiamą klientų patirtį, o galimybė pasirinkti ekologiškus produktus ir pakuotes padeda atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kad verslas prisideda prie aplinkos saugojimo ir tvarumo.

Kiekvienas verslas yra susijęs su rizika, todėl svarbu atsižvelgti į grėsmes. Galimas mokesčių padidėjimas, ekologiškų produktų pabrangimas ir konkurentų skaičiaus padidėjimas gali paveikti verslo veiklą neigiamai ir sumažinti verslo pelningumą, tačiau tikėtina, kad įgyta patirtis, pastovių klientų ratas ir reklamos socialiniuose tinkluose padės rasti tinkamus sprendimus ir finansinių nuostolių nebus. Sutarčių nutraukimas su tiekėjais gali sukelti tiekimo grandinės nepastovumą ir turėti neigiamos įtakos verslo veiklai, bet visada yra galimybė susirasti naujus tiekėjus.

Klientų neturėjimas verslo pradžioje ir kolektyvo patirties trūkumas gali kelti iššūkius versle, bet motyvuotas kolektyvas ir įdirbis padės rasti tinkamus sprendimus ir išspręsti problemas. Viena iš silpnųjų yra vartotojų poreikis valgomuosius ledus pirkti šiltuoju metų sezonu, tačiau verslas gali klestėti ne tik važinėjant lankytinose vietose, bet ir užsakant ledų autobusiuką įvairiems renginiams. Šaltuoju metu numatoma papildyti asortimentą dideliu karštų gėrimų pasirinkimu.

Dalyvaujant šventėse ir renginiuose galima didinti verslo matomumą ir pritraukti naujų klientų. Pasinaudojus ES parama planuojama įgyvendinti naujus inovatyvius sprendimus. Tinkamai organizuojant darbą, didinant teikiamų paslaugų įvairovę, galima teigti, kad verslo niša šiai idėjai realizuoti yra ir galima prognozuoti pelningą mažosios bendrijos „Ledų ekspresas“ veiklą.

Išvados

1. Šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnis dėmesys skiriamas ekologiškiems maisto produktams. Renkantis ekologiškus maisto produktus, žmonės siekia ne tik asmeninės gerovės, bet ir bendro aplinkos tvarumo, o verslo įmonės mato ekologiškų produktų inovacijas kaip galimybę išlikti konkurencingoms rinkoje. Tarp kitų ekologiškų produktų pieno produktai, tame tarpe ledai, užima svarbią vietą. Apžvelgus mokslinę teorinę literatūrą, pastebėta, kad ledų gamybos tendencijos pastaruoju metu orientuojasi į ekologiškus, mažiau cukraus ir riebalų turinčius, nekaloringus produktus.

2. Keičiantis visuomenės poreikiams, verslininkai turi ieškoti naujų, patrauklių, reikalingų verslo idėjų, kurios atitiktų dabartinius klientų lūkesčius. Planuojamo verslo idėja – įsteigti mobilią maisto paslaugų platformą „Ledų ekspresas“, kuri teiktų klientams ne tik paprastus, bet ir ekologiškus minkštus ledus įvairiose vietose, kuriose gali būti didelis vartotojų srautas. Atlikus potencialių klientų apklausą, nustatyta, kad siūloma paslauga sudomino vartotojus, dauguma pirktų ledus ir užsisakytų ledų autobusiuką savo šventėms. Didžioji dalis apklaustųjų teigė, kad norėtų maitintis

sveikiau ir rinktusi ekologiškus produktus, tačiau ledų autobusiuko asortimente dėl aukštesnės kainos neturėtų būti vien ekologiški ledai. Pastebėta, kad tokio tipo veiklai yra verslo niša ir konkurencinė aplinka gana palanki, nes tiesioginių konkurentų nėra daug.

3. Numatoma verslo subjekto juridinė forma – mažoji bendrija. Planuojama, kad bendriją įsteigs 4 asmenys, kurie investuos 40000 Eur. Investicijas planuojama panaudoti mobilios maisto paslaugų platformos (ledų autobusiuko) įsigijimui, įrangos pirkimui, žaliavų įsigijimui, reklamai ir kitoms išlaidoms. Numatoma įsteigti 4 darbo vietas, veiklos pradžia – 2024 m. liepos mėn. Planuojama, kad 2024 m. grynasis pelnas pasieks 7041 Eur., 2025 m. 16309 Eur, 2026 m. 19502 Eur.

4. Įvertinus planuojamo verslo subjekto finansines prognozes (planuojamas grynasis pelningumas trečiaisiais veiklos metais pasiektų 29,6 proc.) ir SSGG analizės rezultatus, teikiama išvada, kad verslo niša šiai idėjai realizuoti yra ir galima prognozuoti pelningą mažosios bendrijos „Ledų ekspresas“ veiklą.

Literatūra

1. Ahmed, K. S., Hasan, G. M. M. A., Satter, M. A., & Sikdar, K. (2023). Making ice cream with natural sweetener stevia: Formulation and characteristics. *Applied Food Research*, 3(2), 100309. <https://doi.org/10.1016/j.afres.2023.100309>
2. Butler, G., & Stergiadis, S. (2020). Organic milk: Does it confer health benefits? In *Milk and Dairy Foods*. Academic Press, 121-143.
3. Khan, S. J., Dhir, A., Parida, V., & Papa, A. (2021). Past, present, and future of green product innovation. *Business Strategy and the Environment*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/bse.2858>
4. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas (Nr. XI-2159, galiojanti redakcija nuo 2022 m. gegužės 1 d.). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429530>.
5. Mie, A., Andersen, H. R., Gunnarsson, S., Kahl, J., Kesse-Guyot, E., Rembialkowska, E., ... & Grandjean, P. (2017). Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive review. *Environmental Health*, 16, 1-22.
6. Petcu, C. D., Ciobotaru-Pîrvu, E., Oprea, O. D., & Ghimpe-Eanu, O. M. (2020). Ecological dairy products: Healthy or just a trend? *Scientific Works. Series C. Veterinary Medicine*, 66(1), 87-95.
7. Rolon, M. L., Bakke, A. J., Coupland, J. N., Hayes, J. E., & Roberts, R. F. (2017). Effect of fat content on the physical properties and consumer acceptability of vanilla ice cream. *Journal of dairy science*.
8. Scozzafava, G., Gerini, F., Boncinelli, F., Contini, C., Marone, E., & Casini, L. (2020). Organic milk preference: Is it a matter of information? *Appetite*, 144, 104477. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2019.104477>
9. Seufert, V., Ramankutty, N., & Mayerhofer, T. (2017). What is this thing called organic? – How organic farming is codified in regulations. *Food Policy*, 68, 10-20. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2016.12.009>
10. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. (2020) Valgomieji ledai. <https://vmvt.lt/maisto-sauga/maisto-produktai/gyvuninis-maistas/pienas-ir-jo-gaminiai/valgomieji-ledai>.
11. Valstybės duomenų agentūra. Oficialiosios statistikos portalas. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.

ASSESSMENT OF POSSIBILITIES OF ESTABLISHING THE SMALL COMPANY “LEDŲ EKSPRESAS”

In modern society, more and more attention is paid to organic food products. When choosing organic food products, people seek not only personal well-being, but also overall environmental sustainability, and business enterprises see innovations in organic products as an opportunity to remain competitive in the market.

The article discusses the importance of organic products, the compositional features of edible ice creams and the production requirements for organic ice creams from a theoretical point of view. The business idea is presented – to establish a mobile food service platform, a small company "Ledų ekspresas", which would provide customers not only with regular ice creams, but also with organic soft ice creams. The opinion of potential customers and the competitive environment are analysed, the organization of activities is discussed, and financial forecasts are presented. After assessing the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of the established small company "Ledų ekspresas", the conclusion is made that the business idea is promising and has a chance to prove itself.

Keywords: organic food products, edible ice creams, customers, competitors, financial forecasts, viability of ideas.

„LIETUVOS DRAUDIMAS“, „IF“, „GJENSIDIGE“ DRAUDIMO ĮMONIŲ PASLAUGŲ Palyginamoji analizė

Aurėja Charašauskaitė (stud.), Emilija Danieliūtė (stud.), Simona Grikštaitė (stud.), vadovė dr. Aušrinė Lakštutienė

Kauno technologijos universitetas

Anotacija

Draudimo paslaugų pasiūla yra gausi Lietuvos rinkoje – 9 draudimo įmonės bei 10 ES valstybių draudimo įmonių filialų. Visos draudimo bendrovės gali pasiūlyti įvairaus dydžio draudimo paketų, skirtingomis kainomis, todėl klientui gali būti sudėtinga išsirinkti tinkamiausią įmonę. Šiame straipsnyje bus analizuojami Lietuvos draudimas, „If“ draudimas ir „Gjensidige“ siekiant įvertinti teikiamas kelionių, vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo bei būsto draudimo paslaugas. Kelionių draudimas pasirinktas dėl to, kad kelionės vis populiarėja, o rizikų ir nelaimių atvejų kelionėje gali nutikti daug, vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas yra privalomas dėl to jis yra pats populiariausias, o būsto draudimo svarbą pradeda suprasti taip pat vis daugiau žmonių, ypač įvykus įvairioms stichinėms nelaimėms, gaisro ir kt.. Tad atliekant palyginamąją analizę, įvertinus privalumus bei trūkumus, bei atlikus finansinį vertinimą galima bandyti nustatyti draudimo įmonę, kuri galėtų suteikti geriausias paslaugas už tinkamiausią kainą. Gauti rezultatai parodė, kad kelionių draudimui renkantis standartinį pasiūlymą „If“ yra pigiausias, būsto draudimui pigiausias variantas – Lietuvos draudimas, o vairuotojų civilinės atsakomybės privalomam draudimui pigiausią metinį mokestį siūlo Gjensidige draudimas. Tačiau bendrai geriausias draudimo įmonės pasirinkimas priklauso nuo individualių klientų poreikių, nes visos gali pasiūlyti tam tikrų išskirtinumų, kurios bus kai kam labiau ar mažiau aktualios.

Raktiniai žodžiai: kelionių draudimas, vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas, būsto draudimas

Įvadas

Siekiant sumažinti finansinę riziką yra galimybė apsidrausti. Draudimas gali būti gyvybės arba ne gyvybės draudimas, šiame straipsnyje analizuosime populiarias ne gyvybės draudimo paslaugas tokias, kaip kelionių, vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo bei būsto draudimo. Turizmui pasaulyje populiarėjant, kelionių draudimo paklausa yra taip pat auganti. „Didėjant kritinių įvykių, vykstančių turizmo vietose, skaičiui, keliautojai imasi įvairių strategijų, siekdami sumažinti kelionių riziką, o kelionių draudimo įsigijimas yra viena iš jų.“(Sarman, Curtale ir Hajibaba, 2020) Kelionės metu gali įvykti įvairių nelaimingų atsitikimų: traumos, ligos, vagystės, atšauktas skrydis ir daug kitų, sukeliančių emocijų bei finansinių sunkumų. Keliautojai norėdami sumažinti pinigų praradimo riziką nusprendžia draustis. „Pagrindinis kelionių draudimo tikslas – padengti nenumatytus nuostolius, kuriuos keliautojai gali patirti atostogų metu“ (Petrus, Yahya, A. F. ir Yahya, F., 2022) Kitas itin populiarus ne gyvybės draudimas, kurį analizuosime, vairuotojų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas. Kasmet vis daugiau ir daugiau žmonių įsigyja automobilius, todėl vairuotojų civilinės atsakomybės privalomasis draudimas yra itin populiarus draudimo įmonių siūlomas produktas. „Motorinės transporto priemonės, kurios laikytinos padidinto pavojaus šaltiniu, jų savininkus įpareigoja laikytis padidinto rūpestingumo“ (Žilinskas, 2022). Būtent dėl to svarbu išsirinkti optimaliausią draudimo variantą. Taip pat labai svarbus ir būsto draudimas. Asmens būstas yra viena reikšmingiausių žmogaus gerovės sričių, kuri yra tarsi žmogaus gyvenimo pagrindas, užtikrinantis žmogaus socialinę padėtį (Aidukaitė, 2013). Dėl to ištikus nelaimėi, svarbu užsitikrinti galimybę atkurti savo namus. Tą padaryti padeda būtent būsto draudimas, kuris kompensuoja patirtą žalą.

„Draudimo industrija labiau nei bet kuri kita finansų pramonė yra pagrįsta pasitikėjimu“ (Courbage, Nicolas, 2021). Taip yra dėl to, kad draudėjas tikisi, kad įvykus nepalankiam įvykiui, bus gauta kompensacija. Lietuvoje yra didelis draudimo įmonių pasirinkimas – 9 draudimo įmonės bei 10 Europos Sąjungos valstybių draudimo įmonių filialų. Kadangi, kitų Europos Sąjungos šalių draudikų atėjimas į Lietuvos rinką padidino visų rinkos dalyvių konkurenciją bei pagerino teikiamų paslaugų kokybę draudėjams (Paškevičius, Stanišauskaitė, 2012), tapo itin sunku išsirinkti tinkamą draudimo variantą. Dėl to buvo pasirinkta analizuoti tris populiarias Lietuvoje veikiančias draudimo įmones – „Lietuvos draudimas“, „If“ draudimas bei „Gjensidige“.

Tikslas: išanalizuoti „Lietuvos draudimas“, „If“ ir „Gjensidige“ draudimo įmonių siūlomas paslaugas ir nustatyti kuri draudimo įmonė, prie tam tikrų sąlygų teikia palankiausią pasiūlymą klientui renkantis kelionių, vairuotojų civilinės atsakomybės privalomąjį ar būsto draudimą.

Uždaviniai:

1. Atlikti kelionių draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą pasirinktose draudimo įmonėse;
2. Atlikti vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą pasirinktose draudimo įmonėse;
3. Atlikti būsto draudimo palyginamąją analizę ir finansinį vertinimą pasirinktose draudimo įmonėse.

Straipsnio objektas – „Lietuvos draudimo“, „If“ draudimo, „Gjensidige“ teikiamos kelionių draudimo, vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo, būsto draudimo paslaugas.

Tyrimo metodai – analizuojamų draudimo įmonių palyginamoji analizė bei jų finansinis įvertinimas remiantis skaičiuoklėmis.

Kelionių draudimo palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Kelionių draudimas nėra privalomas vykstant į kelionę, tačiau norintiems išvengti finansinių nuostolių rizikos ši priemonė yra labai svarbi. Kelionės metu gali įvykti įvairių netikėtumų, todėl draudimo bendrovės yra paruošusios beveik nuo visų galimų, rizikingų situacijų, pasiūlymus. Visos draudimo įmonės siūlančios kelionių draudimą, siūlo skirtingų pasiūlymų paketus įvairiomis kainomis. Todėl svarbu iširti, kokiomis sumomis galima apsidrausti, siūlomus privalumus, bei kainas, norint nuspręsti, kuri kompanija teikia geriausią pasiūlymą.

Visi trys analizuojami draudimai siūlo medicininių išlaidų draudimą, nelaimingų atsitikimų draudimą, bagažo draudimą ir asmens daiktų praradimą ir civilinės atsakomybės draudimą. Kelionių išlaidų draudimą suteikia „If“ ir „Gjensidige“ draudimai, „If“ 2000 eurų sumai, o „Gjensidige“ gali pasiūlyti apsidrausti kelionių dokumentus 300 Eur., kelionės jungtis -400 Eur. ir kelionės atidėjimą 250 Eur. Įdomesnių pasiūlymų turi „If“ tai yra išsinuomoto automobilio išskaitos (franšizės) draudimas už 2000 eurų, bei namų turto draudimas kelionės metu už 10000 eurų, o „Gjensidige“ suteikia galimybę kelionės metu apdrausti sporto inventorių už 500 eurų. Taigi mažiausiai situacijų draudžia „Lietuvos draudimas“, o „If“ gali pasiūlyti daugiau išskirtinių pasiūlymų. Pirmoje lentelėje yra pateikiamos draudimo sumos įvykus draudiminiam įvykiui galima pastebėti, kad norint apsidrausti didžiausiomis sumomis vertėtų rinktis „If“ draudimą.

1 lentelė. Kelionių draudimo sumų palyginimas skirtingose draudimo įmonėse

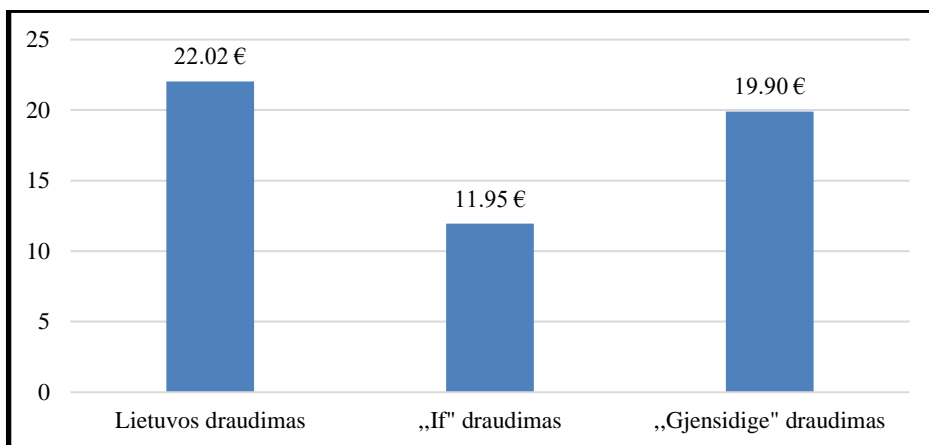
Sąlygos	„Lietuvos draudimas“	„If“	„Gjensidige“
Medicinių išlaidų draudimas	100 000 Eur	Iki 650000 Eur	100 000 Eur
Nelaimingų atsitikimų draudimas	10 000 Eur	6 000 Eur	6 000 Eur
Bagažo draudimas	600 Eur	1600 Eur	1 000 Eur
Civilinės atsakomybės draudimas	10 000 Eur	25 000 Eur (išskaita – 100 Eur)	50 000 Eur

Norint pasirinkti tinkamą draudimo įmonę svarbu palyginti jų privalumus bei trūkumus. Draudimo įmonių privalumai ir trūkumai susiję būtent su kelionių draudimu yra įvardyti 2 lentelėje. „Lietuvos draudimas“ bei „Gjensidige“ draudimui buvo išskirta mažiausiai trūkumų, o privalumų visose įmonėse buvo išskirta po vienodai. „Lietuvos draudimas“ pasižymi didesniu lankstumu pranešant apie draudiminį įvykį, tačiau draudžia tik standartinės draudimines situacijas. „If“ draudimas išsiskiria galimybe pasiūlyti draudimą įvairiausioms situacijoms didelėmis sumomis, o trūkumas, kad taiko išskaitas. „Gjensidige“ draudimas išskirtinumas tai apmokėjimas pokalbių susijusių su draudiminiu įvykiu bei pritaikomomis nuolaidomis, tačiau pasižymi nelankstumu, dėl to, kad reikia skubiai pranešti apie draudiminį įvykį, kas gali sukelti nepatogumų. Norint lankstaus standartinio draudimo, geras pasirinkimas būtų „Lietuvos draudimas“, siekiant apsidrausti nuo daugiau situacijų vertėtų rinktis „If“, o „Gjensidige“ geriausiai tiktų keliaujant sportiniais tikslais, bei siekiant gauti tam tikrų nuolaidų.

2 lentelė. Kelionių draudimo sąlygų palyginimas skirtingose draudimo įmonėse

Draudimo įmonė	Privalumai	Trūkumai
„Lietuvos draudimas“	<ul style="list-style-type: none"> Jei trauma ar liga sunki pasirūpinama pervežimu į Lietuvą Informuoti draudimo įmonę galima per 30d.d Didesnė draudžiama suma nuo nelaimingų atsitikimų 	<ul style="list-style-type: none"> Nedidelis pasirinkimas draudžiamų situacijų
„If“	<ul style="list-style-type: none"> Galimybė apsidrausti namų turtą išvykus į kelionę Galimybė apdrausti išsinuomoto automobilio išskaitą Galimos didelės draudimo sumos 	<ul style="list-style-type: none"> Nutraukus sutartį yra išskaičiuojama 25 proc. grąžintinos sumos Taikoma 100 Eur. Išskaita civilinės atsakomybės draudimui ir 200 Eur. namų turto draudimui Pasirinkus papildomą namų turto draudimą kelionės metu, už jį kompensuojama tik vagystės atveju.
„Gjensidige“	<ul style="list-style-type: none"> Draudžiamas sportinės veiklos inventorių Iki 50 eurų yra apmokami pokalbiai susiję su draudžiamuoju įvykiu Pritaikomos nuolaidos apsidraudus viena sutartimi visai šeimai ar draugų kompanijai 	<ul style="list-style-type: none"> Informuoti draudimo įmonę reikia ne vėliau kaip per 7 kalendorines dienas

Taip pat svarbus veiksnys renkantis draudimo įmonę yra draudimo kaina. Finansiniam įvertinimui parenkamos panašios sąlygos, siekiant kuo objektyviau įvertinti paslaugos kainą. Šiuo atveju bus vertinama paketo kaina, į kurią įeina tokie punktai: draudimas nuo nelaimingų atsitikimų bei medicininių išlaidų padengimas. Pasirinkta laikotarpio trukmė septynios dienos, kai keliauja du dvidešimt vienerių metų asmenys. „Lietuvos draudimas“ siūlomo standartinio paketo kaina į kurią įeina medicininių išlaidų padengimas už 100000 eurų, bei nuo nelaimingų atsitikimų padengimo suma iki 10000 eurų, „Gjensidige“ ir „If“ draudimai medicines išlaidas padengia iki 100000 eurų, o nuo nelaimingų atsitikimų iki 6000 eurų. Kaip matoma grafike (žr. 1 pav.), brangiausiai kainuotų Lietuvos draudimas 22,02 Eur., šiek tiek mažiau „Gjensidige“ 19,90 ir „If“ draudimas tik 11,95 Eur. Taigi Lietuvos draudimas kainuotų brangiausiai, tačiau reikia įvertinti tai, kad su šiuo draudimu keliautojas apdraustas 4000 Eur. daugiau nuo nelaimingų atsitikimų, nei siūlo konkurentės. O lyginant tarp „Gjensidige“ ir „If“ draudimų, kadangi draudiminio atlyginimo sumos yra vienodos, dėl kainos vertėtų rinktis „If“ draudimą.

1 pav. Kelionių draudimo įmokos

Taigi, vertinant „Lietuvos draudimas“, „If“ ir „Gjensidige“ draudimus buvo išskirti privalumai, trūkumai bei draudimo kaina. „Lietuvos draudimas“ yra brangiausiai kainuojantis, tačiau turintis ir daug privalumų- tokių kaip, lankstumas, esant sunkiai padėčiai pagalba grįžti į Lietuvą. „Gjensidige“ yra pigesnis nei „Lietuvos draudimas“, turintis taip pat daug privalumų, tačiau nėra toks lankstus dėl galimybės vėliau pranešti apie draudiminį įvykį. „If“ draudimas yra ženkliai pigesnis nei konkurentai, tačiau jo išskirti privalumai yra tik už papildomą kainą, bei yra taikomos išskaitos. Tad dėl kainos vertėtų rinktis „If“ draudimą, tačiau lyginant kokybės ir kainos santykį išsiskirtų „Gjensidige“ draudimas.

Vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Kiekviena transporto priemonė, kuri yra registruota Lietuvoje, privalo būti apdrausta, todėl klientui yra svarbu išsiaiškinti, kuri draudimo įmonė siūlo jam patraukliausią pasiūlymą. Draudimo kaina kiekvienam klientui yra paskaičiuojama, atsižvelgiant į tokius rizikos faktorius kaip: automobilio savininko amžių, vairavimo stažą, transporto priemonės rūšį, automobilio variklio darbinį tūrį, anksčiau sukeltų autoįvykių skaičių. Todėl analizuojant draudimo kainas skirtingose įmonėse svarbu pasirinkti vienodas sąlygas.

„Lietuvos draudimas“ klientams apsidraudus vairuotojų privalomuoju draudimu, suteiks techninę pagalbą kelyje su 10 paslaugų, tokių kaip automobilio transportavimas, rato pakeitimas, avarinis durelių atrakinimas ar taksi iš eismo įvykio vietos, be jokių papildomų mokesčių. Draudimą galima įsigyti užpildžius paraišką internetu vos per keletą minučių.

„If“ draudimas savo klientams, įsigijusiems vairuotojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, siūlo automobilio transportavimą, kai automobiliu saugiai tęsti kelionės nebegalima, dėl įvykio metu atsiradusių gedimų, nemokamai. Be to, klientai gali įsigyti kitų papildomų apsaugų, tokių kaip pagalba kelyje, vairuotojo draudimas, pakaitinis automobilis, draudimas nuo vagystės ir kitos.

„Gjensidige“ draudimas siūlo patogų, prieinamą automobilio draudimo įsigijimą internetu 24/7, kuris įsigalios – vos per 30 minučių. Automobilį draudžiant pirmą kartą, su MAXIMA „Ačiū“ kortele yra suteikiama papildoma 5 % nuolaida. Taip pat galima įsigyti vairuotojų ir keleivių draudimą, bei pagalbą kelyje už papildomą mokestį.

3 lentelė. Vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sąlygų palyginimas

Papildomos draudimo paslaugos	„Lietuvos draudimas“	„Gjensidige“	„If“
Pagalba kelyje 24/7	0 Eur	14 Eur	13 Eur
Vairuotojo draudimas	-	2,80 Eur	6 Eur
Vairuotojo ir keleivių draudimas	12 Eur	8 Eur	-
Pakaitinis automobilis	24 Eur	-	36 Eur
Draudimas nuo eismo įvykio, kai kyla ir civilinė atsakomybė	-	-	55 Eur
Draudimas nuo susidūrimo su gyvūnais kelyje	36 Eur	-	60 Eur
Automobilio draudimas nuo vagystės	32-64 Eur	-	15 Eur
Apsauga nuo visiško automobilio sunaikinimo	44 Eur	-	-

Besirenkant kur draustis privalomuoju vairuotojų draudimu, klientams yra svarbu įsivertinti, kokių papildomų draudimo apsaugų galima įsigyti, norint apsisaugoti nuo papildomų rizikų, susijusių su automobiliu. Todėl buvo ištirtos visos papildomos paslaugos, kurias siūlo draudimo įmonės ir palygintos jų metinės kainos (lentelė nr. 3). Žvelgiant į 3 lentelę, kurioje aprašytos papildomų paslaugų kainos metams, išsiaiškinta, kad „Gjensidige“ draudimas siūlo mažiausiai papildomų draudimų, užsisakant privalomąjį vairuotojų, o „If“ ir Lietuvos draudimai siūlo net 6. Taip pat vertėtų atkreipti dėmesį į tai, jog „Lietuvos draudimas“ suteikia pagalbą kelyje nemokamai, o tuo tarpu „Gjensidige“ ir „If“ draudimai už šią paslaugą prašo papildomai susimokėti. Užsisakyti pakaitinio automobilio paslaugą ar draudimą

nuo susidūrimo su gyvūnais pigiausiai siūlo „Lietuvos draudimas“, o apsidausti nuo vagystės palankiau yra „If“ draudime. Apsauga nuo visiško automobilio sunaikinimo siūlo tik „Lietuvos draudimas“.

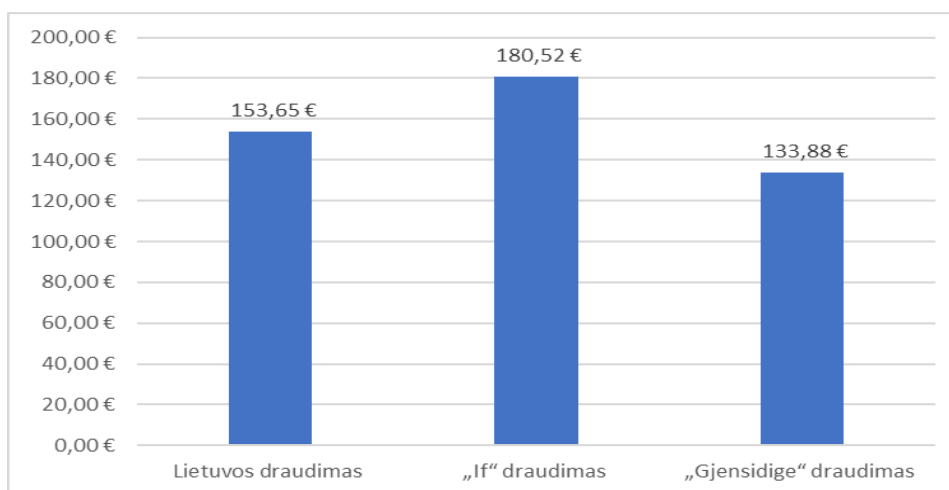
14 lentelė. Vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sąlygų privalumai ir trūkumai

Draudimo įmonė	Privalumai	Trūkumai
„Lietuvos draudimas“	• Nemokamai teikiama techninė pagalba kelyje;	• Papildoma apsauga įsigalioja po 7 d. nuo jos įsigijimo.
„If“	• Nemokamas automobilio transportavimas; • Galima įsigyti papildomų paslaugų.	• Draudimo įmoką galima sumokėti tik pavedimu arba mokėjimo kortele.
„Gjensidige“	• Draudimas įsigalioja vos per 30 minučių; • Draudžiant pirmą kartą, galima gauti 5% nuolaidą.	• Nesuteikia nemokamų papildomų paslaugų; • Suteikia tik 3 papildomus mokamus draudimus.

Atlikus draudimo įmonių privalumų ir trūkumų analizę paaiškėjo, kad nors „Gjensidige“ draudimas nesiūlo jokių papildomų nemokamų paslaugų, tačiau suteikia savo klientams 5 % nuolaidą draudžiantis pirmą kartą. Įsigijus iš „Lietuvos draudimo“ papildomų paslaugų, verta pažymėti, jog jos pradės galioti tik praėjus 7 dienoms nuo įsigijimo. Išsiaiškinta, jog draudimo įmokas „If“ draudime grynaisiais galima apmokėti tik „Lietuvos paštas“ ir „PayPost“ skyriuose, bei „Luminor“ banko padaliniuose. „Lietuvos“ ir „Gjensidige“ draudimo įmonės siūlo kur kas platesnį pasirinkimą, atsiskaitant grynaisiais, į kurį įeiną bankų skyriai, bei kitos vietos kaip PC „Maxima“ kasos.

Siekiant įvertinti, kuri draudimo įmonė siūlo geriausią pasiūlymą, draudžiantis privalomuoju vairuotojų draudimu, buvo atliktas finansinis vertinimas. Pasirinkus tą patį automobilį kiekvienoje draudimo įmonėje, ir tai, jog jį vairuos jaunesnis nei 23m vairuotojas buvo suskaičiuotos metinės įmokos „Lietuvos“, „Gjensidige“ ir „If“ draudimo įmonėse už vairuotojų civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą.

Iš 2 paveikslų matoma, jog mažiausią įmoką už metus siūlo „Gjensidige“ draudimas, o didžiausią „If“ draudimas. Tačiau verta paminėti, jog jei yra pasirenkama papildoma pagalbos kelyje paslauga, kuri „Lietuvos draudimo“ yra suteikiama nemokamai, tai „Gjensidige“ pasiūlymas tampa labai panašus į „Lietuvos draudimo“.

3 pav. Metinės vairuotojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įmokos

Taigi, nors apsidausti metams „Gjensidige“ draudime vairuotojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu yra pigiausia, reikia atsižvelgti į tai, jog ši įmonė siūlo mažiausiai papildomų draudimų automobiliui, todėl kiekvienas vairuotojas turi apsvaistyti savo pasirinkimą asmeniškai ir nuspręsti ar yra poreikis apsidausti nuo papildomų rizikų. Klientams, kurie nori apsidausti nuo kiek įmanoma daugiau rizikų, palankiausias variantas būtų „Lietuvos draudimas“, kurio metinė draudimo įmoka, atsižvelgiant į nemokamą pagalbą kelyje, yra panaši į „Gjensidige“, tačiau ši įmonė siūlo kur kas daugiau papildomų paslaugų.

Būsto draudimo palyginamoji analizė ir finansinis vertinimas

Kita analizuojama draudimo rūšis – būsto draudimas. Tai yra ne gyvybės draudimo turto draudimo rūšis. Būsto draudimu galima apdrausti tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį turtą. Visos trys mūsų tiriamos draudimo įmonės siūlo po tris skirtingus būsto draudimo paketus. „Lietuvos draudimas“ siūlo minimalų, standartinį ir maksimalų būsto draudimą. O „If“ draudimas siūlo „If mini namų“, „If namų“ ir „If super namų“ būsto draudimus. „Gjensidige“ siūlomi būsto draudimai – MINI, MIDI, MAXI. Visi šie paketai išvardyti yra pagal eiliškumą nuo to, kuris apima mažiausiai draudimo rizikų. „Lietuvos draudimo“ minimalus paketas draudžia nuo tokių pačių draudimo rizikų, kaip ir „If mini namų“ bei „Gjensidige“ MINI draudimas. Kiti paketai irgi atitinka pagal draudžiamas rizikas. Taigi, visos draudimo įmonės draudžia gana panašias draudimo rizikas. Norint išskirti šių įmonių skirtumus, reikia atsižvelgti į kitas sąlygas. Pavyzdžiui,

„Lietuvos draudimas“ ir „Gjensidige“ nurodo, jog apie draudiminį įvykį reikia pranešti per 3 darbo dienas, o „If“ draudimas leidžia pranešti apie draudiminį įvykį per 5 darbo dienas.

Pasirinkus apdrausti savo būstą, draudimo įmonės taip pat siūlo papildomai apsidrausti namų turto draudimu, kuris apima visus būste esančius daiktus – baldus, buitinę techniką, kompiuterius ir panašiai. Taip pat siūlomas civilinės atsakomybės draudimas, kuris apdraudžia nuo žalos padarytos tretiesiems asmenims dėl valdomų pastatų eksploatavimo. Pavyzdžiui, apliejus kaimynus, draudimo įmonė atlygina kaimynų remonto išlaidas. Taip pat su būsto draudimu siejamas ir asmens civilinės atsakomybės draudimas, kuris atlygina nuostolius atsiradus dėl padarytos žalos trečiųjų asmenų sveikatai ar turtui, pavyzdžiui, įbrėžus kaimyno automobilį. Taigi, siekiant išsiaiškinti, kuri draudimo įmonė patraukliausia, reikia palyginti „Lietuvos draudimas“, „If“ draudimas ir „Gjensidige“ siūlomas išmokas, susijusias su būsto draudimu. Jos pateiktos 5 lentelėje.

52 lentelė. Draudimo išmokos, susijusios su būsto draudimo apsauga.

Draudimo apsauga	„Lietuvos draudimas“	„If“	„Gjensidige“
Namų turto draudimas	10 000 Eur	15 000 Eur	16 700 Eur
Asmens civilinės atsakomybės draudimas	5 000 Eur	Nenurodyta	1 500 Eur
Civilinės atsakomybės draudimas	9 000 Eur	5 000 Eur	3 000 Eur

Didžiausią įmoką už namų turto draudimą sumokėtų „Gjensidige“, tačiau „Lietuvos draudimas“ siūlo didesnes išmokų sumas už civilinės atsakomybės draudimą bei asmens civilinės atsakomybės draudimą. Tiek namų turto draudimo, tiek civilinės atsakomybės draudimo atveju „If“ draudimas siūlo antras pagal dydį išmokas, tačiau ši draudimo įmonė nėra nurodžiusi išmokos dydžio už asmens civilinės atsakomybės draudimą.

Siekiant išsirinkti patraukliausią variantą, reikia ne tik palyginti draudimo įmonių būsto paskolos sąlygas, bet ir išskirti šių įmonių privalumus ir trūkumus. Jie pateikti 6 lentelėje.

63 lentelė. Būsto draudimų palyginimas.

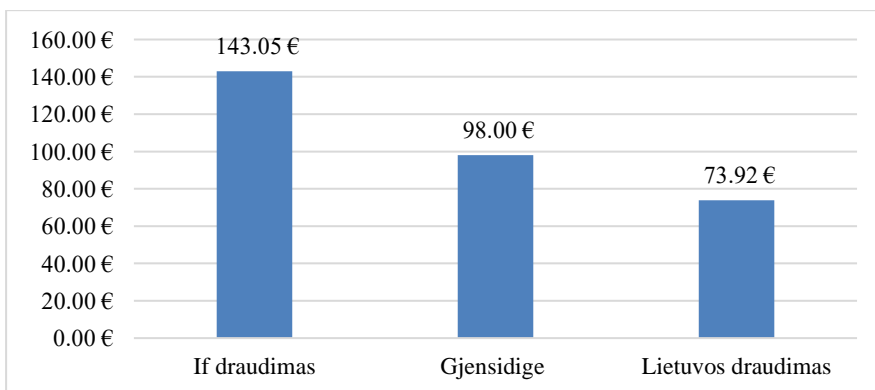
Draudimo įmonė	Privalumai	Trūkumai
„Lietuvos draudimas“	<ul style="list-style-type: none"> Nemokamai suteikiamas civilinės atsakomybės draudimas; Nuostolius už sugadintus arba pavogtus gyvenamajame name laikomus daiktus atlygina kaip už analogiškus naujus daiktus, nepaisant jų nusidėvėjimo; Draudimo įmoką galima mokėti dalimis be pabrangimo. 	<ul style="list-style-type: none"> Įvykiams gali būti taikoma besąlyginė išskaita; Apie draudiminį įvykį pranešti per 3 darbo dienas; Gali būti apribojimų, kai turtas yra ne draudimo vietoje (pvz., keliaujant).
„If“	<ul style="list-style-type: none"> Siūlo nemokamą meistro pagalbą namuose visą parą; Apie draudiminį įvykį galima pranešti per 5 darbo dienas; Draudimo įmoką galima mokėti dalimis be pabrangimo. 	<ul style="list-style-type: none"> Nuostoliai, kuriuos padarė vanduo patekęs į patalpų vidų pro nesandarias konstrukcijas (net ir liūtis metu), atlyginami tik apsidraudus „If super namai“ variantu; Išmoka už prarastus brangesnius kaip 1 000 EUR vertės daiktus mokama tik pateikus įsigijimo dokumentus; Taikomos specialios nuostolių atlyginimo sąlygos, jeigu po įvykio neatstatomas turtas ar neįsigyjama naujo.
„Gjensidige“	<ul style="list-style-type: none"> Įsigyjant būsto draudimą internetu taikoma 10% nuolaida; Siūlo nemokamą meistro pagalbą namuose visą parą; Draudimo įmoką galima mokėti dalimis be pabrangimo; Elektronikos ir buitinių prietaisų remontui netaikoma išskaita, jeigu sugedęs prietaisas remontuojamas pas Gjensidige partnerį; Dužus vidaus ir išoriniam stiklams nuostolius atlyginam netaikydami išskaitos. 	<ul style="list-style-type: none"> Įvykiams gali būti taikoma besąlyginė išskaita; Apie draudiminį įvykį pranešti per 3 darbo dienas; Vidinių gedimų ir elektros įtampos svyravimų rizika negalioja daiktams, kurie draudžiamą įvykio dieną buvo senesni kaip 10 metų; Stiklo dūžio rizika telefonams ir planšetiniams kompiuteriams galioja tik tuo atveju, jeigu ją pasirinkote sudarydami draudimo sutartį.

Visos trys draudimo įmonės turi tiek privalumų, tiek trūkumų. „Lietuvos draudimas“ bei „If“ draudimo atveju pavyko išskirti po tris trūkumus ir privalumus. O „Gjensidige“ atveju išskirta daugiau privalumų nei trūkumų. Tačiau draudėjas rinksis įmonę pagal tai, kas jam aktualiau, pavyzdžiui, jei klientui svarbu gauti nemokamą civilinės atsakomybės draudimą, jam patraukliausiai atrodys „Lietuvos draudimo“ pasiūlymas, nepaisant to, jog „Gjensidige“ turi

daugiau privalumų. Norint nustatyti, kuri draudimo įmonė siūlo tinkamiausią variantą, klientai turi atidžiai pasidomėti šių trijų įmonių nurodytomis papildomomis sąlygomis. Visgi, didžiausia tikimybė, jog klientai rinksis paslaugą pagal jiems patraukliausią kainą. Dėl to svarbu šias įmones įvertinti ir finansiniu atžvilgiu.

3 paveiksle nurodytos metinės įmokos už būsto draudimą. Skaičiavimai buvo atlikti naudojantis skaičiuoklėmis, kurios buvo pateiktos šių draudimo įmonių internetiniuose puslapiuose. Visi skaičiavimai atlikti siekiant išsiaiškinti, kokią paslaugos kainą pasiūlytų šios įmonės tam pačiam 60 kv. m. butui Kauno m. savivaldybėje. Metinės būsto įmokos suskaičiuotos, jei būtų draudžiamasi kartu imant ir nekilnojamojo turto, civilinės atsakomybės bei asmens civilinės atsakomybės draudimus. Visų draudimo įmonių atvejais pasirinktas pigiausias pasiūlytas variantas.

Visos draudimo įmonės pasiūlytų gana skirtingas įmokas. Didžiausia metinę įmoką siūlo „If“ draudimas, kurio pasiūlytas pigiausias variantas siekė 143,05 Eur. metams. „If“ draudimo pasiūlytas pigiausias variantas buvo „If mini namai“ variantas, kuris draudžia nuo draudimo rizikų, susijusių su ugnimi (gaisras, sprogdimai, dūmai), vandeniu (vandentiekio avarijos, užliejimai) bei gamtinėmis jėgomis (audros, liūtys, sniegas, potvyniai ir pan.). Taip pat draudžiama nuo vagysčių iš namų bei vandalizmo. Tuo tarpu, „Gjensidige“ pateikė pigesnę metinę pasiūlymą nei „If“ draudimas – 98 Eur. metams. Nors savo puslapyje „Gjensidige“ nurodo, jog teikia MINI, MIDI, MAXI pasiūlymus, šiuo konkrečiu atveju buvo pasiūlytos MIDI ir MAXI paketų kainos. Kadangi, lyginame pigiausius pasiūlymus, pasirinkta „Gjensidige“ MIDI paketo kaina. Šis paketas apdraudžia nuo tų pačių draudimo rizikų kaip ir „If mini namai“, tačiau papildomai draudžia ir nuo tokių dalykų, kaip trečiųjų asmenų veika, medžio užvirtimas, dūžių ir skilimų, transporto priemonių atsitrenkimų. Taip pat siūlo išmokėti iki 2 000 Eur. už vagystę iš aptvėro sklypo teritorijos; iki 150 Eur. už pastato raktų vagystę; iki 5 000 Eur. už elektros prietaisų gedimo dėl elektros įtampos svyravimų; iki 1 000 Eur. už šildymo katilo, vėdinimo ir oro kondicionavimo įrangos gedimus; iki 300 Eur. už vidinius gedimus. Mažiausią įmoką pateikė „Lietuvos draudimas“ – 73,92 Eur. metams. „Lietuvos draudimo“ skaičiuoklė pateikė tik vieną kainą ir nebuvo nurodyta, koks tai paketas. Tačiau nurodyta, jog draudžiama nuo tokių rizikų: vanduo, ugnis, vagystė, gamtinės jėgos, el. įtampos svyravimai. Kadangi, tik „Lietuvos draudimas“ siūlo nemokamą civilinės atsakomybės draudimą, būtent šis pasiūlymas pigesnis palyginus su konkurenčių siūlomomis kainomis.

3 pav. Metinės būsto draudimo įmokos.

Taigi, atlikus palyginamąją būsto draudimą teikiančių įmonių analizę, išskyrus jų privalumus bei trūkumus ir įvertinus šias įmones finansiniu požiūriu, gauti skirtingi rezultatai. Savo privalumais išsiskyrė „Gjensidige“, kuri vienintelė turėjo daugiau privalumų nei trūkumų. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, jog „Gjensidige“ turi ir daugiausia trūkumų lyginant su „Lietuvos draudimu“ ir „If“ draudimu. Įvertinus draudimo paslaugas teikiančias įmones finansiniu atžvilgiu, nustatyta, jog palankiausias sąlygas savo klientams siūlo „Lietuvos draudimas“, o „If“ draudimas siūlo perpus didesnes kainas, nors ir draudžia nuo mažiausiai rizikų.

Išvados

1. Ieškant geriausio kelionių draudimo pasiūlymo, atsižvelgiant į mažiausią kainą, siūlomų papildomų apsidraudimo priemonių kiekį, bei didžiausią draudimo sumą geriausias variantas būtų „If“ draudimas. Tačiau įvertinus, kad papildomi draudimai ir didesnės draudimo sumos draudėjui kainuoja papildomai ir gali būti nereikalingi bei pertekliniai, dėl geresnės kainos ir kokybės santykio vertėtų apsvarstyti „Gjensidige“, nes šis kaip ir „Lietuvos draudimas“ turi daug privalumų, tačiau siūlo konkurencingesnę kainą.

2. Renkantis kurioje įmonėje apsidrausti vairuotojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu, ekonomiškiausias variantas yra „Gjensidige“ draudimas. Tačiau norintiems apsidrausti nuo papildomų rizikų, susijusių su automobiliu ir mėgstantiems atsiskaitinėti grynaisiais palankiausias variantas būtų „Lietuvos draudimas“, kuris siūlo net 6 papildomas draudimo paslaugas, bei daug atsiskaitymo būdų ir vietų.

3. Atlikus „Lietuvos draudimas“, „If“ draudimas bei „Gjensidige“ būsto draudimų palyginamąją analizę, nustatyta, jog daugiausia tiek privalumų, tiek trūkumų turi „Gjensidige“, todėl renkantis būsto draudimo paslaugą, draudėjas turėtų rinktis atsižvelgdamas į savo konkrečius poreikius. Tačiau atlikus finansinį būsto draudimo vertinimą nustatyta, jog „If“ draudimas siūlo didžiausią įmoką, nors palyginus su konkurentėmis, draudžia nuo mažiausiai rizikų.

O „Lietuvos draudimo“ siūlomas nemokamas civilinės atsakomybės draudimas, leidžia klientams pasiūlyti patraukliausias kainas.

Literatūra

1. „If“ draudimas. Būsto draudimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.if.lt/privatiems/draudimas/busto-draudimas>
2. „If“ draudimas. Kelionių draudimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.if.lt/privatiems/draudimas/kelioniu-draudimas>
3. „If“ draudimas. Privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.if.lt/privatiems/draudimas/automobilio-draudimas>
4. Aidukaitė, Jolanta. (2013). Būsto politika skirtinguose gerovės modeliuose. Sociologija. Mintis ir veiksmas. 3-2. 304-320. 10.15388/SocMintVei.2013.2.3799.
5. Courbage, C. ir Nicolas, C. (2021). Trust in insurance: The importance of experiences. Journal of risk and insurance, 88(2), 263-291. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jori.12324>
6. Draudimo terminų žodynas. Prieiga per internetą: <https://www.draudimas.lt/pages/duk/draudimo-terminu-zodynas>.
7. Gjensidige draudimas. Būsto draudimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gjensidige.lt/busto-draudimas>
8. Gjensidige draudimas. Kelionių draudimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gjensidige.lt/keliones-draudimas>
9. Gjensidige draudimas. Privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gjensidige.lt/privalomasis-draudimas/kartu-su-privalomuoju-draudimu#Pagalbakelyje24/7>
10. Lietuvos draudimas. Būsto draudimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ld.lt/busto-draudimas>
11. Lietuvos draudimas. Kelionių draudimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ld.lt/keliones-draudimas>
12. Lietuvos draudimas. Privalomasis vairuotojų civilinės atsakomybės draudimas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ld.lt/privalomasis-draudimas>
13. Lietuvos respublikos draudimo įstatymas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8447F63760E9/fBLgDYrhKm>
14. Paškevičius, Arvydas ir Stanišauskaitė, Aida (2012). Draudimo paslaugų rinka ir jos vertinimo rodikliai. *Tarptautinis verslas: inovacijos, psichologija, ekonomika*, t. 3, Nr. 1, pp. 183-209.
15. Petrus, S., Yahya, A. F. ir Yahya, F. (2022). Domestic Travelers' Perceptions and Intention to Purchase Travel Insurance. *Proceedings 2022*, 82, 74. In *International Academic Symposium of Social Science 2022* (p. 269). s Note: MDPI stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://mdpires.com/books/book/6504/International_Academic_Symposium_of_Social_Science_2022.pdf?filename=International_Academic_Symposium_of_Social_Science_2022.pdf#page=280
16. Sarman, I., Curtale, R. ir Hajibaba, H. (2020). Drivers of travel insurance purchase. *Journal of Travel Research*, 59(3), 545-558. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0047287519843187>
17. Žilinskas, T. (2020). Valstybės naudojamų administracinių teisinių priemonių užtikrinimas, kad būtų apdrausta transporto priemonių valdytojų civilinė atsakomybė privalomuoju draudimu: probleminiai įgyvendinimo aspektai. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/83b116ab-d301-4e56-a9f8-a3fa69ed58d6/details>

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SERVICES OF „LIETUVOS DRAUDIMAS“, „IF“, „GJENSIDIGE“ INSURANCE COMPANIES

The offer of insurance services is abundant in the Lithuanian market - 9 insurance companies and 10 branches of insurance companies of EU countries. All insurance companies can offer different sizes of insurance packages for prices, so it can be difficult for customers to choose the company of their choice. In this article, Lietuvos Draudimas, "If" insurance and "Gjensidige" will be analyzed in order to evaluate travel, drivers' civil liability compulsory and house insurance services. Travel insurance is chosen because travel is becoming more and more popular, and many risks and accidents can happen on a trip, drivers' liability insurance is mandatory because it is the most popular, and more and more people are beginning to understand the importance of home insurance, especially when various accidents occur. natural disasters, fire, etc. Then, after performing a comparative analysis, pros and cons, and financial evaluation, one can try to identify the company that can provide the best service at the best price. The obtained results show that travel insurance when choosing the standard offer "If" is the cheapest, housing insurance is the cheapest option – Lietuvos draudimas, and Gjensidige insurance offers the cheapest annual fee for drivers' civil liability. However, in general, the choice of the best insurance company depends on the individual needs of the policyholder, as all of them can offer special features that will be more or less relevant to some.

Keywords: travel insurance, drivers' civil liability insurance, housing insurance.

STATISTICAL ASSESSMENT OF DAMAGE TO HEALTH CARE CAUSED BY MILITARY ACTIONS OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE

Alla Nikolaevna Podvin (stud.), Dr Natalia Viktorivna Kharchenko

Poltava State Medical University, Ukraine

Abstract

It highlights the destruction of the medical infrastructure, which made it impossible to comply with the norms of prevention and treatment, the lack of medical personnel and the disruption of logistical connections, which prevents the timely provision of medical supplies to the population. The priority of the Ministry of Health is the restoration of services for the population and jobs for workers in the medical field. As of November 2023, during the full-scale war, Russian troops damaged 1,468 medical facilities in Ukraine. Medical facilities in Kharkiv region, Donetsk region, Mykolaiv region, Kyiv region, Chernihiv region, and Kherson region suffered the greatest losses. The amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine during the war reached \$63 billion or 1.8 trillion hryvnias as of March 24, 2024. According to the Ministry of Finance, for 2022, Ukraine received about \$27.5 billion in monetary aid. The main "sponsor" of Ukraine in 2023 was the European Union, which received more than 19.5 billion US dollars. It is almost twice less than the USA – 10.95 billion USD.

The main problem is the restoration of the damaged infrastructure of Ukraine after the unleashed full-scale war caused by the Russian Federation.

The goal is a statistical assessment of health care damage caused by the military actions of the Russian Federation in Ukraine.

The tasks are restoration and rebuilding of everything that was destroyed, exchange of experience with Western companies, transparency of investments.

Key words: destruction, recovery, medical facilities, financial aid.

Introduction

The full-scale war unleashed by the Russian Federation has caused significant damage to the health care system (PHS) of Ukraine. This is about the destruction of the medical infrastructure, the impossibility of complying with the norms of prevention and treatment, the lack of medical personnel in some regions, and the disruption of logistical connections, which prevents the timely and complete supply of the population with medical supplies. But even in such difficult conditions, hospitals continue to work, and doctors sometimes literally live at work. Mass displacement of the population due to large-scale hostilities causes serious consequences for the guarantee of human rights, in particular economic and social. The issue of utility payments is urgent. Children are the most vulnerable category during war. The amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine during the war reached \$63 billion or 1.8 trillion hryvnias as of March 24, 2024. The war in Ukraine is not just a regional crisis, it has far-reaching consequences affecting different regions of the world. The conflict dealt a serious blow to the world economy, leading to slower growth and faster inflation.

The theoretical basis of the study. Research results and their analysis

Given the fact that the demand for medical services has changed significantly in various regions due to the movement of a large part of citizens within the country and beyond its borders, disproportions in the provision of resources in the health care sector have worsened [Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' 2022].

As of August 24, 2022, there have been 473 confirmed attacks on healthcare facilities, resulting in at least 98 deaths and 134 injuries. More than 927 medical institutions were damaged, more than 400 were located in the territories temporarily occupied by the Russians, and 123 institutions of the health care system were destroyed. At the same time, at the end of 2021, there were about 3,000 medical institutions in Ukraine. As of the beginning of October 2022, 85 institutions of the health care system were restored and another 209 were at the stage of reconstruction. The priority of the Ministry of Health is the restoration of services for the population, in particular for internally displaced persons (IDPs), and jobs for medical workers. In order to strengthen the capacity of the health care system, the deployment of a network of mobile clinics continues, although there is still a significant need for them in the Vinnytsia and Khmelnytskyi regions, which are among the leaders in terms of the number of IDPs. Currently, almost a third (30%) of IDPs have problems with access to medical care [Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' 2022].

As of November 2023, during the full-scale war, Russian troops damaged 1,468 medical facilities in Ukraine. Another 193 were completely destroyed. Medical facilities in Kharkiv region, Donetsk region, Mykolaiv region, Kyiv region, Chernihiv region, and Kherson region suffered the greatest losses. Since the beginning of the war, the enemy has also lost emergency medical vehicles: 103 vehicles were damaged, 253 were destroyed, and 125 were captured.

Medical workers equip bomb shelters, support people's health, and give online advice. And they also find an opportunity to dream with small patients about their plans after victory. Since the first days of the full-scale invasion, the National Children's Specialized Hospital "Okhmatdit" (Mother and Child Protection) in Kyiv has been receiving wounded children and adults, and sometimes even whole families, who came under Russian shelling. The doctors of "Okhmatdyt"

worked, rested, and lived in the hospital for the first month of the war. In addition to coordinating the delivery of medicines, which initially had great problems, treating the sick and injured in the hospital, doctors provide online consultations [Nataliya Ponedilok 2022].

As of the beginning of November 2023, it was already possible to fully restore 421 medical facilities, and another 413 facilities were partially restored. Currently, the largest number of restored medical facilities are in Mykolaiv Oblast, Dnipro Oblast, Kyiv Oblast, Kharkiv Oblast, and Chernihiv Oblast [Iryna Batyuk 2023].

The relative autonomy of health care institutions and a decentralized approach to management decision-making by local communities, taking into account the specific situation on the ground, contribute to successful counteraction to the challenges of war.

Currently, there is a gradual improvement of the functionality of the health care system in the conditions of the risks of war, due to the provision of medical services in full in certain regions of Ukraine and the restoration of medical infrastructure [Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' 2022].

The next steps in the proper functioning of the health care system will be to determine the current and projected needs for health services, with the appropriate reallocation of resources. An important aspect of recovery is the proper accounting of resources in order to form an objective picture of the state of the health care system. In particular, this concerns the establishment of digitalization of data and medical statistics. State policy requires a review of the functioning of medical registers and the formation of a model of their mutual integration. However, it is not clear how long it will take to develop such a model and its practical implementation, while currently registries remain limited in functionality (or do not function at all). In addition, there is a risk of losing part of the data if it is not compatible with the specified model, and this will affect the quality and speed of management decisions.

Civil society cohesion and volunteer activity can be a powerful tool for resource provision of the health care system. At the same time, there is a lack of coordination of this resource due to the lack of reliable information about the needs of POPs, which makes it difficult to direct aid to the regions where it is most needed. In particular, this is due to the fact that the Cabinet of Ministers of Ukraine allowed health care institutions not to keep records of humanitarian aid [Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' 2022].

Internally displaced persons (IDPs) are one of the groups of people most affected by the effects of war. As of the beginning of 2023, almost 4.9 million IDPs are officially registered in Ukraine. Reports of international organizations indicate even higher figures - the International Organization for Migration in Ukraine provides data on 7.1 million internally displaced persons. The Poltava region belongs to those regions of Ukraine that have received almost the largest number of such persons. Since the beginning of hostilities, about 200,000 IDPs have arrived in the Poltava region. Most of them were evacuated in the first months of the war [Mariia Mugal 2023]. Internally displaced persons came from Kharkiv region - 115,000 people, Donetsk region - 35,000 people, Sumy and Luhansk regions - more than 10,000 people. Poltava received a quarter of all IDPs of the region, and almost the same number - populated areas of the region. 65% are located in the cities of the Poltava region, the rest - in rural areas. Among them: 107 thousand - able-bodied; 48 thousand are children; 38 thousand are pensioners; 9 thousand are people with disabilities. The following districts accepted internally displaced persons: Myrhorod district (17,981 people); Myrhorod city (08,064 people), Lubensky district (14,510 people); Lubny city (8,282 people), Kremenchutskyi district (12,113 people); Kremenchuk city (30,256 people), Poltava district (45,520 people); the city of Poltava (52,263), the city of Horishni Plavni (8,428 people)[Mariia Mugal 2023].

After the introduction of martial law on the territory of Ukraine, restrictions on the right to free movement appeared, interference in private life, alienation of property became possible. Despite this, human rights enshrined in the Constitution of Ukraine, international normative acts, and the Geneva Convention cannot be violated or limited even in war. In particular, the right to life and physical integrity, to equality and respect for the dignity of the person, the right to citizenship, to housing and a fair trial, to marriage and equal rights and responsibilities in marriage and family. In addition, it is unacceptable to violate the equality of children in their rights, regardless of origin. The right to send individual/collective written appeals or to personally address state and local self-government bodies is also not subject to restriction. Guaranteeing human rights is also complicated by the fact that people often expect automatic processes where personal intervention is needed. For example, when moving to another region, a person must contact the relevant institutions and inform about his move, submit certain applications, documents. Without following this procedure, most services may be unavailable [Mariia Mugal 2023].

Since the beginning of 2022, the institution has received 2,087 complaints regarding violations of the rights of IDPs. 40% of them concern the sphere of social protection, 30% - promotion of the realization of the rights of displaced persons, the rest - housing issues, freedom of movement, education and pension provision.

The question of compensation for destroyed or damaged housing is one of the most acute since the beginning of the war. Law No. 7198 "On the creation of a state register of property damaged and destroyed by war and the procedure for compensation for it from the state" will be in effect for three years after the termination or abolition of martial law in the territory where such an object is located. It will be impossible to receive monetary compensation for damaged property - for such cases, only restoration through construction works and/or provision of building materials for them is offered [Oleksiy Pavlysh 2023].

As of February 2024, 4.85 million internally displaced people are registered in Ukraine. Some of them were sheltered free of charge by more than 84,000 homeowners in Ukraine, who are entitled to compensation for the cost of utility services. The amount of compensation is calculated once a month. For each person from the number of IDPs that the owner of the house accommodated for free, he receives compensation in the amount of UAH 14.77 per day, that is, UAH 450 per month. An application for providing compensation, which indicates data on accommodated persons and

the number of days they lived in the reporting month, must be submitted every month from the 1st to the 5th [Iryna Ihnatova 2024].

Almost a third of appeals to lawyers are problems in the implementation of IDPs' right to receive pension and social benefits due to them. Delays in payments, the fact of non-appointment or non-payment - this is an incomplete list of issues that have to be dealt with. Separately, it is worth noting that IDPs who have lost their employment records due to displacement face difficulties when applying for a pension. This is due to the impossibility of confirming seniority or most of it, since data on the payment of contributions are displayed in the personalized accounting system only from January 1, 2004 [Mariia Mugal 2023].

Separately, it is worth noting that IDPs who have lost their employment records due to displacement face difficulties when applying for a pension. This is due to the impossibility of confirming seniority or most of it, since data on the payment of contributions are displayed in the personalized accounting system only from January 1, 2004 [Mariia Mugal 2023].

Most often, the rights to life, the opportunity to be with family and community, the right to health, to personal development, to care and protection are violated. Currently, there are still no guarantees for children who find themselves in war conditions, except for free hot meals in state and communal educational institutions [Mariia Mugal 2023].

According to the estimates of the Ministry of Economy and the KSE Institute, the total losses of the Ukrainian economy as a result of the war, taking into account both direct losses calculated in this project and indirect losses (drop in GDP, cessation of investments, outflow of labor, additional costs for defense and social support, etc.) amount to from \$543 billion to \$600 billion.

Since the beginning of Russia's military aggression on February 24, 2022, at least 4,431 residential buildings, 92 factories / enterprises, 378 educational institutions, 138 health care institutions, 8 civilian airports and 10 military airfields, 7 TPP / HPP have been damaged, destroyed or captured in Ukraine etc.

There is no assessment of the total losses of the economy, which include not only the direct losses of infrastructure, but also the numerous "collateral" losses that the economy suffered as a result of the war (the closure of a large number of businesses; the loss of hundreds of thousands of people from their homes and jobs; the cessation of all investment; the reduction of consumer spending citizens' demand, etc.).

Table 1. Losses of the Ukrainian economy from damage to physical infrastructure (in case of complete destruction of objects), since the beginning of hostilities

Infrastructure objects	Number of units as of March 24, 2024	Total losses, million US dollars
The roads	8265	27546
Residential buildings	4431	13452
Civil airports	8	6816
Factories, enterprises	92	2921
Healthcare institutions	138	2466
Nuclear power plants	1	2416
Railway infrastructure and rolling stock	n/a	2205
Bridges and bridge crossings	260	1452
Ports and port infrastructure	2	622
Institutions of secondary and higher education	378	601
Administrative buildings	35	574
Military airfields	10	390
Aircraft An-225 "Mriya"	1	300
Shopping and entertainment centers	11	188
Religious buildings	44	150

Source: [Kyiv'ska shkola ekonomiky (2024)].

According to the Ministry of Finance, for 2022, Ukraine received about \$27.5 billion in monetary aid. The largest partner of Ukraine can be called the United States of America. Aid received: more than 10 billion US dollars. In addition to money, the USA sent and continues to send to Ukraine various types of weapons (air defense systems, tanks, anti-aircraft missiles, shells, etc. - Ed.) in the amount of more than 8.4 billion dollars. It is important that all assistance from the partner is completely grant-based, which means that we do not need to give anything. In second place is the European Union. Aid received: more than 7.4 billion euros. Military aid, which is happening for the first time in the entire history of the existence of the union. The "Bronze" rating went to the International Monetary Fund, for which Ukraine was and remains one of the largest borrowers. Aid received: more than 2.7 billion dollars. Cooperation with the IMF is the key to obtaining international support and the necessary sums of money. The European Investment Bank also rushed to help and became one of the donors of funds for our state. Aid received: more than 1.7 billion dollars. The Canadian government started helping us even before it became mainstream: the first aid package was announced before February 24, 2022. Aid received: more than 1.5 billion dollars. Military aid packages (winter military clothing, shells, satellites, etc.). Germany became one of those countries in Europe that single-handedly sent the largest financial support. Aid received: more than 1.3 billion euros. We received 400 grenade launchers, 500 Stinger air defense systems and 1,000 anti-tank weapons from our partner. The country's government is now handing over such important IRIS-T air defense systems to us and has already approved a fund of 2 billion euros for the purchase of German weapons. The World Bank is not far behind.

Received aid: almost 1 billion dollars. The ex-prime minister of Great Britain, Boris Johnson, became famous in Ukraine not only by word, but also by deed: during his tenure, Ukraine received about 600 million dollars of money. Aid received: about 600 million dollars. In addition to money, Britain sent and continues to send us modern equipment and weapons, such as anti-tank systems, air defense systems, armored vehicles, etc. The main thing is that Great Britain not only sends equipment and money to Ukraine, but also speaks on the international stage with appeals for help and support of our country, which motivates the governments of other countries. The amount of monetary aid Japan made was 581 million dollars, which, although small, is a significant contribution. Aid received: about 600 million dollars. Thanks to our partner, we received helmets, body armor, UAVs and many other non-lethal equipment from the country of the rising sun. The amount of aid to Poland (including humanitarian, economic and military aid) did not exceed 5 billion euros, of which there were no direct monetary grants. Help received: invaluable. Our neighbor sent hundreds of tons of humanitarian aid to Ukraine, more than 230 tanks, 40 BMPs, 100 mortars and much more. The latter arrived on our territory already on February 26, which saved many lives. Other states were not left behind. Let's briefly consider their contributions and assistance:

France. 600 million euros were promised, more than 300 million were received;
 Italy. EUR 330 million in cash, EUR 2.8 billion in general aid;
 Finland. 50 million euros in money and another 45 million in the form of weapons;
 Norway. EUR 226 million in humanitarian aid and EUR 1 billion in military aid;
 Latvia. 300 million euros of military aid;
 Czech Republic EUR 100 million in humanitarian aid and EUR 1 billion in military aid;
 Lithuania. 300 million euros of military equipment and weapons;
 Netherlands. Thousands of ammunition and equipment and 15 million euros of aid.
 Aid received: 695 million euros [Oleksandra Fedorova 2022].

Table 2. Received assistance from direct cash grants for 2022

Country	Direct cash grants
USA	10 billion US dollars
European Union	7.4 billion euros
the IMF	2.7 billion US dollars
European Investment Bank	1.7 billion US dollars
Canada	1.5 billion US dollars
Germany	1.3 billion euros
The World Bank	1 billion US dollars
Great Britain	600 million US dollars
Japan	600 million US dollars
France	300 million euros
Italy	330 million euros
Finland	50 million euros
Norway	226 million euros
Latvia	300 million euros
Czech Republic	100 million euros
Lithuania	300 million euros
Netherlands	15 million euros

Source: [Oleksandra Fedorova 2022].

The main "sponsor" of Ukraine in 2023 was the European Union, which received more than 19.5 billion US dollars. From the USA, which acted as a leader in 2022, in 2023 almost twice less came in - 10.95 billion US dollars. Other major donors of financial aid to Ukraine were the IMF (\$4.475 billion), Japan (\$3.626 billion), Canada (\$1.757 billion), Great Britain (\$998 million), and the World Bank (\$660 million). dollars).

Table 3. Major donors of financial aid to Ukraine in 2023

Country	Financial Aid
European Union	19.5 billion US dollars
USA	10.95 billion US dollars
the IMF	4.475 billion US dollars
Japan	3.626 billion US dollars
Canada	1.757 billion US dollars
United Kingdom	998 million US dollars
The World Bank	660 million dollars

Source: [Anastasiya Zanuda 2024]

At the same time, if the aid is "weighted" by the size of the economies of Ukraine's allies, then, according to the Ukraine Support Tracker, the largest support is provided by the Scandinavian and Baltic countries: Estonia, Denmark, Norway, Lithuania and Latvia. External financing received by Ukraine in 2023 exceeded both the volume of 2022 and the expectations of the Ukrainian government. But, obviously, 2023 will remain a record. In the budget for 2024, the plan

to receive 41 billion US dollars from international partners was initially recorded, but later, the Ministry of Finance cut this need to 37.3 billion dollars [Anastasiya Zanuda 2024].

Conclusions

The war led to a reduction in jobs and incomes, a decrease in purchasing power and the amount of accumulated assets. In 2022, the national economy lost 29.2% of real GDP, and 13.5 million people were forced to leave their homes. According to the "Rapid Damage and Needs Assessments" (RDNA2) methodology of the World Bank, damage is direct loss from the destruction or damage of physical assets and infrastructure, expressed in monetary terms, based on the cost of replacing or repairing lost assets at prices valid until the beginning of the war.

In general, economic losses from war include not only the destruction and damage of infrastructure, production facilities, public institutions, but also the loss of human capital and the expenditure of resources on military confrontation. As a result of the full-scale war unleashed by Russia against Ukraine, the Ukrainian economy shrank by more than 35%. According to the UN report, due to the Russian invasion, the monthly budget deficit of Ukraine is estimated at 5 billion dollars.

The prospects of the Ukrainian economy in 2023 and 2024 are very uncertain and will depend on many factors, in particular, on the cessation of hostilities and the start of reconstruction works [Olena Kovalenko 2023].

The war in Ukraine has far-reaching consequences for the global economy and geopolitical situation, from rising commodity prices and disrupting trade and supply chains to reducing business confidence. Its influence is significant and complex.

Politicians all over the world have to solve the problem of containing inflation and maintaining economic recovery in times of crisis.

A network of global security and regional measures to protect economies from shocks is becoming increasingly necessary. The war in Ukraine emphasizes the importance of international cooperation and collective power in solving the problems that lie ahead [Sebastian Heliani 2023].

References

1. Natsional'nyy instytut stratchichnykh doslidzhen' (2022 26 zhovtnya) Resursy systemy okhorony zdorov'ya v umovakh viyny <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/resursy-systemy-okhorony-zdorovya-v-umovakh-viyny-zhovten-2022r>
2. Iryna Batyuk (2023 7 lystopada) U MOZ rozpovily, skil'ky ukrayins'kykh medzakladiv poshkodyla i zruynuvala vshchent RF Ekonomichna pravda.
3. <https://life.pravda.com.ua/society/2023/11/7/257484/>
4. Mariia Mugal (2023 27 Bereznya) VPO na Poltavshchyni: statystyka ta problem Instytut analityky ta advokatsiyi. <https://iaa.org.ua/articles/vpo-na-poltavshchyni-statystyka-ta-problemy/>
5. Oleksiy Pavlysh (2023 17 Bereznya) Zelens'kyy pidpysav zakon pro kompensatsiyi za poshkodzhene i zruynovane zhytlo Ukrayins'ka pravda. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/17/698172/>
6. Iryna Ihnatova (2024 19 Lyutoho) Rozmir kompensatsiyi za komunal'ni posluhy VPO. Fakty <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20240219-kompensacziya-za-komunalni-poslugy-vpo-yak-yiyi-otrymaty-i-yakoyu-bude-suma/>
7. Kyyivs'ka shkola ekonomiky (2024) Pryami zbytky, naneseni infrastrukturi Ukrayiny v khodi viyny, skladayut' mayzhe \$63 mlrd. Zahal'ni vtraty ekonomiky \$543-600 mlrd Kyyivs'ka shkola ekonomiky
8. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyni-skladayut-mayzhe-63-mlrd/#:~:text=%24543%2D600%20%20%D0%BC%D0%BB%D1%80%D0%B4-%D0%9F%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%96%20%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B8%2C%20%D0%BD%D0%B0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%2C%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5,%D0%B0%D0%B1%D0%BE%201%2C8%20%D1%82%D1%80%D0%BB%D0%BD%20%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C.>
9. Oleksandra Fedorova (2022 31 Hrudnya) Skil'ky hroshey otrymala Ukrayina vid partneriv za 2022 rik Finance.ua <https://finance.ua/ua/goodtoknow/skilky-groszej-otrymala-ukraina>
10. Anastasiya Zanuda (2024 23 Lyutoho) Viyna u tsyfrakh: yak za ostanniyy rik zminylysia Ukrayina ta ukrayintsi VVS Ukrayina <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv28871qdv8o>
11. Olena Kovalenko (2023 26 Sichnya) Viyna znyshchyla 35% ekonomiky Ukrayiny – OON UNIAN Informatsiyne ahentstvo. <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-znishchyla-35-ekonomiky-ukrajini-oon-12122658.html>
12. Sebastian Heliani (2023 25 Serpnya) Yak viyna v Ukrayini zminyuye ekonomichnyy i biznesovyy landshafty krayin, rehioniv ta svitu. Poyasnuyete profesor ekonomiky Sebastian Galiani Forbes Ukraine. <https://forbes.ua/money/velika-ekonomichna-perebudova-25082023-15642>
13. Nataliya Ponedilok (2022 1 Travnya). Yak likari ryatuyut' zhyttya pid chas viyny. Ukraïner. <https://www.ukraïner.net/likari-viyna/>

STATISTINIS ŽALOS SVEIKATAI, PADARYTOS DĖL RUSIJOS FEDERACIJOS KARINIŲ VEIKSMŲ UKRAINOJE, ĮVERTINIMAS

Straipsnio tikslas – išryškinti karo įtaką medicinos infrastruktūros sunaikinimui, dėl kurio buvo neįmanoma laikytis prevencijos ir gydymo normų, medicinos personalo trūkumą, logistinių ryšių sutrikimus. Vidaus viduje perkelti asmenys yra viena iš labiausiai karo padarinių nukentėjusių žmonių grupių. Dėl karo sumažėjo darbo vietų ir pajamų, sumažėjo perkamoji galia ir sukaupto turto kiekis. Ukrainos ekonomikos perspektyvos 2023 ir 2024 metais yra labai neaiškios ir priklausys nuo daugelio veiksnių, ypač nuo karo veiksmų nutraukimo ir atstatymo darbų pradžios. Pasaulinio saugumo ir regioninių priemonių, skirtų apsaugoti ekonomiką nuo sukrėtimų, tinklas tampa vis labiau reikalingas. Karas Ukrainoje išryškina tarptautinio bendradarbiavimo ir kolektyvinės jėgos svarbą sprendžiant laukiančias problemas. Tai atsispindi Ukrainos piniginės pagalbos iš šalių partnerių gavimuose, jei pagalbą „sversime“ pagal Ukrainos sąjungininkų ekonomikų dydį, tai, Ukrainos paramos sekimo duomenimis, didžiausią paramą teikia Skandinavijos ir Baltijos šalys: Estija, Danija, Norvegija, Lietuva ir Latvija. 2023 metais Ukrainos gautas išorės finansavimas viršijo 2022 metų apimtį.

Raktažodžiai: naikinimas, atkūrimas, medicinos įstaigos, finansinė pagalba.

*Ekonomikos bei vadybos mokslų kryptių straipsniai***INFLIACIJOS POVEIKIO NEDARBO LYGIUI LIETUVOJE TYRIMAS***Rugilė Pustelninkaitė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, dr. Inga Maksvytienė, Dalia Stukaitė**Kauno kolegija***Anotacija**

Straipsnio tikslas yra ištirti vartotojų kainų indekso poveikį nedarbo lygiui Lietuvoje, Straipsnyje pateikiamas vartotojų kainų indekso poveikio nedarbo lygiui svarbos pagrindimas, atliekama vartotojų kainų indekso ir nedarbo lygio Lietuvoje 2011-2021 m. statistinė palyginamoji analizė. Mokslinės literatūros analizė parodo, kad vartotojų kainų indeksas ir nedarbo lygis yra svarbūs ir visapusiški rodikliai, kurių teorinį ryšį pagrindžia Filipso kreivė. Atlikus statistinę palyginamąją šių ekonominių rodiklių analizę Baltijos šalyse tiriamu laikotarpiu, buvo pastebėta vartotojų kainų indekso augimo ir nedarbo lygio mažėjimo tendencijos. Atlikus vartotojų kainų indekso ir nedarbo lygio Lietuvoje matematinę-statistinę analizę, koreliacijos rezultatai parodo, kad tarp šių rodiklių yra statistiškai reikšmingas stiprus atvirkštinis ryšys. Remiantis regresinės analizės rezultatais galima teigti, kad vartotojų kainų indeksas veikia nedarbo lygį Lietuvoje 2011-2021 m. Atliktos vartotojų kainų indekso ir nedarbo lygio Lietuvoje 2022 m. ir 2023 m. prognozės rodo vartotojų kainų indekso didėjimą ir nedarbo lygio mažėjimą.

Raktiniai žodžiai: infliacija, nedarbo lygis, vartotojų kainų indeksas.

Ivadas

Temos aktualumas. Infliacija tiesiogiai veikia ne tik ekonomiką, bet ir visuomenės gyvenimą, didindama gyvenimo išlaidas. Pastaraisiais metais dėl įvykių pasaulyje, tokių kaip Covid-19 pandemija, Rusijos kariniai veiksmai Ukrainoje, infliacijos pokyčiai kelia nerimą. Hausman (2022) teigia, kad infliacijos pasikeitimo priežasčių tiksliai numatyti neįmanoma. Taip pat dėl Covid-19 pandemijos ir kitų geopolitinių pokyčių sustiprėjo nedarbo problema šalyse. Ahmad ir kt. (2021) teigia, jog nedarbo lygio prognozavimas bus apsunkintas Covid-19 pandemijos dar bent penkerius metus, ir numatyti ekonominius veiksnius šalyse bus sudėtingiau. Visa tai rodo, kad infliacija ir nedarbas turi didelę įtaką šalies ekonominiams ir socialiniams gyvenimui. Tad priimant sprendimus ir norint palaikyti šalies ekonominį stabilumą svarbu analizuoti infliacijos kitimą ir nedarbą išreiškiančius rodiklius – vartotojų kainų indeksą ir jo poveikį nedarbo lygiui. Straipsnio **problema:** koks yra vartotojų kainų indekso poveikis nedarbo lygiui Lietuvoje?

Tyrimo tikslas - atskleisti vartotojų kainų indekso poveikį nedarbo lygiui Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti vartotojų kainų indekso ir nedarbo lygio svarbos pagrindimą.
2. Pateikti vartotojų kainų indekso poveikio nedarbo lygiui analizę Lietuvoje taikant matematinės-statistinės analizės instrumentus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros palyginamoji analizė, statistinė palyginamoji analizė, matematiniai ir statistiniai analizės instrumentai.

Vartotojų kainų indekso poveikio nedarbo lygiui svarbos pagrindimas

Infliacija yra reiškinys, dažnai minimas medijose kalbant apie ekonominę padėtį šalyje. Infliacija - tai bendras kainų lygio kilimas per tam tikrą laiko tarpą, kuris pasireiškia piniginio vieneto perkamosios galios mažėjimu (Valstybės duomenų agentūra, 2023a). Bet Bhaskar ir Murray (2015) teigia, kad infliacijos sąvoką yra sunku apibrėžti vienareikšmiškai: daugumą apibrėžimų galima suskirstyti į dvi kategorijas – tuos, kuriuose dėmesys sutelkiamas į infliacijos poveikį, ir tuos, kuriuose dėmesys skiriamas tariamoms priežastims (Musarat ir Alaloul, 2021). Tad kiekvienas autorius šią sąvoką gali apibrėžti skirtingai. Infliacija atsiranda dėl įvairių veiksnių poveikio. Bendrosios paklausos pokyčių veiksnių grupė iššaukia vartotojų infliaciją. Kita vertus, bendrosios pasiūlos mažėjimas iššaukia išlaidų infliaciją (Salim, 2019).

Norint nustatyti infliacijos lygį, kitaip vadinamą infliacijos tempu, yra naudojami skirtingi kainų indeksai tokie kaip BVP, nedarbo lygis (Petrosky-Nadeau ir Valletta, 2020; Hossain ir kt., 2018; Pongrácz ir Poláčková, 2017), tačiau dažniausiai yra vartojamas vartotojų kainų indeksas (VKI). Tai vienas pagrindinių infliacijos kitimo rodiklių parodantis prekių ir paslaugų vartojimo kainų lygį per tam tikrą laikotarpį. Jo skaičiavimai apima tik vartojimo prekes ir paslaugas, atsižvelgiant į jų svarbą namų ūkio išlaidų struktūroje. Šis rodiklis parodo pinigų sumą, kurią pirkėjas sunaudoja atskaitiniais metais pirkdamas tiek pat tų pačių prekių ir paslaugų, už kurį baziniais metais būtų sumokėjęs 100 piniginių vienetų (Valstybės duomenų agentūra, 2023a). Kadangi VKI leidžia stebėti, kaip laikui bėgant keičiasi dažniausiai vartotojų perkamų prekių kainos, jis pasitelkiamas nustatant įvairias valstybės mokamas išmokas.

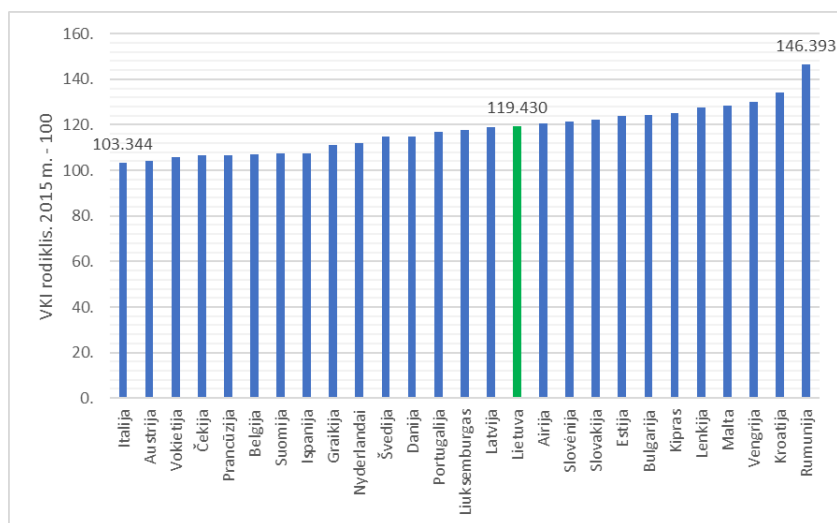
VKI yra svarbus norint įvertinti infliaciją, kuriai įtakos turi įvairūs veiksniai. Valstybinėse institucijose, tarptautinėse organizacijose ir verslo sektoriuose (Wulandari ir kt., 2019) plačiai naudojami VKI pokyčiai tiesiogiai veikia ekonominių rodiklių skaičiavimus, kurie yra svarbūs priimant sprendimus įvairiose srityse, tame skaičiuje ir darbo rinkoje (Feng ir kt., 2024).

Sąsajas tarp infliacijos ir nedarbo pagrindžia Filipso kreivės makroekonominis modelis, rodantis atvirkščiai proporcingą ryšį tarp infliacijos ir nedarbo (Raneah ir kt., 2018; Bhattarai, 2016; Maximova, 2015). Ši ekonominė teorija teigia, jog didesnė infliacija mažina nedarbo lygį šalyje ir atvirkščiai. Be to teorijoje paaiškinamas daugialypis nedarbo poveikis, pabrėžiama jo socialinė ir ekonominė svarba (Krug ir kt., 2019).

Apibendrinant, VKI vienas pagrindinių rodiklių, padedančių matuoti infliaciją, todėl daugybė organizacijų naudoja VKI įvairiems tikslams. Aukšta infliacija lemia bendrą prekių ir paslaugų kainų lygio kilimą ir pinigų perkamosios galios sumažėjimą. Aukštas nedarbo lygis mažina ekonominį augimą, didina nusikaltimų lygį. Todėl infliacija ir nedarbas yra vienos iš pagrindinių problemų, darančių didelį poveikį ne tik šalių ekonomikai, bet ir socialiniam žmonių gyvenimui. Tarp šių dviejų rodiklių, pagal Filipso kreivės teoriją, egzistuoja trumpalaikis atvirkštinis ryšys - esant aukštai infliacijai, nedarbo lygis yra mažas.

Vartotojų kainų indekso ir nedarbo lygio situacija Lietuvoje

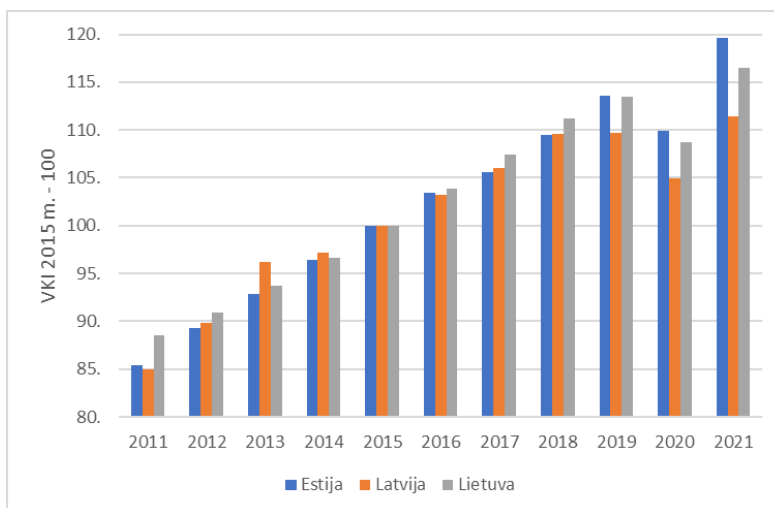
1 paveiksle yra pateiktas VKI rodiklio pasiskirstymas ES šalyse 2022 metais (Eurostat, 2023). Rodiklis yra palyginamasis, kai 2015 metai - 100. Duomenys pateikti didėjimo tvarka.

1 pav. VKI Europos Sąjungos šalyse 2022 m. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis, 2023)

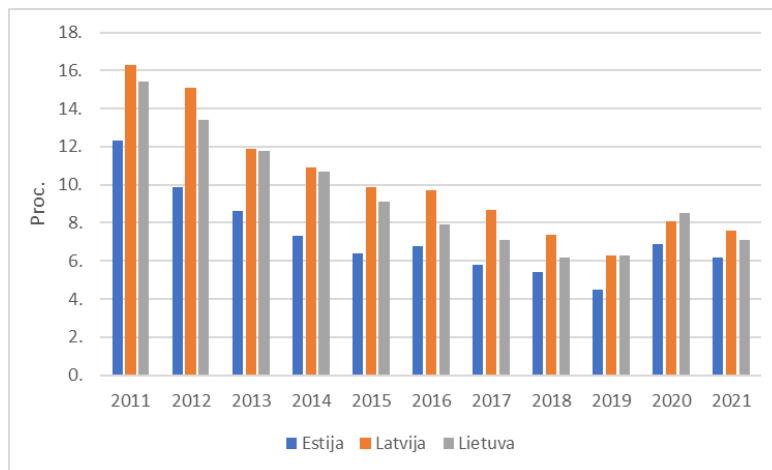
Kaip matoma 1 paveiksle, mažiausią VKI rodiklį turėjo Italija - 103,344, o didžiausią – Rumunija, rodiklio reikšmė yra 146,393. Lietuva tarp visų ES šalių atitinka ES šalių VKI vidurkį, rodiklio reikšmė yra 119,430.

Žemiau pateiktuose 2 ir 3 paveiksluose pateikti atitinkamai VKI (Eurostat, 2022) ir nedarbo lygio (Eurostat, 2023) rodiklių kitimas Baltijos šalyse 2011-2021 m.

2 pav. VKI Baltijos šalyse 2011-2021 m. (sudaryta autorių pagal Eurostat duomenis, 2022)

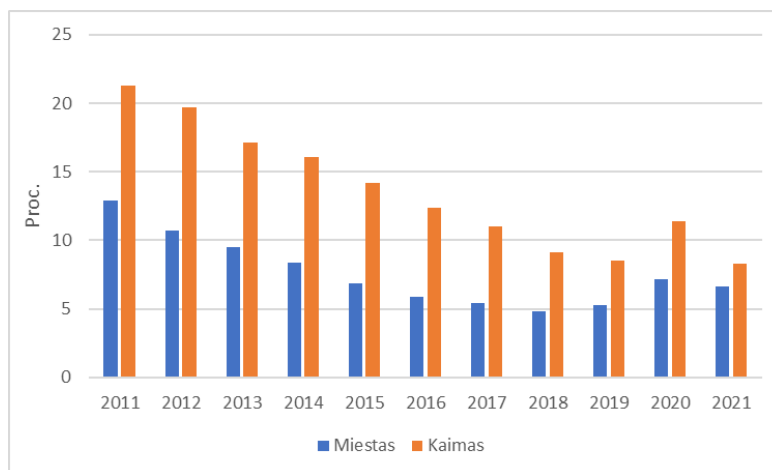
2 paveiksle galima matyti, jog visu tiriamu laikotarpiu VKI rodiklis augo visose Baltijos šalyse, išskyrus 2020 m., galimai dėl Covid-19 pandemijos poveikio.

3 pav. Nedarbo lygis Baltijos šalyse 2011-2021 m., proc. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis, 2023)

Kaip matoma 3 paveiksle, per visą tiriamą laikotarpį nedarbo lygis mažėjo Baltijos šalyse, tačiau Estijoje nedarbo lygis išliko mažiausias, lyginant su Lietuva ir Latvija.

4 paveiksle yra pateikiamas nedarbo lygio Lietuvos miestuose ir kaimuose kitimas 2011-2021 m. (Valstybės duomenų agentūra, 2023b).

4 pav. Nedarbo lygis Lietuvos miestuose ir kaimuose 2011-2021 m., proc. (parengta autorių pagal Valstybės duomenų agentūros duomenis, 2023b)

2011-2021 m. nedarbo lygis tolygiai mažėjo ir mieste, ir kaime Lietuvoje. Tiriamu laikotarpiu išsiskiria 2020 m. nedarbo lygio duomenys tiek bendrai šalyje, tiek skirstant pagal miesto/kaimo požymį. 2020 m. Lietuvoje stebimas šio rodiklio padidėjimas. Galimai, pagrindinė nedarbo lygio didėjimo priežastis – Covid-19 pandemija.

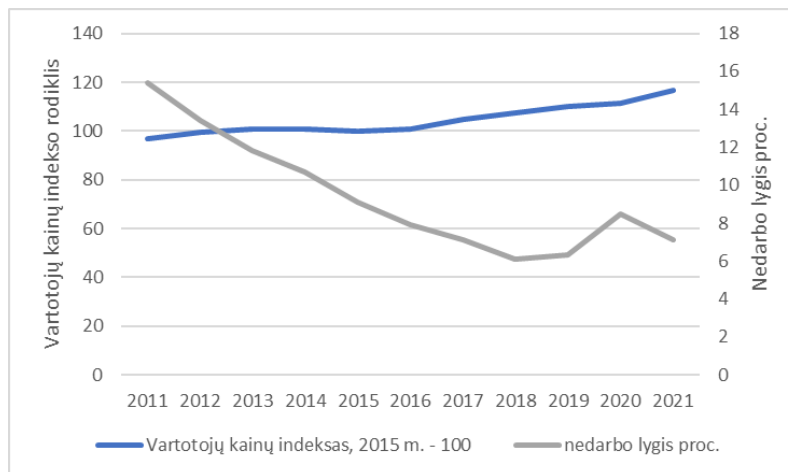
VKI ir nedarbo lygio statistinių duomenų analizė suteikia vertingų įžvalgų apie šių ekonominių rodiklių raidą tiriamu laikotarpiu. VKI analizės rezultatai Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse 2011-2021 m. rodo šio rodiklio augimo tendenciją, ir 2022 m. Lietuvos VKI rodiklio reikšmė atitinka ES šalių VKI vidurkį. Tuo tarpu nedarbo lygis Baltijos šalyse kinta mažėjimo linkme, tame skaičiuje Lietuvos miestuose ir kaimuose nedarbo lygis mažėjo tolygiai. Reikia pažymėti, kad 2020 m. VKI ir nedarbo lygio rodiklių duomenys neatitinka tiriamo laikotarpio bendrą kitimo tendencijų, galimai dėl 2019-2020 m. Lietuvoje ir pasaulyje vykusios Covid-19 pandemijos.

Vartotojų kainų indekso poveikio nedarbo lygiui Lietuvoje analizė taikant matematinės-statistinės analizės instrumentus

Matematinės-statistinės analizės instrumentai yra naudojami, nustatant VKI poveikį nedarbo lygiui Baltijos šalyse ir tiriant VKI poveikį. Ji ne tik padeda aiškiau suprasti esamą situaciją, bet ir leidžia daryti šių ekonominių rodiklių prognozes ateinantiems metams (Bartosevičienė, 2010). 5 paveiksle pateikti VKI ir nedarbo lygio rodiklių kitimo duomenys nuo 2011 iki 2021 metų Lietuvoje. VKI rodiklį sudaro bendras vartojimo prekių ir paslaugų indeksas, jis apskaičiuotas, kai baziniais metais laikomi 2015 m.

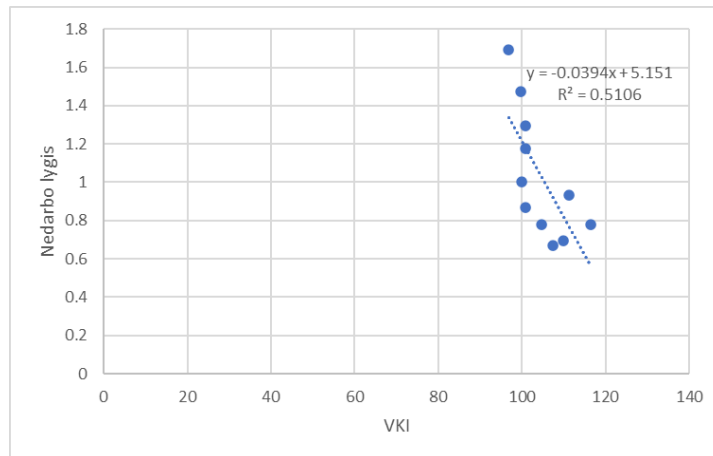
Iš 5 paveikslo galima pastebėti, kad VKI rodiklis nuolat didėja ir yra matomas nuoseklus augimas kasmet be jokių didesnių svyravimų. O nedarbo lygis, priešingai nei VKI, mažėjo, tačiau dėl 2020 m. susidariusios situacijos vėl padidėjo.

Ši diagrama iš dalies atspindi Filipso kreivės teoriją, kuri teigia, kad tarp nedarbo lygio ir infliacijos yra atvirkštinis ryšys – kai VKI didėja, nedarbo lygis mažėja.

5 pav. VKI ir nedarbo lygio kitimas Lietuvoje 2011-2021 m. (sudaryta autorių pagal Eurostat, 2022; Eurostat, 2023 duomenis)

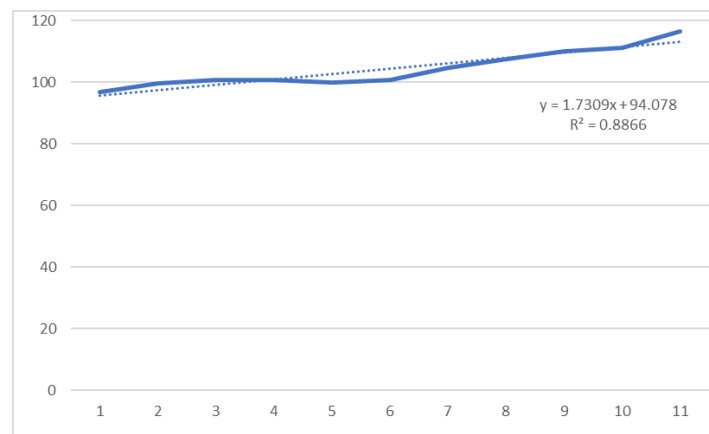
Tiesinei regresinei analizei atlikti nubraižomas tiesinis modelis Excel programoje (žr. 6 pav.).

6 pav. VKI ir nedarbo lygio (proc.) Lietuvoje tiesinės regresijos modelis (parengta autorių pagal Excel duomenis, 2024)

6 pav. gaunama funkcija $y = -0.0394x + 5.151$ ir determinacijos koeficientas $R^2 = 0.5106$. Determinacijos koeficientas nėra mažesnis nei 0.5, todėl regresijos modelis laikomas tinkamu.

Norint žinoti, kaip kinta VKI rodiklis, atliekama šio rodiklio prognozė (žr. 7 pav.).

7 pav. VKI tendencijos Lietuvoje nustatymas pagal tiesinį trendą (parengta autorių pagal Excel duomenis, 2024)

Pirmiausia nustatoma kitimo kryptis ir tendencija išlyginant laiko eilutes pasirinktu būdu, šiuo atveju – trendu (Pabedinskaitė, 2009). Tada Excel programa nubraižoma linijinė diagrama. 7 paveiksle gauto trendo modelio tinkamumą galima įvertinti nagrinėjant determinacijos koeficientą R^2 - kuo šis koeficientas yra arčiau 1, tuo modelio tikslumas didesnis. Šiuo atveju $R^2 = 0.89$, todėl galima sakyti, kad modelio tikslumas yra 89 proc.

Galvus trendo lygtį $y = 1.7309x + 94.078$, atliekamas tolimesnis tiesinio trendo analitinis išlyginimas. Apskaičiavus VKI rodiklio prognozę Lietuvoje gaunama, kad 2022 m. rodiklis bus 114,8, o 2023 m. - 116,6. Turint tiesinės regresijos funkciją (žr. 7 pav.) ir VKI 2022 m. ir 2023 m. prognozes, galima apskaičiuoti ir nedarbo lygio prognozę Lietuvoje. Tad kai VKI 2022 m. yra prognozuojamas 114,8, tai nedarbo lygis - 5,7 proc., o 2023 m., kai VKI - 116,6, tai nedarbo lygis - 5,0 proc.

Atlikus koreliacijos analizę galima teigti, kad tarp VKI ir nedarbo lygio yra stiprus atvirkštinis ryšys. Šis ryšys yra neatsitiktinis ir statistiškai reikšmingas. Atlikus regresijos analizę galima teigti, kad regresijos modelis yra tinkamas, pagal gautą determinacijos koeficientą. Tyrimo rezultatai parodė, kad VKI veikia nedarbo lygį Lietuvoje 2011-2021 m. Gauti patikimi VKI ir nedarbo lygio prognozės tiesinės regresijos modeliai rodo VKI augimą 2022 ir 2023 m. Lietuvoje, kai tuo tarpu nedarbo lygio tendencija šalyje yra mažėjanti.

Išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, galima teigti, kad tarp infliacijos ir nedarbo yra ryšys. Infliacijos lygi dažniausiai išreiškia VKI rodiklis, kurio pokyčiai įvairiuose šalių sektoriuose paveikia ekonominių sprendimų priėmimą. Ne mažiau svarbus yra nedarbą išreiškiantis nedarbo lygio rodiklis, parodantis esamą nedarbo situaciją darbo rinkoje. Atlikus šių rodiklių statistinių duomenų Lietuvoje 2011-2021 m. analizę, pastebima VKI augimo tendencija, kai tuo tarpu nedarbo lygio tendencija yra priešinga.

2. Atlikus koreliacijos analizę tarp VKI ir nedarbo lygio Lietuvoje yra gaunamas stiprus ryšys. Iš gautų tyrimo duomenų galima matyti, jog koreliacijos koeficientas yra neigiamas, kas reiškia, kad tarp šių rodiklių yra atvirkštinė priklausomybė. Tai patvirtina teoriškai aptartas Filipo kreivės modelis, pagal kurį infliacija veikia nedarbą. Nagrinėjant VKI ryšį su nedarbo lygiu ir pritaikius tiesinės regresijos modelį, yra gaunama funkcija, kurios determinacijos koeficientas patvirtina regresijos modelio tinkamumą. Regresinė funkcija rodo VKI rodiklio poveikį nedarbo lygiui Lietuvoje tiriamu laikotarpiu: didėjant VKI rodikliui, nedarbo lygis Lietuvoje mažėja. Matematiškai įvertinus VKI ir nedarbo lygio rodiklių kaitą tiriamu laikotarpiu ir atlikus 2022 m. ir 2023 m. VKI ir nedarbo lygio duomenų Lietuvoje prognozę, buvo nustatytas VKI rodiklio augimas ir nedarbo lygio mažėjimas.

Literatūra

- Ahmad, M., Khan, Y. A., Jiang, C., Kazmi, S. J. H., Abbas, S. Z. (2021). The impact of COVID-19 on unemployment rate: An intelligent based unemployment rate prediction in selected countries of Europe. *International Journal of Finance and Economics*, 28(1), 528-543. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ijfe.2434>
- Bartosevičienė, V. (2010). *Ekonominės statistikos pagrindai*. Kauno technologijos universitetas.
- Bhaskar, K., Murray, F. D. (2015). *Macroeconomic Systems*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315677064>
- Bhattarai, K. (2016). Unemployment-inflation trade-offs in OECD countries. *Economic modelling*, 58, 93-103. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2016.05.007>
- Eurostat. (2022). *COICOP*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_co3_p3_custom_9137257/default/bar?lang=en
- Eurostat. (2023). *Total unemployment rate*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00203_custom_9343406/default/table?lang=en
- Feng, Y., Lagakos, D., Rauch, J. (2024). Unemployment and development. *The Economic Journal*, 134(658), 614-647. DOI 10.3386/w25171 <https://www.nber.org/papers/w25171>
- Hausman, K. J. (2022). Inflation Worries. *Journal of Policy Analysis and Management*, 42, 306-314. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/pam.22452>
- Hossain, M. I., Yagamaran, K. S. A., Afrin, T., Limon, N., Nasiruzzaman, M., Karim, A. M. (2018). Factors Influencing Unemployment among Fresh Graduates: A Case Study in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8 (9), 1494 – 1507. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v8-i9/4859>
- Krug, G., Drasch, K., Jungbauer-Gans, M. (2019). The social stigma of unemployment: consequences of stigma consciousness on job search attitudes, behaviour and success. *Journal for Labour Market Research*, 53(11), 1-27. <https://doi.org/10.1186/s12651-019-0261-4>
- Maximova, A. (2015). The Relationship between Inflation and Unemployment: A Theoretical Discussion about the Philips Curve. *Journal of International Business and Economics*, 3 (2), 89-97. http://jibe-net.com/journals/jibe/Vol_3_No_2_December_2015/7.pdf?fbclid=IwAR2UljJ_gvh4AVg2W6Vg8B00JmoiLvmnaIr_JIs7_n23iB_03e2oCfVC2MZ0
- Musarat, M. A., Alaloul, W., S. (2021). Impact of inflation rate on construction projects budget: A review. *Ain Shams Engineering Journal*, 12(1), 407-414. <https://doi.org/10.1016/j.asej.2020.04.009>
- Pabedinskaitė, A. (2009). *Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas*. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
- Petrosky-Nadeau, N., Valletta, R.G. (2020). An Unemployment Crisis after the Onset of COVID-19. Federal Reserve Bank of San Francisco, 2020 (12), 1-5. <https://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic-letter/2020/may/unemployment-crisis-after-onset-covid-19/>

15. Pongrácz, E. and Poláčková, H. (2017). Labor Market Inclusion Through Social Economy in Slovakia. Unemployment – perspectives and solutions. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.69813>
16. Raneah M. Al-Maalwi, H.A. Ashi and Sarah Al-sheikh. (2018). Unemployment Model. *Applied Mathematical Sciences*, 12(21), 989 – 1006. <https://doi.org/10.12988/ams.2018.87102>
17. Salim, A. (2019). Inflation: Types, causes and effects. *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, 7(1), 343-350. https://www.impactjournals.us/index.php/download/archives/29-01-2019-1548767437-6-IMPACT%20:%20IJRHAL-39.%20Inflation_Types_Causes_And_Effects-2019-01-29-12-09.pdf
18. Valstybės duomenų agentūra. (2023a). *Vartotojų kainų indeksai (2015 m. - 100)*. <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=907c1eb8-a5c2-44bf-911e-154dd36716da>
19. Valstybės duomenų agentūra. (2023b). *Nedarbo lygis*. <https://osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=bd2fee4b-69bd-4b0e-ace9-9b16346b81d4>
20. Wulandari, D., Utomo, S., Narmaditya, B., Kamaludin, M. (2019). Nexus between Inflation and Unemployment: Evidence from Indonesia. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 6 (2), 269-275. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2019.vol6.no2.269>

ANALYSIS OF THE IMPACT OF CONSUMER PRICE INDEX ON UNEMPLOYMENT LEVEL IN LITHUANIA

This article analyzes the impact of the Consumer Price Index on the unemployment level in Lithuania from the period of 2011 to 2021. The analysis of the scientific literature shows that the Consumer Price Index and the unemployment rate are important and comprehensive indicators whose theoretical relationship is supported by the Phillips curve. A statistical comparative analysis of these economic indicators in the Baltic States over the period under study has revealed a downward trend in the consumer price index and a downward trend in the unemployment rate. A mathematical-statistical analysis of the correlation between the consumer price index and the unemployment rate in Lithuania shows that there is a statistically significant and strong inverse relationship between these indicators. Based on the results of the regression analysis, it can be concluded that the consumer price index has an impact on the unemployment rate in Lithuania for the period 2011-2021. The projections made for the CPI and the unemployment rate in Lithuania in 2022 and 2023 show an increase in the CPI and a decrease in the unemployment rate.

Keywords: Consumer Price Index, inflation, unemployment rate.

MINIMALAUS DARBO UŽMOKESČIO POVEIKIO NEDARBO LYGIUI VERTINIMAS BALTIJOS ŠALYSE

*Marius Pipiras (stud.), Rasa Žiaugaitė (stud.), vadovės dr. Zita Baužienė, dr. Inga Maksvytienė,
Dalia Stukaitė*
Kauno kolegija

Anotacija

Šio straipsnio tikslas – atlikus minimalaus darbo užmokesčio analizę Baltijos šalyse 2013-2022 m. įvertinti jo poveikį nedarbo lygiui. Straipsnyje aptariama minimalaus darbo užmokesčio samprata bei minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio statistinė padėtis 2013-2022 m. Baltijos šalyse ir nustatomas minimalaus darbo užmokesčio poveikis nedarbo lygiui. Minimalus darbo užmokestis auga, bet vis dar yra dvigubai žemesnis negu bruto vidutinis darbo užmokestis lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis ir yra viena iš priežasčių nedarbo lygio kitimui. Straipsnio tikslui įgyvendinti buvo naudojama mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių palyginamoji analizė bei matematikos ir statistikos metodai. Išanalizavus 2013-2022 m. Baltijos šalių minimalaus darbo užmokesčio poveikį nedarbo lygiui, nustatyta, jog, esant stabiliai ekonominei situacijai, didėjant minimaliam darbo užmokesčiui visose Baltijos šalyse, nedarbo lygis mažėja. Pasitelkus statistikos metodus, atlikus koreliaciją ir regresiją, ši hipotezė patvirtinta.

Raktiniai žodžiai: Baltijos šalys, Europos Sąjunga, minimalus darbo užmokestis, nedarbo lygis.

Įvadas

Temos aktualumas. Remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2022 m. ataskaita (2023), 2022 m. Lietuvoje dirbo 1420,8 tūkst. gyventojų, arba 52,2 tūkst. daugiau nei 2021 m. Darbingo amžiaus gyventojų skaičių padidino imigrantų skaičius iš Ukrainos, pabėgusių nuo Rusijos sukulto karo. Nepaisant augusio užimtumo ir didėjusio Lietuvoje dirbančių imigrantų skaičiaus, neužpildytų laisvų darbo vietų lygis nemažėjo ir išliko mažesnis nei vidutinis Europos Sąjungoje (~3 proc.). Nedarbo lygis išlieka aukštas ir siekia ~6 proc. (LR SADM, 2023), todėl minimalaus darbo užmokesčio klausimai tampa vis svarbesni. Norint gerinti darbo sąlygas visiems Europos Sąjungos šalių darbuotojams ir skatinti ekonomikos atsigavimą, buvo priimta ir nuo 2022 m. lapkričio 14 d. įsigaliojo Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2022/2041 dėl deramo minimalaus darbo užmokesčio Europos Sąjungoje (Charry ir kt., 2023). Šia direktyva Europos Sąjungos valstybėse siekiama užtikrinti deramą minimalųjį darbo užmokestį, gerinti gyvenimo ir darbo sąlygas. Taip pat šia direktyva šalys skatinamos didinti kolektyvinių sutarčių sudarymą (LR SADM, 2022). Atsižvelgiant į tai, yra svarbu įvertinti minimalaus darbo užmokesčio poveikį nedarbo lygiui.

Tyrimo problema. Baltijos šalyse minimalus darbo užmokestis auga, bet vis dar yra dvigubai žemesnis negu bruto vidutinis darbo užmokestis lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis ir yra viena iš priežasčių nedarbo lygio kitimui.

Tyrimo objektas: minimalaus darbo užmokesčio poveikis nedarbo lygiui Baltijos šalyse.

Tyrimo tikslas — atlikus minimalaus darbo užmokesčio analizę Baltijos šalyse 2013-2022 m. įvertinti jo poveikį nedarbo lygiui.

Straipsnyje iškelti uždaviniai:

1. Atskleisti minimalaus darbo užmokesčio poveikio nedarbo lygiui svarbos pagrindimą.
2. Statistiškai ištirti minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio statistinę padėtį Baltijos šalyse.
3. Nustatyti minimalaus darbo užmokesčio poveikį nedarbo lygio kitimui Baltijos šalyse, taikant matematinius-statistinius analizės instrumentus.

Straipsnyje naudoti metodai: mokslinės literatūros ir kitų informacijos šaltinių palyginamoji analizė, statistinė palyginamoji analizė, matematikos ir statistikos metodai.

Minimalaus darbo užmokesčio poveikio nedarbui svarbos pagrindimas

Analizuojant padėtį susijusią su minimaliu darbo užmokesčiu ir jo įtaką nedarbo lygiui, susiduriama su įvairiomis mokslininkų nuomonėmis. Giotis (2024), Dustmann ir kt. (2021) teigia, kad minimalus darbo užmokestis yra būtent tas rodiklis, kuris mažina skurdą, apsaugo nuo žmonių išnaudojimo, skatina darbo santykius, pagerina mažai uždirbančiųjų gyvenimo lygį ir prisideda prie didesnio užimtumo darbo rinkoje. Kiti, prieštaraujantys šiai nuomonei, tvirtina (Georgios ir Naoum, 2022; Neumark ir Shirley, 2022), kad minimalus darbo užmokestis, atvirkščiai, didina nedarbą, gali išstumti daugelį gyventojų iš darbo rinkos ir mažina jų motyvaciją mokytis.

Darbo užmokesčiu yra vadinamas atlygis darbuotojui už atliktą darbą pagal su darbuotoju sudarytos darbo sutarties nuostatas (139 str., LR darbo kodeksas, 2021). Darbo užmokestis formuoja žmogaus gyvenimo kokybę, suteikia galimybę patenkinti socialinius, materialinius ir fiziologinius asmens poreikius.

Pažvelgus į minimalaus darbo užmokesčio istoriją, matoma, kad iš pradžių minimalus darbo užmokestis apjungė nedidelę dalį darbuotojų kategorijų. Buvo siekiama apsaugoti žmones, kurie yra labiausiai pažeidžiami. 1894 m. pirmoji šalis, įvedusi minimalų darbo užmokestį buvo Naujoji Zelandija. Toliau jos pavyzdžiu 1896 m. sekė Australijos valstija, o 1909 m. - Jungtinė Karalystė. Tuo metu minimalus darbo užmokestis buvo laikomas laikina priemone, kuri laikui bėgant

turi būti panaikinta, kai šalys tarpusavyje susitars dėl atlyginimo. Įvedus minimalų darbo užmokesį, jis dažnai buvo nukreiptas į namie dirbančius darbuotojus arba moteris (International Labor organization, 2023).

Daugelyje Europos Sąjungos valstybių, tarp jų ir Baltijos šalyse, yra nustatytas minimalus darbo užmokesis ir jis svyruoja nuo <1000 Eur, 1000-1500 Eur ir >1500 Eur. Minimalaus darbo užmokesčio nėra įvedusios šios Europos Sąjungos šalys: Danija, Italija, Austrija, Suomija, Švedija ir Kipras. Šiose valstybėse darbo užmokesis nustatomas kolektyviniais susitarimais. Kolektyvinis susitarimas arba derybos, pasak Europos vadovų tarybos (2023) — procesas, kurio metu dirbančiųjų atstovai derasi su darbdaviais dėl darbo sutarčių, darbo sąlygų, užmokesčio, atostogų bei darbuotojų sveikatos politikos.

Apžvelgus minimalaus darbo užmokesčio sampratą ir palyginus surinktą informaciją galima teigti, kad darbo užmokesis yra atlygis už darbo sutartyje numatytą atlikti darbą. Taip pat galima teigti, jog minimalaus darbo užmokesčio įvedimas buvo nukreiptas į skurstančias grupes, siekiant pagerinti jų gyvenimo kokybę. Europos Sąjungos valstybėse minimalus darbo užmokesis nėra vienodas, o kai kuriose šalyse darbo sutartys sudaromos kolektyviniais susitarimais.

Šiuo metu daugelyje pasaulio valstybių yra aukštas nedarbo lygis, o šalių ekonomika neįstengia užtikrinti darbo vietų visiems, kurie nori dirbti. Tai ypač paveikia socialiai jautrias gyventojų grupes. Daugelis žmonių gali patirti ekonomines ir socialines problemas. Prarandant pajamų šaltinį, susilpnėja psichologinė sveikata ir patiriamas bendras gyvenimo kokybės nuosmukis. Be to, dėl didėjančio nedarbo sumažėja šalies bendrasis vidaus produktas (BVP). Todėl viena iš svarbiausių šalies ekonominės politikos užduočių yra skatinti gyventojų užimtumą ir mažinti nedarbą (Liotti, 2021; Andriopoulou, Karakitsios, 2022).

Remiantis Oficialios statistikos portalo Lietuvoje duomenimis (2022), bedarbių ir darbo jėgos santykis yra rodiklis, išreiškiantis nedarbo lygį, o bedarbio sąvoka apibūdina nedirbančius 15-74 m. amžiaus asmenis, ieškančius darbo keturias savaites arba galinčius per dvi savaites pradėti dirbti. Nedarbas registruojamas užimtumo tarnyboje, kuri fiksuoja nedarbo lygį pagal tai, kiek gyventojų yra užsiregistravę ir įgiję bedarbio statusą. Nedarbo lygis išreiškiamas procentine išraiška.

Europos Sąjungoje bedarbiai, nedirbę ilgiau nei vienerius metus, priklauso ilgalaikių bedarbių kategorijai. Ilgalaikių bedarbių skaičius sparčiai išauga prasidėjus ekonominėms krizėms, kuomet nedarbo lygio rodikliai pasiekia aukščiausių tašką. Ekonominių krizių metu ilgalaikis nedarbas daugiausia susijęs su asmenimis, turinčiais silpnus ryšius su darbo rinka, žmonių grupėmis, turinčiomis žemą kvalifikaciją, nykstančiomis ar nepopuliariomis profesijomis. Tačiau po ekonominės krizės ilgalaikis nedarbas pradeda paveikti įvairaus tipo ir kvalifikacijos darbuotojus. Ilgalaikių bedarbių gretas papildo vidutinės kvalifikacijos bedarbiai (Pocius, Miežienė, 2018).

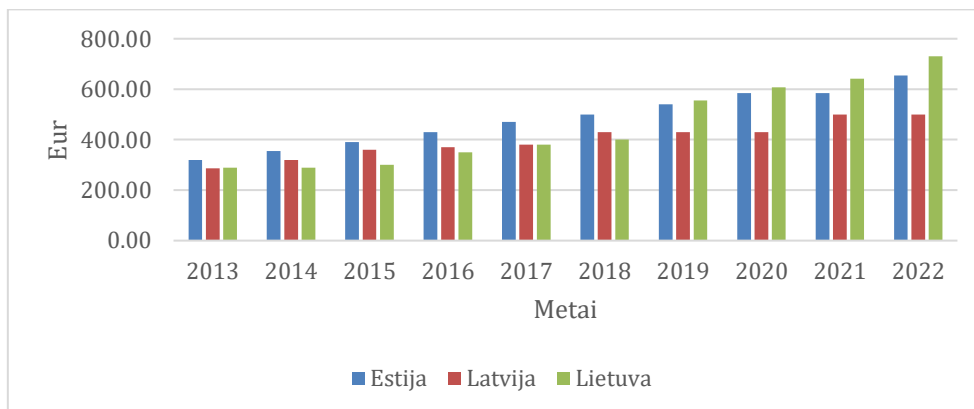
Georgios ir Naoum (2022) teigia, kad minimalaus darbo užmokesčio padidėjimas neskatina nedarbo lygio mažėjimo ir gali turėti neigiamą poveikį pažeidžiamoms darbuotojų grupėms. Ankstesnių mokslinių tyrimų analizė (Georgios ir Naoum, 2022 ir kt.) parodė nulinį arba labai mažą neigiamą poveikį nedarbo lygiui. Šie rezultatai paskatino tolimesnius tyrimus (Carlos, Ortiz, 2023), kurie parodė, kad minimalaus darbo užmokesčio didinimas neturi įtakos nedarbo lygiui. Mokslinėje literatūroje nepateikiama aiškių rezultatų, tačiau tendencija yra nukreipta į neigiamą poveikį jautresnėms grupėms kryptį.

Neumark, Shirley (2022) ir Carlos, Ortiz (2023) taip pat teigia, kad minimalus darbo užmokesis nepasiekia tikslų, užsibrėžtų nedarbo lygiui ir skurdui mažinti, bet, atvirkščiai, mažina mažiau kvalifikuotų darbuotojų įsidarbinimo galimybes bei jų pajamas. Autorių nuomone, politikai turėtų ieškoti kitų priemonių, kurios užtikrintų deramą gyvenimo lygį žemos kvalifikacijos darbuotojams ir neturtingoms šeimoms.

Nagrinėjant minimalaus darbo užmokesčio poveikio nedarbui problemą, pabrėžiama nedarbo problema, taip pat pastebėtas nedarbo augimas ne tik tarp žemą kvalifikaciją turinčių darbuotojų, bet ir tarp vidutinės kvalifikacijos asmenų. Taip pat minimalaus darbo užmokesčio didėjimas gali turėti neigiamą poveikį pažeidžiamoms darbuotojų grupėms ir gali neturėti įtakos nedarbo lygiui.

Minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio statistinė padėtis Baltijos šalyse 2013-2022 m.

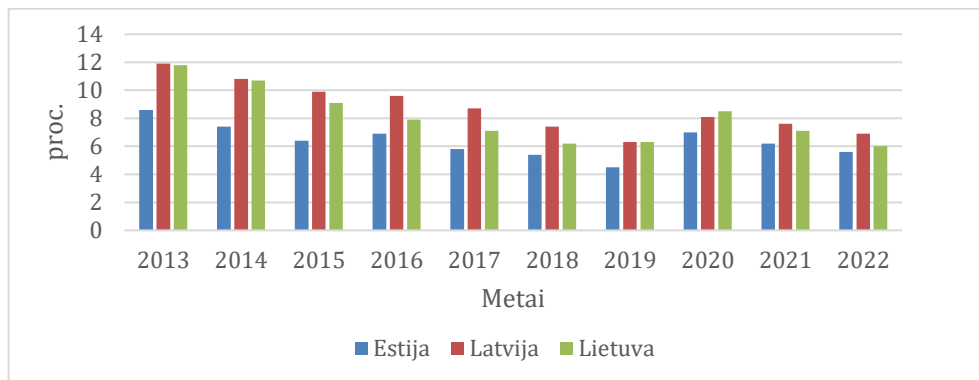
Minimalaus darbo užmokesčio kitimas Baltijos šalyse 2013-2022 m. pateiktas 1 paveiksle, remiantis Europos Sąjungos tarnybos statistikos (Eurostat) duomenimis.

1 pav. Minimalus darbo užmokeskis 2013-2022 m. Baltijos šalyse, Eur (parengta autorių pagal Eurostat duomenis, 2023)

Iš pateiktų duomenų galima teigti, kad minimalus darbo užmokestis Baltijos šalyse pakankamai sparčiai kilo nuo 2013 m. iki 2022 m. Didžiausią skirtumą pasiekė Lietuva 2019 m., žymiai padidinus minimalų darbo užmokestį nuo 400,00 Eur iki 555,00 Eur ir 2021 m. nuo 642,00 Eur iki 730,00 Eur. Nuo to laiko Lietuva Baltijos šalyse pirmauja minimalaus darbo užmokesčio dydžiu. Tuo tarpu Latvija per dešimtmetį minimalų darbo užmokestį padidino tik 42,6 proc., kuris siekė 500 Eur ir išliko trečioje pozicijoje tarp Baltijos šalių. Estija, iki 2018 m. mokėjusi didžiausią minimalų darbo užmokestį tarp Baltijos šalių, COVID-19 pandemijos metu sustabdė minimalaus atlyginimo kėlimą ir atsiliko nuo Lietuvos. Nors minimalus darbo užmokestis Baltijos šalyse sparčiai kilo nuo 2013 m. iki 2022 m., tačiau Europos Sąjungos valstybių kontekste 2022 m. išliko gana mažas ir nesiekė Europos Sąjungos vidurkio.

Tokiu pačiu principu galima analizuoti ir nedarbo lygį (15-74 m. amžiaus asmenų) Baltijos šalyse 2013-2022m. (žr. 2 pav.) bei pateikti išvagas.

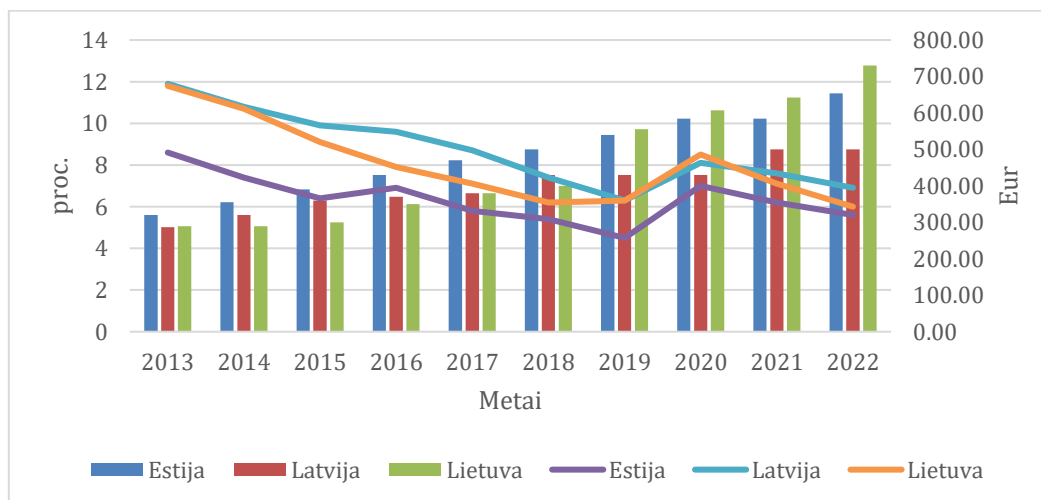
2 pav. Nedarbo lygis Baltijos šalyse nuo 15 iki 74 m. amžiaus 2013-2022 m., proc. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis, 2023)

Apibendrinant 2 paveiksle pateiktus duomenis, galima teigti, jog tarp Baltijos šalių Lietuvoje nuo 2013 m. iki 2022 m. nedarbo lygis 15-74 m. amžiaus gyventojų grupėje sumažėjo labiausiai, net 5,8 proc. 2013 m. nedarbo lygis Lietuvoje siekė 11,8 proc., o 2022 m. – 6 proc. Lietuvos savivaldybėse 2022 m. nedarbo lygis taip pat skiriasi (Oficialiosios statistikos portalas, 2022). 2022 m. mažiausias nedarbo lygis (proc.) fiksuotas Klaipėdos savivaldybėje (iki 7 proc.), Palangoje, Kretingoje ir Skuode nedarbo lygis siekė 7-9 proc. Didžiausias nedarbo lygis (> 11 proc.) vyravo maždaug trečdalyje Lietuvos savivaldybių.

Tuo tarpu Estijoje nedarbo lygis sumažėjo tik 3 proc., tačiau išliko mažiausias Baltijos šalyse. Latvijoje taip pat kito teigiama linkme ir tiriamu laikotarpiu nukrito 5 proc.

Taip pat galima teigti, kad nedarbo lygis vis dėl to kiekvienais metais Baltijos šalyse mažėja, išskyrus COVID-19 pandemijos metus, per kuriuos šoktelėjo ~2 proc. Taip pat matomas augimas 2016 m. Estijos valstybėje. Europos Sąjungos kontekste Baltijos šalys užima vidurio poziciją (Eurostat, 2023). Didžiausias nedarbas yra Ispanijos ir Graikijos valstybėse, kur nedarbo lygis siekia ~13 proc., o mažiausias - Čekijoje, kur nedarbo lygis siekia tik ~2 proc.

Išanalizavus minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio duomenis Baltijos šalyse 2013-2022 m. ir siekiant iširti nedarbo lygio priklausomybę nuo minimalaus darbo užmokesčio, pateikiama kombinuotoji diagrama, sudaryta autorių pagal Eurostat (2023) duomenis (žr. 3 pav.).

3 pav. Minimalus darbo užmokestis (Eur) ir nedarbo lygis (proc.) Baltijos šalyse 2013-2022 m. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis, 2023)

Iš 3 paveiksle pateiktų duomenų galima teigti, kad Baltijos šalyse minimalaus darbo užmokesčio kitimas 2013-2022 m. darė teigiamą, nors ir nedidelę, įtaką nedarbo lygiui, išskyrus 2019-2020 m., kuomet pasaulyje vyravo COVID-19 pandemija. Tuomet nedarbas Baltijos šalyse šoktelėjo ~2 proc.

Iš pateiktos minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio statistinės analizės nustatyta, kad minimalus darbo užmokestis Baltijos šalyse 2013-2022 m. palaipsniui augo, o nedarbo lygis mažėjo, tačiau tai vyko esant stabiliai ekonominei situacijai. 2019-2020 m. COVID-19 pandemijos laikotarpiu nedarbo lygis šoktelėjo, nepriklausomai nuo to, kad minimalus darbo užmokestis augo. Todėl galima teigti, jog minimalaus darbo užmokesčio kitimo poveikis nedarbo lygiui Baltijos šalyse yra teigiamas tik esant stabiliai ekonominei situacijai. O šalims susidūrus su ekonominėmis krizėmis poveikis yra atvirkštinis.

Minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio duomenų analizė Baltijos šalyse 2013-2022 m. taikant matematinis-statistinius metodus

Teorinėje dalyje atskleista, kad esant stabiliai ekonominei situacijai, nedarbo lygis mažėja kylant minimaliam darbo užmokesčiui. Todėl šioje dalyje pateikiama nedarbo lygio ir minimalaus darbo užmokesčio duomenų analizė Baltijos šalyse, naudojant statistinius įrankius.

Minimalaus darbo užmokesčio duomenims analizuoti pasirinkti oficialūs duomenys iš ES statistikos tarnybos duomenų bazės surinktos informacijos, laikotarpyje nuo 2013-2022 metų.

1 lentelė. Minimalus darbo užmokestis (Eur) Baltijos šalyse 2013-2022 m. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis)

Metai	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Estija	320,00	355,00	390,00	430,00	470,00	500,00	540,00	584,00	584,00	654,00
Latvija	286,66	320,00	360,00	370,00	380,00	430,00	430,00	430,00	500,00	500,00
Lietuva	289,62	289,62	300,00	350,00	380,00	400,00	555,00	607,00	642,00	730,00

Iš pateiktos minimalaus darbo užmokesčio lentelės nustatyta, kad visose Baltijos šalyse nuo 2013 metų minimalus darbo užmokestis didėja. Per analizuojamą laikotarpį minimalus darbo užmokestis Estijoje padidėjo 334 Eur. arba 2,04 karto, Latvijoje – 213,34 Eur. arba 1,74 karto, o Lietuvoje – 440,38 Eur. arba 2,52 karto. Lietuvos minimalus darbo užmokestis ir vidutinis darbo užmokestis stipriai padidėjo dėl 2019 m. įvykdytos mokesčių reformos, dėl kurios dalį mokesčių darbdaviai pradėjo sumuoti prie darbuotojo atlyginimo.

Nedarbo lygio priklausomybei nuo minimalaus darbo užmokesčio daliai taip pat naudojami Europos Sąjungos statistikos tarnybos duomenų bazės surinkta informacija. Tyrime taikoma vienmatė paprastoji regresija (t.y. tiriama nedarbo lygio priklausomybė nuo vieno faktoriaus – minimalaus darbo užmokesčio, kai tuo tarpu nedarbo lygis realiame gyvenime priklauso nuo daug įvairių faktorių).

2 lentelė. Nedarbo lygis Baltijos šalyse (proc.) 2013-2022 m. (parengta autorių pagal Eurostat duomenis)

Metai	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Estija	8.6	7.3	6.4	6.8	5.8	5.4	4.5	6.9	6.2	5.6
Latvija	11.9	10.9	9.9	9.7	8.7	7.4	6.3	8.1	7.6	6.9
Lietuva	11.8	10.7	9.1	7.9	7.1	6.2	6.3	8.5	7.1	6

Iš pateiktos lentelės apibendrinus nustatyta, jog visose Baltijos šalyse 2013-2022 m. nedarbo lygis mažėja. Taip pat visose Baltijos šalyse 2020 m. matomas nedarbo lygio padidėjimas. Tai siejama su COVID-19 pandemijos laikotarpio pradžia ir jai suvaldyti nukentėjusios darbo rinkos. Tuo metu padidėjo nedarbo lygis, nes žmonės buvo atleidžiami iš darbo. Bet per visą analizuojamą laikotarpį nedarbo lygis Estijoje sumažėjo 3,0 proc. Latvijoje matomas 5,0 proc. sumažėjimas, o Lietuvoje net 5,8 proc. sumažėjimas.

3 lentelėje pateikti tiesinio trendo modeliai remiantis 1 ir 2 lentelėse pateiktais duomenimis. Pagal formules atlikta minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio prognozė 2023 metams.

3 lentelė. Tiesinio trendo modeliai 2013-2022 m. (parengta autorių)

		Estija	Latvija	Lietuva
Minimalus darbo užmokestis	Modelis	$35.994 \cdot x + 284.73$	$22.824 \cdot x + 275.07$	$52.182 \cdot x + 167.2$
	MAPE, proc.	1.11	2.86	9.23
	Prognozė 2023 m. Eur.	680.66	526.13	741.2
Nedarbo lygis	Modelis	$-0.2394 \cdot x + 489.33$	$-0.537 \cdot x + 1092.1$	$-0.5218 \cdot x + 1060.8$
	MAPE, proc.	11.89	8.36	13.03
	Prognozė 2023 m. proc.	5.02	5.75	5.2

Iš 3 lentelėje gautų duomenų galima teigti, kad tiesinio trendo modelių galima remtis atliekant 2023 m. prognozavimą. Minimalaus darbo užmokesčio tiesinio trendo prognozavimo modelio paklaida MAPE neviršija 10 proc., o tai reiškia, kad modelis yra labai tikslus. Nedarbo lygio tiesinio trendo prognozavimo modelio paklaida MAPE neviršija 20 proc., kas taip pat rodo tikslūs skaičiavimus. Jeigu MAPE skaičiavimai viršytų 50 proc. tuomet negalėtume remtis tokiu prognozavimu, nes absoliutinė paklaida būtų per didelė.

4 lentelė. Koreliacijos koeficientas ir tiesinės regresijos modeliai (parengta autorių)

		Estija	Latvija	Lietuva
Nedarbo lygis	Koreliacijos koef.	-0.64	-0.89	-0.65
	Regresijos Modelis	$-0.0067x + 9.5714$	$-0.0231x + 17.982$	$-0.0078x + 11.599$
	Determinacijos koef.	$R^2 = 0.4107$	$R^2 = 0.8046$	$R^2 = 0.4195$
	Prognozė 2023 m., proc.	5.01	5.83	5.82

Atlikus priklausomybės tarp minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio tyrimą, nustatyta atvirkštinė priklausomybė tarp analizuojamų požymių visose Baltijos šalyse, t.y. minimaliam darbo užmokesčiui didėjant-ndarbo lygis mažėja. Įvertinus koreliacijos koef. reikšmes pagal Pearson skalę, gautas vidutinis atvirkštinis ryšys Estijos ir Lietuvos atveju bei stiprus atvirkštinis ryšys Latvijos atveju. Sudarytų tiesinės regresijos modelių determinacijos koef. rodo, kad tiesinis regresijos modelis tarp minimalaus darbo užmokesčio ir nedarbo lygio tinka Latvijos atveju (nes determinacijos koef. > 0,5), tuo tarpu Estijos ir Lietuvos atveju tiesiniai regresijos modeliai gali būti taikomi ribotai, nes netenkina sąlygos, kad determinacijos koef. turi būti ne mažiau kaip 0,5. Palyginus nedarbo lygio prognozes pagal trendo ir regresijos modelius, pastebima, kad Estijos atveju prognozuojama nedarbo lygio reikšmė didesnė pagal trendo modelį, o Latvijos ir Lietuvos atveju - prognozuojama nedarbo lygio reikšmė didesnė pagal regresijos modelį.

Išvados

1. Apibendrinus autorių, analizuojančių minimalaus darbo užmokesčio kitimo nedarbo lygiui poveikį, nuomonę atskleistos išsiskiriančios mokslininkų interpretacijos. Vieni teigia, jog minimalaus darbo užmokesčio didinimas yra labai efektyvus rodiklis nedarbo lygiui ir skurdui mažinti, o kiti, atvirkščiai, teigia, jog minimalaus darbo užmokesčio didinimas nepasiekia tikslų nedarbo lygiui ir skurdui mažinti.

2. Išanalizavus 2013-2022 m. Baltijos šalių minimalaus darbo užmokesčio poveikį nedarbo lygiui, atskleista, jog, esant stabiliai ekonominei situacijai, didėjant minimaliam darbo užmokesčiui visose Baltijos šalyse, nedarbo lygis mažėja. Analizuojamu laikotarpiu visose Baltijos šalyse minimalus darbo užmokestis augo, išskyrus COVID-19 pandemijos metus. Galime teigti, kad minimalus darbo užmokestis ir nedarbo lygis skiriasi tarp Baltijos šalių, nes kiekviena šalis analizuojamu laikotarpiu patyrė unikalias ekonomines situacijas.

3. Taikant matematinis-statistinius metodus nustatyta, kad nedarbo lygio rodiklis visose Baltijos šalyse yra priklausomas nuo minimalaus darbo užmokesčio dydžio. Nors į nedarbo lygio kitimą įeina labai daug veiksnių, buvo tirta priklausomybė nuo vieno faktoriaus-minimalaus darbo užmokesčio. Šią hipotezę įrodė koreliacijos koeficientai, todėl galima teigti, kad didinant minimalų darbo užmokestį nedarbo lygis mažės ir atvirkščiai.

Literatūra

1. Andriopoulou, E., Karakitsios, A. (2022). Unemployment transitions and the role of minimum wage: From pre-crisis to crisis and recovery. *IZA Journal of Labor Policy*, 12(1), 885-893. <https://doi.org/10.2478/izajolp-2022-0002>
2. Carlos, H., Ortiz, Q. (2023). Minimum Wage, Unemployment Insurance and Universal Basic Income in a Wealth Concentration Process: A Theoretical Approach. *Lecturas de economia*, 98, 7-37. <https://doi.org/10.17533/udea.le.n98a348515>
3. Charry C., Maria, J., Crippa, A., Drufulca, S., Pesce, F., Samek, M., Cottini, E., Fanfani, B., & Lucifora, C. (2023). *Minimum wages: Non-compliance and enforcement across EU Member States – Comparative report*. European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9d8e6620-ab81-11ee-b164-01aa75ed71a1/language-en>
4. Dustmann, C., Lindner, A., Shonberg, U., Umkehrer, M. (2021). Reallocation Effects of the Minimum Wage. *The Quarterly Journal of Economics*, 137(1), 267–328. <https://doi.org/10.1093/qje/qjab028>
5. ES statistikos tarnybos duomenų bazė. (2023). *Monthly minimum wages – bi-annual data*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en
6. ES statistikos tarnybos duomenų bazė. (2023). *Unemployment by sex and age – annual data*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/une_rt_a/default/table?lang=en
7. Europos vadovų taryba (2023), *Deramas minimalusis darbo užmokestis ES*. <https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/adequate-minimum-wages>
8. Georgios, G., Naoum, M. (2022). Employment Effect of Minimum Wages. *Encyclopedia*, 2 (4), <https://doi.org/10.3390/encyclopedia2040130>
9. Giotis, G. (2024). Labor Market Institutions and Employment. *Encyclopedia*. 4(1), 273-294. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia4010021>
10. International Labor organization. (2023). *A short history*. https://www.ilo.org/global/topics/wages/minimum-wages/definition/WCMS_439071/lang--en/index.htm

11. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 139 straipsnio pakeitimo įstatymas: 2021 m. birželio 22 d. Nr. XIV-435. Įsigalioja 2022-01-01. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/64e8a452d8cf11eb866fe2e083228059>
12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2022). *Minimalaus darbo užmokesčio nustatymas: kas keisis ateityje?* <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/minimalaus-darbo-uzmokescio-nustatymas-kas-keisis-ateityje?lang=lt>
13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.(2023). 2022 m. veiklos ataskaita. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veikla/planavimo-dokumentai/2023/2023-03-20%20SADM%202022%20m.%20veiklos%20ataskaita_teikti.pdf
14. Liotti, G. (2021). Labour Market Regulation and Youth Unemployment in the EU-28. *Italian Economic Journal*, 8, 77–103. <https://doi.org/10.1007/s40797-021-00154-3>
15. Neumark, D., Shirley, P. (2022). Myth or measurement: What does the new minimum wage research say about minimum wages and job loss in the United States? *Industrial Relations: a journal of economy and society*, 384-417. <https://doi.org.ezproxy.vdu.lt:2443/10.1111/irel.12306>
16. Oficialiosios statistikos portalas (2022). *Nedarbas*. <https://osp.stat.gov.lt/darbo-rinka-lietuvoje-2022/uzimtumas-nedarbas-ir-laisvos-darbo-vietos/nedarbas>
17. Pocius, A., Miežienė, R. (2018). Ilgalaikio nedarbo tendencijų ir regioninių skirtumų įvertinimas Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 57(1), 28-40. <https://doi.org/10.15388/LJS.2018.3>

ASSESSING THE IMPACT OF THE MINIMUM WAGE ON THE UNEMPLOYMENT RATE IN THE BALTIC COUNTRIES

The article analyzes the impact of the minimum wage change on the unemployment rate in the Baltic countries. In the Baltic countries, the minimum wage is increasing, but it is still twice as low as the gross average wage compared to other European Union countries and is one of the reasons for the change in the unemployment rate. Comparative analysis of scientific literature and other sources of information, statistical comparative analysis, mathematical and statistical methods are used to prepare the article. An analysis of the impact of the Baltic minimum wage on the unemployment rate over the period of 2013-2022 shows that, in a stable economic situation, an increase in the minimum wage in all Baltic countries leads to a decrease in the unemployment rate. Using statistical methods, correlation and regression, this hypothesis was confirmed.

Keywords: Baltic countries, European Union, minimum wage, unemployment rate.

LIETUVOS VIETINIO TURIZMO SĄSAJOS SU KULTŪRINĖMIS VEIKLOMIS 2018-2022 METAIS

*Ona Čenytė (stud.), Olga Novoseltseva (stud.), Eglė Kardelytė (stud.), Viltė Šimanskytė (stud.),
vadovė dr. Zita Baužienė, Jūratė Martinonytė*

Kauno kolegija

Anotacija

Bet koks turizmas yra glaudžiai susijęs su kultūrinėmis veiklomis, todėl yra svarbu suprasti ar organizuojamų kultūrinių veiklų skaičius daro įtaką Lietuvos vietinių turistų skaičiui. Basri (2023) teigia, kad edukaciniai užsiėmimai iš skirtingų veiklų turi didelę vertę vietiniam turizmui. Tyrimai rezultatai atskleidė, kad pažintinis turizmas gali turėti teigiamą poveikį ne tik bendruomenėms, bet ekonominiui augimui ar kultūros išsaugojimui, nes edukaciniai ir kiti užsiėmimai yra vienas iš būdų pritraukti turistus. Todėl siekta, pasitelkus matematinius skaičiavimus, įrodyti ryšį tarp edukacinių užsiėmimų ir vietinių turistų skaičiaus, vietinių turistų išlaidų, kultūros rūšies paslaugų ir bendro visų paslaugų rūšių vartojimo.

Raktiniai žodžiai: vietinis turizmas, kultūrinės veiklos.

Įvadas

Vietinis turizmas – tai tokia turizmo forma, kai asmenys keliauja, lanko lankytinus objektus valstybės viduje. Ši turizmo forma skatina vietos ekonomiką ir remia vietinius verslus: viešbučius, restoranus, kelionių agentūras ir kita. Prouse (2012) teigimu, atradimas yra ne naujų žemių ieškojimas, o pamatymas naujomis akimis. Būtent vietinio turizmo pagalba keliautojai gali pažinti savo šalį iš naujo, jiems suteikiama galimybė giliau suprasti šalies ir bendruomenių kultūrą, vertybes ir tradicijas, gamtos grožį, pajusti vietinių patiekalų skonių gamas. Šio turizmo svarba tampa matoma kai atsiranda nenumatytų aplinkybių, tokių kaip pandemija ar kiti ribojimai, kai kelionės į užsienį tampa sunkiai įgyvendinamomis ar net neįmanomomis.

Tikslas – išanalizuoti Lietuvos vietinio turizmo priklausomybę nuo kultūrinių veiklų 2018-2022 metais.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti vietinį turizmą ir kultūrinės veiklas;
2. Nustatyti Lietuvos vietinio turizmo sąsajas su kultūrinėmis veiklomis 2018-2022 metais.

Metodai: literatūros šaltinių analizė, matematinė ir statistinė analizė.

Kultūrinės veiklos, akcentuojant edukacinius užsiėmimus

Kultūrinė veikla – tai veikla, perteikianti kultūrinės raiškas, neatsižvelgiant į jų komercinę vertę. Ši veikla susijusi su kultūros išsaugojimu, plėtra bei sklaida. Viena iš rūšių yra meninės veiklos. Matarasso (2000) teigimu, menas yra oficialiai pripažintas kaip teigiamai prisidedantis prie kaimyninių ryšių atnaujinimo, gerinimo bei socialinio įsitraukimo. Visokeriopos tematikos parodos, koncertai, teatro spektakliai ir festivaliai pritraukia asmenis iš skirtingų bendruomenių, tačiau renginių metu bendros patirtys ir nuotaikos tobulina tarpusavio supratimą bei geranoriškumą. Menas taip pat gali būti naudojamas kaip socialinės kritikos ir sąmoningumo kėlimo priemonė. Yra įvairovė meno darbų, kurie atspindi socialines problemas, vaizduoja visuomenei aktualius klausimus, todėl žmonės skatinami susimąstyti ir siekti pokyčių visuomenėje.

Dar viena kultūrinės veiklos rūšis, kuri glaudžiai siejasi su meno veiklomis, yra edukaciniai užsiėmimai. Ši kultūrinės veiklos rūšis yra gana plati. Užsiėmimai gali vykti įvairioje aplinkoje, pavyzdžiui muziejuje, teatre, parodoje, bibliotekoje ar ugdymo įstaigoje, o ir edukacijų tematika bei turinys gali būti labai skirtingi. Obama (2009) teigimu, ateitis priklauso jauniems žmonėms, turintiems išsilavinimą ir laisvę kurti. Užsiėmimai kūrybinėse dirbtuvėse, meno pamokos, literatūros šaltinių skaitymas gali padėti siekti užsibrėžtų tikslų. Edukacinės veiklos, susijusios su kultūros paveldu, istorija, menu, padeda suprasti ir vertinti tam tikrus kultūrinius reiškinius. Tai puikus būdas išreikšti kūrybiškumą, kuri vėliau galima panaudoti tokiose srityse, kaip menas, teatras ir kiti kultūros laukai. Ir kaip teigia socialinių mokslų daktarė Torruella (2021), imlumas pasaulio ir vietinei kultūrai neretai susiformuoja dar jaunystėje, todėl labai svarbu užmegzti muziejų ir mokyklų bendradarbiavimą, kad būtų parengtos bendros programos, pagrįstos meno ir paveldo verte ugdymui. Taigi pasaulėžiūra pradeda formuotis nuo vaikystės-jaunystės.

Kaip tokių užsiėmimų pavyzdį galime panagrinti yra Vinco Krėvės-Mickevičiaus memorialinis muziejuje vykdomas edukacines veiklas. Yra bendradarbiaujama su mokyklomis ir taip ugdoma jaunoji karta Lietuvoje ir palaikomas bendruomeniškumas tarp mokyklų ir muziejų. Merkinės krašto muziejaus padalinys kaupia, saugoja ir tiria bei populiarina rašytojo Vinco Krėvės-Mickevičiaus kūrybinį bei memorialinį palikimą. Siūloma apsilankymą name, kur kiekvienas gali pajusti rašytojo ir jo aplinkos sąsajas. Yra galimybė užsisakyti įvairias įdomias edukacines programas (yra 9 edukacinės programos), kurių metu galima paliesti ar patirinėti rašytojo daiktus, paskaityti ir pasiaiškinti rašytojo knygų ištraukas, arba netgi kažką nupiešti ir sudalyvauti konkurse. Edukacijos yra pritaikytos skirtingų amžiaus grupių

mokiniam. Taip pat svarbu paminėti, kad daugelis edukacijų yra nemokamų, todėl tai suteikia galimybę kiekvienam pasinaudoti galimybe ugdant save ir savo aplinką.

Dar vienas gan unikalus suteikiamų edukacinių užsiėmimų pavyzdys yra juodosios keramikos dirbtuvės. Bakučio teigimu, anksčiau klestėjusi ir turtingų žmonių stalo puošmena laikyta juodoji keramika dabar atsidadė ties išnykimo riba. Juodoji keramika buvo plačiai pasklidusi viduramžių Europoje, o šios keramikos gaminiai Lietuvoje žinomi nuo neolito laikų. Ir dabar Lietuva, viena iš nedaugelio šalių, išsaugojusi juodosios keramikos amatą, ir jo galima išmokyti tradicinių amatų centre „Vienaragių šilas“. Centro įkūrėjas Džiugas Petrakis teigia, kad svečiai gali atvykti išbandyti šio meno ar pasigrožėti jau sukurtais amatais. Amatininko juodoji keramika, dovanota ir įsigyta, pasklidusi po Lietuvą ir svečias šalis – Ameriką, Japoniją ir kitur. Jo kūrybos darbų yra įsigiję Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, kiti muziejai, kolekcininkai iš Lenkijos, Prancūzijos, Švedijos, JAV, Japonijos. Galime teigti, kad ne tik yra sklaidžiamas amatas Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje.

Visos kultūrinės veiklos rūšys yra svarbios, tačiau būtent edukaciniai užsiėmimai prisideda prie kultūros išsaugojimo, plėtos ir sklaidos. Pateikti pavyzdžiai puikiai atskleidžia šias savybes ir parodo, kaip svarbu yra edukuoti jaunąją kartą, kuri būtų suinteresuota naudotis šiomis paslaugomis ir tuo pačiu skatinti paklausą ir pasiūlą. Kaip teigia Akgün (2021), kad kuo įvairesnė turistinių objektų pasiūla vietovėje, tuo didesnės galimybės atsiveria didesniam lankytojų skaičiui, kuris naudingas ne tik kultūros sklaidimui, bet ir visam regionui ekonomine prasme.

Vartojimas yra laikomas galutinis prekės ar paslaugos panaudojimas žmonių poreikiams tenkinti. Jis gali būti skirstomas į asmeninį (asmeniniai poreikiai) ir visuomeninį (mokslo, krašto apsaugos ir kitiems bendriesiems visuomenės poreikiams tenkinimo). Šioje dalyje bus akcentuojamas asmeninis vartojimas, nes kiekvieno turistinio pasirinkimo pasinaudoti kultūrine paslauga yra jo asmeninis sprendimas.

Turistai dalyvauja kultūrinėse veiklose siekdami patenkinti savo poreikius kelionių metu, o tai leidžia sukurti edukacinių paslaugų sektoriui elastingą prekę. Kiekvieno turistinio ar grupės poreikiai yra skirtingi. Tai nulemia įvairių paslaugų atsiradimą. Panovas (2013) teigia, kad paklausos elastingumui didelę įtaką daro prekių pakaitalų kiekis ir prieinamumas. Kadangi veiklių tipai yra labai skirtingi, tai sukuria konkurenciją tarp muziejų ir kitų įstaigų teikiančių šias paslaugas. Ši konkurencija lemia paslaugų atsiradimą ir kliento galimybę rinktis pagal poreikį ir kainą. Taip pat, ši vartojimą apibrėžia naudingumo teorija, teigianti, kad prekių vertę ir rinkos kainą tiesiogiai lemia jų ribinis naudingumas vartojimui. Taigi, kultūros paslaugas vartojimą lemia vartotojas.

Norint didinti vartojimą kultūros sektoriuje yra naudojamas kultūros krepšelis/pasas - dažna priemonė skatinanti moksleivius susipažinti su kultūra. Valstybė finansuoja skirtingus renginius, suteikia moksleiviams nemokamus apsilankymus muziejuose, o tai rodo valstybės interesą investuoti į šią sritį. Skirtingi pasirinkti būdai pritraukti jaunąją kartą domėtis kultūrine veikla lemia vietinių klientų imlumą naudotis šia paslauga. Suaugę moksleiviai į šio sektoriaus vartojimą turi didesnę šansą žiūrėti kaip į puikų būdą investuoti savo laiką ir pinigus. Šilėnas (2019) aprašo vartojimą kaip masinę Kalėdų pirkimo karštinę. Teigia, kad yra atsiradęs stereotipas, kad Kalėdų metas naudingas – padidėjęs vartojimas lemia ekonomikos augimą. Tačiau verta įsitikinti ar dėl masinės šios apsipirkimų karštinės ekonomika suklesti. Juk jeigu klientas išleis visas savo pajamas arba didžiąją dalį jų Kalėdoms, tai neturės pinigų Naujiesiems metams ar netgi kasdieniams pirkiniams ir poreikiams. Be to, teigiama, kad dovanų pirkimas įvyktų, iki tol pinigų reikėjo taupyti. Taigi, ne aprašomas vartojimas, o kaupimas yra ekonomikos augimo pagrindas. Vietoj apsipirkimo įstačius kultūrinės veiklos pirkimą gaunamas ta pati mintis, kuri nulemia, kad iš tiesų kaupimas lemia ekonomikos augimą, tačiau kiekvienas individas nusprendžia pagal save, kur išleisti šias lėšas.

Skirtingų vietinių turistų požiūris į keliones ir jų organizavimą gali skirtis, todėl teigiama, kad reakcija į aprašomų kultūrinių veiklių kainų pokyčius gali būti jautri. Tai rodo, kad vartotojo ir paslaugos ryšys yra glaudus, tačiau paslauga yra elastinga ir turi pakaitalų, todėl vartojimas priklauso nuo kliento.

COVID–19 pandemijos poveikio Lietuvos turizmui 2018-2022 metais analizė

COVID-19 krizė sukėlė didelius sutrikimus ekonomikoje, tačiau viena iš labiausiai paveiktų sričių tapo turizmo sektorius. Beveik kiekvienas pasaulio ekonomikos kampelis pajuto pandemijos sukeltą paralyžių, bet jokia pramonė nebuvo taip smarkiai paveikta kaip turizmas (Fernandes, 2020). Šis svarbi sritis, kuri yra priklausoma nuo kelionių, svetingumo ir kultūrinių mainų, patyrė precedento neturinčius iššūkius – nuo kelionių apribojimų ir sienų uždarymo iki smukusio vartotojų pasitikėjimo ir tarptautinių turizmo srautų žlugimo. Gilūs šių sutrikimų padariniai plito visoje turizmo ekosistemoje, paveikdami oro linijas, viešbučius, restoranus, kelionių organizatorius ir daugybę kitų įmonių, priklausančių nuo keliautojų antplūdžio. Pasekmės apima ne tik ekonomines problemas, nes bendruomenės, priklausančios nuo turizmo, susiduria su socialiniais ir kultūriniais neramumais, dėl kurių prarandamos darbo vietos, uždaromos įmonės ir mažėja galimybės, didinančios esamą nelygybę ir pažeidžiamumą. Tautoms stengiantis įveikti sudėtingas atkūrimo ir atsigavimo problemas, turizmo pramonės atgaivinimas iškilo kaip esminė būtinybė, reikalaujanti naujoviškų strategijų, tvirtų sveikatos protokolų ir suderinto tarptautinio bendradarbiavimo, kad būtų atkurtas pasitikėjimas, skatinama paklausa ir ugdomas atsparumas ateities iššūkiams (Naseer, Khalid ir kt., 2023).

2020 metais įsisiautėjusi pandemija be išimčių paveikė ir Lietuvos vidaus turizmą. Augant sergančiųjų žmonių skaičiui vyriausybės ėmėsi priemonių, siekiant suvaldyti ligos mastą. Kovo 12 dieną buvo paskelbti vyriausybės nurodymai, kuriais buvo siekiama pažaboti viruso plitimą ir įvesti draudimus, efektyviai stabdant švietimo, kultūros, sporto ir poilsio įstaigų veiklą, taip pat viešuosius susirinkimus tiek viduje, tiek lauke. Šios priemonės buvo specialiai įgyvendintos siekiant sumažinti perdavimo riziką, ypač tose vietose, kur renkasi didelės grupės, apribojant susibūrimus, kuriuose dalyvauja daugiau nei 100 dalyvių. Šis sprendimas atspindi aktyvų požiūrį į visuomenės sveikatos apsaugą ir

galimų viruso plitimo būdų mažinimą (Jakulevičienė, 2020). Lietuvoje taip pat keletą kartų buvo paskelbtas karantinas, taikomi apribojimai ir papildomi reikalavimai švarai ir sanitarijai, draudžiami tiek uždaroje erdvėje, tiek lauke organizuojami renginiai bei susibūrimai, stabdoma švietimo įstaigų veikla, draudžiamas kultūros, laisvalaikio, pramogų, sporto įstaigų lankymas ir fizinis lankytojų aptarnavimas. Dėl tokių griežtų apribojimų, istoriškai sumažėjo užsienio turistų srautas Lietuvoje – 73 proc. Šis kritimas pabrėžė krizės poveikį turizmo pramonei. Tačiau iki 2022 m. buvo matyti laipsniško atsigavimo ženklų – pirmąjį pusmetį turistų skaičius išaugo. Nepaisant šios teigiamos raidos, turistų antplūdis siekė tik 56 procentus 2019 m. tuo pačiu laikotarpiu stebėto lygio, o tai rodo, kad sektoriui vis dar teko susidurti su dideliais iššūkiais grįžtant į priešpandeminį lygį.

Ir nors pandemija stipriai paveikė atvykstantąjį turizmą, daug viešbučių ir kitų apgyvendinimo vietų patyrė didžiulius nuostolius, tačiau COVID-19 Lietuvoje leido vietiniams turistams atrasti dar nematytus šalies kampelius. Kadangi dėl vyriausybės įvestų draudimų buvo neleidžiama vykti į užsienio šalis (su tam tikromis išimtimis), žmonės leidosi į keliones po Lietuvą. Anot Nacionalinės Lietuvos turizmo skatinimo agentūros „VŠĮ Keliauk Lietuvoje“ vadovo Daliaus Morkvėno, draudimai keliauti į užsienį vietiniams turistams paskatino tyrinėti Lietuvą, leidžiantis į regionus, kuriuose galbūt anksčiau nebuvo lankęsi arba neturėjo galimybių iki galo iširti (Grigutytė, 2021). Tai galimybė iš naujo atrasti paslėptus brangakmenius ir mažiau žinomus šalies kampelius, kurie kasdieninio gyvenimo šurmulyje dažnai lieka nepastebėti. Tai liudija apie Lietuvos turizmo atsparumą ir gebėjimą prisitaikyti, nes jis atranda naujų būdų klestėti sunkiais laikais ir kartu puoselėti gilesnį ryšį tarp žmonių ir jų tėvynės.

Vienas iš išsikeltų tikslų šiame darbe buvo įrodyti, jog įvairaus pobūdžių ir rūšių edukaciniai užsiėmimai prisideda prie turizmo bei ekonomikos skatinimo bei gerinimo. Norint tai įrodyti, Lietuvos oficialios statistikos portale buvo rasti ir pasirinkti 2018- 2020 metų laikotarpio pateikti statistiniai duomenys: edukacinių užsiėmimų skaičius, vietinių turistų skaičius (išreikštas tūkstančiais), vietinių turistų išlaidos (išreikštos milijonais eurų), bei kultūrinių veiklos rūšių ir visų paslaugų rūšių vartojimas (išreikštas milijonais eurų). Pagal juos atlikti skaičiavimai, kurie turėjo padėti patvirtinti arba paneigti ryšius tarp rodiklių. Buvo siekiama įrodyti, jog pravesių edukacijų skaičius tiesiogiai susijęs su atvykstančių turistų skaičiumi, jų išlaidomis bei vartojimu kultūros bei bendrosiose srityse.

1 lentelėje galima matyti duomenis, kurie buvo naudoti skaičiavimuose. Kaip galima pastebėti, skaičiai didėja iki 2020 metų. Tais metais matomas ženklus sumažėjimas. Kai kurie rodikliai sumažėja dvigubai - pavyzdžiui edukacinių užsiėmimų skaičius 2019 metais siekė 33259, tačiau sekančiais metais siekė tik 15413. Vartojimas visų paslaugos rūšių vietinio turizmo srityse sumažėjo beveik trečdaliu - nuo 1014,6 milijonų eurų sumažėjo iki 784,1 milijono eurų. Toks staigus skaičių pasikeitimas buvo susietas su 2019 metais prasidėjusia ir 2020 metais besitęsusia COVID-19 pandemija, kurios metu galiojo griežti kelionių-judėjimo apribojimai. Tačiau taip pat galima matyti, jog sekančiais 2021 ir tolimesniais metais situacija atsistatė ir 2022 metais rodikliai pasiekė aukštesnį, nei prieš pandemiją buvusių, skaičių lygį. Taip pat buvo pastebėta, jog kitaip nei kiti rodikliai, turistų išlaidose nebuvo sumažėjimo. Tai buvo susieta su papildomomis išlaidomis pandemijos metu apsaugos priemonėms- respiratoriai, medicininiai testai, dezinfekcinės priemonės- kurios buvo privalomos naudoti pandemijos metu.

1 lentelė. 2018-2022 metų laikotarpio vietos turizmo statistiniai duomenys (parengta autorių, pagal Lietuvos Oficialios Statistikos portalo pateiktus duomenis, 2024).

Rodiklis	2018	2019	2020	2021	2022
Edukacinių užsiėmimų skaičius	27928	33259	15413	21243	37381
Vietinių turistų skaičius (tūkst.)	851	820,9	701,9	786,2	879,5
Vartojimas (Kultūrinės veiklos rūšys) (mln. Eurų)	13,6	14,8	8,1	6,9	11,8
Vietinių turistų išlaidos (mln. Eurų)	163,3	171,5	187,5	197,7	204,8
Vartojimas (Visų paslaugos rūšių) (mln. Eurų)	890,6	1014,6	784,1	1062,9	1441,9

Sužinojus kokie pokyčiai vyko su rodikliais 5 metų laikotarpyje, buvo nuspręsta patikrinti, kiek šie rodikliai bei procesai susiję vienas su kitu. Tam tikslui buvo skaičiuojama koreliacija tarp įvairių rodiklių ir rezultatai pateikiami. Gauti rezultatai padėjo suprasti, jog tarp edukacinių užsiėmimų skaičiaus ir vietinių turistų skaičiaus koreliacijos koeficientas yra 0,91. Iš to galima daryti išvadą, kad tarp šių dviejų procesų yra stiprus ryšys ir jie yra tarpusavyje susiję. Tačiau išsiskiria gautas koreliacijos koeficientas tarp edukacinių užsiėmimų ir vietinių turistų išlaidų – 0,002. Iš to galime daryti išvadą, jog ryšys tarp šių rodiklių yra labai silpnas, o tai reiškia, jog dalyvavimas edukaciniuose užsiėmimuose turistams beveik negeneruoja išlaidų. Taip pat tai gali įrodyti, jog labai dažnai edukaciniai užsiėmimai yra nemokami. Taip pat galima matyti, jog tarp vietinių turistų skaičiaus ir kultūrinės veiklos rūšių vartojimo koreliacijos koeficientas siekia 0,65 ir tarp bendro paslaugų vartojimo 0,75, o tai parodo vidutiniškai stiprų ryšį tarp šių rodiklių. Tuo pačiu metu bendras visų paslaugų vartojimas ir vietinių turistų išlaidos susiję (koreliacijos koeficientas 0,64). Taigi apibendrinant galima teigti, jog edukaciniai užsiėmimai tiesiogiai susiję su turistų skaičiaus ir vartojimo rodikliais (ar tai būtų vien kultūrinės rūšies paslaugų ar bendrų paslaugų), tačiau labai mažai susiję su vietinių turistų išlaidomis. Tai galima palyginti su poveikio grandine, kai edukaciniai užsiėmimai didina turistų skaičių ir skatina vartojimą, o šie veiksniai prisideda prie vietinių turistų išlaidų didėjimo.

2 lentelė. Gauti korelacių koeficientai (parengta autorių pagal Lietuvos Oficialios Statistikos portale pateiktus duomenis, 2024)

Korelacių koeficientai		
Tarp edukacinių užsiėmimų ir vietinių turistų skaičiaus	0,91	Labai stiprus korelacių ryšys
Tarp edukacinių užsiėmimų ir vietinių turistų išlaidų	-0,002	Labai silpnas korelacių ryšys
Tarp vietinių turistų skaičiaus ir vartojimo (Kultūr.)	0,65	Stiprus korelacių korelacių ryšys
Tarp edukacinių užsiėmimų ir vartojimo (bendrai)	0,75	Stiprus korelacių korelacių ryšys
Tarp vartojimo (Bendro) ir vietinių turistų išlaidų	0,64	Stiprus korelacių korelacių ryšys

Išvados

1. Vienos iš labiausiai paplitusių turizmo rūšių Lietuvoje yra kultūrinis, gamtinis ir gastronominis ir kitos. Tačiau turizmo rinka atsižvelgia į vartotojų paklausą, todėl visada atsiranda naujų produktų ir paslaugų. Vartotojo ir paslaugos ryšys yra glaudus, o tai lemia, kad vietinis ir kitos rūšies turizmas turi atsižvelgti į turisto poreikius. Taip pat buvo teigiama, kad edukaciniai užsiėmimai yra viena iš plačiausių ir populiariausių organizuojamų kultūrinių veiklų Lietuvoje. Prasidėjus COVID-19 pandemijai buvo stipriai paveiktas atvykstamasis turizmas. Tačiau COVID-19 Lietuvoje leido vietiniams turistams atrasti dar nematytus šalies kampelius. Kadangi dėl vyriausybės įvestų draudimų buvo apribotas išvykimas į užsienio šalis, turistai pasirinko keliauti Lietuvoje. Taigi apibendrinant galima teigti, kad pasaulį apėmusi pandemija padarė didelę įtaką ir žalą šalių turizmui, tačiau popandeminė vietinio turizmo rodikliai stabilizavosi.

2. Apskaičiuota ir įrodyta, jog edukaciniai užsiėmimai yra tiesiogiai susiję su vietinių turistų skaičiumi (korelacių koeficientas 0,91), bei vartojimu (su bendro paslaugų vartojimu korelacių koeficientas gautas 0,75). Tačiau tiesioginis ryšys su vietinių turistų išlaidomis (korelacių koeficientas 0,002) labai minimalus. Pagal tai galima teigti, jog užsiėmimai dažnai būna nemokami.

Literatūra

1. Akgiin, A., E., Senturk, H. A., Keskin, H., & Onal, I. (2019). *The Relationships among Nostalgic Emotion, Destination Images and Tourist Behaviors: An empirical study of Istanbul*. *Journal of Destination Marketing & Management*, 100355.
2. Akour, M.; Alenezi, M. (2022). *Higher Education Future in the Era of Digital Transformation*. *Educ. Sci.*, 12, 784. <https://doi.org/10.3390/educsci12110784>
3. Alkas.lt. (2021). *Vietiniam turizmui paskirstyta 4,25 mln. Eurų*. <https://alkas.lt/2021/10/15/vietiniam-turizmui-paskirstyta-425-mln-euru/>
4. Averkienė, R. (2020). *Subartonyse duris po atnaujinimo atvėrė V. Krėvės-Mickevičiaus gimtosios sodybos namas-memorialinis muziejus*. <https://www.bernardinai.lt/subartonyse-duris-po-atnaujinimo-atvere-v-kreves-mickeviciaus-gimtosios-sodybos-namas-memorialinis-muziejus/>
5. Averkienė, R. (2022). Juodosios keramikos magija „Vienaragių šilė“. *Žurnalas Moteris*.
6. Averkienė, R., (2021) *Juodosios keramikos magija „Vienaragių šilė“*. <https://www.moteris.lt/veidai/g-69744-juodosios-keramikos-magija-vienaragiu-sile>
7. Bakar, N. A., Rosbi, S. (2020). *Effect of Coronavirus (COVID-19) disease on tourism industry*. *International Journal of advanced ingeneering research and science (IJAERS)*, Vol. 7, Issue 4, Apr-2020 ISSN: 2349- 6495(P) | 2456-1908(O).
8. Bakutis, R. *Senas kaip Pasaulis amatas – juodoji keramika*. <https://raimundasbakutis.blogspot.com/2013/09/senas-kaip-pasaulis-amatas-juodoji.html>
9. Baldwin, R., Di Mauro, B. W. (2020). *Economics in the time of Covid-19*. Centre for Economic Policy Research. London. ISBN: 978-1-912179-28-2
10. Basri, M., Islam, F. S. P., Paramma. (2023). *The Impact of English Educational Tourism on the Growth of Local Economy: A Systematic Literature Review*. (2023). *International Journal of Language Education Volume 7*, Number 2, pp. 304-318 ISSN: 2548-8457 (Print) 2548-8465 (Online) Doi: <https://doi.org/10.26858/ijole.v7i2.45783>
11. Bedosky, L. (2023). *What Is Wellnes Tourism? A Complete Guide to Taking a Health – Inspired Vacation*. *Everyday health*. <https://www.everydayhealth.com/wellness/wellness-tourism/guide/>
12. Budreikienė, J. (2020). *Lietuvoje trims savaitėms įvedamas karantinas*. <https://www.vz.lt/izvalgos/2020/11/04/nuo-lapkricio-7-d-vidurnakcio-lietuvoje-trims-savaitemis-ivedamas-karantinas>
13. Cloke, H. (2024). *Fun in learning: why it works, benefits&practical applications*. *Growth engineering*. <https://www.growthengineering.co.uk/fun-in-learning/>
14. Cumberland business (2022). *Importance of Tourism to Local Economies*. <https://cumberlandbusiness.com/news/importance-of-tourism-to-local-economies/>
15. Edukacinių užsiėmimų organizavimas (2021). *Apskričių viešųjų bibliotekų asociacijos parengta metodinė medžiaga*. <https://amb.lt/regionas/data/public/uploads/2021/03/edukaciniu-renginiu-organizavimas-1.pdf>
16. Elta.lt, (2022). <https://www.elta.lt/lt/pranesimai-spaudai/turizmo-verslui-paskirstyta-17-mln-euru-paramos-230817>.
17. Feliu-Torruella, Maria, Mercè Fernández-Santín, and Javiera Atenas. (2021). Building Relationships between Museums and Schools: Reggio Emilia as a Bridge to Educate Children about Heritage" *Sustainability* 13, no. 7: 3713. <https://doi.org/10.3390/su13073713>
18. Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy).

19. Grigutytė, M. (2021). „Keliauk Lietuvoje“ vadovas: turizmo rinka po pandemijos nebegrįš į buvusias vėžes. Prieiga internete <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/keliauk-lietuvoje-vadovas-turizmo-rinka-po-pandemijos-nebegris-i-buvusias-vezes-86365417>
20. Haryanto, T. (2020). Editorial: Covid-19 Pandemic and International Tourism Demand. *Journal of Developing Economies*, Vol. 5 (1), 1-5. <https://ejournal.unair.ac.id/JDE/article/view/19767/10766>
21. Jačėnaitė J., Kajėnas K. (2022). *V. Krėvės-Mickeviciaus gimtoji sodyba Subartonyse ir čia plakanti dzukų kaimo širdis*. <https://www.bernardinai.lt/v-kreves-mickeviciaus-gimtoji-sodyba-subartonyse-ir-cia-plakanti-dzuku-kaimo-sirdis/>
22. Jakulevičienė, L. (2020). *Judėjimo laisvės suvaržymai Lietuvoje per COVID-19 pandemiją tarptautinės teisės požiūriu*. *Leidinyje: Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai: COVID-19 pandemijos sprendimai: teisiniai, valdymo ir ekonominiai aspektai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, d. 1. DOI: [10.13165/LT-20-02-05](https://doi.org/10.13165/LT-20-02-05)
23. Kultūrinės edukacijos sistema (n. d.). *Piešimas ant stiklo*. <https://www.kulturospasas.lt/kulturines-edukacijos/316>
24. LITEXPO (2020). *Lietuvos sveikatos turizmas: būti ar klestėti?* <https://www.litexpo.lt/lietuvos-sveikatos-turizmas-buti-ar-klesteti/>
25. *Merkinės muziejaus tinklapis*. <https://www.merkinesmuziejus.lt/apie-mus/v-kreves-mickeviciaus-memorialinis-muziejus/>
26. Migonytė, S. (2020). *Turizmo darbuotojai protestavo dėl per menkos valstybės paramos*. <https://www.vz.lt/paslaugos/2020/07/15/turizmo-darbuotojai-protestavo-del-per-menkos-valstybes-paramos>
27. Mikučionis, P. (1998). *Ekonomikos teorijos pradžios pradmenys*. Metodinis leidinys. Centras.
28. Naseer S, Khalid S, Parveen S, Abbass K, Song H, Achim MV. COVID-19 outbreak: Impact on global economy. *Front Public Health*. (2023). doi: 10.3389/fpubh.2022.1009393. PMID: 36793360; PMCID: PMC9923118.
29. *Oficialiosios statistikos portalas*. <https://osp.stat.gov.lt/>
30. Panovas, I. (2013). *Mikroekonomika*. UAB „Vitae Litera“. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/a83590b8-6b23-4ed0-bff7-438a48bd98ca/content>
31. Šilėnas, Ž., Vyšniauskaitė, M. (2019). *Ekonomika per 31 valandą. Ekonomikos vadovėlis IX-X klasėms*. Lietuvos laisvosios rinkos institutas.
32. Tourism teacher (n. d.). *What is nature tourism and why is it so popular?* <https://tourismteacher.com/nature-tourism/#0-what-is-nature-tourism>
33. *Tradicinė keramikos šventė „Piršiu molio puodynėle“ Zvyliuose*. <https://www.visitsakiai.lt/tradicine-keramikos-svente-pirsiu-molio-puodynele-zvyliuose/>
34. UN Tourism (n. d.). *Gastronomy and Wine Tourism*. <https://www.unwto.org/gastronomy-wine-tourism>
35. UNESCO Institute for Statistics. (2005). *Cultural activities*. <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-activities>
36. UNESCO Institute for Statistics. (2011). *Organized educational activity*. <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/organized-educational-activity>
37. [UNWTO] United Nations World Tourism Organisation. (2020). *International Tourism down 70% as travel restrictions impact all regions*. Prieiga internete: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-down70-as-travel-restrictions-impact-all-regions>
38. [UNWTO] United Nations World Tourism Organisation. (2021). *2020: worst year in tourism history with 1 billion fewer international arrivals*. Prieiga internete: <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals>
39. [UNWTO] United Nations World Tourism Organization. (2019). *International Tourism Highlights*. Dreamstime. com, Madrid, Spain. Doi: 10.18111/9789284421152
40. *Varėnos kultūros centro tinklapis*. <https://varenoskultura.lt/2-puslapiai/41-kulturos-paveldas.html>
41. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. <https://www.vle.lt/straipsnis/vartojimas/>
42. *What is Cultural Tourism? – Basic Information* (n. d.). <https://dos.fl.gov/cultural/info-and-opportunities/resources-by-topic/cultural-tourism-toolkit/what-is-cultural-tourism-basic-information/>
43. Williams F., Monge P. (2006). *Statistika*. Vilnius: Žara
44. WorldBank Chapter 1. *The economic impacts of the COVID-19 crisis*

INTERFACES OF LOCAL TOURISM IN LITHUANIA WITH CULTURAL ACTIVITIES IN 2018-2022

Any tourism is closely related to cultural activities, so it is important to understand whether the number of organized cultural activities affects the number of local tourists in Lithuania. Basri (2023) states that educational activities from different activities have great value for local tourism. Research results revealed that educational tourism can have a positive impact not only on communities, but also on economic growth or cultural preservation, as educational and other activities are one of the ways to attract tourists. Therefore, with the help of mathematical calculations, it was aimed to prove the relationship between educational activities and the number of local tourists, local tourist expenses, cultural type of services and the total consumption of all types of services.

Keywords: local tourism, cultural activities.

„ŽALGIRIO“ ARENOS 2018-2023 M. PAJAMŲ IR DARBUOTOJŲ VIDUTINIŲ ATLYGINIMŲ ANALIZĖ

Karolina Tikanovaitė (stud.), Emilija Ulvydaitė (stud.), Luka Zdanytė (stud.), vadovė dr. Zita Baužienė, Jūratė Martinonytė

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiami „Žalgirio“ arenos ekonominiai rodikliai ir pateikiama bendra arenos pajamų, darbuotojų vidutinių atlyginimų matematinė ir statistinė analizė 2018-2023 m. laikotarpiu. „Žalgirio“ arena yra didžiausia multifunkcinė arena Baltijos šalyse. Arenoje vyksta daug skirtingų renginių, pradedant įvairių sporto šakų renginiais, koncertais, teatrais ir baigiant parodomis bei kitais uždariais renginiais (zalgirioarena.lt, 2011-2024). Teigiama, kad vyriausybės įstaigos remia ir skatina renginius, kadangi tai yra viena iš strategijų kurti, vystyti ir plėtoti šalies ekonomiką (Allen ir kt., 2022). Straipsnio tikslas – išanalizuoti „Žalgirio“ arenos 2018-2023 m. pajamas ir darbuotojų vidutinius atlyginimus. Metodai: literatūros šaltinių analizė, statistinė ir matematinė analizė. Išanalizavus „Žalgirio“ arenos pasirinktus ekonominius rodiklius nustatyta, kad kiekviena įmonė siekia būti pelninga ir ieško įvairiausių būdų, kaip didinti savo pajamas. „Žalgirio“ arenos didžiausios pajamos yra renginių organizavimas, o apskaičiuotos vidutinės pardavimo pajamos rodo, kad kiekvienais metais jos siekia 7 mln. eur. „Žalgirio“ arenos organizaciją sudaro 218 darbuotojų, kurių vidutinis darbo užmokestis pasirinktu 2018-2023 m. laikotarpiu svyravo, o atlyginimų skirtumas siekė apie 500 eur.

Raktiniai žodžiai: „Žalgirio“ arena, darbo užmokestis, pajamos, vidutinis atlyginimas.

Įvadas

Šiuolaikinė civilizacija, pirmiausia Vakarų, yra suformavusi gausaus vartojimo ir didelių išteklių reikalaujančią visuomenę, kurios ekonominiai lūkesčiai vis auga (Žičkienė ir kt., 2019). Kiekvienos besivystančios šalies finansinis augimas priklauso nuo šalies ekonomikos ir jos plėtros įvairiose srityse. Allen ir kt. (2022) teigia, kad vyriausybės įstaigos remia ir skatina renginius, kadangi tai yra viena iš strategijų kurti, vystyti ir plėtoti šalies ekonomiką. Dudzevičiūtės (2015) teigimu, ekonomikos plėtra analizuoja ne tik ribotų išteklių efektyvų panaudojimą, užtikrinanti ekonomikos augimą, bet ir ekonomines, socialines, politines ir institucines priemones, skatinančias visuomenės gyvenimo kokybės ir pažangos didėjimą. Ekonominis augimas priklauso nuo daugelio rodiklių, be kurių ekonomikos sąvoka neegzistuoja. Rodikliai, tokie kaip kainų indeksai, infliacija, BVP (bendrasis vidaus produktas), nedarbo lygis ar darbo užmokestis, atspindi kiekvienos šalies ekonominę būklę. Kaip teigia Stundžienė ir Bliėkienė (2012), rodikliai kalba apie esamą būklę, o juos palyginę su praeities duomenimis galima matyti, kaip keičiasi finansinė padėtis šalyje ar bet kurioje įmonėje.

Tikslas – išanalizuoti „Žalgirio“ arenos 2018-2023 m. pajamas ir darbuotojų vidutinius atlyginimus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti „Žalgirio“ arenos pajamas 2018-2023 metais.
2. Išanalizuoti vidutinius „Žalgirio“ arenos darbuotojų atlyginimus 2018-2023 m.;
3. Nustatyti ryšį tarp „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamų ir darbuotojų vidutinių atlyginimų.

Objektas – „Žalgirio“ arenos pajamos ir vidutiniai darbuotojų atlyginimai.

Metodai: literatūros šaltinių analizė, statistinė ir matematinė analizė.

„Žalgirio“ arenos pajamos, darbuotojų skaičius ir vidutinis uždarys

„Žalgirio“ arena – didžiausia multifunkcinė arena Baltijos šalyse. Čia gali vykti daugybė skirtingų renginių – nuo krepšinio, tinklinio, rankinio rungtynių, kultūrizmo varžybų iki koncertų, teatro pastatymų, parodų ar uždarų renginių (zalgirioarena.lt, 2011-2024). Didžiausia Baltijos šalyse esanti arena atidaryta 2011 m. rugpjūčio mėnesį, o arena priklauso Kauno miesto savivaldybei. „Žalgirio“ arena yra universali, pasižymi išskirtinėmis moderniomis technologijomis, o jos geografinė padėtis leidžia arenai pirmauti Baltijos šalyse. Bendras arenos plotas – 40000 m², arena talpina apie 17500 žiūrovų. Pagal pateiktus duomenis oficialiame zalgirioarena.lt puslapyje, per metus surengiamų renginių skaičius yra apie 110, o apsilankančiųjų arenoje sulaukiama net iki 600 000 žiūrovų.

„Žalgirio“ arenos vidutinės pajamos per metus yra 6,8 mln. €. Įmonės uždarys sudaro ne tik vykstantys sporto renginiai ir koncertai arenoje, bet taip pat ir kiti elementai. Prie „Žalgirio“ arenos pajamų prisideda ir arenos siūlomos paslaugos, tokios kaip abonementai, erdvių nuoma, reklamos paslaugos. Nuo nuomojamos erdvės dydžio priklauso nuomos kaina, abonementų kainos siekia iki 1898 €, o reklamos paslaugos yra siūlomos įvairių variantų: nuo didžiausios lauko reklamos LED ekrane iki reklaminių stendų arenoje. Taip pat prie „Žalgirio“ arenos pajamų prisideda ir kitų įmonių veikla arenoje, Kauno „Žalgirio“ krepšinio klubas, arenos partneriai, rengiamos ekskursijos po arenos teritoriją bei restoranai ir kavinės (žr. 1 pav.).

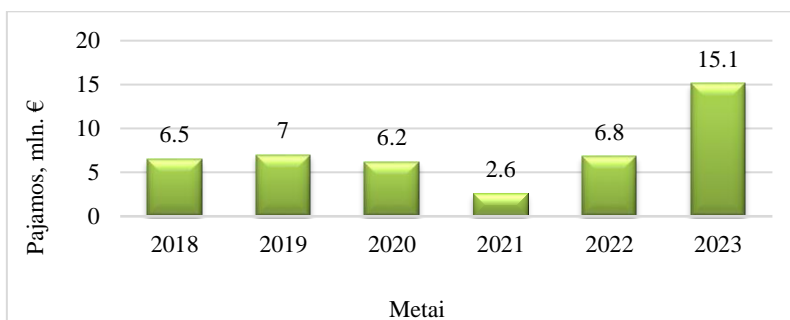
1 pav. „Žalgirio“ arenas pajamos (sudaryta autorių pagal zalgis.lt)

Pagal duomenis pateiktus 2024-01-15 Scoris.lt duomenų bazėje, šiuo metu įmonėje dirba 218 darbuotojų, o vidutinis darbo užmokestis yra 928 €. Twinsbet Arena (buvusi Avia Solutions Group arena) yra viena didžiausių „Žalgirio“ arenas konkurenčių visoje Lietuvoje. Pagal Okredo (2024) duomenis, 2023 m. vidutinis Twinsbet arenas darbuotojų atlyginimas buvo 837,56 €, o „Žalgirio“ arenas – 928,23 €. Didžiausias vidutinis atlyginimas Twinsbet arenoje 2023 m. kovo mėn. siekė – 3964,66 €, o „Žalgirio“ arenas darbuotojui didžiausias atlyginimas buvo išmokėtas birželio mėn. – 2656,47 €.

Inflacijos augimas Lietuvoje 2022 m. lėmė pakilusias bilietų į krepšinio rungtynes kainas, o bilietų pardavimai yra vienas iš didžiausių „Žalgirio“ arenas pajamų šaltinių. Galima teigti, kad „Žalgirio“ arena siekia būti pelninga. Pagal scoris.lt pateikiamą įmonių reitingą, atsižvelgiant į teigiamus ir neigiamus įmonės faktorius, dešimtbalėje sistemoje „Žalgirio“ arena įvertinta 7. Toks įvertinimas atskleidžia, kad „Žalgirio“ arena yra finansiškai stipri, atsakinga ir atsižvelgia į savo darbuotojų poreikius. Taip pat „Žalgirio“ arenas įmonė stengiasi daryti viską, kad galėtų konkuruoti su kitomis, Lietuvoje esančiomis, arenomis.

„Žalgirio“ arenas pardavimų pajamų analizė

Nustatyta, kad „Žalgirio“ arenas pardavimų mažiausios įmonės pajamos buvo 2021 m. – 2,6 mln. €, o didžiausios 2023 m. – 15,1 mln. eur. Nors 2021 m. pardavimų pajamos sumažėjo dvigubai, 2022 m. – jos vėl atsistatė pakildamos iki 6,8 mln. eur. (žr. 2 pav.).

2 pav. „Žalgirio“ arenas pajamos (sudaryta autorių pagal scoris.lt)

Atliekant skaičiavimus „Žalgirio“ arenas pardavimų pajamos buvo pasirinktos kaip atsitiktinis dydis X. Apskaičiuota funkcija nuo MX (vidurkio) yra didesnė už 7 ir mažesnė už 15,1. „Žalgirio“ arenas pajamų funkcijos reikšmė bus didesnė nei 0,5, kai atsitiktinis dydis X bus didesnis už 7 (žr. 1 lentelę).

1 lentelė „Žalgirio“ arenas pardavimų pajamų tikimybių skirstinys (sudaryta autorių)

Metai	2021	2020	2018	2022	2019	2023
X	2,6	6,2	6,5	6,8	7	15,1
Tikimybė	0,059	0,14	0,147	0,154	0,158	0,342

Iš atliktų skaičiavimų galima išskirti neįmanomą ir būtiną įvykius. Būtinasis įvykis Stakėno (2017) teigimu, yra tas, kuriam palankios visos baigtys. Šiuo atveju būtinasis įvykis, atsižvelgiant į atliktus skaičiavimus yra „Žalgirio“ arenas pardavimų pajamos 2018–2023 m. laikotarpiu bus min. 2 mln. €. Neįmanomas įvykis yra priešingas būtinajam.

Atitinkamai, neįmanomas įvykis yra toks, kad „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamos per 2018–2023 m. laikotarpį sudarė mažiau nei 2 mln. €.

Atliekant skaičiavimus, panaudotas Meškiėnės ir Smolenskiėnės (2013) būdas naudojant aritmetinio vidurkio formulę apskaičiuotas „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamų vidurkis 2018–2023 m. laikotarpiu sudarė 7,36 mln. eur. Apskaičiuota, kad per 2018–2023 m. laikotarpį pardavimų pajamos vidutiniškai pakilo 18 proc. Arenos pardavimų pajamų dispersija sudarė apie 17,01. Iš apskaičiuotos dispersijos nustatyta, kad pasirinkti duomenys yra nelabai patikimi dėl nemažo išsibarstymo apie vidurkį.

Galima teigti, kad „Žalgirio“ arenos pajamų duomenys, pateikti scoris.lt duomenų bazėje yra nelabai patikimi, nes atlikus skaičiavimus yra matomas nemažas nuokrypis nuo apskaičiuoto įmonės pajamų vidurkio. Taip pat galima teigti, jog įmonė yra pelninga, kadangi uždirbamos pajamos pagal apskaičiuotą neįmanomą įvykį negali būti mažesnės nei 2 mln. €.

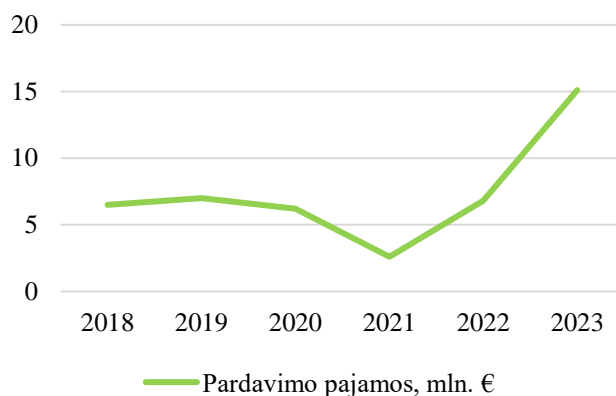
„Žalgirio“ arenos pajamų ir vidutinių atlyginimų analizė

Pagal analizuojamus „Žalgirio“ arenos pajamų rodiklius 2018–2023 m. laikotarpiu, pateikti duomenys rodo, kad 2023 m. pardavimų pajamos buvo didžiausios, o 2021 m. – mažiausios. Didžiausias pajamas lėmė 2023 m. vykusios Eurolygos pusfinalio ir finalo varžybos. Šios krepšinio varžybos vyko gegužės 15-21 d., o vienų varžybų bilietų kainos vienam žmogui svyravo nuo 50 € iki 130 €. „Žalgirio“ arenos mažiausias pajamas 2021 m. lėmė valstybės priimti sprendimai dėl COVID-19 situacijos šalyje. Uždarose erdvėse žiūrovų skaičius negalėjo viršyti 500, buvo privalomas kaukių dėvėjimas, galimybių pasai, renginiai buvo vykdomi srautais. Visais kitais metais „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamos siekė apie 7 mln. € (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. „Žalgirio“ arenos pardavimo pajamos, mln. € (sudaryta autorių pagal scoris.lt)

Metai	Pardavimo pajamos, mln. €
2018	6,5
2019	7
2020	6,2
2021	2,6
2022	6,8
2023	15,1

Galima teigti, kad „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamos nuo 2018 iki 2020 m. minimaliai kito. Tačiau 2020 m. šis skaičius stipriai sumažėjo, o nuo 2021 m. – stipriai didėjo (žr. 3 pav.).

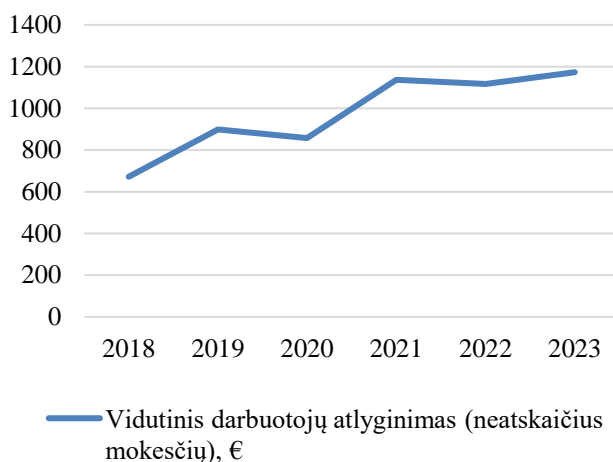
3 pav. „Žalgirio“ arenos pardavimo pajamų pokytis (parengta autorių pagal scoris.lt)

Remiantis atlyginimų duomenimis, galima teigti, kad vidutinis „Žalgirio“ arenos darbuotojų atlyginimas neatskaičius mokesčių didžiausias buvo 2023 m. – 1173 €, o mažiausias 2018 m. – 672 €. Palyginant „Žalgirio“ arenos pardavimų pajamas ir darbuotojų vidutinius darbo užmokesčius, galima teigti, jog pajamos tiesiogiai siejasi su darbuotojų atlyginimais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. „Žalgirio“ arenos darbuotojų vidutinis darbo užmokesstis, € (sudaryta autorių pagal scoris.lt)

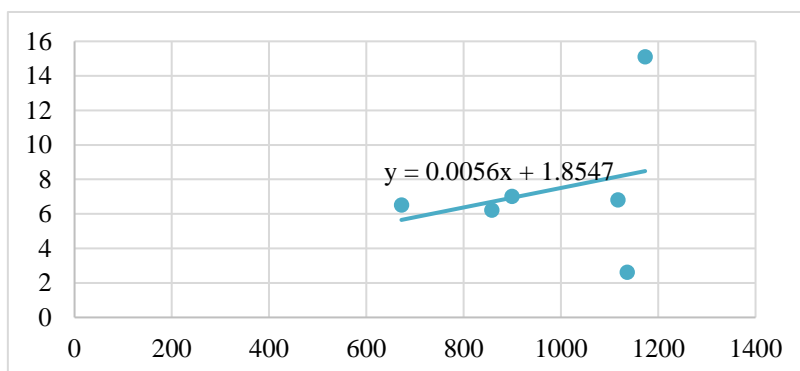
Metai	Vidutinis darbuotojų atlyginimas (neatskaičius mokesčių), €
2018	672
2019	899
2020	858
2021	1136
2022	1117
2023	1173

Pagal pateiktus „Žalgirio“ arenas darbuotojų vidutinio atlyginimo duomenis, atlyginimų pokytis nuo 2018 m. iki 2023 m. kasmet kilo. Palyginant 2018–2023 m. laikotarpį, vidutinių atlyginimų skirtumas siekė apie 500 € (žr. 5 pav.). Pagal atliktą pajamų ir vidutinių darbuotojų atlyginimų statistinę analizę, galima teigti, jog 2018-2023 m. šie rodikliai keitėsi. Didžiausias pardavimų pajamų pokytis buvo matomas nuo 2021 m., kai šalyje baigėsi COVID-19 pandemijos metu įvesti draudimai, o vidutinis darbuotojų užmokeskis tolygiai kito pasirinktu laikotarpiu kiekvienais metais ir pakilo net apie 500 €.

4 pav. „Žalgirio“ arenas vidutinio darbuotojų darbo užmokesčių pokytis (parengta autorių pagal scoris.lt)

Koreliacijos koeficientas yra apie 0,27. Taigi, galima teigti, kad tarp vidutinio darbuotojų darbo užmokesčio ir tarp pardavimo pajamų egzistuoja tikslus teigiamas tiesinis ryšys (žr. 5 pav.).

5 pav. 2018-2023 m. ryšio tarp pajamų ir vidutinių darbuotojų atlyginimų sklaidos grafikas ir regresijos tiesė

Pagal koreliacijos koeficiento reikšmes, ryšys tarp pardavimo pajamų ir darbuotojų vidutinio darbo užmokesčio yra silpnas. Pagal VKI (vartotojų kainų indeksas) rodiklį, pateikiami 2023 m. infliacijos duomenys ir „Žalgirio“ arenas darbuotojų atlyginimai kas mėnesį. Pagal pateiktus infliacijos ir darbuotojų užmokesčio duomenis, nustatytas koreliacijos koeficientas yra -0,1774. Galima teigti, kad infliacija nedaro įtakos darbuotojų atlyginimams ir tarp šių rodiklių egzistuoja neigiamas ryšys (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. 2023 m. infliacija ir „Žalgirio“ arenas darbuotojų atlyginimai kas mėnesį (sudaryta autorių pagal VKI)

Mėnuo	Infliacija proc.	Vidutinis darbuotojų atlyginimas (neatskaičius mokesčių), €
Sausis	0,7	1097,27
Vasaris	0,6	994,91
Kovas	0,6	1119,29
Balandis	0,2	1032,28
Gegužė	-0,1	1018,52
Birželis	-0,1	2656,47
Liepa	-0,2	1148,15
Rugpjūtis	-0,2	1054,86
Rugsėjis	0,7	895,25
Spalis	0,3	928,32

Lapkritis	-0,4	928,32
Gruodis	-0,4	1004,88

Atlikus statistinę „Žalgirio“ arenos rodiklių analizę, galima teigti, kad pardavimo pajamos ir darbuotojų vidutinis atlyginimas yra tiesiogiai, bet silpnai susiję. Šie du elementai priklauso vienas nuo kito, kas parodo, kaip keičiantis pajamoms, keičiasi ir darbuotojų atlyginimas. Pagal ryšį tarp infliacijos ir darbuotojų užmokesčio, galima teigti, kad rodikliai tiesioginio ryšio neturi ir vienas nuo kito nėra priklausomi. Taip pat galima teigti, kad išoriniai veiksniai lemia didelį rodiklių pokytį, o „Žalgirio“ arenos pajamos daro teigiamą įtaką Lietuvos ekonomikos augimui.

Išvados

1. Išanalizavus „Žalgirio“ arenos pajamas pasirinktu laikotarpiu, galima teigti, jog įmonė yra pelninga, kadangi apskaičiavus neįmanomąjį ir būtinaį įvyki, „Žalgirio“ arenos pajamos per tiriamąjį laikotarpį nesudarė mažiau nei 2 mln. € pelno. Renginiai, erdvių nuomos, partneriai, siūlomi abonementai yra keli iš „Žalgirio“ arenos pajamų šaltinių, kurie leidžia įmonei augti ekonominiu aspektu. Pajamų dydžiui įtaką turėjo 2021 m. vykusi pandemija, kurios metu buvo steigiami vyriausybės ribojimai. „Žalgirio“ arenos įmonės pajamų rodikliai krito, o pardavimų pajamos siekė vos 2,6 mln. €. Tačiau palaiptiesniui pardavimų rodikliai grįžo į stabilią būseną. 2023 m. įmonės pajamos buvo didžiausios – 15,2 mln. €.

2. Pagal oficialius duomenis įmonėje šiuo metu dirba 218 darbuotojų. „Žalgirio“ arenos darbuotojų vidutiniai atlyginimai 2018-2023 m. laikotarpiu svyravo nuo 672 € iki 1173 €. 2018 m. atlyginimai buvo mažiausi, o 2023 m. didžiausi. Nustatius ryšį tarp darbuotojų darbo užmokesčio ir arenos pardavimo pajamų, taikant koreliacijos formulę, galima teigti, jog tarp šių dviejų elementų egzistuoja tikslus teigiamas tiesinis ryšys, tačiau pagal koreliacijos koeficiento reikšmes ryšys yra silpnas.

3. Atlikus matematinę ir statistinę „Žalgirio“ arenos analizę, pastebėti pajamų ir darbo užmokesčio pokyčiai. Atlikus matematinis skaičiavimus gautos tikimybės ir jų tarpusavio ryšys su pajamų rodikliais. Taip pat iš atliktų skaičiavimų išskirti neįmanomas ir būtinas įvykiai, kuriuos apskaičiavus gauta, jog „Žalgirio“ arenos pajamos kiekvienais metais būna ne mažesnės nei 2 mln. €. Pagal gautus vidurkius 2018-2023 m. arenos pajamos sudarė apie 7 mln. €, o pardavimai vidutiniškai pakilo 18 proc. Taikant statistinius metodus ir apskaičiavus koreliacijos koeficientą – 0,27, nustatyta, jog tarp pardavimo pajamų ir darbo užmokesčio egzistuoja tikslus teigiamas tiesinis ryšys, tačiau jis nėra labai stiprus. O apskaičiavus koreliacijos koeficientą (-0,1774) tarp infliacijos ir vidutinio „Žalgirio“ arenos darbuotojų atlyginimo, nustatyta, kad tarp šių dviejų ekonominių rodiklių nėra jokio ryšio, kas parodo, jog rodikliai yra nepriklausomi vienas nuo kito.

Literatūra

1. „Žalgirio“ arena (2011-2024). „Abonementų pristatymas A4“ kopija. https://zalgeris.lt/wp-content/uploads/2019/06/abonementai_pristatymas_2019-2020.pdf
2. „Žalgirio“ arena (2011-2024). <https://zalgerioarena.lt/lt/>
3. [20. Koreliacinė analizė: ryšys tarp kintamųjų | Biostatistinės analizės pagrindai \(mokymai.github.io\)](https://github.com/mokymai)
4. Allen, J., Harris, R., Jago, L., Tantrai, A., Jonson, P., & D'Arcy, E. (2022). *Festival and special event management*. John Wiley & Sons. https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=fbIxEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=allen.+harris.+jago&ots=yU5Y3Yco_u&sig=J2VQbXz547Ht5RvuCmgvPH10bzc&redir_esc=y#v=onepage&q=allena%2C%20harris%2C%20jago&f=false
5. Dudzevičiūtė, G. (2015). *Ekonomikos plėtros pagrindai*. <https://dspace.lka.lt/bitstream/handle/123456789/68/2015-Dudzeviciute-ekonomikos%20pletros%20pagrindai.pdf?sequence=1>
6. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. XII-2603. *Lietuvos Respublikos Seimas, TAR, 2016-09-19, Nr. 23709* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/10c6bfd07bd511e6a0f68fd135e6f40c?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=2e1d0b3b-32b5-47e3-9b6f-2cf69244345a>
7. Okredo (2024). <https://okredo.com/lt-lt/imone/avia-solutions-group-arena-uab-126078441#apzvalga>
8. Okredo (2024). <https://okredo.com/lt-lt/imone/uab-kauno-arena-302505310>
9. Pabedinskaitė, A. (2009). *Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas*. Technika. <https://doi.org/10.3846/791S>
10. Rekvizitai (2024.) *Verslo žinios*. https://rekvizitai.vz.lt/imone/zalgirio_arena_uab_kauno_arena/
11. Scoris (2024). <https://scoris.lt/be/imone/302505310>
12. Stakėnas, V. (2017). *Tikimybių mokslo pagrindai*. Vilniaus universiteto leidykla.
13. Stundziene, A., & Blikiene, R. (2012). *The impact of economic fluctuations on company results/Ekonomikos svyravimu itaka imonių veiklos rezultatams. Verslas: Teorija Ir Praktika*, 13(1), 5-. <https://doi.org/10.3846/btp.2012.01>
14. Žičkienė, S., Guogis, A., & Gudelis, D. (2021). *Darnaų vystymosi teorinė samprata ir jos praktinė reikšmė*. Tiltai, 82(1), 108–123. <https://doi.org/10.15181/tbb.v82i1.1970>

ANALYSIS OF 2018-2023 REVENUES AND AVERAGE EMPLOYEE SALARIES OF "ŽALGIRIO" ARENA

The article reviews the economic indicators of the "Žalgiris" arena and provides a general mathematical and statistical analysis of the arena's income and average employee salaries in 2018-2023. period. "Zalgeris" arena is the largest multifunctional arena in the Baltic countries. Many different events take place in the arena, starting with various sports events, concerts, theaters and ending with exhibitions and other closed events (zalgerioarena.lt,

2011-2024). Government agencies are said to support and promote events as one of the strategies to create, develop and develop the country's economy (Allen et al., 2022). The purpose of the article is to analyze the "Žalgiris" arena in 2018-2023. income and average wages of employees. Methods: analysis of literary sources, statistical and mathematical analysis. After analyzing the selected economic indicators of the "Žalgiris" arena, it was found that every company strives to be profitable and looks for various ways to increase its income. The biggest income of the "Žalgiris" arena is the organization of events, and the estimated average sales income shows that it reaches 7 million every year. euro "Žalgiris" arena organization consists of 218 employees, whose average salary in the selected period 2018-2023. fluctuated during the period, and the salary difference amounted to about 500 euros.

Keywords: "Žalgiris" arena, salary, income, average salary.

Z KARTOS VARTOTOJO ELGSENA BEI POREIKIAI AKTYVAUS LAISVALAIKIO PREKIŲ RINKOJE

*Dovydas Mačiulis (stud.), Martynas Gudaitis (stud.), vadovė Rasa Šabrinskienė
Kauno kolegija*

Anotacija

Kiekvienai įmonei svarbu gerai pažinti savo vartotoją ir pasiūlyti tą produktą kuris atitiktų jo poreikius ir lūkesčius. Prekių gamintojai ir paslaugų teikėjai, norėdami tiksliau įvertinti paklausą, reguliariai tiria vartotojo elgseną atlikdami tyrimus. Straipsnyje nagrinėjama įmonės, prekiaujančios aktyvaus laisvalaikio prekėmis, tikslinio vartotojo – „Z“ kartos atstovų elgsenos ypatumai. Atliekamu tyrimu siekiama išsiaiškinti kokia aktyvaus laisvalaikio forma priimtiniausia Z kartos atstovams, apie šios kartos poreikius ir elgseną aktyvaus laisvalaikio prekių atžvilgiu. Šio straipsnio rezultatai padės gilinti supratimą apie, tipinį Z kartos vartotoją, jo elgsenos ypatumus, galimas aktyvaus laisvalaikio prekių rinkos tendencijas .

Raktažodžiai: „Z“ karta, aktyvus laisvalaikis, vartotojų elgsena, asortimentas.

Ivadas

Temos aktualumas. Naujausi tyrimai parodo, kad „Z“ kartos narių aktyvus laisvalaikis tampa vis svarbesnis jų gyvenime, o tai daro didelę įtaką jų gyvenimo būdai. Remiantis 2023 metais atliktu tyrimu (Smith, J., & Jones, A. 2023) „Z“ kartos atstovai dažniausiai renkasi veiklas, kurios skatina jų asmeninį augimą ir bendruomeninę integraciją, tokiomis kaip sportas, meno kūrimas arba savanoriavimas. Tačiau ši karta taip pat yra itin priklausoma nuo technologijų, todėl dalis jų laisvalaikio veiklų vyksta ir internete, pavyzdžiui, žaidžiant žaidimus arba kuriama turinį socialinėse žiniasklaidos platformose.

Tyrimo problema. Kiekvienam verslui aktualu suprasti savo vartotoją, pritaikyti savo produktus ir paslaugas pagal jų lūkesčius kas leistų padidinti konkurencinį pranašumą rinkoje. Prekybinei įmonei kurios tikslinės rinkos didžiąją dalį sudaro Z kartos vartotojų segmentas svarbu pažinti savo klientą ir identifikuoti Z kartos vartotojo elgsenos ypatumus aktyvaus laisvalaikio asortimento atžvilgiu.

Objektas. Z kartos vartotojo elgsena aktyvaus laisvalaikio prekių rinkoje.

Tikslas – išsiaiškinti „Z“ kartos vartotojų elgseną bei poreikius aktyvaus laisvalaikio prekių rinkoje, siekiant suformuoti paklausų prekių asortimentą.

Uždaviniai:

1. Ištirti „Z“ kartos vartotojo sampratą bei elgsenos ypatumus.
2. Identifikuoti „Z“ kartos požiūrį į aktyvų laisvalaikį ir šių prekių aktualumą.
3. Išanalizuoti tyrimo rezultatus bei pateikti rekomendacijas įmonės asortimento formavimui.

„Z“ kartos vartotojo samprata

„Z“ karta, gimusi nuo 1990-ųjų vidurio iki 2010-ųjų pradžios žymi reikšmingą kartų dinamikos pokytį, būdama pirmoji visiškai užaugusi interneto amžiuje (Pew Research Center, 2018). Skirtingai nei ankstesnės kartos, kurios prisitaikė prie technologijų, „Z“ karta yra su ja susipažinusi iš prigimties, lengvai naršydami skaitmeniniame kraštovaizdyje, sklandžiai išnaudodami socialinę žiniasklaidą, internetines mokymosi platformas ir komunikacijos priemones (McCrindle, 2019). Dėl tokio sklandumo jie geba spręsti problemas ir rinkti informaciją technologijų parentame pasaulyje (Bennett & Matteson, 2008). „Z“ karta - labai ambicingi ir pasitikintys savimi, žinomi dėl savo realistiško požiūrio bei verslumo (Pataki-Bittó ir Kapusy, 2021; Scholz, 2019), tačiau vedami prasmingo darbo ir įgūdžių tobulinimo troškimo, yra linkę dažnai keisti darbą (Magano ir kt., 2020; Csiszárík-Kocsír ir Garia-Fodor, 2018).

Žmogiškųjų išteklių srityje norint pritraukti ir išlaikyti Z kartą reikia pakeisti požiūrį, todėl labai svarbu pasiūlyti darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą, karjeros plėtrą ir socialiai atsakingą aplinką (PR Newswire, 2014). Įmonės turi pritaikyti savo kultūrą ir praktiką, kad galėtų prisitaikyti prie kelių kartų komandų, pripažindamos bendravimo ir darbo pasirinkimų skirtumus (Urlick, 2019; Hernaus ir Poloski Vokic, 2014). Galų gale, norint sėkmingai besivystančioje darbo vietoje, būtina suprasti ir patenkinti Z kartos poreikius.

Neseniai atlikti tyrimai (Chen, 2018; Emmanuel, 2019; Vitelar, 2019) rodo, jog |“Gen Z“ yra aistringi skaitmeninės reklamos vartotojai, o tai gali turėti didelės įtakos prekybos įmonių strategijoms. Ši karta yra suaugusi skaitmeninės reklamos erdvėje ir labai gerai supranta, kaip ją naudoti siekiant savo tikslų ar poreikių. Jie ne tik seka mados tendencijas ir naujus produktus, bet ir aktyviai išreiškia savo nuomonę apie juos, dalindamiesi įvairiose socialinėse platformose. „Z“ kartos charakteristikos, įskaitant materializmą, greitų rezultatų troškimą ir prekės ženklų komunikacijos socialiniuose tinkluose vertinimą, daro juos intriguojančiu objektu tiriant impulsyvų pirkimo elgesį (Flurry ir Swimberghe, 2016; Passport, 2018; Vitelar, 2019; Wolf, 2020). Kadangi „Z“ kartos atstovai sudaro maždaug 32% pasaulio gyventojų, jų įtaka vartotojų pardavimui yra reikšminga, o tai pabrėžia šios grupės tyrimo svarbą (Miller ir Lu, 2018; Wolf, 2020). Itin konkurencingoje mados rinkoje labai svarbu suprasti Z kartos impulsyvų pirkimo elgesį (Dover, 2019). Tyrimai rodo, kad mada yra viena iš pirmųjų sričių, kur Z kartos atstovai savarankiškai perka, naudodami ją kaip saviraiškos priemonę

(Brevis, 2020). Greitis ir naujumas yra labai svarbūs šiai kartai, nes, pagal Hall'ą (2018), 1 % Z kartos vartotojų yra impulsyvūs pirkėjai. Stimulo ir organizmo atsako (SOR) modelis siūlo teorinį pagrindą suprasti, kaip aplinkos dirgikliai, kaip „Instagram“, sukelia tiesioginį atsaką, todėl jis tinkamas impulsinio pirkimo elgsenai tirti (Mehravian ir Russell, 1974; Parboteeah ir kt., 2016). Taip pat, verta pastebėti, jog „Z“ karta renkasi produktus, kuriuos pirks, labiau nei kitos kartos (Özkan, 2017). Atitinkamai, 2020 m. 56% „Z“ kartos pirkėjų teigė, kad niekada nepirks iš mažmenininko, kuris nesūlo nemokamo grąžinimo (IMRG, 2020).

Impulsyvus pirkimas yra paplitęs tarp „Z“ kartos, kurį skatina socialinių tinklų svetainių, tokių kaip Facebook, Twitter, ar Instagram, plitimas (Priporas ir kt., 2017; Djafarova ir Bowes, 2021; Liu ir kt., 2021; Zafar ir kt., 2021). Socialinės žiniasklaidos įžymybių, tokių kaip influenceriai ir vlogeriai, augimas dar labiau sustiprino impulsyvų pirkimo elgesį, nes, pagal atliktą tyrimą, 41% „Z“ kartos žmonių yra impulsyvūs pirkėjai (Djafarova ir Bowes, 2021). Šie vartotojai teikia pirmenybę greičiui ir naujovėms, greičiau reikalaudami naujų produktų ir pirmenybę teikdami madingam pasirinkimui, o ne prekės ženklui (Agrawal, 2022; Djafarova ir Rushworth, 2017). Didėjant šiuolaikinio gyvenimo būdo reikalavimams, vartotojai kreipiasi į apsipirkimą internetu dėl neprilygsto patogumo, ypač dėl to, kad jie turi mažiau laiko skirti tradiciniam apsipirkimui parduotuvėje (Shaqman ir kt., 2022). Šis pokytis atspindi vartotojų norą sutaupyti laiko ir pastangų perkant (Gehrt ir kt., 1996).

Apibendrinant, galima teigti, jog „Z“ kartos charakteristikos ir jų poveikis vartotojų elgesiui bei įmonių strategijoms pabrėžia šios kartos unikalumą ir įtaką verslo aplinkai. Ši karta, gimusi skaitmeninėje epochoje, pasižymi technologiniais įgūdžiais, ambicingumu bei pasitikėjimu savimi. Įmonėms svarbu adaptuoti savo darbo kultūrą ir prekybos strategijas, kad atitiktų „Z“ kartos poreikius ir elgesį, ypač susijusį su impulsyviu skaitmeniniu pirkimu. Supratęs šios kartos pageidavimus ir elgesį, įmonės turi galimybę sėkmingai pritraukti ir išlaikyti šią rinkos dalį, kuri tampa vis svarbesne vartotojų elgesio ir rinkos tendencijų formuotoja.

„Z“ kartos vartotojo požiūris į aktyvų laisvalaikį: aktualumas bei tendencijos

Vartotojų elgsena ir jų sprendimai pirkti dažnai yra sudėtingas ir daugialypis procesas, kurį įtakoja įvairūs veiksniai. Teorinėje literatūroje (Yadav, A., & Sharma, S. K., 2022) išskiriami keli pagrindiniai veiksniai, kurie formuoja vartotojų elgseną: psichologiniai, socialiniai, kultūriniai bei asmeniniai veiksniai. Psichologiniai veiksniai apima vartotojų poreikius, motyvaciją, požiūrį ir asmenines charakteristikas, kurios gali skatinti arba slopinti jų norą įsigyti tam tikrą produktą ar paslaugą. Socialiniai veiksniai apima vartotojų aplinkos įtaką, t. y. šeimos, draugų, kolegų nuomonę ir įtaką. Kultūriniai veiksniai atspindi bendruomenės normas, vertybes ir tradicijas, kurios gali turėti didelės įtakos vartotojų elgsenai. Asmeniniai veiksniai apima vartotojo amžių, lytį, išsilavinimą ir gyvenimo būdą.

Kai kalbama apie „Z“ kartos vartotojus, svarbu suprasti jų unikalų požiūrį į aktyvų laisvalaikį. Šios kartos vartotojai daugiausiai vertina įvairias patirtis ir nuotykius, jie linkę ieškoti neįprastų ir alternatyvių veiklų, kurios suteikia jiems naujų patirčių. Aktyvaus laisvalaikio sąvoka apima visus veiksmus ir pramogas, kurios žmonėms suteikia malonumą, atsipalaidavimą ir emocinę įtaką. Tai gali būti sportas, kultūros renginiai, turizmas, laisvalaikio praleidimas gamtoje ar kitos fizinės ar intelektualinės veiklos.

„Z“ kartos vartotojai, kitaip vadinami „milžinai“, yra labai įdomi ir reikšminga rinkos jėga. Tai žmonės, gimę tarp 1997 ir 2012 metų, kurie augo su technologijų plėtra ir interneto revoliucija. Ši karta yra ypač linkusi aktyviai leisti laisvalaikį ir ieškoti įvairių patirčių (Henry, C. D., & Shannon, L., 2023).

Atliktas tyrimas (Pastore, A. 2022) rodo, kad Z kartos atstovai dažniausiai renkasi aktyvų laisvalaikį, kuris apima ne tik tradicinius sporto užsiėmimus, bet ir alternatyvius būdus leisti laiką, tokius kaip ekstremalus sportas, kūrybinės dirbtuvės arba kultūriniai renginiai. Remiantis atliktu tyrimu, dauguma „Z“ kartos vartotojų teigia, kad jiems svarbu ne tik praleisti laiką aktyviai, bet ir turėti įvairių patirčių bei nuotykių.

Didžiausią įtaką „Z“ kartos vartotojų elgsenai renkantis prekes daro keli pagrindiniai veiksniai. Pirmia, tai yra individualūs poreikiai ir interesai. Ši karta yra labai įvairiapusiška, todėl svarbu pasiūlyti įvairias galimybes, atitinkančias jų skirtingus poreikius. Antra, svarbus vartotojų nuomonių ir rekomendacijų poveikis. „Z“ kartos vartotojai labai vertina bendruomenės atsiliepimus ir rekomendacijas internete, todėl pozityvus atsiliepimas gali turėti didelę įtaką jų sprendimui pirkti arba pasirinkti aktyvaus laisvalaikio veiklą (Bell, R., & Buchner, A., 2018).

„Z“ kartos vartotojų požiūris į aktyvų laisvalaikį yra svarbus aspektas, kurį verslas turėtų įvertinti, siekdamas pritraukti šios kategorijos klientus. Supratimas apie šios kartos elgsenos ypatumus bei poreikius gali padėti kurti efektyvias rinkodaros strategijas ir pasiūlyti produktus bei paslaugas, kurie atitiktų jų lūkesčius ir pageidavimus. Taigi, investuojant į aktyvaus laisvalaikio pramogas ir veiklas, verslas gali pritraukti didelį „Z“ kartos vartotojų auditorijos dėmesį ir pasiekti sėkmę rinkoje.

Apibendrinant, galima teigti, jog supratimas apie „Z“ kartos vartotojų elgsenos ypatumus ir poreikius aktyvioje laisvalaikio srityje yra itin svarbus norint sėkmingai pasiekti šią auditoriją. Verslams svarbu kurti produktus ir paslaugas, atitinkančias šios kartos poreikius ir lūkesčius, ir skatinti įvairias veiklas, kurios būtų patrauklios Z kartos vartotojams. Taigi, įvertinant šios kartos elgsenos ypatumus ir tendencijas, galima sukurti efektyvias rinkodaros strategijas ir pasiekti didesnę verslo sėkmę.

Tyrimo rezultatai bei interpretacija. Rekomendacijas įmonės asortimento formavimui

Tyrimo problema: Nepaisant didėjančio susidomėjimo aktyviu laisvalaikiu ir sporto veiklomis, nėra pakankamai išsamių žinių apie „Z“ kartos vartotojų elgesį poreikius, todėl šio tyrimo esmė yra išanalizuoti „Z“ kartos

variantų elgesį, poreikius ir įpročius, siekiant gilesnio supratimo apie jų aktyvaus laisvalaikio ir sporto veiklų susijungimą.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti Z kartos vartotojų elgesį, poreikius ir įpročius susijusius su aktyviu laisvalaikiu bei sporto veiklomis, siekiant suprasti, kaip šie veiksniai veikia jų pasirinkimus dėl sporto aprangos, įrangos ir aktyvaus laisvalaikio prekių pirkimo įpročius.

Tyrimo metodas: Internetinė apklausa (anketa)

Tyrimo objektas: „Z“ kartos vartotojų elgesys, poreikiai bei įpročiai.

Respondentai: „Z“ kartos atstovai gimę nuo 1997 metų iki 2012.

Tyrimo respondentų imtis: Siekiama apklausti 50 respondentų.

Tyrimo duomenų analizės metodai: Buvo naudojamas internetinis puslapis (apklausa.lt)

Kas verčia Z kartos atstovus, jaunos žmones, aktyviai išnaudoti savo laisvalaikį? Tai klausimas, į kurį siekiama atsakyti, tyrime, kuris apima įvairias svarbias temas, nuo sporto įpročių iki pirkimo preferencijų. Šiame tyrime dalyvavo „Z“ kartai priklausantys respondentai, kurių požiūris į aktyvų gyvenimo būdą ir susijusias veiklas atskleidė įdomias tendencijas. Remiantis šios kartos tyrimo rezultatais, įmonės gali išvystyti strategiją, kuri atitiktų šiuos poreikius ir preferencijas.

Analizuojant tyrimo rezultatus (žr. prieduose), galima pastebėti, jog viena iš pagrindinių išvadų – aktyvus laisvalaikis yra itin populiarus tarp „Z“ kartos vartotojų. Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių asmenų (58%) tvirtino, kad savo laisvalaikį išnaudoja aktyviai, o tai reiškia, kad jie linkę investuoti į veiklas, kurios skatina judėjimą ir sveiką gyvenimą, todėl įmonėms, kurios siūlo sporto inventorių ar aprangą, svarbu užtikrinti, kad jų asortimentas būtų pritaikytas šioms poreikiams. Tai gali apimti ne tik tradicinę sporto aprangą ir įrangą, bet ir alternatyvius sporto būdus, tokius kaip bėgimas ar važinėjimas dviračiu. Be to, labai svarbu pastebėti, kad aktyvus laisvalaikis „Z“ kartos akivaizdoje nėra tiesiogiai susijęs su fizinėmis veiklomis. Nors fizinės veiklos – bėgimas, sporto salės sportavimas – yra svarbios, didelė dalis respondentų (71%) sutinka, kad aktyvus laisvalaikis nebūtinai turi būti fizinio pobūdžio. Dauguma respondentų (35%) skiria nuo 21% iki 40% savo laisvo laiko išnaudoja aktyviai. Tai rodo, kad sveikas gyvenimo būdas ir fizinis aktyvumas yra svarbios „Z“ kartos atstovams. Kalbant apie sporto inventorių ir aprangos pirkimą, kokybė yra aiškiai pirmoji pagal svarbą. 83% respondentų paminėjo, kad kokybė yra lemiamas veiksnys, renkantis aktyvaus laisvalaikio prekes. Tai rodo, kad Z kartos vartotojams svarbu ne tik turėti tinkamą įrangą, bet ir tai, kad ji būtų ilgalaikė ir kokybiška. Tuo remiantis, galima teigti, jog įmonėms svarbu siekti aukščiausios kokybės produktų ir paslaugų, kad jie atitiktų šios kartos vartotojų lūkesčius. Tai gali reikšti investicijas į inovacijas, kokybiškus medžiagas ir ilgalaikes prekes. Na, o paskutinė vieta atiteko ekologijai, tai „Z“ kartai pasirodė mažiausiai svarbu. 34% respondentų nurodė internetinę parduotuvę kaip pagrindinę vietą, kur jie įsigyja aktyvaus laisvalaikio prekes, taigi šis faktas atspindi sparčiai besikeičiantį pirkimo elgesį ir vartotojų pasirinkimus. Taip pat tai reiškia, kad verslams būtų naudinga stiprinti savo internetinę prekybos infrastruktūrą ir užtikrinti patogumą bei saugumą pirkimo procese. Svarbu taip pat atkreipti dėmesį į sklandų pristatymo procesą, kad vartotojai galėtų lengvai gauti užsakytas prekes. Dauguma respondentų (32% ir 32%) dažniausiai perka sportinius batelius arba sportinius marškinėlius. Pastebima, jog „Z“ kartai nėra svarbus sezonas, kad galėtų aktyviai leisti laiką. Dažniausias atsakymas, paklausus kokių sportu užsiima respondentai, pagrindinis atsakymas buvo sporto salė. Galiausiai, kalbant apie pirkimo barjerus, aukšta kaina (29%) bei ribotas asortimentas (29%) yra vieni iš pagrindinių pirkimo barjerų.

Apibendrinant, galima teigti, jog tyrime gilinamasi į „Z“ kartos laisvalaikio įpročius, atskleidžiant stiprų polinkį į aktyvius užsiėmimus. Renkantis laisvalaikio produktus svarbiausia yra kokybė, o jos svarbą pabrėžia 83 proc. Įdomu tai, kad aplinkosaugos klausimai yra žemiausi pagal prioritetus. Internetinės platformos dominuoja kaip pageidaujamas pirkimo būdas, demonstruojant kintantį vartotojų elgesį. Sporto salės užsiėmimai vyrauja kaip pagrindinis „Z“ kartos pasirinkimas, nepriklausomai nuo sezono. Didelės kainos ir ribotos galimybės kelia didelių kliūčių pirkti. Pagal gautus rezultatus, įmonėms, formuojančioms asortimentą svarbu atsižvelgti į prekių kokybę, dėl to kad tai vartotojui gali būti lemiamas veiksnys, ar pirkti prekę, ar ne. Taip pat, Kadangi internetinė prekyba dominuoja kaip pagrindinis pirkimo būdas, įmonės turėtų stiprinti savo internetinę prekybos infrastruktūrą, siekdamas pasiūlyti vartotojams patogų ir saugų pirkimo procesą. Svarbu pasiūlyti įvairias prekes ir paslaugas, atitinkančias įvairius laisvalaikio pomėgius, pagrinde atsižvelgiant į sportuojančius sporto salėje. Kadangi aukštos kainos yra viena iš pagrindinių kliūčių pirkti, svarbu pasiūlyti konkurencingas kainas, kad pritrauktumėte daugiau klientų.

Išvados

1. „Z“ kartos charakteristikos ir jų poveikis vartotojų elgesiui bei įmonių strategijoms pabrėžia šios kartos unikalumą ir įtaką verslo aplinkai. Ši karta, gimusi skaitmeninėje epochoje, pasižymi technologiniais įgūdžiais, ambicingumu bei pasitikėjimu savimi. Įmonėms svarbu adaptuoti savo darbo kultūrą ir prekybos strategijas, kad atitiktų „Z“ kartos poreikius ir elgesį, ypač susijusį su impulsyviu skaitmeniniu pirkimu. Supratęs šios kartos pageidavimus ir elgesį, įmonės turi galimybę sėkmingai pritraukti ir išlaikyti šią rinkos dalį, kuri tampa vis svarbesne vartotojų elgesio ir rinkos tendencijų formuotoja.

2. Supratimas apie „Z“ kartos vartotojų elgsenos ypatumus ir poreikius aktyvioje laisvalaikio srityje yra svarbus norint sėkmingai pasiekti šią auditoriją. Verslams svarbu kurti produktus ir paslaugas, atitinkančias šios kartos poreikius ir lūkesčius, ir skatinti įvairias veiklas, kurios būtų patrauklios Z kartos vartotojams. Taigi, įvertinant šios kartos elgsenos ypatumus ir tendencijas, galima sukurti efektyvias rinkodaros strategijas ir pasiekti didesnę verslo sėkmę.

3. Tyrime gilinamasi į „Z“ kartos laisvalaikio įpročius, atskleidžiant stiprų polinkį į aktyvius užsiėmimus. Renkantis laisvalaikio produktus svarbiausia yra kokybė, o jos svarbą pabrėžia 83 proc. Įdomu tai, kad aplinkosaugos klausimai yra žemiausi pagal prioritetus. Internetinės platformos dominuoja kaip pageidaujamas pirkimo būdas, demonstruojant kintantį vartotojų elgesį. Sporto salės užsiėmimai vyrauja kaip pagrindinis „Z“ kartos pasirinkimas, nepriklausomai nuo sezono. Didelės kainos ir ribotos galimybės kelia didelių kliūčių pirkti. Pagal gautus rezultatus, įmonėms, formuojančioms asortimentą svarbu atsižvelgti į prekių kokybę, dėl to kad tai vartotojui gali būti lemiamas veiksnys, ar pirkti prekę, ar ne. Taip pat, Kadangi internetinė prekyba dominuoja kaip pagrindinis pirkimo būdas, įmonės turėtų stiprinti savo internetinę prekybos infrastruktūrą, siekdamos pasiūlyti vartotojams patogų ir saugų pirkimo procesą. Svarbu pasiūlyti įvairias prekes ir paslaugas, atitinkančias įvairius laisvalaikio pomėgius, pagrinde atsižvelgiant į sportuojančius sporto salėje. Kadangi aukštos kainos yra viena iš pagrindinių kliūčių pirkti, svarbu pasiūlyti konkurencingas kainas, kad pritrauktumėte daugiau klientų.

Literatūros sąrašas

1. Smith, J., & Jones, A. (2023). "Understanding the Leisure Preferences of Generation Z: A Study of Urban Youth in the Digital Age." *Journal of Youth Studies*, 15(3), 301-318.
2. Pew tyrimų centras. (2019). „Kartų apibrėžimas: kur baigiasi tūkstantmečiai ir prasideda Z karta“. <http://tony-silva.com/eslefl/miscstudent/downloadpagearticles/defgenerations-pew.pdf>
3. Twenge, J. M. (2021). „Kvailiausia karta: mitas ar tikrovė? *Frontiers in Psychology*. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.736820/full>
4. Santacroce, S. J. (2019). „Z kartos supratimas: įdarbinimas, mokymas ir vadovavimas kitai kartai“. https://www.researchgate.net/publication/335159678_Understanding_Generation_Z_Recruiting_Training_and_Leading_the_Next_Generation
5. Notten, N. ir Kraaykamp, G. (2020). „Skaitmeninės žiniasklaidos naudojimo poveikis paauglių gerovei: modelių pagrįstas metodas.“ *Computers in Human Behavior*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969698920313539>
6. Guan, S., Zhang, Y. ir Wang, Y. (2022). „Socialinių medijų naudojimo vaidmens formuojant Z kartos tapatybės raidą supratimas: išilginis tyrimas“. *Computers in Human Behavior*. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0969698922000352>
7. Chen, W. ir Chen, S. (2022). „Auklėjimo stilių įtaka kinų Z kartos psichologinei gerovei: tarpininkaujantis savigarbos ir emocinio intelekto vaidmuo“. *Frontiers in Psychology*. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.951249/full>
8. Yadav, A., & Sharma, S. K. (2022). *A conceptual perspective of online impulsive buying behavior of gen z: role of customers' emotions and traits in the new normal era*. *Prestige International Journal of Management & IT- Sanchayan*, 11(1), 18–36.
9. Pastore, A. (2022). Study: Consumers Are Ready to Spend For Summer Fun. *WWD*, 18–18
10. Henry, C. D., & Shannon, L. (2023). *Virtual natives : how a new generation is using technology to revolutionize work, play, and culture*. John Wiley & Sons, Inc.
11. Bell, R., & Buchner, A. (2018). *Exploring the impact of consumer innovativeness on technology adoption among different age groups*. <https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJTMKT.2018.094974>

CONSUMER BEHAVIOR AND NEEDS IN THE ACTIVE LEISURE MARKET AMONG GENERATION Z

This article examines the perception and attitude of generation Z towards active leisure and its influence on consumer behavior. First, the perception of the main characteristics of Generation Z, including values and use of technology, is analyzed. The concept of active leisure is discussed below, distinguishing the different forms that Generation Z often choose. Finally, the analysis of research data is carried out in order to find out the characteristics of the behavior and needs of users of generation "Z" for active leisure time. The results of this article will help to deepen the understanding of the behavior of this generation and possible market trends.

Keywords: "Z" generation, active leisure, consumer behavior, assortment.

ŠEŠĖLINĖS EKONOMIKOS PRIEŽAŠČIŲ LIETUVOJE TYRIMAS

Justina Katkauskaitė (stud.), Motiejus Glaveckas (stud.), vadovė
dr. Laima Jesevičiūtė- Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė
Kauno kolegija

Anotacija

Šiame straipsnyje tiriamos bei analizuojamos šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje. Straipsnyje pateikiama šešėlinės ekonomikos teorinė samprata, šalies ekonominiai rodikliai lyginami su Europos Sąjungos šalimis. Taip pat atliekama matematinė-statistinė analizė, statistinė lyginamoji ir laiko eilutės duomenų analizė bei anketinė apklausa. Atliekamas anketinės apklausos tyrimas skirtas išanalizuoti vieną iš šešėlinės ekonomikos priežasčių - Lietuvos gyventojų požiūrį į šešėlinę ekonomiką. Mokslinių tyrimų informacija pagrindinės šešėlinės ekonomikos priežastys yra gyventojų požiūris į šešėlį, mokesčių našta bei korupcija. Ekonominių rodiklių lyginimas atskleidžia, jog šešėlinė ekonomika yra labiau paplitusi Lietuvoje nei kitose Europos Sąjungos šalyse. Susistemintus anketinės apklausos rezultatus gauta išvada, jog Lietuvos gyventojų požiūris į šešėlinę ekonomiką yra gana panašus ir teigiamas.

Raktiniai žodžiai: šešėlinė ekonomika, šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje, Lietuvos gyventojų požiūris į šešėlinę ekonomiką.

Išvadas

Šešėlinė ekonomika yra sudėtinga ir plačiai pasaulyje paplitusi problema (Vatavu ir kt., 2023). Tai gamybos, prekių, paslaugų teikimo visuma, kuri yra slepiama nuo valdžios institucijų. Pagrindiniai šešėlinės rinkos segmentai Lietuvoje: šešėlinė cigarečių rinka, alkoholinių gėrimų rinka, degalų rinka, nelegali gamyba bei mokesčių slėpimas (Žukauskas, 2016). Nedeklaruoti sandoriai, vykstantis už oficialios ekonomikos ribų daro didelę įtaką šalies ekonominei padėčiai, šalies bei gyventojų gerovei (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2024). Veiksnių, kurie sudaro sąlygas šešėlinei ekonomikai klestėti yra daug, todėl keliama **darbo problema**: priežastys lemiančios šešėlinę ekonomiką Lietuvoje.

Tyrimo tikslas - identifikuoti, kokie veiksniai lemia Lietuvos šešėlinę ekonomiką.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti mokslinės literatūros analizę šešėlinės ekonomikos tema.
2. Atlikti šešėlinės ekonomikos Lietuvoje matematinę-statistinę duomenų analizę.
3. Pateikti šešėlinės ekonomikos Lietuvoje taikomojo tyrimo metodiką.
4. Atlikus Lietuvos gyventojų požiūrio į šešėlinę ekonomiką tyrimą, susisteminti duomenis ir pateikti rezultatų interpretacijas.

Darbo objektas – šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinė lyginamoji duomenų analizė, laiko eilutės analizė, anketinė apklausa.

Šešėlinės ekonomikos svarbos pagrindimas ir analizuojamų duomenų Lietuvoje pateikimas Šešėlinės ekonomikos samprata

Šešėlinės ekonomikos sąvoka turi daugybę kitų alternatyvių apibrėžimų. Neretai galima išgirsti vartojant sąvokas: pagrindinė ekonomika, neoficiali ekonomika, neteisėta ir nelegali ekonomika bei juodoji ekonomika. Šie šešėlinės ekonomikos apibrėžimai gali būti naudojami priklausomai nuo tyrimo objekto (Genys, 2016). Vatavu ir kt. (2023) teigia, jog šešėlinė ekonomika yra opi problema, kurią sunku apibūdinti ir kiekybiškai įvertinti. Kazimieraitytė ir Svarciany (2019) patvirtina, jog šešėlinė ekonomika vyrauja daugelyje šalių ir daro neigiamą įtaką pasauliniu mastu. Gokmenoglu ir kt. (2023) šešėlinės ekonomikos sąvoką apibūdina, kaip sudėtingą pasaulinį reiškinį, kuris susideda iš neoficialios, neregistruotos veiklos. Pasak Dybka ir kt. (2021), šešėlinė ekonomika atstovauja ne tik nelegalią veiklą - prekybą vogtomis prekėmis, kontrabanda, sukčiavimas, narkotinių medžiagų platinimas bei gamyba, bet ir legaliai vykdomą šešėlį, kuris klesti beveik visame pasaulyje.

Vatavu ir kt. (2023), Gokmenoglu ir kt. (2023), Pham (2022), Petranov ir kt. (2021) sutinka, jog šešėlinė ekonomika sukuria paklaidą skaičiuojant ekonominius rodiklius, todėl neįmanoma apskaičiuoti tikrojo bendro vidaus produkto. Vatavu ir kt. (2023) bei Jonkin (2020) teigia, jog šešėlinė ekonomika skatina nusikalstamumą, nesąžiningą konkurenciją versle ir korupciją įvairiuose valstybės sektoriuose. Anot Achim ir kt. (2019) viena iš šešėlinės ekonomikos pasekmių yra neigiama įtaka verslo plėtrai, taip pat šešėlinė ekonomika gali sumenkinti šalies gyventojų pasitikėjimą valdžia. Kazimieraitytė ir Svarciany (2019) teigia, jog šešėlinė ekonomika ne tik turi įtakos valstybės ekonominei raidai, bet pritaria Achim ir kt. (2019), jog šešėlinė ekonomika daro neigiamą įtaką socialinei įmonių ir šalies gyventojų gerovei. Kazimieraitytė ir Svarciany (2019) papildo, jog šešėlinė ekonomika sutrikdo mokesčių sistemos funkcionavimą ir jos sistemą, todėl valstybės pajamos tampa nereguliuotos.

Nagrinęjant šešėlinę ekonomiką svarbu išsiaiškinti kokios priežastys lemia jos klestėjimą. Vatavu ir kt. (2023) teigia, jog viena iš pagrindinių šešėlinės ekonomikos priežasčių yra korupcija ir noras išvengti mokesčių. Daroma

prielaida, jog su šia situacija susiduria beveik visos Europos Sąjungos šalys. Vatavu ir kt. (2023) bei Achim ir kt. (2019) sutinka, jog korupcija ir šešėlinė ekonomika yra viena nuo kitos priklausomi faktoriai, nepaisant to, jog buvo naudojamos politinės priemonės šiuos reiškinius sumažinti. Vatavu ir kt. (2023), Pham (2022), Petranov ir kt. (2021) teigia, jog vyriausybės reguliavimo metodika ir didėjanti mokesčių našta taip pat yra viena iš šešėlinės ekonomikos priežasčių, kuri skatina ne tik mokesčių slėpimą, bet ir nelegalių pajamų šaltinių ieškojimą ir naudos bei pelno gavimą. Priešingai nei kiti, Diržytė ir Patapas (2018) pabrėžia, jog viena iš pagrindinių šešėlinės ekonomikos priežasčių yra gyventojų požiūris ir teigia, jog galima daryti prielaidą, kad ekonomiškai saugūs ir raštingi žmonės neturi teigiamos nuomonės į šešėlinę ekonomiką, teigiamą nuomonę į šešėlinę ekonomiką sudaro asmenys, kurie patiria finansinius sunkumus.

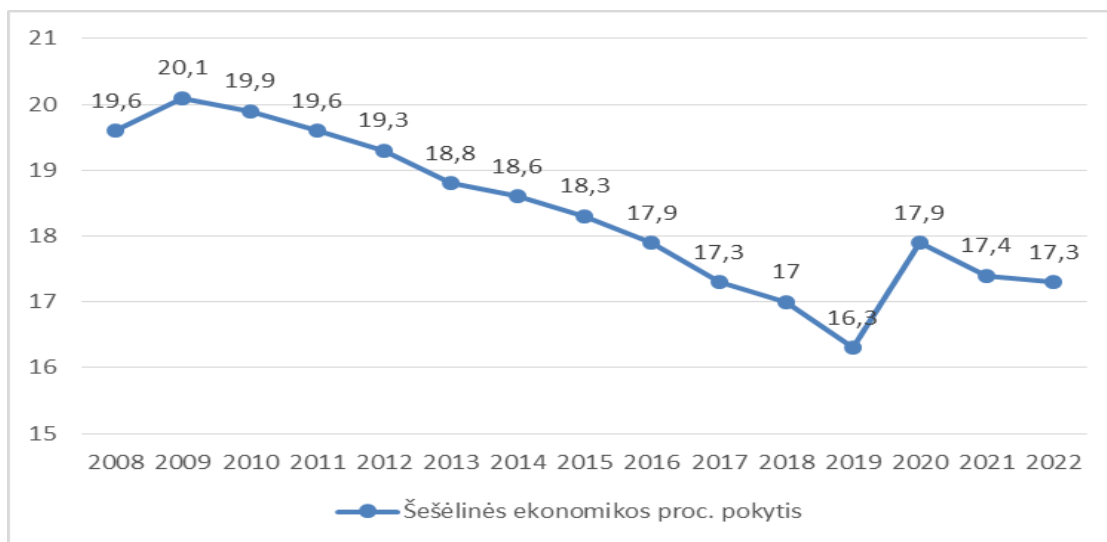
Šešėlinės ekonomikos prevencija yra komplikuoja. Literatūros analizės metu visi autoriai pabrėžia, jog visos šešėlinės ekonomikos mažinimo priemonės yra beveik neveiksmingos. Priešingai nei Pham (2022), Vatavu ir kt. (2023), Petranov ir kt. (2021), Jonkin (2020) daro prielaidą, jog visiškai panaikinti šešėlinę ekonomiką yra neįmanoma. Bausmių už nelegalią veiklą didinimas nesudaro didelio efektyvumo šešėlinės ekonomikos prevencijai (Petranov ir kt., 2021). Vatavu ir kt., (2023), bei Jonkin, (2020) teigia, jog vienintelis realus šešėlinės ekonomikos mažinimo įrankis yra sistemos rekonstrukcija su tikslu, jog šešėlinė ekonomika taptu nereikalinga, tačiau autorių nuomone, toks tikslas yra beveik nepasiekiamas.

Atlikus ir susisteminius mokslinės literatūros analizę šešėlinės ekonomikos tema, galima teigti, jog šešėlinė ekonomika daro visapusišką įtaką tiek individualios šalies ekonomikai, tiek globaliu mastu. Svarbu, jog šešėlinės ekonomikos sąvoka gali turėti daug įvairių apibrėžimų, kurie priklauso nuo tiriamojo objekto. Nagrinėjant šešėlinės ekonomikos poveikį svarbu pabrėžti, jog šešėlinė ekonomika daro neigiamą įtaką ne tik šalies ekonominei padėčiai, bet ir gyventojų gerovei, todėl šešėlinės ekonomikos priežastys tampa aktualiausiu tyrimo akcentu. Išskiriamos svarbiausios šešėlinės ekonomikos priežastys: gyventojų pasitikėjimas valdžia bei požiūris į šešėlinę ekonomiką, finansinius sunkumus patiriantys gyventojai, korupcija, mokesčių našta bei nekompetentingas valdžios institucijų valdymas. Galima daryti prielaidą, jog šešėlinės ekonomikos mažinimui efektyvių priemonių nėra.

Šešėlinės ekonomikos duomenų analizė Lietuvoje ir Europos šalių kontekste

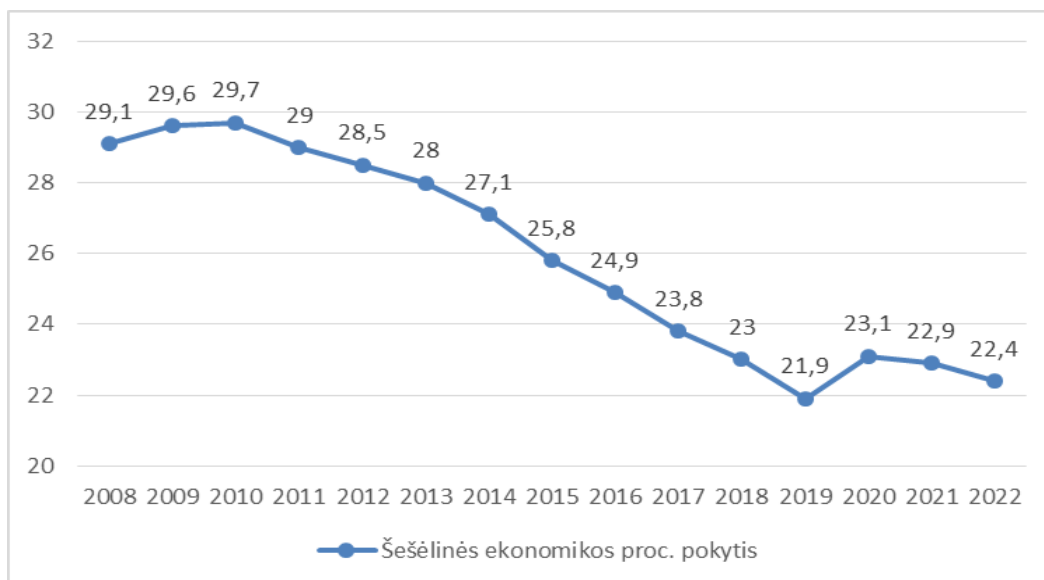
Analizuojant ekonominius rodiklius labai svarbūs statistiniai duomenys ir grafikai, todėl nagrinėjant šešėlinę ekonomiką Lietuvoje, palyginimui, pasirinkome Europos Sąjungos šešėlinės ekonomikos paplitimo rodiklį, kuris padės palyginti ir išanalizuoti Lietuvos šešėlinę ekonomiką kitų šalių kontekste.

1-ame paveiksle pavaizduota, kaip keitėsi Europos Sąjungos šešėlinės ekonomikos rodiklis procentais nuo 2008 iki 2022 metų. 2009 metais šešėlinės ekonomikos rodiklis buvo aukščiausias ir siekė 20,1 proc.. Galima pastebėti, jog nuo 2009 metų šešėlinės ekonomikos rodiklis pradėjo nežymiai mažėti ir iki 2019 metų nukrito iki 16,3 proc.. 2019 metais šešėlinės ekonomikos rodiklis pradėjo kilti ir sustojo ties 2020 metais, kai rodiklis siekė 17,9 proc.. Galima teigti, jog ši šešėlinės ekonomikos pakilimą lėmė 2019 metais prasidėjusi covid-19 pandemija. Nuo 2020 metų šešėlinės ekonomikos rodiklis ir vėl pradėjo nežymiai mažėti ir 2022 metais siekė 17,3 proc..

1 pav. Europos Sąjungos šešėlinės ekonomikos rodiklis proc. 2008 – 2022 m. (sudaryta autorių, remiantis European Parliament duomenimis, 2024)

2-ame paveiksle yra vaizduojamas šešėlinės ekonomikos rodiklis Lietuvoje nuo 2008 iki 2022 metų. Galima pastebėti, jog 2010 metais Lietuvoje vyravo aukščiausias šešėlinės ekonomikos rodiklis, kuris siekė 29,7 proc.. Nuo 2010 metų rodiklis pradėjo mažėti ir 2019 metais pasiekė mažiausią rodiklį siekiantį 21,9 proc.. Nuo pastarųjų metų rodiklis pakilo net 2 proc., todėl galima daryti prielaidą, jog šiam pakilimui taip pat įtakos turėjo pasaulyje prasidėjusi covid-19 pandemija.

2 pav. Lietuvos šešėlinės ekonomikos rodiklis proc. 2008 – 2022 m. (sudaryta autorių, remiantis European Parliament duomenimis, 2024)

Apibendrinant Lietuvos šešėlinę ekonomiką Europos Sąjungos šalių kontekste galima daryti prielaidą, jog šešėlinė ekonomika yra labiau paplitusi Lietuvoje, nei kitose Europos Sąjungos šalyse. Lietuvoje 2022 metais šešėlinės ekonomikos rodiklis siekė net 22,4 proc., kai tuo tarpu minėtais metais Europos Sąjungoje šie skaičiai buvo ženkliai mažesni (17,3 proc.). Apžvelgus duomenis galima teigti, jog Europos Sąjungos šalių kontekste, šešėlis Lietuvoje visada buvo didesnis.

Norint išanalizuoti turimus duomenis atliekami skaičiavimai, kurių metu randama trendo lygtis ir trečiojo laipsnio parabolė, leidžianti apskaičiuoti aproksimacijos koeficientą.

Suradus trendo lygtį Europos sąjungos ekonominiam rodikliui, $y = 0,0052x^3 - 0,1143x^2 + 0,4145x + 19,469$, buvo gautas aproksimacijos koeficientas (1 proc.). Prognozuojama, kad 2023 metais Europos Sąjungos šešėlinės ekonomikos rodiklis sieks 18,2 procento.

Įvertinus Lietuvos rodiklio trendo lygtį, $y = 0,0115x^3 - 0,2717x^2 + 1,1388x + 28,276$, buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris taip pat siekia 1 proc. Prognozuojama, jog 2023 metais Lietuvos šešėlinės ekonomikos rodiklio procentas sieks 23,9 procento.

2008-2022 metais šešėlinės ekonomikos rodiklis Europos Sąjungos šalyse vidutiniškai siekė 18,35 proc.. Didžiausias fiksuotas šešėlinės ekonomikos rodiklis yra 20,1 proc., o mažiausias 16,3 proc. Tuo tarpu Lietuvoje šešėlinės ekonomikos rodiklis vidutiniškai siekė 25,92 procento. Didžiausias fiksuotas rodiklis siekė 29,7 proc., o mažiausias 21,9 procento.

1 lentelė. Lietuvos ir Europos Sąjungos šešėlinės ekonomikos charakteristikos (sudaryta autorių, 2024)

	ES	Lietuva
Vidurkis	18,35	25,92
Mediana	18,3	25,8
Standartinis nuokrypis	1,17	2,92
Dispersija	3,8	7,8
Minimali reikšmė	16,3	21,9
Maksimali reikmė	20,1	29,7
Kiekis	15	15

Atlikus 2008-2022 metų Europos Sąjungos ir Lietuvos šešėlinės ekonomikos rodiklių proc. laiko eilučių analizę pastebėta, kad šešėlinės ekonomikos rodiklis didėja sparčiau Lietuvoje. Trendo lygties skaičiavimu prognoze galima pasitikėti, nes ji neviršija 10 proc.. Prognozuojama, jog 2023 metais šešėlinės ekonomikos rodiklis Europos Sąjungos šalyse sieks 18,2 proc., o Lietuvoje 23,9 procento. Lyginant Lietuvos ir Europos Sąjungos pagrindines skaitines charakteristikas pastebėta, jog šešėlinė ekonomika žymiai labiau paplitusi Lietuvoje, nei kituose Europos Sąjungos šalyse. Iš to daroma išvada, kad Lietuvoje yra didesnė šešėlinės ekonomikos problema.

Taikomojo tyrimo metodika

Tyrimo problema – šešėlinė rinka sudaro nemažą Lietuvos ekonomikos dalį. Didelis šešėlinės ekonomikos paplitimas daro įtaką ne tik šalies ekonomikai, bet ir žmonių gerovei (Žukauskas, 2019). Šio **tyrimo problema** – šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje. Visuomenės požiūris yra viena iš šešėlinės ekonomikos priežasčių (Žukauskas, 2019),

todėl šioje anketinėje apklausoje norima išsiaiškinti, kokios priežastys ir aplinkybės lemia Lietuvos gyventojų įsitraukimą į šešėlinę ekonomiką.

Tyrimo hipotezė - 1) skirtingo amžiaus žmonių pasitenkinimas mokesčių sistema sutampa. 2) pasitikėjimas valdžia yra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema. 3) šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė ir mažina išlaidas.

Tyrimo tikslas yra ištirti priežastis, lemiančias piliečių įsitraukimą į šešėlinę ekonomiką.

Tyrimo objektas – šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje.

Tyrimo metodas yra anketinė apklausa. Norint apklausti ir sužinoti nuoširdžią ir sąžiningą respondentų nuomonę buvo sukurta anoniminė anketinė apklausa. Toks apklausos būdas sudaro sąlygas lengvesniam respondentų pasiekiamumui. Apklausa padeda atskleisti vidines problemas ir aspektus, giliau pažvelgti į problemas esmę (Dudzevičiūtė, Čekanauskas, 2014).

Tyrimo respondentai ir jų pagrindimas - Lietuvoje gyvenantys piliečiai, kurių amžiaus vidurkis yra 18-75 metai.

Tyrimo anketos pagrindimas – Anketa skirta išsiaiškinti Lietuvos gyventojų požiūrį į šešėlinę ekonomiką. Anketos klausimų pagrindimas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Anketinės apklausos klausimų pagrindimas. (sudaryta autorių, 2024)

Autorius	Tiriamąjį objekto aspektas	Tyrimo klausimas
Žukauskas, (2019)	Mokesčių moralė ir visuomenės požiūris daro įtaką šešėlinei ekonomikai.	Šešėlinė ekonomika daro neigiamą įtaką Lietuvos ekonomikai. Šešėlinė ekonomika daro teigiamą įtaką Lietuvos gyventojams. Aš pasitikiu Lietuvos valdžia.
Kazimeraitytė ir Svarciany, (2019)	Gyventojų pajamų lygis daro įtaką šešėlinei ekonomikai. Akcizinės prekės – pagrindinis šešėlinės ekonomikos segmentas.	Šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė. Šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ir gamyba mažina mano išlaidas. Įsitraukdami į šešėlinę ekonomiką jūs siekiate: Pelno; Asmeninės naudos (prekė nusipirkti pigiau); Šešėlinėje veikloje nedalyvauju; Kita .
Žukauskas, (2019)	Mokesčių našta skatiną šešėlį.	Mane tenkina Lietuvos mokesčių sistema.
Kazimeraitytė ir Svarciany, (2019)	Teisinė tvarka ir bausmių griežtumas turi įtakos šešėlinei ekonomikai.	Bausmės už nusikalstamą veiką yra atitinkamos.

Tyrimo respondentų imtis ir jų pagrindimas – 2024m. Lietuvoje gyvena 2 mln. 886 tūkst. gyventojų (Oficialios statistikos portalas, 2024) Atliekant tyrimą respondentų imtis apskaičiuota naudojantis „www.raosoft.com“ internetine svetaine, kurioje buvo naudota 5 proc. paklaida, 95 proc. patikimumas ir 2 mln. respondentų populiacija, nes tyrimo respondentų amžius nuo 18 iki 75 metų. Norint užtikrinti šios apklausos patikimumą reikia atlikti apklausą, kurioje dalyvautų 385 respondentai.

Tyrimo organizavimo aprašymas - internetiniame puslapyje „www.surveymonkey.com“ buvo sukurta ir patalpinta apklausa „Lietuvos gyventojų požiūris į šešėlinę ekonomiką“, kuri 2024m. kovo 1-12 dienomis buvo paskelbta viešai kiekvienam Lietuvos gyventojui. Norint surinkti tinkamą respondentų skaičių anketa buvo patalpinta į įvairius socialinius tinklus, tokius kaip „Facebook“, „Instagram“. Iš viso apklausoje yra 239 užpildytų anketų. Anketinė apklausa buvo sudaryta iš 14 klausimų, kurie lietė šešėlinės ekonomikos temą. Nepaisant to, apklausoje vyravo ir demografinių klausimų. Atliekant tyrimą šešėlinės ekonomikos tema labai svarbu užtikrinti respondentų privatumą, todėl anketa anoniminė ir nesusieta su identifikavimo duomenimis.

Tyrimo etika - anketinės apklausos respondentų privatumas yra itin svarbus, todėl buvo pasiūlytas anonimiškumas, kuris garantuoja, kad atsakymų duomenys nebus identifikuojami su tapatybe. Kiekvienam respondentui apklausą atlikti buvo galima tik kartą, todėl atsakymai yra autentiški.

Tyrimo demografinių duomenų pristatymas/aprašymas- apklausoje dalyvavusių respondentų lytis pasiskirstė maždaug vienodai. Didesnę respondentų dalį sudarė moterys, kurių buvo 57,3 proc., tuo tarpu vyrų 42,7 proc.. Apklausoje dalyvavo net 51 proc. respondentų, kurių amžiaus vidurkis yra 18-28 metai. Tuo tarpu mažesniąją dalį užėmė apklaustieji tarp 29-39 metų, kurių apklausoje dalyvavo 22,6 proc.. 14,2 proc. respondentų amžius siekė 51-64 metus, o mažiausiai apklausoje dalyvavo asmenys, kurių amžiaus vidurkis yra 40-50 bei 65 ir daugiau metų. Šių respondentų dalyvavo 9,2 proc. ir 2,9 proc.. Paklausus apie šiuo metu vykdomą veiklą net 47,3 proc. respondentų atsakė, jog šiuo metu dirba, o 36 proc. studijuoja. Tolygiai 8,4 proc. respondentų atskleidė, jog mokosi mokyklose, arba užsiima kita veikla, tokia kaip motinystės atostogos, pensija ir kt.. Norint plačiau išanalizuoti apklausoje dalyvaujančius respondentes buvo užduotas klausimas „Įsitraukdami į šešėlinę ekonomiką jūs siekiate“. Didžioji dalis respondentų (46,4 proc.) pateikė, jog šešėlinėje veikloje nedalyvauja, tačiau net 51,1 proc. Apklaustųjų atsisakė atsakyti į šį klausimą arba teigė, jog dalyvauja šešėlinės ekonomikos veikloje.

Tyrimo duomenų analizės metodas – visi anketinės apklausos kiekybinio tyrimo rezultatai analizuojami pasitelkiant SPSS programą. Gauti duomenys naudojami apskaičiuoti pagrindines skaitines charakteristikas, skaičiavimams pasirinktas laiko eilutės analizės metodas.

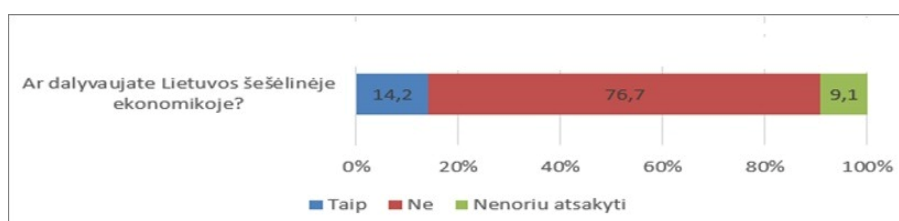
Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas, kuris buvo pateiktas, kaip anketinė apklausa. Šio tyrimo metu siekta išsiaiškinti vieną iš šešėlinės ekonomikos priežasčių - Lietuvos gyventojų požiūrį į šešėlinę

ekonomiką. Tyrimo tikslas - ištirti, kokios priežastys lemia Lietuvos gyventojų įsitraukimą į šešėlinę ekonomiką, o tyrimo objektas šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje. Tyrime dalyvavę respondentai Lietuvos piliečiai, kurių amžiaus vidurkis 18 - 75 metai.

Tyrimo, Lietuvos gyventojų požiūris į šešėlinę ekonomiką, duomenų analizė

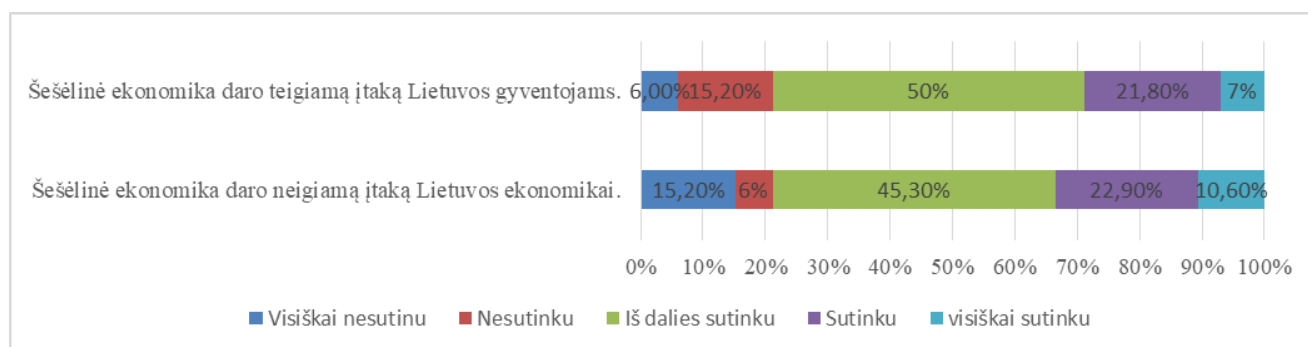
Kiekybinio tyrimo metu „Lietuvos gyventojų požiūris į šešėlinę ekonomiką“ gauti duomenys buvo analizuojami su SPSS programa. Anketinės apklausos duomenimis buvo apskaičiuoti aritmetiniai vidurkiai, nuokrypiai bei dispersija. Tarp aktualiausių anketinės apklausos klausimų buvo atliktos koreliacijos bei keliamos hipotezės pagal analizuojamą temą. Taip pat ieškomas sąryšio koeficientas, skaičiuojami vidurkiai, dispersijos. Pasitelkus Excel programos pagalbą apskaičiuoti rezultatai pavaizduoti grafiškai.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis galima matyti, jog didžioji dalis respondentų (76.6 proc.) teigia, jog nedalyvauja šešėlinės ekonomikos veikloje (žr.3 pav.), todėl galima daryti prielaidą, jog trys iš keturių apklausos dalyvių dirba legaliai, moka mokesčius bei neslepia jokios savo veiklos nuo valstybės institucijų. Tačiau iš 239 apklausos respondentų, net 14,2 proc. pripažįsta dalyvaujantys šešėlinėje ekonomikoje, todėl galima teigti, jog ši dalis respondentų įvairiais būdais slepia veiklą nuo valstybės institucijų. Mažiausia apklausos dalyvių dalis (9,1 proc.) nenorėjo atskleisti ar dalyvauja Lietuvos šešėlinėje ekonomikoje, todėl daroma prielaidą, jog respondentai nori apsaugoti savo privatumą, nes dalyvavimas šešėlinėje veikloje yra nelegalus.

3 pav. Respondentų įsitraukimas į šešėlinę ekonomiką (sudaryta autorių, 2024)

Dalyvavimas šešėlinėje ekonomikoje priklauso ir nuo gyventojų požiūrio (Žukauskas, 2019). Atlikto tyrimo rezultatai parodo (žr. 4 pav.), jog didžiosios dalies respondentų nuomone šešėlinė ekonomika daro neigiamą įtaką Lietuvos ekonomikai, tačiau net 50% apklaustųjų teigia, jog šešėlinė ekonomika teikia naudą Lietuvos gyventojams. Galima daryti prielaidą, jog nepaisant neigiamo poveikio Lietuvai, didžioji dalis respondentų turi teigiamą nuomonę į šešėlinę ekonomiką.

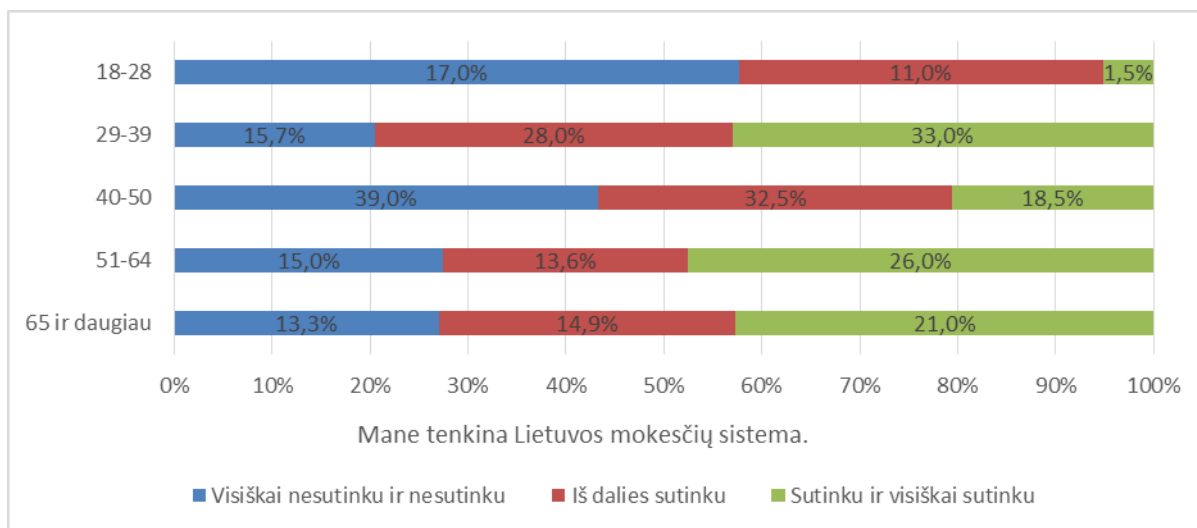

4 pav. Tyrimo respondentų požiūris į šešėlinę ekonomiką (sudaryta autorių, 2024)

Naudojantis SPSS programos koreliacijos analizės priemone buvo pastebėti sąryšiai tarp tyrimo klausimų. Probleminiai klausimai padėjo iškelti hipotezes ir sudaryti apklausos klausimų derinius, kurie grafiškai pavaizduoti žemiau.

Pirmasis probleminis klausimas: ar skiriasi pasitenkinimas Lietuvos mokesčių sistema tarp skirtingo amžiaus žmonių. Šiam klausimui atsakyti buvo iškeltos hipotezės: (H0) skirtingo amžiaus žmonių pasitenkinimas mokesčių sistema sutampa ir priešinga hipotezė (H1) skirtingo amžiaus žmonių pasitenkinimas skiriasi. Šioms hipotezėms patvirtinti arba paneigti buvo pasirinkti teiginio „Mane tenkina Lietuvos mokesčių sistema“ atsakymai. Atlikus koreliacija tarp atsakymų ir demografinio klausimo apie amžių, sukurtas grafikas.

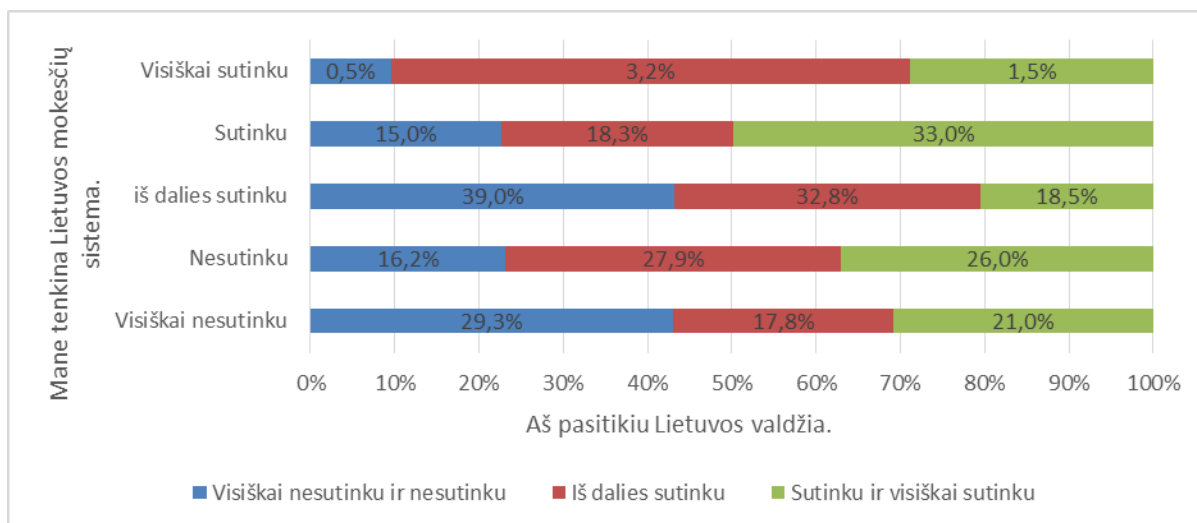
5 paveiksle analizuojamas ryšys tarp pasitenkinimo Lietuvos mokesčių sistema ir amžiaus. SPSS programos pagalba gautas patikimumo koeficientas, kuris siekia $r = -0,432$. Galima pastebėti, jog didžiausias nepasitenkinimas mokesčių sistema yra jaučiamas 18-28 metų amžiaus grupėje. Todėl daroma prielaida, jog šešėlinėje ekonomikoje dalyvauja jauno amžiaus žmonės, kuriems mokesčių sistema neatitinka lūkesčių.

5 pav. Respondentų amžius ir Pasitenkinimas Lietuvos mokesčių sistema (sudaryta autorių, 2024)

Antrasis probleminis klausimas: Ar pasitenkinimas Lietuvos mokesčių sistema yra tolygus pasitikėjimui Lietuvos valdžia. Norint atsakyti į šį klausimą buvo iškeltos hipotezės: (H0) pasitikėjimas valdžia yra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema ir priešinga hipotezė (H1) pasitikėjimas valdžia nėra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema. Šioms hipotezėms patvirtinti arba paneigti, pasirinkti teiginių „Mane tenkina Lietuvos mokesčių sistema” ir „Aš pasitikiu Lietuvos valdžia” respondentų atsakymai. Atlikus koreliacija sukurtas grafikas, kuris pavaizduotas žemiau.

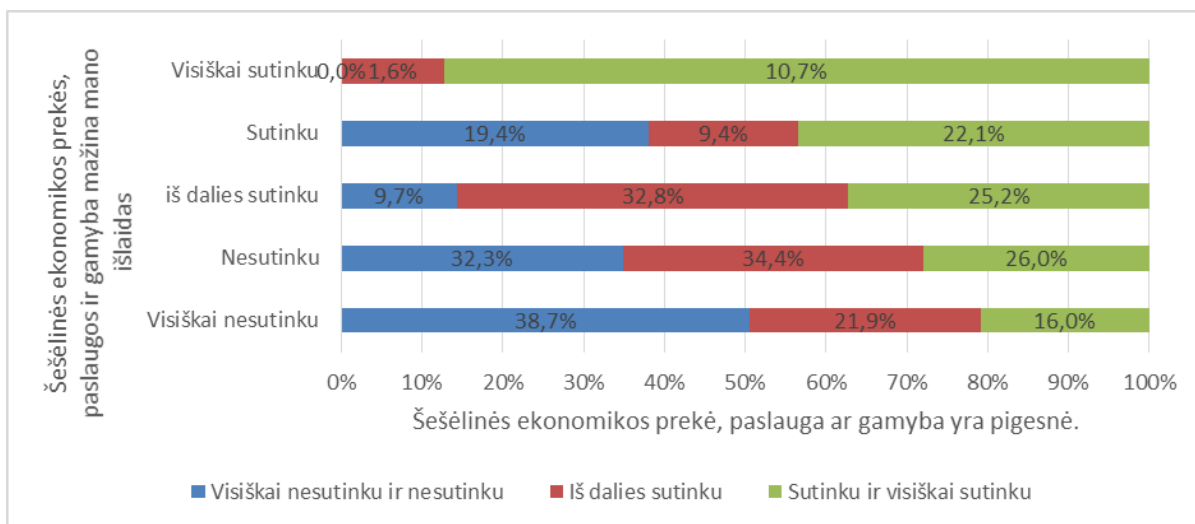
SPSS programos pagalba gautas koreliacijos koeficientas $r = 0,540$ patikimas. Susisteminius duomenis galima teigti, jog respondentai mato skirtumą tarp Lietuvos valdžios ir mokesčių sistemos, tačiau neneigia, jog pastarosios yra itin glaudžiai susijusios. Gauti duomenys parodo (žr. 6 pav.), jog pasitenkinimas Lietuvos mokesčių sistema nėra itin tolygus pasitikėjimui Lietuvos valdžia. Pasitikėjimas valdžia nėra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema.

6 pav. Pasitikėjimas valdžia ir pasitenkinimas mokesčių sistema. Respondentų atsakymai (sudaryta autorių, 2024)

Trečiasis probleminis klausimas: ar šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ir gamyba yra pigesnė ir mažina gyventojų išlaidas. Norint atsakyti į šį klausimą iškeltos hipotezės: (H0) šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė ir mažina išlaidas ir priešinga hipotezė (H1) šešėlinės ekonomikos prekė yra pigesnė, tačiau nemažina gyventojų išlaidų. Šioms hipotezėms patvirtinti arba paneigti buvo pasirinkti teiginių „Šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba mažina mano išlaidas“ ir „Šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė“ respondentų atsakymai. Atlikus koreliacija sukurtas grafikas, kuris pavaizduotas žemiau.

SPSS programos pagalba gautas koreliacijos koeficientas $r = 0,271$ patikimas. Susisteminius duomenis (žr. 7 pav.) galima matyti, jog didžioji dauguma respondentų sutinka, kad šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė ir mažina gyventojų išlaidas. Tačiau respondentai, kurie nesutinka, jog šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė, taip pat mano, jog ji ir nemažina išlaidų.

7 pav. Šešėlinė ekonomika mažina mano išlaidas ir Šešėlinės ekonomikos produktai yra pigesni. Respondentų atsakymai (sudaryta autorių, 2024)

Taigi, apibendrinant gautus rezultatus galima matyti, jog net 14,2 proc. respondentų pripažįsta dalyvaujantys šešėlinės ekonomikos veikloje. Susisteminius tyrimo rezultatus, galima teigti, kad Lietuvos gyventojų požiūris yra gana panašus ir teigiamas šešėlinės ekonomikos tema.. Lyginant amžiaus grupės ir pasitikėjimą Lietuvos valdžia, hipotezė (H0) nepasitvirtino, nes pastebima, kad skirtingo amžiaus grupių žmonių pasitenkinimas Lietuvos valdžia skiriasi. Atlikus tyrimą išsiaiškinta, jog pasitikėjimas valdžia nėra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema, todėl hipotezė (H1) pasitvirtino. Sekanti iškelta nulinė hipotezė, jog šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė ir mažina išlaidas nepasitvirtino, nes vertinant abi hipotezes gauti panašūs pasiskirstymai.

Išvados

1. Išanalizavus šešėlinės ekonomikos sąvoką žinoma, jog ji turi daugybę alternatyvių apibrėžimų. Šią sąvoką galima apibūdinti, kaip sudėtingą pasaulinį reiškinį, kuris susideda ne tik iš nelegalios veiklos, bet ir legaliai vykdomo šešėlio. Mokslinės literatūros metu išsiaiškinta, jog šešėlinė ekonomika daro visapusišką neigiamą įtaką globaliu mastu.

2. Atlikus matematinius skaičiavimus ir analizuojant Lietuvos šešėlinės ekonomikos rodiklį išsiaiškinta, jog didžiausias šešėlinės ekonomikos rodiklis vyravo 2009 ir 2010 metais. Analizuojant Europos Sąjungos rodiklį pastebėta, jog skaičiai yra ženkliai mažesni. 2022 metais ES rodiklis siekė 17,3 proc., kai tuo tarpu Lietuvoje 22,4 proc. Daroma prielaida, jog šešėlinė ekonomika yra labiau paplitusi Lietuvoje nei kituose ES šalyse. Laiko analizės metodu sudaryta trendo lygtis bei nubrėžta krypties linija, kurios pagalba prognozuojamas 2023 metų rodiklis. Atlikus aprašytą metodą gauta, jog 2023 metais, Lietuvoje šešėlinės ekonomikos rodiklis sieks 23,9 proc., o Europos Sąjungoje 18,2 proc.. Gautais duomenimis galima pasitikėti, nes aproksimacijos koeficientai yra po 1 procentą.

3. Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas – anketinė apklausa. Šio tyrimo metu siekta išsiaiškinti vieną iš šešėlinės ekonomikos priežasčių – Lietuvos gyventojų požiūrį į šešėlinę ekonomiką. Tyrimo tikslas – ištirti, kokios priežastys lemia Lietuvos gyventojų ištraukimą į šešėlinę ekonomiką, o tyrimo objektas šešėlinės ekonomikos priežastys Lietuvoje. Tyrime dalyvavę respondentai Lietuvos piliečiai, kurių amžiaus vidurkis 18-75 metai.

4. Taigi, apibendrinant gautus rezultatus galima matyti, jog net 14,2 proc. respondentų pripažįsta dalyvaujantys šešėlinės ekonomikos veikloje. Susisteminius tyrimo rezultatus, galima teigti, kad Lietuvos gyventojų požiūris yra gana panašus ir teigiamas šešėlinės ekonomikos tema.. Lyginant amžiaus grupės ir pasitikėjimą Lietuvos valdžia, hipotezė (H0) nepasitvirtino, nes pastebima, kad skirtingo amžiaus grupių žmonių pasitenkinimas Lietuvos valdžia skiriasi. Atlikus tyrimą išsiaiškinta, jog pasitikėjimas valdžia nėra tolygus pasitenkinimui mokesčių sistema, todėl hipotezė (H1) pasitvirtino. Sekanti iškelta nulinė hipotezė, jog šešėlinės ekonomikos prekė, paslauga ar gamyba yra pigesnė ir mažina išlaidas nepasitvirtino, nes vertinant abi hipotezes gauti panašūs pasiskirstymai.

Literatūros sąrašas

- Achim, M. V., Borlea, S. N., Găban, L. V., & Mihăilă, A. A. (2019). The Shadow Economy and Culture: Evidence in European Countries. *Eastern European Economics*, 57(5), 352–374. <https://doi.org/10.1080/00128775.2019.1614461>
- Dybka, P., Bazart, C., Hokamp, S., & Kirchler, E. (2024). Recent developments in the area of shadow economy and tax evasion research. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 218, 399–405. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2023.12.018>
- Diržytė, A., & Patapas, A. (2018). Šešėlinė ekonomika Lietuvoje: gyventojų požiūris ir elgsena. *Public Policy & Administration / Viešoji Politika Ir Administravimas*, 17(2), 240–254. <https://doi.org/10.13165/VPA-18-17-2-07>
- Dudzevičiūtė, G., Čekanauskas, J. (2014). Priežastinio ryšio tarp nedarbo ir emigracijos tyrimas Lietuvoje. *Verslas: teorija ir praktika*, Nr. 15(4), 294–301. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=8&sid=67f7ff07-35ae-4fd2-af5d911068f75f27%40sessionmgr102>

5. Friedrich Schneider, Retired Professor, Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz, Linz, Austria. V *Taxation of the Informal Economy in the EU*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU\(2022\)734007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU(2022)734007_EN.pdf)
6. Genys N. (2016). *Šešėlinė ekonomika. Pokyčiai per dešimtmetį*. <https://www.vdi.lt/PdfUploads/SeselinEkonomika2016.pdf>
7. Gokmenoglu, K. K., & Amir, A. (2023). Investigating the Determinants of the Shadow Economy: The Baltic Region. *Eastern European Economics*, 61(2), 181–198. <https://doi.org/10.1080/00128775.2022.2163905>
8. Kazimeraityte, M., Svarciany V. (2019). *Šešėlinę ekonomiką lemiančių veiksnių tyrimas*. https://kaunokolegija.primo.exlibrisgroup.com/permalink/370KUROAS_INST/1qd8uhe/cdi_proquest_journals_235750663
9. Lietuvos Respublikos finansų ministerija (2024). *Šešėlinę ekonomiką ir PVM atotrūkį mažinančių veiksnių planas*. <https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mokesciai/seseline-ekonomika-ir-pvm-atotruki-mazinanciu-veiksmu-planas/>
10. Oficialios statistikos portalas (2024). *Gyventojų skaičius ir sudėtis*. <https://osp.stat.gov.lt/gyventojai1>
11. Petranov, S. (2021). Shadow Economy and Regional Development - an Argument in Favor of Fiscal Decentralization. *Trakia Journal of Sciences*, 19, 62–67. <https://doi.org/10.15547/tjs.2021.s.01.009>
12. Pham, T. H. H. (2022). Shadow Economy and Poverty: What Causes What? *Journal of Economic Inequality*, 20(4), 861–891. <https://doi.org/10.1007/s10888-021-09518-2>
13. Vätavu, S., Varadi, A.-E., Manta, E. M., Țăran, A.-M., & Lobonț, O.-R. (2023). Causes and Consequences of Shadow Economy and Its Impact on Economic Development. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 57(4), 193–208. <https://doi.org/10.24818/18423264/57.4.23.12>
14. Žukauskas, V. (2019). *Šešėlinė ekonomika: nuo priežasčių link sprendimų*. https://www.iiiri.lt/wp-content/uploads/2019/09/--e---lin---ekonomika-maketas-09-02_small.pdf

INVESTIGATION OF THE CAUSES OF THE SHADOW ECONOMY IN LITHUANIA

This article examines and analyzes the causes of the shadow economy in Lithuania. The article presents the theoretical concept of the shadow economy, the economic indicators of the country are compared with the countries of the European Union. Mathematical-statistical analysis, statistical comparative and time-series data analysis and questionnaire survey are also performed. The questionnaire survey is conducted to analyze one of the causes of the shadow economy - the attitude of Lithuanian residents towards the shadow economy. According to scientific research, the main causes of the shadow economy are the population's attitude towards the shadow, the tax burden and corruption. A comparison of economic indicators reveals that the shadow economy is more widespread in Lithuania than in other European Union countries. After systematizing the results of the questionnaire survey, it was concluded that the attitude of Lithuanian residents towards the shadow economy is quite similar and positive.

Keywords: shadow economy, causes of shadow economy in Lithuania, attitude of Lithuanian population towards shadow economy.

ŽMONIŲ KELIAVIMO ĮPROČIŲ POKYČIAI LIETUVOJE PO COVID-19 PANDEMIJOS

Vakaris Čereška (stud.), Giedrius Gudonavičius (stud.), Viktorija Majauskaitė (stud.), Monika Paleckytė (stud.), vadovė dr. Laima Jesevičiūtė- Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė
Kauno kolegija

Anotacija

Šio straipsnio tikslas yra ištirti, kaip pasikeitė žmonių keliavimo įpročiai po Covid-19 pandemijos. Atliekant mokslinės literatūros analizę, ištirti teoriniai turizmo ypatumai, atlikti matematiniai skaičiavimai, aptarta turizmo statistinė padėtis Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Gauti analizės duomenys rodo, kad Covid-19 pandemija ypač stipriai paveikė turizmo sektorių tiek Lietuvoje, tiek visoje Europos Sąjungoje. Straipsnyje taikoma laiko eilutės analizė, lietuvių keliavimo po Covid-19 pandemijos tyrimui atlikti naudojama anketinė apklausa. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, jog Covid - 19 pandemija paveikė keliaujančių žmonių mąstymą. Buvo pastebėta, kad kelinėms dažniau pasirenkamos atviros vietos, taip pat daugiau dėmesio skiriama higienos normoms apgyvendinimo įstaigose.

Raktiniai žodžiai: Covid - 19, keliavimo įpročiai, pandemija, turizmas.

Įvadas

Temos aktualumas. Covid-19 pandemija padarė didelę įtaką pasaulio ekonomikai ir ženkliai paveikė turizmo sektorių (Gamil, 2022, Manola ir kt., 2023). Turizmo sektorius per visą pandemijos laikotarpį patyrė didelio masto krizę, ko pasekoje daugumai turistinių šalių buvo sunku atsigaivinti, kilo kelionių, apgyvendinimo ir kitų pramogų kainos (Oficialiosios statistikos portalas, 2024), pakito keliaujančių žmonių poreikiai, įskaitant švarą lankytinose vietose, apgyvendinimo įstaigose, todėl straipsnyje keliamas **problema**: kaip Covid-19 pandemija paveikė žmonių keliavimo įpročius?

Darbo objektas – žmonių keliavimo įpročių pokyčiai Lietuvoje po Covid-19 pandemijos.

Tyrimo tikslas - ištirti, kaip pasikeitė žmonių keliavimo įpročiai Lietuvoje po Covid-19 pandemijos.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti mokslinės literatūros analizę turizmo tema.
2. Atlikti matematinę-statistinę turizmo duomenų analizę Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.
3. Sudaryti metodiką taikomajam tyrimui apie žmonių keliavimo įpročių pokyčius po Covid-19 pandemijos Lietuvoje.

4. Išanalizuoti ir susisteminti žmonių keliavimo įpročių pokyčių po Covid-19 pandemijos Lietuvoje tyrimo rezultatus.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinė palyginamoji analizė, laiko eilutė, anketinė apklausa.

Turizmo svarbos pagrindimas

Turizmas yra socialinis, kultūrinis ir ekonominis reiškinys, įtraukiantis žmonių judėjimą į šalis ar vietas, esančias už jų įprasto gyvenamosios aplinkos ribų, tiek asmeniniams, verslo bei profesiniams tikslams (Manola ir kt., 2023). Žmonės, kurie juda, vadinami „lankytojais“ (jie gali būti turistai, ekskursantai, gyventojai), turizmas yra susietas su jų veiklomis (Manola ir kt., 2023). Taipogi, turizmas yra tvirtai susijęs su beveik visais nacionalinės ir tarptautinės ekonomikos sektoriais (Petronela, 2022). Turistinė veikla teikia svarbų indėlį į dabartinės civilizacijos plėtrą, kuri aktyvina pasaulinę ekonominę sistemą (Petronela, 2022).

Turizmo tipų yra daug nuo ekoturizmo iki vergystės turizmo. Mokslinės literatūros analizės rezultatai rodo (Ghete, 2016; Răcășan, 2014; Vaduva ir kt., 2021), jog didžioji dalis autorių dažniausiai nurodo tuos pačius turizmo tipus: poilsio ir laisvalaikio, kultūrinį, verslo turizmus. Taip pat visi aukščiau analizuoti autoriai pamini, jog daugelis turizmo tipų priklauso nuo žmogaus poreikių, socialinio statuso bei amžiaus, nes būtent pagal poreikius žmonės renkasi kelionės tipą.

Norint, kad turizmas klestėtų, reikia imtis tam tikrų turizmą skatinančių veiksnių (Wang, 2018; Jeje, 2021; Zhang ir kt., 2023; Tong ir Zhang, 2024). Išanalizavus mokslinės literatūros šaltinius, dažniausiai autorių paminėti turizmą skatinantys veiksniai yra infrastruktūros gerinimas. Taip pat didžioji dauguma autorių nurodo, jog technologijų tobulinimas taip pat turi įtakos turizmo skatinimui. Kelių autorių teigimu (Jeje, 2021; Tong ir Zhang, 2024), investicijos bei viešojo ir privataus sektoriaus integracija turizme gali turėti įtakos turizmo skatinimui.

Turizmo rodikliai yra vertinami pagal Europos turizmo rodiklių sistemą (Miličević ir kt. 2022; Modica, ir kt., 2018; Istoc ir kt., 2022; Cismaru ir Ispas, 2015). Mokslinės literatūros analizės rezultatai rodo, jog visi autoriai rodo kad, svarbiausias yra ekonominis rodiklis. Taip pat didžioji dalis autorių pamini (Miličević ir kt. 2022; Modica, ir kt., 2018; Istoc ir kt., 2022), jog turizmo intensyvumo rodiklis irgi gali daryti įtaką šalies turizmo sektoriui. Nuo turizmo rodiklių skaičiaus priklauso, kaip šalyje yra išvystytas turizmo sektorius.

Turizmo sektorius turi nemažą poveikį ekonomikai. Mokslinės literatūros analizės rezultatai rodo (Maksvytienė ir Jankevičiūtė, 2018; Montvydaitė ir Labanauskaitė, 2020; Du ir Ng, 2018; Basri ir kt. 2023) kad visi autoriai nurodo, didžiausias turizmo sektoriaus poveikis jaučiasi per didėjantį BVP (bendrasis vidaus produktas). Taip pat didžioji dalis autorių nurodo, jog gautos pajamos iš turizmo sektoriaus taip pat daro poveikį ekonomikai. Tačiau visi šie nagrinėti autoriai sutinka, kad tiek atvykusių žmonių skaičius, tiek naujos darbo vietos daro poveikį ekonomikai.

Išanalizavus turizmo teorinius ypatumus, mokslinės literatūros analizė rodo, kad turizmo tipai yra daugiausia nurodomi kaip poilsio, laisvalaikio, kultūriniai bei verslo, tačiau šie tipai labai priklauso nuo žmonių poreikių, socialinio statuso ir amžiaus. Norint skatinti turizmą, svarbu gerinti infrastruktūrą, tobulinti technologijas bei integruoti viešąjį ir privatų sektorius. Turizmo rodikliai, vertinami pagal Europos turizmo rodiklių sistemą, akcentuoja ekonominį rodiklį ir turizmo intensyvumo įtaką šalies turizmo sektoriui. Turizmo sektorius turi didelį poveikį ekonomikai, didindamas BVP, generuodamas pajamas ir kurdamas naujas darbo vietas. Turizmas yra svarbus ekonominis veiksnys, kuris gali stipriai paveikti šalies plėtrą ir gerovę.

Turizmo statistinio tyrimo analizuojamų duomenų Lietuvoje pateikimas

Nagrinėjant turizmą Lietuvoje, palyginimui buvo pasirinkti išvykstamojo turizmo lygio ir bendrojo vidaus produkto (BVP) rodikliai, padedantys išanalizuoti turizmą Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 2019-2022 m. (Eurostat, 2024). 2019–2022 m. turizmo pramonė ES patyrė didelių svyravimų, kuriems didelę įtaką padarė Covid - 19 pandemija. 2019 m. iki 2020 m. buvo didelis nuosmukis išvykusių turistų Europos Sąjungoje. Tačiau 2021 m. šie skaičiai kilo ir iki 2022 m. išvykusių turistų skaičius Europos Sąjungoje yra beveik pakilęs iki 2019 m. išvykusių turistų skaičiaus.

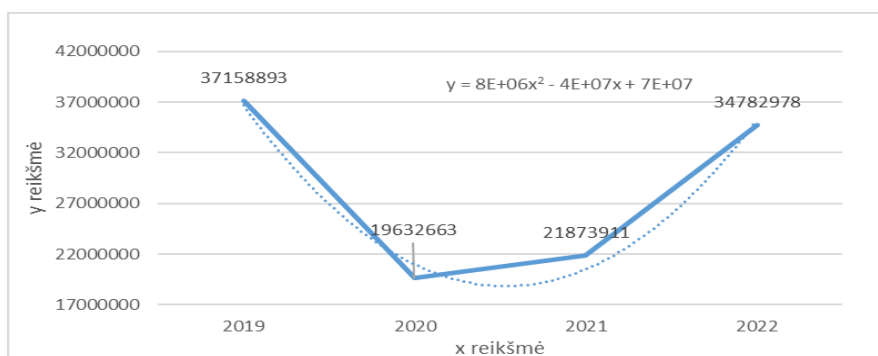
Analizuojant Europos Sąjungos BVP nuo 2019-2022 metų (Eurostat, 2024), matoma, kad nuo 2019 metų pirmojo ketvirčio iki 2019 metų ketvirto ketvirčio Europos Sąjungos BVP stabiliai augo, tačiau patyrė didelį nuosmukį 2020 metų antrajame ketvirtyje dėl Covid - 19 pandemijos pasekmių. 2020 metų trečiajame ketvirtyje Europos Sąjungos BVP stabilizavosi ir pradėjo augti. Nuo 2021 metų antrojo ketvirčio iki 2022 metų antrojo ketvirčio Europos Sąjungos BVP išaugo bei pranoko Covid - 19 pandemijos laikotarpį.

Lietuvos išvykusių turistų skaičius 2019 - 2022 metais (Oficialiosios statistikos portalas, 2024) rodo tą pačią tendenciją, kaip ir ES: nuo 2019 metų iki 2020 metų Lietuvoje turizmo sektoriuje stebėtas ženklus nuosmukis, tačiau pastebima, jog 2021 metais išvykusiųjų turistų skaičiaus rodiklis dar labiau sumažėjo. Nepaisant įvairių Covid - 19 ribojimų, 2022 metais iš Lietuvos išvykusių turistų skaičius pranoko 2019 metų lygį, tai lėmė aukštesnį išvykusiųjų turistų skaičiaus rodiklį.

Lietuvos BVP vienam gyventojui 2019- 2022 metais (Oficialiosios statistikos portalas, 2024) analizėje galima matyti, jog nuo 2019 metų pirmo ketvirčio iki 2019 metų ketvirto ketvirčio Lietuvos BVP vienam gyventojui stabiliai augo, tačiau 2020 metų pirmame ketvirtyje patyrė nuosmukį, nepaisant to, BVP vienam gyventojui toliau augo, patiriant nuosmukius tik pirmuose metų ketvirčiuose.

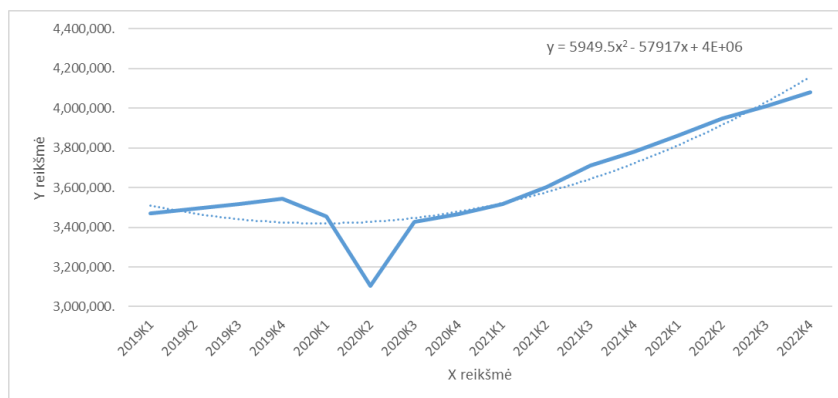
Apibendrinant galima teigti, jog 2022 metais turizmo pramonė Europos Sąjungoje ir Lietuvoje rodo tam tikrą rodiklių kilimą po Covid - 19 pandemijos poveikio. Nors 2020 metais buvo pastebėtas didelis rodiklių kritimas, ypač išvykusių turistų skaičiuje, 2021 ir 2022 metais matomas pakilimas, o kai kuriais atvejais net pranokęs 2019 metų lygį. Tai rodo, kad turizmas bei ekonomika ES ir Lietuvoje atsigavo.

Norint tiksliau išanalizuoti esamus duomenis, atliekami skaičiavimai. Todėl šiame poskyryje yra pateikiami skaičiavimai bei jų interpretacijos. Suradus ES išvykusių turistų trendo lygtį, antrojo laipsnio parabolę (žr. 1 pav.) buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris yra 6 proc. Prognozuojama, kad išvykusių turistų skaičius 2023 metais bus 70000000. Prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

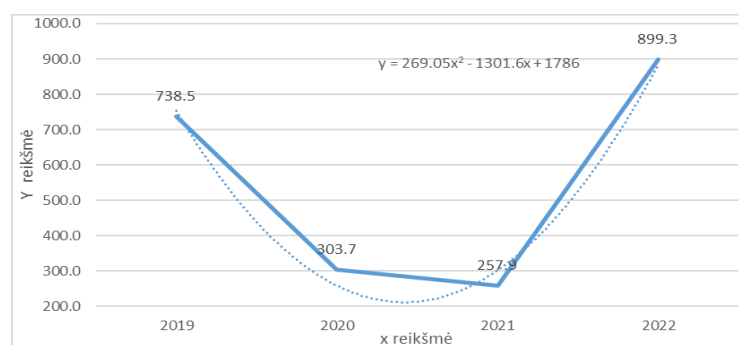
1 pav. ES išvykusių turistų skaičius, trendo lygtis (sudaryta autorių, 2024)

Suradus ES išvykusių turistų trendo lygtį, antrojo laipsnio parabolę (žr. 1 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris yra 6 proc. Prognozuojama, kad išvykusių turistų skaičius 2023 metais bus 70000000. Prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

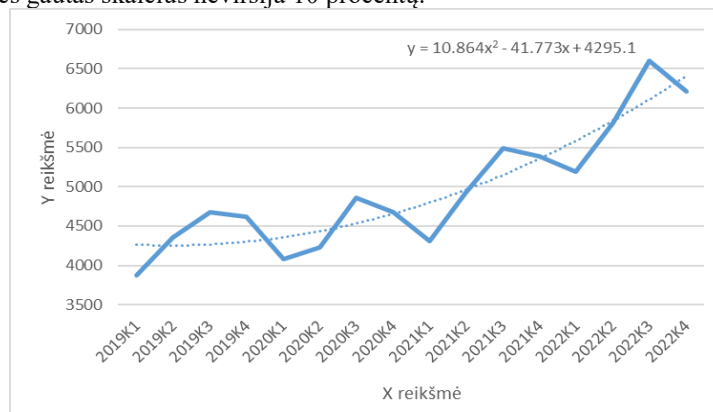
2 pav. ES bendrojo vidaus produkto prognozės grafikas (sudaryta autorių, 2024)

Suradus Europos Sąjungos BVP trendo lygtį, antrojo laipsnio parabolę (žr. 2 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris yra 1 proc. Prognozuojama, kad 2023 metų pirmojo ketvirčio BVP bus 4734817 eurų. Prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

3 pav. Lietuvos išvykusių turistų trendo lygtis (sudaryta autorių, 2024)

Suradus Lietuvos išvykusių turistų trendo lygtį, antrojo laipsnio parabolę (žr. 3 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris yra 9 proc. Prognozuojama, kad Lietuvos išvykusių turistų skaičius 2023 metais augs iki 2004000. Prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

4 pav. Lietuvos BVP vienam gyventojui prognozės grafikas (sudaryta autorių, 2024)

Suradus Lietuvos BVP trendo lygtį, antrojo laipsnio parabolę (žr. 4 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas, kuris yra 1 proc. Prognozuojama, kad Lietuvos BVP vienam gyventojui 2023 metų pirmajame ketvirtyje bus 6954,0 (reikšmė tūkst.) eur. Prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

Apibendrinant galima teigti, kad statistiniais-matematiniais metodais išanalizavus išvykstamojo turizmo ir BVP vienam gyventojui duomenis, tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje prognozuojamas minėtų rodiklių augimas 2023 m.

Taikomojo tyrimo metodika

Tyrimo problema: Covid - 19 pandemija padarė didelę įtaką pasaulio ekonomikai ir ženkliai paveikė turizmo sektorių (Gamil, 2022). Turizmo sektorius nėra patyręs tokio masto krizės, kaip Covid - 19 (Gamil, 2022). Pandemija labai pakeitė keliaujančių žmonių keliavimo įpročius (Gamil, 2022). Būtent dėl tokio masto krizės, daugumai turistinių šalių buvo sunku atsigausti, kilo kelionių, apgyvendinimo ir kitų pramogų kainos. Po COVID -19 pandemijos pasikeitė

žmonių poreikiai, įskaitant švarą lankytinose vietose, apgyvendinimo įstaigose, bet lieka neaišku kaip pasikeitė žmonių keliavimas po Covid -19 pandemijos.

Tyrimo hipotezė: nepriklausomai nuo amžiaus visi žmonės yra linkę keliauti.

Tyrimo tikslas: ištirti kaip pasikeitė žmonių keliavimas po Covid -19 pandemijos.

Tyrimo objektas: keliavimo įpročių pokyčiai.

Tyrimo metodas ir jo pagrindimas: anketinė apklausa. Toks tyrimo būdas buvo pasirinktas dėl lengvo respondentų pasiekiamumo, nes anketinė apklausa buvo atliekama nuotoliniu būdu. Tokiu būdu surinkti apklausos duomenys turi didelį patikimumą ir yra apskaičiuojami naudojant SPSS programa. Apklauso tyrimo procesas atitinka bendras kiekybinės socialinių tyrimų metodologijos nuostatas (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014). Tai procesas, kurio metu atskleidžiamos sąsajos tarp teorijos ir faktų (empirinių duomenų) (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014).

Tyrimo respondantai ir jų pagrindimas: keliaujantys žmonės. Tyrimo respondantai buvo pasirinkti keliaujantys žmonės, kadangi tiriamieji žmonių keliavimo pasikeitimus po Covid - 19 pandemijos, šie respondantai gali pateikti tiksliausius atsakymus.

Tyrimo instrumento sudarymas ir jo pagrindimas: anketoje keliamais klausimais norima sužinoti pasikeitimus turizmo sektoriuje po Covid - 19, kokia dalis apklaustųjų keliaujančių žmonių sutinka darytis Covid - 19 testus ir laikytis socialinių taisyklių bei su kuo keliauja respondentas. Anketo klausimų pagrindimas pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Anketo klausimų pagrindimas (sudaryta autorių, 2024)

Šaltinis	Tiriamą objekto aspektas	Tyrimo klausimas (-ai)
Gamil (2022)	Keliaujančių žmonių poreikiai	Koks keliautojų elgesys ir kokie pageidavimai po Covid-19?
Oficialiosios statistikos portalas (2024)	Keliaujančių žmonių lytis	Jūsų lytis
Oficialiosios statistikos portalas (2024)	Keliaujančių žmonių užimtumas	Ką šiuo metu veikiate?
Gamil (2022)	Kelionių dažnumas	Kiek kartų per metus keliaujate?
Oficialiosios statistikos portalas (2024)	Keliaujančių žmonių gyvenamoji vieta	Iš kur jūs?
Gamil (2022)	Su kuo keliauja žmonės	Su kuo keliate?

Tyrimo respondentų imtis ir jos pagrindimas: respondentų imtis buvo apskaičiuota naudojant Raosoft programą. Atsižvelgiant į 95 proc. paklaidą ir 5 proc. patikimumą, bei turint 2 870 191 respondentų populiaciją (Oficialiosios statistikos portalas, 2024), nustatyta, kad norint užtikrinti apklausos patikimumą, reikia apklausti 385 asmenis.

Tyrimo organizavimo aprašymas: internetiniame puslapyje „surveyMonkey“ buvo sukurta ir patalpinta apklausa „Žmonių keliavimas po Covid -19 pandemijos“, kuri 2024 m. vasario mėn. - kovo mėn. 12 dienomis buvo paskelbta viešai, kur kiekvienas keliaujantis žmogus galėjo apklausą užpildyti. Norint surinkti tinkamą atsakymų skaičių anketa buvo talpinama įvairiuose socialiniuose tinkluose, tokiuose, kaip „Instagram“, „Facebook“, taip pat dalintasi tarp šeimos narių bei draugų, pažįstamų, studentų. Tam, kad užtikrinti duomenų patikimumą, kiekvienas respondentas galėjo atsakyti tik vieną kartą. Iš viso surinkta 396 užpildytų anketų, tačiau buvo 8 respondantai, kurie užpildė anketą ir pasirinko, kad nekeliuoja, todėl jų atsakymai buvo neskaičiuojami, nes anketinė apklausa orientuota į keliaujančius žmones.

Įvertinus klausimų integruotumą ir patikimumą, buvo gautas koeficientas, kuris yra 0,577, tai rodo, kad tyrimo klausimai nėra susiję vienas su kitu tiesiogiai.

Tyrimo etika: etiškas tyrėjas galina pasiekti aukštesnę tyrimų kokybę (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), todėl visi duomenys surinkti anonimiškai ir sąžiningai. Visi atsakymai yra autentiški, kadangi respondentui buvo galima užpildyti apklausą tik vieną kartą.

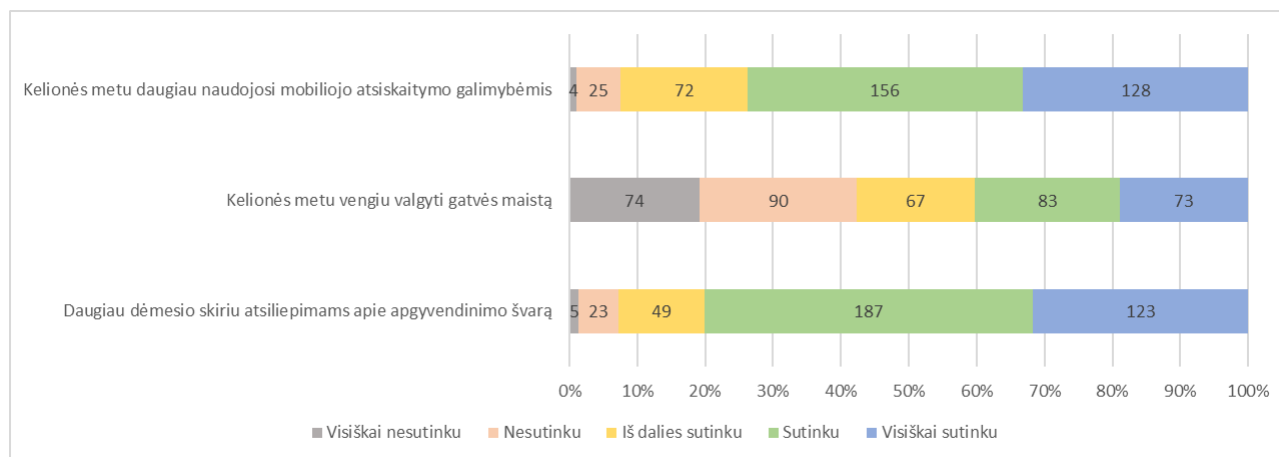
Tyrimo demografinių duomenų pristatymas/aprašymas: respondantai pagal lytį pasiskirstė netolygiai. Didžiąją dalį sudarė vyrai, kurių buvo 58 proc., moterys - 42 proc., o žmonių, kurie nenorėjo atskleisti savo lyties sudarė vos 0 proc. Didžiąją dalį apklaustųjų sudarė žmonės tarp 16-24 metų, tai yra 46 proc., 29 proc., sudarė respondantai kurių amžius buvo 25-34 metai, mažiau nei 20 proc, sudarė apklaustieji, kurių amžius - 35-44 metai, 7 proc., sudarė respondantai, kurių amžius - 45-64 metų respondantai ir 1 proc., sudarė 65 ir daugiau metų respondantai. Pagal gyvenamąją vietovę respondentų atsakymai taip pat pasiskirstė netolygiai, 246 apklaustųjų buvo gyvenantys mieste, jų buvo 62,1 proc., kaip teigia trečdalis gyvena miestelyje (27,5 proc.), mažiausią dalį sudarė gyvenantys kaimo vietovėse (10,4 proc.). Paklausus apie užimtumą, 208 respondantai atsakė, kad dirba (52,5 proc.), trečdalį sudarė respondantai, kurie studijuoja (24,8 proc.), ketvirtadalį sudarė studijuojantys ir dirbantys respondantai (18,4 proc.), respondantai, kurie mokosi 3,03 proc. Apklaustųjų, o apklaustųjų, kurie pasirinko „Kita“ sudarė 1,3 proc.

Tyrimo duomenų analizės metodas: buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas, todėl visi apklausos duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS programą. Duomenys buvo analizuojami apskaičiuojant pagrindines skaitines charakteristikas, joms apskaičiuoti buvo pasirinktas laiko eilutės analizės metodas.

Tyrimui buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas – internetinė anketinė apklausa, patalpinta (surveyMonkey, 2024) svetainėje. Tyrimo tikslas buvo ištirti kaip pasikeitė žmonių keliavimas po Covid -19 pandemijos. Tyrimo respondantai buvo pasirinkti keliaujantys žmonės.

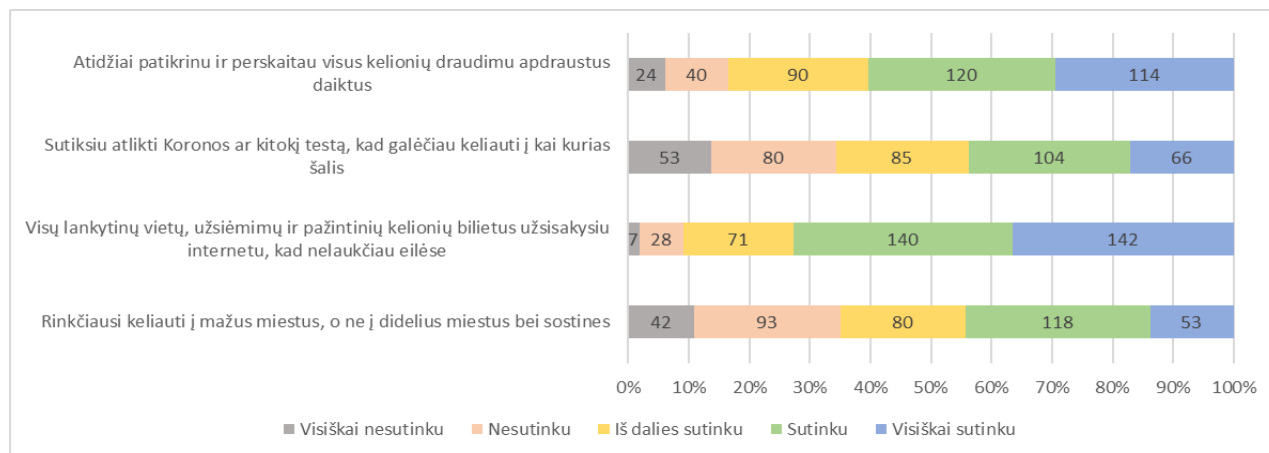
Žmonių keliavimo įpročių pokyčių Lietuvoje po Covid-19 pandemijos tyrimo duomenų analizė

Atlikus kiekybinį tyrimą surinkti duomenys buvo analizuojami pasitelkiant SPSS programą. Naudojantis SPSS programa, buvo nustatyti anketinės apklausos gautų rezultatų aritmetiniai vidurkiai, nuokrypiai bei dispersija, atliktos koreliacijos tarp aktualiausių anketinės apklausos klausimų. Išanalizavus apklausos duomenis, buvo keliami hipotezė kuri atspindi analizuojamą temą. Analizuojant duomenis Excel ir SPSS programomis buvo pasinaudota programų teikiamomis analizės priemonėmis ir apskaičiuoti aktualiausių klausimų ir gautų rezultatų atsakymų variacijos, aritmetiniai vidurkiai, dispersijos ir ieškotas sąryšio koeficientas tarp aktualiausių temai klausimų. Kiekvienas apskaičiuotas rezultatas buvo pavaizduotas grafiškai. Todėl, remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, žmonės po Covid -19 pandemijos daugiau pradėjo skirti dėmesio higienos normoms (žr. 5 pav.) apgyvendinimo įstaigose ir teikia pirmenybę atsiskaityti mobiliuoju atsiskaitymu.

5 pav. Higienos poreikiai po Covid - 19 pandemijos (sudaryta autorių, 2024)

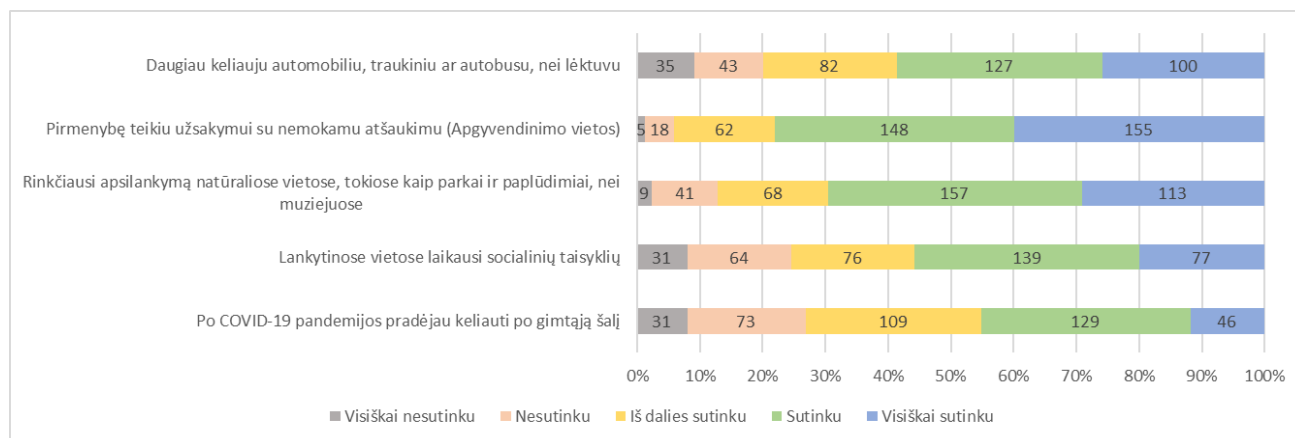
Žvelgiant į kelionės poreikius po Covid - 19 pandemijos (žr. 6 pav.) tyrimo rezultatus galima pastebėti, kad dabar žmonės yra labiau linkę visų lankytinų vietų, užsienių ir pažintinių kelionių bilietus užsisakyti internetu, tam kad nelauktų eilėse taip pat respondentai labiau rinkęsi keliauti į mažesnius miestus nei didelius miestus ar sostines.

6 pav. Kelionės poreikiai po Covid-19 pandemijos (sudaryta autorių, 2024)

Dauguma apklaustųjų pritarė, kad sutiktų atlikti Covid -19 ar bet kokį kitą testą, tam jog galėtų keliauti į šalis, kuriuose atvykstantiems turistams toks testas būtų reikalingas.

Išanalizavus keliavimo įpročius (žr. 7 pav.) galima pastebėti, jog dauguma respondentų po Covid-19 pandemijos renkasi apsilankymą natūraliose vietose, tokiose kaip parkai ir paplūdimiai, tai rodo, kad žmonės linkę turistauti ir leisti atvirose vietose ir gryname ore. Taip pat respondentai daugiau keliauja automobiliu nei viešaisiais transporto būdais.

7 pav. Respondentų keliavimo įpročiai po Covid - 19 pandemijos (sudaryta autorių, 2024)

Naudojantis SPSS programos koreliacijos analizės priemone, pastebėti sąryšiai tarp svarbiausių tyrimo klausimų. Pirmiausia buvo sukurtas probleminis klausimas, kuris padėjo iškelti hipotezę. Išsikėlus hipotezę, sudaryti grafikai iš apklausos klausimų derinių, kurie pavaizduoti žemiau. Probleminis klausimas: kaip pasikeitė žmonių keliavimas po Covid -19 pandemijos. Tam, kad būtų galima atsakyti į šį klausimą, buvo iškelta hipotezė: (H0) bet kokio amžiaus žmonės yra linkę keliauti. Šiai hipotezei patvirtinti arba paneigti, pasirinktas svarbiausias teiginys: „kiek kartų per metus keliaujate“. Atlikus koreliaciją tarp šio teiginio ir demografinio klausimo apie amžių, sukūrėme grafiką, kuris padės atsakyti į probleminį klausimą. SPSS programos koreliacijos priemonės pagalba pastebėjus sąryšį tarp keliavimo skaičiaus per metus ir amžiaus grupių, buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,189$. Taigi, apibendrinus gautus duomenis, galima teigti, kad keliauja įvairaus amžiaus žmonės, kurių kelionių skaičius per metus dažniausia yra 1-2 kartai. Tačiau galima pamatyti, kad panašus pasiskirstymas yra tarp bet kurio amžiaus respondentų ir 3-4 kelionių per metus.

Tyrimo analizuojamas sąryšis tarp teiginių „rinkčiausi keliauti į mažus miestus, o ne į didelius miestus bei sostines“ ir „po Covid - 19 pandemijos pradėjau keliauti po gimtąją šalį“. SPSS programos pagalba buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas, kuris yra $r = 0,450$. Iš rezultatų analizės matoma, jog didžiausia dalis respondentų, tarp teiginių atsakymų „Nesutinku“ ir „Visiškai sutinku“ yra pasiskirstę tolygiai.

Taip pat analizuojamas sąryšis tarp teiginių „Lankytinose vietose laikausi socialinių taisyklių“ ir „Sutiksiu atlikti Koronos ar kitokį testą, kad galėčiau keliauti į kai kurias šalis“. SPSS programos pagalba buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas, kuris yra $r = 0,478$. Tyrimo rezultatai rodo, jog didesnė dalis respondentų yra labiau linkusi visiškai nesutikti su teiginiais.

Taigi, apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad žmonių keliavimas ir įpročiai po Covid-19 pandemijos pasikeitė. Lyginant amžiaus grupes iškelta nulinė hipotezė (H0), pasitvirtino, nes pastebimas, tolygus pasiskirstymas tarp skirtingo amžiaus grupių žmonių ir keliavimo kartų per metus. Taip pat pastebėta tendencija, kad apklaustieji labiau renkasi atviras, natūralias vietas keliaujant, taip pat daugiau dėmesio skiriama higienos normoms apgyvendinimo įstaigose. Respondentai taip pat daugiau renkasi keliauti savo automobiliu nei tarptautiniu ar viešoju transportu t.y lėktuvais, traukiniais.

Išvados

1. Išnagrinėjus turizmo sąvoką, turizmą galima apibūdinti kaip, tam tikrą ekonominį, kultūrinį bei socialinį fenomeną, kuris apsako žmonių judėjimą, keliavimą tarp kaimų, miestų, šalių ar net žemynų paliekant savo įprastą gyvenamąją aplinką, kuris, savo ruožtu sukuria pajamas priimančiai šaliai, taip veikdamas šalies ekonominį augimą ir visuotinę gerovę.

2. 2020 metais, prasidėjus Covid - 19 pandemijai, Lietuvoje kaip ir visoje Europos sąjungoje buvo pastebėtas didžiulis nuosmukis praktiškai visose srityse, o ypač turizme. 2022 metais turizmo sektorius Europos Sąjungoje ir Lietuvoje stabilizuojausi ir atgauna anksčiau buvusį lygį. Taip pat 2020 metų pradžioje dėl Covid - 19 pandemijos Europos Sąjungos bendrasis vidaus produktas patyrė didelį nuosmukį. Tačiau jau 2020 metų pabaigoje BVP pradėjo stabilizuotis ir nuo 2021 metų antrojo ketvirčio iki 2022 metų antrojo ketvirčio Europos Sąjungos BVP išaugo ir pasiekė aukštesnius rodiklius nei Covid - 19 pandemijos laikotarpiu.

3. Tyrimui buvo naudojamas kiekybinis duomenų rinkimo būdas - anketinė apklausa internetu, leidžianti lengvai ir greitai pasiekti respondentus – keliaujančius žmones. Tokiu būdu surinkti apklausos duomenys turi didelį patikimumą.

4. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, jog Covid - 19 pandemija turėjo itin didelį bei ilgalaikį poveikį visuomenei ir jos keliavimo normoms bei įpročiams. Taipogi išryškėjo keletas esminių tendencijų, parodančių žmonių mąstymo pakitimus. Galima pamatyti, kad žmonės yra labiau linkę į apsilankymus gamtoje, parkuose bei kitose atvirose vietovėse. Taip pat dalis žmonių po pandemijos atrado savo šalies grožį ir pradėjo keliauti po gimtąją šalį. Taigi išanalizavus tyrimo rezultatus galima teigti, kad Covid - 19 pandemija negrįžtamai pakeitė žmonių suvokimą, elgseną bei mąstyseną.

Literatūra

1. Basri, M., Islam, F. S. P., Paramma, M. A., & Anas, I. (2023). The Impact of English Educational Tourism on the Growth of Local Economy: A Systematic Literature Review. *International Journal of Language Education*, 7(2), 304–319. <https://ojs.unm.ac.id/ijole/article/view/45783/pdf>
2. Cismaru, L. Ispas, A. (2015). Improving the profile of the European tourist destinations through the European tourism indicators system. *Bulletin of the Transylvania University of Brasov, Series V: Economic Sciences*, 8(1), 87-94.
3. Du, D., Ng, P. (2018). The impact of climate change on tourism economies of Greece, Spain, and Turkey. *Environmental Economics & Policy Studies*, 20(2), 431–449. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.1007/s10018-017-0200-y>
4. Ghete, M., A. (2016). Classification of various forms of tourism. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 25(2), 313-319. https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_V/article/view/4383/3375
5. Gaižauskaitė, I., & Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai*. Apklausa. Mykolo Romerio universitetas. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/fd33de72-6951-49ef-a787-4e8190f17a0f/content>
6. Gamil, R. E. (2022). Exploring Travel Behaviour Post-COVID-19: Towards a More Responsible Tourism. *Academica Turistica*, 15(2), 203–216. <https://doi.org/10.26493/2335-4194.15.203-216>
7. Eurostat (2024). *Tourism*. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/55730.pdf>
8. Istoc, E. M., Mateescu, M. A., & Baleanu, D. N. (2022). Application of the European Tourism Indicator System (ETIS) in Sibiu County. *Economic Sciences Series*, XXII(1), 281-288. <https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/2022-2/Section%203/15.pdf>
9. Jeje, K. (2021). Increasing Tourist Arrivals: Do Capital Investment and Government Spending Matter? *Journal of Accounting & Management*, 11(1), 122-133.
10. Maksvytienė, I., Jankevičiūtė, E. (2018). Turizmo sektoriaus poveikio ekonomikos augimui vertinimas. *Applied Economics: Systematic Research*, 12, 13-26. https://www.researchgate.net/publication/326420239_Turizmo_sektoriaus_poveikio_ekonomikos_augimui_vertinimas
11. Manola, M., Koufadakis, S., & Sapountzaki, M. (2023). Pereigetism, tourism and travel motivation throughout the centuries. *New Knowledge Journal of Science*, 12(2), 4-22. <https://www.science.uard.bg/index.php/newknowledge/article/view/924>
12. Milićević, R., Momirović, D., & Simonović, Z. (2022). Sustainable tourism development according to EU indicators, in the function of economic growth of Niška Banja. <https://www.ekonomika.org.rs/sr/PDF/ekonomika/2022/clanci22-2/2.pdf>
13. Modica, P., Capocchi, A., Foroni, I., & Zenga, M. (2018). An Assessment of the Implementation of the European Tourism Indicator System for Sustainable Destinations in Italy. *Sustainability*, 10(9), 3160. <https://doi.org/10.3390/su10093160>
14. Montvydaitė, D., Labanauskaitė, D. (2022). Turizmo poveikio vertinimas ekonominiu, sociokultūriniu, aplinkosauginiu aspektais dabartinės turizmo apimtys tendencijų kontekste. *Regional Formation and Development Studies*, 31(2), 69-80. doi:10.15181/rfds.v31i2.2099 <https://e-journals.ku.lt/journal/RFDS/article/726/info>
15. Petronela, V. (2022) Theoretical analysis of the financial performance in the covid context 19 of economic entities in the hotel sector and other accommodation facilities. *Annals of 'Constantin Brancusi' University of Targu-Jiu. Economy Series / Analele Universității 'Constantin Brâncuși' din Târgu-Jiu Seria Economie*, 5, 95-101. https://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2022-05/12_Vultur.pdf
16. Răcășan, B, S. (2014). Types and Forms of Tourism Based on Natural and Anthropic Tourist Resources in Apuseni Mountains Case Study: Rural Mountain Area of Cluj County. *Geographica Timisiensis*, 23(2), 5-26.
17. Oficialiosios statistikos portalas (2024). *Rodiklių duomenų bazė*. <https://osp.stat.gov.lt/>
18. Tong, Y., Zhang, R. (2024). Investigating the multiple mechanisms of tourism economy affecting sustainable urban development of Chinese cities: based on multi-source data. *Environment, Development & Sustainability*, 26 (1), 1781-1808. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02785-7>
19. Vaduva, L., Marin, D., & Petroman, C. (2021). Alternative forms of tourism, concepts and classification. *Agricultural Management. Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, 23(3), 268-273. <https://www.lsma.ro/index.php/lsma/article/view/2064/pdf>
20. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*, 332–367. Vaga.
21. Wang, G. (2018). The Impact of Technological Progress on the Development of Tourism Economy. *Journal of Landscape Research*, 10(6), 125-128. Doi: 10.16785/j.issn1943-989x.2018.6.030
22. Zhang, R., Sun, Y., & Jiang, J. (2023) Factors Influencing the Spatial Spillovers of the Interprovincial Tourism Economy Based on Three-dimensional Distance: Evidence From China. *SAGE Open*, 13(3), 1-13. <https://doi.org/10.1177/21582440231194496>

EXPLORING TRAVEL PATTERNS POST-COVID-19 PANDEMIC: A COMPREHENSIVE STUDY

In this article, we investigate the changes in travel habits of individuals following the COVID-19 pandemic. We conduct a scientific literature analysis, explore the theoretical concept of tourism peculiarities, perform mathematical calculations, and discuss the statistical landscape of tourism in Lithuania and the European Union. Analysis of gathered data indicates that the COVID-19 pandemic notably impacted the tourism sector in Lithuania, as well as throughout the European Union. Time series analysis is employed in the article, supplemented by a questionnaire survey to study Lithuanian travel patterns post-COVID-19 pandemic. Based on respondents' answers from the survey, it can be affirmed that the COVID-19 pandemic has influenced the mindset of travelers. It has been observed that outdoor venues are more frequently chosen for travel, and greater attention is paid to hygiene standards in accommodation facilities.

Key words: COVID-19, pandemic, tourism, travel habits.

JAUNIMO NEDARBO MAŽINIMO GALIMYBĖS LIETUVOJE

Luka Dovidavičiūtė (stud.), Algis Latakas (stud.), Dovydas Merkelis (stud.), Matas Judinas (stud.), vadovės dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė ir dr. Vilma Morkūnienė
Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnio tikslas yra nustatyti Lietuvos jaunimo nedarbo mažinimo galimybes. Tyrimo metu atskleista jaunimo nedarbo problema Lietuvoje, atsižvelgiant į naujausią statistiką ir mokslinius tyrimus. 15-29 metų amžiaus grupės jaunimo nedarbas, yra viena iš aktualiausių socialinių ir ekonominių problemų Lietuvoje. Straipsnyje detalai analizuojamos jaunimo nedarbo priežastys Lietuvoje, palyginant Lietuvos ir Europos Sąjungos ekonominius rodiklius, nagrinėjamos esamos bei potencialios strategijos, kurios galėtų prisidėti prie jaunimo nedarbo mažinimo Lietuvoje. Tyrimo metu buvo atliktos mokslinės literatūros šaltinių ir matematinių - statistinių duomenų analizės bei empirinis tyrimas anketinės apklausos būdu, siekiant išsiaiškinti Lietuvos jaunimo darbo patirtis ir požiūrį į darbo rinką. Tyrimo rezultatai leido identifikuoti kelis pagrindinius nedarbo mažinimo veiksnius: švietimo sistemos pritaikymą prie darbo rinkos poreikių, profesinio rengimo ir stažuotų programas, skatinančias įgūdžių tobulinimą ir praktinę patirtį, taip pat verslumo ir inovacijų skatinimą kaip svarbius ekonominio augimo variklius. Gauti tyrimo rezultatai rodo, kad svarbu ne tik atnaujinti švietimo turinį ir metodus, bet ir stiprinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp švietimo įstaigų, verslo sektoriaus ir valdžios institucijų. Taip pat pabrėžiama, kad jaunimo nedarbo mažinimo programos turėtų būti lanksčios, orientuotos į individualias jaunuolių poreikis ir galimybes. Šis tyrimas suteikia vertingų įžvalgų ir praktinių rekomendacijų, kaip suformuluoti veiksmingą jaunimo nedarbo mažinimo politiką, atsižvelgiant į dabartinę ekonominę ir socialinę aplinką Lietuvoje.

Raktiniai žodžiai: darbo rinkos poreikiai, jaunimo nedarbas, Lietuva, nedarbo mažinimo galimybės, verslumo skatinimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Remiantis Valstybės duomenų agentūros (2023) duomenimis, nustatyta, kad jaunimo nedarbo lygis tarp 15 ir 29 metų amžiaus Lietuvoje yra 26,1%. Pasak Kubiliūtės (2023), jaunimui vis sudėtingiau rasti pirmąjį darbą, o staigus nedarbo ir nepakankamo įdarbinimo šuolis yra susijęs su ilgalaikėmis struktūrinėmis problemomis. Kubiliūtė (2023) teigia, kad jaunimo nedarbas yra problema, kurią labai svarbu spręsti, kadangi didėjantis jaunų žmonių nedarbo lygis ateityje, gali lemti dideles ekonomines problemas. Straipsnyje formuluojama **tyrimo problema**: kokios yra jaunimo nedarbo mažinimo galimybės Lietuvoje.

Tyrimo objektas - jaunimo nedarbo mažinimo galimybės Lietuvoje.

Tyrimo tikslas – ištyrus jaunimo nedarbą lemiančius veiksnius, nustatyti Lietuvos jaunimo nedarbo mažinimo galimybes.

Straipsnio uždaviniai:

1. Išnagrinėti jaunimo nedarbo sampratą ir mažinimo galimybes, taikant mokslinės literatūros analizės metodą;
2. Surinkus duomenis apie jaunimo nedarbą Lietuvoje, atlikti matematinę- statistinę duomenų analizę;
3. Pateikti jaunimo nedarbo mažinimo galimybių Lietuvoje taikomo tyrimo metodiką;
4. Išanalizuoti jaunimo nedarbo mažinimo galimybių Lietuvoje tyrimo duomenis taikant statistinės analizės metodus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinė lyginamoji duomenų analizė, laiko eilutės analizė, anketinė apklausa.

Jaunimo nedarbo galimybių mažinimo Lietuvoje teoriniai ypatumai

Prieš atliekant tiriamąją analizę, būtina susipažinti su nagrinėjamais šaltiniais, statistiniais rodikliais ir pagrindinėmis sąvokomis, kad būtų aiški analizuojama problema. Nedarbo sąvoka mokslinėje literatūroje yra apibūdinamas įvairiai. Pasak Pincheira ir Hernandez (2019), nedarbas yra suprantamas ne tik kaip socialinė padėtis, bet ir kaip svarbus makroekonomikos rodiklis, darantis didelį poveikį žmonių gerovei. Al- Hareesh (2019) teigia, kad nedarbo sąvoka yra pripažįstama, kaip individualus ir socialiai priklausomas reiškinys. Nedarbas atsiranda tada, kai aktyviai darbo ieškantys žmonės negali rasti darbo. Patuelli ir kt. (2012), taip pat sutinka su Pincheira ir Hernandez (2019) nedarbo teiginiu, tačiau ir prideda, jog nedarbas yra ilgalaikis procesas, turintis trumpalaikių ir ilgalaikių pasekmių šaliai ir ekonomikai. Taigi, dalis mokslininkų nuomonių sutampa, kad nedarbas yra viena rimčiausių ekonominių ir socialinių problemų pasaulyje.

Jaunimo nedarbas taip pat išlieka rimta socialinė problema, kurios sprendimas reikalauja sudėtingų ir kruopščių priemonių. Šiame straipsnyje aptarsime skirtingų autorių požiūrį į jaunimo nedarbo mažinimo galimybes Lietuvoje, koncentruodamiesi į svarbiausius aspektus. Švietimo sistema ir profesinis mokymas yra kertiniai veiksniai, kurie gali turėti didelę įtaką jaunimo nedarbo lygiui. Okunevičiūtė-Neveauskienė ir Rakauskienė (2018) teigia, kad švietimo sistema turi būti pritaikyta darbo rinkos poreikiams, siekiant užtikrinti efektyvų jaunimo įsidarbinimą. Tokio pačio požiūrio laikosi Astromskienė ir kt. (2014), pabrėždami svarbą didinti dėmesį į jaunimo įgūdžius, kurie atitiktų

šiuolaikinius darbo rinkos poreikius. Tačiau Okunevičiūtė-Nevedauskienė ir kt. (2021) teigia, kad švietimo sistema gali būti nepakankama šiuo klausimu, svarbu yra ir kitos priemonės, skirtos jaunimo verslumo skatinimui. Be to, praktikos ir stažuotės galimybės taip pat gali ženkliai prisidėti prie jaunimo įsidarbinimo. Astromskienė ir kt. (2014) pripažįsta šių galimybių svarbą jaunimo užimtumo skatinimo procese, padedanti jauniems žmonėms įgyti praktinių įgūdžių ir patirties.

Kai kalbama apie jaunimo verslumo skatinimą, Okunevičiūtė-Nevedauskienė ir Rakauskienė (2018) teigia, kad tai yra svarbus nedarbo mažinimo veiksnys, nes tai skatina jaunimo įsidarbinimą. Socialinės paramos ir konsultavimo paslaugos, kaip teigia Okunevičiūtė-Nevedauskienė ir kt. (2021), taip pat gali būti svarbios, siekiant padėti jaunimui integruotis į darbo rinką.

Remiantis skirtingų mokslininkų požiūriais, galima teigti, kad jaunimo nedarbo mažinimo procese svarbu atsižvelgti į švietimo sistemą, praktikos ir stažuotės galimybes, verslumo skatinimą, socialinę paramą ir konsultavimo paslaugas. Šios priemonės gali prisidėti prie jaunimo įsidarbinimo ir nedarbo mažinimo Lietuvoje. Nagrinėjant jaunimo nedarbą svarbu suvokti ir pasekmes šaliai bei individui.

Pasak Čalkauskaitės ir Gordynec (2020), nedarbo lygis yra vienas iš reikšmingiausių veiksnių socialinės raidos indeksui. Prie aktualiausių šio laikmečio problemų tai priskiriama ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Nedarbas stabdo žmogaus socialinę raidą, mažina jo galimybes, aktyvumą, didina izoliaciją nuo visuomenės. 2008 m. prasidėjusi pasaulinė ekonomikos krizė stipriai paveikė pasaulinę bei Lietuvos darbo rinką. Remiantis Valstybės duomenų agentūros (2023) duomenimis, Lietuvoje 2007-2010 m. jaunimo (nuo 15 iki 24 metų amžiaus) nedarbo lygis sparčiai augo. Pandeminiu laikotarpiu Lietuvos darbo rinka (Valinčius, 2023) patyrė sunkius padarinius, tokius kaip nedarbą, mažą žmonių aktyvumą dėl žmonių saugojimosi nuo viruso. Dėl saugumo žmonės negalėjo dirbti, negalėjo palikti savo namų ir t. t. Pandemija paskatino darbuotojų sumažėjimą, kadangi buvo atleidžiami, nes verslai negalėjo jų visų išlaikyti. Taip pat paskatino net verslų bankrotą ir išmokė, kad viską reikia planuoti, taip pat ir vertinti riziką, kas gali būti ateityje.

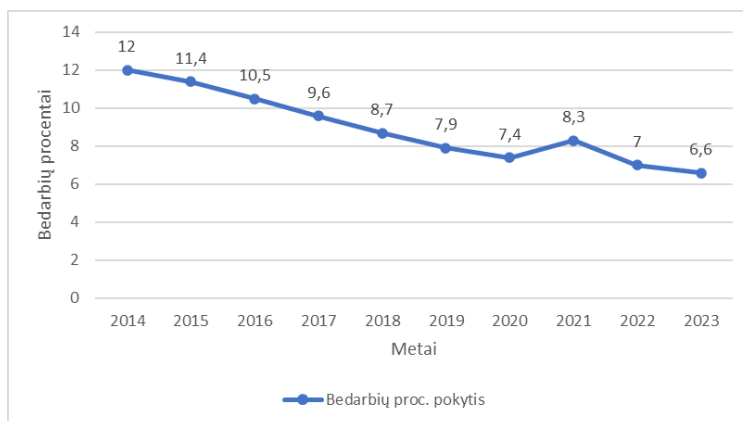
Jasaitytė ir Degulytė (2020) teigia, kad plačiąja prasme į nedarbą galima pažvelgti kaip į vieną svarbiausių neveiksmingo gamybos išteklių, pirmiausia išskiriama darbo jėga, naudojimo priežasčių. Visuomenei suteikiamos mažesnės galimybės įsigyti ar pagaminti papildomų prekių ar paslaugų. Tačiau nedarbas gali būti vertinamas ir siaurąja prasme, t.y. pagal jo tiesioginį poveikį žmogui. Pats žodis „nedarbas“ daugumai sukelia asociacijas su finansiniais sunkumais, tačiau tai tik viena problemos pusė. Socialiniai nedarbo nuostoliai nereiškia viena: valstybės arba individo išlaidų didėjimo arba pajamų mažėjimo. Žmogus, netekęs darbo, dažnu atveju išgyvena psichologiškai sunkų laikotarpį, praranda savo kvalifikacijos įgytus įgūdžius, pasirengęs emigruoti. Esant nedarbui, visuomenėje nekuriama nauda, stringa ekonominis augimas, nemokami mokesčiai ir įmokos.

Taigi, atlikus mokslinės literatūros analizę jaunimo nedarbo mažinimo galimybių tema, galima teigti, kad nedarbas yra ne tik socialinė, bet ir ekonominė problema, turinti įtakos žmonių gerovei ir šalies ekonomikai. Norint mažinti jaunimo nedarbą šalyje, reikėtų imtis veiksmų, tokių kaip švietimo sistemos tobulinimas, praktikos ir stažuotėlių galimybės, verslumo skatinimas ir socialinė parama. Taip pat reikėtų suvokti, kad jaunimo nedarbas turi poveikį visuomenei, įskaitant ekonominę padėtį šalyje, psichologines pasekmes individui ir bendrą socialinį poveikį.

Nedarbo priežasčių Lietuvoje tyrimo analizuojamų duomenų pateikimas

Tiriamieji ekonominius rodiklius, svarbu atsižvelgti į statistinius duomenis. Todėl darant šį darbą, tyrinėjami ne vien Lietuvos rezultatai, bet ir palyginami su Europos Sąjungos nedarbo lygio rodikliais, kurie padės labiau išanalizuoti Lietuvos nedarbą lyginant su kitomis šalimis.

1 pav. galima matyti Europos Sąjungos bedarbių skaičių procentais nuo 2014 m. iki 2023 m.

1 pav. Europos Sąjungos bedarbių proc. 2014-2023 m. (sudaryta autorių, remiantis Eurostat, 2024)

Pagal 1 pav. pateiktus duomenis, galima pastebėti tendenciją, pagal kurią bedarbių skaičius Europos Sąjungoje mažėja nuo 2014 m. iki 2020 m. Nuo 2020 m. galima matyti, kaip bedarbių skaičius išaugo nuo 7,4 proc. iki 8,3 proc., tam didelę įtaką padarė būtent Covid-19 pandemija. 2 paveiksle galima matyti Lietuvos bedarbių skaičių procentais nuo 2014 m. iki 2023 m. Pagal Lietuvos statistikos departamento (2024) pateiktus duomenis stebimas bedarbių skaičiaus kitimo nepastovumas Lietuvoje. Nuo 2014 m. iki 2018 m. galima pastebėti krentantį bedarbių skaičių. Nuo 2018 m.

Lietuvoje nedarbo rodiklis pradėjo kilti ir 2020 m. smarkiai išaugo dėl vykstančios Covid-19 pandemijos. Pradėjus silpninti pandemijos apribojimus, bedarbių skaičius pradėjo mažėti. Apibendrinant galima teigti, kad Europos Sąjungos kontekste Lietuva patyrė didesnį bedarbių skaičiaus nepastovumą nei kitos Europos šalys. Pagal 1 ir 2 paveiksluose pateiktus duomenis galima teigti, jog 2020 m. prasidėjus Covid-19 pandemijai bei 2022 m. įsisiūbavus Ukrainoje karui, Lietuva buvo žymiai labiau paveikta nei didelė dalis Europos Sąjungos šalių. Per vykstančią Covid-19 pandemiją Lietuvoje darbą prarado daugiau nei 2 %, tuo tarpu Europos mastu tai buvo labai silpnas smūgis, kuris nesiekė net 1 % (Eurostat, 2024). Prasidėjus karui Ukrainoje, galima matyti vykstančius pokyčius darbo rinkoje, tačiau šie pokyčiai yra žymiau pastebimi tik Lietuvoje.

Norint dar tiksliau išnagrinėti turimus duomenis, buvo atlikti skaičiavimai ir pateikiamos jų interpretacijos. Suradus trendo lygtį, $y = 0,0462x^2 - 1,1011x + 13,217$, buvo gautas aproksimacijos koeficientas 2,7 proc. Prognozuojama, kad Europos Sąjungos 2024 m. bedarbių procentas bus 6,7 proc. Šia prognoze galima pasitikėti, nes gautas skaičius neviršija 10 procentų.

Suradus Lietuvos rodiklio trendo lygtį, $y = 0,0266x^3 + 0,5279x^2 - 3,3516x + 13,7$, gautas aproksimacijos koeficientas yra 5,8 proc. Prognozuojama, kad Lietuvoje 2024 m. bedarbių procentas bus 5,3 proc. Šia prognoze galima taip pat pasitikėti, nes gautasis aproksimacijos koeficientas neviršija 10 procentų.

2014-2023 m., vidutiniškai Lietuvoje buvo 7,55 proc. bedarbių. Didžiausias nedarbo lygis buvo 10,7 proc., o mažiausias 5,9 proc. 2014-2023 m. Europos Sąjungoje vidutiniškai buvo 8,94 proc. bedarbių. Didžiausias nedarbo lygis buvo 11,4 proc. ir mažiausias 6,6 proc.

Apibendrinant Europos Sąjungos bedarbių proc. (2014-2023 m.) ir Lietuvos bedarbių proc. (2014-2023 m.) atliktą laiko eilučių analizę, buvo pastebėta, kad bedarbių lygis Europos Sąjungoje didėja sparčiau nei Lietuvoje. Apskaičiavus trendo lygtį, gauta prognoze galima pasitikėti, nes ji neviršija 10 proc. Prognozuojama, kad Lietuvos 2024 m. bedarbių procentas bus 5,3 proc. Europos Sąjungos prognozuojamas bedarbių procentas 2024 metais bus 6,7 proc. Lyginant bedarbių pagrindines charakteristikas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje, matoma kad Europos skaičiai yra didesni nei Lietuvos. Todėl daroma išvada, kad Lietuvos bedarbių procentai yra mažesni nei Europos Sąjungos vidurkiai.

Taikomojo tyrimo metodika

Tyrimo problema: remiantis Lietuvos oficialiosios statistikos portalo (2023) duomenimis, nustatyta, kad jaunimo nedarbo lygis tarp 15 ir 29 metų amžiaus Lietuvoje yra 26,1 proc. Pasak Valinčiaus (2023), Lietuvoje jaunimo nedarbo augimas yra žymi problema, su kuria susiduria vis didesnis būrys jaunuolių. Jasaitytė ir Degulytė (2020) teigia, kad jaunimui vis sudėtingiau rasti pirmąjį darbą, o staigus nedarbo ir nepakankamo įdarbinimo šuolis yra susijęs su ilgalaikėmis struktūrinėmis problemomis, trukdančiomis jaunimui sklandžiai perėjimui iš švietimo į darbo pasaulį.

Tyrimo tikslas - ištirti ir įvertinti įvairias jaunimo nedarbo mažinimo galimybes Lietuvoje.

Tyrimo objektas: jaunimo nedarbo mažinimo galimybės.

Tyrimo metodas ir jo pagrindimas: pagrindinis tyrimo metodas – anketinė apklausa. Šis metodas pasirinktas dėl kelių priežasčių:

- Remiantis Kardelio (2013) teigimu, anketinė apklausa yra vienas iš efektyviausių būdų išsamiai ir objektyviai ištirti pasirinktą objektą. Šis metodas suteikia galimybę gauti tiek kiekybinius, tiek kokybinius duomenis, kurie yra būtini įvairiapusiame tyrimo objekto supratimui.

- Jesevičiūtė-Ufartienė (2010) teigia, kad anketinės apklausos metodas leidžia efektyviai surinkti duomenis iš didelės respondentų grupės. Tai ypač svarbu tyrinėjant visuomeninius reiškinius, tokius kaip jaunimo nedarbas Lietuvoje. Šis metodas užtikrina informacijos rinkimą vienodu ir struktūrizuotu būdu, leidžiančiu atlikti lyginamąją duomenų analizę.

- Stepaniukaitė ir Davidavičienė (2021) pabrėžia, kad anketinė apklausa yra veiksmingas būdas rinkti informaciją apie respondentų nuomones, patirtis ir elgseną, suteikiant mokslinį pagrindimą šio metodo pasirinkimui tyrimuose.

Tyrimo respondentai ir jų pagrindimas: visi jauni Lietuvoje gyvenantys žmonės nuo 15 iki 29 metų, kurie susiduria su nedarbu, nes negali jo rasti ar dėl kylančių kitų priežasčių.

Tyrimo organizavimo aprašymas: internetiniame puslapyje „SurveyMonkey“ buvo sukurta ir patalpinta apklausa „Jaunimo nedarbo mažinimo galimybės“, kuri 2024 m. kovo mėn. 7-12 dienomis buvo paskelbta viešai. Anketa skirta išsiaiškinti jaunimo, kuris yra neaktyvus darbo rinkoje ir nenori dirbti, motyvus ir kliūtis. Norint surinkti reikiamą atsakymų skaičių, anketa buvo talpinama socialiniuose tinkluose tokiuose kaip „Facebook“, „Instagram“, taip pat dalintasi tarp šeimos narių bei draugų, pažįstamų. Tam kad užtikrinti duomenų patikimumą kiekvienas respondentas turėjo atsakyti tik vieną kartą. Iš viso surinkta 499 užpildytų anketų, tačiau 291 respondentų, kurie užpildė anketą ir pasirinko, kad šiuo metu turi darbą, atsakymai buvo neskaičiuojami. Cronbach Alpha patikimumo koeficientas šiam duomenų rinkiniui yra 0.784. Šis koeficientas vertina, kaip gerai klausimyno dalys koreliuoja tarpusavyje ir dirba kartu siekiant išmatuoti tą pačią charakteristiką ar koncepciją. Reikšmė 0.784 laikoma pakankamai aukšta, parodanti, kad apklausa yra patikima ir kad jos klausimai sąveikaudami matuoja tyrinjamą fenomeną.

Tyrimo instrumento sudarymas ir jo pagrindimas: anketoje yra keliami klausimai, norint išsiaiškinti jaunimo nedarbo priežastis Lietuvoje. Sužinoti, kokią įtaką daro nedarbui jų amžius, lytis, išsilavinimas. Tyrimas yra pagrįstas mokslinės literatūros analize, kuri yra pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Anketos klausimų pagrindimas (sudaryta autorių, 2024)

Autorius	Tiriamąjį objekto aspektas	Tyrimo klausimas
Trumpickaitė ir Spiriajevas (2020)	Darbo patirties įtaka nedarbui	Ar darbo patirties trūkumas veikia jūsų galimybes rasti darbą?
Okunevičiūtė-Neveauskienė ir Rakauskienė (2018)	Verslumo skatinimo svarba	Ar manote, kad verslumo skatinimo programos padėtų jums lengviau rasti darbą?
Čalkauskaitė ir Gordynec (2020)	Socialinės atskirties įtaka	Ar jaučiate, kad dėl nedarbo patiriate socialinę atskirtį?
Valinčius (2023)	Ekonominės sąlygos ir nedarbas	Ar ekonominė situacija šalyje veikia jūsų galimybes rasti darbą?
Okunevičiūtė-Neveauskienė ir kt. (2021)	Verslumo skatinimas	Ar manote, kad didesnės verslumo skatinimo programos padidintų jūsų galimybes įsidarbinti?
Astromskienė ir kt. (2014)	Jaunimo įgūdžių atitikimas darbo rinkos poreikiams	Kaip jūsų įgūdžiai atitinka dabartinius darbo rinkos poreikius?

Tyrimo respondentų imtis ir jos pagrindimas: respondentų imtis buvo apskaičiuota naudojant (raosoft, 2024) programą. Atsižvelgiant į 95 proc. paklaidą ir 5 proc. patikimumą, bei turint 2 870 191 respondentų populiaciją (Lietuvos statistikos departamentas, 2024), nustatyta, kad norint užtikrinti apklausos patikimumą, reikia apklausti 385 asmenis.

Tyrimo etika: pagal Helsinkio deklaraciją (World Medical Association, 2013), būtina gerbti tyrimo dalyvių privatumą ir užtikrinti duomenų konfidencialumą, siekiant apsaugoti asmenis nuo galimos žalos, todėl visų respondentų asmens duomenys ir atsakymai bus laikomi konfidencialiais. Informacija bus naudojama tik bendrais, anoniminiais terminais, ir niekada nebus atskleidžiami individualūs atsakymai. Visi respondentai bus išsamiai informuoti apie tyrimo tikslą ir metodiką. Taip pat, remiantis Europos Sąjungos Bendrojo duomenų apsaugos reglamento (BDAR) nuostatomis, įsigaliojusiomis 2018 m., akcentuojama būtinybė užtikrinti asmens duomenų apsaugą, skaidrumą ir dalyvių informuotumą apie jų duomenų naudojimą (Europos Sąjunga, n.d.). Todėl surinkti duomenys bus saugomi saugioje elektroninėje sistemoje, o jų analizė bus atliekama atsakingai ir teisingai, vadovaujantis etiškais praktikomis. Tyrimo rezultatai bus naudojami siekiant suprasti ir spręsti jaunimo nedarbo problemas, o ne diskredituoti bet kurią asmenų grupę.

Tyrimo demografinių duomenų pristatymas/aprašymas: respondentai pagal lytį pasiskirstė netolygiai, didesnę dalį sudarė moterys, kurių buvo 59,12 proc., vyrai - 40,88 proc., asmenys iki 18 metų amžiaus sudarė 14,86 proc. visų respondentų, didžiąją dalį respondentų sudarė 19-24 metų amžiaus asmenys, kurių buvo 63,45 proc., likusius 21,69 proc. sudarė nuo 25 iki 29 metų amžiaus respondentai. Pagal gyvenamąją vietovę respondentai taip pat pasiskirstė netolygiai, didesnioji dalis apklaustųjų teigia gyvenantys mieste, kurių buvo 59,15 proc., o mažesniąją dalį sudarė gyvenantys kaimo vietovėse, kurių buvo 40,85 proc. Paklaustus apie išsilavinimą, didžioji dalis respondentų atsakė, kad turi vidurinį išsilavinimą (61,24 proc.), mažiau nei penktadalį sudarė respondentai turintys pagrindinį išsilavinimą (16,27 proc.), likusią dalį sudarė turintys aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą – 22,49 proc. apklaustųjų.

Tyrimo duomenų analizės metodai: buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas, todėl visi apklausos duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS programą. Duomenys buvo analizuojami apskaičiuojant pagrindines skaitines charakteristikas, reikalingiems skaičiavimams ir interpretacijoms pasirinktas laiko eilutės analizės metodas.

Tyrimui buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas - internetinė anketinė apklausa, patalpinta "surveymonkey" svetainėje. Tyrimu siekta nustatyti ir įvertinti jaunimo nedarbo mažinimo galimybes Lietuvoje. Tyrimo respondentai – jauni Lietuvoje gyvenantys žmonės nuo 15 iki 29 metų amžiaus, kurie susiduria su sunkumais randant darbą.

Lietuvos jaunimo nedarbo mažinimo galimybių tyrimo duomenų analizė

Analizės ir vaizdinių pateikimo būdų taikymas yra esminis veiksnys siekiant aiškių išvadų ir padedant skaitytojui suprasti tyrimo atskleistas žinias bei jo išvadas. Toks duomenų apdorojimas leido suformuluoti hipotezes, remiančias analizuojamą temą. Papildomai, naudojantis Excel ir SPSS analizės įrankiais, buvo įvertintos kritiškai svarbių klausimų ir gautų atsakymų variacijos, apskaičiuoti vidurkiai ir dispersijos bei ieškotas ryšys tarp pagrindinių temai aktualiausių klausimų. Visi gauti skaičiavimo rezultatai buvo pateikti grafiškai, siekiant palengvinti jų supratimą ir interpretaciją. Lentelėje pateikti anketinės apklausos duomenys (žr. 2 lentelę).

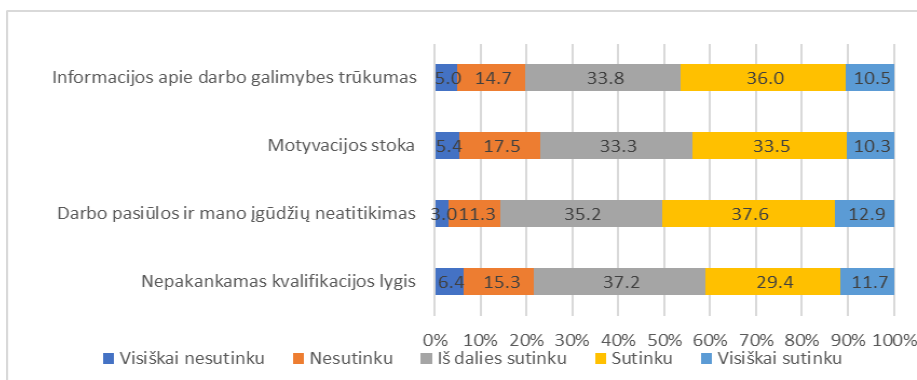
Analizuoti duomenys naudojant SPSS, rodo, kad Lietuvos darbo rinkos problemos, konkurencija, aukšti reikalavimai patirties atžvilgiu bei trūkstamos informacijos apie darbo galimybes klausimai yra vertinami panašiai. Didžiausia vidurkio reikšmė, lygi 3.57, rodo, kad informacijos apie darbo rinką prieinamumo gerinimas yra labiausiai vertinamas aspektas jaunimo nedarbo mažinimo kontekste. Tai parodo, kad jaunimas laiko svarbiausia gauti kokybišką ir lengvai prieinamą informaciją apie darbo galimybes.

Mažiausia vidurkio reikšmė, 3.17, susijusi su didelės konkurencijos suvokimu, atskleidžia, kad jaunimas jaučia spaudimą dėl aukštos konkurencijos darbo rinkoje, bet laiko ją mažiau lemiamu veiksniu lyginant su kitais aspektais. Didžiausia dispersijos reikšmė, 1.19, asocijuojasi su profesinio mokymo kursais, rodo nuomonių įvairovę tarp respondentų, kas gali atspindėti skirtingą jų naudingumo vertinimą asmeniniam tobulėjimui ir profesinėms perspektyvoms. Mažiausia dispersija, 0.81, rodanti mažesnę nuomonių išsisklaidymą, susijusi su interneto paskaitomis ir seminarais, gali reikšti, kad šis jaunimo nedarbo mažinimo aspektas yra vienodai vertinamas tarp respondentų kaip veiksmingas būdas įgyti naujų įgūdžių.

2 lentelė. Anketinės apklausos duomenų vidurkiai ir dispersijos (sudaryta autorių naudojantis SPSS, 2024)

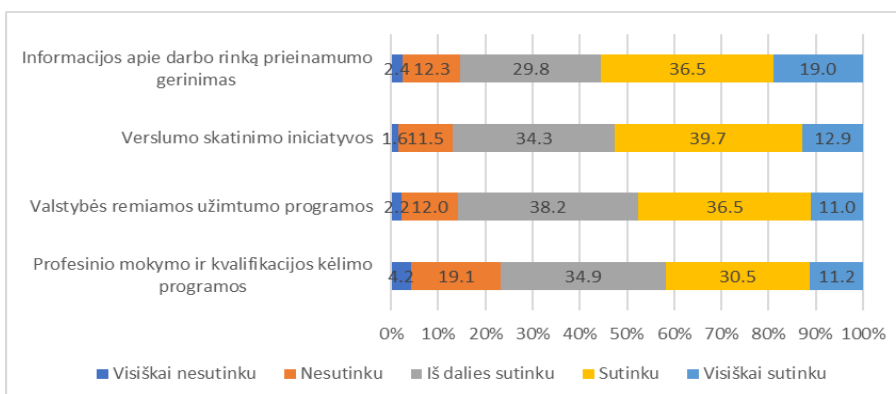
Rodikliai	Klausimų teiginiai			
	Nepakankamas kvalifikacijos lygis	Darbo pasiūlos ir mano įgūdžių neatitikimas	Motyvacijos stoka	Informacijos apie darbo galimybes trūkumas
Vidurkis	3.25	3.46	3.26	3.32
Dispersija	1.11	0.91	1.08	1.03
Rodikliai	Klausimų teiginiai			
	Profesinio mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programos	Valstybės remiamos užimtumo programos	Verslumo skatinimo iniciatyvos	Informacijos apie darbo rinką prieinamumo gerinimas
Vidurkis	3.26	3.42	3.51	3.57
Dispersija	1.05	0.84	0.84	1.02
Rodikliai	Klausimų teiginiai			
	Didelė konkurencija	Aukšti reikalavimai patirties atžvilgiu	Ribota darbo pasiūla mano specializacijos srityje	Informacijos apie laisvas darbo vietas trūkumas
Vidurkis	3.17	3.52	3.41	3.39
Dispersija	1.09	0.97	0.82	1.02
Rodikliai	Klausimų teiginiai			
	Profesinio mokymo kursai	Interneto paskaitos ir seminarai	Asmeninio tobulėjimo mokymai	
Vidurkis	3.25	3.52	3.53	
Dispersija	1.19	0.81	0.83	

Taip pat yra parengtos dažnių lentelės, kad pateiktų respondentų pasiskirstymą pagal jų požiūrį ir elgesį dėl jaunimo nedarbo ir jo mažinimo galimybių. Paveiksle matome (žr. 3 pav.), kad ryškiausia respondentų nurodyta nedarbo priežastis yra „Informacijos apie darbo galimybes trūkumas“, su daugiau nei trečdaliu dalyvių (36,0 proc.) nurodžiusių "Visiškai sutinku" ir beveik tokiu pat procentu (33,8 proc.) pasirinkusių „sutinku“. Taip pat išskirtinai dažnai minima priežastis yra "Darbo pasiūlos ir mano įgūdžių neatitikimas", su 37,6 proc. respondentų išreiškusių sutikimą ir 12,9 proc. visiškai sutikimą, rodo, kad šis neatitikimas yra reikšmingas nedarbo veiksnys.

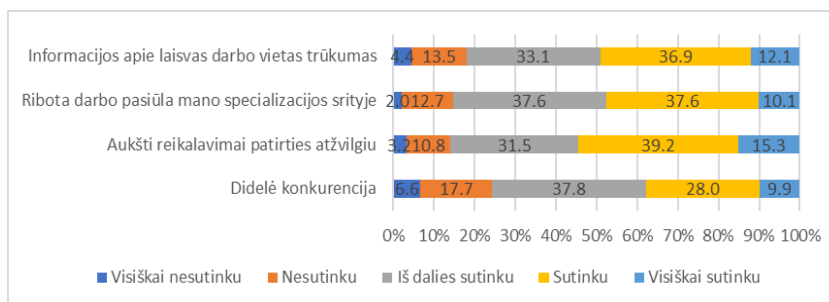
3 pav. Apklausos respondentų atsakymų dažniai nedarbo priežasčių tema (parengta autorių naudojantis anketos rezultatų duomenimis, 2024)

4 paveiksle parodyta, kad respondentai laiko verslumo skatinimo iniciatyvas efektyviausia priemone mažinant nedarbą, nes 39,7 proc. jų išreiškė sutikimą ir dar 12,9 proc. visiškai sutikimą su teiginiu apie šią iniciatyvą veiksmingumą.

4 pav. Apklausos respondentų atsakymų dažniai, vertinant efektyviausias nedarbo mažinimo priemones tema (parengta autorių naudojantis anketos rezultatų duomenimis, 2024)

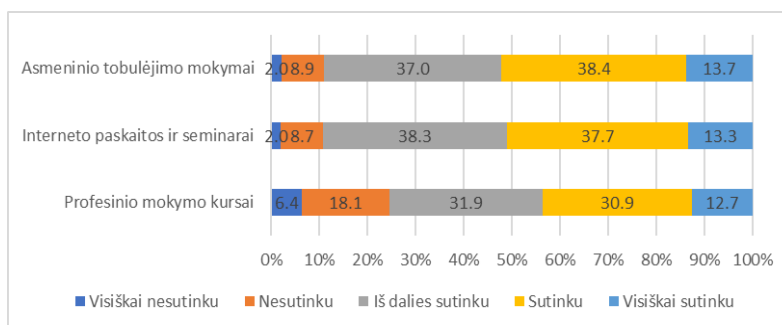
Informacijos apie darbo rinką prieinamumo gerinimas taip pat yra vertinamas teigiamai, su 36.5 proc. respondentų sutinkančių ir 19,0 proc. visiškai sutinkančių, tai rodo, kad skaidrumas ir informacijos pasiekiamumas yra svarbūs faktoriai mažinant jaunimo nedarbą. Taip pat respondentų nuomone labai svarbus yra valstybės jaunimo verslumo skatinimas.

5 pav. Apklauso respondentų atsakymų dažniai, patiriant sunkumus ieškant darbo tema (parengta autorių naudojantis anketos rezultatų duomenimis, 2024)

Šiame paveiksle matyti (žr. 5 pav.), kad daugiausiai respondentų nurodė "Informacijos apie laisvas darbo vietas trūkumą" kaip vieną iš pagrindinių sunkumų ieškant darbo, su 36.9 proc. sutinkančių ir 12.1 proc. visiškai sutinkančių. Be to, "Aukšti reikalavimai patirties atžvilgiu" taip pat buvo išskirti kaip reikšminga kliūtis – 39.2 proc. sutinkančių ir 15.3 proc. visiškai sutinkančių respondentų pabrėžė šią problemą kaip lemiamą veiksnių darbo paieškoje.

Grafiškai pavaizduoti duomenys rodo (žr. 6 pav.), kad asmeninio tobulėjimo mokymai ir interneto paskaitos bei seminarai yra vertinami kaip efektyvios įgūdžių tobulinimo galimybės, su dauguma respondentų nurodžiusių sutikimą ar visišką sutikimą.

6 pav. Apklauso respondentų atsakymų dažniai, įgūdžių tobulinimo galimybių tema (parengta autorių naudojantis anketos rezultatų duomenimis, 2024)

Profesinio mokymo kursai taip pat yra laikomi naudingais, tačiau šiek tiek mažiau palankiai vertinami nei kitos dvi kategorijos, nes juos pasirinko mažesnis procentas respondentų.

Išvados

1. Išanalizavus jaunimo nedarbo mažinimo galimybes, galima teigti, kad nedarbas yra ne vien socialinė, bet tuo pačiu ir ekonominė problema, turinti įtakos ne vien žmonių gerovei, bet ir šalies ekonomikai. Siekiant efektyviausiu būdu mažinti jaunimo nedarbą šalyje, reikėtų imtis tokių veiksmų kaip, švietimo sistemos tobulinimo, praktikų ir stažuotių galimybių didinimo, verslumo skatinimo, socialinės paramos teikimo bei kurti valstybės skatinamas darbo vietas. Taip pat reikia suvokti, kad nedirbantis jaunimas turi didelę įtaką visuomenei, tam tikras psichologines pasekmes individui bei bendrą socialinį poveikį.

2. Atlikus matematinis skaičiavimus ir išanalizavus Lietuvos bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykį, nustatyta, kad didžiausias nedarbo lygis Lietuvoje buvo 2014 m. ir 2015 m. Analizuojant Europos Sąjungos rodiklius nustatyta, kad bedarbių skaičius Europos Sąjungoje pasiekė aukščiausią tašką 2014 m., kai bedarbių dalis siekė dvylika proc. 2014-2022 m. šis procentas pradėjo mažėti, kol galiausiai 2023 m. pasiekė 7 proc. Panaudojus laiko eilutės analizės metodą, buvo sudaryta trendo lygtis ir nubrėžta krypties linija, ir šia linija buvo prognozuojami 2024 m. duomenys. Taikant minėtą analizės metodą, nustatyta, kad 2024 metais bedarbių procentas Europoje sieks 7 proc. Šie duomenys yra patikimi, nes apskaičiuotas aproksimacijos koeficientas yra 2,7 proc. Kalbant apie Lietuvą, 2024 m. prognozuojama, kad bedarbių procentas bus 5,3 proc., šie duomenys yra patikimi, kadangi gautas aproksimacijos koeficientas yra 5,8 proc.

3. Tyrimui buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas, anketinė apklausa, patalpinta internetiniame puslapyje. Tyrimo tikslu norėta nustatyti ir įvertinti įvairias jaunimo nedarbo mažinimo galimybes. Tyrimo respondentai - jauni Lietuvoje gyvenantys žmonės nuo 15 iki 29 metų, kurie susiduria su sunkumais randant darbą.

4. Tyrimo duomenys rodo, kad jaunimo nedarbą Lietuvoje veikia keletas svarbių veiksnių: informacijos apie darbo galimybes prieinamumas, patirties reikalavimai, profesinio mokymo galimybės ir asmeninių įgūdžių atitikimas darbo rinkos poreikiams. Efektyviai spręsti šiuos iššūkius ir mažinti nedarbo lygį galima tik įgyvendinus integruotas ir jaunimui pritaikytas užimtumo skatinimo strategijas.

Literatūra

- Al-Hareesh, M. (2019). Unemployment At An Economic Glance. *Middle East Journal for Scientific Publishing*, 2(2), 11-19. <https://journals.mejsp.com/assets/uploads/journals-researches/1603694315-unemployment%20At%20An%20Economic%20Glance.pdf>
- Čalkauskaitė, L. I., & Gordynec, J. (2020). Jaunimo nedarbo bei užimtumo problemos Lietuvoje 2009-2019 m. *Konferencijos Ekonomika. Verslas. Vadyba-2020 straipsnių rinkinys*, 99-104. https://ekf.viko.lt/media/uploads/sites/7/2015/06/Konferencija_Ekon_Verslas_Vadyba_2020-straipsniai.pdf
- Eurostat (2024). *Europos nedarbas*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics
- Europos Sąjunga. (n.d.). *Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR)*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/general-data-protection-regulation-gdpr.html>
- Jasaitytė, M., & Degulytė, L. (2020). Jaunimo nedarbo ir užimtumo problemos. *Konferencijos Ekonomika. Verslas. Vadyba-2020 straipsnių rinkinys*, 105-109. https://ekf.viko.lt/media/uploads/sites/7/2015/06/Konferencija_Ekon_Verslas_Vadyba_2020-straipsniai.pdf
- Jesevičiūtė-Ufartienė, L. (2010). Minties veiklos plėtra valdyme grįstas organizacijos vystymasis. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*, 24(5).
- Kardelis, K. (2013). *Mokslinių tyrimų metodologija su formatyvumu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/7227557/Kardelis_Moksliniu_tyrimu_metodologija_su_formativumu
- Astromskienė, A., Slavickienė, A., & Gudaitienė, G. (2014). The priorities of young rural population enterprise activity. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 156, 345-3459. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.11.200>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2024). *Lietuvos užimtumas, nedarbas ir laisvos darbo vietos*. <https://osp.stat.gov.lt/darbo-rinka-lietuvoje-2024/uzimtumas-nedarbas-ir-laisvos-darbo-vietos/nedarbas>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2023). *Jaunimo užimtumas ir nedarbas*. <https://osp.stat.gov.lt/covid19-statistika/covid19-itaka-darbo-rinkai/uzimtumas-ir-nedarbas>
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Žalimienė, L., & Junevičienė, J. (2021). Youth preferences for workplace characteristics and what could elderly care sector suggest in this case. *Filosofija. Sociologija*, 32(2), 118-125. <https://doi.org/10.6001/fil-soc.v32i2.4411>
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Rakauskienė, O. G. (2018). Identification of employment increasing possibilities in the context of the EU socioeconomic environment evaluation: the case of Lithuania. *Journal of Scientific Papers Economics & Sociology*, 11(4), 51-68. <https://10.14254/2071-789X.2018/11-4/3>
- Patuelli, R., Schanne, N., Griffith, D.A., & Nijkamp, P. (2012). Persistence of regional unemployment: Application of a spatial filtering approach to local labor markets in Germany. *Journal of Regional Science*, 52, 300-323. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.2012.00759.x>
- Pincheira, P., & Hernández, A. M. (2019). Forecasting Unemployment Rates with International Factors. *SSRN Electronic Journal*, MPRA Paper 97855. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/97855/>
- Raosoft. (2004). *Sample size calculator* <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
- Stepaniukaitė, E., & Davidavičienė, V. (2021). Socialinių tinklų naudojimo verslo aplinkoje analizė. *24-oji Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencija Mokslas-Lietuvos ateitis. Ekonomika ir vadyba*, 411-422.
- Trumpickaitė, V., & Spirajevas, E. (2020). Jaunimo užimtumas ir įsidarbinimo galimybės Klaipėdoje: socialinis geografinis požiūris. *Regional formation and development studies*, 32(3), 108-124. <https://doi.org/10.15181/rfds.v32i3.2151>
- Valinčius, G. (2023). Darbo rinkos ateities pokyčiai. *Konferencijos Ekonomika. Verslas. Vadyba-2023*, 29-35. <https://ekf.viko.lt/media/uploads/sites/7/2015/06/Studentu-konferencija.-Straipsniu-rinkinys.-2023-04-19.pdf>
- World Medical Association (2013). World Medical Association Declaration of Helsinki: ethical principles for medical research involving human subjects. *JAMA*, 310(20), 2191-2194.

POSSIBILITIES TO REDUCE YOUTH UNEMPLOYMENT IN LITHUANIA

During the survey, we revealed the problem of youth unemployment in Lithuania, taking into account the latest statistics and scientific research. Youth unemployment in Lithuania, among the age group of 15-29 years, is one of the most pressing socio-economic problems. The work analyzes in detail the causes of youth unemployment in Lithuania, compares the analysis of data with European countries and examines existing and potential strategies that could contribute to the reduction of youth unemployment in Lithuania. In the course of the study, analyses of literary sources and mathematical - statistical data were carried out, as well as an empirical study to find out the experiences and attitudes of young people to the labor market. We have identified several key factors for reducing unemployment: adapting the education system to the needs of the labour market, vocational training and traineeship programmes that promote skills development and know-how, as well as promoting entrepreneurship and innovation as important drivers of economic growth. The results of the work show that it is important not only to update the content and methods of education, but also to strengthen closer cooperation between educational institutions, the business sector and public authorities. It is also stressed that programmes to reduce youth unemployment should be flexible and focused on the individual needs and opportunities of young people. This work provides valuable insights and practical recommendations on how to formulate an effective policy for reducing youth unemployment, taking into account the current economic and social environment in Lithuania.

Keywords: youth unemployment, the European Union, reduction opportunities, the promotion of entrepreneurship, the needs of the labour market, aspects of unemployment.

ATSINAUJINANČIOS ENERGIJOS GAMYBA ES

Laura Liukpetrytė (stud.), Lukas Šliužas (stud.), Gvidas Dimskis (stud.), Arnas Mažeika (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vilma Morkūnienė, dr. Vytautas Liesionis

Kauno kolegija

Anotacija

Šiame straipsnyje yra nagrinėjama atsinaujinančių energetikos išteklių svarba visuomenei. Darbe aprašoma teorinė atsinaujinančios energijos išteklių samprata, atliekamas AEI ekonominio poveikio ES vertinimas, atsinaujinančios energetikos išteklių sampratos tyrimo metodika bei atsinaujinančios energijos išteklių sampratos duomenų analizė.

Raktiniai žodžiai: atsinaujinantys energijos ištekliai, AEI gamyba, klimato kaita, atsinaujinanti energija, AEI tipai.

Įvadas

Temos aktualumas. Atsinaujinančių energijos išteklių (AEI) naudojimas skatina daugely valstybių rinktis saugų, ekonomišką bei darnų energijos tiekimą (Beloručkinaite, Černiauskaitė, Jankevičius, Macijauskaitė, Šikšnelytė-Butkienė, Jesevičiūtė-Ufartienė, 2019). Šios energijos naudojimas padeda kovoti su klimato kaita, skatina nacionalinį ir regioninį vystymąsi (Beloručkinaite ir kt., 2019). Taip pat atsinaujinančių energijos išteklių naudojimas prisideda prie socialinio ir ekonominio vystymosi, nes kuria darbo vietas ir kuria pridėtinę vertę regionui ir šaliai. Europos Sąjunga nustatė ambicingus tikslus kovoti su klimato kaita ir užtikrinti energetikos sektoriaus tvarumą, kadangi kol kas atsinaujinanti energija nėra pakankamai išnaudojama.

Problema – remiantis ES investicijos (2023), atsinaujinantys energijos ištekliai nėra išnaudojami pilnu pajėgumu, tad reikėtų pradėti skatinti AEI stotelių diegimą. Taip pat daugelis nesidomi klimato kaita. Tad iškyla pagrindinė problema – atsinaujinantys ištekliai kol kas nėra plačiai naudojami, o tai blogina klimato kaitos situaciją.

Objektas – atsinaujinančių energijos išteklių gamyba.

Tikslas – išanalizuoti AEI gamybos principus Europos Sąjungoje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti atsinaujinančių energijos išteklius Europos Sąjungoje.
2. Išsiaiškinti AEI plėtros svarbą Europoje.
3. Nustatyti visuomenės informatyvumą apie AEI.

Metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, anketinė apklausa.

AEI teorinė samprata

Atsinaujinantys energijos ištekliai yra efektyvi alternatyva ateityje, kuri kovoja su klimato kaita, skatina naujų darbo vietų kūrimąsi, mažina gamybos sąnaudas bei didina užimtumą regionuose (Marčiukaitis ir kt., 2016). Su kiekviena diena vis daugiau šalių yra skatinamos pereiti prie patikimo ir ekonomišką energijos tiekimo, lygiai taip pat stiprinti socialinį ir ekonominį valstybės vystymąsi (Beloručkinaite ir kt., 2019). Cowell (2007) teigia, jog vienas optimaliausių AEI tipų – tai vėjo energija. Tačiau be vėjo energijos yra ir daugiau įvairių tipų, kurie yra plačiai naudojami visame pasaulyje. Taigi galima teigti, jog AEI yra puiki alternatyva, kuri prisideda prie ateities kūrimo ir kuo toliau, tuo labiau bus tikimasi iš visų šalių, jog kuo daugiau suvartojamos energijos būtų išgaunama iš atsinaujinančių išteklių.

Beloručkinaite (2019) teigia, jog klimato kaita yra opi šių dienų problema, kurią reikia stabdyti skatinant švarios energijos gamybą naudojant natūralius išteklius tokius kaip vėjo, saulės ar vandens. Sekančiame straipsnyje buvo įvardinti pagrindiniai 2030 m. klimato bei energetikos iškelti tikslai: mažinti šiltnamio reiškinį sukeliančių dujų kiekį iki 40%; bent 27% išnaudojamos energijos turi būti išgauta iš atsinaujinančių išteklių ir galiausiai didinti atsinaujinančios energijos naudojimo efektyvumą (Marčiukaitis ir kt., 2016). Taigi, vienas klimato kaitos sprendimo būdas, prie kurio galime prisidėti visi, yra atsinaujinančios energijos išteklių naudojimas.

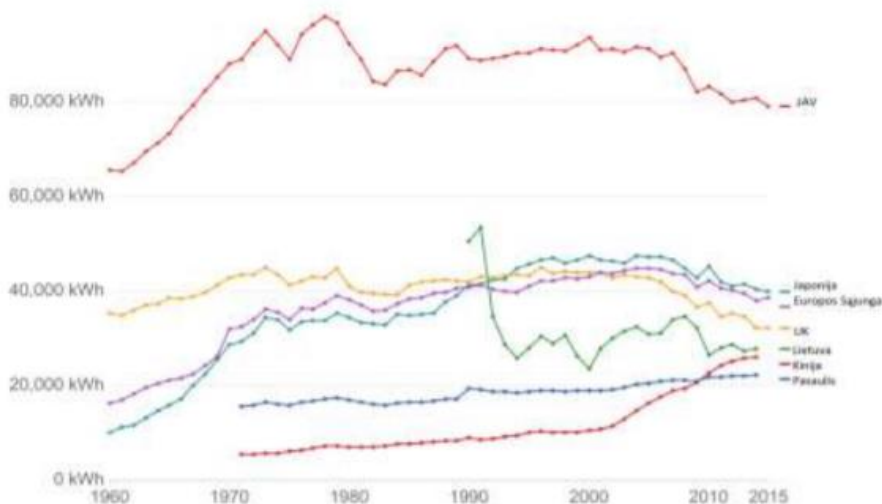
Kiekvieno atsinaujinančios energijos išteklių naudojimas privalo būti ekonomiškai efektyvus (Marčiukaitis ir kt., 2016). Kitaip tariant turi prisidėti prie šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos mažinimo, gerinti bei tobulinti ne tik žmogaus, bet ir visos gamtos aplinką, kartu padedant spręsti ir socialines problemas, tokias kaip naujų darbo vietų kūrimąsi, regionų plėtimąsi bei socialinės atskirties mažinimą (Marčiukaitis ir kt., 2016). Taigi, AEI ekonomišką naudojimą gali prisidėti prie ekonominių, aplinkosauginių ir netgi socialinių problemų sprendimo.

Kalbant apie energijos tiekimą, daroma prielaida, kad norint ES įgyvendinti savo ambicijas kurti mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančių technologijų ekonomiką, svarbu nuodugniau suprasti pagrindinius kontekstinius veiksnius valstybėse narėse (Cowell ir kt., 2007). Analizuojant vėjo energijos teikimą išlieka daug institucinių sunkumų ir žinių spragų, tokių kaip aplinkos planavimas ir reguliavimas, finansinės paramos mechanizmams, didelio masto vėjo, branduolinės energijos sąveika ir nedidelio masto atsinaujinančios energijos (Cowell ir kt., 2007). Šių problemų sprendimus, bei technologijų išlaidas turėtų pateikti socialiniai mokslininkai ir inžinieriai su įdomia tyrimų darbotvarke daugeliu metų į priekį (Cowell ir kt., 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad atsinaujinančių energijos išteklių naudojimas yra efektyvus būdas, padedantis kovoti su klimato kaita bei stiprinantis valstybės narių ekonominę ir socialinę vystymąsi. Ateityje AEI naudojimas taps kiekvieno individo kasdienybe.

Atsinaujinančių energijos šaltinių naudojimas ir poveikio ES ekonomikai vertinimas

Energetikos sąjungos strategijoje (2015 m.) teigiama, kad vienas iš pirminių ES energetikos politikos tikslų yra skatinti naujų ir atsinaujinančių energijos formų plėtrą, siekiant geriau įgyvendinti kovos su klimatu tikslus ir tapti ES energetikos politikos dalimi. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu (ES) 2018/1999 pripažintas tikslas skatinti veiksmingą energijos taupymą ir energijos mažinimą kuriant naujus ir atsinaujinančius energijos šaltinius. 1 paveiksle pavaizduotas atsinaujinančios energijos pasiskirstymas pasaulyje pagal suvartojimą, kuris smarkiai išaugo. Kasmet nuoseklus vidurkio didėjimas. JAV yra pirmoji valstybė pagal suvartojimą, tipiškas Amerikos pilietis suvalgo 10 kartų daugiau energijos nei, pavyzdžiui, Japonija. Duomenų paketo informacija rodo, kad atsinaujinančios energijos augimas Lietuvoje pradėjo didėti 2000 m. pradžioje, tačiau po 2015 m. pradėjo šiek tiek mažėti.

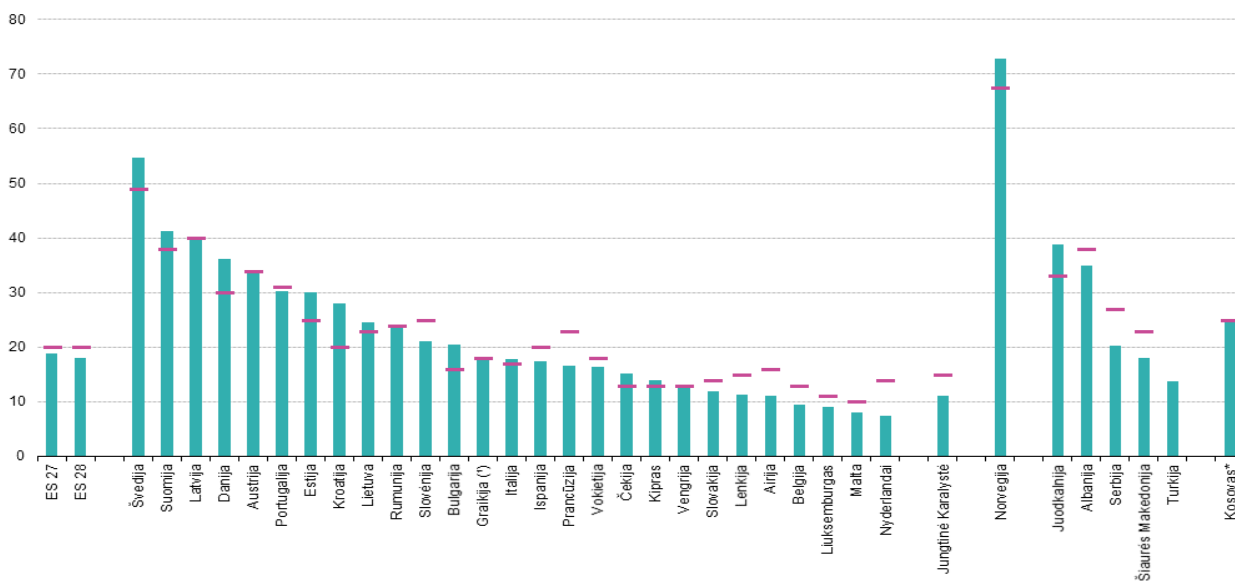

1 pav. Atsinaujinančios energijos plėtra pagal suvartojimą (Eurostat, 2021)

Nepaisant nežymaus rodiklių kritimo, atsinaujinančios energijos poreikis tikrai nesumažėjo, kiekvienais metais paklausa vis labiau auga, o vis daugiau šalių ir gyventojų mokosi efektyviai panaudoti energiją, todėl galima tikėtis, kad rodikliai tik didės.

ES šalių suvartojamos atsinaujinančios energijos kiekį ir rūšį galime stebėti 2 pav. Informacija išreiškiama procentais, ir iš karto matyti, kad pagal šiuos duomenis Skandinavijos šalys pirmąja kitose ES šalyse.

Kadangi lentelė buvo sukurta 2018 m., violetiniai brūkšniai atspindi kiekvienos šalies numatytą tikslą iki 2020 m. Akivaizdu, kad Skandinavijos šalys pasiekė daugiau sėkmės nei tikėtasi, o kitų šalių padėtis buvo daug prastesnė.

2 pav. Iš AEI pagamintos energijos dalis 2018 m. ir 2020 m. tikslai (Eurostat, 2021)

Ši statistika parodo tokių šalių kaip Norvegija ir Švedija ekonominę padėtį. Skandinavijos regionas daro didelę įtaką kitoms ES narėms, todėl narės skatinamos naudoti atsinaujinančią energiją didesniais kiekiais ir patiems ją kurti. Tai leis šalims, kurios yra mažiau pažengusios atsinaujinančios energijos srityje, pasiekti tokį lygį, kokį dabar pasiekė Norvegija ir Švedija. Tuo tarpu Lietuva mažais žingsneliais žengia link šio lygio, dėl to daugėja lietuvių, kurie naudojami tam tikra įranga, galinčia prisidėti prie AEI vartojimo.

Atsinaujinančios energijos išteklių sampratos tyrimo metodika

Tyrimo problema: atsinaujinantys energijos ištekliai Lietuvoje nėra išnaudojami pilnu pajėgumu. Remiantis (Eurostat, 2021) duomenimis Lietuva užima priešpaskutinę vietą AEI sunaudojime. Daugelis nežino, jog AEI naudojimas yra svarbus stabdant klimato kaitą (Marčiukaitis, 2016). Dėl to svarbu išsiaiškinti, kodėl individai nesidomi apie AEI, jų pilnavertį išnaudojimą ir kodėl nenori prisidėti prie klimato kaitos problemos sprendimo.

Tyrimo hipotezės:

H1: didžioji dalis respondentų žino, kas yra atsinaujinantys energijos ištekliai.

H2: didžioji dalis respondentų supranta AEI svarbą gamtai.

Tyrimo metodas – anketinė apklausa. Šis metodas pasirinktas dėl riboto laiko bei nepakankamų išteklių (Kardelis, 2017). Taip pat apklausos metodas yra aiškus bei nedviprasmiškas, atskleidžiantis norą bendradarbiauti (Kardelis, 2017).

Tyrimo respondentai – pasirinkti pilnamečiai Lietuvos piliečiai, nes jie patys turi galimybę priimti sprendimus.

Tyrimo respondentų imtis – respondentų imtis buvo apskaičiuota naudojant (Raosoft, 2023) svetainę. Įrašius 5% paklaidą bei 95% patikimumą remiantis 2200000 respondentų populiacija (Oficialus statistikos portalas, 2022) reikia apklausti 385 respondentus.

Tyrimo anketos sudarymas – anketos tyrimo klausimyno sudarymo pagrindimas pateiktas žemiau esančioje lentelėje (2 lentelė). Anketą sudarė 12 klausimų, kurių pagrindinė tema buvo AEI.

Tyrimo organizavimo aprašymas – internetinėje svetainėje „www.surveymonkey.com“ buvo sukurta apklausa „Atsinaujinančios energijos samprata“, kuri 2023 m. balandžio 30 dieną buvo paskelbta viešai ir visi pilnamečiai Lietuvos gyventojai galėjo į ją atsakyti. Apklausa buvo platinama socialiniuose tinkluose kaip: „Facebook“, „Instagram“, „Messenger“. Dėl respondentų konfidencialumo ir tikslesnių atsakymo rezultatų apklausiamieji galėjo atsakyti tik vieną kartą. Per duotą laiką tarpą ir įdėjus visas galimas pastangas buvo surinkta 259 respondentai iš 385 reikiamų. Etikos principai – konfidencialumas, teisingumo bei geranoriškumo (Kardelis, 2017). Pasinaudojus akredituota statistinės imties skaičiavimo elektrone svetaine (Raosoft, 2004), pagal 259 respondentų tyrimo apimtį gautas tyrimo duomenų patikimumas 89,45%.

Tyrimo demografinių duomenų pristatymas/aprašymas – tiriamieji buvo moterys (56.76%), vyrai (41.31%), o likusieji (1.93%) nenorėjo atskleisti savo lyties. Respondentų amžius vyravo nuo 18 – 56 metų, tačiau aktyviausiai anketą atsakinėjo asmenys nuo 18 – 22 metų.

1 lentelė. Tyrimo anketos sudarymas ir jos pagrindimas (sudaryta autorių, 2023)

Autorius	Tiriamo objekto aspektas	Kokius klausimus užduosime?
Beloručkinaitė, Černiauskaitė, Jankevičius, Macijauskaitė, Šikšnelytė, Jesevičiūtė-Ufartienė, (2019)	Išanalizuoti kokius AEI žmonės žino.	Ar esate girdėję/skaitę apie atsinaujinančios energijos išteklius? Ar yra tekę naudoti atsinaujinančią energiją? Jei taip, tai kokio tipo? Kuris, jūsų nuomone, atsinaujinančios energijos tipas yra optimaliausias kasdieniniam naudojimui?
Čiegis, Zeleniūtė, (2008); Cowell, Strachan (2007); Gasser, Pezzutto, Sparber, Wilczynski, (2022)	Darnus energetikos vystymasis.	Kaip manote, ar būtų paklausu įrengti daugiau AEI? Ar naudotumėtės AEI atsiradus galimybei? Ar atsinaujinančios energijos naudojimui turi įtakos išteklių kaina?
Andreas Balthasar, Miranda A. Schreurs, Frédéric Varone, (2020)	Požiūris į klimato kaitą	Aš manau, kad klimato kaita yra opi šių laikų problema. Tikiu, kad atsinaujinančios energijos naudojimas gali prisidėti prie klimato kaitos problemos sprendimo.

Tyrimo duomenų analizės metodai – aprašomoji statistika, SPSS programa padėjo apskaičiuoti duomenų dažnius, dispersijas, aritmetinius vidurkius bei atlikti koreliaciją. Hipotezių tikrinimui buvo pasinaudotas neparimetriniu testu, pateikiant tiriamojo požymio procentinį pasiskirstymą ir p-reikšmę.

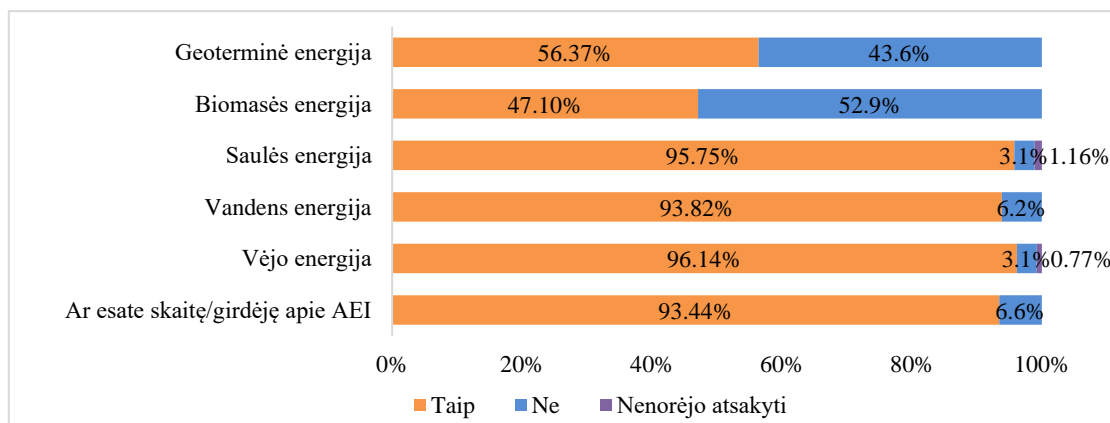
Atsinaujinančios energijos išteklių sampratos duomenų analizė

Atlikus kiekybinį tyrimą, kuriuo buvo siekta išsiaiškinti žmonių sampratą apie atsinaujinančius energijos išteklius bei susidūrimą su jais, gauti duomenys buvo apdoroti SPSS programa. Ši programa padėjo nustatyti vykdytos apklausos rezultatų aritmetinius vidurkius, koreliacijas tarp apklausos klausimų bei dispersijas ir nuokrypius. Klausimyno

patikimumas Cronbach Alpha yra 0,600. Tai įrodo, kad klausimai yra ganėtinai susiję vienas su kitu ir šiuo klausimynu galima pasitikėti.

Vienas pagrindinių tyrimo tikslų buvo išsiaiškinti, ar žmonės žino, kas yra atsinaujinantys energijos išteklių ir ar jiems yra tekę girdėti apie tai. Taip su šiuo klausimu buvo iškelta hipotezė, kad daugelis respondentų žino, kas yra AEI. Gauti rezultatai rodo, kad didžioji dalis respondentų (93,4 proc.) yra girdėję apie AEI ir žino kas tai yra, o kita dalis apklaustųjų (6,6 proc.) teigia, jog nėra girdėję apie tai ($p > 0,05$). Visa tai įrodo, kad hipotezė pasitvirtina.

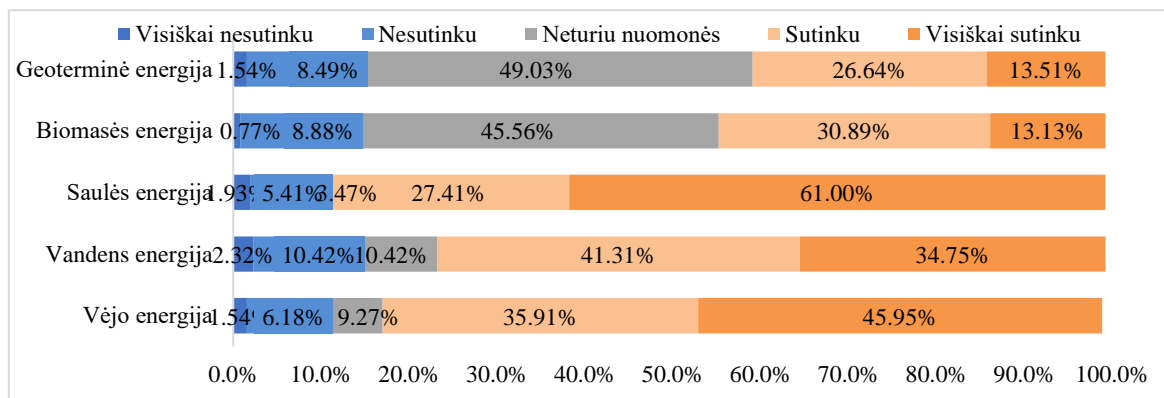
Žemiau yra pateikta koreliacija (žr. 5 pav.) tarp žmonių, kurie yra girdėję apie AEI ir kokius jų tipus žino. SPSS programos pagalba, buvo surastas koreliacijos koeficientas $r = 0,320$ ($p = 0,05$). Grafike aiškiai matoma, kad žmonės daugiausiai žino ir girdėję apie vėjo, saulės bei vandens energijas. Pasiskirstymas tarp geoterminės ir biomasės energijų galima teigti, jog yra tolygus, kadangi pusę žmonių yra girdėję apie šiuos tipus, o kita pusė – ne.

3 pav. AEI tipai, apie kuriuos respondentams yra tekę girdėti (sudaryta autorių, 2023)

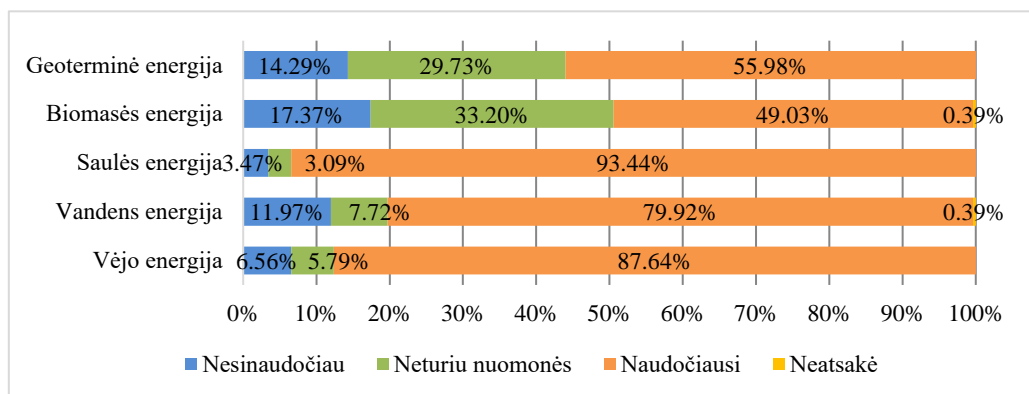
Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, kad Lietuvos gyventojams yra tekę naudoti atsinaujinančius energijos išteklius. Atsakymai pasiskirstė visiškai tolygiai, kadangi 49,8 proc. respondentų yra naudoję AEI, o kiti 49,8 proc. – ne. Likusieji 0,4 proc. nenorėjo atsakyti į šį klausimą.

Žemiau pateiktame grafike (žr. 4 pav.) pavaizduoti atsinaujinančios energijos išteklių, kuriuos respondentams yra tekę naudoti. Taigi, dažniausiai vartojamos yra vėjo, saulės bei vandens energijos. Geoterminės ir biomasės energijų vartojimas kol kas nėra plačiai naudojamas ir tai pripažįsta patys respondentai.

4 pav. Išteklių, kuriuos apklaustiesiems yra tekę naudoti (sudaryta autorių, 2023)

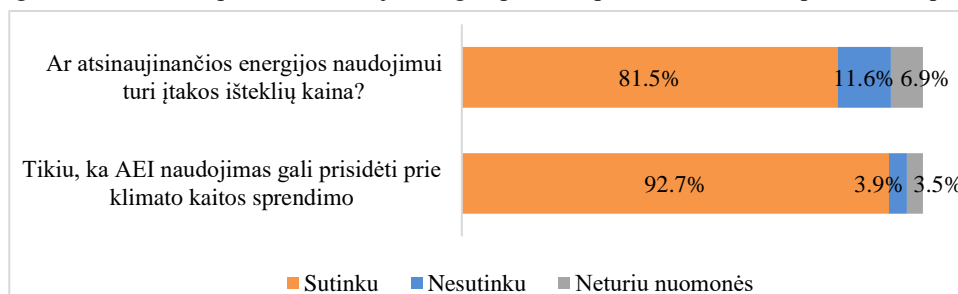
Populiariausias AEI yra saulės energija, kuria netgi 93,4 proc. respondentų atsiradus galimybei naudotųsi (5 pav.). Kitas populiarus atsinaujinantis šaltinis, kurį daugelis (87,6 proc.) naudotųsi jei būtų galimybė yra vėjo energija. Vandens energija naudotųsi 79,9 proc. apklaustųjų, biomasės 49 proc., o geoterminė – 56 proc.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas tarp AEI kuriuos naudotų ir nenaudotų (sudaryta autorių, 2023)

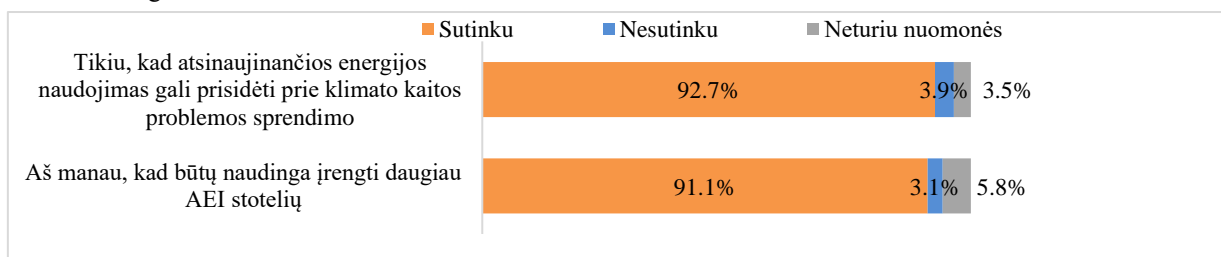
Toliau buvo aiškinamasi, klimato kaitos svarba. Taip pat buvo iškelta antroji hipotezė, teigianti, kad apklaustieji supranta AEI svarbą gamtai. Didžioji dalis apklaustųjų (93,1 proc.) sutinka su šiuo teiginiu, kad klimato kaita yra opi šių laikų problema. Galima teigti, jog antroji hipotezė lygiai taip pat pasitvirtino. Kiti respondentai (4,6 proc.) nesutiko su teiginiu. Likusioji dalis respondentų (2,3 proc.) neturėjo nuomonės šiuo teiginiu ($p > 0,05$).

Žemiau pateiktame grafike (žr. 8 pav.) analizuojamas ryšys tarp AEI stotelių skaičiaus didinimo ir ar tai prisidėtų prie klimato kaitos sprendimo. SPSS programa buvo nustatytas patikimas koreliacijos koeficientas, kuris yra $r = 0,336$ ($p < 0,05$). Matoma, kad daugiau nei pusė respondentų sutinka, kad atsinaujinančių energijos išteklių stotelių plėtimasis prisidėtų prie klimato kaitos problemos sprendimo. Labai ne didelė apklaustųjų dalis nesutiko su tuo. Taigi, galima daryti išvadą, jog daugelis tiki, kad AEI platesnis naudojimas, gali prisidėti prie klimato kaitos problemos sprendimo.

6 pav. Koreliacija tarp teiginių, kad AEI gali prisidėti prie klimato kaitos sprendimo ir kad būtų naudinga įrengti daugiau AEI stotelių (sudaryta autorių, 2023)

Žemiau yra pateikiama koreliacija (žr. 7 pav.) tarp atsinaujinančios energijos naudojimui įtakos nuo kainos ir tikėjimo, jog AEI naudojimas gali prisidėti prie klimato kaitos sprendimo. SPSS programos pagalba buvo gautas koreliacijos koeficientas $r = 0,365$. Galima matyti, jog didžioji dauguma (81,5%) sutinka, jog AEI naudojimui turi išteklių kaina, ir net 92,7 sutinka, jog AEI naudojimas gali prisidėti prie klimato kaitos sprendimo. Taip pat 11,6 proc. respondentų mano, jog AEI galima naudoti nepriklausomai nuo kainos ir tokiu būdu prisidėti prie klimato kaitos sprendimo būdo. Iš duomenų matyti, jog didelė dauguma naudotų AEI, jei kaina būtų patraukli ir prieinama, o tokiu būdu prisidėtų prie klimato kaitos gerinimo.

7 pav. Koreliacija tarp klausimo ar AEI naudojimui turi išteklių kaina ir teiginio, kad AEI gali prisidėti prie klimato kaitos problemos sprendimo (sudaryta autorių, 2023)

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad daugelis žmonių žino ir yra susidūrę su atsinaujinančiais energijos ištekliais. Prieš įvykdant apklausą, buvo iškelta pirmoji hipotezė, teigianti, kad didžioji dalis respondentų žino, kas yra AEI. Apdorojus visus duomenis, hipotezė pasitvirtino, kadangi didžioji dauguma žino kas yra AEI. Tyrimo metu, norėjo išsiaiškinti apklaustųjų požiūrį į klimato kaitos svarbą, tad buvo iškelta antroji hipotezė, jog respondentai sutinka, kad klimato kaita yra opi šių laikų problema. Ši hipotezė taip pat pasitvirtino, kadangi didžioji dalis atsakiusiųjų sutinka su šiuo teiginiu bei pripažįsta, jog prisidėtų prie klimato kaitos problemos sprendimo naudojant AEI, jei ištekliai būtų pigesni.

Išvados

1. Tarša yra opi šių laikų problema kuri turi būti sprendžiama naudojant atsinaujinančios energijos išteklius. Atsinaujinantys energijos ištekliai yra efektyvi alternatyva ateityje, kuri padeda kovoti su klimato kaita, skatina naujų darbo vietų kūrimąsi, mažina gamybos sąnaudas bei didina užimtumą regionuose. Europa padarė didelę pažangą pripažindama žemės ūkio atliekų potencialą vertingu ištekliu. Naudodama augalų likučius, perdirbdama organines atliekas bei tvarkydama gyvūnų atliekas Europa sumažina šiltnamio efektą, padidina bendrą žemės ūkio tvarumą bei skatina efektyvų išteklių naudojimą bei atsinaujinančios energijos gamybą. Skandinavijos šalys ypač skatina ES naudoti atsinaujinančią energiją didesniais kiekiais ir patiems ją kurti.

2. Atlikti skaičiavimai bei oficialių svetainių informacija rodo, jog bendrasis suvartojimas yra aukštesnis už galutinį žemės ūkio atliekų suvartojimą. Taip pat pastebėta, jog tiek bendrasis tiek galutinis suvartojimas kiekvienais metais auga. Įvertinus trendo lygtį ir aproksimacijos koeficientą galima pasitikėti bendrojo žemės ūkio sunaudojimo duomenimis, kadangi patikimumas yra pakankamai stiprus. Galima teigti, jog bendrasis žemės ūkio suvartojimas 2020 metais augs.

3. Nustačius koreliacijas tarp tarpusavyje panašių klausimų ir išnagrinėjus juos, buvo išsiaiškinta, jog žmonės naudotųsi AEI labiau, jei būtų patrauklesnė kaina ir tokiu būdu prisidėtų prie klimato kaitos problemos. Iš atlikto tyrimo galima daryti prielaidą, jog žmonės norėtų naudoti AEI bei gerinti gamtos gerovę, tačiau ne visi turi reikiamą biudžetą ar sąlygas.

Literatūros sąrašas

- Balthasar, A., Schreurs, M. A., & Varone, F., (2020). Energy Transition in Europe and the United States: Policy Entrepreneurs and Veto Players in Federalist Systems. *The Journal of Environment & Development*, 29(1), p. 3–25. [Žiūrėta 2020-04-28].
- Beloručkinaitė, A., Černiauskaitė, G., Jankevičius, A., Macijauskaitė, B., Šikšnelytė-Butkienė, I., & Jesevičiūtė-Ufartienė, (2019). Atsinaujinančios energijos gamyba Europos Sąjungoje. Verslo aktualijos būsimųjų specialistų požiūriu 2019: mokslinė-praktinė konferencija, 2019 m. balandžio 17 d. : straipsnių rinkinys. [Žiūrėta 2020-04-28].
- Cowell, R., & Strachan, P. A., (2007). Managing wind power deployment in Europe. *European Environment: The Journal of European Environmental Policy* (Wiley), 17(5), p. 285–290. [Žiūrėta 2020-04-27]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=26945118&site=ehost-live>.
- Čiegis, R., Zeleniūtė, R., (2008). Lietuvos Ekonomikos Plėtra Darnaus Vystymosi Aspektu. *Applied Economics: Systematic Research* 2 (2): p. 11–28. [Žiūrėta 2020-04-28]. Prieiga per EBSCO publishing duomenų bazę: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=35968256&site=ehost-live>.
- Gasser, M., Pezzutto, S., Sparber, W., Wilczynski E., (2022). Public Research and Development Funding for Renewable Energy Technologies in Europe: A Cross-Country Analysis. *Sustainability*, 14, (9), p. 1-28 [Žiūrėta 2020-04-27].
- K. Kardelis, (2017). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. [žiūrėta 2023-05-31].
- Nath PC, Ojha A, Debnath S, Sharma M, Sridhar K, Nayak PK, Inbaraj BS, (2023). Biogeneration of Valuable Nanomaterials from Agro-Wastes: A Comprehensive Review. *Agronomy*; 13(2):561. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/agronomy13020561>
- Oficialios statistikos portalas, (2020). Lietuvos aplinka, žemės ūkis ir energetika. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-aplinka-zemes-ukis-ir-energetika-2020/energetika/kuro-ir-energijos-suvartojimas>
- Oluseun Adejumo, I., & Adebukola Adebisi, O., (2021). Agricultural Solid Wastes: Causes, Effects, and Effective Management. Prieiga per internetą: <https://www.intechopen.com/chapters/73517>
- Raosoft, (2004). Prieiga per internetą: <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
- Strielkowski W, Civín L, Tarkhanova E, Tvaronavičienė M, Petrenko Y., (2021). Renewable Energy in the Sustainable Development of Electrical Power Sector: A Review. *Energies*; 14(24):8240. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/en14248240>

RENEWABLE ENERGY PRODUCTION IN EUROPE

The article examines the importance of renewable energy resources for society. It also describes the concept of renewable energy resources, carries out an assessment of the economic impact of renewable energy sources in EU, research methodology of the concept of renewable energy resources and data analysis of the concept of renewable energy resources.

Keywords: renewable energy resources, renewable energy production, climate change, renewable energy, renewable energy sources types.

EMIGRACIJOS PRIEŽASČIŲ LIETUVOJE TYRIMAS

Adomas Drukteinis (stud.), Gytis Lendzbergas (stud.), Gilbertas Mickevičius (stud.), vadovė dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Inga Maksvytienė, dr. Vilma Morkūnienė

Kauno kolegija

Anotacija

Straipsnyje daugiausiai dėmesio skiriama ištirti ir suprasti Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis. Nurodomos teorinės migracijos, imigracijos ir emigracijos sampratos. Atlikta mokslinė literatūros analizė, kuri parodo, jog nedarbo lygis ir mažas darbo užmokestis yra pagrindinės emigracijos priežastys. Lietuvos emigracijos rodikliai palyginti su Estijos rodikliais, siekiant suprasti sparčiai besivystančių Pabaltijo kaiminių situaciją. Atlikti statistiniai skaičiavimai bei laiko eilutės analizė, kurių pagalba apskaičiuota ateinančių metų rodiklių prognozė. Gauti anketinės apklausos rezultatai parodo, jog noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas, mažas darbo užmokestis bei limituotos finansinės ir ekonominės galimybės yra pagrindinės ir aktualiausios emigracijos Lietuvoje priežastys.

Raktiniai žodžiai: migracija, emigracija, emigracijos priežastys.

Įvadas

Temos aktualumas. Per pastaruosius 12 metų iš Lietuvos emigravo kiek daugiau nei 500 tūkstančių gyventojų (Oficialiosios Statistikos Departamentas, 2024). Dėl didelio išvykusiųjų skaičiaus bei mažos populiacijos Lietuva greitai įgavo emigrantų šalies vardą (Kasnauskienė ir Kavalnis, 2021). Siekiant sumažinti emigruojančių asmenų skaičių Lietuvoje, šalis privalo imtis iniciatyvos bei spręsti problemas, kurios skatina gyventojus išvykti. Šiame kontekste svarbu suprasti tiek Lietuvos kaip šalies emigracijos priežastis, palyginant jas su Pabaltijo šalies kaimynės Estijos, turinčios panašią ekonomikos vystymosi istoriją, emigracijos situaciją. Straipsnyje atliekamomis analizėmis siekiama išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių Lietuvos gyventojai nusprendžia emigruoti į svetimą šalį.

Tyrimo problema. Nors emigracijos skaičiais ženkliai mažėja (Oficialiosios Statistikos Departamentas, 2024), tačiau emigracija išlieka svarbia problema, kurią būtina spręsti, kadangi tai neigiamai veikia vidaus rinką, mažina gerai kvalifikuotų darbuotojų skaičių bei keičia demografinę padėtį (Kasnauskienė ir Kavalnis, 2021).

Tyrimo objektas: emigracijos priežastys Lietuvoje.

Tyrimo tikslas: ištirti emigracijos priežastis Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti teorinę emigracijos priežasčių analizę.
2. Surinkus Lietuvos ir Estijos emigracijos duomenis, atlikti statistinę duomenų analizę.
3. Pateikti emigracijos priežasčių Lietuvoje empirinį tyrimo metodą.
4. Išanalizuoti empirinio tyrimo duomenis taikant statistinės analizės metodus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, matematinė-statistinė duomenų analizė, anketinė apklausa.

Emigracijos priežasčių Lietuvoje svarbos pagrindimas ir analizuojamų duomenų pateikimas Emigracijos samprata

Prieš atliekant tiriamąją analizę svarbu susipažinti su migracijos, emigracijos ir imigracijos sąvokomis, emigracijos priežastimis bei galimais padariniais. Pasak European Parliament (2020), migracija apibrėžiama kaip asmenų judėjimas iš vienos vietos į kitą, norint pakeisti gyvenamąją vietą. Tsgay (2023) migracijos sąvoką apibūdina kaip nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimą dėl tam tikrų priežasčių ar interesų. Paprastai migracija skirstoma į dvi pagrindines grupes: imigraciją ir emigraciją (Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, 2024). Migracija gali būti skirstoma ir į vietinę (kraustymasis šalies ribose) bei tarptautinę migraciją (kėlimasis iš vienos šalies į kitą) (Tripunoka, 2022). Pasak to paties Tsgay (2023), imigracija apibrėžiama kaip svetimoms valstybėms piliečio atvykimas į kitą valstybę gyventi. Dar, emigracija apibūdinama kaip vieno asmens ar grupės persikėlimas gyventi į svetimą šalį (Tsgay, 2023). Tripunoka (2022) emigraciją apibrėžia kaip išsikraustymą/išvykimą gyventi į kitą valstybę.

Pasak Yepiskoposyan (2023), mažas darbo užmokestis, nedarbo lygis, socialinės apsaugos sistema, politinė korupcija bei limituotos finansinės ir ekonominės galimybės yra pagrindinės emigracijos priežastys. Kavalnis ir Kasnauskienė (2021) prideda, jog, pajamų nelygybė, dideli mokesčiai, blogos darbo sąlygos, netinkama darbo įranga, karjeros bei savirealizacijos galimybių stoka yra svarbiausios priežastys, kodėl gyventojai nusprendžia emigruoti. Daugelis Bryer ir kt. (2020) nurodytų emigracijos priežasčių Lietuvoje sutampa su Kalvanio ir Kasnauskienės (2021) pateiktomis priežastimis. Taipogi, autoriai prideda, jog paslaugų kokybė bei limituotos finansinės ir ekonominės galimybės prisideda prie emigracijos proceso. Šimanskienė ir Paužuolienė (2013) teigia, jog mažas darbo užmokestis, nedarbingumo lygis, nepatenkinamos buitinės sąlygos, noras sukurti geresnes gyvenimo sąlygas bei pasaulinė globalizacija yra vieni iš pagrindinių aspektų, kodėl gyventojai emigruoja. Palyginus visų autorių pateiktas priežastis, galima matyti, jog mažas darbo užmokestis bei nedarbo lygis iki šių dienų išlieka aktualiausiomis emigracijos Lietuvoje priežastimis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Emigracijos priežasčių palyginimas (sudaryta autorių pagal žemiau lentelėje pateiktus autorius, 2024)

Emigracijos priežastys	Yepiskoposyan (2023)	Kavalnis, Kasnauskienė (2021)	Bryer ir kt. (2020)	Šimanskienė, Paužuolienė (2013)
Mažas darbo užmokestis	+	+	+	+
Nedarbo lygis	+	+	+	+
Socialinės apsaugos sistema	+	+	+	
Politinė korupcija	+	+	+	
Limituotos finansinės ir ekonominės galimybės	+		+	
Pajamų nelygybė		+		
Mokesčiai		+	+	
Blogos darbo sąlygos bei netinkama darbo įranga		+	+	
Karjeros galimybių stoka		+	+	
Mažos savirealizacijos galimybės		+		+
Paslaugų kokybė			+	
Nepatenkinamos buitinės sąlygos				+
Noras sukurti geresnes gyvenimo sąlygas				+
Globalizacija bei noras pažinti pasaulį				+

Pasak Yepiskoposyan (2023), kvalifikuotų darbuotojų trūkumas, mažėjantis gimstamumas, gyventojų skaičiaus praradimas, etninės struktūros pokyčiai bei silpnėjanti šalies vidaus rinka yra svarbiausi emigracijos padariniai. Pagal Karašą ir Čiegį (2020) kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, gamybos apimčių mažėjimas, socialinės įtampos augimas, demografiniai pokyčiai (senstanti visuomenė) bei šalies vidaus rinkos susilpnėjimas yra pagrindiniai emigracijos padariniai. Remeikienė ir Gasparėnienė (2019) nurodo, jog darbo jėgos trūkumas, senstanti visuomenė, specialistų praradimas, mažėjantis gimstamumas bei pinigų, investuotų į jaunų žmonių išsilavinimą praradimas yra vieni iš labiausiai pastebimų emigracijos pasekmių. Dauguma Šimanskienės ir Paužuolienės (2013) pateiktų emigracijos padarinių sutampa su Karašos ir Čiegio (2020) bei Remeikienės ir Gasparėnienės (2019) išvardintais padariniais, tačiau autorės prideda, jog emigracija prisideda prie nutautėjimo (menko patriotiškumo). Palyginus visus pateiktus padarinius, galima pastebėti, jog senstanti visuomenė, mažėjantis gimstamumas bei kvalifikuotų darbuotojų trūkumas įvardinti kaip vieni iš didžiausių emigracijos padarinių (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Emigracijos padarinių palyginimas (sudaryta autorių pagal žemiau pateiktus autorius, 2024)

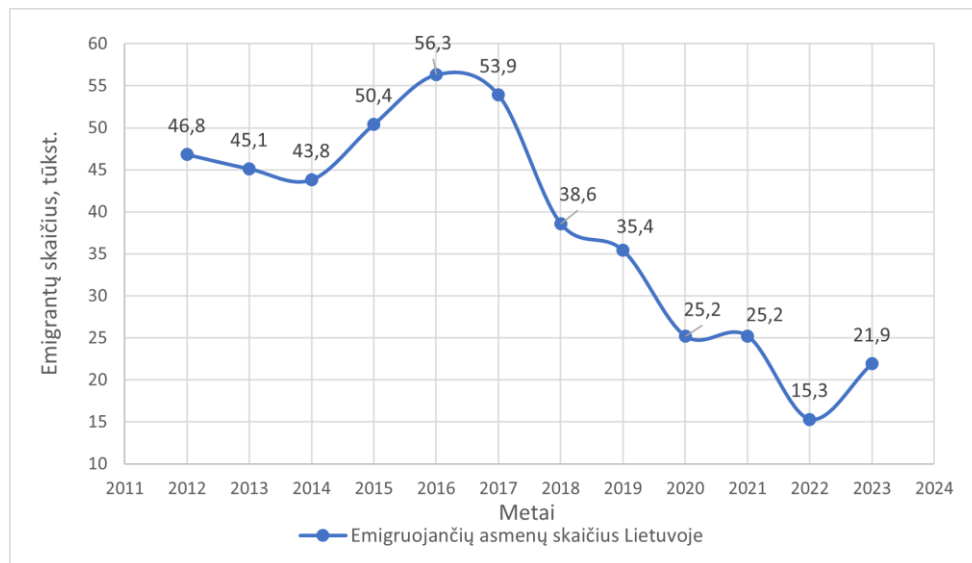
Emigracijos padariniai	Yepiskoposyan (2023)	Karaša, Čiegis (2020)	Remeikienė, Gasparėnienė (2019)	Šimanskienė, Paužuolienė (2013)
Kvalifikuotų darbuotojų trūkumas	+	+	+	
Silpnėjanti šalies darbo rinka	+	+		+
Mažėja gimstamumas	+	+	+	+
Gyventojų skaičiaus mažėjimas	+	+		
Etninės struktūros pokyčiai	+	+		
Gamybos apimčių sumažėjimas		+		
Socialinės įtampos augimas		+		
Senstanti visuomenė		+	+	+
Specialistų praradimas			+	
Pinigų, investuotų į jaunų žmonių išsilavinimą praradimas			+	
Menkas patriotiškumas			+	+

Taigi, atlikus literatūrinę analizę emigracijos tema, galima teigti, jog migracijos sampratą daugelis autorių apibrėžia labai panašiai o kartais ir identiška: gyventojų nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimas arba judėjimas iš vienos vietos į kitą. Taipogi, migracija yra skirstoma į dvi pagrindines grupes: imigraciją ir emigraciją. Imigracija apibrėžiama kaip svietimos valstybės piliečio atvykimas į kitą valstybę gyventi, o emigracijos samprata apibūdinama kaip vieno asmens ar grupės išvykimas į svietimą šalį. Palyginus autorių pateiktas emigracijos priežastis, galima teigti, jog mažas darbo užmokestis ir nedarbo lygis yra pagrindinės priežastys, kodėl gyventojai nusprendžia emigruoti. Pastebima, jog mažėjantis gimstamumas, senstanti visuomenė bei kvalifikuotų darbuotojų trūkumas iki šių dienų išlieka didžiausiais emigracijos padariniais.

Lietuvos ir Estijos emigracijos duomenų statistinė analizė

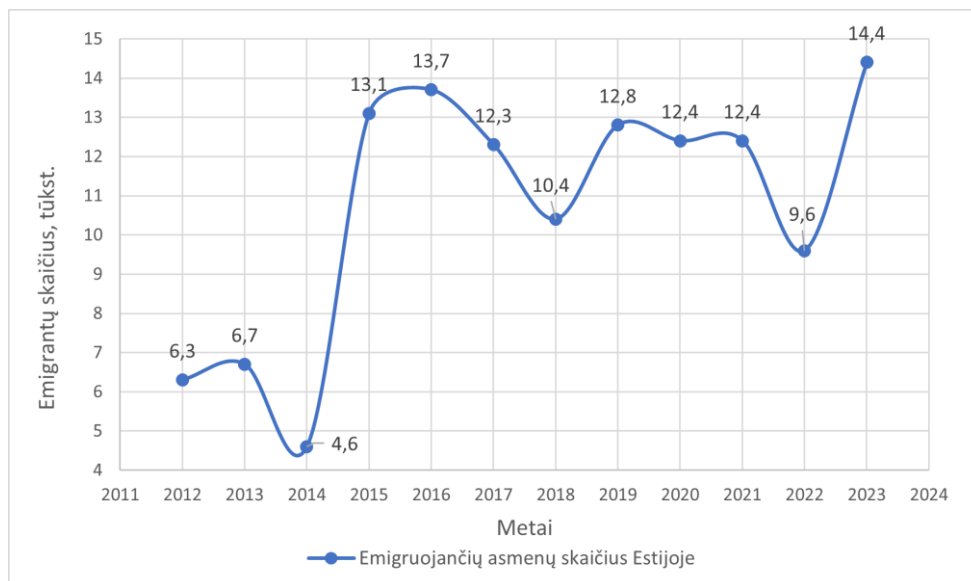
1 paveikslas vaizduoja kaip keitėsi iš Lietuvos emigravusių asmenų skaičius nuo 2012 iki 2023 metų. Iki 2014 metų ryškus emigrantų skaičiaus pokyčio pastebėti negalima, tačiau nuo 2014 iki 2016 metų rodiklis išaugo nuo 43,8 iki 56,3 tūkst. Nuo 2017 metų matomas staigus emigrantų skaičiaus kritimas ir iki 2022 metų šis skaičius sumažėjo beveik 4 kartus (nuo 53,9 iki 15,3 tūkst.). Prie staigaus emigruojančių asmenų skaičiaus kritimo prisidėjo ir COVID-19 pandemija,

kurios padariniai ilgalaikės įtakos nepadarė. 2023 metais tendencijos pasikeitė ir emigrantų skaičius išaugo iki 21,9 tūkst. (žr. 1 pav.).

1 pav. Iš Lietuvos emigravusių asmenų skaičius 2012-2023 m. (sudaryta autorių remiantis Oficialios statistikos portalo duomenis, 2024)

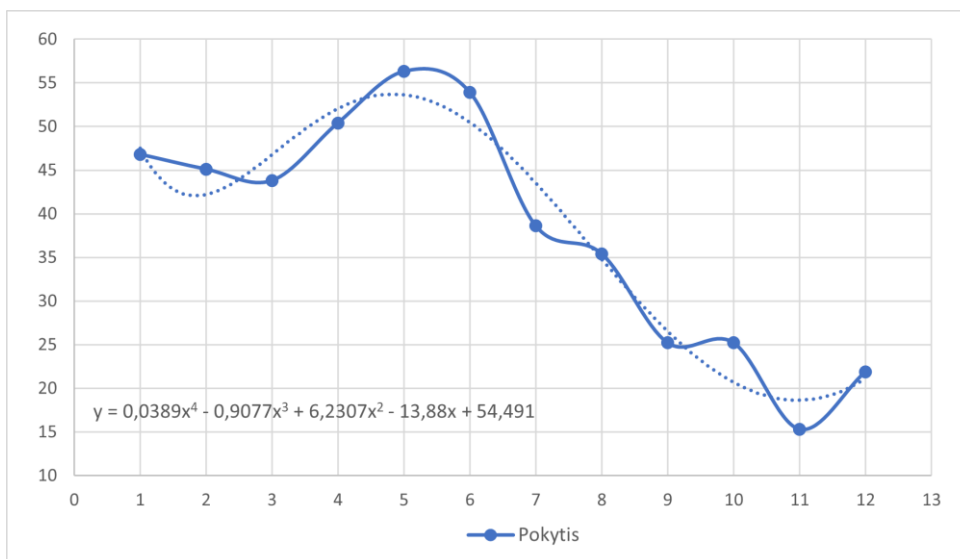
2 paveikslas vaizduoja kaip keitėsi iš Estijos emigravusių asmenų skaičius nuo 2012 iki 2023 metų. Kaip ir Lietuvoje, nuo 2012 iki 2014 metų ryškaus emigrantų skaičiaus pokyčio pastebėti negalima, tačiau nuo 2014 iki 2015 metų šis rodiklis išaugo ~3 kartus (nuo 4,6 iki 13,1 tūkst.). Panašus emigrantų skaičius išliko iki 2022 metų, kada šis skaičius nukrito iki 9,6 tūkst. 2023 metais galima pastebėti emigruojančių gyventojų skaičiaus augimą.

2 pav. Iš Estijos emigravusių asmenų skaičius 2012-2023 m. (sudaryta autorių remiantis Statistics Estonia pateiktais duomenimis, 2024)

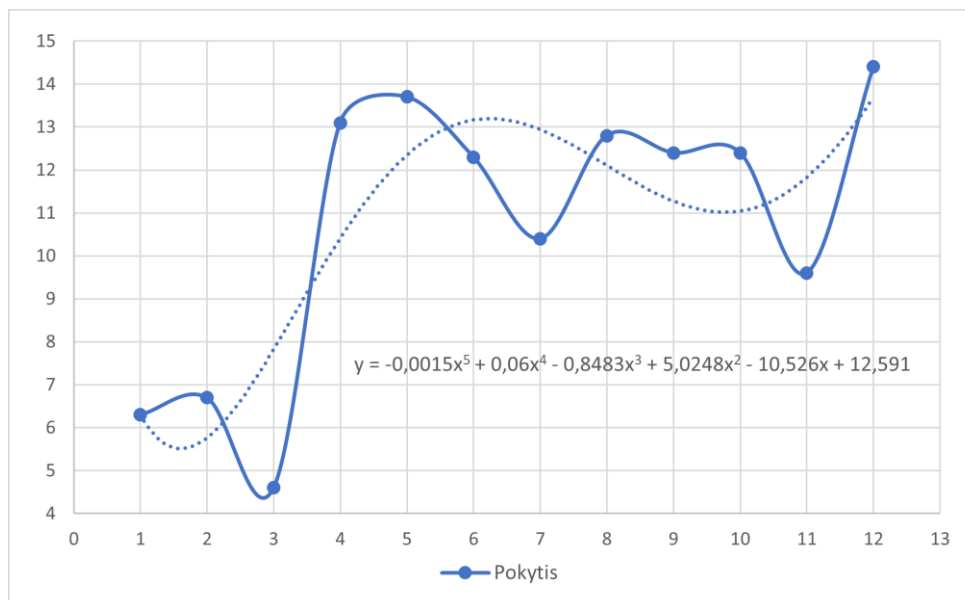
Emigracijos priežasčių Lietuvoje tyrimo analizuojamų duomenų pateikimas

Suradus trendo lygtį, ketvirtojo laipsnio parabolę (žr. 3 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas bei apskaičiuota sekančių metų prognozė. Manoma, jog 2024 iš Lietuvos emigruos 43,8 tūkst. gyventojų. Prognoze pasitikėti galima, kadangi aproksimacijos koeficientas yra 8 proc.

3 pav. Lietuvos emigrantų skaičiaus trendo lygtis (sudaryta autorių, 2024)

Suradus trendo lygtį, penktojo laipsnio parabolę (žr. 4 pav.), buvo gautas aproksimacijos koeficientas. Kadangi aproksimacijos koeficientas buvo didesnis nei 10 procentų, buvo atliktas eksponentinis glodinimas ir patikslinta sekančių metų prognozė. Manoma, jog 2024 metais iš Estijos emigruos 14,4 tūkst. gyventojų.

4 pav. Estijos emigrantų skaičiaus trendo lygtis (sudaryta autorių, 2024)

Nuo 2012 iki 2023 metų iš Lietuvos kasmet emigravo vidutiniškai 38,15 tūkst. gyventojų. Didžiausias per metus emigravusių asmenų skaičius - 56,3 tūkst., mažiausias - 15,3 tūkst. Per tą patį laikotarpį iš Estijos emigravo ženkliai mažiau gyventojų - vidutiniškai 10,72 tūkst. per metus (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Lietuvos ir Estijos emigrantų skaičiaus pagrindinės charakteristikos (sudaryta autorių, 2024)

Charakteristika	Lietuva	Estija
Vidurkis	38,15	10,72
Mediana	41,2	12,35
Standartinis nuokrypis	13,52	3,23
Dispersija	182,9	10,46
Minimali reikšmė	15,3	4,6
Maksimali reikšmė	56,3	14,4
Kiekis	12	12

Apibendrinant atliktą Lietuvos ir Estijos emigrantų skaičiaus (2012-2023) laiko eilučių analizę pastebėta, jog Lietuvos gyventojai yra labiau linkę emigruoti į svetimą šalį. Apskaičiavus prognozę, manoma, jog sekančiais metais iš Lietuvos emigruos 43,8 tūkst. gyventojų, iš Estijos - 14,4 tūkst. Palyginus abiejų šalių rodiklius, galima daryti išvadą, jog Lietuvoje emigracija yra didesnė problema, kadangi daugelis rodiklių yra ženkliai didesni.

Emigracijos priežasčių tyrimo metodika

Tyrimo problema. Nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo iš šalies emigravo daugiau nei milijonas gyventojų (Oficialiosios Statistikos Departamentas, 2024). Dėl didelių emigracijos rodiklių bei mažo gyventojų skaičiaus Lietuva įgavo emigrantų šalies vardą. Visa tai neigiamai veikia vidaus rinką, mažina gerai kvalifikuotų darbuotojų skaičių, keičia šalies demografinę padėtį (Kasnauskienė ir Kavalnis, 2021). Norint sumažinti emigruojančių gyventojų skaičių, valstybė privalo imtis iniciatyvos bei spręsti šią opią problemą. Tačiau visų pirma svarbu iširti dėl kokių priežasčių Lietuvos gyventojai nusprendžia emigruoti.

Tyrimo tikslas: iširti kodėl Lietuvos gyventojai emigruoja iš šalies.

Tyrimo objektas: emigracija Lietuvoje.

Tyrimo metodas ir jo pagrindimas. Tyrimo metodas - anketinė apklausa. Šis apklausos būdas buvo pasirinktas dėl jo paprasto veikimo, ekonominio vykdymo ir galimybės lengviau rinkti duomenis. Taip pat naudojant šį apklausos būdą yra lengva suvaldyti iškilusias problemas. Tai reiškia, kad anketinės apklausos yra greitas, efektyvus ir patikimas būdas rinkti duomenis švietimo ir socialiniuose tyrimuose (Bihu, 2021).

Tyrimo respondentai ir jų pagrindimas. Iš Lietuvos emigravę/besiruošiantys emigruoti piliečiai, kurių amžius svyruoja nuo 18 iki 50+ metų. Tokie respondentai buvo pasirinkti dėl jų tiesioginės patirties su emigracija ir jų konkrečių priežasčių. Šie respondentai gali suteikti išsamesnį supratimą apie emigracijos priežastis iš Lietuvos. Jų patirtis ir požiūris yra vertingas šaltinis analizuojant emigracijos procesą Lietuvoje.

Tyrimo instrumento sudarymas ir jo pagrindimas. Visi emigravę ar besiruošiantys emigruoti iš Lietuvos piliečiai nuo 18 iki 50+ metų. Ši respondentų grupė buvo pasirinkta, nes, bet kuriai šaliai yra labai svarbūs tokie faktoriai kaip ekonominis stabilumas, socialinė ir kultūrinė įvairovė, demografiniai pokyčiai, darbo jėgos išlaikymas. Norint mažinti emigrantų skaičių pirmiausia yra būtina išsiaiškinti priežastis, kodėl žmonės emigruoja. Literatūra kuria yra pagrįstas šis tyrimas yra pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo anketos pagrindimas (sudaryta autorių pagal žemiau lentelėje pateiktus autorius)

Šaltinis/autoriai	Tiriamo objekto aspektas	Tyrimo klausimai/teiginiai
Bryer ir kt. (2020)	Emigracinė patirtis Lytis Amžius Užimtumas	Ar esate emigravęs iš Lietuvos? Kokia jūsų lytis? Koks jūsų amžius? Koks jūsų užimtumas?
Kavalnis, Kasnauskienė (2021)	Emigracijos priežastys	Mažas darbo užmokestis Pajamų nelygybė Nedarbo lygis Mokesčiai Socialinės apsaugos sistema Blogos darbo sąlygos bei netinkama darbo įranga Karjeros galimybių stoka Politinė korupcija Mažos savirealizacijos galimybės
Bryer ir kt. (2020)		Limituotos finansinės ir ekonominės galimybės Paslaugų kokybė
Šimanskienė, Paužuolienė (2013)		Nepatenkinamos buitinės sąlygos Noras sukurti geresnes gyvenimo sąlygas Globalizacija bei noras pažinti pasaulį Netolerantiška aplinka Kitos tautybės sutuoktinis(-ė)

Tyrimo respondentų imtis ir jos pagrindimas. Apklausoje respondentai buvo pasirinkti naudojant „Raosoft“ programą, kuri atsižvelgia į 95 proc. paklaidą ir 5 proc. patikimumą. Turint 297 700 respondentų populiaciją (pagal oficialią statistiką, 2013-2022), nustatyta, kad norint užtikrinti apklausos patikimumą, reikia apklausti 384 asmenis.

Tyrimo organizavimo aprašymas. Internetiniame puslapyje „SurveyMonkey“ buvo sukurta ir patalpinta apklausa „Emigracijos priežastys Lietuvoje“, skirta išsiaiškinti kodėl Lietuvos gyventojai nusprendžia emigruoti. Apklausa buvo viešai prieinama nuo 2024 metų kovo 6 iki kovo 12 dienos. Norint surinkti reikiamą atsakymų skaičių, anketa buvo talpinama tokiuose socialiniuose tinkluose, kaip „Facebook“, „Instagram“, taip pat dalintasi tarp iš Lietuvos emigruojančių draugų bei pažįstamų. Tam kad užtikrinti duomenų patikimumą, kiekvienas respondentas galėjo atsakyti tik vieną kartą. Iš viso surinkta x užpildytų anketų. Įvertinus klausimų integruotumą ir patikimumą, gautas koeficientas buvo 0,708 kas įrodo, kad tyrimo klausimai yra susiję vienas su kitu ir yra orientuoti į tyrimo tikslą.

Tyrimo etika. Etiškas elgesys yra pastebimas, kaip geras ar teisingas taip pat vengiantis padaryti žalos tiriamajam (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017), todėl visi surinkti duomenys yra ir bus laikomi anonimiškais.

Tyrimo demografinių duomenų pristatymas/aprašymas. Pasiskirstymas tarp atsakiusių pagal emigracinę patirtį buvo labai netolygus. 91,57 proc. respondentų buvo emigravę iš Lietuvos, likę 8,43 proc. - besiruošiantys emigruoti. Respondentai pagal lytį pasiskirstė tolygiai. Vyrai sudarė 55,9 proc. visų respondentų, moterys - 44,1. Didžiąją dalį apklaustųjų sudarė asmenys tarp 30 - 39 metų (40,72 proc.). Daugiau nei ketvirtadalį (29,16 proc.) respondentų sudarė 18 - 29 metų amžiaus asmenys. Mažiausią dalį apklaustųjų sudarė 40 - 49 metų (17,35 proc.) bei 50 ir vyresni asmenys, kurių

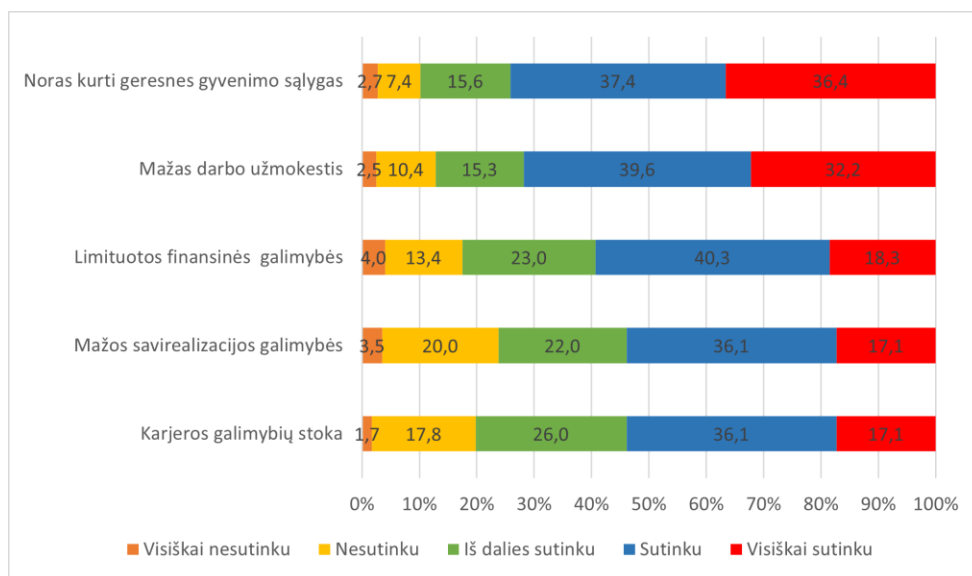
buvo vos 12,77 proc. Pagal užimtumą respondentai pasiskirstė netolygiai. Didžiausią dalį sudarė dirbantys asmenys, kurių buvo 61,4 proc. Beveik ketvirtadalis apklaustųjų (21,69 proc.) nedirba, 14,7 proc. studijuoja.

Tyrimo duomenų analizės metodai. Buvo pasirinktas kiekybinis tyrimas, todėl visi apklausos duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS programą. Duomenys buvo analizuojami apskaičiuojant pagrindines skaitines charakteristikas. Tyrimui buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas - internetinė anketinė apklausa, patalpinta „SurveyMonkey“ svetainėje. Tyrimo tikslas - ištirti dėl kokių priežasčių Lietuvos piliečiai nusprendžia emigruoti. Tyrimo respondentai - emigravę ar besiruošiantys emigruoti asmenys.

Emigracijos priežasčių Lietuvoje tyrimo duomenų analizė

Gauti kiekybinio tyrimo rezultatai buvo analizuojami naudojantis SPSS programa. Šios programos pagalba buvo apskaičiuoti anketinės apklausos rezultatų aritmetiniai vidurkiai, nuokrypiai, dispersijos bei atliktos koreliacijos tarp aktualiausių apklausos klausimų. Išanalizavus apklausos duomenis bei gautus rezultatus, buvo keliamos hipotezės.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis bei rezultatais, galima pastebėti, jog noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas bei mažas darbo užmokestis yra pagrindinės emigracijos Lietuvoje priežastys (žr. 5 pav.). Galima daryti išvadą, jog dėl mažo darbo užmokesčio Lietuvos gyventojai negali gyventi pilnaverčio gyvenimo, todėl geresnio gyvenimo tenka ieškoti svetimose šalyje. Daug respondentų pritaria, jog limituotos finansinės galimybės turi įtakos emigracijos procesui. Taipogi, didelė dalis respondentų (53,2 proc.) sutinka, jog savirealizacijos bei karjeros galimybių stoka yra vienos iš pagrindinių priežasčių, kodėl Lietuvos gyventojai nusprendžia emigruoti.

5 pav. Pagrindinės respondentų emigracijos priežastys (sudaryta autorių, 2024)

5 lentelėje vaizduojami SPSS programos pagalba apskaičiuoti surinktų anketinės apklausos teiginių dažniai.

5 lentelė. Surinktų anketinės apklausos duomenų dažniai (sudaryta autorių, 2024)

Teiginys	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas	11	30	63	151	147
Mažas darbo užmokestis	10	42	62	160	130
Limituotos finansinės ir ekonominės galimybės	16	54	93	163	74
Karjeros galimybių stoka	7	72	105	146	69
Mažos savirealizacijos galimybės	14	81	89	146	69
Pajamų nelygybė	15	71	152	114	44
Politinė korupcija	21	130	86	85	77
Nepatenkinamos buitinės sąlygos	20	106	126	109	40

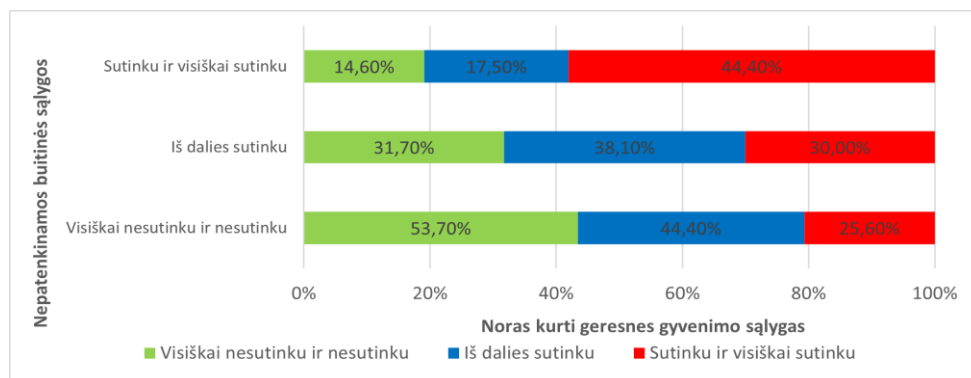
6 lentelė vaizduoja SPSS programos pagalba apskaičiuotus aktualiausių apklausos teiginių aritmetinius vidurkius bei dispersijas.

6 lentelė. Aktualiausių teiginių vidurkiai, nuokrypiai bei dispersijos (sudaryta autorių, 2024)

Teiginys	Vidurkis	Dispersija
Noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas	3,97	1,069
Mažas darbo užmokestis	3,89	1,103
Limituotos finansinės ir ekonominės galimybės	3,56	1,128
Karjeros galimybių stoka	3,50	1,064

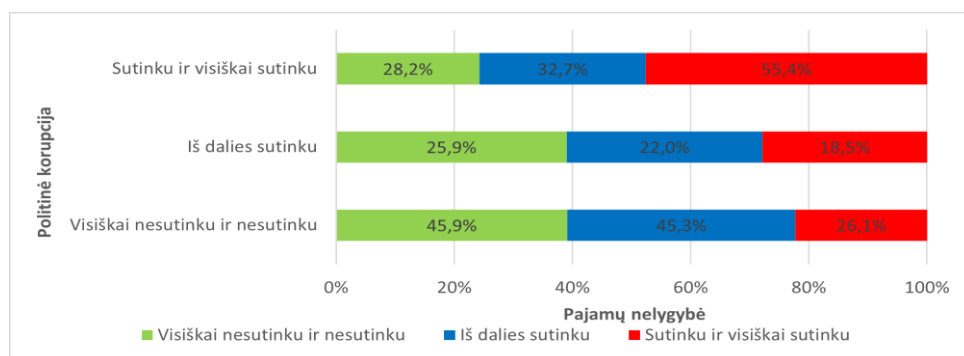
Mažos savirealizacijos galimybės	3,43	1,211
Pajamų nelygybė	3,26	1,001
Politinė korupcija	3,17	1,497
Nepatenkinamos buitinės sąlygos	3,11	1,126

SPSS programos pagalba buvo pastebėtas ryšys tarp anketinės apklausos teiginių „nepatenkinamos buitinės sąlygos“ ir „noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas“ (žr. 6 pav). Atlikus koreliaciją tarp šių teiginių buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,326$. Pastebima, jog 44,4 proc. respondentų yra linkę sutikti (prieš 14,6 proc.), jog nepatenkinamos buitinės sąlygos ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas prisideda prie emigracijos proceso, tačiau 53,7 proc. iš jų nesutinka, jog tai lemia Lietuvos gyventojų emigraciją.

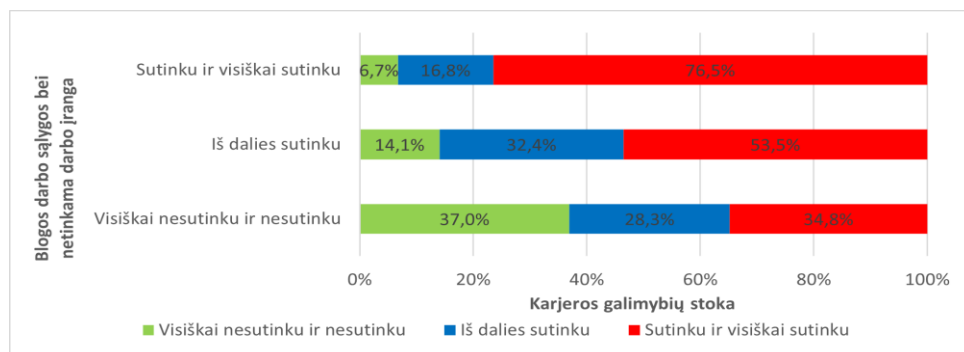
6 pav. Respondentų nuomonė apie nepatenkinamas buitines sąlygas ir norą kurti geresnes gyvenimo sąlygas (sudaryta autorių, 2024)

Pastebėjus ryšį tarp anketinės apklausos teiginių „politinė korupcija“ ir „pajamų nelygybė“ (žr. 7 pav.) bei atlikus koreliaciją buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,287$. Galima pastebėti, jog 55,4 proc. atsakiusių yra linkę sutikti jog politinė korupcija bei pajamų nelygybė prisideda prie emigracijos, tačiau 45,9 proc. iš jų nesutinka, jog šie teiginiai turi įtakos emigracijos procesui.

7 pav. Respondentų nuomonė apie politinę korupciją ir pajamų nelygybę (sudaryta autorių, 2024)

Pastebėjus ryšį tarp anketinės apklausos teiginių „blogos darbo sąlygos ir netinkama darbo įranga“ ir „karjeros galimybių stoka“ (žr. 8 pav.) bei atlikus koreliaciją buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,400$. Galima daryti išvadą, jog 76,5 proc. atsakiusių yra linkę sutikti (prieš 6,7 proc.), jog blogos darbo sąlygos ir karjeros galimybių stoka daro įtaką emigracijai, tačiau 37,0 proc. iš jų (prieš 34,8 proc.) nesutinka, jog šie teiginiai lemia Lietuvos gyventojų emigraciją.

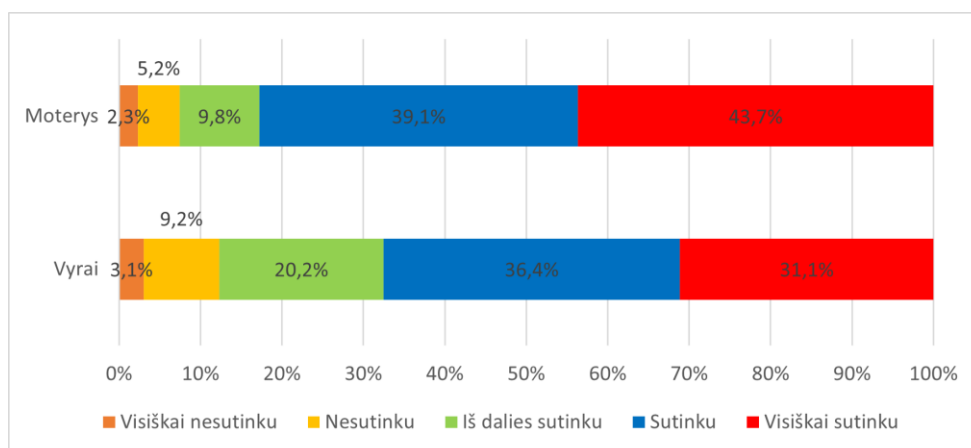

8 pav. Respondentų nuomonė apie blogas darbo sąlygas bei netinkamą darbo įrangą ir karjeros galimybių stoką (sudaryta autorių, 2024)

SPSS programos pagalba buvo apskaičiuoti sąryšiai tarp aktualiausių tyrimo klausimų bei teiginių. Iš pradžių buvo sugalvoti probleminiai klausimai, kurių pagalba buvo iškeltos hipotezės. Išsikėlus hipotezės buvo sudaryti grafikai.

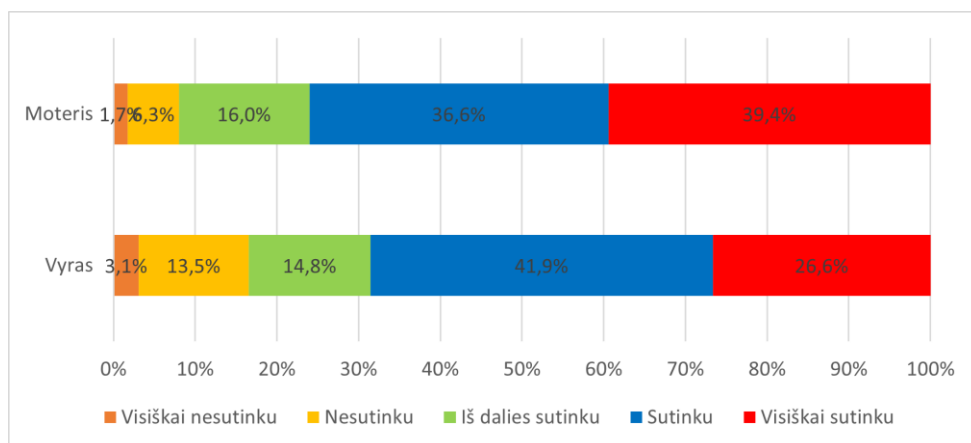
Pirmasis probleminis klausimas: ar vyrų ir moterų emigracijos priežastys Lietuvoje sutampa. Tam, kad būtų lengviau atsakyti į šį klausimą, buvo iškeltos dvi hipotezės: (H_0) vyrų ir moterų įvardintos emigracijos priežastys sutampa bei priešinga hipotezė (H_1) – vyrų ir moterų įvardintos emigracijos priežastys skiriasi. Šių priešingų hipotezių patvirtinimui/paneigimui pasirinkti pagrindiniai anketinės apklausos teiginiai: „noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas“ bei „mažas darbo užmokestis“. Atlikus koreliaciją tarp šių teiginių ir klausimo apie lytį, buvo suformuoti grafikai, kurių pagalba galima lengviau rasti atsakymą į probleminį klausimą.

Pastebėjus sąryšį tarp noro kurti geresnes gyvenimo sąlygas ir lyties (žr. 9 pav.) buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,169$. Gautas $p > 0,001$ (chi kvadratas = 13,620, $df = 4$) patvirtina alternatyvią hipotezę (H_1). Tai reiškia, jog skirtingos lyties gyventojų nuomonė išsiskiria. Galima daryti išvadą, kad moterys yra labiau linkusios manyti (82,8 proc. prieš 67,5 proc.), jog noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas prisideda prie Lietuvos gyventojų emigracijos.

9 pav. Respondentų nuomonė apie norą kurti geresnes gyvenimo sąlygas pagal lytį (sudaryta autorių, 2024)

Suradus sąryšį tarp mažo darbo užmokesčio ir lyties (žr. 10 pav.) buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,142$. Galima teigti, jog priešinga (H_1) hipotezė, t.y skirtingų lyčių įvardintos emigracijos priežastys skiriasi, iš tiesų patvirtinta, kadangi $p > 0,001$ (chi kvadratas = 11,586, $df = 4$). Galima daryti išvadą, jog daugiau moterų (7,5 proc. daugiau) sutinka, kad mažas darbo užmokestis prisideda prie emigracijos proceso Lietuvoje.

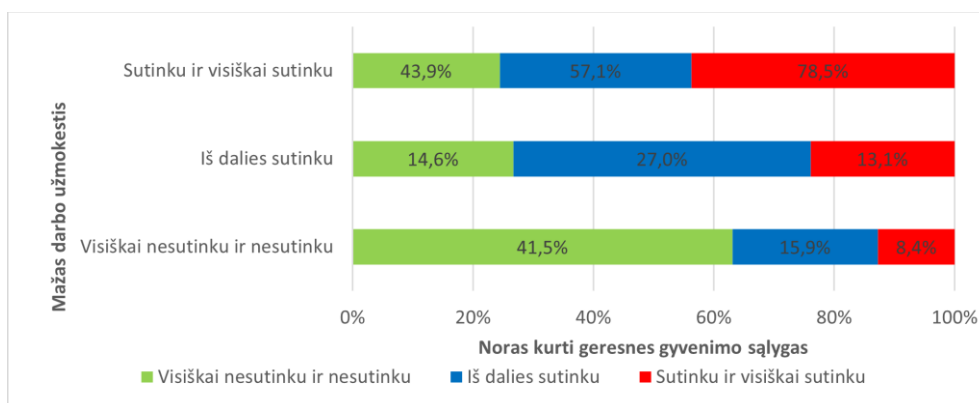
10 pav. Respondentų nuomonė apie mažą darbo užmokestį pagal lytį (sudaryta autorių, 2024)

Antrasis probleminis klausimas: kas lemia emigraciją iš Lietuvos. Ieškant atsakymo į šį klausimą buvo iškeltos dvi viena kitai priešingos hipotezės: (H_0) mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas turi įtakos emigracijai bei alternatyvi hipotezė (H_1) - mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas emigracijai įtakos nedaro. Šioms priešingoms hipotezėms patvirtinti ar paneigti pasirinkti anketinės apklausos teiginiai: „Mažas darbo užmokestis“ bei „Noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas“. Atlikus koreliaciją tarp šių teiginių buvo suformuoti grafikai, kurių pagalba galima rasti probleminio klausimo atsakymą.

Pastebėjus sąryšį tarp mažo darbo užmokesčio ir noro kurti geresnes gyvenimo sąlygas (žr. 11 pav.) buvo gautas patikimas koreliacijos koeficientas $r = 0,133$. Pastebima, jog respondentų nuomonė statistiškai skiriasi, tačiau gautas $p < 0,001$ (chi kvadratas = 45,730, $df = 4$) patvirtina nulinę hipotezę (H_0), t.y mažas darbo užmokestis lemia ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas turi įtakos emigracijai.

Kiek daugiau nei 78 proc. respondentų sutinka (43,9 proc. nesutinka), jog „mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas daro įtaką emigracijai“. Tai reiškia, jog dėl mažo darbo užmokesčio Lietuvos gyventojai neturi

galimybių sukurti gerų gyvenimo sąlygų, todėl emigruoja į kitą šalį. Tiesa, galima pastebėti, jog 41,5 proc. respondentų (prieš 8,4 proc.) nesutinka, jog mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas prisideda prie Lietuvos gyventojų emigracijos.

11 pav. Respondentų nuomonė apie mažą darbo užmokestį ir norą kurti geresnes gyvenimo sąlygas sudaryta autorių, 2024)

Taigi, apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, jog noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas, mažas darbo užmokestis, limituotos finansinės ir ekonominės galimybės, savirealizacijos ir karjeros galimybių stoka yra pagrindinės priežastys, kodėl Lietuvos gyventojai emigruoja į kitą šalį. Pirmojo probleminio klausimo sprendimui iškelta nulinė hipotezė (H_0) - vyrų ir moterų emigracijos priežastys sutampa bei priešinga hipotezė (H_1) - vyrų ir moterų emigracijos priežastys skiriasi. Atlikus tyrimą, pasitvirtino priešinga (H_1) hipotezė. Antrojo probleminio klausimo sprendimui iškelta nulinė hipotezė (H_0) - mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes turi įtakos emigracijai, o tai daro įtaką emigracijai bei priešinga hipotezė (H_1) - mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas emigracijai įtakos nedaro. Gauti rezultatai patvirtino nulinę hipotezę (H_0).

Išvados

1. Atlikus mokslinės literatūros analizę, galima teigti, jog daugelis autorių migracijos sąvoką apibrėžia kaip nuolatinės gyvenamosios vietos pakeitimą dėl tam tikrų priežasčių. Migracija dažniausiai skirstoma į dvi pagrindines grupes: emigraciją bei imigraciją. Emigracija dažniausiai apibūdinama kaip vieno asmens ar grupės persikėlimas gyventi į svetimą šalį. Taipogi, atlikus analizę paaiškėjo, jog mažas darbo užmokestis ir nedarbo lygis yra pagrindinės emigracijos priežastys, o senstanti visuomenė bei mažėjantis gimstamumas yra pagrindiniai šio proceso padariniai.

2. Atlikus matematinius skaičiavimus bei palyginus Lietuvos ir Estijos emigracijos rodiklius nuo 2012 iki 2023 metų, pastebėta, jog per tą patį laikotarpį iš Lietuvos emigravo ženkliai daugiau gyventojų. Didžiausias per metus išvykusių asmenų skaičius Lietuvoje – 56,3 tūkst., Estijoje – 14,4 tūkst. Atlikus laiko eilutės analizę bei suradus trendo lygtį buvo apskaičiuotos sekančių metų prognozės. Tikėtina, jog 2024 metais iš Lietuvos emigruos 43,8 tūkst. gyventojų. Šia prognoze pasitikėti galima, kadangi gautas aproksimacijos koeficientas buvo mažesnis negu 10 proc. Manoma, jog tais pačiais metais iš Estijos emigruos 14,4 tūkst. gyventojų. Gautas aproksimacijos koeficientas siekė daugiau nei 10 proc., todėl buvo atliktas glodinimas. Taigi, analizuojant emigracijos duomenis matomas ryškus iš Lietuvos emigruojančių asmenų skaičiaus sumažėjimas, tačiau ši problema išlieka itin aktualia.

3. Atlikti tyrimą buvo pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo būdas – anketinė apklausa. Dėl lengvos prieigos apklausa patalpinta internetinėje svetainėje „SurveyMonkey“. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti priežastis, dėl kurių Lietuvos gyventojai emigruoja į kitą šalį. Tyrimo respondentai – iš šalies emigravę/besiruošiantys emigruoti 18 metų ir vyresnis Lietuvos piliečiai.

4. Išanalizavus gautus tyrimo duomenis, galima teigti, jog noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas, mažas darbo užmokestis, limituotos finansinės ir ekonominės galimybės, savirealizacijos ir karjeros galimybių stoka yra pagrindinės priežastys, kodėl Lietuvos gyventojai emigruoja į kitą šalį. Pirmojo probleminio klausimo sprendimui iškelto dvi hipotezės: (H_0) - vyrų ir moterų emigracijos priežastys sutampa bei alternatyvi hipotezė (H_1) - vyrų ir moterų emigracijos priežastys skiriasi. Atlikus tyrimą pasitvirtino priešinga (H_1) hipotezė. Galima teigti, jog moterų ir vyrų įvardintos emigracijos priežastys skiriasi. Antrojo probleminio klausimo atsakymui iškelto dar dvi viena kitai priešingos hipotezės: (H_0) - mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas daro įtaką emigracijai bei (H_1) - mažas darbo užmokestis ir noras kurti geresnes gyvenimo sąlygas emigracijai įtakos nedaro. Gauti rezultatai patvirtino nulinę hipotezę (H_0). Tai reiškia, jog dėl mažo darbo užmokesčio Lietuvos gyventojai neturi galimybių sukurti gerų gyvenimo sąlygų, todėl emigruoja į kitą šalį.

Literatūros sąrašas

1. Bihu R. (2021) Questionnaire Survey Methodology In Educational And Social Science Studies. *International Journal of Quantitative and Qualitative Research Methods*, Vol.9, No.3, pp.40-60 [delivery.php\(ssrn.com\)](http://delivery.php(ssrn.com))

2. Bryer, T. A., Rauleckas, R., Murealeedharan, V., Butkevičienė, E., Vaičiūnienė, J., Vaidelytė, E., & Miežanskienė, R. (2020). Non-economic Emigration Factors that Might be Pushing Citizens Out of Lithuania. *Public Policy & Administration / Viešojo Politika Ir Administravimas*, 19(1), 35–52. https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.5755/j01_ppaa.19.1.25114
3. European Parliament (2020). Exploring Migration Causes: Why People Migrate.
4. <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>
5. Yepiskoposyan, R. S. (2023). Sociological Analysis of Causes and Consequences of Emigration. *German International Journal of Modern Science / Deutsche Internationale Zeitschrift Für Zeitgenössische Wissenschaft*, 66, 71–74. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.5281/zenodo.10021854>
6. Kasnauskiene, G., & Kavalnis, R. (2021). Does Emigration Hurt the Economy? Evidence from Lithuania. *Organizations & Markets in Emerging Economies*, 12(2), 440–458. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.15388/omee.2021.12.64>
7. Kavalnis, R., & Kasnauskiene, G. (2022). Push or Pull: What Drives Emigration from Lithuania? *Organizations & Markets in Emerging Economies*, 13(1), 26–49. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.15388/omee.2022.13.69>
8. Statistics Estonia (2024). External migration. <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/population/migration>
9. Šimanskienė, L., & Paužolienė, J. (2013). Emigracija Lietuvoje: Priežastys Ir Padariniai. *Regional Formation & Development Studies*, 9, 146–15 <https://search-ebsohost-com.db.kaunokolegija.lt/login.aspx?direct=true&db=bsu&AN=87334740&site=ehost-live>.
10. Tripunoska, M. (2022). Migration in the 21st Century -- the Only Constant in Human History and What Can We Expect? *Vizione*, 39, 331–341. <https://search-ebsohost-com.db.kaunokolegija.lt/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=160122342&site=ehost-live>
11. Tsegay, S. M. (2023). International Migration: Definition, Causes and Effects. *Genealogy* (2313-5778), 7(3), 61. <https://doi-org.db.kaunokolegija.lt/10.3390/genealogy7030061>
12. Oficialiosios Statistikos Portalas (2024). Tarptautinės Migracijos Šaltiniai. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=7ae84706-e252-40de-85d8-35baecbbb038#/>
13. Visuotinė Lietuvių Enciklopedija (2024). Migracija. <https://www.vle.lt/straipsnis/migracija/>
14. Žydžiūnaitė V. & Sabaliauskas S. (2017). Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai. *Kokybinių tyrimų etika* (p. 332–367) [7702_Kokybiniu_tyrimu_etika.pdf](https://www.kokybiniai-tyrimai.lt/7702_Kokybiniu_tyrimu_etika.pdf) (smm.lt)

REASONS OF EMIGRATION IN LITHUANIA

The article focuses on exploring and understanding the causes of emigration in Lithuania. The theoretical concepts of migration, immigration and emigration are outlined. A scientific analysis of the literature is made, which shows that unemployment and low wages are the main reasons behind emigration. Statistical and mathematical calculations have been made to compare Lithuanian emigration rates with those of Estonia and a time line analysis has been done to calculate next year's forecast. The results of the survey show that the willingness to create better living conditions, low wages and limited financial and economic opportunities are the main and most relevant reasons for emigration from Lithuania.

Keywords: migration, emigration, reasons of emigration.

EMIGRACIJA LIETUVOJE

Guoda Jankauskaitė (stud.), Tadas Miklušis (stud.), Matas Ribikauskas (stud.), Arnas Taparauskas (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vytautas Liesionis, dr. Vilma Morkūnienė

Kauno kolegija

Anotacija

Šio straipsnio tikslas išanalizuoti emigracijos rodiklį Lietuvoje. Remiantis įvairiais literatūriniais, bei statistikos puslapių duomenimis, buvo išanalizuoti duomenys, kaip emigracijos rodikliai kito Lietuvoje per paskutinius kelis dešimtmečius. Atlikus skaičiavimus, buvo išsiaiškinta, kad vartotojų prekių indeksas turi įtakos emigracijos Lietuvoje rodikliui. Taip pat, vadovaujantis taikomųjų tyrimų metodologijos literatūra, buvo atliktas kiekybinis tyrimas - apklausa, kuria buvo siekiama išsiaiškinti ar savarankiškai gyvenantys Lietuvos piliečiai svarsto emigraciją iš Lietuvos dėl produktų kainų augimo. Išanalizavus gautus rezultatus, buvo nustatyta, kad apklaustieji pastebi, kad kainos užsienyje mažesnės, bet emigracijos iš Lietuvos dėl to nesvarsto. Iškeltos nulinės hipotezė, kad svarstymas emigruoti dėl produktų kainų augimo tarp lyčių grupių nesiskiria, buvo patvirtinta.

Raktiniai žodžiai : emigracija, vartotojų kainų indeksas, emigracijos priežastys Lietuvoje.

Išvadas

Darbo aktualumas – emigracija, kaip reiškinys, nėra naujas, tačiau dėl šiais laikais išplėtos infrastruktūros ir informacijos prieinamumo rodikliai išaugo (Paižuolienė, Šiminskienė, n.d.). Lietuvą galima priskirti prie šalių, kurios pasižymi didele emigracija. Nuo nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje gyventojų skaičius sumažėjo 898 tūkst. (Europos migracijos tinklas, 2023). Literatūroje randama tokių emigracijos priežasčių, kaip maži atlyginimai, pajamų nelygybė.

Darbo problema - remiantis oficialiosios statistikos portalo (2022) duomenimis, emigracijos rodiklis Lietuvoje padidėjo nuo 8.3 proc. (2020 m.) iki 9 proc. (2021 m.). Praeitais metais (2022 m.) iš Lietuvos emigrovo 23 tūkst. asmenų. Didėjantis emigracijos rodiklis lemia darbo jėgos trūkumą (Gruževskis, 2006), BVP kritimą bei protų nutekėjimą (Koncijalovienė, 2006).

Darbo objektas – emigracijos rodiklis.

Darbo tikslas – išanalizuoti emigracijos rodiklį Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Aprašyti Lietuvos emigracijos rodiklius.
2. Sudaryti tyrimo metodiką Lietuvos emigracijos rodikliui ištirti.
3. Nustatyti respondentų nuomonę į emigraciją iš Lietuvos dėl kainų augimo ir atlikti apklausos rezultatų statistinę, matematinę analizę.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa bei gautų duomenų analizė, matematinė ir statistinė analizė.

Emigracijos samprata

Emigracija- tai procesas, kai žmonės palieka savo šalį ir išvyksta nuolat gyventi į kitą šalį. emigracija gali būti susijusi tiek su išvykimu iš savo šalies, tiek su visais gyventojais. Vaitkevičiūtė (2004) emigracijos sąvoką apibūdina, kaip žmonių judėjimą iš savo gimtinės į kitas šalis dėl ekonominių, politinių ar religinių priežasčių. Dapkus ir Matuzevičiūtė (2008) emigraciją apibrėžia kaip žmonių judėjimą, šalies viduje ar už jos ribų, siekiant susirasti darbą ar pakeisti savo politinę, socialinę arba kultūrinę aplinką. Emigracija – tai individo ar žmonių grupės judėjimas, kuris apima bet kokį žmonių judėjimą, nepaisant judėjimo trukmės ir priežasčių. Migracija apima pabėgėlius, tremtinius, ekonominius migrantus ir žmones, kurie emigruoja dėl kitų priežasčių, tokių kaip šeimos susijungimas (International Organisation for Migration, 2015). Apibendrinant emigracijos sąvoką, galima teigti, kad emigracija – žmonių judėjimas dėl geresnių gyvenimo sąlygų.

Mokslinėje literatūroje įvardintos emigracijos formos:

1. Negrįžtamoji migracija. Emigrantas, keliaujantis į paskirties šalį nuolat gyventi.
2. Laikinoji migracija. Emigrantų buvimo trukmė ribojama nuo vienerių iki šešerių metų.
3. Sezoninė migracija Ši migracijos forma yra susijusi su veikla sezoninio pobūdžio ekonomikos sektoriuose pvz. žemės ūkis, statyba, turizmo paslaugos).
4. Švytuoklinė migracija Ši forma – tai darbuotojo ar eksperto siuntimas į kitą šalį vienai ar kelioms dienoms ir grįžimas į kilmės šalį po vienos ar kelių darbo dienų (komandiruotės principas).

Makroekonominės emigracijos pasekmės

Emigracija yra susijusi su darbo užmokesčiu kilmės šalyje. Pavyzdžiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis yra vienas iš kintamųjų, labiausiai susijusių su migrantų skaičiumi. Manoma, kad padidėjusi migracija mažina vietinės darbo jėgos pasiūlą ir didina vietinės darbo jėgos derybinę galią. (Nustatyta, kad kvalifikuotos darbo jėgos migracija vienu metu ir laikui bėgant didina vidutinį grynąjį darbo užmokestį, o padidėjusi grynoji migracija didina realųjį darbo užmokestį - šis poveikis yra ilgalaikis ir palyginti stabilus). Kita vertus, masinė kvalifikuotų ir jaunų darbuotojų migracija gali išsekinti vietos darbo rinkos įgūdžius, sumažinti našumą ir pakenkti Lietuvos ilgalaikėms perspektyvoms). Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2021 m.), 2001-2020 m. emigraciją daugiausia sudarė pirminio darbingo amžiaus asmenys, ir manoma, kad apie 20-30 proc. darbingo amžiaus emigrantų buvo aukštos kvalifikacijos. Aukštos kvalifikacijos darbuotojų migracija ilgainiui mažina BVP vienam gyventojui. Nustatyta, kad dėl mažėjančio gyventojų skaičiaus ir didelės vidaus paklausos migracija daro neigiamą poveikį BVP, kuris, kaip apskaičiuota, trumpuoju laikotarpiu sudaro 0,7-1 proc. BVP, o vidutiniu laikotarpiu - 7 proc. BVP. Nors BVP vienam gyventojui per metus padidėjo 0,5 proc. Taip pat apskaičiuota, kad 2001-2008 m. emigracija lėmė 0,43 proc. BVP metinį nuostolį 2008 m. lygiu likusiems migracijos šaltinio gyventojams. Žinoma, kai kurie emigrantai gali migruoti tik tam, kad užsienyje įgytų pažangių įgūdžių, o grįžę prisidėtų prie Lietuvos ekonominės plėtros, tačiau kuo ilgiau jie bus užsienyje, tuo mažesnė tikimybė, kad jie sugrįš, o net jei sugrįš būdami vyresnio amžiaus, jų indėlis į Lietuvos BVP augimą bus nedidelis, todėl masinis kvalifikuotų darbuotojų sugrįžimas mažai tikėtinas. Be to, tikėtina, kad ir tie keli grįžę vėl išvyks. Taigi pesimistinis požiūris, kad emigracija turės neigiamų ilgalaikių pasekmių, atrodo labiau pagrįstas.

Pastarąjį dešimtmetį smarkiai išaugus emigrantų srautui iš Lietuvos, šalis prarado savo ekonominį, mokslinį, techninį ir inovacinį potencialą, todėl atkreiptinas dėmesys į emigracijos poveikio šalies ekonomikos augimui vertinimo svarbą. Nors emigracija yra vienas svarbiausių ir kontraversišku klausimų pastarojo meto ekonominėse ir politinėse diskusijose, tačiau skirtingų kvalifikacinių grupių poveikis šalies ekonomikos augimui nebuvo nagrinėjamas. Taip yra todėl, kad emigracijos poveikis šalies ekonomikos augimui makroekonominiu lygmeniu priklauso ne tik nuo politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų, bet ir nuo emigrantų asmeninių savybių, jų kapitalo ir elgsenos. Emigracija taip pat gali turėti įtakos kilmės šalies ekonominiam vystymuisi. Egzistuoja skirtingi požiūriai į tai, kaip ji jas veikia. Pavyzdžiui, teigiama, kad trumpuoju laikotarpiu dėl sumažėjusios darbo jėgos pasiūlos ir dėl to padidėjusio darbo užmokesčio gali sumažėti našumas (dėl sumažėjusios darbo drausmės ir padidėjusių sąnaudų), tačiau ilgainiui santykinai brangią darbo jėgą pakeičia darbo jėgą taupančios technologijos ir našumas padidėja, kompensuodamas pradinius nuostolius.

Emigracijos poveikis vartojimui yra dvejopas. Viena vertus, emigracija mažina vidaus vartojimą. Kai emigruoja daug žmonių, vadinasi, yra mažiau vidaus vartotojų, o mažiau vartotojų mažina vartojimą. Dėl to mažėja ir šalies bendrasis vidaus produktas (BVP). Tačiau emigracija turi dar vieną poveikį vidaus vartojimui – pinigines perlaidos. Emigrantų perlaidos didina disponuojamąsias pajamas jų kilmės šalyje, todėl didėja paklausa, taigi ir išlaidos. Tačiau, pasak Fuentes ir Herrera (2008), taip yra ne visada, nes padidėjusios pajamos gali būti panaudotos investicijoms į išsilavinimą, nekilnojamąjį turtą ar darbo vietas. Privačių asmenų perlaidos - tai perlaidos užsienio šalyje dirbančių asmenų giminaičiams, kurie toje šalyje gyvena ilgiau nei vienerius metus ir yra laikomi nuolatiniais gyventojais. Tarptautinė migracijos organizacija teigia, kad duomenų apie individualių asmenų perlaidas kokybė yra nepakankama, o ši sąvoka vis dar ginčytina (Kasnauskienė, Buzytė, 2011). Surinkti informaciją apie migrantų perlaidas yra sudėtinga. Pagrindinė problema tiriant perlaidų poveikį ekonomikai yra ta, kad dauguma perlaidų nėra registruojamos oficialioje statistikoje. Pasaulio bankas, skaičiuodamas emigrantų perlaidas užsienyje, naudojami perlaidų paslaugų teikėjų (bankų, kredito unijų ir įvairių internetinės bankininkystės bendrovių) duomenimis (Kasnauskienė, Buzytė, 2011). Tačiau yra daugybė kitų perlaidų siuntimo būdų, pavyzdžiui, siunčiant jas laiškais ar siuntiniais, perduodant pažįstamiems ar tiesiogiai lankantis vietoje.

Analizuojant Gruževskio (2006), Krugman'o (2006) bei Karpavičiaus (2006) straipsnius, galima sutikti 1 lentelėje pateiktas pasekmes. Emigraciją galima įžvelgti ir iš gerosios pusės. 2021 m. atlikame tyrime, nagrinėjant gyventojų emigracijos ekonominį poveikį, ypač didelis dėmesys buvo skirtas Lietuvos atvejui (Kasnauskienė, Kavalnis, 2021). Nustatyta, kad padidėjusi emigracija yra susijusi su didesniu realaus darbo užmokesčio augimu. Dauguma būsimų emigrantų iki išvykimo ilgą laiką buvo neaktyvūs, o tai leidžia naujai pažvelgti į lietuvių emigracijos pasekmes, o tai rodo, kad emigracijos ekonominiai nuostoliai yra pervertinti (Kasnauskienė, Kavalnis, 2021). Jei šalyje, iš kurios išvyksta žmonės, yra per daug darbo jėgos, tai turi teigiamą poveikį mažinant nedarbo lygį. Emigravimas į naują šalį, kurioje ekonomika yra stipresnė, suteikia geresnę karjeros perspektyvą lygį. Persikėlimas į užsienį - susidurimas su naujomis kultūromis, naujomis socialinėmis normomis ir nauju gyvenimo lygiu. Sėkmingai į užsienį imigravę emigrantai išsiugdo didesnę užuojautos, tolerancijos lygį, empatiją, bei žmonių supratimą (FinGlobal, 2018).

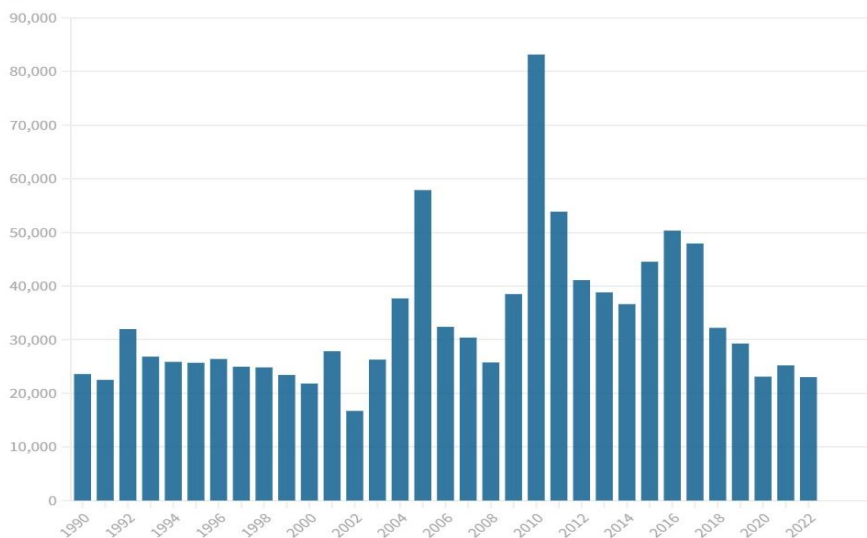
1 lentelė. Emigracijos pasekmės literatūroje (sudaryta autorių)

Pasekmės	Šaltiniai	Gruzevskis (2006)	Krugman'as (2006)	Karpavičius (2006)
Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas/ nedarbingumas		+		
Vidutinio darbo užmokesčio augimas		+	+	+
BVP kritimas		+	+	+
Produktyvumo nuosmukis				+
Žmonių laimės lygio nuosmukis		+	+	

Kiekvienas emigracijos apibrėžimas sako, kad emigracija – žmonių judėjimas šalyje ar už jos ribų, dėl tam tikrų asmeninių priežasčių: per mažų pajamų, aplinkos pokyčio ar/ir darbo paieškos. Emigraciją lemia daugybė ekonominių faktorių: ekonomikos dinamika, pajamų nelygybė ir daugelis kitų. Kaip daugelį veiksnių veikia atoveiksmio dėsnis, taip ir emigraciją turi savo pasekmes. Emigracija sukelia darbo jėgos trūkumą, BVP kritimą ir produktyvumo nuosmukį. Iš kitos pusės, emigracija sukelia ir teigiamas pasekmes, tokias kaip: vidutinio darbo užmokesčio augimą, asmeninį tobulėjimą užsienio kalboje ir kultūroje.

Emigracijos situacija Lietuvoje, lyginant su kitomis Baltijos šalimis

Analizuojant žemiau pateiktą paveikslėlį (1 pav.), galima matyti, kad Lietuvoje daug žmonių emigravo. Nuo nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. iki 2003 m. emigravusių žmonių skaičius visada buvo panašus, apie 28 tūkst. gyventojų emigravo kiekvienais metais.

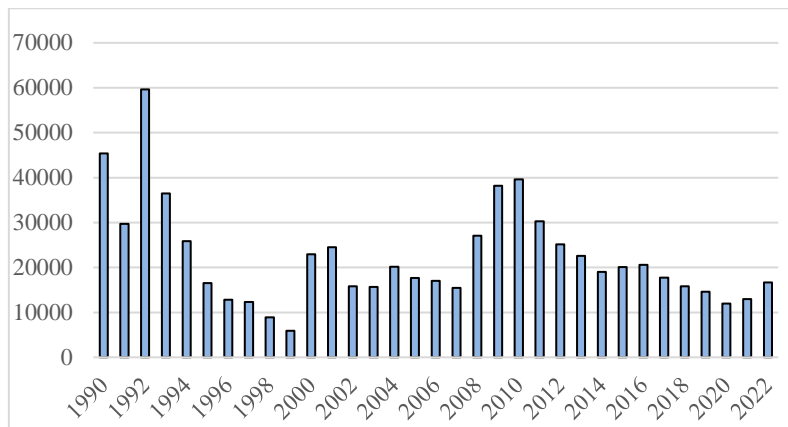

1 pav. Emigravusių žmonių skaičius Lietuvoje 1990-2022 m. (parengta autorių, pagal Oficialios statistikos portalas, 2022)

Šis rodiklis drastiškai pasikeitė 2005 m., kada iš šalies emigravo 58 tūkst. gyventojų, tai yra net 30 tūkst. gyventojų daugiau negu įprastai. Tokią didelę emigraciją paskatino atsiradusios liberalesnės išvykimo į ES valstybes nares sąlygos ir legalaus darbo galimybės. Didžiausias emigracijos šuolis per 32 nepriklausomybės metus buvo 2010 m., kada šalyje, bei visame pasaulyje, kilo pasaulinė ekonomikos ir finansų krizė. Prasidėjus pasaulinei ekonomikos ir finansų krizei, emigrantų skaičius padidėjo 22,8 proc. 2009 m., o 2010 m., net 50 proc.

Emigravusių žmonių skaičius ženkliai sumažėjo 2018 m., kai siekė tik 30 tūkst. ir nuo 2020-2022 m. dėl pagerėjusių šalies gyvenimo sąlygų emigrantų rodiklis tapo mažiausias nuo nepriklausomybės atkūrimo metų ir vidutiniškai siekė 20 tūkst.

Lietuvos emigracijos rodiklį galima palyginti ir su kitomis ES šalimis, tai leis labiau suprasti išvykimo iš šalies priežastis. Lietuvos emigracijos situaciją, galima palyginti su kitomis Baltijos šalimis – Latvija ir Estija.

2 pav. Emigravusių žmonių skaičius Lenkijoje 2020-2022 m. (parengta autorių, pagal Oficialios statistikos portalas, 2022)

Latvija dėl emigracijos nuo 1990-2022 m. prarado apie 735 tūkst. žmonių, o Lietuva 1,1 mln. Lietuva dėl emigracijos prarado 365 tūkst. gyventojų daugiau negu Latvija. Tai rodo, kad Lietuvos ekonominė situacija nėra labai gera ir žmonės nuolat ieško geresnių gyvenimo sąlygų. Pažvelgus į Latvijos emigrantų rodiklį (2 pav.), galima matyti, kad Latvijoje 1990 m. dvigubai daugiau žmonių emigravo negu Lietuvoje, nors abi šios šalys tais metais atgavo nepriklausomybę. Lyginant šias šalis, taip pat svarbu atkreipti dėmesį į kada daugiausiai žmonių emigravo. Lietuvoje tai buvo 2005 ir 2010 m., o Latvijoje tai buvo 1992 m. Įdomiausias faktas lyginant Latvija su Lietuva yra tas, Latvijoje daugiausiai žmonių emigravo 1992 m., o ne per pasaulinę ekonominę krizę.

Analizuojant Lietuvos emigracijos rodiklį kitų šalių kontekste taip pat svarbu atkreipti dėmesį į emigracijos rodiklį 1000 gyventojų. Šis rodiklis nurodo, ar žmonės palieka šalį, ar į ją migruoja. Teigiamas rodiklis rodo, kad į šalį migruoja, neigiamas – emigruoja.

2 lentelė. Emigracijos rodiklis 1000 gyventojų (sudaryta autorių)

	Lietuva	Estija	Latvija
Emigracijos rodiklis 1000 gyventojų	-6.534	-0.759	-5.002

Kaip matoma iš aukščiau pateiktos lentelės, galima matyti, kad Lietuvoje šis rodiklis yra aukščiausias (-6.534), tai rodo, jog lyginant su kitomis Baltijos šalimis, Lietuvoje daugiausiai žmonių emigruoja. Latvija taip pat stipriai neatsilieka nuo Lietuvos (-5.002), o Estijoje tuo tarpu šis rodiklis yra žemiausias (-0,759). Iš to galime suprasti, kad Estijoje labai nedaug žmonių emigruoja. Viena iš priežasčių kodėl Lietuvoje ir Latvijoje toks didelis emigrantų skaičius yra dėl žemo BVP vienam gyventojui. Lietuvoje – 23 000 EUR, Latvijoje – 21 000 EUR, o tuo tarpu Estijoje jis siekia apie 28 000 EUR.

Apibendrintai galima teigti, jog lyginant su kitomis Baltijos šalimis, Lietuvos emigracijos skaičius yra aukščiausias.

Emigracijos ir vartotojų prekių indekso rodiklių koreliacija

Nors literatūroje randama daug emigracijos priežasčių, trūksta informacijos ar emigraciją lemia kainų pokytis. Ryšį tarp emigrantų ir kainų pokyčio, galima apskaičiuoti naudojant emigracijos ir vartotojų kainų indekso rodiklius.

Emigrantų iš Lietuvos ir vartotojų prekių indekso 2010-2022 m. pagrindinės skaitinės charakteristikos pateikiamos 3 lentelėje.

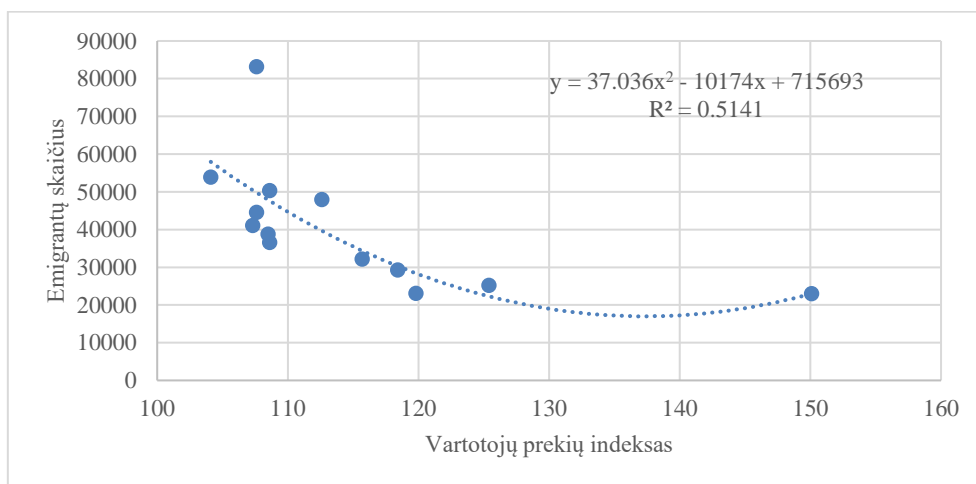
3 lentelė. Emigracijos ir vartotojų prekių indekso skaitinės charakteristikos (sudaryta autorių)

Charakteristika	Vartotojų prekių indeksas	Emigracija
Vidurkis	114,9	40704
Nuokrypis	12,2	16383
Mediana	108,6	38818
Q1	107,6	29273
Q3	118,4	47925

Moda	108,6	neegzistuoja
Min	104,1	23021
Max	150,1	83157

Iš lentelės duomenų galima matyti, kad vidutinis vartotojų kainų indeksas 2010-2022 m. buvo 114,9 ($\pm 12,2$), o vidutinis emigrantų skaičius - 40704 (± 16383). Pusę laikotarpio vartotojų kainų indeksas neviršijo 108,6, o emigrantų skaičius neviršijo 38818. Ketvirtadalį laikotarpio vartotojų kainų indeksas buvo didesnis nei 107,6, o emigrantų skaičius didesnis nei 29273. Dažniausiai per 2010-2022 m. vartotojų kainų indeksas buvo 108,6. Mažiausias vartotojų kainų indeksas per šį laikotarpį buvo 104,1, o didžiausias 150,1. Mažiausias emigrantų skaičius per 2010-2022 m. buvo 21021 asmenys, o didžiausias 83157 asmenys.

Siekiant apskaičiuoti ryšį tarp šių rodiklių, naudojamas koreliacijos skaičiavimas. Jis ne tik parodo esamą ryšį tarp šių dviejų rodiklių, tačiau parodo ir kaip glaudžiai jie yra susiję vienas su kitu. Koreliacija - tikimybinis arba statistinis atsitiktinių dydžių priklausomumas. (Visuotinė Lietuvos enciklopedija, 2023)

3 pav. Regresija (sudaryta autorių)

Atlikus koreliacijos apskaičiavimus, buvo gauta daugianarė regresijos lygtis. Determinacijos koeficientas ($R^2 = 0,5141$), leidžia daryti prielaidą, kad 51,4 procentais emigracijos regresijos yra paaiškinama vartotojų prekių indeksu. Gautas koreliacijos koeficientas $r = 0,71701$ rodo, jog ryšys tarp emigrantų skaičiaus ir vartotojų kainų indekso yra stiprus. O tai reiškia, jog vartotojų kainų indeksas turi didelę įtaką emigrantų skaičiui Lietuvoje.

Taikomojo tyrimo metodika

Problema – didėjantys pragyvenimo išlaidos Lietuvoje priverčia emigruoti, kad išlaikyti save ir/ar savo šeimą (Budginaitė-Mačkinė, 2022). Ekonomistas Mauricas (2022) teigia, kad kainos Lietuvoje skatina emigracijos iš Lietuvos didėjimą. Didėjančios kainos Lietuvoje turi įtakos, pasirenkant emigruoti iš Lietuvos. Dėl to šiuo tyrimu bus siekiama iširti, kokią įtaką turi kainų augimas emigracijai iš Lietuvos.

Hipotezė - pasirinkimas emigruoti dėl produktų kainų augimo Lietuvoje tarp lyčių grupių nesiskiria.

Tyrimo metodas – anketinė apklausa. Anketa yra aiškus bei patikimas metodas (Kardelis, 2002), nes išsaugomas respondentų privatumas, yra lengvai prieinama bei struktūruota.

Tyrimo respondentai – savarankiškai gyvenantys Lietuvos gyventojai. Ši grupė gali objektyviai įvertinti kainų pokyčius.

Tyrimo respondentų imtis - respondentų imtis buvo apskaičiuota Raosoft (2023) programa. Savarankiškai gyvenančių respondentų skaičius, remiantis Oficialiosios statistikos portalu (2023), buvo pasirinktas 13943000. Nurodyta 5 proc. paklaida, 95 proc. patikimumas ir 50 proc. pasiskirstymas, gauta, kad reikiamas respondentų skaičius 385.

Tyrimo sudarymas ir jo pagrindimas – 1 lentelėje pateikiamas tyrimo klausimų sudarymo pagrindimas, o 1 priede anketa.

4 lentelė. Tyrimo klausimų sudarymo pagrindimas (sudaryta autorių pagal Kumpikaitę - Valiūninę, Žičkutę, Kavalnį, Kasnauskienę, Rocha, Silva, Perobeli, Davulį, Lipsey, Swedenborg, Hasim, Manaf, Ali, Akay, Brausman, Djajic, Kirdarr)

Šaltinis	Ką reikia sužinoti, sprendžiant problemą?	Kokius klausimus reikia užduoti?
Kumpikaitė-Valiūninė, Žičkutė (2017) Kavalnis., Kasnauskienė (2021) Rocha, Silva, Perobeli (2020)	Emigracijos priežastys	Ar sutinka su literatūroje pateikiamomis priežastimis?
Davulis (2009)	Perkamoji galia	Kaip vertinate savo perkamąją galią Lietuvoje?
Lipsey., Swedenborg (2007)	Ar produktų kainų skirtumas įvairiose šalyse turi įtakos emigracijai	Ar sutinka su literatūroje pateikiama pirkėjų elgsenos apibūdinimu, kurią lemia kainos?
LR žemės ūkio ministerija (2022)	Maisto kainų augimo Lietuvoje įtaka emigracijai	
Hasim., Manaf, Ali (2020)	Kainos svarba pirkėjui	Ar dėl produktų kainų augimo svarstote emigraciją iš Lietuvos?
Akay, Brausmann, Djajic, Kirdarr (2018)	Kainų kaitos įtaka emigracijai	

Tyrimo organizavimas - anketinė apklausa buvo atliekama 2023 m. gegužės 5 d., naudojant surveymonkey.com. Apklausa platinta socialiniuose tinkluose: Facebook, Instagram bei elektroniniu paštu. Per ribotą laiką pavyko surinkti 170 atsakymų. Remiantis Roasoft (2023) programa, anketinės apklausos patikimumas 80,7 proc. Tyrimas atliktas laikantis socialinių tyrimų etikos principų, bet nepažeidžiant tyrimo validumo (Kardelis, 2002).

Tyrimo duomenų analizės metodai – aprašomoji statistika, koreliacija, regresija, kryžminė tyrimo klausimų analizė.

Demografiniai duomenys - tyrimo respondentai sudarė iš 68.02 proc. moterų ir 31.98 proc. vyrų. Amžiaus grupės pasiskirstė taip: 82.56 proc. respondentų, 18-25 m., 11.05 proc. 26-33m. ir 6.4 proc. 34 ir daugiau metų respondentų. Respondentų išsilavinimas: aukštasis universitetinis – 16.28 proc., aukštasis neuniversitetinis – 17.44 proc., profesinis – 6.4 proc., vidurinis – 57.56 proc., nebaigtas vidurinis – 2.33 proc.

Taikomojo tyrimo duomenų analizė

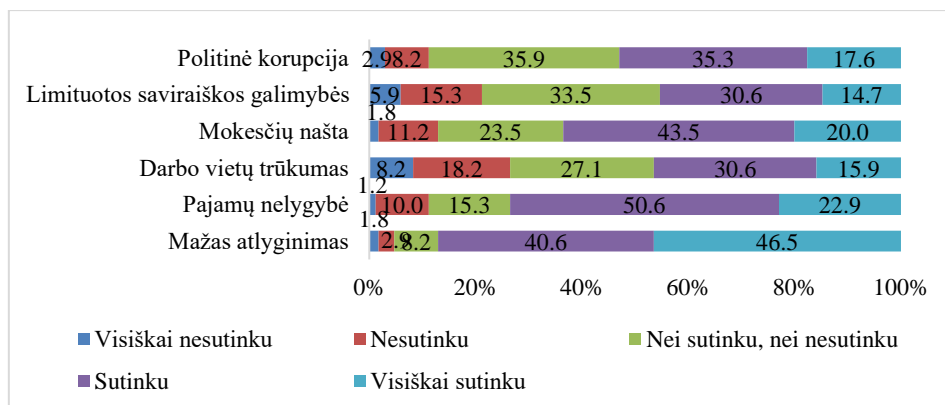
Atlikus apklausą, duomenys buvo apdoroti naudojant SPSS programą. Žemiau pateiktoje 5 lentelėje pateikta patikimumo statistika.

5 lentelė. Patikimumo statistika (sudaryta autorių)

Cronbachs Alpha	Klausimų skaičius
0,752	12

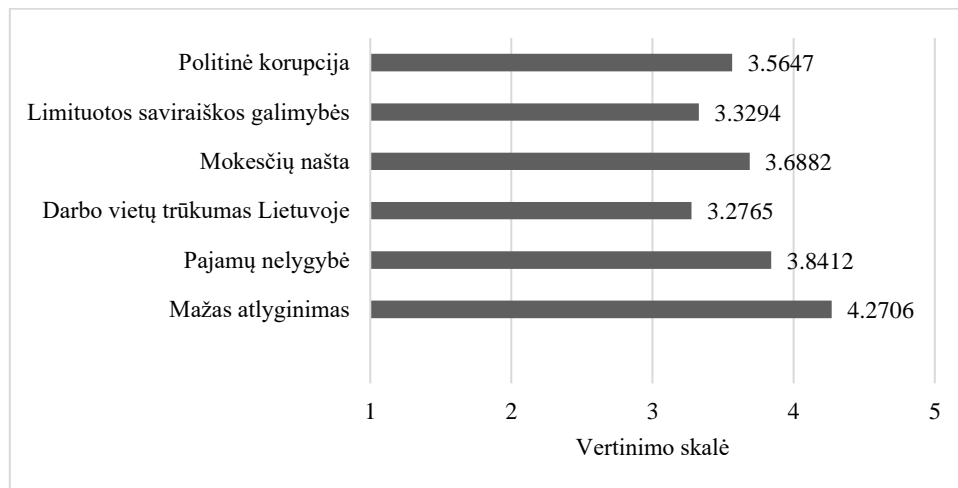
Kuo Cronbach Alpha koeficientas arčiau 1, tuo apklausa patikimesnė ir klausimai tarpusavyje suderinti. Iš lentelės galima teigti, kad ši 12 klausimų apklausa yra patikima, o klausimai tarpusavyje integruoti ir duomenimis galima pasitikėti.

Respondentų buvo prašyta įvertinti faktorius, kurie lemia emigraciją Lietuvoje. Klausimas buvo sudarytas, naudojant Likerto skalę nuo 1 iki 5, kai 1 – visiškai nesutinku, o 5 – visiškai sutinku. 1 paveiksle galima matyti, SPSS programos pagalba, sudarytą dažnių lentelę.

4 pav. Respondentų atsakymai į emigracijos priežasčių vertinimą (sudaryta autorių)

Iš paveikslėlio galima matyti, kad 35,3 proc. respondentų pažymėjo, kad sutinka su teiginiu, kad politinė korupcija yra emigracijos Lietuvoje priežastis. 33,5 proc. respondentų pažymėjo, kad nei sutinka, nei nesutinka, kad limituotos saviraiškos galimybės turi įtakos emigracijai. 43,5 proc. apklaustųjų teigia, kad sutinka, kad mokesčių našta lemia emigraciją. Daugiausia respondentų (50,6 proc.) sutinka, kad pajamų nelygybė yra svarbiausias faktorius, lemiantis emigraciją ir tik 1,2 proc. apklaustųjų visiškai nesutinka, kad šis faktorius lemia emigraciją. 46,5 proc. respondentų visiškai sutinka, kad mažas atlyginimas lemia emigraciją Lietuvoje. 5 paveiksle pateikiama šio klausimo atsakymų aritmetinių vidurkių grafikas.

5 pav. Atsakymų į klausimą apie emigracijos priežastis aritmetiniai vidurkiai (sudaryta autorių)

Dauguma respondentų pažymėjo, kad sutinka (4 balai) su teiginiu, kad mažas atlyginimas ir politinė korupcija, mokesčių našta ir pajamų nelygybė yra emigracijos Lietuvoje priežastis. Vertinant limituotas saviraiškos galimybes bei darbo vietų trūkumą kaip emigracijos priežastis, buvo renkamas nei sutinku, nei nesutinku (3 balai) atsakymas.

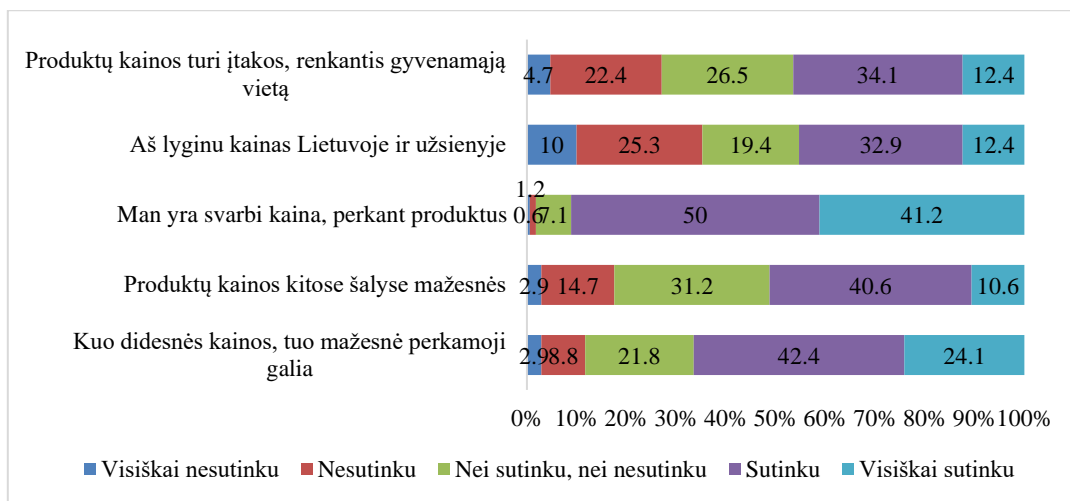
SPSS programos pagalba buvo apskaičiuota dispersija (6 lentelė).

6 lentelė. Atsakymų į klausimą apie emigracijos priežastis dispersija (sudaryta autorių)

Tyrimo teiginiai	Dispersija
Mažas atlyginimas	0,754751
Pajamų nelygybė	0,868117
Darbo vietų trūkumas Lietuvoje	1,38465
Mokesčių našta	0,949565
Limituotos saviraiškos galimybės	1,180787
Politinė korupcija	0,945493

Iš lentelės duomenų galima daryti išvadą, kad teiginio - mažas atlyginimas – vertinimas, pasiskirstę didžioji dauguma atsakymų į kelis variantus (sutinku ir visiškai sutinku), o, vertinant kitus teiginius, didžioji dauguma respondentų rinkosi vienodą atsakymo variantą.

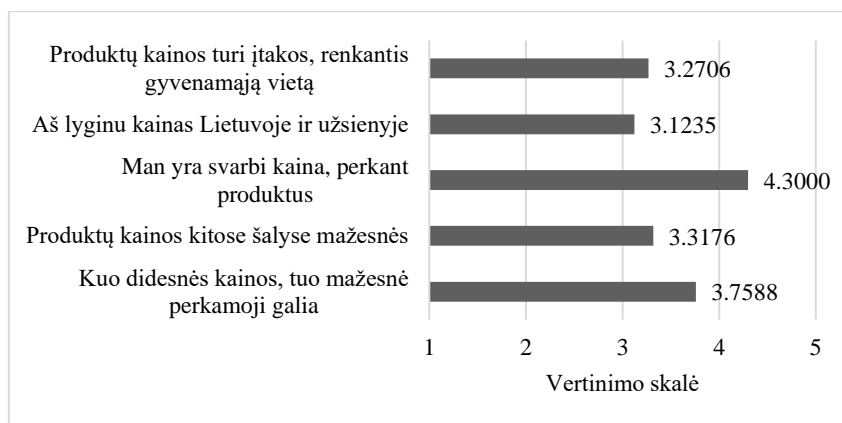
Taip pat, respondentams buvo pateiktas klausimas įvertinti teiginius apie kainas (6 pav.). Klausimas sudarytas naudojant Likerto skalę.

6 pav. Respondentų atsakymai į klausimą apie kainas (sudaryta autorių)

Iš lentelės matoma, kad 34,1 proc. respondentų sutinka, kad produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą. 32,9 proc. respondentų sutinka, kad lygina kainas Lietuvoje ir užsienyje. Net 40,6 proc. respondentų sutinka, kad kainos kitose šalyse yra mažesnės ir pusei respondentų yra svarbi kaina, perkant produktus. 42,4 proc. sutinka su teiginiu, kad kuo didesnės kainos, tuo mažesnė perkamoji galia.

4 paveiksle pateiktas šio klausimo atsakymų aritmetiniai vidurkiai.

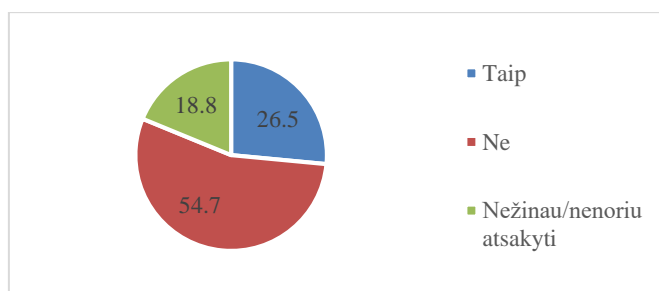

7 pav. Atsakymų į klausimą apie kainas aritmetiniai vidurkiai (sudaryta autorių)

Dauguma pažymėjo, kad sutinka, jog kaina yra svarbi, perkant produktus ir kuo didesnės kainos, tuo mažesnė perkamoji galia (4 balai). Iš aritmetinių vidurkių matome, kad nei sutinka, nei nesutinka (3 balai) buvo parinkti teiginiai, kad produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą, lygina kainas Lietuvoje ir užsienyje ir produktų kainos kitose šalyse yra mažesnės.

Apibendrinant lenteles duomenis, galima daryti išvadą, kad, vertinant teiginius apie kainas, respondentai dažniausiai rinkosi vienodą atsakymo variantą.

Respondentams buvo užduotas klausimas – ar dėl produktų kainų augimo svarsto emigraciją iš Lietuvos. Pateiktoje diagramoje pavaizduota, kaip pasiskirstė respondentų atsakymai procentais (5 pav.).

8 pav. Atsakymų į klausimą dėl svarstymo emigruoti iš Lietuvos atsakymų pasiskirstymas (sudaryta autorių)

Naudojant IBM SPSS programą, apskaičiuotos koreliacijos tarp aktualiausių apklausos klausimų bei sudarytos kryžminės tyrimo klausimų ir atsakymų lentelės. 7 lentelėje galima pamatyti respondentų nuomonę ar jie lygina kainas Lietuvoje ir užsienyje ir ar produktų kainos turi įtakos renkantis gyvenamąją vietą. Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad tie, kurie pažymėjo, kad sutinka su teiginiu, kad lygina kainas, sutinka ir su teiginiu, kad kainos turi įtakos renkantis, kur gyventi.

7 lentelė. Ryšys tarp teiginio, kad lyginu kainas Lietuvoje ir užsienyje ir, kad produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą (sudaryta autorių)

		Produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą					Iš viso
		Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	
Aš lyginu kainas Lietuvoje ir užsienyje	Visiškai nesutinku	4	5	4	4	0	17
	Nesutinku	1	12	16	11	3	43
	Nei sutinku, nei nesutinku	0	6	11	13	3	33
	Sutinku	3	13	10	24	6	56
	Visiškai sutinku	0	2	4	6	9	21
Iš viso		8	38	45	58	21	170

8 lentelėje respondentai, kurie pažymėjo, kad lygina kainas Lietuvoje ir užsienyje, visiškai sutinka su teiginiu, kad mažas atlyginimas yra emigracijos Lietuvoje priežastis.

8 lentelė. Ryšys tarp teiginio, kad lyginu kainas Lietuvoje ir užsienyje ir, kad mažas atlyginimas lemia emigraciją (sudaryta autorių)

		Mažas atlyginimas					Iš viso
		Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	
Aš lyginu kainas Lietuvoje ir užsienyje	Visiškai nesutinku	0	1	2	6	8	17
	Nesutinku	1	2	4	25	11	43
	Nei sutinku, nei nesutinku	0	0	5	12	16	33
	Sutinku	0	2	3	24	27	56
	Visiškai sutinku	2	0	0	2	17	21
Iš viso		3	5	14	69	79	170

9 lentelėje matomas ryšys tarp klausimo, ar respondentai, dėl produktų kainos svarsto emigraciją iš Lietuvos ir teiginio, kad produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą. Dauguma respondentų, kurie nei sutinka, nei nesutinka bei nesutinka, kad kainos turi įtakos gyvenamajai vietai, pažymėjo, kad nesvarsto emigracijos iš Lietuvos. Tačiau tie, kurie visiškai sutinka su teiginiu, kad produktų kainos turi įtakos, kur gyventi, vis dėl to svarsto emigraciją iš Lietuvos.

9 lentelė. Ryšys tarp teiginio, kad produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą ir klausimo ar svarstote emigraciją (sudaryta autorių)

		Ar dėl produktų kainų augimo svarstote emigraciją iš Lietuvos?			Iš viso
		Taip	Ne	Nežinau/Nenoriu atsakyti	
Produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą	Visiškai nesutinku	0	8	0	8
	Nesutinku	4	27	7	38
	Nei sutinku, nei nesutinku	8	28	9	45
	Sutinku	22	23	13	58
	Visiškai sutinku	11	7	3	21
Iš viso		45	93	32	170

Siekiant išsiaiškinti, ar pasirinkimas emigruoti iš Lietuvos dėl kainų augimo skiriasi tarp lyčių, buvo suformuluota nulinė hipotezė H_0 – pasirinkimas emigruoti dėl produktų kainų augimo Lietuvoje tarp lyčių grupių nesiskiria.

Alternatyvioji hipotezė H_1 - pasirinkimas emigruoti dėl produktų kainų augimo Lietuvoje tarp lyčių grupių skiriasi (žr. 10 lentelė). Reikšmingumo lygmuo pasirinktas $\alpha=0,05$.

10 lentelė. Emigracijos iš Lietuvos dėl produktų kainų augimo svarstymo pasiskirstymas tarp lyčių (sudaryta autorių)

		Jūsų lytis:		Iš viso	
		Moteris	Vyras		
Ar dėl produktų kainų augimo svarstote emigraciją iš Lietuvos?	Taip	Kiekis	30 _a	15 _a	45
		proc. lyties atžvilgiu	25,9	27,8	26,5
	Ne	Kiekis	65 _a	28 _a	93
		proc. lyties atžvilgiu	56,0	51,9	54,7
	Nežinau/Nenoriu atsakyti	Kiekis	21 _a	11 _a	32
		proc. lyties atžvilgiu	18,1	20,4	18,8
Iš viso		Kiekis	116	54	170
		proc. lyties atžvilgiu	100,0	100,0	100,0
p=0,874					

Kadangi p reikšmė $=0,874 > 0,05$, nulinės hipotezės atmesti negalima. Vadinas, vyrų ir moterų pasirinkimas emigruoti iš Lietuvos dėl produktų kainų augimo yra vienodas. Iš 7 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad 56 proc. apklaustų moterų ir 51,9 proc. vyrų pažymėjo, kad emigruoti dėl produktų kainų augimo nesvarsto.

Apibendrinant atlikti apklausą, galima teigti, kad mažas atlyginimas, pajamų nelygybė lemia emigraciją. Taip pat, didžioji apklaustųjų dalis lygina kainas Lietuvoje ir užsienyje ir sutinka, kad kainos kitose šalyse yra mažesnės, o kainos yra svarbios, perkant produktus. Atliktas aktualiausių klausimų kryžminimas rodo, kad, nors produktų kainos turi įtakos, renkantis gyvenamąją vietą, dėl augančių kainų respondentai emigruoti iš Lietuvos neplanuoja.

Išvados

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, palyginus Lietuvos emigracijos rodiklį su Estijos ir Latvijos rodikliais, matoma, kad Lietuvoje emigracija didžiausia ir daro neigiamą įtaką Lietuvos BVP. Siekiant atrasti ar emigracijos rodiklis priklauso nuo vartotojų prekių indekso, apskaičiavus koreliaciją, pastebėta, kad ryšys tarp šių rodiklių stiprus. Galima daryti prielaidą, VPI lemia emigrantų skaičių.

2. Siekiant išsiaiškinti ar kainų augimas turi įtakos emigracijai, buvo pasirinktas tyrimo metodas - apklausa. Pasirinkimą lėmė tai, kad apklausa lengvai prieinama ir platinama. Nors ir buvo surinktas mažesnis atsakymų skaičius (170) nei rekomenduojamas savarankiškai gyvenančių lietuvių populiacijai (385), patikimumas išlaikytas aukštas - 80,6 proc.

3. Atlikus kiekybinį tyrimą - apklausą, nustatyta, kad nors respondentai ir pastebi, kad kainos užsienyje mažesnės nei Lietuvoje ir kaina jiems svarbi, perkant produktus, dėl kainų augimo Lietuvoje emigracijos neplanuoja.

Literatūra

- Akay, A., Brausmann, A., Djajić, S., & Kırdar, M. G. (2021). Purchasing-power-parity and the saving behavior of temporary migrants. *European Economic Review*, 134, N.PAG. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/db.kaunokolegija.lt/10.1016/j.euroecorev.2021.103682>
- Davulis G. (2009). *Ekonomikos teorija*. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: https://kaunokolegija.primo.exlibrisgroup.com/permalink/370KUOAS_INST/7lenn/alma990000519570207111
- Hasim M., Manaf S., Ali A. (2020) Role of price towards customer satisfaction. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 4182-4183. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: https://www.ejmcm.com/article_4282_ab057a5e698e265b157613e8fb09a74d.pdf
- Kardelis K. (2002) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. [žiūrėta 2023-05-31]. Prieiga per internetą: <https://www.scribd.com/doc/37948910/K-Kardelis-Mokslini%C5%B3-tyrim%C5%B3-metodologija-ir-metodai#>
- Kavalnis R., Kasnauskienė G. (2021) Does emigration hurt the economy? Evidence from Lithuania. *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 2(24), 442-443. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/omee.2021.12.64>
- Kavalnis R., Kasnauskienė G. (2021) Push or pull: what drives emigration from Lithuania? *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 2(24), 27-28. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/omee.2022.13.69>
- Lipsey E., Swedenborg B. (2007). *Explaining product price differences across countries*. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: <https://www.nber.org/papers/w13239>
- LR žemės ūkio ministerija (2022) *Maisto kainų kitimo tendencijų 2022 m. I ketvirčio apžvalga*. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/Maisto%20kain%C5%B3%20kitimo%20tendencij%C5%B3%202022%20m_%20I%20ketvirt%C4%AF%20ap%C5%BEvalga.pdf
- Rocha A., Silva C., Perobeli F. (2020) Inflation and labor migration: modelling the Venezuelan case. *Department of economics*, 4. [žiūrėta 2023-04-28]. Prieiga per internetą: http://www.repec.eae.fea.usp.br/documentos/Rocha_Silva_Perobelli_05WP.pdf
- Kasnauskienė G., Kavalnis R. (2021). *Organizations & Markets in Emerging Economies*, p440-458. p.19. [žiūrėta 2023-06-01]. Prieiga per internetą: <https://web.p.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=9&sid=ac178226-6823-49c2-85cd-8dd6cb25a30%40redis&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=103610507&db=bsu>

11. Kripaitis, R., Romikaitytė, B.(2005). *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos 2005*: Ernesto Galvanausko mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 171-179.
12. Karalevičienė, J., Kristina Matuzevičiūtė, K. (2009). *Tarptautinės emigracijos ekonominių priežasčių analizė Lietuvos pavyzdžiu. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* Nr. 1 (14), p. 143-151
13. Grizas, R.A. (2000). *Tarptautiniai valiutiniai-finansiniai santykiai ir globalizacija: mokomoji knyga*. VU.

EMIGRATION IN LITHUANIA

The purpose of this article is to analyze the emigration rate in Lithuania. Based on various literary and statistical data, the data on emigration indicators in Lithuania during the last few decades were analyzed. After the calculations, it was found out that the index of consumer goods affects the rate of emigration in Lithuania. Also, based on the applied research methodology literature, a quantitative study was conducted - a survey, which aimed to find out whether Lithuanian citizens living independently are considering emigrating from Lithuania due to the increase in product prices. After analyzing the obtained results, it was found that the respondents notice that the prices abroad are lower, but they do not consider emigrating from Lithuania because of this. The null hypothesis that the consideration of emigration due to the increase in product prices does not differ between gender groups was confirmed.

Keywords: emigration, consumer price index, reasons for emigration in Lithuania.

ATSINAUJINANČIOS ENERGIJOS IŠTEKLIŲ PANAUDOJIMAS LIETUVOJE

*Dovilė Ciparytė (stud.), Tauras Praniauskas (stud.), Leonardas Valionis (stud.),
Paulina Šeferytė (stud.), vadovai dr. Laima Jesevičiūtė-Ufartienė, dr. Vytautas Liesionis,
dr. Vilma Morkūnienė*

Kauno kolegija

Anotacija

Šiame straipsnyje pateikiama atsinaujinančios energijos gamybos Lietuvoje makroekonominės aplinkos analizė. Naudojant matematinius instrumentus apskaičiuojami Lietuvos atsinaujinančios energijos gamybos rodikliai. Pritaikant anketinės apklausos tyrimo metodą, siekiama išsiaiškinti, kas lemia Lietuvos gyventojų žinių nepakankamumą apie atsinaujinančios energijos išteklius bei kodėl Lietuvoje alternatyvios energijos gamybos produktyvumo lygmuo atsilieka nuo Europos Sąjungos šalių. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog tyrimo dalyvių nuomone, svarbūs aspektai lemiantys gyventojų žinių stoką apie atsinaujinančią energiją yra nepakankamas išsilavinimas bei per mažas domėjimasis AEI, taip pat didelę reikšmę turėjo amžius, o kiti aspektai, kaip lytis ar socialinis statusas neturi įtakos žinių lygiui.

Raktiniai žodžiai: atsinaujinantys energijos ištekliai; AEI gamybos tempai Lietuvoje; saulės energija; tvari energijos gamyba; energetika; vėjo energija; hidroenergija; geoterminė energija; biodujos; biomasė;

Įvadas

Temos aktualumas. Visame pasaulyje sparčiai augant energetikos sektoriui vis daugiau dėmesio skiriama atsinaujinantiems energijos šaltiniams (Spartus atsinaujinančios energijos augimas, 2021). 2019 metų Tarptautinės Energetikos Agentūros (TEA) ir Pasaulinio Energetikos Prognozės ataskaita rodo, kad atsinaujinančioji energija pastaraisiais metais sparčiai auga, ypač dėl saulės baterijų ir vėjo jėgainių kainų mažėjimo. Atsižvelgiant į klimato kaitos problemą, daugelis šalių investuoja į skirtingus atsinaujinančios energijos tipus ir stengiasi kuo greičiau pakeisti neatsinaujinančiąją energiją į atsinaujinančiąją, kai tai yra ekonomiškai įmanoma. Lietuvos mokslininkų (Klevas, Murauskaitė, Klevienė, Perednis, 2013) teigimu, pagrindinė AEI technologijų rinka yra orientuota į vartotojus, todėl akivaizdu, jog pagrindinės problemos, stabdančios atsinaujinančių energijos išteklių gamybą yra vartotojų žinių stoka, didelės investicijos bei skirtumas tarp energijos tiekėjų ir šilumos sektoriaus vartotojų.

Problema – remiantis Lietuvos energetikos agentūros (2023) duomenimis, svarbu pabrėžti, jog Lietuvos energijos produktyvumo lygmuo dar gerokai atsilieka nuo Europos Sąjungos šalių vidurkio, kai iš 27 šalių, Lietuva užima 20 vietą. Nors Lietuvoje yra pakankamai gerai technologiškai išvystytas energetikos sektorius bei yra pakankamai gamtinių išteklių naudoti alternatyvius energijos šaltinius, vis dėlto atsinaujinančios energijos panaudojimas išlieka mažas, o kartu anot Ališauskaitės- Šeškienės (2018), Lietuvos gyventojai turi nepakankamai žinių apie AEI. Tad kyla klausimas, kodėl Lietuvoje atsinaujinančios gamybos energijos panaudojimas yra mažas ir kas lemia Lietuvos gyventojų žinių stoką apie AEI .

Tyrimo objektas – atsinaujinančios energijos išteklių panaudojimas.

Tyrimo tikslas – nustatyti atsinaujinančios energijos išteklių panaudojimą, įvertinant AEI susijusias gyventojų žinias Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti atsinaujinančios energijos sampratą, pagrindžiant AEI svarbą.
2. Taikant statistinius ir matematinius instrumentus atlikti AEI panaudojimo analizę Lietuvoje.
3. Ištirti Lietuvos žmonių suvokimą apie atsinaujinančios energijos panaudojimą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, antrinių duomenų analizė, matematinė ir statistinė analizė, duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa internetu.

Atsinaujinančios energijos svarbos pagrindimas ir analizuojamų duomenų pateikimas Atsinaujinančios energijos samprata, pagrindžiant AEI svarbą

Energija yra vienas iš svarbiausių ir pagrindinių fizikos sąvokų, su kuria susiduria žmonija. Supratimas apie energiją yra esminis energetinių sistemų ir procesų analizės aspektas. Tačiau planetos ištekliai, kuriuos žmonės naudoja, senka greičiau nei jie gali būti papildyti. Iš tikrųjų, žmonija sunaudoja medžiagas ir absorbuoja atliekas, kurios atitinka 1,6 kartus didesnį Žemės išteklių kiekį nei jie gali atsinaujinti per metus. Tai reiškia, kad žemės išteklių atstatymui po vienerių metų reikia daugiau nei vienerių metų ir šešių mėnesių. Atsinaujinantys energijos šaltiniai, žinomi kaip "žalioji energija", yra energija, gaunama iš šaltinių, kurie arba atsinaujina per trumpą laiką, arba yra beveik neišsenkantys. Atsinaujinanti energija apima energijos formas, kurios gaunamos iš natūralių procesų, kurių energija perduodama iš naujo. Esant dabartiniam žinių ir technologijų lygiui, teigiama, kad visas mūsų aplinkoje esantis materijos judėjimas yra susijęs su dviem pagrindiniais aspektais: medžiaga ir jėgos lauku. Medžiagai būdingi svarbūs matavimo dydžiai - masė ir energija. Masė apibrėžia inerciją ir gravitaciją, o energija - materijos judėjimo lygį. Žodis "energija" naudojamas plačiai, bet tikrasis sąvokos turinys yra mažiau išsamiai išnagrinėtas dėl subtilių savybių, kurios būdingos tam tikroms energijos perdavimo formoms. Bendriausias

apibūdinimas pateikia energiją kaip materijos judėjimo matą. Ši formuluo­­tė, nors ir teisinga, turi trūkumą, nes ji yra mažiau aiški, atsižvelgiant į didelę materijos judėjimo formų įvairovę. (Enache, Popa, Zăbavă, 2022).

Atsinaujinanti energija – tai energija, gaunama iš natūralių gamtinių išteklių, kurie papildomi didesniu greičiu nei suvartojama. Enache, Popa ir Zăbavă (2022), išskyrė keturis pagrindinius alternatyvius energijos šaltinius, kurie yra esminiai energijos sistemos elementai, lengvai pakeičiantys iškastinį kurą, bei esantys konkurencinga alternatyva dėl savo potencialo būti naudojami bet kurioje planetos vietoje, bet daugiausia dėl to, jog neišskiria nei šiltnamio efektą sukeliančių dujų, kurios daro įtaką klimato kaitai, nei teršalų. Prie AEI priskiriama saulės ir vėjo energija, hidroenergija, geoterminė energija, biomasė ir biodujos.

Pirmoji atsinaujinančios energijos forma yra vėjo jėga, kuri paverčiama į mechaninę energiją. Vėjo energija yra vienas iš sparčiausiai augančių atsinaujinančios energijos šaltinių pasaulio mastu, kuris gali padėti mažinti priklausomybę nuo tradicinių energijos šaltinių, tokių kaip anglis arba nafta. Vėjo energija yra aplinkai draugiškas ir tvarus energijos šaltinis, kuris prisideda mažinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą į atmosferą, nes vėjo jėgainės neišskiria kenksmingų medžiagų į orą. Šiuolaikinės vėjo turbinos paverčia vėjo energiją į elektros energiją, pagaminančią nuo 50-60 KW iki 2-3 MW elektros energijos. Vėjo greitis yra pagrindinis veiksnys, lemiantis poveikį pagamintos elektros energijos kiekiui. Didėjant vėjo greičiui, didėja ir vėjo jėgainių pagamintos energijos kiekis. Vėjo energija kinta proporcingai vėjo greičio kubui, jei vėjo greitis padvigubėja, tai generatoriaus rotorius gaunama energija padidėja 8 kartus. Tai yra pigiausia alternatyvi energijos rūšis, palyginti su saulės ir vandens energija. Vėjo energiją galima paversti elektros energija naudojant vėjo jėgaines arba vėjo elektrines. Svarbiausias vėjo jėgainių veikimo aspektas yra judantis oras. Didėjant vėjo greičiui, didėja ir su judėjimu susijusi kinetinė energija. Vėjo turbinos skirtos kinetinei energijai sustabdyti, sulėtinti ir paversti elektros energija. Kinetinės energijos stabdymas įvyksta, kai vėjas susiduria su turbinos mentėmis.

Anot Enache, Popa ir Zăbavă (2022) vėjo energija turi daug privalumų: prieinama atokiuose vietovėse, yra viena švariausių atsinaujinančios energijos tipų, nereikalauja didelės priežiūros bei yra pigiausias alternatyvus energijos šaltinis, lyginant su saulės ir vandens energija. Nepaisant to, turi ir minusų. Vėjo turbinos efektyvumas gaminant elektrą priklauso nuo oro sąlygų, todėl gali būti sunku tiksliai numatyti, kiek elektros energijos pagamins vėjo turbina laikui bėgant. Jei vėjo greitis bet kurią dieną yra per mažas, turbinos rotorius nesisuka. Tai reiškia, kad vėjo energija ne visada gali būti išsiųsta didžiausio elektros poreikio metu. Norint naudoti tik vėjo energiją, vėjo turbinos turi būti suporuotos su tam tikra energijos kaupimo technologija. Be to, vienas didžiausių vėjo energijos minusų yra triukšmas ir vizualinė tarša. Vėjo turbinos mentės yra labai didelės ir sukasi labai dideliu greičiu. Deja, jų ašmenys gali pakenkti ir nužudyti į juos atskrendančias sparnuočių rūšis, tokias kaip paukščiai ir šikšnosparniai. Vėjo jėgainių statyba taip pat gali sutrikdyti natūralias vietinių rūšių buveines, jei nebus vykdoma tvariai. Tačiau šias problemas tam tikru mastu galima išspręsti patobulinus technologijas ir tinkamai įrengus vėjo jėgaines. (Wind energy pros and cons, 2022)

Kalbant apie saulės energija, Enache, Popa ir Zăbavă (2022), pabrėžia, jog tokia alternatyvi energijos forma yra gausiausias atsinaujinantis šaltinis žemėje. Jį galima užfiksuoti ir naudoti įvairiais būdais, o kaip atsinaujinantis energijos šaltinis, tai svarbi mūsų švarios ateities dalis. Daugiau šilumos ar elektros galima pagaminti tose vietose, kur taršos lygis mažesnis. Ir to priežastys akivaizdžios, nes atmosferoje esant mažiau teršalų saulės spinduliams lengviau pasiekti žemę, o tai padidina energijos gamybą namams iš saulės energijos. Saulės energijai rinkti naudojamos saulės baterijos, kurios gali užfiksuoti saulės spinduliuotės šviesos fotonus ir paversti juos energija. Norėdami generuoti fotovoltinę energiją, reikia užfiksuoti šviesos fotonus, kuriuos turi saulės spinduliuotė, ir paversti juos elektros energija. Tai galima pasiekti fotovoltinės konversijos procesu naudojant saulės bateriją. Pagamintos saulės baterijos neišskiria šiltnamio efektą sukeliančių dujų, beveik nereikalauja priežiūros ir beveik nenaudoja kuro, bei nesukelia jokio triukšmo.

Be paminėtų energijos šaltinių, Enache, Popa ir Zăbavă (2022), išskiria dar vieną alternatyvų energijos šaltinį – hidroenergija, taip pat žinoma kaip vandens energija. Yra trys užtvankų tipai, kuriuos pasitelkus išgaunama energija: Hidraulinės upės bėgimo jėgainės, užtvankos elektrinės bei rizikos kanalų įrenginiai. Autorės teigia, jog hidraulinė energija yra viena iš plačiausiai naudojamų atsinaujinančių energijos šaltinių pasaulyje, kuri pasižymi itin švaria ir saugia energijos panaudojimo alternatyva.

Prie atsinaujinančios energijos šaltinių priskiriama ir biomasė, kuri apibrėžiama kaip augalinė gamtos sudedamoji dalis. Biomasė yra gausiausias atsinaujinantis išteklius planetoje ir apima visas organines medžiagas, susidarancias vykstant gyvų organizmų medžiagų apykaitos procesams. Išmetamus teršalus, kuriuos išskiriami deginant, augalai absorbuoja jų augimo ir gamybos metu, todėl tokia alternatyvi energija mažina šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą.

Remiantis Green Genius (2023), duomenimis, dar vienas alternatyvus energijos šaltinis gaunamas iš biomasės yra biodujos, anot „Green Genius“ biodujos turi didžiulį potencialą būti viena iš pagrindinių atsinaujinančių energijos rūšių, judant link ekologiškos ir švarios ateities. Pagrindinės biodujų sudedamosios dalys yra anglies dioksidas ir metanas. Metanas lemia biodujų šilumos išsiskyrimą, kuri yra svarbiausia biodujų savybė, gaminant energija. Biodujos yra naudojamos kaip kuras kogeneracinėse jėgainėse, kurios vienu metu gamina elektrą ir šilumą. Skystos atliekos, susidarancios biodujų gamybos proceso metu, gali būti naudojamos kaip trąšos. Taip pat šis atsinaujinantis išteklius gali būti išgrynintas iki gamtinių dujų kokybės ir tiekiamas į gamtinių dujų sistemą. Tam tikslui yra naudojami specialūs įrenginiai, kurie leidžia pašalinti įvairius cheminės sudėties junginius, didinti metano koncentraciją ir panašiai. (Atsinaujinantys ištekuliai, 2019)

Remiantis National Geographic (2023), išskiriama dar viena atsinaujinančios energijos rūšis – geoterminė energija. Geoterminė energija tai šiluminė gilesniųjų žemės sluoksnių energija, kurios energijai išgauti naudojama specialūs įrenginiai, tokie kaip šiluminiai siurbliai ar geoterminės jėgainės. Geoterminio šilumos siurblio veikimo principas panašus į šaldytuvą, tik atvirkštinis. Jis perduoda šilumą iš žemės į pastatą šildymui arba naudoja šilumą elektrinės energijos gamybai. Beveik bet kurioje pasaulio vietoje geoterminė šiluma gali būti pasiekama ir nedelsiant naudojama kaip šilumos šaltinis. Ši šiluminė energija vadinama žemos temperatūros geoterminė energija. Siekdamas gauti pakankamai energijos elektrai gaminti,

geoterminės elektrinės naudojami šiluma, esančia kelis kilometrus žemiau Žemės paviršiaus. Kai kuriose vietose šiluma gali natūraliai egzistuoti po žeme kaip garai arba karštas vanduo. Geoterminės energijos naudojimas yra gana švarus. Dauguma sistemų išskiria tik vandens garus, nors kai kurios išskiria labai mažus kiekius sieros dioksido, azoto oksidų ir kietųjų dalelių. Skirtingai nuo kitų atsinaujinančių energijos šaltinių, geoterminės sistemos yra „bazinės apkrovos“. Tai reiškia, kad jie gali dirbti vasarą arba žiemą ir nėra priklausomi nuo besikeičiančių veiksnių, tokių kaip vėjas ar saulė. Vis dėlto, tokią energiją išgaunant kyla ir tam tikros grėsmės, kaip aukšto slėgio vandens srautų įpurškimo į Žemę procesas gali sukelti nedidelį seisminį aktyvumą arba nedidelius žemės drebėjimus. Taip pat, geoterminiai augalai gali išskirti nedidelį kiekį šiltnamio efektą sukeliančių dujų, tokių kaip vandenilio sulfidas ir anglies dioksidas bei vanduo, tekantis per požeminius rezervuarus, gali surinkti pėdsakus toksiškų elementų, tokių kaip arsenas, gyvsidabris ir selenas. Nors procesui vykdyti beveik nereikia kuro, pradinės geoterminės technologijos diegimo išlaidos yra brangios.

Remiantis, ateities perspektyvomis ir tyrėjų nuomonėmis, tikėtina, kad daugiausia dėmesio bus skiriama vėjo ir saulės energijai. Didelio masto vėjo turbinų įsiskverbimo lygis svyruoja iki 50 %, o vėjo turbinoms tenka svarbus vaidmuo nakties metu. Taigi, atsinaujinančių energijos šaltinių plėtra turi būti vertinama ne tik socialiniu ir aplinkos, bet ir ekonominiu požiūriu, užtikrinant saugų ir patikimą energijos tiekimą ir saugojimą, mažas energijos kainas ir įvairių atsinaujinančių energijos šaltinių diversifikavimą. Guigaitė ir Jakubavičius (2022) teigia, jog atsinaujinančių išteklių panaudojimas pasaulyje išaugs apie 50 proc., o saulės energetika sudarys 60 proc. šios dalies. Tai lemia ne tik ekologiniai rodikliai, tačiau ir saulės energetikos technologijų pažanga. Taigi, apibendrinant galima teigti, jog toks alternatyvių šaltinių panaudojimas ne tik sumažintų teršalų kiekį, tačiau ir pagerintų klimato sąlygas.

Atsinaujinančios energijos išteklių ekonomikos svarba

Klimato kaita dėl anglies emisijos (CO₂E) tapo ne tik mokslinė, bet ir tarptautine politine bei ekonomine problema. Nuo XXI amžiaus pradžios ekonomika ir visuomenė įžengė į aukšto išsivystymo laikotarpį, vis labiau išryškėjo įvairios socialinės ir ekologinės problemos. Pasaulinis anglies dioksido projektas prognozuoja, kad šiais metais (2023 m.) pasaulinis anglies dvideginio išmetimas pasieks 40,6 mlrd. tonų, beveik prilygstantis bendram anglies dvideginio išmetimui 2019 m. ir 5 proc., didesnis nei tada, kai 2015 m. buvo pasirašytas Paryžiaus susitarimas. Tarp jų su iškastiniu kuru susiję anglies dvideginio išmetimai pasieks 36,6 mlrd. tonų, o tai yra didžiausias rekordinis kiekis. Tikėtina, kad naftos sektoriaus CO₂E, palyginti su praėjusiais metais (2022 m.), padidės daugiau nei 2 proc., anglies sektoriaus emisijos 2014 m. sugrįš į savo istorinį piką, o gamtinių dujų sektoriaus emisijos išliks nepakitusios, bet tokio pat lygio kaip ir 2014 m., 2021 m. Verta paminėti, kad nuo 2000 m. metano emisija visame pasaulyje padidėjo 8,99 proc., tai yra apie 50 milijonų tonų per metus, nepaisant to, žmonės sukelia 60 proc., metano emisijų, kaip pranešė JT aplinkos programa. (International journal of environmental research and public health, 2023)

Kalbant apie šalies ekonomiką, atsinaujinančios energijos gamyba turi daug pliusų. Bayar, Sasmaz ir Ozkaya (2020) teigia, jog atsinaujinančios energijos gamybai reikia daug lėšų ir įvairių naujų technologijų, tačiau jų statymas kelia visų šalių ekonomiką. Pasak, Kutana, Paramati, Ummalla ir Zakari (2018), kiekvienos šalies politika turi rodyti gan didelę iniciatyvą tam, jog investuotojai norėtų prisidėti prie atsinaujinančios energijos gamybos plėtros. Nes pradėjus plėtoti tokią veiklą, padaugės darbo vietų ir tokiu būdu bus dar labiau didinama šalies ekonomika. Apie tokiu būdu atsiradusių darbo vietų svarbą yra pasisakęs ir Jankauskas (2004), jo teigimu, atsinaujinančios energijos gamybos padvigubinimas padidintų naujų darbo vietų skaičių nuo 0,5 milijono iki 1 milijono.

Kita vertus, vėjo, vandens ar saulės jėgainės, turi savų minusų, kalbant apie jų gamybos procesus. Fan, Cai, Guo ir Xu (2022) teigia, jog visos šios jėgainės per savo tarnybos laiką sugeneruoja tik nedidelį procentą potencialaus energijos kiekio. Pagal Bayar, Sasmaz ir Ozkaya (2020) teiginį, jog kylant šalies BVP tolygiai kyla ir CO₂ emisijos, todėl norint išlaikyti kylančią energijos paklausą stabiliai, reikia ieškoti alternatyvių energijos gamybos būdų, tokių kurie ilgainiui mažintų CO₂ kiekį, bei jo nesukurtų. Pasak Gaigalio, Katino (2020) iškastinis kuras ir biomasė sudaro didžiausią dalį sunaudojamų išteklių energijos gamybai, todėl norint mažinti taršą, būtina skatinti CO₂ neutralius energijos gamybos formas. Didžiausią įtaką daro besivystančios šalys, nes jų energijos kaštai kyla sparčiausiai, todėl šalys turėtų naudoti atsinaujinančią energetiką, norint sustabdyti tokių staigų taršos kylimą.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad anglies dioksido emisija ir klimato kaita yra didelė tarptautinė politinė ir ekonominė problema. Prognozuojama, kad šiais metais (2023 m.) pasaulinis anglies dvideginio išmetimas bus rekordinis, didžia dalimi dėl iškastinio kuro. Tokia padėtis reikalauja ieškoti alternatyvių energijos gamybos būdų, kad būtų mažinama CO₂ emisija. Kalbant apie atsinaujinančią energiją, jos gamyba turi daug privalumų. Ji gali prisidėti prie ekonomikos augimo ir sukurti daug naujų darbo vietų. Tačiau atsinaujinančios energijos generatoriai turi savų trūkumų, pvz., sugeneruoja nedidelį procentą potencialaus energijos kiekio ir reikalingos didelės investicijos bei naujos technologijos. Siekiant mažinti taršą, būtina skatinti CO₂ neutralias energijos gamybos formas ir mažinti iškastinio kuro naudojimą. Svarbu paminėti, jog reikia atsižvelgti ir į besivystančių šalių energijos poreikius, kurie sparčiai auga. Atsinaujinanti energija gali būti sprendimas, siekiant sustabdyti taršą ir ilgainiui mažinti CO₂ emisiją. Atsinaujinančios energijos išteklių ekonominė svarba yra didelė ir vis labiau didėja, augant pasaulio suvokimui apie klimato kaitos iššūkius. Atsinaujinantys energijos ištekliai, tokie kaip saulės, vėjo, hidroenergija ir kt., yra nepriklausomi nuo ribotų iškastinių kuro šaltinių. Investuojant į atsinaujinančią energiją, valstybės gali sumažinti savo priklausomybę nuo importuojamos energijos, padidinti energetinį saugumą ir sumažinti pažeidžiamumą energijos tiekimo srityje. Atsinaujinančios energijos sektorius gali kurti naujas darbo vietas ir skatinti ekonomikos augimą. Nors investicijos į AEI gali būti didelės, ilguoju laikotarpiu tai gali prisidėti prie energijos kainų stabilumo. Priklausomybė nuo kintamų iškastinių kuro kainų gali būti sumažinta, o atsinaujinantys energijos ištekliai gali padėti sumažinti energijos tiekimo riziką ir nepastovumą. Alternatyvi energija yra švari energijos forma, kuri mažina

išmetamų teršalų kiekį ir žalingą poveikį aplinkai. Investuojant į atsinaujinančią energiją, galima sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisiją, prisidėti prie oro ir vandens kokybės pagerinimo.

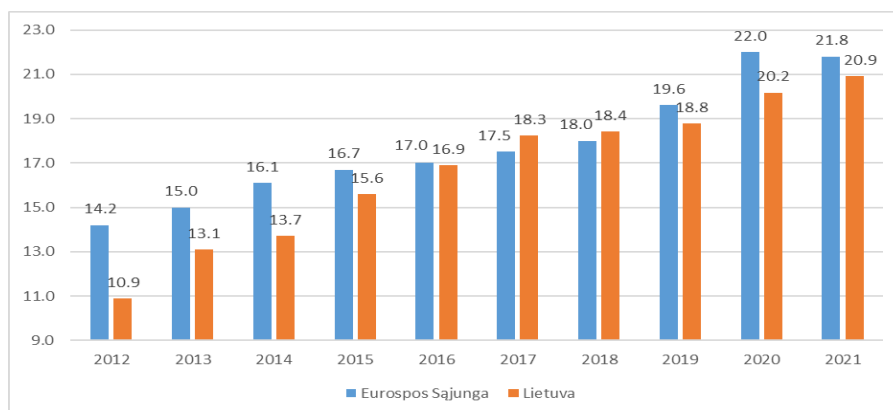
Atsinaujinančios energijos gamybos Lietuvoje ir ES šalyse statistinis vertinimas

Pagal EY atliktą tyrimą, 2020 m., nepaisant pandemijos, investicijos į atsinaujinančios energijos gamybos pajėgumus pasauliniu mastu išaugo 2 proc. ir siekė 303,5 mlrd. dolerių. Tuo pačiu metu atsinaujinančios energijos pajėgumai padidėjo net 45 proc. daugiau nei 2019 m., pasiekdami 265 GW, kas yra labai didelis augimas nuo 1999 m. Tai rodo, kad atsinaujinančios energijos sektorius sparčiai plėtojasi ir gauna vis daugiau investicijų visame pasaulyje.

Europos Sąjungos šalių didėjantys siekiai atsinaujinančios energijos srityje dėl ES nustatyto anglies neutralumo termino iki 2050 m. daro spaudimą visam žemynui, ypač Rytų Europos šalims, kurios neseniai įstojo į ES. Vakarų Europai tenka didelis iššūkis, tačiau ji turi pranašumą dėl senesnės infrastruktūros ir didesnio pažangumo šioje srityje. Rytų Europos šalys susiduria su nemenkais iššūkiais ir geopolitine įtaka, būtent senos infrastruktūros atnaujinimu ir energetinės priklausomybės nuo Rusijos mažinimu. Kiekvienoje šalyje yra ekonominių, socialinių ir politinių kliūčių perėjimui į žaliąją ateitį, kurios apima paskirstymo tinklų tobulinimą, naujų technologijų ir finansinių priemonių kūrimą, skirtų palaikyti mažai anglies dioksido į aplinką išskiriančią ekonomiką.

Lietuvoje atsinaujinančios energijos suvartojimas pastaraisiais metais nežymiai augo. 1 paveiksle pateikti duomenys rodo, jog nuo 2012 m. iki 2021 m. atsinaujinančių energijos išteklių dalis bendrame suvartojime išaugo 10 proc., nepaisant to Lietuva vis dar atsilieka nuo Europos Sąjungos vidurkio. 2021 m. atsinaujinančios energijos dalis bendroje energijos suvartojimo struktūroje Lietuvoje sudarė apie 20,9 proc., palyginti su 2012 m., kai jos dalis buvo tik 10,9 proc. Tai rodo pastebimą augimą atsinaujinančios energijos naudojime šalyje.

Europos Sąjungoje taip pat matomas atsinaujinančios energijos suvartojimo augimas. 2021 m. atsinaujinančios energijos dalis bendroje energijos suvartojimo struktūroje ES sudarė apie 21,8 proc., lyginant su 2012 m., kai jos dalis sudarė 14,2 proc. Tai reiškia, kad dauguma ES šalių taip pat didina atsinaujinančios energijos naudojimą ir siekia sumažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro.

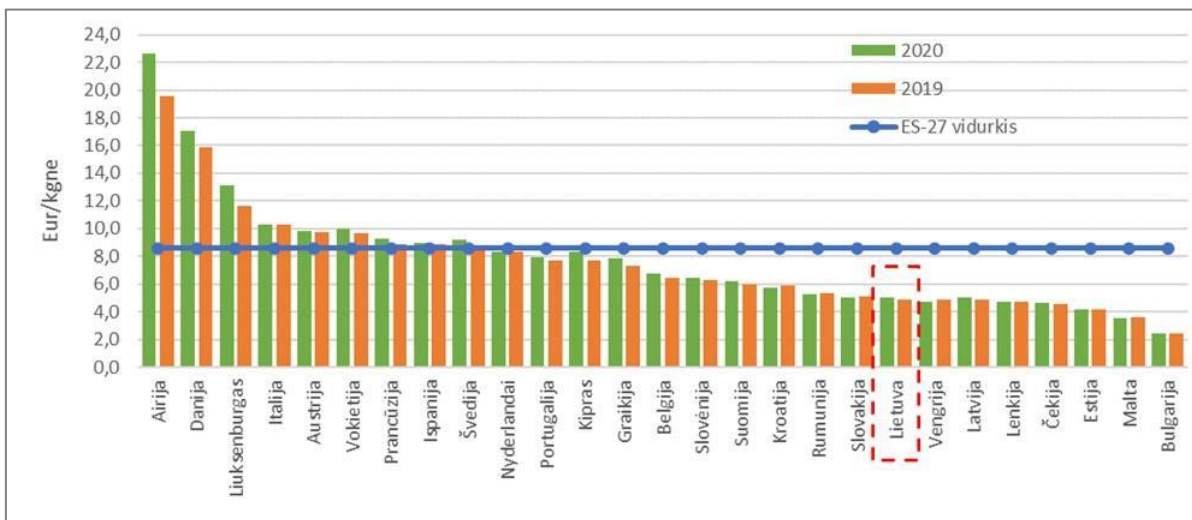

1 pav. Atsinaujinančių energijos išteklių dalis bendrame suvartojime (sudaryta darbo autorių, 2023)

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog ES mažinimo anglies dvideginio išmetimo tikslai tampa vis labiau ambicingi, nepaisant to, jog, Lietuva 2021 m. nuo Europos Sąjungos šalių atsilieka vos 0,9 proc., Lietuvos energetikos produktyvumo lygmuo vis dar gerokai atsilieka nuo ES. (žr. 1. pav.) Lietuva turi imtis veiksmų siekdama įvykdyti klimato kaitos mažinimo įsipareigojimus iki 2050 m. Tai reiškia, kad pravartu intensyviau skatinti CO2 emisijos mažinimą. Be to, didinant investicijas į šviesios energijos technologijas, Lietuva sustiprintų savo energetinį saugumą ir konkurencingumą. (Spartus atsinaujinančios energijos augimas, 2021)

Remiantis Eurostat (2022), duomenimis, Lietuvos ekonominiai ir energijos produktyvumo rodikliai gerėja ir tai turi teigiamą įtaką šalies konkurencingumui regioniniame ir globaliame kontekstuose. Tai taip pat prisideda prie didesnio energijos suvartojimo efektyvumo, mažesnės teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos į aplinką. Energijos produktyvumo rodiklis rodo, kiek energijos vienetas naudojamas kurti prekes ir paslaugas (išreikštas kilogramais naftos ekvivalento).

Energijos produktyvumo rodiklis leidžia atskirti energijos suvartojimą nuo ekonominio augimo ir padeda vertinti šalies efektyvumą lyginant su kitomis ES šalimis. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos energijos produktyvumo lygis vis dar žemesnis nei Europos Sąjungos vidurkis. Lietuva užima 20-ą vietą iš 27 Europos Sąjungos šalių šiuo rodikliu. Tai reiškia, kad Lietuvoje dar yra didelė galimybė padidinti energijos vartojimo efektyvumą (žr. 2. pav.).

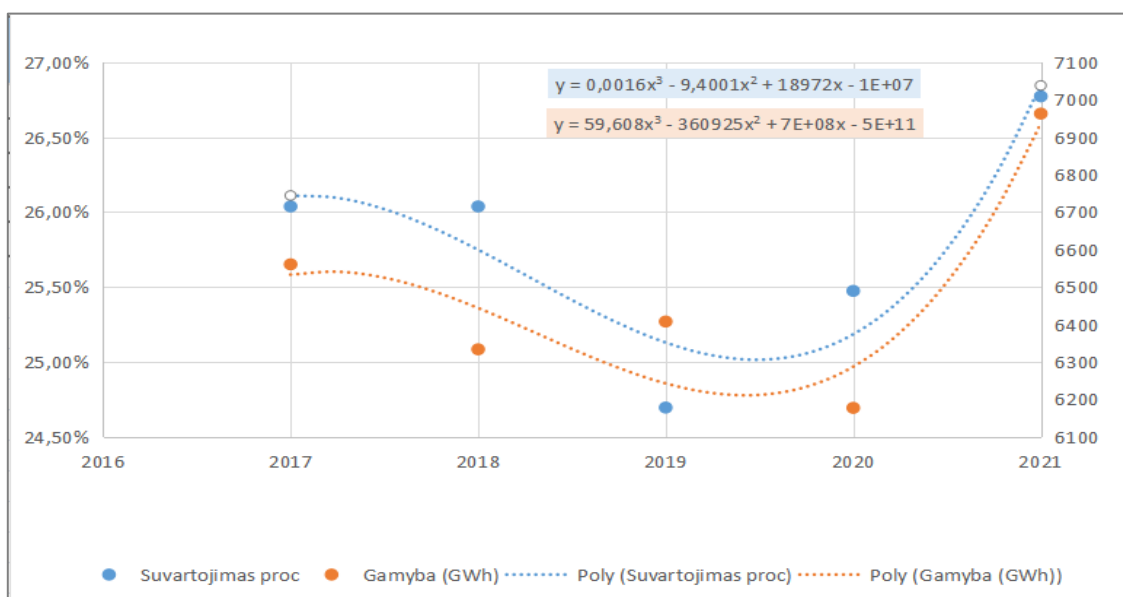

2 pav. Elektros energijos suvartojimas per metus (Eurostat, 2022)

Apibendrinant, galima teigti, jog nors Lietuvoje atsinaujinančios energijos produktyvumas gerokai išaugo per pastaruosius 10 metų, vis dėlto norint pasiekti užsibrėžtus tikslus ir pagerinti energijos suvartojimo rodiklius, Lietuva turi imtis konkrečių ekonominių tikslų gerinant energetikos sektorių. Iki 2030 metų Lietuva siekia, jog iš atsinaujinančios energijos šaltinių būtų suvartojama 45 proc. elektros energijos bei būtų pagaminta 90 proc. šilumos energijos. Iki 2050 metų, išsikeldama ambicingą tikslą 100 proc. naudoti alternatyvią energiją, Lietuva gali būti viena aktyviausių atsinaujinančių išteklių rinka. (Spartus atsinaujinančios energijos augimas, 2021)

Atsinaujinančios energijos išteklių panaudojimo statistinė analizė Lietuvoje

3 paveikslėlyje pateikta informacija parodo, kiek procentų užima atsinaujinančios elektros energijos šaltinių dalis energijos suvartojime nuo 2016 metų iki 2021 metų. Lygtims gauti buvo pasitelktos trečiojo laipsnio parabolės kreivės. Lygčių pagalba, galima apskaičiuoti tendencijų kreives, kurios parodo koku tempu vyksta permainos ir į kurią pusę jos linksta. Prognoze pasitikėti galima, tuomet kai aproksimacijos koeficientas $\mu < 10$ proc. Šiuo atveju prognoze tikėti galima, nes gautas μ yra mažesnis už 10 procentų, suvartojimo μ yra 8% ir pagamintos energijos μ yra 7,72%. Naudojant „trendline“ funkciją galima pastebėti, jog abi susidariusios kreivės yra labai panašios ir 2021 metais labiausiai suartėja prie viena kitos. Galima teigti, jog šios kreivės yra tarpusavyje susijusios. Tačiau, pagal duotų duomenų taškų išsidėstymą galima pastebėti, tai jog gamyba atsilieka nuo elektros energijos suvartojimo, todėl galima teigti, jog elektros energijos gamyba negali tolygiai reaguoti į staigius suvartojimo pokyčius.

3 pav. Atsinaujinančios elektros energijos gamyba pagal suvartojimo kiekį (Sudaryta darbo autorių, 2023)

Galima teigti, jog šios kreivės yra tarpusavyje susijusios. Apibendrinus duomenis, galima teigti, jog 46,8% Atsinaujinančios elektros energijos suvartojimo daro įtaką gamybai. Apskaičiavus koreliaciją (0,684572), pastebima, jog vyrauja vidutinis ryšys tarp elektros energijos suvartojamo kiekio ir gamybos. Tačiau, pagal duotų duomenų taškų

išsidėstymą galima pastebėti, tai jog gamyba atsilieka nuo elektros energijos suvartojimo, todėl galima teigti, jog elektros energijos gamyba negali tolygiai reaguoti į staigius suvartojimo pokyčius.

Pateiktoje lentelėje (žr. 1 lentelė) vaizduojama skaitinė charakteristika, kuri apibūdina elektros energijos suvartojimo ir gamybos pokyčius laiko tarpe nuo 2017 metų iki 2021 metų. Ši charakteristika leidžia interpretuoti suvartojimo ir gamybos kitimą. Remiantis AEI gamybos ir suvartojimo skaitinių charakteristikų lentelės duomenimis, vidutinis elektros energijos suvartojimas nuo 2017 iki 2020 metų siekė 25,804 proc. \pm 0,773 proc. Vidutiniškai nuo 2017-2020 metų buvo pagaminta 6488,5 GWh atsinaujinančios elektros energijos \pm 299,1. Puse laikotarpio elektros energijos suvartojimas neviršijo 26,038 proc., o gamyba neviršijo 6407,8 GWh. Remiantis 1 lentelės ir 3 paveikslu duomenimis daugiausia elektros energijos buvo suvartota 2021 metais, atitinkamai 26,773 proc., mažiausiai 2019 metais - 24,695 proc. Daugiausia elektros energijos buvo pagaminta 2021 metais, atitinkamai 6963,1 GWh, mažiausiai 2020 metais - 6177,1 GWh. Kvantinis nuokrypis parodo vidutinio elektros energijos suvartojimo nuokrypį, kuris yra \pm 0,773 % ir gamybos \pm 299,1 GWh. Šie nuokrypiai yra galimi, kadangi yra mažesni nei 10% skaitinės vertės nuo vidurkio.

1 lentelė. AEI gamybos ir suvartojimo skaitinių charakteristikų lentelė (Sudaryta darbo autorių, 2023)

	Vidurkis	Kvantinis nuokrypis	Mediana	Q1	Q3	Moda	Min	Max
Suvartojimas	25.804	0.773	26.038	25.474	26.038	26.038	24.695	26.773
Gamyba	6488.5	299.1	6407.8	6333.6	6560.6	Neįmanoma	6177.2	6963.1

Taigi, iš pateiktų duomenų, galima apibendrinti, kad elektros energijos suvartojimas ir gamyba Lietuvoje per laikotarpį nuo 2017 iki 2021 metų buvo kintanti. Vidutiniškai nuo 2017 iki 2020 metų elektros energijos suvartojimas sudarė apie 25,804 proc., o atsinaujinančios elektros energijos gamyba buvo apie 6488,5 GWh. Pastebima, kad elektros energijos suvartojimas ir gamyba pasiekė aukščiausius lygius 2021 metais. 2020 metais elektros energijos gamyba siekė mažiausią procentą, tad galima daryti prielaidą, jog pandemijos laikotarpiu, buvo pagaminama mažiausiai elektros energijos. Taip pat yra nurodomi nuokrypiai, kurie rodo, kad šie skaitiniai pokyčiai yra mažesni nei 10% nuo vidurkio, todėl jie laikomi galimais ir priimtinais. Iš šių duomenų galime daryti išvadą, kad atsinaujinančios elektros energijos gamyba ir jos suvartojimo tendencija Lietuvoje yra didėjanti, o tai atitinka didėjantį susidomėjimą ir investicijas į atsinaujinančios energijos šaltinius. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad elektros energijos suvartojimas vis dar dominuoja palyginti su atsinaujinančios energijos gamyba, tad yra galimybė tobulinti bei didinti atsinaujinančios energijos naudojimą siekiant tvarios energijos gamybos.

Atsinaujinančios energijos gamybos panaudojimo ir su AEI susijusių gyventojų žinių Lietuvoje tyrimo metodika

Problema: remiantis, Lietuvos energetikos agentūros duomenimis (2023), svarbu pažymėti, kad Lietuvos energijos produktyvumo lygmuo dar gerokai atsilieka nuo ES šalių vidurkio. Iš 27 ES šalių Lietuva užima 20 vietą. Tai yra gana žema vieta lyginant su pačiomis stipriausiomis ES valstybėmis. Nors Lietuvoje yra pakankamai gerai technologiškai išvystytas energetikos sektorius bei yra pakankamai išteklių naudoti alternatyvius energijos šaltinius, vis dėlto atsinaujinančios energijos panaudojimas išlieka mažas. Tad kyla klausimas, kodėl Lietuvoje atsinaujinančios gamybos energijos panaudojimas yra mažas ir kas lemia lietuvių žinių nepakankamumą apie tai (Ališauskaitė-Šeškienė, 2018).

Objektas: atsinaujinančios energijos gamybos panaudojimas Lietuvoje.

Tikslas: ištirti apklaustųjų žinias kodėl Lietuvoje atsinaujinančios gamybos energijos panaudojimas yra mažesnis, nei Europos Sąjungoje.

Tyrimo metodas: tyrimui pasirinkta naudoti anketinės apklausos metodą. "Kaip kiekybinio tyrimo metodas pasirinktas anketinė apklausa, ne todėl, kad toks tyrimo metodas yra plačiai paplitęs. To priežastis – išsamiai, objektyviai ištirti pasirinktą objektą." (Kardelis, 2007).

Respondentai: tyrimo respondentais buvo pasirinkti asmenys nuo 18 iki 60 metų. Asmenys, kurie turi susidarę nuomonę apie atsinaujinančius energijos išteklius, arba naudoja alternatyvius energijos šaltinius. Pasirinktas respondentų amžiaus imties dydis leidžia pateikti tyrimo išvadų statistinį generalizavimą.

Tyrimų respondentų imtis: reikėjo apklausti 385 respondentus nuo 18 iki 60 metų, laikantis amžiaus, socialinės padėties ir lyties kriterijais. Pasinaudojus statistinės imties elektronine svetaine (Raosoft, 2004) pasirinkus tyrimo duomenų klaidos tikimybę 5 proc., tyrimo duomenų patikimumą 95 proc., tyrimo duomenų pasiskirstymą 50 proc., rekomenduojama tyrimo imtis yra 377 respondentai.

Tyrimo instrumentas: 2 lentelėje pavaizduotas anketos sudarymo pagrindimas.

2 lentelė. Anketinės apklausos instrumentas (sudaryta darbo autorių, 2023)

Autorius	Tiriamąjį objekto aspektas	Tyrimo klausimai
Lietuvos energetikos agentūra (2022)	Atsinaujinančios gamybos energijos įperkamumas	Aš žinau, kad įsirengus atsinaujinančios energijos šaltinius savo namuose, galima gauti kompensaciją; Aš skirčiau didesnę pajamų dalį, perkant švaresnę energiją iš elektros tiekėjų.
Lietuvos vėjo elektrinių asociacija (2022)	Požiūris į ekologijos svarbą	Aš pritariu, jog Lietuva turi pakankamai išteklių vystyti atsinaujinančios energijos gamybą; Aš sutinku, jog gyvenamoji vieta lemia atsinaujinančios energijos išteklių rūšies pasirinkimą.
Lietuvos vėjo elektrinių asociacija (2022)	Gyventojų požiūris į atsinaujinančios energijos plėtrą	Aš pritariu, jog būtų skatinama atsinaujinančios energijos gamyba Lietuvoje; Aš pritariu teiginiui, jog saulės energijos gamyba Lietuvoje yra populiariausia.
Vasarevičius (2022)	Žinios apie atsinaujinančios energijos išteklius	Kokius žinote atsinaujinančios energijos išteklius? Aš naudoju atsinaujinančios energijos šaltinius.
Lietuvos statistikos departamentas (2023)	Kokie energijos šaltiniai naudojami namų ūkyje	Aš pritariu, jog atsinaujinančios energijos gamyba, sumažina užterštumo lygį šalyje.
Oficialiosios statistikos portalas (2020)	Kokios atsinaujinančios energijos rūšys populiariausios Lietuvoje	Esant galimybei, dabar naudojamus degalus, pakeisčiau atsinaujinančios energijos šaltiniais (pvz.: elektra arba dujos).

Tyrimo organizavimas: tyrimas buvo atliktas internetinėje erdvėje, naudojantis „SurveyMonkey“ svetaine, jis vyko nuo 2023 metų gegužės 9 dienos iki 2023 metų gegužės 23 dienos. Tyrimas buvo atliktas dalinantis anketos nuoroda „Facebook“, „Instagram“ platformose bei siunčiant elektroninius laiškus pasirinktiems asmenims. Pasirinktos platformos buvo greičiausias būdas surinkti reikiamą balsų kiekį. Reikiamas respondentų atsakymų skaičius yra 385, surinkta 388 respondentų atsakymai. Pasinaudojus akredituota statistinės imties skaičiavimo elektronine svetaine (Raosoft, 2004), 388 respondentų tyrimo imtis gauta pasirinkus tyrimo duomenų klaidos tikimybę 5 proc., o tyrimo duomenų patikimumą 95,32 proc.

Tyrimo etika: tyrimas buvo atliktas anonimiškai, remiantis pagarbos asmeniui, teisingumo, teisės gauti tikslią informaciją principais (Rupšienė, 2007). Negali būti daroma įtaka tiriamiesiems, dėl apsisprendimo dalyvauti tyrime ar ne, neatskleidžiama privati informacija, įtikinama, jog nėra rizikos dalyvauti tyrime, taip užtikrinant visišką konfidencialumo lygį (Kardelis, 2017).

Tyrimo demografinių duomenys: apklausoje iš viso dalyvavo 388 respondentai. Dauguma – 61.66 proc. apklaustųjų sudarė moterys, 38,34 proc. sudarė vyrai. Tyrimo dalyvių amžius buvo nuo 18 – 60 metų. Daugiausiai apklaustųjų sudarė nuo 18 – 25 metų (49,61 proc.), mažiausiai apklaustųjų sudarė nuo 46 – 60 metų (10,80 proc.) Didžioji dalis apklausoje dalyvavusių asmenų buvo studentai, kurie sudarė 44,96 proc. Mažiausia dalis apklaustųjų sudarė moksleiviai – 3,36 proc.

Tyrimo duomenų analizės metodai: statistinė analizė – aprašomoji statistika. (dažnių ir vidurkių skaičiavimai). Naudojantis SPSS programa apskaičiuota duomenų dažniai, aritmetiniai vidurkiai ir dispersijos, koreliacijos. Šie duomenys buvo perkelti į Excel programą ir šios programos pagalba buvo sudarytos dažnių lentelės. Parengta tyrimo metodika leido atlikti anketinę apklausą.

Atsinaujinančios energijos gamybos ir naudojimo kiekybinio tyrimo rezultatai

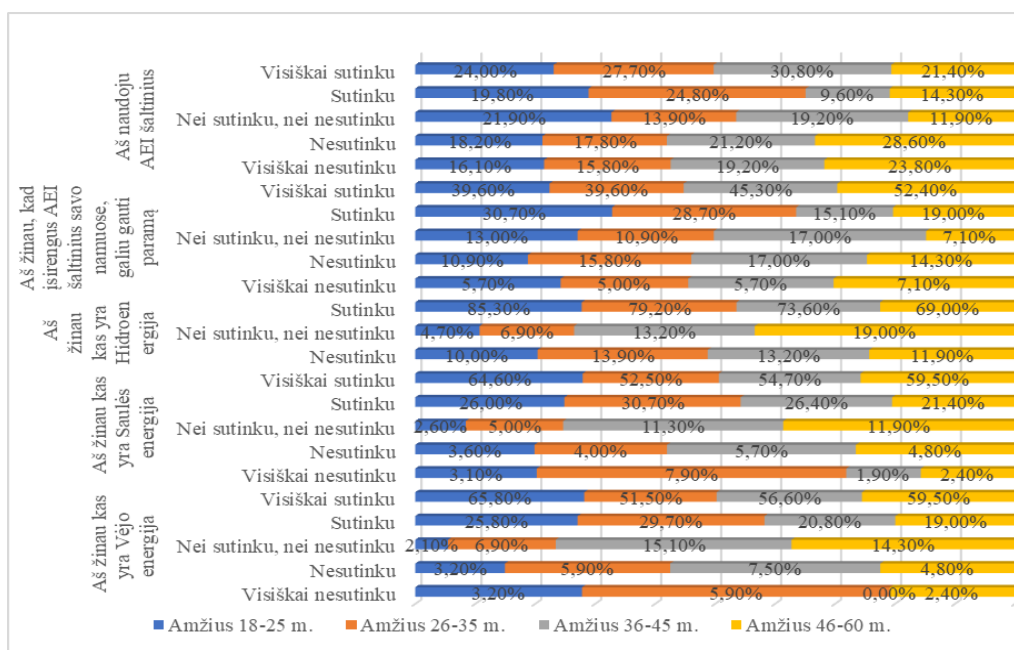
Atlikus anketinės apklausos tyrimą sudaryta lentelė, kurioje išsamiai yra pateikiamas atsakymų vidurkis ir dispersija. Analizuojant tyrimo pateiktus rezultatus galima pastebėti, jog didžioji dalis apklaustųjų žino, kas yra atsinaujinanti energija ir turi tam tikrų žinių apie jos rūšis. Respondentai gan vienodai pasiskirstė ir kalbant apie žinias dėl atsinaujinančios energijos išteklių įrengimui skirtų kompensacijų ir sutikimo, jog gyvenamoji vieta lemia tam tikrų energijos šaltinių įrengimą. Taip pat, atsakymai parodė, jog daugelis žmonių, ne tik žino apie atsinaujinančios energijos išteklius, tačiau ir naudoja juos savo buityje, todėl galima teigti, jog šios paramos skatina žmones naudotis atsinaujinančiais energijos šaltiniais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Respondentų atsakymų dažniai (Sudaryta darbo autorių, 2023)

	Atsakymų vidurkis	Dispersija
Žino kas yra Vėjo energija	4,342	1,038
Žino kas yra Saulės energija	4,335	1,073
Žino kas yra Hidroenergija	4,187	1,307
Žino kas yra Biokuras	4,137	1,255
Žino kas yra Biodegalai	4,065	1,283

Žino kas yra Geoterminė energija	4,003	1,539
Nežino nei vieno atsinaujinančio energijos šaltinio	1,786	1,972
Žino, kad įsirengus atsinaujinančios energijos šaltinius savo namuose, galiu gauti paramą	3,856	1,567
Skirtų didesnę pajamų dalį, perkant švaresnę energiją iš elektros tiekėjų	3,634	1,433
Pritaria, jog būtų skatinama atsinaujinančios energijos gamyba Lietuvoje	4,103	1,268
Naudoja atsinaujinančios energijos šaltinius	3,16	2,078
Pritaria, jog atsinaujinančios energijos gamyba, mažina užterštumo lygį šalyje	4,062	1,238
Pritaria, jog Lietuva turi pakankamai išteklių vystyti atsinaujinančios energijos gamybą	3,827	1,272
Pritaria teiginiui, jog saulės energijos gamyba Lietuvoje yra populiariausia	3,776	1,483
Esant galimybei, dabar naudojamus degalus, pakeistų atsinaujinančios energijos šaltiniais (pvz.: elektra arba dujomis)	3,74	1,569
Sutinka, jog gyvenamoji vieta lemia atsinaujinančios energijos išteklių rūšies pasirinkimą	3,855	1,419

Apklauso rezultatai, lyginant amžiaus grupes su AEI žiniomis (žr. 4. pav.) rodo, jog apie vėjo energiją, saulės energiją ir hidroeneriją daugiausiai žino asmenys, kurių amžius yra nuo 18 iki 25 metų. Nuo 18 - 25 metų apie vėjo energiją žino 65,80 proc., saulės – 64,60 proc., o apie hidroeneriją – 85,30 proc. Likusių amžiaus grupių respondentai taip pat turi nemenkas žinias apie šiuos atsinaujinančius energijos šaltinius, jų atsakymai siekė 50-80 proc.. Reikėtų paminėti tai, jog nuo 26 iki 35 metų grupėje nuo 5 iki 14 proc. atsakiusių nežino šių atsinaujinančių energijos šaltinių. Taip pat, žmonių paklausus ar jie žino, kad valstybė teikia kompensacijas už AEI šaltinių įrengimą, apie tai daugiausiai žinojo asmenys nuo 46 iki 60 metų, jų atsakymai siekė 52,40 proc.. Nuo 36 iki 45 metų apklaustųjų žinios siekia - 45,30 proc., o nuo 18 iki 35 metų asmenys apie tai žino - 36,90 proc. Asmenų, kurie nežino apie šias kompensacijas, didžiausia dalis taip pat priklauso respondentams nuo 46 iki 60 metų - 7,10 proc. Didžioji dalis apklaustųjų, teigė jog naudoja AEI šaltinius priklauso 36-45 metų amžiaus grupei - 30,80 proc. Daugiausiai atsakiusių, jog nenaudoja AEI šaltinių buvo 46-60 metų grupėje - 23,80 proc.

4. pav. AEI žinios pagal amžių (Sudaryta darbo autorių, 2023)

Pasirinktas tiriamasis požymis: likerto skalėje pasirinkimo atsakymai nuo visiškai nesutinku iki visiškai sutinku. Darbe iškelta H0 hipotezė, jog skirtingose amžių grupėse žinios apie atsinaujinančios energijos išteklius (AEI) gali skirtis. Jos nulinė, alternatyvioji hipotezė H1 - skirtingose amžiaus grupėse žinios apie AEI rūšis nesiskiria. Pasirenkame reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,931$. Remiantis 4. lentelės duomenimis α reikšmė lygi $0,931 > 0,05$, tai reiškia, kad H0 atmesti negalima. Todėl remiantis tyrimo duomenimis galime teigti, kad žinių lygiui apie AEI amžius turi įtakos. Patikimumas-0,931.Df-16.

4 lentelė. Žinios apie AEI rūšis pagal amžiaus grupę (sudaryta darbo autorių, 2023)

Teiginys	Amžius/atsakymų variantai	18-25 m.	26-35 m.	36-45 m.	46-60 m.
Aš žinau, kas yra	Visiškai nesutinku	3,20%	5,90%	0,00%	2,40%

Vėjo energija	Nesutinku	3,20%	5,90%	7,50%	4,80%
	Nei sutinku, nei nesutinku	2,10%	6,90%	15,10%	14,30%
	Sutinku	25,80%	29,70%	20,80%	19,00%
	Visiškai sutinku	65,80%	51,50%	56,60%	59,50%
Aš žinau, kas yra Saulės energija	Visiškai nesutinku	3,10%	7,90%	1,90%	2,40%
	Nesutinku	3,60%	4,00%	5,70%	4,80%
	Nei sutinku, nei nesutinku	2,60%	5,00%	11,30%	11,90%
	Sutinku	26,00%	30,70%	26,40%	21,40%
	Visiškai sutinku	64,60%	52,50%	54,70%	59,50%
Aš žinau, kas yra Hidroenergija	Visiškai nesutinku	10,00%	13,90%	13,20%	11,90%
	Nei sutinku, nei nesutinku	4,70%	6,90%	13,20%	19,00%
	Visiškai sutinku	85,30%	79,20%	73,60%	69,00%

Apibendrinant lentelės duomenis, galima teigti, jog respondentų žinios apie atsinaujinančios energijos išteklių rūšis priklausomai nuo amžiaus, skiriasi. Daugiausiai apie atsinaujinančios energijos išteklių rūšis žinojo 18-25m. grupės respondentai, o mažiausiai 26-35 m. respondentai, tačiau galima teigti jog labai didelė dalis respondentų žino apie visas atsinaujinančios energijos rūšis. Tyrimo rezultatai rodo, jog respondentai mažiausiai žino apie hidroenergiją, o daugiausiai apie vėjo energiją. Galima teigti, jog žinios apie atsinaujinančios energijos rūšis yra pakankamos visose amžiaus grupėse.

Išvados

1. Alternatyvi energija gaunama iš draugiškų aplinkai ar lengvai atsinaujinančių energijos šaltinių tokių kaip: saulės ir vėjo energija, bioenergija bei hidroenergija ir geoterminė energija. Jų panaudojimas energijos gamybai yra naudingas ekologijai, taip pat svarbus socialiniam ir ekonominiam vystymuisi. Atsinaujinanti energija yra palankus būdas pakelti šalies ekonomiką, sumažinti energetinę priklausomybę ir padidinti energetinį saugumą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį ir į trūkumus, tokius kaip nedidelis potencialaus energijos kiekio generavimas ir didelės investicijos bei naujų technologijų poreikis. Norint pasiekti užsibrėžtus tikslus ir pagerinti energetikos sektoriaus rodiklius, Lietuva turėtų nustatyti konkrečius ekonominius tikslus ir veikti siekdama pagerinti atsinaujinančios energijos naudojimą.

2. Atsinaujinančios energijos produktyvumas Lietuvoje sparčiai auga, tačiau vis dar gerokai atsilieka nuo ES vidurkio, norint pasiekti užsibrėžtus tikslus ir pagerinti energijos suvartojimo rodiklius, būtina imtis konkrečių veiksmų energetikos sektoriuje. Remiantis atsinaujinančios energijos išteklių panaudojimo statistinė analize Lietuvoje, atsinaujinančios elektros energijos gamyba ir jos suvartojimo tendencija Lietuvoje yra didėjanti. Nepaisant to, jog koreliacija rodo stiprų ryšį tarp elektros energijos suvartojimo ir gamybos, pastebimas skirtumas, jog gamyba atsilieka nuo suvartojimo, rodant, jog elektros energijos gamyba negali tolygiai reaguoti į staigius suvartojimo pokyčius. Taigi, Lietuva turi didelį poreikį tobulinti energetikos sektorių, didinant energijos vartojimo efektyvumą, mažinant anglies dvideginio išmetimą ir sparčiau plėtojant atsinaujinančios energijos šaltinių gamybą, siekiant pasiekti klimato kaitos mažinimo tikslus bei užtikrinti tvarią energetikos sistemos plėtrą.

3. Šiam tyrimui atlikti buvo naudota anketinės apklausos metodas. Anketinės apklausos rezultatai parodė, jog daugelis Lietuvos gyventojų, kurių amžius yra nuo 18 iki 25 m., geriausiai žino įvairias AEI rūšis. Taip pat, respondentai sutinka, jog Lietuvoje būtų skatinama AEI gamyba. Nors respondentų atsakymai rodo, kad jie žino, jog gali gauti valstybės kompensaciją už AEI įrengimą, tačiau asmenų, kurie patys naudoja AEI yra mažiau. Pagal apklaustųjų atsakymus, galima teigti, jog taip yra todėl, nes ne kiekvienas asmuo turi galimybę įsirengti tam tikrus AEI dėl jų vietos užimtumo. Taip pat, remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, jog respondentų žinios apie AEI rūšis priklausomai nuo amžiaus skiriasi, tačiau žinios apie atsinaujinančios energijos rūšis yra pakankamos visose amžiaus grupėse.

Literatūra ir kiti informacijos šaltiniai

1. Ališauskaitė–Šeškienė, I. (2018). Atsinaujinančius energijos išteklius naudojančių energijos gamybos technologijų namų ūkiuose palyginamasis vertinimas. <https://www.lei.lt/wp-content/uploads/2018/08/phd-summary-ilona-alisauskaite-seskiene.pdf>
2. Bayar, Y., Sasman, M. U., & Ozkaya, M. H., (2020). Impact of Trade and Financial Globalization on Renewable Energy in EU Transition Economies: A Bootstrap Panel Granger Causality Test <https://www.mdpi.com/1996-1073/14/1/19>
3. Ciucci, M. (2023). Atsinaujinančioji energija. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/70/atsinaujinančioji-energija>

4. Chomać-Pierzecka, E., Gašiński, H., Rogozińska-Mitrut, J., Soboń, D., & Zupok, S. (2023). Review of Selected Aspects of Wind Energy Market Development in Poland and Lithuania in the Face of Current Challenges. <https://doi.org/10.3390/en16010473>
5. Dičpetris, L. (2021). Spartus atsinaujinančios energijos augimas <https://www.ev.com/lt/lt/laukiamas-spartus-atsinaujinanios-energijos-augimas-kokia-situacija-lietuvoje-ir-baltijos-salyse>
6. Ena (2023). Atsinaujinantys energijos ištekliai (AEI). <https://www.ena.lt/atsinaujinantys-energijos-istekliai/>
7. Energy sage (2022). Wind energy pros and cons. <https://www.energysage.com/about-clean-energy/wind/pros-cons-wind-energy/>
8. Eurostat (2022). <https://ec.europa.eu/eurostat>
9. Fan, Z.-P., Cai, S., Guo, D., & Xu, B. (2022). Facing the uncertainty of renewable energy production: Production decisions of a power plant with different risk attitudes <https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.09.064>
10. Gaigalis, V., & Katinas, V. (2020). Analysis of the renewable energy implementation and prediction prospects in compliance with the EU policy: A case of Lithuania <https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.11.091>
11. Gecevičius, G., & Kavaliauskas, Ž. (2021). Development of Renewable Energy in Lithuania: Experience, State and Trends <https://doi.org/10.5755/j01.erem.77.4.29902>
12. Genius, G. (2023). Biodujų gamyba – kuriame švarią ir ekologišką energetiką. <https://greengenius.com/lt/biodujos/>
13. Guigaitė, A., & Jakubavičius, A. (2022). Saulės Energetikos Projektų Plėtros Tendencijos Lietuvoje. <https://doi.org/10.3846/mla.2022.15857>
14. Int J Environ Res Public Health (2023). [International journal of environmental research and public health](https://doi.org/10.3390/ijerph16010473)
15. Ivea (2022). Lietuvos statistika. <https://ivea.lt/statistika/lietuvos-statistika/>
16. Ivea (2019). Apklauso rezultatai: atsinaujinančios energetikos plėtrą palaiko 78 proc. lietuvių. <https://ivea.lt/apklauso-rezultatai-atsinaujinancios-energetikos-pletra-palaiko-78-proc-lietuviu/>
17. Kardelis, K. (2017). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
18. Klevas, M., Murauskaitė, K., Klevienė, R., Perednis, R. (2013). Measures for increasing demand of solar energy <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1364032113004413>
19. Kutan, A. M., Paramati, S. R., Ummalla, M., & Zakari, A. (2018). Financing Renewable Energy Projects in Major Emerging Market Economies: Evidence in the Perspective of Sustainable Economic Development. *Emerging Markets* ISSN (online) 2538-7669. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2017.1363036>
20. Lietuvos Energetikos agentūra (2019). Atsinaujinantys energijos ištekliai (AEI) <https://www.ena.lt/atsinaujinantys-energijos-istekliai/>
21. Lietuvos vėjo elektrinių asociacija (2021). Viskas, ką reikia žinoti apie vėjo energetiką. https://ivea.lt/wp-content/uploads/2021/01/LVEA_Viskas-ka-reikia-zinoti-apie-vejo-energetika.pdf
22. Markevičius, A., Katinas, V., & Marčiukaitis, M. (2007). Wind energy development policy and prospects in Lithuania <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2007.03.026>
23. National Geographic (2023). Geothermal Energy. <https://education.nationalgeographic.org/resource/geothermal-energy/>
24. osp.stat.gov (2020). Lietuvos aplinka, žemės ūkis ir energetika (2020 m. leidimas) <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-aplinka-zemes-ukis-ir-energetika-2020/izanga>
25. Raosoft. (2004). Sample size calculator. <http://www.raosoft.com/samplesize.html>
26. Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija
27. Takach, M., Sarajlić, M., Peters, D., Kroener, M., Schuldt, F., & von Maydell, K. (2022). Review of Hydrogen Production Techniques from Water Using Renewable Energy Sources and Its Storage in Salt Caverns. <https://doi.org/10.3390/en15041415>
28. The World Bank (2022). GDP (constant 2015 US\$) - European Union. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?end=2021&locations=EU&start=1990&view=chart>
29. Vaidotas, A. (2020). Atsinaujinanti Energetika Lietuvoje ir Pasulyje. <https://lvp.lt/upload/files/Atsinaujinantys%20energijos%20i%C5%A1tekliai%20pramonei%20LT%2B/AEI%20Lietuvoje%20ir%20pasulyje.pdf>
30. Vasarevičius, D. (2011). Atsinaujinančių Šaltinių Panaudojimo Ir Perspektyvų Lietuvoje Analizė <https://doi.org/10.3846/mla.2011.015>
31. Xu, Q., & Khan, S., (2023). How Do R&D and Renewable Energy Consumption Lead to Carbon Neutrality? Evidence from G-7 Economies <https://www.mdpi.com/1660-4601/20/5/4604>

RENEWABLE ENERGY PRODUCTION IN LITHUANIA

This article presents an analysis of the macroeconomic environment of renewable energy production in Lithuania. The indicators of Lithuanian renewable energy production are calculated using mathematical instruments. Applying the questionnaire survey research method, the aim is to find out what causes the insufficient knowledge of Lithuanian residents about renewable energy resources and why the level of productivity of alternative energy production in Lithuania lags behind the countries of the European Union. The results of the study revealed that, in the opinion of the study participants, the important aspects that determine the population's lack of knowledge about renewable energy are insufficient education and too little interest in RES, age was also of great importance, while other aspects, such as gender or social status, do not affect the level of knowledge.

Keywords: renewable energy sources; RES production rates in Lithuania; solar energy; sustainable energy production; energetics; wind energy; hydropower; geothermal energy; biogas; biomass.

WHAT IS THE RELATIONSHIP BETWEEN QUALITY OF LIFE AND THE DEGREE OF INTERNATIONALIZATION OF THE ECONOMY?

Rita Brás (stud.), Dr. Carina Silva, Dr. Telma Mendes

Centre for Innovation and Research in Business Sciences and Information Systems (CIICESI), School of Technology and Management (ESTG), Polytechnic of Porto, Porto, Portugal

Abstract

Previous studies have recognized the influence of internationalization on quality of life. This study aims to understand the complex association between internationalization and quality of life, recognizing that various factors, such as geographical location influence this relationship. Therefore, it aims to fill a specific gap in the lack of a comprehensive analysis that considers how internationalization affects quality of life and how an economy's quality of life can influence internationalization. The methodology adopted in this research includes a literature review to map the trends and conclusions of previous studies. By analyzing the contributions of different authors, we conclude that internationalization has both positive and negative impacts on the level of quality of life. In addition, the literature shows that quality of life has a positive impact on internationalization.

Keywords: Globalization; Internationalization; Quality of life; Well-being.

Introduction

International trade has historically been crucial for social, cultural, and economic domains, a significance that endures to the present day (Barateiro, 2020). However, in recent decades, a large part of the changes that have taken place in trade can be attributed to the phenomenon of globalization. Several studies have analyzed the impact of global engagement on the economic efficiency and growth trajectories of economies (Dreher et al., 2008). Despite these efforts, little attention has been directed towards exploring the links between this engagement and well-being.

The internationalization of trade can be considered a driver of economic development and, therefore, a determining factor in improving society's quality of life (Mullen et al., 2009). Similar to the connection between well-being and globalization, few studies have analyzed the relationship between the degree of internationalization and the quality of human life, and those that have done so reveal divergent results (Majeed, 2018).

The relevance of this research stems from the complex global interactions that exist and its potential to provide substantial insights into how economies' participation in international trade affects well-being and vice versa. By identifying patterns and correlations, the study guides the development of public policies and economic strategies aimed at improving quality of life and internationalization.

This paper is structured as follows. First, we review the literature on the variables under analysis. By doing so, we are interested in understanding the influence of internationalization on quality of life, as well as determining whether this relationship is reciprocal. Subsequently, the methodology used to conduct the literature review is described, and finally, the main conclusions of this research are presented.

Literature Review

Quality of Life

The concept of quality of life has been analyzed by several authors, who present varied and divergent interpretations of the subject. However, quality of life can be defined as a reflection of the various conditions of human life, associating it with terms such as well-being, satisfaction, happiness, standards of living, and development. It presents itself as a multidimensional concept with both objective and subjective indicators (Matarrita-Cascante, 2009).

Quality of life is approached by many authors as a synonym for health and by others as a broader concept, in which health conditions are one of the aspects to be considered (Fleck et al., 1999).

Studies on quality of life can be categorized into four main perspectives: economic, biomedical, psychological, and general (Day & Jankey, 1996). From the economic perspective, economic indicators are considered the primary elements of quality of life. Psychology, on the other hand, views the quality of life as a subjective aspect, analyzing behavioral indicators based on individuals' life experiences. Medicine, for its part, directly associates quality of life with individuals' health conditions. General approaches emphasize the multidimensionality of the concept (Silva, 2022).

Quality of life is influenced by both internal and external factors, including personal characteristics, living conditions, and socio-economic variables. Sen (1997) identified various socio-economic elements crucial to individual well-being, such as housing, security, access to basic services, and income.

Furthermore, the importance of social interactions, such as social support and civic participation, in fostering emotional resilience and enhancing individual and collective well-being is highlighted (Ryff, 1998). Environmental conditions also play a significant role in shaping individuals' perception of quality of life, encompassing factors such as pollution, air quality, and environmental safety (Carson, 2015).

Health equity is considered a crucial means of promoting quality of life, as it is essential for mitigating inequalities in health conditions and promoting the general well-being of the population (Braveman et al., 2011).

Since education plays a key role in promoting quality of life, an educational approach is crucial to empower individuals to critically analyze their reality and seek personal and social progress (Brondos, 2022).

Motivational factors in the workplace contribute to job satisfaction and achievement, which are essential for achieving a proper work-life balance and enhancing quality of life (Bevins, 2018). Moreover, economic and social stability is crucial for autonomy and well-being, as a lack of these elements can limit individual abilities and constrain opportunities that affect quality of life (Corbridge, 2002).

Analyzing the quality of life broadly requires considering it as a social construct influenced by both objective and subjective criteria that cover quantifiable aspects such as income, education, health, and environmental conditions, as well as individual perceptions of life satisfaction (Sinha, 2019).

Objective indicators of quality of life include measures of finances, income, Gross Domestic Product (GDP) per capita, life expectancy at birth, access to healthcare, and measures of employment (McGillivray & Clarke 2006). Happiness, enjoyment of life, emotional well-being, and the meaning of life are included as subjective indicators of this concept (Veenhoven, 2007).

The Human Development Index (HDI) aims to be an indicator of the quality of life based on human development and the capabilities of individuals (Minayo et al., 2000). The formula devised by the United Nations Programme (UNDP) (2010) to compute the HDI includes metrics such as life expectancy, average years of schooling, and GDP per capita. However, this index may be constrained by its reliance on aggregated data, which might obscure the realities faced by individuals in profoundly disadvantaged circumstances (Alkire, 2002). While the HDI offers a comprehensive overview of human well-being, it may lack the sensitivity required to accurately portray the economic disparities prevailing within a society (Stiglitz, 2012).

The Inequality-Adjusted Human Development Index (IDHAD) evaluates not only human development but also the disparities within it (Lind, 2019). However, criticisms have been leveled at its calculation methodology and adjustments, prompting proposals to integrate a subjective measure of inequality to enhance its precision and pertinence (Scherboy & Gietel-Basten, 2020; Casadio-Tarabusi & Guarini, 2016).

On the other hand, GDP per capita is widely regarded as the most commonly used proxy for quality of life (Dollar & Kraay, 2002). Nevertheless, income inequality emerges as a crucial measure of well-being, underscoring the inadequacy of GDP in capturing well-being when income distribution is unequal (Grün & Klasen, 2003). Furthermore, GDP does not account for the value of unpaid domestic work, which makes a significant contribution to the population's quality of life (Folbre, 2008). Accordingly, despite the difficulties in defining quality of life, different areas of knowledge have been trying to contribute to its conceptual improvement.

When employed broadly, the term "well-being" is synonymous with quality of life. In this context, well-being denotes a life deemed favorable, yet it refrains from specifying the attributes that render it so (Diener, 2010). It can be characterized as a subjective evaluation of happiness and contentment throughout life, equating to quality of life, demanding a comprehensive and cohesive approach (Kiefer, 2008).

The National Statistics Institute (INE) (2019) delineates well-being as the attainment of the highest level of quality of life comprehensively, considering not only material circumstances but also influential factors such as environmental context, health, quality education, effective time management, vigor in social engagements, active involvement in democracy, and participation in cultural pursuits.

Well-being transcends mere contentment with consumer encounters, encapsulating myriad facets of life satisfaction, including social connections, prosperity, and security (Grinstein et al., 2022). It embraces diverse dimensions such as physical health, infant mortality, and life expectancy, with these standardized metrics facilitating cross-country comparisons (Mukherjee & Kriechaus, 2012).

However, it is crucial to develop a multidimensional indicator to synthesize relevant information into a more accessible and interpretable index, since no single indicator is capable of fully representing individual well-being (Boncinelli & Casini, 2014).

With this objective in mind, the INE has devised a Well-being Index intended to periodically disclose findings enabling the tracking of well-being and social progress across two dimensions: the material living standards of households and overall quality of life. These dimensions are divided into three and seven domains of analysis, respectively, including economic well-being, economic vulnerability, work and remuneration, health, work-life balance, education, knowledge and skills, social relations and subjective well-being, civic participation and governance, personal safety and the environment (INE, 2019).

Internationalization

The distinction between internationalization and globalization is notable, with the former characterized by the expansion of cross-border activities while maintaining the persistence of national boundaries (Ramírez & Rodríguez-Medina, 2023), and the latter characterized by the intensification of social interactions on a global scale, presenting a complex scenario of interconnected events and processes (Anthony, 1990). Oman (1996) indeed defines globalization as the significant rise in economic activity across national and regional political borders. This is evidenced by increased movements of goods, services, property rights, and people, facilitated by the reduction of governmental barriers and technological advancements.

Held and McGrew (1998) suggest that the globalization of trade is related to the unrestricted movement of goods and services via imports and exports. Consequently, globalization emerges as a multidimensional concept that encompasses economic, social, political, and environmental dimensions (Keohane & Nye, 2003).

On the other hand, internationalization is defined as a process that contains a company's expansion into several areas, including research, development, production, sales, and other business activities in international markets (Hollensen, 2011). This perspective is complemented by the argument that the internationalization process represents the gradual involvement of an organization in international operations, with the underlying notion that such involvement implies growth and development (Cerqueira, 2018).

Moreover, internationalization is regarded as a progressive process over time during which companies enhance their engagement with the international market, resulting in benefits not only for the company itself but also for the national and local economy (Campos et al., 2018).

Internationalization, originating from Coase's (1960) transaction cost theory and initially applied to multinational organizations by Buckley & Casson (1976), is addressed by various theories and models. These provide analytical perspectives on the elements, parameters, and premises that influence internationalization choices and strategies (Francischini & Lima, 2022).

Johanson and Vahlne's Uppsala Model (1977) understands internationalization as an evolutionary process in which companies gradually increase their participation in international markets, beginning with the closest and most familiar ones. Internalization Theory, in turn, emphasizes that internationalization entails the incorporation of foreign markets by the company to optimize efficiency and control (Buckley & Casson, 1976).

Additionally, the Resource-Based View (RBV) argues that distinctive resources and unique competencies play a fundamental role in the internationalization process, allowing to gain a competitive edge in international market contexts (De Moraes et al., 2006).

In light of the above, the internationalization of an economy can be measured in distinctive ways, with the degree of openness, measured by the sum of exports, and imports relative to the country's GDP, being frequently used (Gräbner et al., 2021). This indicator reflects the integration of the global economy and helps to understand the impacts of international trade on competitiveness, income distribution, and economic development (Mroczek-Dąbrowska, 2016).

Internationalization and Quality of Life: What is the connection?

Well-being, recognized as essential for long-term economic development, stands out as the primary objective for countries (Mukherjee & Kriekhaus, 2011). This aligns with the perspective that, due to global participation, expectations and well-being have increased significantly worldwide (Stiglitz et al., 2009).

International trade transactions directly impact the quality of life by influencing economic growth, job creation, and access to goods. These factors lead to social changes resulting from globalization, which affect income levels and living standards (Adhikari, 2018).

In addition, international trade contributes significantly to human well-being and positive environmental effects (Tahir & Majeed, 2021). This relationship between international trade and quality of life is evident through favorable impacts observed in subjective indicators such as HDI (Wang et al., 2023).

The relationship between internationalization and well-being, when explored from a political perspective, reveals positive because of the reduced corruption and increased economic freedom (Majeed, 2018; Nomba et al., 2022). In this context, participation in international organizations, driven by national interest, often leads to outcomes that improve human well-being (Mukherjee & Kriekhaus, 2011).

Despite significant progress in improving well-being, extreme poverty persists. While in developing countries the relationship between internationalization and well-being is positive, in developed countries, the link between both leads to a widening social gap, resulting in an unequal distribution of benefits (Bergh & Nilsson, 2010; Gaston & Gulasekaran, 2009).

Greater economic openness, related to internationalization and characterized by specialization, economies of scale, competitiveness, and incentives for macroeconomic stability and innovation, is a crucial factor for economic growth and poverty reduction (Agénor, 2004). Consequently, the prevailing perspective on this relationship emphasizes the positive effect of internationalization on quality of life, by providing development, technology, knowledge, and strategic support (Mukherjee & Kriekhaus, 2011).

In this context, economic openness to international trade brings significant benefits to a country's growth and quality of life. It is essential to establish complementary policies to ensure that these benefits are sustainable and equitably distributed over time (Krueger, 2020).

Proponents of free trade support traditional theories which indicate that it benefits consumers and companies through the efficient use of factors of production. However, opponents argue that international trade jeopardizes the environment, while the economic benefits primarily favor multinational enterprises, often to the detriment of individuals (Mullen et al., 2009).

The neoclassical theory argues that selling abroad negatively affects the quality of life, due to the export of products that make intensive use of relatively abundant resources. This leads to an increase in the prices of these goods, thereby limiting consumers' ability to maintain a satisfactory standard of living due to income constraints (Mullen et al., 2009).

However, exports can drive economic growth and job creation because they are supported by effective industrial and trade policies that protect vulnerable sectors from external competition and ensure a fair distribution of the benefits

from these exports (Rodrik, 2018). In this context, export diversification is crucial for strengthening a country's economic resilience and reducing dependence on commodities, which directly contributes to improving the quality of life (Haussmann, 2020). Thus, increasing exports also contributes to quality of life by securing domestic jobs and promoting production efficiency through economies of scale (Sirgy et al., 2004).

From another perspective, imports increase the supply of goods available for consumption, intensifying competition and helping to reduce prices. In this way, imports can improve the quality of life by relieving economic scarcity and driving down prices (Mullen et al., 2009).

The impact of imports on a country's quality of life, considering that increased inflows of goods and services may have positive effects in the long term but negative effects in the short term, is associated with improvements in the economic well-being of that country's residents, as well as increases in personal income and employment opportunities (Sirgy et al., 2004). Additionally, by importing technological innovations in areas such as health, education, agriculture, and industry, countries can improve their quality of life (Tahir & Majeed, 2021).

Based on the above, increased imports play a crucial role in improving social and health welfare by boosting tax revenues, which, in turn, translate into better public services. According to Sirgy et al. (2004), increased tax collection allows governments to increase public spending in several areas, such as health, education, and public security. As a result, we propose the following:

Hypothesis 1: *The higher (lower) the degree of internationalization of an economy, the higher the level of quality of life.*

When analyzing internationalization, it's essential to understand that countries with better conditions have distinct advantages in this process. The eclectic theory, which combines ownership, location, and internalization advantages, emphasizes the importance of the institutional environment (Dunning, 1980). Therefore, it is suggested that countries with high standards of living provide more stable and attractive environments for foreign investment.

The development of the internationalization process is influenced by institutional factors because robust institutions amplify the effects of organizational and technological resources, positively impacting international sales (Li, 2018). Consequently, a country's quality of life, as reflected in its institutions and resources, can play a crucial role in successful internationalization.

The institutional factors of the country of origin, such as the quality of the government, legal environment, economic development, and cultural norms, create conditions that can either facilitate or constrain internationalization. Some factors including national income, robust institutions, trade openness, and the availability of venture capital positively impact internationalization (Ndofirepi, 2024). Additionally, economic, and institutional underdevelopment can influence internationalization in two ways: through internal innovation to overcome institutional boundaries, and by expanding into more developed countries to circumvent internal challenges (Cuervo-Cazurra & Ramamurti, 2017).

A high standard of living can attract various economic agents, increase productive efficiency, and promote a positive environment for innovation, thereby boosting internationalization (Solvell, 2015). Countries with a high standard of living generally have a greater capacity to exercise what is known as soft power, that is, the ability to influence the behavior of other countries through cultural, ideological, and institutional elements. This allows to attract international alliances and partnerships in a non-coercive way (Nye, 2004).

Besides these factors, trust between citizens and institutions plays a crucial role in not only providing economic growth but also in the successful integration of national economies into the international market (Putnam, 2000).

The comparative advantage theory relates countries with high standards of living to specialization in producing high-quality goods and services, driving active participation in internationalization (Senga et al., 2017). Additionally, Krugman (2018) suggests that countries with high standards of living engage in sophisticated trade, stimulating internationalization. From the economic geography perspective, countries with high standards of living are strategically positioned to integrate into global value chains, benefiting from infrastructure, technology, and skilled labor (Coe, Dicken & Hess, 2008). This suggests the following hypothesis:

Hypothesis 2: *The higher the level of quality of life, the greater the degree of internationalization of the economy.*

Methodology

The selection of articles involved the use of the Web of Science™ Core Collection database, known for its comprehensiveness and multidisciplinary nature. The search was carried out in January 2024.

The initial analysis of the publications involved combining three keywords in two lines of research using the "Topic" function. The process started with the terms "Quality of Life" OR "Well-being" AND "Internationalization". The preliminary findings yielded 82 publications. Subsequently, the results were refined based on specific criteria: (1) Document Types: Articles, which narrowed down the results to 52 articles; (2) Research Areas: "Business", "Economics", and "Management", resulting in 17 publications. The articles were selected based on their topic, abstract, and keywords.

Conclusions

This study aims to establish a mutual relationship between quality of life and the degree of internationalization of an economy. In this way, the research thoroughly explores the multifaceted concept of quality of life, the link between well-being and internationalization, and the effects of internationalization on socio-economic dynamics.

By analyzing the interpretations of the term "quality of life," the economic, psychological, biomedical, and general approaches stand out. The multidimensional understanding of this concept reinforces the need to consider both objective and subjective indicators when assessing quality of life.

In this sense, the recognition of different dimensions, such as physical health, life satisfaction, and social participation, highlights the complexity of evaluating human well-being. Furthermore, the consideration of subjectivity reinforces the importance of psychological factors in individuals' perception of well-being.

In the context of internationalization, its definition as a progressive process highlights its fundamental role in economic growth and development. Theories such as the Uppsala Model and Internalization provide insights into the phases and patterns of internationalization.

When analyzing the impact of the degree of internationalization on quality of life, studies reveal different perspectives and divergent elements of this relationship. They suggest that the degree of internationalization has both positive and negative impacts on quality of life.

In addition, studies suggest that the standard of living can be a relevant driver of the internationalization process by providing competitive advantages and shaping the institutional, economic, and social environment. Investing in improving the quality of life can not only yield internal benefits for the country but also strengthen its global position, supporting internationalization and creating sustainable advantages.

Suggestions for future research in this area involve applying statistical approaches to identify correlations and causal relationships between quality-of-life indicators and measures of internationalization. Techniques such as regression analysis and analysis of variance can be used for this purpose.

Also, enhancing the analysis with moderating and mediating variables could enhance the dynamic understanding between the main variables. Exploring different regional and sectoral contexts could also offer valuable insights into the variability of these relationships.

As a result, the application of these statistical approaches can provide a robust perspective for examining the complex relationship between quality of life and internationalization, contributing to knowledge about the economic and social impacts of this relationship.

References

- Adhikari, D. (2018). Impact of Globalization on The Quality of Life in India. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*.
- Agénor, P. R. (2004). Does globalization hurt the poor? *International Economics and Economic Policy*, 1, 21-51.
- Alkire, S. (2002). Dimensions of human development. *World Development*, 30(2), 181-205.
- Anthony, G. (1990). The consequences of modernity. *Cambridge: Polity Press*, p.64.
- Barateiro, B. (2020). Identificação de Barreiras à Internacionalização de empresas do setor da saúde.
- Bergh, A., & Nilsson, T. (2010). Good for living? On the relationship between globalization and life expectancy. *World Development*, 38(9), 1191-1203.
- Bevins, D. T. (2018). Herzberg's two factor theory of motivation: A generational study, p.3-12.
- Buckley, P., & Casson, C. (1976). *The Future of the Multinational Enterprise*. Macmillan, London.
- Boncinelli, F., & Casini, L. (2014). A comparison of the well-being of agricultural and non agricultural households using a multicriterial approach. *Social Indicators Research*, 119(1), 183-195.
- Braveman, P. A., Kumanyika, S., Fielding, J., LaVeist, T., Borrell, L. N., Manderscheid, R., & Troutman, A. (2011). Health disparities and health equity: the issue is justice. *American Journal of Public Health*, 101(S1), S149-S155.
- Brondos, D. A. (2022). An ever more critical dialogue: Table-talking with Paulo Freire on education and liberation. *Dialog*, 61(2), 140-147.
- Carson, R. (2015). Silent spring. In *Thinking about the Environment* (pp. 150-155). Routledge.
- Campos, J., Braga, V., & Correia, A. (2018). Public policies for entrepreneurship and internationalization: Is there a government reputation effect? *Journal of Science and Technology Policy Management*, 10(4), 975-995.
- Casadio Tarabusi, E., & Guarini, G. (2016). Level dependence of the adjustment for unbalance and inequality for the Human Development Index. *Social Indicators Research*, 126, 527-553.
- Cerqueira, G. D. A. (2018). A internacionalização de empresas portuguesas: o caso da Vista Alegre.
- Coase, R. H. (1960). The problem of social cost. *The Journal of Law and Economics*, 3, 1-44.
- Coe, N. M., Dicken, P., & Hess, M. (2008). Global production networks: realizing the potential. *Journal of Economic Geography*, 8(3), 271-295.
- Corbridge, S. (2002). Development as freedom: the spaces of Amartya Sen. *Progress in Development Studies*, 2(3), 183-217.
- Cuervo-Cazurra, A., & Ramamurti, R. (2017). Home country underdevelopment and internationalization: Innovation-based and escape-based internationalization. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 27(3), 217-230.
- Day, h.; Jankey, s.g. Lessons from the literature: toward a holistic model of quality of life. In: Renwick, R.; Brown, I.; Nagler, M. (eds.). *Quality of life in health promotion and rehabilitation: conceptual approaches, issues and applications*. Thousand Oaks: Sage, 1996.
- De Moraes, W. F. A., De Oliveira, B. R. B., & Kovacs, É. P. (2006). Teorias de internacionalização e aplicação em países emergentes: uma análise crítica. *Revista Eletrônica de Negócios Internacionais (Internext)*, 1(1), 221-242.

22. Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social indicators research*, 97, 143-156.
23. Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 7, 195-225.
24. Dreher, A., Gaston, N., & Martens, P. (2008). Measuring globalisation. *Gauging its Consequences Springer, New York*.
25. Dunning, J. H. (1980). Toward an eclectic theory of international production: Some empirical tests. *Journal of International Business Studies*, 11, 9-31.
26. Fleck, M. et al., 1999. Aplicação da versão em português do instrumento de avaliação de qualidade de vida da Organização Mundial Saúde. *Revista de Saúde Pública*, 33(2), pp. 198-205.
27. Folbre, N. (2008). Reforming care. *Politics & Society*, 36(3), 373-387.
28. Francischini, A. S. N., & Lima, A. F. (2022). O Conceito de Internacionalização: Análise Comparativa das Teorias Clássicas e Abordagens Recentes. *Revista de Economia Mackenzie*, 19(2), 252-274.
29. Gaston, N., & Gulasekaran, R. (2009). Has globalization increased Australian inequality? Labour Market Reform: Comparing Japan and Australia. Routledge, Abingdon, pp.85-108.
30. Gräbner, C., Heimberger, P., Kapeller, J., & Springholz, F. (2021). Understanding economic openness: a review of existing measures. *Review of World Economics*, 157, 87-120.
31. Grün, C., & Klasen, S. (2003). *Growth, inequality, and well-being: Crosscountry comparisons*. University of Munich.
32. Grinstein, A., Hewett, K., & Riefler, P. (2022). Well-Being in a Global World—The Role of International Marketing: An Editorial. *Journal of International Marketing*, 30(2), 1-4.
33. Hausmann, R., Goldstein, P., Grisanti, A., O'Brien, T., Tapia, J. A., & Santos, M. A. (2020). A roadmap for investment promotion and export diversification: The case for Jordan. *CID Working Paper Series*.
34. Held, D., & McGrew, A. (1998). The end of the old order? Globalization and the prospects for world order. *Review of International Studies*, 24(5), 219-245.
35. Hollensen, S. (2011). *Global Marketing: A Decision-oriented Approach*. Prentice Hall Financial Times.
36. Instituto Nacional de Estatística. (2019). Índice de Bem-estar mantém a recuperação iniciada em 2013, sobretudo em resultado da melhoria do Índice de Condições materiais de vida. Disponível em: https://www.ine.pt/ngt_server/attachfile.jsp?look_parentBoui=402790964&att_display=n&att_download=y.
37. Johanson, J. and J-E. Vahlne (1977) 'The internationalization process of the firm — a model of knowledge development and increasing foreign commitments', *Journal of International Business Studies*, 8(1), 23–32.
38. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2003). Governance in a globalizing world. In *Power and governance in a partially globalized world* (pp. 193-218).
39. Kiefer, R. A. (2008). An integrative review of the concept of well-being. *Holistic nursing practice*, 22(5), 244-252.
40. Krueger, A. O. (2020). *International Trade: What Everyone Needs to Know*®. Oxford University Press, USA.
41. Krugman, P. R. (2018). *International trade: Theory and policy*. Pearson.
42. Li, T. (2018). Internationalisation and its determinants: A hierarchical approach. *International Business Review*, 27(4), 867-876.
43. Lind, N. A. (2019). Development of the Human Development Index. *Soc Indic Res*, 146, 409–423.
44. Majeed, M. T. (2018). Quality of life and globalization: Evidence from Islamic countries. *Applied Research in Quality of Life*, 13, 709-725.
45. Matarrita-Cascante, D. (2010). Changing communities, community satisfaction, and quality of life: A view of multiple perceived indicators. *Social Indicators Research*, 98, 105-127.
46. McGillivray, M., & Clarke, M. (2006). *Human Well-Being: Concepts and Measures*. New York: United Nations University Press.
47. Minayo, M. C. D. S., Hartz, Z. M. D. A., & Buss, P. M. (2000). Qualidade de vida e saúde: um debate necessário. *Ciência & Saúde Coletiva*, 5, 7-18.
48. Mroczek-Dąbrowska, K. (2016). Degree of internationalization in mesoeconomic perspective. *Studia Ekonomiczne*, (286), 96-106.
49. Mukherjee, N., & Kriekhaus, J. (2012). Globalization and human well-being. *International Political Science Review*, 33(2), 150-170.
50. Mullen, M. R., Doney, P. M., Ben Mrad, S., & Ye Sheng, S. (2009). Effects of international trade and economic development on quality of life. *Journal of Macromarketing*, 29(3), 244-258.
51. Ndofirepi, T. M. (2024). Exploring the link between home country attributes and firms' internationalisation: evidence from GEDI and WEF data. *Review of International Business and Strategy*, 34(1), 62-81.
52. Noumba, I., Noula, A. G., & Ngueta, S. M. (2022). Do globalization and resource rents matter for human well-being? Evidence from African countries. *International Economics*, 170, 49-65.
53. Nye Jr, J. S. (2004). Soft power and American foreign policy. *Political Science Quarterly*, 119(2), 255-270.
54. Oman, C. P. (1996). The policy challenges of globalisation and regionalisation. (No. 11). *OECD Publishing*.
55. PNUD, P. (2010). Nuestra democracia. *La Sociología en sus Escenarios*, (22), 22-261.
56. Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*.
57. Ramírez, V., & Rodríguez-Medina, L. (2023). Well-being and the internationalisation of academic life: an exploration from the periphery. *Higher Education*, 1-18.
58. Rodrik, D. (2018). Populism and the economics of globalization. *Journal of International Business Policy*, 1(1), 12-33.
59. Ryff, C. D., & Singer, B. (1998). The contours of positive human health. *Psychological Inquiry*, 9(1), 1-28.
60. Scherbov, S., & Gietel-Basten, S. (2020). Measuring inequalities of development at the sub-national level: From the human development index to the human life indicator. *PLoS One*, 15(4), e0232014.
61. Sen, A. (1997). Quality of life and economic evaluation. *Jing ji lun wen*, 25(3), 269-316.
62. Senga, S., Fujimoto, M., & Tabuchi, T. (Eds.). (2017). *Ricardo and international trade*. Taylor & Francis.
63. Silva, A. (2022). Qualidade de vida: Uma Reflexão sobre a cidade de São Paulo. *Revista Saúde e Meio Ambiente*, 14(1), 1-8.
64. Sinha, B. R. K. (2019). Introduction: An overview of the concept of quality of life. *Multidimensional Approach to Quality of Life Issues: A Spatial Analysis*, 3-23.
65. Sirgy, M. J., Lee, D. J., Miller, C., & Littlefield, J. E. (2004). The impact of globalization on a country's quality of life: Toward an integrated model. *Social Indicators Research*, 68, 251-298.

66. Sölvell, Ö. (2015). The Competitive Advantage of Nations 25 years—opening up new perspectives on competitiveness. *Competitiveness Review*, 25(5), 471-481.
67. Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress.
68. Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. WW Norton & Company.
69. Tahir, T., & Majeed, M. T. (2021). An Empirical Analysis of the Relationship between International Trade and Quality of Life. *Empirical Economic Review*, 4(1), 1-32.
70. Veenhoven, R. (2007). Subjective measures of well-being. In *Human well-being: Concept and measurement* (pp. 214-239). London: Palgrave Macmillan UK.
71. Wang, S., Wang, J., Chen, X., Fang, C., Hubacek, K., Liu, X., ... & Liu, Z. (2023). Impact of International Trade on the Carbon Intensity of Human Well-Being. *Environmental Science & Technology*, 57(17), 6898-6909.

RYŠYS TARP GYVENIMO KOKYBĖS IR EKONOMIKOS INTERNACIONALIZACIJOS

Ankstesni tyrimai pripažino internacionalizacijos įtaką gyvenimo kokybei. Šiuo tyrimu siekiama suprasti sudėtingą internacionalizacijos ir gyvenimo kokybės ryšį, pripažįstant, kad įvairūs veiksniai, pavyzdžiui, geografinė padėtis, turi įtakos šiems santykiams. Todėl juo siekiama užpildyti konkrečią spragą, nes trūksta išsamios analizės, kurioje būtų nagrinėjama, kaip internacionalizacija veikia gyvenimo kokybę ir kaip ekonomikos gyvenimo kokybė gali turėti įtakos internacionalizacijai. Šiame tyrime pritaikyta metodika apima literatūros apžvalgą, kurioje nurodomos ankstesnių tyrimų tendencijos ir išvados. Analizuodami skirtingų autorių indėlių, darome išvadą, kad internacionalizacija turi ir teigiamos, ir neigiamos įtakos gyvenimo kokybei. Be to, literatūra rodo, kad gyvenimo kokybė turi teigiamos įtakos internacionalizacijai.

Raktiniai žodžiai: Globalizacija; Internacionalizacija; Gyvenimo kokybė; Gerovė.